Kallahan, Keley-i

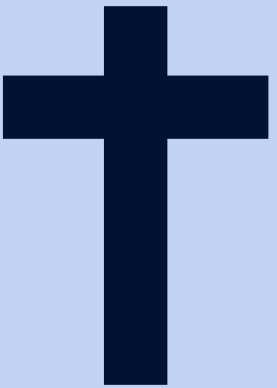

Kallahan, Keley-i: Ya ehel apu Dios Bible

Kallahan, Keley-i

Kallahan, Keley-i: Ya ehel apu Dios Bible

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Antipolo Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 May 2025 from source files dated 3 May 2025
3593303a-80c2-56e4-90b2-f4bfea2fd2a6

Contents

Matthew 1
Mark 90
Luke 143
John 233
Acts 298
Romans 379
1 Corinthians 422
2 Corinthians 463
Galatians 490
Ephesians 505
Philippians 519
Colossians 529
1 Thessalonians 538
2 Thessalonians 546
1 Timothy 551
2 Timothy 563
Titus 571
Pilimon 576
Hebrews 579

Ya Impaitudek Apu Dios nan Matthew ni Meippanggep Nan Jesus

Ya tenten ni impan-ammed nan Jesus
(Luke 3:23-38)

1 Heninnuy hu neitudek ni tenten idan impan-ammed nan
Jesus Christo e helag nan David e helag daman Abraham.
2 Wada hi Abraham et man-ungnga hi Sarah e ahwatu et
wada hi Isaac e aman nan hi Jacob. Hi Jacob hu aman Judah
et yadda etan edum ni agi tu.
3 Nan-ahwad Judah nan Tamar et mawedad Peres nan
Serah. Hi Peres hu aman Hesron. Hi Hesron hu aman Ram.
4 Hi Ram hu aman Amminadab. Hi Amminadab hu aman
Nahson. Hi Nahson hu aman Salmon.
5 Inahwan Salmon hi Rahab et wada hi Boaz. Inahwan
Boaz hi Ruth et wada hi Obed. Hi Obed hu aman Jesse.
6 Hi Jesse hu aman David e patul.

Man-ungngad David nan Bathsheba e ahwa lan Uriah ey
wada hi Solomon.
7 Hi Solomon hu aman Rehoboam. Hi Rehoboam hu aman
Abihah. Hi Abihah hu aman Asa.
8 Hi Asa hu aman Jehoshaphat. Hi Jehoshaphat hu aman
Joram. Hi Joram hu aman Ussiah.
9 Hi Ussiah hu aman Jotham. Hi Jotham hu aman Ahas.
Hi Ahas hu aman Hesekiah.
10 Hi Hesekiah hu aman Manasseh. Hi Manasseh hu aman
Amos. Hi Amos hu aman Josiah.
11 Hi Josiah hu aman Jekoniah et yadda etan edum ni
agi tu e neiungngadda eman ni kaweda dad Babilon. Yan
nampatulan nan hi Jekoniah hu nengubatan idan iBabilon
ni tutu-ud Israel et apputen dadda, et ilaw daddad Babilon
et panhimbut dadda.
12 Yan negibbuhan ni nanha-adan dad Babilon ey nan-
tanud hi Jekoniah et wada hi Sealtiel e aman Serubbabel.
13 Nantanud hi Serubbabel ey wada hi Abiud e aman
Eliakim. Nantanud hi Eliakim ey wada hi Asher e aman
Sadok.
14 Nantanud hi Sadok ey wada hi Akim e aman Eliud.
15 Nantanud hi Eliud ey wada hi Eleasar e aman Mattan
e aman Jacob.
16 Nantanud hi Jacob ey wada hi Joseph e ahwan Maria.
Hi Maria hu inan Jesus e hi Christo.

17 Meippalpun Abraham ingganah nan David, ey nampinhampulut epat hu nahlagan da. Ey meippalpun David ingganah ni nengilawwan dan hi-gadad Babilon, ey nampinhampulut epat mewan hu nahlagan da. Ey meippalpu eman ni kaweda dad Babilon ingganah ni neiungngaan nan Christo, ey nampinhampulu mewan et epat hu nahlagan da.

Ya neiungngaan Jesus
(Luke 2:1-7)

18 Henninuy hu elaw ni neiungngaan nan Jesus Christo. Hi Maria ey neitgan nan hi Joseph, nem eleg ida ni manahwa ey nambutsug hi Maria gapuh ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios.

19 Eleg amtan Joseph hu elaw ni nambutsugan Maria et kantu na-mu ngu nem initulan da. Hi Joseph ey tuka peka-u-unnudan emin hu olden, * niya kayyaggud ni tuu, et humman hu, eleg tu pinhed ni mebe-ingan hi Maria. Et ya ninemnem tun pehding ey eleg tu peam-amta hu eleg tu pengittulluyin hi-gatu.

20 Nem yan tuka nemnemnema huyyan eleg tu pengittulluyi ey entanni ey wada nampeang-ang ni anghel di i-innep tu e kantun hi-gatuy "Joseph e helag David, entan takut mun mengahwan Maria, tep ya u-ungngan imbutsug tu ey nalpun Ispirituh Apu Dios.

21 Lakilli humman ni i-ungnga tu et ingngadnan yullin hi Jesus tep hi-gatu menellaknib idan tuu tu di liwat da."

22 Huyya nekapkapyan inamnuan ni ehel Apu Dios ni impeamta la eman ni prophet ni kantuy

23 "Mambutsug ali biin endi ahwa tu et man-ungngallin laki et ingngadnan dallin hi Emmanuel e ya keibbellinan tu, ey wada hi Apu Dios di kad-an tayu."

24 Inu-unnud Joseph humman ni inhel etan ni anghel Apu Dios et ahwaen tu hi Maria,

25 nem eleg tu iulig ingganah nan-ungnga. Nan-ungnga ey laki et ingadnan Joseph ni hi Jesus.

2

Ya illian idan nenemneman ni tuun nalpud edum ni bebley ni an nenaydayaw nan Jesus

1 Yad Bethlehem di Judea hu neiungngaan nan Jesus. Hi Herod hu patul di Judea ni nunman. Entanni ey wadadda immalid Jerusalem ni lakin nalpud appit ni kasimmilin

* **1:19 1:19** Ya hakey ni olden da ey anin ni neitgan ebuh hu biin laki, nem ittulan da hu bii, man eleg ida mantulluy.

aggew. Humman idan tuu ey amta da elaw ni abig ni bittuwen.
2 Immalidda ey kanday “Attu kad-an etan ni neiungngan
pampatul idallin Jews ey? Inang-ang mi etan bittuwen di
appit ni kasimmilin aggew e pengimmatunan ni neiungn-
gaan tu et mukun immali kamin menaydayaw ni hi-gatu.”
3 Dingngel Herod e patul et yadda tuud Jerusalem hu inhel
idan nunman ni tuu ey kamemunnumunnu nemnem da.
4 Et amungen Herod ni emin hu ap-apuddan padi et
yadda etan kamantuttuddun Tugun Moses et kantun hi-
gaday “Attu inamta yun kei-ungngaan etan ni pinutuk Apu
Dios ni pan-ap-apuddallin Jews ey?”
5 Kanday “Yad Bethlehem di Judea tep intudek lan prophet
e kantuy
6 ‘Ya bebley di Bethlehem ey endi bilang tud bebley di Judea,
nem importanteh humman ni bebley tep yadman hu
kelpuan ni ap-apun mengippaptek idan tuuk ni helag
Israel.’ ”
7 Et paeyag idan Herod etan tuun nalpud appit ni
kasimmilin aggew, et ibega tun hi-gada hedin pigan la hu
ustuh ni tsimpuh ni neipeang-angan etan ni bittuwen. E-
ebbuh ida e endi edum ni nangngel ni hummangan da.
8 Sinugun tudda et kantuy “Lakkayuy di Bethlehem et
yu pakahhiliben etan u-ungnga et hedin hemmaken yu, ey
peamta yullin hi-gak ma-lat nak dama dayawen.”
9 Huyya inhel Herod ni hi-gada et ebuhe manglaw idad
Bethlehem. Wadaddad dalan ey himmawang etan bittuwen
ni inang-ang da lad bebley da. Et humman ni bittuwen
nengipappangngulun hi-gada. Dinteng tu pettek etan ni u-
ungnga ey nansiked diman.
10 Immamleng idan peteg ni nenang-angan da etan ni
bittuwen.
11 Dinteng da kad-an etan ni u-ungnga et humgep ida etan
di baley ni kad-an da ey inang-ang da etan u-ungnga et hi
inetu e hi Maria et ebuhe mandukkun idan menaydayaw
etan ni u-ungnga. Inukat dadda balituk, ya insensoh niya
mira et idwat dan hi-gatu.
12 Entanni ey impeamtan Apu Dios di i-innep idan
nunman ni tuu e eleg ida mambangngad di kad-an Herod
et idlan dad hin-appil ni dalan ni inenamutan da.

Ya binsikan idan han-aammad Egypt

13 Limmaw ida etan tuu, ey nan-i-innep mewan hi Joseph
ey nampeang-ang hu anghel nan Apu Dios et kantuy
“Pandaddan kayu kuma et bumsik kayud Egypt, tep kaan
hemmahemmakan Herod eya u-ungnga ma-lat papetey tu.

Panha-ad kayudman ingganah penghelan kun dammutun
hi-yanen yu humman ni bebley."
14 Et yan nunman ni hileng ey nandaddan hi Joseph et
awiten tudda etan han-ina et manglaw idad Egypt.
15 Nanha-ad idadman ingganah netey hi Herod. Huyya
nekapkapyan inamnuan ni impatudek nan Apu Dios ni
prophet tun nunman lan nanghelan tun kantuy "Ineyagan
ku u-ungngak et hi-yanen tu Egypt."

Ya nengipepateyan Herod idan lalakkin gelang

16 Entanni ey neamtaan nan Herod e himmak ida etan ni
tuu etan u-ungnga, nem eleg ida mambangngad di kad-an
tu ey bimmunget et iolden tu e petteyen daddan emin hu
gelang ni lakid Bethlehem niyad bebley di nanlinikweh di-
man ni dewwa toon da winu kulang ni dewwa, tep inhel ida
etan ni tuu e umlaw ni dewwan toon hu nelabah neipalpu
eman ni laputun nenang-angan da etan ni bittuwen.
17 Huyya nekapkapyan inamnuan ni inhel eman lan
prophet e hi Jeremiah ni kantuy
18 "Wadalli medngel di Ramah ni kaumnanginangih. Kan-
gugngugngugin Rachel ida u-ungnga tun nangketey.
Tagan tu nanginangih e eleg mea-alluk tep netey idan
emin hu u-ungnga tu." *

Ya nambangngadan di Joseph di Israel ni nalpuan dad Egypt

19 Entanni ey netey law hi Herod ey nan-i-innep hi Joseph
di Egypt, ey impeang-ang mewan etan anghel nan Apu Dios
et kantuy
20 "Bangun ka et awiten mudda eya han-ina et mam-
bangngad kayud bebley di Israel, yaggud netey law etan
memettey eyan u-ungnga."
21 Bimmangun hi Joseph et awiten tudda etan han-ina et
mambangngad idad Israel.
22 Nem kaumtakut hi Joseph ni manha-ad di Judea tep
dingngel tun hi Arkelaus hu neihullul nan hi ametu e hi
Herod ni ap-apudman. Et itudun nan Apu Dios ni hi-gatud i-
innep tu hu pehding tu et lumaw idad Nazareth di provincia
di Galilee.
23 Nanha-ad idadman tep humman inamnuan ni inhel lan
prophet e kantuy "Yad Nazareth nalpuan tu."

3

Ya kaittenuttuddun John e kamemenyag
(Mark 1:1-8; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

* **2:18 2:18** Jeremiah 31:15

1 Yan nunman ni tsimpuh, ey immali hi John e
kamemenyag ni an mantuttuddud desert di Judea.
2 Ya intenuttuddu tu ey kantuy "Pantuttuyyu kayun liwat
yu tep immali law etan intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu."
3 Hi John hu inhel la etan ni prophet e hi Isaiah ni kantuy

"Wadalli an mengit-itkuk di desert ni kantuy 'Idaddan yu
niya iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu.' " *

4 Ya balwasin John ey humman hu inebel ni dutdut ni
kamel et ya ballikid tu ey katat. Ya tuka kenna ey dudun et
ya putsukan.
5 Immalidda katuutuun nalpud Jerusalem, yaddad edum
ni bebley di Judea et yaddad nanlinikweh ni bebley di
Wangwang e Jordan ni an mandedngel ni tuka ituttuddu.
6 Nan-ehel dan hi-gatu hu liwat da et pambenyagan tudda
etan di Wangwang e Jordan.

7 Immalidda dama dakel ni Pharisee et yadda Sadducee ni
an pebenyag ni hi-gatu. Nem yan nenang-angan idan John,
ey kantun hi-gaday "Lawah kayun tutu-u e heni kayu tu-
wangu uleg! Kaw kanyu nem hedin pebenyag kayu, man
eleg dakeyulli kastiguan Apu Dios?
8 Mahapul ni issiked yu hu lawah ni yuka pehpehding et
u-unnuden yu hi Apu Dios, et keang-angan tu e makulug ni
nantuttuyyu kayun liwat yu.
9 Entan tu ididdinel hu kanyuy yaggud hi Abraham hu
nahlagan yu et mukun dammutun ebbuluten dakeyun Apu
Dios. Tep dammutun pambalin tuddan tuu eya batun
meihhullul ni hi-gayun u-ungngan Abraham.
10 Kamangkedetteng law hu pengastiguan Apu Dios idan
lawah ni tuu et heniddalli etan ni keyew ni lawah tuka
illameh e melngeh et maepuyan.

11 "Immali-ak ni an memenyag ni hi-gayun danum.
Huyyan pemenyagan kun hi-gayu hu immatun ni nantut-
tuyyuan yun liwat yu. Nem yalli etan um-alin meihhullul
ni hi-gak ey hi-gatu mengidwat ni Ispirituh Apu Dios ni hi-
gayu winu ya kekastiguan yud apuy. † Hi-gatu ey eta-ta-gey
ni peteg nem hi-gak et nakka umbaing ni tuwak pambega-
en.
12 Yallin ellian tu ey ennappilen tu hu tutu-u, heni etan ni
tuun kamenel-ap e tel-apan tu begah et ikulbung tu. Nem

---

* **3:3 3:3** Ya pinhed nunyan e-helen ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu tep um-ali Apu tayu. † **3:11 3:11** Ya keibbellinan tun huyya, ey hi Jesus hu kamengidwat ni Ispirituh Apu Dios idan kamengullug ni hi-gatu. Ya keibbellinan ni 'apuy' ey mekastigudda hu eleg mengullug ni hi-gatu.

ibbeng tu hu degi et magiheb di apuy ni eleg me-me-dep.” ‡

Ya nebenyagan Jesus
(Mark 1:9-11; Luke 3:21-22)

13 Entanni ey immali hi Jesus ni nalpud Galilee, et lumaw
di kad-an John di Wangwang e Jordan ni an mampebenyag
ni hi-gatu.
14 Eleg et pinhed nan John ni hi-gatu memenyag nan Jesus
et kantuy “Ya lebbeng tu ey hi-gak kumaddan hu benyagan
mu, et beken ni hi-gam hu an pebenyag ni hi-gak.”
15 Nem kan Jesus ey “Heninnuy elaw tu. Huyya pehding
ta ma-lat u-unnuden tan emin hu pinhed Apu Dios.” Et
abuluten law nan John ni benyagan hi Jesus.
16 Negibbuh ni nebenyagan hi Jesus et kumeyad di gilig ni
wangwang, ey pinhakkeyey heni neibeghul hu kabunyan ey
inang-ang tu hu Ispirituh Apu Dios e heni paluma hu ang-
ang tun iyalli ey immepan hi-gatu.
17 Entanniy wada immehel di kabunyan ni kantuy “Huyya
hu U-ungngak ni nakappinhed kun tuwak kapeamleng ni
peteg.”

4

Ya nengipatnaan Satanas ni menuttullun nan Jesus ni mengippahding ni lawah
(Mark 1:12-13; Luke 4:1-13)

1 Entanni ey impangulun Ispirituh Apu Dios hi Jesus di
desert ma-lat an haulen Satanas ni manliwwat.
2 Na-pat ni aggew niya na-pat ni labbi hu eleg pengannan
Jesus diman et neu-upan peteg.
3 Ey immali hi Satanas di kad-an tu et kantun hi-gatuy
“Hedin makulug ni U-ungnga dakan Apu Dios, ey pambalin
mu eyadda batun sinapay.”
4 Nem hinumang Jesus et kantuy “Beken ni ya kennen ni
ebuh hu iddinel ni tuun ketegguan tu, nem mahapul daman
iddinel tun emin hu ehel Apu Dios tep hi-gatu hu nangnged
ni biyag ni tuu.”
5 Entanni et ikuyug Satanas hi Jesus di Jerusalem et
papetuk tud etan di keta-ta-geyyan ni bubung ni Tempol
6 et kantun hi-gatuy “Hedin makulug ni U-ungnga dakan
Apu Dios, man dep-ah ka yaggud impatudek tu e kantuy

‡ **3:12 3:12** Humman ni kan John ni um-alilli, ey hi Christo, tep um-alin mengappil idan tuun Apu Dios etan idad lawah ni tuu. Humman idan tuun lawah ey mekastiguddad apuy ni eleg me-me-dep.

‘Be-alen kudda anghel et ipaptek daka ma-lat anin ni man-
e-gah ka et hikmaten daka ma-lat eleg maliputan
helim.’ ” *
7 Hinumang Jesus et kantuy “Nem neitudek damad ehel nan
Apu Dios e kantuy ‘Entan tu patnai hi Apu Dios e Dios yu.’ ”
8 Et ilaw mewan Satanas hi Jesus di eta-gey ni peteg ni
duntug et tu peang-ang ni emin hu kapan-ap-apuin tuud
puyek et yadda emin hu kayyaggud ni wadadman.
9 Et kantun hi-gatuy “Iddawat kun hi-gam ni emin huyya
hedin mandukkun kan menaydayaw ni hi-gak.”
10 Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Satanas, a-allaw ka, tep
neitudek di ehel Apu Dios e kantuy ‘Ebuh hi Apu Dios ni
dayaw yu niya hi-gatun ebuh hu u-unnud yu.’ ”
11 Et hi-yanen Satanas hi Jesus ey immalidda anghel Apu
Dios ni an memaddang ni hi-gatu.

Yad Galilee hu nemangulun nantuttudduan Jesus
(Mark 1:14-15; Luke 4:14-15)
12 Yan nangngelan Jesus e neikelabut hi John, ey hini-yan
tu Judea et lumaw di provincia di Galilee.
13 Beken di Nazareth ni nanha-adan tu law, nem yad
Capernaum e hakey ni bebley ni neihnup di Baybay e
Galilee di nambebleyan idan helag Sebulun niyadda helag
Naptali.
14 Huyya inamnuan ni ehel nan Apu Dios ni intudek lan
prophet e hi Isaiah e kantuy
15 “Yadda tuud Sebulun et yad Naptali di kad-an ni baybay
e li-bahan hu Wangwang e Jordan niyad Galilee e
nambebleyan idan dakel ni Gentiles
16 ey henidda la ni wadad engeenget tep eleg da amta hu
kayyaggud ni elaw ni u-unnuden da. Nem yan nunya ey
henidda law wadad kawwalwal tep wadad kad-an da etan
kamengippeamtan kayyaggud ni elaw. Yadda dama etan
tuun henidda wada la nid engeenget tep endi biyag dan endi
pappeg tu ey henidda law nedilgan tep wada law biyag dan
mannananeng.”
17 Yan nunman nengilapwan Jesus ni mantuttuddu et
kantuddan tuu ey “Pantuttuyyu kayun liwat yu tep immali
law etan intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu.”

Ya nengaygan Jesus ida etan ni epat ni matebukul ni deleg ni disipol tu
(Mark 1:16-20; Luke 5:1-11)
18 Hakey ni aggew ni nandalnan Jesus di gilig ni Baybay
e Galilee, ey inang-ang tudda han-agi e di Simon, e Peter

* **4:6 4:6** Psalm 91:11-12

hakey ni ngadan tu, nan hi Andrew. Ida kamenebbukul ni deleg di baybay tep humman daka pambiyagi.
19 Et kan Jesus ni hi-gaday "Pekikkillaw kayun hi-gak et metuttudduan kayun mengewwis ni tuu ma-lat unuden da-ak."
20 Ey pinhakkeyey hini-yan da tabukul da et maikuyug idan Jesus.
21 Entanni ey imma-allaw di Jesus ey inang-ang tudda dama etan han-agi e di James nan John e u-ungngaddan Sebedi. Wadaddad bangka, anin hi ameda, e daka pan-iddaddan hu tabukul da ey ineyagan Jesus humman idan han-agi,
22 ey pinhakkeyey hini-yan da hi ameda niya bangka da et makilaw idan Jesus.

Ya nantuttudduan Jesus et ya nampangkalan tun degeh idan tuu
(Luke 6:17-19)
23 Dillan Jesus idan emin hu kebebbebley di Galilee ni an nantuttuddud kesimsimbaan ni meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. Ey ing-ingkal tudda nambakbaklang ni degeh idan tuu et yumaggud ida.
24 Nan-amtad kebebbebley di Syria ida humman ni impahding tu et pan-i-liddan tutu-u hu kamampandegeh ni nambakbaklang ni degeh. Ing-ingkal tudda dimonyoh ni kameihhuklung ni tuu niya impeyaggud tudda kamangkel-dah niya nedahuy.
25 Ey dakel ida tuun kamengu-unnud ni hi-gatud Galilee, yad Decapolis, yad Jerusalem et yadda nambebley di ba-hil etan ni Wangwang e Jordan.

5

Ya panyaggudan idan kamengullug
(Luke 6:20-23)
1 Yan nenang-angan Jesus idan dakel ni tuun kamang-keemmung ey nanteyed di duntug et an manyuyyuddung ey inunud idan disipol tu et mahelikub idad kad-an tu.
2 Inlaputun mantuttuddun hi-gada et kantuy
3 "Man-am-amleng ida etan tuun kamengebbulut e eleg da han-ipahding hu kayyaggud hedin eleg ida baddangin Apu Dios, tep hi-gada hu meilla-kam di kapan-ap-apuin Apu Dios.
4 Man-am-amleng ida etan tuun kaumlelemyung, tep a-alluken idallin Apu Dios.
5 Man-am-amleng ida etan tuun daka pebabah annel da, tep iddawat alin Apu Dios ni hi-gadan emin hu

panyaggudan da di baluh ni puyek ni pan-ap-apuan tu.
6 Man-am-amleng ida etan tuun daka ilillingisin mengippahding ni pinhed Apu Dios niya daka ilillingisin angangen hu amnuan tu humman, tep ang-angen dalli.
7 Man-am-amleng ida etan tuun daka hehmeka edum da, tep hehmeken ida daman Apu Dios.
8 Man-am-amleng ida etan tuun kamengikkahhakey ni nemnem dan mengippahding ni pinhed Apu Dios, tep hi-gadalli menang-ang ni hi-gatu.
9 Man-am-amleng ida etan tuun kamengippaptek ni linggepan ni edum dan tuu, tep ibbilang idallin Apu Dios ni u-ungnga tu.
10 Man-am-amleng ida etan tuun daka panlelehhani kapehding ni edum dan tuun hi-gada tep ya daka pengippenahdingin pinhed Apu Dios, tep meippaptek idad nan-ap-apuan tu.
11 Hi-gayuddan kapippihulan tuu, daka pelilligasi niya daka iddedded-ekin bahul ni endi gaputu tep ya yuka pengu-unnudin hi-gak ey kayyaggud ali gahat yu.
12 Pan-am-amleng kayu ey panggagaya kayu, tep iddawtan dakeyullin Apu Dios ni panyaggudan yud kabunyan. Nemnem yu e ya kameippenahding ni hi-gayu ey neipenahding ida daman prophets ni nunman.

Ya kamengullug ey heni dilag niya ahin
(Mark 9:50; Luke 14:34-35)

13 Hi-gayun kamengullug ni hi-gak ey kayu kamei-ellig di ahin, tep ya ahin ey humman hu kamengippeyaggud ni tamtam ni kennen. Hanniman daman hi-gayu e hi-gayu kamengippeyaggud ni elaw idan tuu eyad puyek. Nem hedin na-kal hu tamtam ni ahin, man endi silbitu tep eleg mabalin ni pebangngad hu tamtam tu. Et humman hu, ya law pehding ey i-ibbeng et panggassigassinan ni tuu.
14 Kayu kamei-ellig di dilag e tuka bebnangi engeenget tep hi-gayu hu kapengi-ang-angin tuun kayyaggud ni elaw. Ya kayyaggud ni elaw yu ey kamei-ellig etan ni neimuttag ni bebley di ta-pew ni duntug e kameka-ang-ang.
15 Endi tuun tu integan hu kengkeh et tu itlu, nem integan tu et iha-dang tud ha-dangngan tu ma-lat mabnangan ni emin hu wadad bawang.
16 Henin hi-gayu e peang-ang yuddan tuu hu kayyaggud ni elaw yu e kamei-ellig ni dilag ma-lat ang-angen da hu kayyaggud ni yuka pehpehding et dayawen da hi Ametayu e hi Apu Dios di kabunyan.

Ya etan Tugun ni dinwat Moses nan hi Apu Dios

17 Entan tu nemnem e immali-ak di puyek ni an mengkal
ni intugun Moses la et yadda eman prophets lan nunman.
Eggak umlin mengkal ni intugutugun dan nunman, nem
immali-ak ni an mengittuttuddun ustuh ni keibbellinan tu.
18 Dengel yuwak tep e-helek ni hi-gayu e ingganah ni
nanengtu eya puyek et ya kabunyan, ey endin hekey hu
an me-kal idan nunman ni Tugun Moses anin hakey ni ehel
winu ku-lih ingganah um-amnun emin huyyan tugun.
19 Et mukun ya etan tuun eleg tu u-unnuda hu
neikamkampun tugun et tuttudduan tudda dama etan edum
tun tuun eleg mengu-unnud ni nunman ni tugun ey hi-
gatulli hu kebabbabahan hu saad tud kabunyan. Nem ya
tuun kamengu-unnud ni nunman ni tugun et ituttuddu tud
edum tun tuu, ey eta-gey ali saad tud kabunyan.
20 Et humman hu, nakka e-helan hi-gayu e hedin beken
ni nehahhammad hu yuka pengu-unnud nan Apu Dios nem
ya kapengu-unnud idan kamantuttuddun nunman e Tugun
et yadda Pharisee, ey eleg mabalin ni mekihha-ad kayud
nan-ap-apuan Apu Dios.

Ya kapambalinin bunget

21 Inamta yu hu neitugun idan tuun nunman ni kantun:
Entan patey. Tep hedin umpatey ka ey mahapul ni
mekastigu ka.
22 Nem e-helen kun hi-gayun nunya e beken law ni
ebuh hu kaumpatey ni mekastigu, nem anin ya etan tuun
anggebe-hel tu edum tun tuu ey mahapul ni mekastigu. Ya
tuun mapihul ni edum tun tuu ey mahapul ni mekastigu,
ey ya tuun iddutan tu edum tun tuu ey kastiguen nan Apu
Dios di apuy.
23-24 Et humman hu, anin ni wada kayud Tempol ni
kaman-appit nan Apu Dios ey ninemnem yun wada bahul
yu, ey pambangngad kayu nid kad-an etan ni tuun nam-
bahulan yu et yu hudhuden humman ni nambahulan yu et
han kayu umlin mengi-appit ni i-appit yud Tempol.
25 Hedin wada nengidiklamuh ni hi-gayu, ey pakihum-
mangan kayun hi-gatu ma-lat eleg dakeyu ilaw di huwet, tep
pekullabut dakeyun huwet etan ni guwalyad kallabbuttan.
26 E-helen kun hi-gayu e makulug ni hedin meikkellabut
kayu, man mahapul ni pakatteklaen yu multa yu, anin ni
hakey ni hepeng, ni han kayu neibukyat.

Ya kapengi-ebbekin ahwa

27 Dingngel yu mewan eya tugun ni kantuy ‘Entan tu iebek
hu ahwa yu.’

28 Nem e-helen kun hi-gayu e anin kaang-ang-angan ebuh
ni tuu hu bii, nem wadad nemnem tu e pinhed tun i-ulig et
heni tu damengu in-abek hu ahwa tu.
29 Hedin ya wannan ni mateyu hu kaumhulun ni panli-
wwatan yu, ey heballi ukit yu et bekahen yu. Tep i-imman
hu meukkit hakey ni mata nem ya an pellaw Apu Dios ni
emin hu annel yud apuy di impiernoh.
30 Hedin ya wannan ni ngamay yu kaumhulun ni panli-
wwatan yu, ey heballi putul yu. Tep i-imman hu meputtul
hu hakey ni ngamay yu nem ya an umlaw ni emin annel
yud apuy di impiernoh.

Ya peni-yanan ni ahwa
(Matthew 19:9; Mark 10:11-12; Luke 16:18)

31 Wada mewan neitugun lan nunman e kantuy 'Hedin hi-
yanen ni laki hu ahwa tu, ey mahapul ni wada mekapyan
papil ni peni-yanan tu et pilmaan tu et idwat tu etan ni biin
hi-yanen tu.'
32 Nem e-helen kun hi-gayu e ya lakin meni-yan ni
ahwatun eleg makiulig di edum ni laki ey mambehhul,
tep hedin bintanen da humman ni bii ey heni in-abek tu
ahwatu. Ey ya lakin memintan nunman ni bii ey heni dama
in-abek tu ahwatu, tep nanengtun kaibbilang nan Apu Dios
ni han-ahwadda etan bii et ya lakin neni-yan ni hi-gatu.

Ya elaw ni kaissapatah

33 Dingngel yu mewan eman neitugun nunman ni kantuy
'Entan tu keyat hu yuka issapatah. Mahapul ni peamnu yu
hu yuka issapatah nan Apu Dios ni pehding yu.'
34 Nem yan nunya, ey e-helen kun hi-gayu e entan
pansapatah yu hedin wada e-helen yu. Entan tu isapatah
di kabunyan tep yadman kapan-ap-apuin Apu Dios.
35 Ey entan tu isapatah di puyek tep yadman hu heni
kapengiddahyayin Apu Dios ni heli tu. Niya entan tu
isapatah di Jerusalem tep humman bebley etan ni eta-gey
ni Patul.
36 Entan tu ehel hu 'Anin metteyyak' hedin wada issap-
atah yu, nem idinel yu hi Apu Dios, tep endi kabaelan yun
an pambalin ni mablah winu andeket hu anin hakey ni
bewek.
37 Hedin wada e-helen yu, ey entan tu isapasapatah niya
entan panlangkak yu. Hedin makulug, kaney 'Em.' Nem
hedin beken ni makulug, nealay kaney 'Eleg'. Entan tu
edumin nalgem ni ehel, tep lawah. Ya linggeman ni ehel
ni i-e-dum yud sapatah yu ey kamelpun Satanas.

Ya meippanggep ni baleh
(Luke 6:29-30)

38 Dingngel yu et inamta yu hu tugun ni nunman ni
kantuy ‘Hedin kinulap ni tuu hakey ni matan edum tun
tuu, ey mahapul ni kullapen dama hakey ni mata etan ni
nambahul. Hedin ingkal ni tuu hakey ni ngipen ni edum
tun tuu, ey mahapul ni e-kalen dama hakey ni ngipen etan
ni nambahul.’
39 Nem e-helen kun hi-gayu e yan nunya ey beken ni henin
nunman, tep lawah hedin man-imbabaleh kayu. Hedin
ampingen dakeyu, ey ihulug yu.
40 Hedin wada mengiddiklamuh ni hi-gayu ma-lat pengal-
an dan balwasi yu, edumi yu et idwat yu edum ni balwasi
yu.
41 Hedin wada mengippepillit ni hi-gayun mengippepe-
hhan ni kalga tu ingganah ni dewwan kilometroh, anin
pahan yu ingganah di meikka-pat ni kilometroh.
42 Idwasi yu mangkekdew ni hi-gayu, ey pabenehi yudda
umbaneh ni hi-gayu.

Ya kamengullug ey mahapul ni pinheden tu hu buhul tu
(Luke 6:27-28, 32-36)

43 Dingngel yu mewan etan tugun ni nunman ni kantuy
‘Mahapul ni pinheden yudda edum yu, nem anggebe-hel
yudda buhul yu.’
44 Nem yan nunya ey e-helen kun hi-gayu e mahapul
ni pinheden yudda buhul yu niya iddasalan yudda tuun
kamengippelilligat ni hi-gayu
45 ma-lat peang-ang yu hu henin elaw nan Apu Dios
e Ametayud kabunyan. Tep hi Apu Dios ey wineda tu
hu petang ma-lat maptangan ni emin hu tuu, anin ni
kayyaggud elaw da winu lawah. Tuka peelli hu udan ni
penennum ni emin ni tuu anin ni limpiyuh nemnem da
winu beken ni limpiyuh.
46 Hedin ebuh ida etan tuun neminhed ni hi-gayun
pinheden yu, man eleg dakeyu tetbalan Apu Dios tep anin
yadda etan nepihul ni tuun kaman-emmung ni buwis et
daka ippahding hanniman.
47 Hedin ebuh ida etan gayyum yun peki-ungbal yu, ey
heni kayu damengu etan idan eleg mengullug nan Apu Dios
tep hanniman daka pehding.
48 Mahapul ni kayyaggud ni peteg hu elaw yu, henin
kakinayyaggud Ameyu e hi Apu Dios.”

6

Ya pemaddangan ni edum ni tuu

1 “Helipat-i yu ma-lat beken ni ya penettebalan ni tuun hi-
gayu hu pengippahdingan yun kayyaggud. Tep hedin huyya
pengippahdingan yun kayyaggud, ey endilli panyaggudan
yun iddawat Ametayu e hi Apu Dios di kabunyan.
2 Et humman hu, hedin wada iddawat yuddan
nangkewetwet, ey beken ni an peang-ang-ang di kedaklan
ni tuu ma-lat tettebalen dakeyu e henin kapehding idan
kapetpetbal ni tuud simbaan niyad keltad. Daka ippahding
huyya tep ebuh ketbalan dan pinhed da. Nemnem yu
huyya, tep yadda henin nunyan tuun kapetebbatebbal, ey
endilli an iddawat Apu Dios ni hi-gada. Tep dinwat da law
ni emin hu gungunah da di nenettebalan ni tuun hi-gada.
3 Hedin um-idwat kayun pihhuh idan nangkewetwet, ey
entan tu peamtan edum yu.
4 Tep anin ni eleg yu peamta et amtan Apu Dios et
iddawtan dakeyun panyaggudan yu.

Ya elaw ni neiptek ni pandasal
(Luke 11:2-4)

5 Hedin mandasal kayun Apu Dios, ey entan tu iu-unnud
di elaw ida etan ni kahinkukkullugi. Tep hedin mandasal
ida, man pinhed dan um-ehneng di kesimsimbaan et yad
mulkaduh ma-lat ang-angen idan tuu. Makulug ni e-helen
kun hi-gayu e endilli iddawat Apu Dios ni hi-gada tep ebuh
ketettebalan dad tuun daka gamgami.
6 Nem hedin ngun mandasal kayu, ey entan tu peam-amta,
nem nealay himmegep kayud kuwaltuh yu, ey inlekbi yu
et han kayu mandasal nan Ametayu e hi Apu Dios e eleg
meang-ang. Endi edum ni an menang-ang ni hanniman ni
pehding yu, nem ebuh hi Ametayun hi Apu Dios et iddawat
tu hu panyaggudan yu.
7 Hedin mewan mandasal kayu, entan tu ipenidwan e-
helen hu endi silbitu, henin kapehding idan tuun eleg
mengullug nan Apu Dios. Kanda na-mu nem peamnun Apu
Dios hu dasal da tep andukkey daka pandasal.
8 Entan tu iu-unnud di elaw da, tep hi Ama ey inamta tu
ngu dedan hu mahapul yu et han yu ibega.
9 Heninnuy pandasal yu:
‘Ama Apu Dios di kabunyan, pinhed min medeyyaw ka
10 niya pinhed min hi-gam hu man-ap-apu. Emin hu pinhed
mun meippahding di puyek ni henin kamekapkapyad
kabunyan ey pinhed min meippahding law.
11 Idwat mu anhan hu mahapul min kewa-wa-wa.
12 Ey pesinsahim anhan hu liwat mi, henin pemessinsahan
min nambahulan ni edum ni tuun hi-gami.

13 Ipaptek dakemi ma-lat eleg kami madinin manliwwat. Ey
baddangi dakemi ma-lat eleg dakemi haulen nan Satanas ni
mengippahding ni lawah.' "
14 Immehel mewan hi Jesus ey kantuy "Hedin liwwanen
yu hu bahul ni tuun nambahul ni hi-gayu, ey liwwanen
daman Apu Dios di kabunyan hu liwat yu.
15 Hedin eleg yu liwwana hu bahul etan ni nambahul ni
hi-gayu, ey eleg dama liwwanan Apu Dios hu liwat yu.

Ya neiptek ni elaw ni tepel

16 Hedin ittetpelan yu hu pandasalan yun Apu Dios, ey
entan tu peang-ang-ang di angah yu e kayu kamanteteppel
henin kapehpehding idan kapetebbatebbal. Tep hedin man-
tetpel ida, ey daka peang-ang-ang di angah dad katuutuu e
wada intepelan da. Nem e-helen kun hi-gayu e negibbuh ni
sinettebal idan tuu, et endilli law an iddawat Apu Dios ni
hi-gada.
17 Nem hedin mantetpel kayu ngu, da-lupi yu angah yu
niya hagu yu bewek yu,
18 ma-lat eleg meamta e wada intepelan yu. Tep anin
ni endi mengamta, et amtan Ametayun hi Apu Dios e eleg
meang-ang et iddawtan dakeyun panyaggudan yu.

Ya makulug ni kinedangyan ni kamengullug ey wadad kabunyan
(Luke 12:33-34)

19 Beken ni ya peneppulan yun dakel ni kinedangyan eyad
puyek hu gagamgami yu. Tep ya kinedangyan eyad puyek
ey dammutun e-puhen ni utut, ya bubuk, niya matekew. Ey
meummah winu melessian hu pihhuh yu et metellak idallin
emin.
20 Nem ya gagamgami yu ey ya kinedangyan ni iddawat
alin Apu Dios ni hi-gayud kabunyan ni eleg meummah niya
eleg metellak.
21 Tep hedin attu kad-an ni kinedangyan ni tuu, ey
yadman dama kad-an ni nemnem tu.

Ya kapambalinin kayyaggud ni nemnem
(Luke 11:34-36)

22 Ya mata hu kamei-ellig ni kamemnang ni nemnem ni
tuu. Et humman hu, hedin nabnangan hu nemnem ni tuu,
man kayyaggud dama elaw tu.
23 Nem hedin engeenget hu nemnem ni tuu, man lawah
dama hu elaw tu. Et humman hu, anggehemmek ni peteg
hu tuun mehullulan hu kayyaggud ni nemnem tun lawah,
tep mei-ellig ni immen di engeenget ni peteg.

Idinel tayu hi Apu Dios ni mengippaptek ni hi-gatsu ma-lat eleg itsu mandanag di hipan mahapul tayu
(Luke 16:13; 12:22-31)

24 Eleg mabalin ni unnuden ni tuu hu dewwan ap-apu. Tep eleg tu amta hedin hipan hi-gada u-unnuden tu, et pinheden tu hakey, ey anggebe-hel tu hakey. Winu pihhulen tu hakey, ey peka-u-unnuden tu hakey. Henin pengu-unnudan nan Apu Dios e endi inna-nu yun mengu-unnud ni hi-gatu hedin ya kinedangyan hu gagamgaman yu.

25 Et mukun nakka e-helan hi-gayu e beken ni ya kennen niya innumen, niya ibbalwasi hu ikakkaguh yud biyag yu. Nem mahapul ni nemnemen ni tuu hu hipa gaputun wada biyag tu.

26 Nemnem yudda sisit. Eleg ida mantennem niya eleg ida man-enni. Niya endi alang da, nem kapengngan idan Apu Dios. Et nema-ma ngun hi-gayun tuu e e-etteng hu kapengibbillang Apu Dios ni hi-gayu nem yadda sisit.

27 Hakey pay, kaw hedin umkakaguh kayu, man dammu-tun meduddukkey hu biyag yu anin ew ngun nekemtang?

28 Kele kayu kaumkakaguh ni pengellaan yun ibbalwasi yu? Nemnem yudda kedi hu hakhaklung di halun. Eleg ida mangngunu ey eleg ida man-ebbel ni balwasi da.

29 Nem kakkayyaggud ang-ang da nem ya ang-ang ni nenginan balwasi lan Solomon e kedangyan ni peteg ni patul.

30 Et humman hu, hedin hanniman kapemaptek Apu Dios idan habung ni wadan nunya, nem meeppuyan ni kabbuhhan, kaw beken ni nema-ma pemaptek tun hi-gayun tuu? Ey kele eleg kayu medinnel e ippaptek dakeyun Apu Dios?

31 Entan kakkaguh yu. Ey entan tu ibegabega hu 'Hipa kennen tayu? Hipa innumen tayu, niya hipa ibbalwasi tayu?'

32 Yadda kamengikakkaguh idan nunya ey yadda etan eleg mengullug nan Apu Dios. Nem hedin hi-gayu, man wada hi Ameyu e hi Apu Dios ni nengamtaddan nunyan emin ni mahapul yu.

33 Ya kumaddan hu pehebballi yun nemnemen ey ya keilla-kaman yud nan-ap-apuan Apu Dios niya pengip-pahdingan yun pinhed tun pehding yu et nanna-ud ni iddawat tun emin hu mahapul yu.

34 Et humman hu, entan tu nenemnem hu ligat yullin edum ni aggew, ma-lat eleg mangkei-dum di ligat yun nunya. Tep endi damengu silbitun yu pengikakkaguhan ni ligat yullin edum ni aggew.

7

Ya neiptek ni elaw ni pengibbillang ni edum ni tuu
(Luke 6:37-38, 41-42)

1 Entan tu pihul edum yun tuu et eleg kayu dama mapihul.
2 Tep hedin nemahhig hu pemihhul yun edum yun tuu ey
nemahhig dama kepihhulan yu. Ya pengibbillang yun edum
yun tuu ey henin nunman dama pengibbillang Apu Dios ni
hi-gayu."
3-5 Indingpat nan Jesus di buta hu pengituttudduan tun
pihul et kantuy "Eleg mabalin ni yu e-kalen hu butad matan
edum yu hedin wada et-eteng ni butad mateyu. Mahapul
ni e-kalen yu neibutad mateyun etteteng et han yu ekala
butad matan edum yu. Maitek kayun peteg hedin wada
butad mateyu ey kanyuy e-kalen yu butad matan edum yu.
Pabukul yun e-kalen butad mateyu et han yu ipatnan e-
kalen hu butad matan edum yu. *
6 Entan tu ituttuddu elaw nan Apu Dios idan manghay
ni tuun henidda netagal ni ahhu niya henidda killum,
tep eleg da damengu u-unnuda. Ey eleg mabalin ni an
mehullulan ni kayyaggud hu elaw dan heni elaw ni ahhu
winu killum. Pampihhulen da kumedek niya ngi-ngi-ngian
dakeyun ebuh.

Mahapul ni eleg issiked ni mandasadasal
(Luke 11:9-13)

7 Pandasadasal kayu ma-lat idwat Apu Dios hu pinhed
yun ibbagan hi-gatu. Tep ya elaw ni pandasal ey heninnuy:
Hedin tagan yu hamak ni sillak yu, ey lektattuy hemmaken
yu. Hedin tagan yu tugtug di habyen ni baley, ey ibbeghulan
dakeyu.
8 Tep ya tuun mambegga ey meidwatan. Ya tuun menem-
mak ni pinhed tu ey hemmaken tu. Ya tuun mantugtug di
habyen ey meibbeghulan.
9 Ey endi hakey ni tuun ya batu hu tu iddawat, hedin
mambegga u-ungnga tun sinapay,
10 niya endi tuun ya uleg hu tu iddawat ni u-ungnga tu,
hedin mambeggan deleg.
11 Hi-gayun tutu-u, ey lawah kayu, nem inamta yun um-
idwat ni kayyaggud idan u-ungnga yu. Et nema-ma ngun
Ameyun hi Apu Dios di kabunyan, tep iddawat tulli hu
kayyaggud ni ibbageyu.

---

* **7:3-5 7:3-5** Ya pinhed tun e-helen huyya ey eleg mabalin ni yu ippaptek hu edum yud nambahulan tun angkepaw hedin eleg yu han-ipaptek ni e-kalen hu nela-med ni bahul yu.

12 Ya pinhed yun ippahding ni tuun hi-gayu ey humman
et dama ipahding yun hi-gada. Huyya keibbellinan ni tugun
Moses et ya intuttuddu ida lan prophet ni nunman.

Ya nelakah niya neligat ni elaw ni u-unnuden
(Luke 13:24)

13-14 Ya kayyaggud ni elaw ni u-unnuden ma-lat maweda
hu biyag ni endi pappeg tu, ey neligat ni peteg, et mukun
ekket ida kamengu-unnud. Ya etan elaw ni linggeman ni
beken ni kayyaggud ey nelakah ni u-unnuden et mukun
dakel ida tuun kamengu-unnud idan nunman. Nem ya
pambalinan idan tuun mengu-unnud idan nunman ni
linggeman ni elaw ey manhelheltap ali.

Ya neidingpatan etan ni keyew niya etan lameh tu
(Luke 6:43-44)

15 Helipat-i yuddalli etan tuun kanday prophet idan Apu
Dios tep heni kayyaggud hu daka peang-ang e henidda etan
ni kalneroh ni maka-ayup, nem lawah ni peteg hu wadad
nemnem da e henidda etan ni mabunget ni ahhu tep pinhed
dan bahbahen etan kayyaggud ni neitugun ni hi-gayu.
16 Amtaen yuddalli huyyan tuu tep ya pehpehding dan
lawah. Huyyalli penang-angan yun mangkaitek ida. Inamta
yu e ya nangkahbitan ni wakal ey endi da illameh ni
grapes. Henin nunman alin hi-gada e eleg da hanggelan
mengippahding ni kayyaggud.
17 Heni daman keyew e hedin kakkayyaggud kakyew tu,
man kakkayyaggud dama illameh tu. Hedin lawah kakyew
tu ey lawah dama illameh tu.
18 Eleg mabalin ni mebussingew illameh ni kayyaggud ni
keyew ey eleg mabalin ni kayyaggud hu illameh ni lawah
ni keyew.
19 Yadda keyew ni lawah hu daka illameh ey humman ida
melngeh et maitungu.
20 Huyya neidingpatan idan kanday prophet ida, nem
beken ida kaya. Em, amtaen yulli e maitek ida huyyan tuu
tep lawah daka pehpehding.

Yadda etan eleg mengamtan Jesus
(Luke 13:25-27)

21 Beken ni emin hu tuun kamenghel e hi-gak hu Apu da
ey ippaptek Apu Dios, tep ebuh ida etan kamengippahding
ni pinhed Ama Apu Dios di kabunyan ni ippaptek tu.
22 Medettengan ali aggew ni penuwetan Apu Dios ni tuu,
et dakel idalli menghel ni kanday ‘Apu, inamta dakemin
hi-gam, tep hi-gam nengidwat ni kabaelan min nengitut-
tuddun ehel Apu Dios ni um-amnulli. Ey ing-ingkal midda

dakel ni kameihhuklung ni dimonyoh ey impahding midda dakel ni miracle e kaketngain tuu gapuh ni kabaelan ni indawat mun hi-gami.'
23 Humman hu kandallin hi-gak, nem kangkullin hi-gaday 'Eleg dakeyu amta. Pampenga-allaw kayun lawah hu tuka pehpehding!'

Ya etan dewwan tuun kimmapyan baley
(Luke 6:47-49)
24 Ya tuun kamengngel ni hi-gak et ipahding tu nakka e-hela ey kamei-ellig etan di tuun nelaing ni nengapyan baley tu, tep imbehwat tud batu.
25 Immali na-let ni pewek niya na-let ni udan et luma-pih dillud wangwang, et datngen tu kad-an etan ni baley, nem eleg metukkad tep neihammad.
26 Ya tuun kamengngel ni hi-gak, nem tuwak kakehhinga, ey heni etan ni tuun linglinggem tu kapyan baley tu e impakdag tu tuun ni tukud di palnah.
27 Immali na-let ni pewek niya na-let ni udan, et luma-pih hu dillud wangwang et datngen tu etan di baley ey netukkad et mekabbahbah."

Ya kasina-gey ni saad Jesus
28 Ginibbuh Jesus ni inhel huyya ey natngadda etan neamung ni tuun elaw ni tuka penuttuddu
29 tep ka-ang-ang e et-eteng kelebbengan tun mantuttuddu nem yadda kamantuttuddun Tugun Moses.

8

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun kamengmengpuh annel tu
(Mark 1:40-45; Luke 5:12-16)
1 Nandayyullid Jesus etan di duntug ey inunud idan dakel ni tuu.
2 Entanni ey immali etan tuun kamengmengpuh annel tud kad-an Jesus et mandukkun di hinangga tu et kantuy "Apu, hedin pinhed mu, ekal mu anhan degeh ku tep amtak e dammutun e-kalen mu."
3 Kinepan Jesus hu annel nunman ni kamandedgeh et kantuy "Pinhed ku. Na-kal kaya law huttan ni degeh mu." Ey pinhakkeyey na-kal numan hu degeh tu.
4 Et kan Jesus ni hi-gatuy "Entan tu eheehel huyyan impahding kun hi-gam, nem panna-ud kan elaw di kad-an ni padi et mu peang-ang ni hi-gatu hu na-kalan ni degeh mu. Ey ka pan-appit nan Apu Dios, tep humman hu intugun lan Moses ni nunman ma-lat pengamtaan ni tutu-u e na-kal hu degeh mu."

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni bega-en etan ni sindalu
(Luke 7:1-10)

5 Dimmateng hi Jesus di Capernaum ey wada ap-apun
hanggatut ni sindalu, e beken ni Jew. Immalid kad-an Jesus
et mampehemmehemmek
6 et kantuy "Apu, wada bega-en kun nedahuy e nemahhig
degeh tu et kaumbabaktad."
7 Kan Jesus ni hi-gatuy "Um-ali-ak et ekalen ku degeh tu."
8 Nem hinumang etan ni ap-apu et kantuy "Apu, nakka
umbaing ni hehgepan mud baley mi. Anin ni muka ehelan
ebuh et inamtak e me-kal degeh tu.
9 Inamtak e wada kabaelan ni ehel ni ap-apu, tep
impeinghak ni mengu-unnud ni ehel idan apuk, ey anin
ni hi-gak et hakeyyak daman ap-apun sindalu. Et hedin
kangkun sindaluk ey 'Lakkay,' ey kaumlaw. Ey hedin
kangkuy 'Ikay,' ey kaum-ali. Ey hedin kangkun bega-en ku
ey 'Ipahding mu diyyay,' ey tuka ippahding." *
10 Dingngel Jesus huyya ey natngan kapengullug nunman
ni ap-apu et kantuddan neamung ni kamengu-unnud ey
"Makulug eya e-helen kun hi-gayu. Endi ni nak inang-ang
ni henin nunya hu tuka pengullug ni hi-gak eyad Israel.
11 Dakel idalli beken ni Jew ni melpud kebebbebley eyad
puyek ni um-alid kapan-ap-apuin Apu Dios di kabunyan et
mekikkan idad Abraham, hi Isaac et hi Jacob.
12 Nem dakel idalli Jews, e hi-gada-et umlaw di kabunyan,
nem pellaw idallin Apu Dios di engeenget et umnanginangih
idalli niya ngellingellidihen dalli hu ngipen da tep nemah-
hig ligat diman."
13 Et kan Jesus etan ni ap-apun sindaluy "Anemut ka. Na-
kal degeh ni bega-en mu tep muka kulluga e wada kabaelan
kun mengkal." Ey tu-wangun na-kal hu degeh nunman ni
bega-en ni nunman ni olas ni nanghelan Jesus.

Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan dakel ni tuu
(Mark 1:29-34; Luke 4:38-41)

14 Limmaw hi Jesus di baley Peter ey inang-ang tun
kamandedgeh hi inan ahwan Peter e maetung ni peteg
annel tu.
15 Kinepan Jesus ngamay tu et ma-kal atung ni annel tu,
et uminah et an bumaddang ni mengippaptek ni mahapul
di Jesus.

---

* **8:9 8:9** Ya pinhed tun e-helen ey hedin han-ipahding nunman ni tuu huyya, ey nema-ma-man Jesus e wada kabaelan tun mengkal ni degeh ni bega-en nunman ni tuu, anin ni ebuh ehel tu.

16 Kamangkehilleng ey nan-i-li dad kad-an Jesus hu dakel
ni tuun nehuklungan ni dimonyoh. Ebuh ehel nan Jesus ey
na-kal ida etan dimonyoh ni nangkeihuklung. Ing-ingkal tu
dama degeh idan emin ni kamampandedgeh.
17 Huyya nekapkapyan inamnuan ni inhel eman lan
Isaiah e prophet ni kantuy "Hi-gatu nangkal emin ni degeh
tayu."

Hedin itsu kamengullug nan Jesus, man mahapul ni hi-
gatu hu u-unnuden tayu
(Luke 9:57-62)

18 Inang-ang Jesus e dakel ida nehalikub di kad-an tu, et
kantuddan disipol tuy "Umlaw itsud demang ni baybay."
19 Entanni ey immali etan kamantuttuddun tugun Moses
di kad-an Jesus et kantun hi-gatuy "Mekillawwak ni hi-gam,
anin attu lawwam."
20 Kan Jesus ni hi-gatuy "Yadda animal di muyung ey
wada daka panha-adi. Yadda sisit ey wada buya da, nem
hedin hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, man endi panha-
adan ku."
21 Wada pay hakey ni tuun pinhed tun mekillaw nan
Jesus, nem kantuy "Apu, mambangngaddak nid baley et nak
ikulung hi ama." †
22 Nem kan Jesus ni hi-gatuy "Pakilaw kan hi-gak, ngena-
mung ida eleg mengullug ni mengikkullung ni edum dan
netey."

Ya nengipesikdan Jesus ni pewek di baybay
(Mark 4:35-41; Luke 8:22-25)

23 Yan hinggepan Jesus di bangka, ey nekihgep ida disipol
tu.
24 Kamenglaw etan bangka ey nekekemtang ey pim-
mewek ni na-let di baybay et kamangkepnu bangkan
danum. Neugip hi Jesus,
25 nem limmaw ida etan edum tud kad-an tu et bangunen
da. Kanday "Apu, baddang ka tep ay melsing itsu!"
26 Kan Jesus ni hi-gaday "Kele kayu kaumtatakut? Tam
eleg kayu medinnel ni hi-gak!" Imminah et pasiked tu etan
pewek niya dalluyun ey nesiked ida.
27 Natngadda hu disipol tu et kanday "Hipa na-mu
ingkatuun nunyan tuu? Kele kau-unnudan dibdib et ya
dalluyun hu ehel tu?" ‡

† **8:21 8:21** Ya aman nunyan tuu ey eleg ni matey. Nem ya keibbellinan ni inhel etan ni tuu ey entanni et ipaptek tu ni hi ametu ingganah mettey. ‡ **8:27 8:27** [26-27] Psalm 65:7

Ya nangkalan Jesus ni dimonyoh ni neihuklung etan di dewwan tuu
(Mark 5:1-20; Luke 8:26-39)

28 Yan dintengan di Jesus di ba-hil ni baybay di bebley
idan iGadarene, ey hinipngat tudda dewwan lakin nalpud
kullungngan. Nehuklungan idan dimonyoh et nemahhig e
anggetakkut ida, et mukun endi hakey ni kamengittuled ni
mengidlan di kad-an da.
29 Inang-ang da hi Jesus ey inlet da ehel da e kanday "Hi-
gam e U-ungngan Apu Dios, hipa pehding mun hi-gami?
Entan dakemi ni anhan kastigu ingganah kedettengan ni
aggew ni kehuwetan mi."
30 Neipapaddih ni nunman ni wadadda dakel ni killum ni
kamanhubhub etan di duntug
31 et mampehemmehemmek ida etan dimonyoh nan Jesus
et kanday "Hedin e-kalen dakemi, palaw dakemidda eman
di killum et hi-gada hu mi keihhuklungan."
32 Kan nan Jesus ni hi-gaday "Lakkayuy." Et lumaw ida
et maihuklung idad killum. Ey bimmesik humman idan
killum di nansigging ni duntug et yumepah idad baybay et
mangkalsing ida.
33 Yadda kamampaptek idan nunman ni killum ey bimme-
sik idad bebley et da ehlen ni emin hu neipahding etan idan
tuun nehuklungan ni dimonyoh.
34 Et yadda etan tutu-ud bebley ey limmaw idad kad-
an Jesus, et mampehemmehemmek idan hi-gatu ma-lat hi-
yanen tu humman ni bebley da.

9

Ya nangkalan Jesus ni dahuy etan ni tuu
(Mark 2:1-12; Luke 5:17-26)

1 Hi Jesus et yadda disipol tu ey nambangkadda et
umenamut idad bebley dad ba-hil etan ni baybay.
2 Entanni ey wada in-alidan tuun nedahuy e kaum-
babaktad. Inang-ang Jesus e wada hu daka pengullug, et
kantun etan ni nedahuy ey "Agik, entan kadenagim tep
pinesinsahan ku liwat mu."
3 Wadadda edum ni kamantuttuddun Tugun Moses e
kandad nemnem day "Hipa ni-ngangu huyyan tuun tuka
la-pahi hi Apu Dios?"
4 Nem inamtan Jesus hu wadad nemnem da et kantuy
"Kele hanniman hu yuka pannemnem e lawah?
5 Hipa nelallakkah? Ya kaney 'Nepesinsahan hu liwat
mu,' winu 'Inah ka! Alam hu ayyud mu et umenamut ka?'

6 Nem imay et peang-ang kun hi-gayu e hi-gak e Pengulwan emin ni tuu ey wada kelebbengak eyad puyek ni memessinsah ni liwat.” * Inhanggan Jesus etan ni nedahuy et kantuy “Inah ka! Alam hu ayyud mu et umenamut ka.”
7 Ey imminah tu-wangu etan tuu et lumaw.
8 Yadda etan tutu-un nenang-ang nunya ey simmakut ida et dayawen da hi Apu Dios, tep indawat tun tuu huyyan kabaelan.

Ya nengaygan Jesus nan Matthew
(Mark 2:13-17; Luke 5:27-32)

9 Hini-yan Jesus humman ni bebley et kamenglaw di lawwan tu ey inang-ang tu hi Matthew e kaman-emmung ni buwis ni yimmudung di upisinah tu. Kan Jesus ni hi-gatuy “Pakilaw kan hi-gak.” Ey pinhakkeyey imminah hi Matthew et makilaw nan Jesus.
10 Yan kapengngannin Jesus di baley di Matthew, ey immali dakel ni kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan neliwtan ni tuu, et makikan idan Jesus et yadda disipol tu.
11 Inang-ang idan edum ni pharisee huyya ey kandaddan disipol tu ey “Kele kamekikkan hu apu yuddan kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan neliwtan?”
12-13 Dingngel Jesus hu inhel da et kantuy “Ya kamandedgeh hu kamanheppul ni doktor, beken ida etan ni tuun endi degeh da. Heni daman hi-gak e immali-ak malat peyaggud kudda neliwtan. Eggak ida baddangi tuun kamenghel ni endi liwat da. Nem hedin hi-gayu ngu, man mahapul ni amtaen yu pehding yun umhehmek tep impatudek Apu Dios e kantuy ‘Ya hemek yun edum yu hu pinhed ku, beken idan yuka i-appit.’ ”

Ya meippanggep ni tepel
(Mark 2:18-22; Luke 5:33-39)

14 Immalidda disipol John di kad-an Jesus et kandan hi-gatuy “Kele hedin hi-gami et yadda Pharisee, man hin-addum ni kami kamantetpel, nem yadda disipol mu ey endin hekey daka pantetpeli?”
15 Hinumang Jesus et kantuy “Kaw ida kamantetpel hu gagayyum ni lakin mangkasal? Eleg, tep wada etan gayyum dan lakin manhehnget. Nem hedin wada memettey etan ni nanhenget, ey yan nunman ali law pantetpelan

* **9:6 9:6** [5-6] Hedin yadda Jews ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamengkal ni liwat. Ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamengkal ni degeh. Et humman hu, yan nengipeyaggudan Jesus etan ni tuun nedahuy ey impeang-ang tu mewan e wada kabaelan tun mengkal ni liwat, henin nan Apu Dios. Huyya nengipeang-angan Jesus ni kinaDios tu.

idan gayyum tu. Yadda disipol ku ey heni gayyum ni manhehnget tep yan nunyan wada-ak di kad-an da ey eleg ida mantetpel, nem hedin endi-ak ali law di kad-an da, ey mantetpel ida tep ya pannemnem dan hi-gak."

16 Intuttuddun Jesus hu pengamtaan dan eleg mabalin ni i-e-dum da hu elaw tud elaw dan nebayag et kantuy "Endi tuun tu ittuptup hu baluh ni luput di daan ni balwasi, tep hedin hanniman, ey umkayhen etan baluh ni ittuptup tu et mekyub etan balwasi et mema-man mebi-ki.

17 Hanniman dama e endi tuun tu ihha-ad hu pakekapyan meinnum di kimmelhin katat ni ha-addan ni meinnum tep eleg meinnat. Et hedin um-atung hu meinnum, ey mebeghi etan katat ni ha-addan et umkawah hu meinnun. Mukun ya pakekapyan meinnum, ey mahapul ni yad pakekapyan katat hu pengihha-adan."

Ya nenagwan Jesus etan ni netey ni u-ungngan Jairo (Mark 5:21-43; Luke 8:40-56)

18 Kapan-e-helan Jesus huyyaddan edum tu ey immali hakey ni ap-apun Jew. Nandukkun di hinanggan Jesus et kantuy "Pakattey ni u-ungngak ni bii. Ikay anhan et mu kap-en et tumegu."

19 Inebulut Jesus et unuden tu etan ap-apu ey neikuyug ida etan disipol tu.

20 Ida kamandaddallan ey wada etan hakey ni biin hampulut dewwan toon hu nelabah ey eleg mesikked hu kuheyaw ni kamelpud annel tu. Hinnup tu hi Jesus di benneggan tu et kap-en tu gilig ni balwasi tu,

21 tep kantud nemnem tuy "Anin ni nakka kap-an ebuh hu gilig ni balwasi tu et me-kal degeh ku."

22 Nanwingi hi Jesus ey inang-ang tu etan bii et kantuy "Agik, na-kal law huttan ni degeh mu tep ya muka pengullug ni hi-gak." Ey pinhakkeyey na-kal degeh tu.

23 Yan dintengan dad baley Jairo e ap-apun Jew, ey inang-ang da e ida kaumlelemyung etan ida tutu-u niya kanengih ida tep netey etan u-ungngan Jairo.

24 Kan Jesus ni hi-gaday "Ehep kayun emin. Eleg matey etan u-ungnga, neugip ni ebuh." Nem daka ngi-ngi-ngii hi Jesus.

25 Immehep ida et humgep hi Jesus di kuwaltuh etan ni biin u-ungngan kandan netey et tengeden tu ngamay tu, ey pinhakkeyey netagwan.

26 Nandingngel di kebebbebley diman huyyan impahding Jesus.

Ya nangkalan Jesus ni kulap ida etan ni dewwan tuu

27 Hini-yan Jesus humman ni bebley et kamenglaw ey
neiunud ida etan dewwan tuun nekulap. Inlet da ehel da et
kanday “Hanat nan David, hemek dakemi anhan!”
28 Inunud da hi Jesus di baley ni hinggepan tu, et kan tun
hi-gaday “Kaw yuka kulluga e wada kabaelan kun mengkal
ni kulap yu?” Kanday “Em. Mika kulluga.”
29 Et kapaen Jesus mateda et kantuy “Neipahding hu
pinhed yu tep ya yuka pengullug.”
30 Ebuh humman ey na-kal kulap da et han-ang-ang da
law. Sinugun idan Jesus et kantuy “Entan tu eheehel idan
tuu huyya.”
31 Nem limmaw ida kumedek et da pan-ehelen di ke-
bebbebley humman ni impahding nan Jesus.

Ya nangkalan Jesus ni ngangan etan ni tuu

32 Ida kamenglaw humman ni tuu ey indateng dad kad-an
Jesus hu nginengan dimonyoh ni kameihhuklung.
33 Ingkal Jesus hu neihuklung ni hi-gatun dimonyoh ey
kaum-ehel law. Natngadda tuu et kanday “Endi tayu inang-
ang ni hanneyan an neipahding ni nunman eyad bebley
tayud Israel.”
34 Nem kan idan Pharisee ey “Ya ap-apun dimonyoh e
hi Satanas hu nengidwat ni kabaelan Jesus ni mengkal ni
kameihhuklung.”

Ya et-eteng ni hemek Jesus idan tuu

35 Limmaw hi Jesus di kebebbebley ni an mantuttuddud
kesimbasimbaan idan Jews. Intuttuddu tu meippanggep
ni nan-ap-apuan Apu Dios niya ing-ingkal tu dakel ni
nambakbaklang ni degeh idan tuu.
36 Kahehhemekan Jesus ida etan tuun kameemmuem-
mung, tep dakel daka kakkaguhi ey endi kabaelan da.
Henidda kalneroh ni inway ni kamengippattul ni hi-gada
et mukun anggehemmek ida.
37 Kan Jesus idan disipol tuy “Dakel ida tuun neminhed
ni mengullug ni hi-gak, nem kulang ida umlaw ni an
mantuttuddun hi-gada. Kamei-ellig di dakel ennien, nem
hahhakkey ida tuun man-enni.
38 Et humman hu, pandasal kayun Apu Dios ma-lat umitu-
dak ni edum ni an mantuttuddu e hi-gada hu neieligan idan
man-enni, tep hi-gatu hu kam payew.”

10

Yadda etan Hampulut dewwan disipol Jesus
(Mark 3:13-19; Luke 6:12-16)

1 Ineyagan Jesus ida Hampulut dewwan disipol tu et
idwatan tuddan kabaelan dan mengkal ni dimonyoh ni
kameihhuklung. Ey indawat tun hi-gada kabaelan dan
mengkal ni dakel ni nambakbaklang ni degeh.
2-4 Ya ngadan idan nunman ni Hampulut dewwan disipol
Jesus ey hi Simon, e Peter hu hakey ni ngadan tu, hi agitu
e hi Andrew, yadda etan u-ungngan Sebedi e di James nan
John, hi Philip, hi Bartolomew, hi Tomas, hi Matthew, e ya
ngunu tun nunman ey kaman-emmung ni buwis, hi James
e u-ungngan Alphaeus, hi Thaddaeus, hi Simon e Zealot, *
et hi Judas Iscariot e nengihdul nan Jesus.

Ya nengitu-dakan Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu
(Mark 6:7-13; Luke 9:1-6)

5 Sinugun Jesus ida huyyan disipol tu et han tudda itu-
dak. Kantun hi-gaday "Entan elaw yud bebley idan beken
ni Jews et yad kebebbebley di Samaria.
6 Nem elaw kayud kebebbebley idan edum tayun Jews e
helag nan Israel, tep eleg da amta hu makulug ni elaw nan
Apu Dios e henidda netalak ni kalneroh.
7 Ituttuddu yun hi-gada e immali law hu intu-dak nan Apu
Dios ni man-ap-apu.
8 Ekal yu degeh da, tagu yudda nangketey, ekal yu degeh
idan kamengmengpuh annel da niya ekal yudda dimonyoh
ni kameihhuklung ni tuu. Eleg pebeyyad Apu Dios huyyan
kabaelan ni indawat tun hi-gayu, et humman hu, entan tu
pabeyad hu pehding yuddan tuu.
9 Entan pambalun yun pihhuh,
10 niya entan pan-akbut yu. Entan alan balwasi niya
patut ni panhullulan yu, ey anin entan panhulkud yu.
Ngenamung ida hu tuun baddangan yun umhemek ni hi-
gayu.
11 Hedin dimmateng kayud hakey ni bebley, ey hamak yu
hu neminhed ni mengeyyag ni hi-gayu. Pakiha-ad kayun
hi-gada ingganah peni-yanan yun nunman e bebley.
12 Hedin wada hehgepan yun baley, man kanyuy 'Mel-
inggep kayu kaya.'
13 Ey hedin pehgep dakeyun kambaley, man um-amnun
pelinggep nan Apu Dios etan kambaley. Nem hedin ihhingal
dakeyu ey nanna-ud ni eleg ida pelinggep nan Apu Dios.
Humman ni linggep ni kamelpun hi-gatun heni yu illaw ni
hi-gada ey mannenneng ni hi-gayu.

* **10:2-4 10:2-4** Huyyan Zealot ey hakey ni grupuh ni tuun eleg meminhed ni mengu-unnud ni gubilnun Rome.

14 Hedin hi-yanen yu etan bebley ni dakeyu kaihhingal,
ey pukpuki yu hu dep-ul di dapan yu et penang-angan dan
nanliwat ida tep ya dakeyu kapengihhingngali.
15 E-helen kun hi-gayu e yallin aggew ni penuwetan
Apu Dios ni tuud puyek, ey makulug ni i-imman ali hu
kastiguddan nekalliwtan ni tutu-ud Sodom et yad Gomorrah
nem ya kastiguddallin tutu-ud bebley ni mengihhingngal ni
hi-gayu.

Ya panlelehhanan idallin kamengullug
(Mark 13:9-13; Luke 21:12-17)

16 Dengel yuwak, tep yad pengittu-dakan kun hi-gayun yu
pengituttudduan ni elaw ku, ey heni kayu kalneroh ni an
mei-dum di mangkabunget ni ahhud muyung. Et humman
hu, mahapul ni pekahhellipat-an yu e heni kayu uleg e
tuka pekahhellipat-i ma-lat eleg matey. Mahapul mewan
ni endin hekey hu yu nemnemen ni lawah e heni kayun
paluma. †
17 Helipat-i yu tep wadaddalli mengippadpap ni hi-gayu et
idiklamuh dakeyu niya pambe-igen dakeyud simbaan da.
18 Ey illaw dakeyud hinangngab idan gobernor niyad
hinanggan edum ni ap-apu tep ya yuka pengullug ni hi-gak.
Et yan nunman ali hu pengippeamtaan yun elaw kun hi-
gada et yadda Gentiles.
19 Hedin medettengan hu panhummalyaan dan hi-gayu,
ey ebuh kakkaguh yu, tep hi Apu Dios hu mengittuddun
ihhumang yu et ya elaw ni penummang yu.
20 Em, ebuh kakkaguh yu, tep ngenamung hu Ispirituh
Ameyu e hi Apu Dios ni mengippeheppit ni hi-gayu.
21 Mampapatey idalli tutu-u. Anin idallin han-aaggi et ya
han-aamma et mampapatey ida. Pepettey ni u-ungnga tu
hu a-ammed tu niya pepettey ni a-ammed tu hu u-ungnga
tu.
22 Anggebe-hel dakeyullin dakel ni tuu tep ya yuka pen-
gullugin hi-gak. Nem ya tuun mengitultuluy ni mengullug
ni hi-gak ingganah ni kegibbuhan tuddalli huyyan ligat ey
mehellakniban.
23 Hedin pelellehanan dakeyud hakey ni bebley, ey besik
kayud edum ni bebley. E-helen kun hi-gayu e eleg yulli
gibbuha ngunu yud kebebbebley eyad bebley tayud Israel,
ey immali-ak e Pengulwan ni emin ni tuu.
24 Ya kaman-eddal ey beken ni eta-ta-gey nem ya mittuduh
tu. Ya bega-en ey beken ni eta-ta-gey nem ya apu tu.
25 Heni daman hi-gayu et hi-gak tep yadda edum ni tuu ey
pinihul da-ak e Ap-apu yu et ingadnan da-ak ni hi Satanas

† **10:16 10:16** Luke 10:3.

e ap-apun emin ni lawah. Nema-man hi-gayu tep kadwa dakeyu et pihhulen dakeyu dama.

Ya tekkutan tayu ey ya panliwwatan tayun Apu Dios
(Luke 12:2-7)

26 Nem entan takut yun hi-gada. Ya kaippahding ni tuud
neha-ninan ey meamtalli. Tep emin hu eleg meamtan
nunya ey meamtallin edum ni aggew.
27 Ya nakka ituttuddun hi-gayun nunya, ey mahapul ni
pampeamta yullin hakey ni aggew et dengelen alin dakel ni
tuu.
28 Entan tu takusidda hu memettey ni hi-gayu tep anin
petteyen da annel yu et eleg mabalin ni wada da pehding
ni linnaweyu. Heballi kumaddan hi Apu Dios tekkutan
yu tep hedin petteyen dakeyu, dammutun pellaw dakeyud
impiernoh e kalawwin kamekastigu.
29 Anin ya pippiwweng e kagedwah ni hepeng ni ebuh hu
bayad tu, et eleg mabalin ni an mettey hedin eleg i-abulut
Ameyu e hi Apu Dios.
30 Et nema-ma ngun hi-gayu, tep dakeyu kapaka-ikkaguh
nan Apu Dios, tep anin ni bewek yu et amta tu bilang tu.
31 Et humman hu, entan takut yu tep nebalol kayun peteg
ni hi-gatu nem yadda pippiwweng.

Mahapul ni eleg itsu umbaing ni mengippeamtan itsu kamengullug nan Jesus
(Luke 12:8-9)

32 Hedin ya tuun menghel ni edum tun tuun tuwak
kakulluga ey ebbuluten kulli damad kad-an nan Ama e hi
Apu Dios di kabunyan.
33 Nem hedin ya etan tuun menghel di edum tun tuu e
eleg tuwak kulluga ey eggak ali dama ebbulutad kad-an nan
Ama di kabunyan.

Megennadwaddalli tuu tep hi Jesus
(Luke 12:51-53; 14:26-27)

34 Entan tu nemnem e immali-ak di puyek ni mengippel-
inggep ni emin ni tuu, tep ya kakulugan tu ey dakel idalli
man-imbabalaw tep hi-gak.
35 Anin idan han-ama, yadda han-ina, niyadda nan-aapu
et mambabakal ida tep umhulun ni hi-gak.
36 Ya pekibbuhhul ni hakey ni tuu ey yadda ngu pamilyah
tu.
37 Ya tuun e-etteng impeminhed tun a-ammed tu winu
u-ungnga tu nem ya impeminhed tun hi-gak ey beken
humman ni meingngadnan ni kamengu-unnud ni hi-gak.
38 Hedin pinhed yun mengu-unnud ni elaw ku, mahapul
ni u-unnuden yuwak anin ni umhulun ni panligligatan yu.

Hedin eleg yu pehding huyya, man eleg kayu meibbillang ni kamengullug ni hi-gak.
39 Ya tuun ebuh annel tu niya biyag tud puyek ni tuka nenemnema ey endi gun-uden tu, tep hedin mettey, endi biyag tud kad-an Apu Dios. Nem ya tuun mengihhikkal ni ligat tun tuka pengullugin hi-gak, tep pinhed tun wadalli biyag tun endi pappeg tu, ey makulug ni meidwatan ni nunman ni biyag.

Ya panyaggudan ni dewwaten tayu
(Mark 9:41)
40 Yadda tuun mengebbulut ni hi-gayu ey ebbuluten da-ak dama. Ey ya tuun mengebbulut ni hi-gak ey ebbuluten tu dama etan nengitu-dak ni hi-gak.
41 Yadda tuun mengebbulut ni prophet Apu Dios ey iddawtan tudda daman henin iddawat tuddan prophet tu. Niyadda etan tuun ebbuluten da hu tuun kayyaggud, ey iddawtan idan Apu Dios ni henin iddawat tuddan tuun kayyaggud.
42 Ya tuun peinnuman tun anin ni hambasuh ni danum etan ida nebabah ni tuun kamengu-unnud ni hi-gak, tep ya daka pengu-unnudin hi-gak, ey iddawtan idan Apu Dios ni panyaggudan da."

11

Ya nenu-dakan John ni disipol tud kad-an Jesus
(Luke 7:18-35)
1 Ginibbuh nan Jesus ni intuttudduddan disipol tu huyya et lumaw di edum ni bebley di diman Galilee ni an mantuttuddu.
2 Yan nunman ey wada hi John e kamemenyag di kallabbuttan, nem dingngel tu impahpahding nan Jesus et itu-dak tu dewwan disipol tud kad-an tu.
3 Limmaw ida et kandan Jesus ey "Kaw hi-gam hu inhel lan Apu Dios ni um-ali, winu wada hin-appil ni hehgeden mi?"
4-5 Kan Jesus ni hi-gaday "Kaibangngad kayud kad-an John et yu ehelen ni hi-gatu eyadda yuka deddengngela niya yuka ang-ang-anga, e ida law kaum-ang-ang hu nangkekulap, ida kaumdalan hu nepi-day, ey ida kaumdedngel law hu netuleng, na-kal law hu degeh idan kamengmengpuh annel da, netagwan ida nangketey niya kamangkeituttudduddan newetwet hu et-eteng ni impeminhed Apu Dios ni hi-gada.
6 Ey ehel yun John e um-amleng hu tuun pannananeng tun ingganah hu tuka pengullug ni hi-gak."

7 Limmaw ida la etan disipol nan John ey kan Jesus ida
etan ni neamung ey "Hipa ninemnem yun an ang-angen
eman ni linawwan yud desert di kad-an John? Kaw ya
etan tuun endi tunung ni nemnem tu e henin elkat ni
kapellupelluyan dibdib ni ebuh?
8 Winu ya tuun nambalwasin nekangngina? Beken, tep
ya kamambalwasin nekangngina ey wadad baley ni patul,
eleg umlaw di desert.
9 Inamtak et ya pinhed yun an ang-angen ey ya prophet,
et makulug ni humman ni yu inang-ang ey humman keta-
ta-geyyan ni prophet e hi John ngadan tu.
10 Tep wada dedan neitudek ni meippanggep ni hi-
gatu e kantuy 'Hi-gak e hi Apu Dios ey pemengnguluk
eya mengituttuddun meippanggep ni hi-gam et han ka
dateng.' "

11 Intu-man nan Jesus et kantuy "Pinili dedan Apu Dios
hi John ni keta-ta-geyyan ni emin ni tuu. Nem ya etan
kebabbabahan di nan-ap-apuan Apu Dios ey eta-ta-gey nem
hi-gatu.
12 Neilepun eman ni nantuttudduan nan John ingganah
nunya, ey ihik ida tuun mei-dum di nan-ap-apuan nan Apu
Dios.
13 Emin idela prophets nunman et yadda nantuttuddun
Tugun Moses ey intenuttuddu da meippanggep ni nan-ap-
apuan Apu Dios ingganah eman ni kawedan John.
14 Gullat ni yuka kulluga humman ni intenuttuddu da, ey
inamta yu e hi John etan kan idan prophets ni um-ali tep
hi-gatu etan immalin heni hi Elijah la hu elaw tu.
15 Hedin et inewatan yu law, ey kulug yu huyyan in-inhel
dan hi-gayu.

16 Hipa na-mu pengi-ingngehan kun elaw yun tutu-un
nunya? Heni kayuddan etan ni u-ungngan kamampan-a-
ayyam di mulkaduh. Yadda etan edum ey kandaddan edum
day
17 'Nangganggangha kamin pan-am-amlengan, nem eleg
kayu meneyyaw. Ey impatna mi mewan ni mengia-appeh
ni kalemyungi, nem eleg kayu umlemyung.' Heni kayuddan
nunyan u-ungnga, tep endi maptek ni pinhed yu. Eleg
yuwak u-unnuda niya eleg yu dama u-unnuda hi John.
18 Tep immali hi John e kamemenyag ey nakneng tuka
kenna niya eleg um-inum ni kaumbuteng, nem kanyuy
'Wada dimonyoh ni neihuklung ni hi-gatu.'
19 Ey immali-ak e Pengulwan ni emin ni tuu et nakka
mengngan niya nakka menginnum ni meinnum ey kanyuy

nadmuttak, nakka mambutteng, niya nakka mekiedduedddum idan kaman-emmung ni buwis niyadda edum ni neliwtan.

Nem neihla kayu tep yadda tuun nengu-unnud ni elaw John et ya elaw ku ey hi-gada hu kei-ang-angan ni kakinayyaggud ni elaw Apu Dios niya kalinaing tu."

Ya kastiguddallin tuud kebebbebley ni eleg mengullug nan Jesus
(Luke 10:13-15)

20 Peteg hu bunget Jesus ida etan ni katuutuud kebebbebley ni nengipeenang-angan tun miracle, tep eleg ida mantuttuyyun liwat da.

21 Et kantun hi-gaday "Anggehemmek kayun iKorasin niya iBetsaida, tep nanna-ud ni mekastigu kayu, tep anin ni inenang-ang yudda miracle, et eleg kayu mantuttuyyun liwat yu. Yadda la tuud Tyre et yad Sidon ey nemahhig liwat da, nem gullat ni inang-ang dadda miracle ni inenang-ang yu et nanna-ud ni nantuttuyyu idan liwat dan dagah et mambalwasiddan nebi-bi-ki niya nandep-ulan da annel dan pengippeang-angan dan nantuttuyyuddan liwat da.

22 Et humman hu, nemahhig ali kastigu yu nem yadda la eman tutu-ud Tyre niyad Sidon.

23 Hi-gayun iCapernaum ey kanyu na-mu ngu nem metbal kayud kad-an Apu Dios, nem eleg, tep pellaw dakeyullid impiernoh. Tep gullat ni inang-ang idan tuud Sodom hu miracle ni inenang-ang yu, ey nantuttuyyu ida-et eleg et bahbahen Apu Dios bebley da et nanengtun nunya.

24 E-helen kun hi-gayu e yallin panhuwetan Apu Dios ni tuu ey nemahhig ali kastigu yu nem ya kastiguddan tuu lad Sodom e nemahhig liwat da."

Ya nandasalan Jesus
(Luke 10:21-22)

25 Entanni ey nandasal hi Jesus e kantuy "Ama e Ap-apud kabunyan niyad puyek, nakka mansalamat ni hi-gam, tep eleg mu peamta elaw muddan nan-adal niyadda nelaing, nem impeamtam idan eleg man-adal niyadda beken ni nelaing.

26 Humman e Ama hu neipahding tep humman pinhed mu."

27 Kan tu mewan ey "Indawat Ama hu saad kun man-ap-apun emin. Hi-gatun ebuh hu nekangngamtan hi-gak niya endi edum ni nekangngamtan Ama, nem hi-gak ni ebuh niyadda pinhed kun pengippeamtaan ni hi-gatu.

28 Hi-gayudda etan ni kamelilligasid biyag tu, ey hi-gak idinel yu et baddangan dakeyu.

29 Kulug yuwak et u-unnuden yuwak ma-lat wada innanu tun pengeddalan yun elaw ku. Hi-gak ey neanussak niya mahmekkak et mukun dakeyu kahehmeka.
30 Eleg kayu meliggasin mengu-unnud ni elaw ku hedin kullugen yuwak tep baddangan dakeyun hi-gak et melinggep nemnem yu."

12

Intuttuddun Jesus hu meippanggep ni aggew ni Sabaduh
(Mark 2:23-28; Luke 6:1-5)

1 Hakey ni Sabaduh, ey nandalan hi Jesus di payew. Neupadda etan disipol tu et puma-sing idan pagey et kukkussimen da et kanen da.
2 Inang-ang idan Pharisee et kandan Jesus ey "Ang-ang mudda kedi eya disipol mu, kele ida kamema-sing ni pagey ey pi-yew tep Sabaduh?"
3-4 Nem hinumang Jesus et kantuy "Kaw eleg yu bidbiden etan neitudek ni impahding David eman ni neupaan tu et yadda etan edum tun binsikan da tep ya buhul da? Endi da pengellaan ni kennen da ey neupaddan peteg et humgep hi David di Tabernacle e baley Apu Dios, et tu alen etan sinapay ey pi-yew ni pengngannan ni linggeman ni tuu, tep ebuh hu padin kamengngan ni nunman. *
5 Ey kaw eleg yu bidbiden di Tugun Moses e yadda padi ey ida kamangngunnud Tempol anin ni Sabaduh? Nem eleg ibbilang nan Apu Dios ni liwat da humman, tep humman hu ngunu da.
6 Ya eya ngunuk ey kedukdul ni peteg nem ya ngunuddan padid Tempol. Ey kele kanyuy neliwtan ida eya disipol ku?
7 Wada etan impatudek nan Apu Dios ni kantuy 'Hi-gak e hi Apu Dios ey ya hemek yun edum yun tuu hu nakka gamgami, beken etan idan yuka i-enappit ni hi-gak.' Gullat ni yuka ewwasi huyyan inhel Apu Dios, et eleg yu penghel ey nanliwat ida etan disipol ku.
8 Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu hu kamengippanghel ni hipan kamepi-yew, niya hipa eleg mepi-yew ni Sabaduh e kamengillin ni aggew."

Ya etan tuun negikuy ngamay tu
(Mark 3:1-6; Luke 6:6-11)

9 Hini-yan di Jesus humman ni bebley et lumaw ida etan di hakey ni simbaan ey
10 wadadman hu tuun negikuy ngamay tu. Wadaddadman etan Pharisee ni kaumhamahamak ni idded-ek

* **12:3-4 12:3-4** Eleg ibilang nan Apu Dios ni liwat di David hu da nengannan ni nunman ni sinapay anin ni beken idan padi.

dan Jesus ni bahul tu et kandan hi-gatuy “Kaw liwat ni pengkalan ni degeh hedin Sabaduh tep humman hu kamengillin ni aggew?”

11 Kan Jesus ni hi-gaday “Inna-nu hedin wada me-gah ni kalneroh yud bitun napnun danum, kaw kanyuy diman tep Sabaduh et liwat ni an pengellaan? Inamtak et yu ellan malat eleg matey.

12 Et nema-ma-ma ngu hu tuu e beken ni liwat ni pengippahdingan ni panyaggudan tu anin ni Sabaduh.”

13 Et kan Jesus etan ni negikuy ngamay tuy “Ukyad mu eya ngamay mu.” Inukyad tu ngamay tu ey neihaddak et kayyaggud law e henin hakey ni ngamay tu.

14 Nem immehep ida Pharisee et manhuhummangan idan pehding dan memettey nan Jesus.

Hi Jesus hu pinutuk Apu Dios ni heni bega-en tu

15 Nem inamtan Jesus humman ni planuh da et hi-yanen tu humman ni bebley ey inunud idan dakel ni tuu et panekalen tun emin hu degeh idan kamampandedgeh.

16 Sinugun idan Jesus et kantuy eleg da peennamtaddan edum ni tuu humman ni impahding tu.

17 Humman ni impahpahding Jesus hu inamnuan eman ni ehel Apu Dios ni inhel lan Isaiah ni kantuy

18 “Adyah etan pinilik ni bega-en ku. Nakappinhed ku ey
tuwak kapeamleng ni peteg. Iddawat ku hu Ispirituh
kun hi-gatu et hi-gatu mengippeamtan penuwetan
kun emin ni tuu.
19 Eleg mekittuttut niya eleg tu e-e-leta ehel tu. Eleg an
umtekutekuk di kekelkeltad.
20 Eleg tudda e-waya etan eleg meihammad hu daka
pengullug, nem bennaddangan tudda ingganah pesikked
tullin emin hu lawah.
21 Hi-gatulli hu iddinel idan tuud kebebbebley ni mengip-
paptek ni hi-gada, anin hipa neitu-wan da.”

Hi Jesus nan hi Satanas
(Mark 3:20-30; Luke 11:14-23)

22 Entanni ey wada in-ali dad kad-an Jesus ni tuun nekulap niya nenganga tep nehuklungan ni dimonyoh. Ingkal nan Jesus kulap tu et ya ngangetu ey kaum-ehel law niya kaum-ang-ang.

23 Natngaddan emin hu tuu et kanday “Tam hi-gatu na-mu etan pinilin Apu Dios ni helag David ni man-ap-apu?”

24 Nem dingngel idan Pharisee hu inhel idan tuu ey kanday “Hi Satanas e ap-apuddan dimonyoh hu nengidwat ni kabaelan Jesus ni nampangkalan tun nangkeihuklung.”

25-26 Inamtan Jesus humman ni wadad nemnem da et kantun hi-gaday "Kanyuy hi Satanas kakelpuin kabaelan kun mengkal idan dimonyoh ni kameihhuklung, nem beken. Neihla huttan ni yuka pannemnem tep kaw tuwak baddangan Satanas ni mengkal idan dimonyoh ni kameihhuklung ey bega-en tudda? Hedin makulug ni tuwak kabaddangin Satanas, tam tuwak tep kabaddangin mengippesikked ni hi-gatu e apu da. Ya bebley ni eleg man-uunnud hu ap-apu da et ida kamegennadwa hu tuu, ey endi hakey ni tuun mannananeng ni man-ap-apudman. Hanniman dama hu han-abungan ni eleg man-uunnud, e lektat tu ey nekiwadda. Heni damad nan-ap-apuan Satanas e endi inna-nu tun an mannananeng di nan-ap-apuan tu hedin pesikked tudda etan kameihhuklung ni kaumbaddang ni hi-gatu. Kanyuy hi Satanas hu kamemaddang ni hi-gak ni mengkal ni dimonyoh ni kameihhuklung,
27 nem hedin makulug huttan ni kanyu, hi-gatu tep dama kamemaddang idan edum yun kamengkal ni kameihhuklung. Humman keang-angan tun naka-ihla kayun peteg.
28 Tep hedin hi-gak, man ya kabaelan kun mengkal ni kameihhuklung ey kamelpun Ispirituh Apu Dios. Et huyya keang-angan tun wadadya eyad kad-an yu hu intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu.
29 Eleg mabalin ni an ibbebsik ni tuu hu limmun hakey ni tuun na-na-let nem hi-gatu. Pakkaw belluden tu ni et han dammutun ibbebsik tu limmu etan ni hakey ni tuu." †
30 Kan Jesus mewan ey "Ya tuun eleg mengullug ni hi-gak ey kamekibbuhhul ni hi-gak. Ya etan tuun eleg tu pinhed ni umbaddang ni pengullugan idan tuun hi-gak ey tuka degyunadda etan neminhed ni mengu-unnud ni hi-gak.
31 E-helen kun hi-gayu e emin hu liwat, anin ni pemihhulan ni edum ni tuu ey dammutun mepesinsahan. Nem ya tuun wada lawah ni e-helen tun Ispirituh Apu Dios ey eleg mepesinsahi.
32 Ya tuun memihhul ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey dammutun pessinsahan Apu Dios humman ni liwat tu. Nem ya tuun memihhul ni Ispirituh Apu Dios ey eleg mepessinsahi humman ni liwat tu.

Ya etan keyew niya lameh tu
(Luke 6:43-45)

33 Ya kayyaggud ni keyew ey kayyaggud illameh tu. Nem hedin lawah hu kakyew tu, ey lawah dama illameh tu.

† **12:29 12:29** Ya pinhed tun e-helen huyya ey ya kabaelan nan Jesus ni mengidduppih nan Satanas.

Kameamta hedin kayyaggud winu lawah hu keyew di tuka illameh."
34 Kan Jesus mewan ni hi-gaday "Lawah kayu tu-wangun peteg! Ebuh hu lawah ni wadad nemnem yu, et humman gaputun endi kayyaggud ni yuka e-hela. Tep ya wadad nemnem ni tuu ey kameamtad tuka e-hela.
35 Hedin kayyaggud nemnem ni tuu, ey kayyaggud dama pehding tu. Nem hedin lawah nemnem ni tuu, ey lawah dama pehding tu.
36 E-helen kun hi-gayu e yallin aggew ni penuwetan nan Apu Dios ni tuu ey mahapul ni hummangen yun emin hu in-inhel yun endi silbitu.
37 Tep ya heppiten yun nunya hu keippuunan tu hedin kastiguen dakeyun Apu Dios winu eleg. Tep hedin kayyaggud hu heppiten yu, humman keamtaan tun kayyaggud hu nemnem yu. Nem hedin lawah kaheppitan hakey ni tuu, ey humman keamtaan tun wada liwat tu et mekastigu."

Ya meippanggep ni miracle
(Mark 8:11-12; Luke 11:29-32)

38 Yadda edum ni Pharisee et yadda kamantuttuddun intugun lan Moses, ey kandan Jesus ey "Apu, pinhed min ang-angen hu immatun ni kakulugan tu e wada kabaelan mun indawat nan Apu Dios."
39 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Lawah kayun tuun nunya. Yuka ippatnan memillit ni hi-gak ni mengippeang-ang ni immatun ni kabaelan nan Apu Dios ma-lat amtaen yu hedin makulug ni intu-dak tuwak nan Apu Dios. Nem endi edum ni iddawat nan Apu Dios ni hi-gayun mengippeang-ang ni kabaelan tu nem ebuh hu neipahding lan Jonah e prophet.
40 Hi Jonah ey inekmun ni etteteng ni deleg et manha-ad di egeh tun tellun aggew. Hanniman ali daman hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep manha-ad dak di kulung ni tellun aggew.
41-42 Yadda la tuud Nineveh hu keang-angan tun lawah kayu tep yan eman ni kawedan Jonah ey inu-unnud da intenuttuddu tu et mantuttuyyuddan liwat da. Yan nunya ey iyyadya-ak e neta-ta-gey nem hi Jonah, nem eleg kayu mengullug ni hi-gak et eleg kayu mantuttuyyun liwat yu. Ya hakey mewan ni keang-angan tun kekastiguan yu, ey ya impahding la etan ni biin ap-apud Seba di Arabia. Anin ni edawwin bebley hu nalpuan tu, et limmaw di kad-an Solomon ni an mengngel ni kalinaing tun indawat Apu Dios ni hi-gatu. Yan nunya ey iyyadya-ak di kad-an yu e nelallaing nem hi Solomon, nem eleg yuwak kulluga. Huyyadda

keang-angan tun kekastiguan yullin penuwetan Apu Dios ni tuud puyek.”

Ya elaw idan dimonyoh
(Luke 11:24-26)

43 Kan mewan Jesus ey “Wada etan dimonyoh ni nei-huklung di hakey ni tuu. Na-kal di neihuklungan tu et an mandaladalan di desert ni an menang-ang ni pan-iyyatuan tu, nem endi tuka hemmaka.
44 Et kantud nemnem tuy ‘Mambangngaddak ew etan di neihuklungan kun hini-yan ku.’ Et mambangngad ey inang-ang tun kayyaggud law etan tuun neihuklungan tun nunman.
45 Et an ali umewit humman ni dimonyoh ni pitun edum tu e lawah idan peteg nem hi-gatu et maihuklung ida etan di tuu ey nema-ma law ni peteg etan tuu nem yan eman ni laputu. Henin nunya hu kei-ingngehan ni meippahding alin hi-gayu tep nemahhig hu kalwah yu.”

Hi inan Jesus et yadda agitu
(Mark 3:31-35; Luke 8:19-21)

46 Kaman-e-ehhel hi Jesus ey dimmateng ida agitun lalakki et hi inetu. Immehneng idad dallin ey daka pan-ibbaga hi Jesus tep pinhed dan meki-ungbal ni hi-gatu.
47 Kan ni hakey ni tuu nan Jesus ey “Immen di inam et yadda agim ni lalakkid dallin e pinhed dan meki-ungbal ni hi-gam.”
48-50 Kan Jesus etan ni tuu ey “Endi nepilin inak winu agik tep ya nakka ibbilang ni inak niya agik ey yadda etan tuun kamengu-unnud ni pinhed nan Ama.” Inledeng tudda etan ni disipol tu et kantuy “Adyah ida eya nakka ibbilang ni inak niya agik.”

13

Ya etan inab-abig Jesus ni tuun an nanha-bug ni bukel
(Mark 4:1-9; Luke 8:4-8)

1 Yan nunman ni aggew, ey immehep hi Jesus etan di baley et lumaw di gilig ni baybay et an manyuyyuddung.
2 Entanni ey neamung ida dakel ni tuud kad-an tu et humgep di bangka et yumudung diman et mantuttuddu. Immehneng ida tuud gilig ni baybay ni mengngel ni tuka ituttuddu.
3 Dakel inena-abbig Jesus ni penuttuddu tuddan tuu et huyya hu hakey ni ina-abbig tu. Kantuy “Wada etan tuun an nantanem e nanhinna-bug tu bukel ni intanem tu.
4 Yan nengihebwagan tuddan bukel ey wadadda na-gah di gilig ni dalan, et umlidda sisit et kanen da.

5-6 Yadda edum ni bukel ey na-gah di mabetu. Et ma-nut
anggagannu ey simmemel ida, nem pimmetang ey nakpit
ida tep meingpih hu puyek et eleg lumhed hu lamut da.
7 Na-gah di magulun hu edum, ey simmemel ida, nem
inhengan idan gulun.
8 Yadda edum ey na-gah di kayyaggud ni puyek ey
simmemel ida. Limmameh ida ey wadadda etan malemeh,
nem wadadda etan edum ni melallammeh ey wadadda etan
mekallameh ni peteg."
9 Et kantuy "Hedin wada tangila yu, awasi yu huyyan
inhel ku et nemnemnemen yu."

Ya gaputun kapan-ina-abbig Jesus hu tuka penuttuddu
(Mark 4:10-12; Luke 8:9-10)

10 Entanni ey immalidda etan disipol tu et kanday "Kele
muka pan-ina-abbig hedin wada e-helen mun hi-gada e eleg
mu panna-ud?"
11 Kan Jesus ni hi-gaday "Hedin hi-gayu, man nakka
panna-ud ni ituttuddu hu elaw ni nan-ap-apuan Apu Dios
ni eleg tu peamta ingganah nunya. Nem hedin yad
edum ni tuu, man nakka pan-ina-abbig ni ebuh hu nakka
penuttuddun hi-gada.
12 Ya etan tuun mengu-unnud ni ehel ku ey baddangan
Apu Dios et amtaen tun mengewwat ni nakka ituttuddu
ma-lat ma-duman inamta tu et lumeing. Nem ya etan tuun
wada ekket ni inamta tu, nem eleg tu u-unnuda ey meendi
humman ni ekket ni inamta tu.
13 Eggak panna-ud hu nakka penuttuddun hi-gada, tep
anin ang-angen da elaw ku et heni eleg da ang-angen. Anin
ni dedngelen da elaw ku et heni eleg da denglen et eleg da
ewwasi.
14 Humman inamnuan ni inhel lan Isaiah e prophet ni
kantuy
'Deddengngelen yulli, nem eleg yu han-awat. Ang-ang-
angen yulli, nem eleg yu han-immatun.
15 Hanniman kayu tep kahing kayu, et humman hu eleg
yu pinhed ni dedngelen niya eleg yu pinhed ni ewwatan.
Gullat et ni beken kayun henin nunman, ey han-awat
yu hu kameituttuddun hi-gayu, et mantuttuyyu kayu, et
pesinsahan ku hu liwat yu.' *
16 Nem negahat kayu, tep han-ang-ang ni mateyu niya
handengel ni tangila yu, tep inewatan yu hu elaw nan Apu
Dios.
17 Makulug ni e-helen kun hi-gayu e dakel ida prophet et
yadda edum ni kayyaggud ni tuun nunman ni neminhed

* **13:15 13:15** Isaiah 6:10

ni menang-ang eyan yuka ang-ang-anga, nem eleg da ang-angen. Pinhed dan dedngelen eya yuka deddengngela, nem eleg da dengelen.”

Ya keibbellinan etan ni ina-abbig nan Jesus ni tuun an nengiha-bug ni bukel
(Mark 4:13-20; Luke 8:11-15)

18 Inhel Jesus keibbellinan etan ni ab-abig tun nantanem et kantuy
19 “Yadda etan bukel ni na-gah di gilig ni dalan ey humman ida etan tuun dingngel da hu elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios, nem eleg da han-awat, tep hineul idan Satanas, et pinhakkeyey liniwwan da hu dingngel da.
20 Yadda etan na-gah di mabetu ey heni humman ida etan tuun kamanggagayan nangngelan dan ehel Apu Dios,
21 nem eleg meihammad hu daka pengullug, et anggagannu ey liniwwan da. Hedin wada ligat da tep ya daka pengullug, ey pinhakkey ey insiked dan mengullug.
22 Yadda etan bukel ni na-gah di magulun hu neieligan idan tuun nangngel ni ehel nan Apu Dios, nem eleg da hengnguda, tep ya pambiyagan da niya keddangyanan da hu daka nenemnema.
23 Yadda etan bukel ni na-gah di kayyaggud ni puyek hu neieligan idan tuun nangngel ni ehel nan Apu Dios ey inewatan da et mannananeng idan mengu-unnud. Et kayyaggud elaw ni edum, kakkayyaggud hu elaw ni edum ey kayyaggud ni peteg hu elaw ni edum.”

Ya ab-abig ni pagey niyadda helek

24 Inab-abig mewan nan Jesus hu hakey ni ab-abig ni keiddingpatan ni elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios et kantuy “Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni tuun netaneman payew tu.
25 Neugip ida tuun nunman ni hileng ey immali etan buhul tu et taneman tun bukel ni helek etan payew ni netamman ni pagey et bumsik.
26 Neetteng etan pagey et kamambukkal ey neetteng ida dama etan helek.
27 Immalidda etan bega-en ni kampayew et kandan higatuy ‘Kele kayyaggud hu intanem mun bukel di payew mu ey attu an nalpuan ni nemahhig ni helek?’
28 Kan etan ni kampayew ey ‘Inamtak et wada immalin buhul ni an nampengitnem ni nunman idan helek.’ Kan ida etan ni bega-en tuy ‘Kaw mi panggebbuten?’
29 Kan etan ni Apu day ‘Ebuh, anin diman tep entanni ey pekiggebbut yudda pagey.

30 Diman ew et ngenamung alin ahiani. Hedin ali ew
me-teng, ey e-helen kuddan man-enni et pamengulu dan
gebbuten ida etan helek et panlakhen da et da apuyan ni
han da ineni etan pagey.' "

Ya keiddingpatan etan ni ekkeket ni bukel
(Mark 4:30-32; Luke 13:18-19)

31 Inab-abig mewan Jesus hu hakey ni pengi-ingngehan
tun elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios et kantuy "Kamei-ellig
hu nan-ap-apuan Apu Dios etan ni bukel ni mustard e keek-
eketan di emin ni bukel.
32 An intanem etan ni hakey ni tuu et meetteng ey
humman kee-ettengngan ni emin ni intanem. Nambalin ni
heni keyew ey nemangngapangnga et pambuy-an ni dakel
ni sisit."

Ya keiddingpatan etan ni yeast
(Luke 13:20-21)

33 In-ingngeh mewan Jesus hu elaw ni kapan-ap-apuin
Apu Dios di yeast et kantuy "Ya kapan-ap-apuin Apu Dios
ey heni etan ni yeast e hedin in-edum di handilin alinah,
man tuka pelbag."

Ya elaw ni kapenuttuddun Jesus ey tuka pan-ina-abbig
(Mark 4:33-34)

34 Huyyadda hu ab-abig Jesus ni nengiingngehan tun elaw
ni kapan-ap-apuin Apu Dios. Impan-ina-abbig tun emin
hu nengitenuttudduan tuddan tuun elaw ni kapan-ap-apuin
Apu Dios.
35 Huyyan impahding tu hu inamnuan ni inhel lan eman
ni prophet ni kantuy

"Pan-ina-abbig ku hu pengippeamtaan kun hi-gadan etan
ni eleg meamtan nunman ni nekapyaan ni puyek
ingganah ni nunya."

Ya keibbellinan etan idan pagey niyadda etan helek di a-abbig

36 Entanni ey hini-yan Jesus ida etan tuu ey himmegep
etan di hakey ni baley. Immalidda disipol tu et kanday "Ehel
mun hi-gami hu pinhed mun e-helen di a-abbig mun helek
ni nekihiken di pagey."
37 Et kan Jesus ni hi-gaday "Ya etan tuun nengitnem ni
kayyaggud ni bukel ey hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu.
38 Ya etan payew ey humman eya puyek e nanha-adan ni
tuu. Ya pagey ni neitnem ey humman ida tuun Apu Dios.
Ya etan helek ey humman ida impantuun Satanas e ap-apun
emin ni lawah.

39 Ya etan kangkun buhul ni nengitnem ni helek ey hi
Satanas. Ya pengennian etan ni pagey ey humman getud ni
kepappegan ni puyek, ey yadda etan man-enni ey humman
ida anghel.
40 Ya pengemmungan dan helek et apuyan da, ey henin
nunman ali mekapkapyan kepappegan ni puyek.
41 Tep ittu-dak kuddalli anghel Apu Dios et dalli pan-
emmungen etan nengituttuddun tuun panliwwatan et
yadda emin hu kamengippahding ni lawah
42 et palaw daddallid kamantettebbel ni apuy. Umnangi-
nangih idalli ey ngellingellidihen dalli ngipen da.
43 Meang-ang ali kakinayyaggud ni elaw idan tuun Apu
Dios di pan-ap-apuan tu. Hedin wada tangila yu, awasi yu
huyyan inhel ku et nemnemnemen yu.

Ya keiddingpatan etan ni neitlun gamgam

44 Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni
balituk ni neiku-kud puyek. Himmak ni hakey ni tuu et ta-
bunan tu. Kaman-am-amleng ni peteg et lumaw et tu pan-
igtang ni emin hu limmu tu ma-lat pangetang tun etan ni
puyek ni wada balituk ni neiku-ku.

Ya keiddingpatan etan ni inipul

45 Ya hakey pay ni pengi-ingngehan ni elaw ni kapan-ap-
apuin Apu Dios ey heni etan ni tuun kaan-umgatagatang
niya kaum-enang-ang ni kayyaggud niya nenginan inipul.
46 Wada himmak tun hakey ni kekakkayyaggudan et
mambangngad et tu pan-igtang ni emin hu letu tu et
gatngan tu humman ni inipul.

Ya etan tabukul niyadda etan deleg

47 Ya mewan hakey ni pengi-ingngehan ni elaw ni kapan-
ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni tabukul ni deleg.
Hedin da inta-mel di baybay, man kameknan emin hu
nambakbaklang ni deleg.
48 Hedin napnu etan tabukul, ey iddakal dad gilig ni
baybay ni nampili dadda etan kayyaggud et iha-ad dad tallu-
an da. Yadda etan lawah ni deleg ey dadda kaibbeng.
49 Hanniman ali hedin mepappeg hu puyek tep um-alidda
anghel nan Apu Dios et amungen dadda tuu et appilen
dadda kayyaggud et yadda lawah.
50 Pellaw dadda lawah di kamantettebbel ni apuy. Um-
nanginangih idallidman ey ngellingellidihen da ngipen da.”
51 Kan Jesus idan disipol tuy “Kaw yuka ewwasi emin
nakka e-ehhela?” Kandan hi-gatuy “Em.”
52 Et kan Jesus ey “Emin ida etan kamengituttuddun
Tugun Moses ni kamengu-unnud ni hi-gak et ya elaw

ni kapan-ap-apuin Apu Dios hu daka ituttuddu, ey wada kabaelan dan mengitenuttuddun elaw ni nebayag et ya dama baluh ni elaw. Henidda law etan ni tuun peukkat tun emin hu limmu tud baley tun baluh et yadda nebayag ni panyaggudan idan tuu."

Ya eleg pengullugiddan kebebleyan Jesus ni hi-gatu
(Mark 6:1-6; Luke 4:16-30)

53 Ginibbuh Jesus humman idan a-abbig tu et hi-yanen tu humman ni bebley.
54 Nambangngad di bebley da et mantuttuddud simbaan da. Ida kametnga tuun tuka ittenuttuddu et kanday "Attu nalpuan ni laing tu niya kabaelan tun mengippahding idan miracle?
55 Tam u-ungnga ngu ahan ni karpenter, ey inamta tayu hi inetu e hi Maria et yadda etan agitu e hi James, hi Jose, hi Simon et hi Judas.
56 Wadaddadya dama etan agi tuddan bii. Nem kele attu nengal-an tun kabaelan tu?"
57 Inhel da humman tep daka keemmehi et anggebe-hel da hi Jesus. Kan Jesus ni hi-gaday "Makulug ni yadda prophet ey ida kamelispituh di kebebbebley niya dadda kakulluga, nem yadda mismuh ni kebebleyan da niyadda agi da ey eleg dadda kulluga."
58 Eleg tu peang-ang hu dakel ni miracle diman, tep eleg ida mengullug ni hi-gatu.

14

Ya neteyyan John e kamemenyag
(Mark 6:14-29; Luke 9:7-9)

1 Yan nunman ni tsimpuh ey hi Herod hu ap-apud provincia di Galilee. Dingngel tu e wada huyyan hi Jesus,
2 et kantuddan edum ni ap-apudman e bebley ey "Hi John e kamemenyag humman nem ay netagwan, et humman hu wada law kabaelan tun mengippahding ni miracle."
3 Ninemnem Herod huyya tep hi-gatu nengipadpap nan John et paikelabut tu. Impaikelabut Herod tep impapilit ni ahwa tu e hi Herodias ni ikkalebut da. Hi Herodias ey ahwan Philip e agin Herod nem piniliw Herod.
4 Katemmuin John nan Herod e kantuy "Lawah ka e Herod, tep mu piniliw hu ahwan agim."
5 Pinhed nan Herod ni pepettey hi John, nem kaumtakut ida etan ni Jews tep daka ibbilang ni prophet hi John.
6 Nem entanni ey nedatngan hu aggew ni pan-an-anlaan dan penginemnemneman dan neiungngaan Herod,

et maneyaw etan biin u-ungngan Herodias di hinanggaddan tutu-un neamung ey kaman-am-amleng ni peteg hi Herod
7 et isapatah tu etan ni bii e kantuy “Anin ni hipa ibbagam et iddawat ku.”
8 Inhel inetu hu e-helen tu et kantuy “Paputul mu ulun John e kamemenyag et peiha-ad mud duyu et i-lidadya.”
9-10 Kamantuttuyyu hi Herod ni nangngelan tun nunman, nem eleg tu pinhed ni kekyaten hu insapatah tu, tep dingngel idan mangili tu, et tu paputul hu ulun John di kallabbuttan.
11 In-ali da e inha-ad dad duyu et idwat tu etan ni bii et tu idwat nan inetu.
12 Immalidda etan disipol John et alen da annel tu et da ikulung et lumaw idan an mengidaddatteng nan hi Jesus.

Impangan Jesus hu liman libun tuu
(Mark 6:30-44; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

13 Yan nangngelan nan Jesus nunya, ey hini-yan tu humman ni bebley et an mambangka et an manhahhakkey etan di endi nambebley. Nem dingngel idan tuu e limmaw hi Jesus ey ebuhe nanhi-yan da bebley da et pan-unuden da hi Jesus. Indallan da ingganah dimmateng idad kad-an tu.
14 Neukat hi Jesus di bangka ey inang-ang tudda dakel ni tuun neamung. Himmek tudda et pan-ekalen tu degeh da.
15 Yan nunman ni mahmahdem ey immalidda disipol Jesus di kad-an tu et kanday “Mehilleng ey endi baballey di deya. Attu et itu-dak mudda eya tuu et ida mangetang ni kennen da ey?”
16 Nem kan Jesus ey “Anin ni dideyaddadya. Idwasi yudda kuman kennen da!”
17 Kandan hi-gatuy “Iyyadya kuma nem lillimman sinapay et ya deddewwan deleg ni ebuh.”
18 Et kantuy “Anin i-li yudya.”
19 Impayudung tuddad mahlek hu tuun neamung et alen tu etan liman sinapay et ya etan dewwan deleg. Intangaw tud kabunyan et mansalamat nan Apu Dios. Negibbuh et teneg-angen tu hu sinapay et pan-idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat di emin ni tuu.
20 Nengan idan emin et maphel ida. Inemung da natdaan ey napnu hu hampulut dewwan basket.
21 Limmaw ni liman libu lakin nengan, hin-appil ida bii et yadda u-ungnga.

Ya nandalnan Jesus di ta-pew ni danum di baybay
(Mark 6:45-52; John 6:15-21)

22 Yan negibbuhan ni ekan, ey impahgep idan Jesus hu disipol tud bangka et pamengulu tudda lan nan-agwat et ebuhe pampaenamut tudda hu neamung ni tuu.
23 Entanni ey limmaw etan di duntug ni an mandasal. Nehileng, ey nanengtun hahhakkey tudman.
24 Yadda etan disipol tu ey nangginawwadda law di baybay, nem nemahhig hu dalluyun tep ya dibdib e kameiddammu et kametenuttu-ug hu bangka.
25 Kamangkewa-wa ey kamenglaw hi Jesus di kad-an idan disipol tu e kamandaddallan di ta-pew ni danum.
26 Inang-ang da ey nemahhig takut da et kanday "Banig humman!" Ey kapkaw ida.
27 Nem pinhakkeyey immehel hi Jesus et kantuy "Entan takut yu, tep hi-gak huyya."
28 Et kan nan Peter ey "Hedin makulug ni hi-gam, man pandalan muwak damad ta-pew ni danum et umli-ak di kad-an mu."
29 Kan Jesus ey "Ikay." Immehep hi Peter di bangka et kamandaddallan di ta-pew ni danum ey kamenglaw di kad-an Jesus.
30 Nem inang-ang tu na-let ni pewek ey simmakut et kamangkelneng et tumkuk e kantuy "Apu, ihwang muwak!"
31 Pinhakkeyey hinikmat Jesus ngamay Peter et tengeden tu. Kantun hi-gatuy "Kulang muka pengullug. Kele ka nandinwa?"
32 Himmegep di Jesus nan Peter di bangka ey nesiked dibdib.
33 Et dayawen idan disipol hi Jesus e kanday "Makulug ni hi-gam hu U-ungngan Apu Dios."

Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan tuud Genesaret (Mark 6:53-56)

34 Inagwat da etan baybay et dumteng idad Genesaret.
35 Inimmatunan idan tuudman e bebley hi Jesus et pampaeyag dadda kamampandedgeh di nangkeihnup ni bebley diman et pan-i-lidaddad kad-an tu.
36 Nampehemmehemmek idan hi-gatu e kanday "Pakepam anhan idan kamanpandedgeh hu gilig ni balwasim ma-lat ma-kal degeh da." Ey emin ida etan nengapan balwasi tu ey na-kal degeh da.

15

Ya elaw idan Pharisee (Mark 7:1-13)

1 Hakkey ni aggew ey wadadda immalin nalpud Jerusalem
ni Pharisee et yadda edum ni kamantuttuddun Tugun Moses
et kandan Jesus ey
2 “Kele hedin yadda disipol mu, man eleg da u-unnuda hu
elaw idan aammed tayun nunman e mahapul ni mambullu
ni han nengan?”
3 Hinumang Jesus ey kantuy “Tam yu anhan law kake-
hhinga hu tugun nan Apu Dios, tep ya elaw yu hu yuka
u-unnuda.
4 Tep kan ni tugun nan Apu Dios ey ‘U-unnud yu hi
ameyun ineyu. Ya etan tuun wada lawah ni e-helen tun
ametu winu hi inetu ey mahapul ni mettey.’
5 Nem yuka ituttuddu e kanyuy ‘Emin etan ibbaddang yud
ineyun ameyu ey anin eleg yu ibbaddang ni hi-gada hedin
iddawat yun Apu Dios ida humman.’
6 Huyya keang-angan tun yuka iwwaklin hu tugun nan
Apu Dios, tep ya elaw yu hu yuka u-unnuda.
7 Maitek kayu, tep kayu kahin-u-unnudin ehel Apu Dios.
Makulug eya impeamta lan eman ni prophet e hi Isaiah ni
inhel Apu Dios ni meippanggep ni hi-gayu e kantuy
8 ‘Huyyaddan tuu ey ma-nu ehel da, tep kanday da-ak
kadeyyawa, nem ya kakulugan tu ey eleg da-ak kaya
nemneman hi-gada.
9 Et humman hu, endi silbi tun da-ak penaydayawan ni hi-
gada, tep ya elaw ni daka pandeyyaw ni hi-gak ey daka u-
unnuda hu kameu-unnud ni tuttuddun tuu.’ ”

Ya kaumhulun ni kapanlawahin tuu
(Mark 7:14-23)

10 Inaygan Jesus ida tuud kad-an tu et kantun hi-gaday
“Dengel yu et awatan yu eya e-helen ku.
11 Beken ni ya kakennan tuu hu kakelpuin kalwah ni tuu,
nem ya kamelpud bungut tun tuka e-hela hu kakelpuin
kalwah tu.”
12 Entanni ey limmaw ida disipol tud kad-an tu et kandan
hi-gatuy “Humman ni inhel mu ey impabunget tudda
Pharisee.”
13 Kan Jesus ey “Emin ida etan kamengitutuddun beken
ni elaw nan Ama Apu Dios di kabunyan ey beken hi Apu
Dios hu nengitu-dak ni hi-gada, et humman hu mesikked
hu daka ittenuttuddu ey eleg tudda hellaknibid kekastiguan
da.
14 Entan kakkaguh yuddan Pharisee. Ngenamung ida.
Henidda etan ni nekulap ni kamengippengngulun dellanen
ni edum tun nekulap, e hedin nan-egah, man man-e-gah
idan dewwa.”

15 Immehel hi Peter et kantuy “Hipa pinhed mun e-
helen ni kammun beken ni ya kennen hu kaumhulun ni
panlawahan ni tuu?”
16 Kan Jesus ey “Kele eleg yu han-awat hu nakka e-hela?
17 Kaw eleg yu amta e hedin kinan hu kennen et limmaw
di egeh, man meukkat di tuka keukkasi?
18 Nem ya lawah ni kae-helan tuun nalpud nemnem tu ey
humman panlawahan tu.
19 Tep ya lawah ni nemnem ni tuu hu kaumhulun ni
kapampapateyiddan tuu, ya daka pengi-ebbeebbekin ahwa
da, ya daka pansiwsiwid edum dan tuu, ya daka penekkewi,
ya daka panlangkaki niya daka penumtumbukin edum da.
20 Huyyadda kaumhulun ni kapanlawahin tuu e beken
etan ni kandan pakkaw mambullu ni han nengan.”

Ya et-eteng ni kapengullug ni hakey ni biin beken ni Jew
(Mark 7:24-30)

21 Hini-yan Jesus humman ni bebley et lumaw di Tyre et
yad Sidon.
22 Wada biidman e beken ni Jew ni immalid kad-an Jesus
et kantuy “Apu e helag David, hemek muwak anhan tep
nehuklungan ni dimonyoh hu u-ungngak ni bii et nemahhig
e tuka panlelehhani.”
23 Nem eleg hummangan Jesus ni hekey. Hinnup
idan disipol tu et kanday “Pea-allaw mu eya biin kamei-
unnuunnud tep kaumpapaliteng.”
24 Entanni ey kan Jesus etan ni biiy “Neitu-dakkak ni
an memaddang idan ebuh ni Jews ni helag Israel ni eleg
mengamtan elaw nan Apu Dios.”
25 Nem immali mewan etan biin beken ni Jew et man-
dukkun di hinanggan Jesus et kantuy “Apu, baddangi
muwak anhan.”
26 Hinumang Jesus et kantuy “Lawah hu an ellan hu
kennen ni u-ungnga et an pakan ni ahhu.”
27 Kan etan ni bii ey “Makulug huttan e Apu, nem anin
daman ahhu, et dammutun kennen tu hu kae-gahan kan-
ahhun hi-gatu.”
28 Et kan Jesus etan ni bii ey “Et-eteng muka pengullug.
Meidwat ni hi-gam hu pinhed mu.” Yan nunman ni olas ey
na-kal hu dimonyoh ni neihuklung ni u-ungngan etan ni bii.

Ya nampangkalan Jesus ni degeh ida etan ni dakel ni tuu

29 Hini-yan Jesus humman ni bebley et idlan tud gilig ni
Baybay e Galilee. Nanteyed di duntug et yumudung diman
30 ey immalidda dakel ni tuud kad-an tu. Nan-i-li
dadda nangkepi-day, yadda nekulap, yadda nedahuy, yadda

nangkenganga et yadda edum ni kamampandedgeh et panekalen nan Jesus emin degeh da.
31 Natngadda tutu-un nenang-angan da e ida kaum-ehel law hu nangkenganga, kayyaggud ida law hu nedahuy, ida kaumdalan law hu nangkepi-day, ida kaum-ang-ang law hu nangkekulap, et daydayawen da hu Dios idan helag Israel.

Ya nengipengannan Jesus ni umlaw di epat ni libun tuu (Mark 8:1-10)

32 Entanni et aygan Jesus ida disipol tud kad-an tu et kantuy "Nak ida kahehmekan emin eya tuu. Nekihahha-ad idan hi-gak di deyan tellun aggew ey endi law kennen da. Eggak pinhed ni peennamut ida tep neu-upadda et melngat ida lad dalan."
33 Kan idan disipol ni hi-gatuy "Attu tayu pengellaan eyad endi nambebley ni pekkan eyan dakel ni tuu?"
34 Kan Jesus ni hi-gaday "Piga sinapay ni wadan hi-gayu?" Kanday "Pitu niya ekket ni deleg."
35 Et ehelen Jesus idan tuu et yumudung ida.
36 Illa tu etan pitun sinapay et ya etan ekket ni deleg et mansalamat nan hi Apu Dios et teneg-angan tu et idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat idan tuu.
37 Nengan idan emin et maphel ida. Inemung da natdaan ey napnu pitun basket ni sineneg-ang tun sinapay niya deleg.
38 Limmaw ni epat ni libu hu lakin nengan, e eleg makibilang ida bii et ya u-ungnga dadda.
39 Negibbuh et paenamut idan Jesus et mambangka et lumaw di bebley di Magadan.

16

Ya nengibag-an idan tuun pengippeang-angan Jesus ni higadan miracle

(Mark 8:11-13; Luke 12:54-56)

1 Yadda edum ni Pharisee et yadda Sadducee, ey limmaw idad kad-an Jesus ni mematnan hi-gatu. Imbagedan higatun peang-ang tu miracle ni keang-angan tu hedin makulug ni hi Apu Dios hu nengitu-dak ni hi-gatu, tep eleg da kulluga e intu-dak alin Apu Dios.
2 Nem hinumang Jesus et kantuy "Hedin kamangkelinnug hu aggew, ey kanyuy meuggew ni kabbuhhan, tep madlang hu kabunyan.
3 Nem hedin kakkabbuhhan et kamangkukulput ey kanyuy um-udan. Nelaing kayun mengamtan keibbellinan ni yuka ang-angad kabunyan, nem kayu kametemman mengimmatun ni kamekapkapyan nunya.

4 Lawah kayu, tep yuka ippatnan memillit ni hi-gak ni
mengippeang-ang ni immatun ni kabaelan nan Apu Dios,
nem endi edum ni meidwat ni penang-angan yun kabaelan
tu, nem ebuh hu neipahding lan Jonah e prophet." Inhel
nan Jesus huyya et hi-yanen tudda et manglaw.

Ya neihlan kaituttudduddan Pharisee niya Sadducee e humman heni etan ni yeast, tep kaum-abelin
(Mark 8:14-21)

5 Nan-agwat di Jesus et yadda etan disipol tu etan di
baybay et han da nemnema e liniwwan da et eleg ida
mambalun ni sinapay.
6 Entanni ey kan Jesus ni hi-gaday "Helipat-i yu hu yeast
idan Pharisee et yadda Sadducee."
7 Ida kaum-enungbal hu disipol tu et kanday "Inhel tu
humman tep endi balun tayu."
8 Inamtan Jesus hu wadad nemnem da et kantuy "Tam
kulang yuka pengullug ni hi-gak, kele ya keendin balun tayu
hu yuka ennungbala?
9 Kaw eleg yu awatan hu nakka pehpehding? Kaw
liniwwan yu neneg-angan kun liman sinapay et pangan ku
hu liman libun tuu et matdaan hu pigan basket?
10 Niya kaw liniwwan yu eman pitun sinapay ni sineneg-
ang ku et meiwatwat di epat ni libun tuu et amungen yu hu
pigan basket ni natdaan?
11 Kele kanyuy ya kennen hu nakka pan-e-helan hi-gayu?
Helipat-i yu kuma etan kaittenuttudduddan Pharisee et
yadda Sadducee."
12 Inawtan da law e beken ni yeast ni kaikkamdug di
sinapay hu kapan-e-helan Jesus, nem ya neihlan kaituttud-
duddan Pharisee ni yadda Sadducee.

Ya nanghelan Peter ni tuka pengullug nan Jesus
(Mark 8:27-30; Luke 9:18-21)

13 Limmaw di Jesus di bebley ni neihnup di Cesarea
Philippi et yadman hu nengibegaan tuddan disipol tu e
kantuy "Hipa dedan hu kan idan tuun hi-gak e Pengulwan
ni emin ni tuu?"
14 Ey kanday "Ya edum ey kanday hi-gam la eman hi John
e kamemenyag. Ya edum ey kanday hi-gam hi Elijah la. Ey
ya edum, ey kanday hi-gam hi Jeremiah la, winu hakey lan
prophet ni netagwan."
15 Kan Jesus ni hi-gaday "Nem inna-nu dedan ni hi-gayu,
hipa dan kanyun hi-gak?"

16 Hinumang Peter et kantuy “Hi-gam hi Christo e U-
ungngan Apu Dios e wadan ingganah.” *
17 Kan Jesus nan Peter ey “Hi-gam e Simon e u-ungngan
John ey man-am-amleng ka, tep huttan ni inhel mu ey beken
ni nalpud nemnem mu, nem impeamtan Ama Apu Dios di
kabunyan ni hi-gam.
18 Et yan nunya, ey ingngadnan dakan hi Peter e ya
keibbellinan tu ey batu. Hi-gam e Peter e meingngadnan
ni batu hu umhulun ni pengullugan idallin tuun hi-gak tep
ya humman ni inhel mun hi-gak. Humman idan mengullug
ni hi-gak ey endi kabaelan Satanas ni mengapput ni hi-gada
ma-lat endi silbin daka pengullug.
19 Iddawat kun hi-gam hu saad mu et hi-gam hu
mengnged idan alladdud nan-ap-apuan Apu Dios, et ya e-
legen mud puyek ni pehpehding ni tuu ey e-legen daman
Apu Dios di kabunyan. Ya ebbuluten mud puyek ey
ebbuluten daman Apu Dios di kabunyan.”
20 Negibbuh humman ni inhel tu et pakattugunen tudda e
eleg da e-ehhelad edum e hi-gatu hi Christo ni pinutuk Apu
Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu.

Ya nanghelan Jesus ni elaw ni panlelehhanan tu et ya ketteyyan tu
(Mark 8:31–9:1; Luke 9:22-27)
21 Yan nunman hu laputun nengipeamtaan tuddan disipol
tun mekapkapyallin hi-gatu et kantuy “Mahapul ni um-
lawwak di Jerusalem et nak panlelehhanan hu pehding
ida etan ni kamengipappangnguluddan Jews, yadda etan
ap-apuddan padi niyadda etan kamantuttuddun intugun
Moses. Et pepettey da-ak ali, nem metegguan nak ni katlun
aggew.”
22 Nem inaygan Peter hi Jesus di pangil et ibunget tu.
Kantuy “Eleg mabalin ni an meippahding ni hi-gam e
Apu huttan ni inhel mu. Eleg pinhed nan Apu Dios hu
hanniman.”
23 Nem inligguh nan Jesus nan Peter et kantuy “A-allaw
kad kad-an ku. Heni ka hi Satanas e ap-apun lawah. Ya
pinhed mu ey i-e-leg mu hu mahapul ni meippahding ni
hi-gak. Nemnem tu-wangun tuu hu nemnem mu, beken ni
henin nemnem nan Apu Dios.”
24 Entanni ey kan Jesus idan disipol tu ey “Ya etan tuun
neminhed ni meikukkuyyug ni hi-gak ma-lat metuttudduan
ni elaw ku, ey mahapul ni eleg tu nemnema hu nelakah ni
pambiyagan tu, nem ebbuluten tu panligligatan tu. Anin ni

* **16:16 16:16** Ya keibbellinan ni Christo ey ya etan pinutuk Apu Dios ni Menellaknib ni tuu.

humman umhulun ni ketteyyan tu, et mahapul ni hi-gak hu u-unnuden tu.
25 Tep ya tuun ya neitu-wan tu eyad puyek hu tuka ikakkaguh ni ebuh ey endilli biyag tun endi pappeg tud kad-an Apu Dios. Nem ya tuun tuwak kau-unnuda anin ni umhulun ni ketteyyan tu ey meidwatan ni biyag ni endi pappeg tud kabunyan di kad-an Apu Dios.
26 Tep anin ni ellan ni tuun emin eya wadad puyek et endi silbitu hedin endilli biyag tud kad-an Apu Dios, tep mekastigullin ingganah. Endi edum ni nebalbalol nem ya biyag ni tuun endi pappeg tu, e eleg mabalin ni an mebeyyadan ma-lat alen tu.
27 Makulug huyya tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey um-ali-ak ali mewan ni an menuwet ni tuu. Meang-ang ali dayaw nan Aman hi-gak ni ellian midda etan ni bega-en tun anghel. Yan nunman alin aggew ey kastiguen kudda etan lawah impahpahding da. Nem yadda etan kayyaggud impahpahding da ey iddawat kun hi-gada hu panyaggudan da.
28 Nemnemnem yu eya e-helek ni hi-gayu e makulug ni wadaddan hi-gayun nunya hu eleg mettey ingganah ang-angen dalli hu pan-ap-apuan ku e Pengulwan ni emin ni tuu."

17

Ya nelummanan ni ang-ang nan Jesus
(Mark 9:2-13; Luke 9:28-36)

1 Nelabah enem ni aggew ey an ingkuyug Jesus di Peter et yadda etan han-agi e di James nan John et manteyed ida etan di eta-gey ni duntug et e-ebbuh idadman.
2 Wadad dadman ey nelumman hu ang-ang Jesus e ya angah tu ey heni aggew e kaumhili. Ya balwasi tu ey nambalin ni mekabkablah e kamammussi-lak ni peteg.
3 Entanni ey inang-ang ida etan ni tellun disipol di Moses nan Elijah e ida kamekiung-ungbal nan Jesus.
4 Et kan Peter nan Jesus ey "Apu, kayyaggud illian tayudya. Hedin pinhed mu, umkapya-ak ni tellun a-abbung, hakey ni hi-gam, hakey nan Moses niya hakey nan Elijah."
5 Kaman-e-ehhel hi Peter ey pinhakkeyey nehiduman idan kulput ni kaumhili, ey wada immehel alid kulput e kantuy "Huyya hu U-ungngak ni nakappinhed ku niya kamengippeamleng ni hi-gak. Kulug yu hu ehel tu."
6 Simmakut ida etan tellun disipol tun nangngelan dan etan ni ehel et lumukpap idad puyek.
7 Nem hinnup idan Jesus et kap-en tudda et kantuy "Entan takut yu. Inah kayu."

8 Intangaw da ey ebuh law hi Jesus ni wada.

9 Ida kamenayyud duntug ey sinugun idan Jesus et kantuy
"Entan tu e-ehhel humman ni inang-ang yu ingganah ni
metegguan nak di katey."

10 Ey kandan Jesus ey "Kele kan idan kamantuttuddun
Tugun Moses ey pakkadek mebukkul ni um-ali mewan hi
Elijah et han umli etan mengippaptek ni tuu?"

11 Hinumang Jesus ey kantuy "Makulug ni pakkadek um-
ali hi Elijah et idaddan tun emin.

12 Nem e-helek ni hi-gayu e immali hi Elijah, nem eleg
immatunan idan tuu et panligligat da. Hanniman dama
pehding dan hi-gak e panligligat da-ak ni hi-gada."

13 Inewatan da law e hi John e kamemenyag hu tuka pan-
e-hela.

*Ya nangkalan Jesus ni neihuklung ni dimonyoh etan ni u-
ungnga*
(Mark 9:14-29; Luke 9:37-43)

14 Yan nambangngadan dad kad-an idan tuun neamung
ey limmaw etan hakey ni tuud kad-an Jesus et mandukkun
et kantuy

15 "Apu, hemek mu anhan u-ungngak et ekalen mu keldah
tu tep tuka panlelehhani. E-eggel ni nan-egah di danum et
yad apuy.

16 Inlaw kud kad-an idan disipol mu, nem eleg da han-ekal
degeh tu."

17 Kan Jesus ni hi-gaday "Ayyakaw kayun tuun nunya,
lawah kayu niya endi yuka pengullug! Piga binabbal kun
hi-gayu? Kaw mekihahha-addak ni hi-gayun ingganah et
han kayu mangulug? I-li yudya etan u-ungnga."

18 Et pea-allaw tu etan neihuklung ni dimonyoh etan ni
u-ungnga ey pinhakkeyey yimmaggud law.

19 Entanni ey limmaw ida disipol tud kad-an tu et e-
ebbuh ida ey kandan hi-gatuy "Kele eleg mi han-ekal hu
neihuklung ni dimonyoh etan ni u-ungnga?"

20 Kan Jesus ni hi-gaday "Em, tep beken ni nehammad hu
yuka pengullug. E-helen kun hi-gayu e makulug ni anin ni
henin kainekkeket ni bukel ni mustard hu yuka pengullug
nan hi Apu Dios, nem neihammad ni peteg et dammutun
hedin kanyuy mei-tan hu duntug, man mei-tan tu-wangu
hedin humman pinhed Apu Dios. Han-ipahding yu hu hipan
pinhed yun pehding hedin nehammad yuka pengullug.

21 Nem ya henin nunman ni dimonyoh ni neihuklung ey
mahapul ni mantetpel kayun mandasal et han ma-kal di
tuu."

Ya pidwa tun nanghelan Jesus ni elaw ni ketteyyan tu
(Mark 9:30-32; Luke 9:43-45)

22 Yan neamungan idan disipol nan Jesus di Galilee, ey
kan Jesus ni hi-gaday "Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu
ey ellan da-ak idallin edum ni tuu et nemahhig pehding dan
hi-gak.
23 Pepettey da-ak, nem yan katlun aggew ni ketteyyan ku,
ey metegguan nak ali." Yan nangngelan idan disipol tun
nunya ey ida kaumlelemyung.

Ya bayad ni buwis di Tempol

24 Yan linawwan dad Capernaum ey limmaw ida kaman-
emmung ni buwis di kad-an nan Peter et kanday "Kaw
kamambeyyad apu yun buwis di Tempol?"
25 Hinumang nan Peter et kantuy "Kele tep eleg? Tam
kamambeyyad."
Himmegep hi Peter etan di baley ey nemangulun immehel
hi Jesus et kantuy "Simon, hipa kamambeyyad ni buwis di
gubilnud Rome, kaw yadda tuu ngu dedan diman e bebley
winu yadda etan binunal diman?"
26 Kan Peter ey "Yadda binunal hu kamambeyyad." Ey
kan nan Jesus ey "Hedin hanniman, ey eleg ida tep mahapul
ni mambeyyad hu tuu dedan diman ni buwis dad gubilnu.
Heni daman hi-gak e U-ungngan Apu Dios e eleg mahapul
ni nak mambeyyad ni buwis di Tempol tu.
27 Nem anin elaw ka et ka memenwit di baybay et ya etan
memengngulun benwiten mu, ey tewab mu bungut tu et
ang-angen mu etan pihhuh ni palatah ni ingkamil tu et alen
mu, ma-lat humman ibbayad tayun buwis di Tempol."

18

Ya elaw ni makulug ni kasina-gey di biyag
(Mark 9:33-37; Luke 9:46-48)

1 Yan nunman, ey limmaw ida disipol Jesus di kad-an tu et
kanday "Hipa keta-ta-geyyan di kapan-ap-apuin Apu Dios?"
2 Immayag hi Jesus ni u-ungnga et peehneng tud hinangga
da et kantuy
3 "Dengel yu eya makulug ni e-helen kun hi-gayu. Eleg
kayulli mei-dum di nan-ap-apuan Apu Dios hedin eleg
melumman nemnem yu ma-lat henin nemnem idan u-
ungnga, e beken idan makehing, nem nelakah dan ebbu-
luten hu elaw ni makulug.
4 Ya tuun pebabah tu annel tu e heni eyan u-ungnga, ey
hi-gatu keta-ta-geyyan di kapan-ap-apuin Apu Dios.
5 Ya etan tuun pinhed tudda hu u-ungnga, tep tuka
ibbilang ni u-ungngak ida, ey pinhed tuwak dama.

Mahapul ni hellipat-an tayu ma-lat ya kakkayyaggud hu elaw tayu
(Mark 9:42-48; Luke 17:1-2)

6 Nem ya etan tuun hi-gatu umhulun ni pengiwwallengan
ni pakekulug tun tuka pengullug ni hi-gak, ey heballi ta-
yunan buklew tun et-eteng ni batu et an lenengen di baybay.
7 Anggehemmek tuud puyek tep wadan kenayun hu
kamenuttullun ni hi-gadan manliwwat. Humman idan
kametuttullun ey anggehemmek idalli, nem nema-maddalli
etan kaumtenuttullun, tep anggehemmek idallin peteg tep
ya kastigu da.
8 Hedin ya heli yu niya ngamay yu hu kaumhulun ni yuka
pengippahdingin lawah, heballi putul yu et bekahen yu. I-
imman hu anin megumhulan kayu nemet wada hu biyag
yun mannananeng, nem ya hu wadan emin ngamay yu
niya heli yu ey kayu umlaw di apuy ni eleg me-dep et kayu
manha-ad diman ni ingganah.
9 Ey hedin ya mateyu hu kaumhulun ni yuka panliwwasi,
ey heballi ukit yu. I-imman hu anin endi mateyu, nemet
wada hu biyag yun mannananeng, nem ya hu wadan
dewwa hu mateyu ey kayu umlaw di apuy et kayu manha-
ad diman ni ingganah.

Ya kei-ingngehan etan ni kalneroh ni netalak
(Luke 15:3-7)

10 Ang-ang yu et endi yu pihhulen ni anin hakey ida
eyan u-ungnga, tep e-helek ni hi-gayu e yadda anghel da ey
wadaddan kenayun di kabunyan di kad-an nan Apu Dios e
kamenang-ang-ang ni hi-gada.
11 Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey immali-ak di
puyek ni an menellaknib ni tuud liwat da.
12 Kaw amta yu hu pehding etan ni tuun wada hanggatut
ni kalneroh tu hedin metellak hu hakey? Inamtak et
ya pehding tu ey hi-yanen tu etan nahyam et heyam ni
kalneroh di pattullan et tu hamahamaken etan hakey ni
netalak.
13 Et hedin himmak tu etan hakey ni netalak ey e-etteng
amleng tun nenamakan tu, nem ya hu amleng tudda etan
ni nahyam et heyam ni kalneroh ni eleg matelak.
14 Hanniman dama elaw Ama Apu Dios di kabunyan. Eleg
tu pinhed ni wada eleg mehellaknibin anin hakey ni u-
ungnga.

Ya elaw ni penuggun yudda etan ni edum yun nambahul ni hi-gayu

15 Hedin wada mambehhul ni hakey ni tuun hi-gayu,
elaw kayud kad-an tun e-ebbuh kayu et yu peamtan hi-gatu

humman ni bahul tun hi-gayu. Et hedin mantuttuyyun liwat tu, ey han-ayyam kayu law mewan.
16 Nem hedin eleg tu ebbuluta bahul tu, ey ayag kayun dewwa winu tellun pan-e-dum yun penuggunan yun hi-gatu ma-lat wada mengngel ni ittugun yu.
17 Nem anin ni um-ikuyug kayu, nem kapya tun eleg tu ebbuluta niya eleg tu dedngela penuggun yu, ey anin ehel yuddan emin ni kamengullug et hi-gada menuggun ni hi-gatu. Hedin eleg tu dedngela, anin ew ngenamung tu, nem entan tu ibilang ni kamengullug humman ni tuu.

Ya pehding yun mengi-leg niya mengi-ebbulut

18 Makulug eya e-helek ni hi-gayu e emin e-legen yud puyek ni pehpehding ni tuu, ey e-legen daman Ametayun hi Apu Dios di kabunyan. Ya ebbuluten yud puyek ey ebbuluten tu dama."
19 Kantu mewan ey "Hedin ihhummangan ni dewwa hu pinhed dan ibbagan Apu Dios di dasal da, man makulug ni iddawat tu.
20 Tep anin ni dewwa, winu tellu hu meemmung ni menaydayaw ni hi-gak, tep ya daka pengullug et wada-ak di kad-an da."

Liwwan tayu bahul ni edum tayun hi-gatsu

21 Immali hi Peter di kad-an Jesus et kantuy "Apu, innanu hedin eleg issiked ni edum ni tuun mambehhul ni hi-gak, kaw liwwanen kun neyun? Hedin nangkappitun nambahul ni hi-gak hu hakey ni tuu, kaw mangkappitu daman liwwanen ku bahul tu?"
22 Kan Jesus ey "Anin na-mun mampittun mandubli hu nepitun pambehhulan tun hi-gam et mahapul ni liwwanen mu."
23 In-ingngeh nan Jesus hu kapan-ap-apuin Apu Dios etan ni hakey ni ap-apu et kantuy "Wada etan ap-apun pinhed tun beyyadan idan bega-en tu hu utang dan hi-gatu.
24 Illa tu etan neitudekan ni wada utang dan hi-gatun pihhuh ey in-ali da etan hakey ni bega-en tun linnibu pihhuh ni beyyadan tu.
25 Nem eleg tu hambayad tep endi pihhuh tu. Et kan etan ni apu tu ey mahapul ni meigtang ni emin hu limmu tu niya meigtang idan han-ahwa et yadda u-ungnga da, ma-lat pameyad tun utang tu.
26 Nem nandukkun etan bega-en di hinangngab ni apu tu et mampehemmehemmek e kantuy 'Heged mu ni anhan et han nak ali bayadin emin inutang ku.'
27 Himmek etan ni ap-apu humman ni bega-en tu et kantuy 'Anin ew ni eleg mu beyyadi humman ni utang mu.'

28 Et lumaw etan bega-en ey dinammu tud dalan etan
keingngeh tun bega-en ni impautangan tun hanggatut ni
pihhuh. Hingkel tu et kantuy ‘Bayadim etan inutang mun
hi-gak.’
29 Nandukkun etan bega-en di hinangga tu et kantuy
‘Entanni anhan yaggud beyyadak alin emin, nem panheged
ka anhan ni ekket.’
30 Nem eleg pekahged et tu paikelabut humman ni hakey
ni bega-en ni impautangan tu ingganah teklaen tun emin
hu utang tu.
31 Inang-ang idan edum tun bega-en emin humman ni
neipahding ey eleg da pinhed et da idaddatteng ni apu da.
32 Et paeyag ni apu da etan bega-en tu et kantuy ‘Lawah
kan peteg ni bega-en. Nampehemmehemmek kan hi-gak et
eggak pabeyad etan utang mu,
33 ey kele anhan endi hemek mu etan ni kadwam ni bega-
en ni henin impahding kun hi-gam?’
34 Bimmunget etan ap-apu tep ya elaw tu et paikelabut tu
ingganah teklaen tun emin hu utang tu.”
35 Et kan Jesus law ni impanggillig tun inhel ey “Han-
niman dama hu pehding nan Apu Dios, e hedin eleg yu
liwwana hu bahul ni edum yu, man eleg tu dama liwwana
hu liwat yu.”

19

Ya nengitutttudduan Jesus ni meippanggep ni panhi-yanan ni han-ahwa
(Mark 10:1-12)

1 Ginibbuh nan Jesus humman ni intuttuddu tu et hi-
yanen tu humman ni bebley di Galilee et lumaw idad bebley
di Judea e ba-hil ni Wangwang e Jordan.
2 Neiunud ida dakel ni tuun hi-gatu ey nan-ekal tu degeh
idan kamanpandedgeh.
3 Entanni ey wadadda immalin Pharisee di kad-an Jesus et
da patnaan hedin meihhalla penummang tu eyan ibbageda,
et kandan hi-gatuy “Hipad elaw tayu hu dammutun umhu-
lun ni peni-yanan ni lakin ahwa tu?”
4 Kan Jesus ey “Kaw eleg yu benidbiden hu neitudek ni
ehel nan Apu Dios e kantuy ‘Ya eman ni laputun naltuan ni
emin ey kinapyan Apu Dios hu laki et ya bii?’
5 Et kantu mewan ey ‘Et mukun ya laki ey hi-yanen tud
ametun inetu et an menang-ang ni ahwaen tu, et man-
addum ida et henidda law hakey ni annel.’ ”
6 Intuluy Jesus et kantuy “Humman idelaw ni dewwan
nan-addum ey henidda law hakey, et humman hu, eleg

mabalin ni an panhi-yan ni tuu hu impan-addum nan Apu Dios."
7 Kandan hi-gatuy "Kele kan Moses ey 'Dammutun manhi-yan hu han-ahwa hedin kapyaen ni laki hu papil ni panhi-yanan da et idwat tun ahwatu?' "
8 Kan Jesus ni hi-gaday "Annagam in-abulut Moses ni manhi-yan hu han-ahwa, tep mekelhi ulu yun Jews. Nem yan laputun nanletuan Apu Dios ni emin ey eleg tu iebulut humman.
9 E-helek ni hi-gayu e ya lakin hi-yanen tu ahwa tu et mambintan, ey in-abek tu ahwa tu. Ya dammutun peni-yanan ni lakin ahwa tu ey ebuh hedin in-abek ni ahwa tu."
10 Et kan idan disipol tu ey "Hedin tep henin nuntan, man heballi ew eleg mengahwa."
11 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Beken ni emin tuu ey kanday eleg ida mengahwa, tep hahhakkey ida hu indawtan Apu Dios ni gahat dan eleg mengahwa.
12 Ya eleg pengahwain edum ni tuu ey kapyatun neiungn-gaddan eleg mengahwa. Yadda edum ey eleg ida mengahwa tep ya impahding ni edum dan tuun hi-gada. Yadda edum ey eleg ida mengahwa tep ya ngunu dan meippanggep ni kapan-ap-apuin Apu Dios. Hi-gayuddan eleg tu pinhed ni mengahwa ey kayyaggud hedin humman u-unnuden yu."

Indasalan Jesus ida u-ungnga
(Mark 10:13-16; Luke 18:15-17)
13 Wadadda tutu-un nan-ilaw da u-ungnga dad kad-an Jesus et da pakepan hi-gatu ma-lat idasalan tuddan panyaggudan da. Nem imbunget idan disipol Jesus, tep kanday daka helli-waa hi Jesus.
14 Nem kan Jesus ey "Entan tu ika-leg ellian idan u-ungngad kad-an ku, tep yadda etan tuun henin elaw idan eyan u-ungnga hu elaw da hu meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios."
15 Et kap-en tu uludda etan ni u-ungnga et idasalan tudda et han tudda hi-yana.

Ya etan tuun kedangyan ni eleg tu pinhed ni mengu-unnud nan Jesus
(Mark 10:17-31; Luke 18:18-30)
16 Entanni ey wada immalin tuud kad-an Jesus et kantuy "Apu, hipa kayyaggud ni pehding ku ma-lat mawedan hi-gak hu biyag ni endi pappeg tu?"
17 Kan Jesus ni hi-gatuy "Kele kammuy kayyagguddak? Endi edum ni kayyaggud nem ebuh hi Apu Dios. Hedin pinhed mu biyag ni endi pappeg tu, man unud mu intugun Apu Dios."

18 Kan etan ni tuu ey “Hipa u-unnuden kun intugun tu?”
Kan Jesus ey “Entan patey mu, entan tu iebek ahwam, entan
panekew mu, niya entan pan-itek mu.
19 U-unnud yudda a-ammed yu niya pehed yu edum yun
tuu, henin impeminhed yun annel yu.”
20 Kan etan ni tuu ey “Emin huyyan tugun ey nakka u-
unnuda. Hipa kulang ku?”
21 Kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin pinhed mun endi kaku-
lang ni elaw mud hinanggan Apu Dios, man lakkay et mu
igtang ni emin hu limmum et mu idwat idan nangkewetwet
ma-lat maweda kinedangyan mud kabunyan. Ey immali ka
et maiunud kan hi-gak.”
22 Yan nangngelan etan ni tuun nunman ey limmemyung
et manglaw, tep kedangyan ni peteg.
23 Et kan Jesus idan disipol ey “Neligat hu kedangyan ni
mei-dum di nan-ap-apuan nan Apu Dios.
24 E-helek ni hi-gayu e nelallakkah hu kamel ni um-usip
di telek ni lubay nem ya an keilla-kaman ni kedangyan di
nan-ap-apuan Apu Dios.”
25 Yan nangngelan idan disipol tun nunya, ey natngadda
et kanday “Kaw! Et hipadda tep hu dammutun mehellakni-
ban?”
26 Kaitettekel idan Jesus ey kantuy “Ya tuu ey endi
kabaelan tun menellaknib ni annel tu. Nem hi Apu Dios
ey han-ipahding tun emin.”
27 Ey himmapit hi Peter et kantuy “Nem ang-ang mu kedi
e Apu, inwalleng min emin et adyah e hi-gam hu mika u-
unnuda, nem hipalli iddawat mun hi-gami?”
28 Kan Jesus ni hi-gaday “Dengel yu tep e-helen kun
hi-gayu e makulug ni yallin kehullulan ni emin eyan
wadan nunya ey hi-gak ali e Pengulwan ni emin ni tuu
ey umyudungngak alid kayuddungin ap-apu. Hedin hi-
gayulli dama, man umyudung kayu etan di yuddungngan ni
hampulut dewwan ap-apu et hi-gayu hu pan-ap-apuddan *
helag idan hampulut dewwan u-ungngan Israel.
29 Emin ida etan tuun hi-yanen da a-ammed da, ya u-
ungnga da niya aaggi da, ya payew da niya baley da, tep
ya daka pengu-unnudin hi-gak, ey hi-gadalli hu meidwatan
ni dakel ni panyaggudan dan hakey ni aggew, ey meidwatan
idallin biyag dan endi pappeg tu.
30 Nem yadda etan kameibbillang ni tuun nunya ey
humman idalli hu eleg meibbillang ni tuu. Ey yaddalli etan
tuun endi bilang tun nunya ey hi-gadalli meibbillang ni
tuu.”

---

* **19:28 19:28** Ya hakey ni keibbellinan nunya ey menuwet.

20

Ya intuttuddun Jesus meippanggep ni nemangulu et ya nanggillig

1 Nan-a-abbig hi Jesus et kantuy “Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni tuun himmaleman ni an menang-ang ni mangngunnud galden tu.
2 Wadadda hinummangan tun tangdanan tuddan henin katangdanan tuun han-aggew et ilaw tuddan an mangngunnu.
3 Neta-nang aggew et lumaw mewan di mulkaduh ey wadadda inang-ang tun edum ni tuun endi daka pehpehding e idan ebuh kaman-eh-ehneng.
4 Et kantun hi-gaday ‘Lakkayuy et kayu mangngunud galden ku et tangdanan dakeyun tangdan ni han-aggew.’ Et lumaw ida etan tuun an mangngunnu.
5 Yan nandattekan ni aggew niyan hambatenganan, ey wadadda mewan tu inaygan ni an mangngunnu.
6 Kamangkehilleng ey limmaw mewan di mulkaduh ey wadadda inang-ang tun tuun kaman-eh-ehneng ni ebuh. Kantun hi-gaday ‘Kele kayu kamanhahha-ad di deyan han-aggew ey endi yuka ngunnungunnua?’
7 Kandan hi-gatuy ‘Tep endi kamengeyyag ni hi-gamin an mangngunnu.’ Kantun hi-gaday ‘Elaw kayu et kayu mangngunud galden ku.’

8 Yan nunman ni mahmahdem ey kan etan ni kan galden etan ni kamengipappaptek ni galden tuy ‘Ayagim ida kamangngunnu et idwat mu tangdan da. Pamengulum ida etan nanggillig ni nangngunu et han mu idwat tangdan ida etan ni nemangulun nangngunu.’
9 Immalidda etan nanggillig ni nangngunu et idwat tu tangdan dan henin tangdan ni tuun han-aggew nangngunuan tu.
10 Yan illian ida etan ni nemangulun nangngunun kakkabbuhhan, ey kanda na-mu nem e-edduman tu hu tangdan dan han-aggew, nem eleg.
11 Yan nenawtan dan tangdan da, ey ida kaman-e-nguh et ida kamangngungudu e kanday
12 ‘Yadda nanggillig ey han-olas ni ebuh nangngunuan da. Hi-gami ey nepeppetang kamin han-aggew ni nangngunu, nem ay kele nan-iingngeh tangdan mi?’
13 Nem kan etan ni kan galden ey ‘Agik ida, endi yu bellawen ni hi-gak tep indawat ku hu inhummangan tayun tangdan yun han-aggew.

14 Aleyu kuma eya tangdan yu et umenamut kayu.
Ngenamung ngak hedin kangkuy i-ingngeh ku hu tangdan
idan nanggillig di tangdan yun nemangulu.
15 Endi biyang yud pihhuh ku. Kaw kayu kaum-ameh tep
himmek kudda?' "
16 Et kan Jesus ey "Yadda tuun eleg meibbillang ni nunya
ey hi-gadalli neta-ta-gey. Yadda etan eta-gey ni tuun nunya
ey hi-gadalli meibbillang ni nebabah ni hakey aggew."

Ya pitlu tun penghelan Jesus ni ketteyyan tu
(Mark 10:32-34; Luke 18:31-34)

17 Yan kapampenglawwid Jesus di Jerusalem, ey ineyagan
tudda etan disipol tu et e-ebbuh ida ey kantun hi-gaday
18 "Yan lawwan tayud Jerusalem ey hi-gak e Pengulwan
ni emin ni tuu ey pedpap da-ak idan ap-apuddan padi et
yadda etan kamantuttuddun tugun Moses. E-helen da e
wada bahul ku et pepettey da-ak.
19 Illaw da-ak di kad-an idan tuun beken ni Jew et pan-
impipihulan da-ak, niya pan-imbabaigan da-ak et han da-
ak ipetak di krus et yadman ketteyyan ku. Nem yan katlun
aggew ey metegguannak."

Ya etan imbagan inad James nan John
(Mark 10:35-45)

20 Immali hi ahwan nan Sebedi et yadda etan dewwan u-
ungnga tun disipol Jesus et mandukkun di hinangga tu et
kantuy "Wada et anhan ibbagak ni hi-gam."
21 Kan Jesus ey "Hipa pinhed mun ibbaga?" Kantuy
"Payudung muddalli anhan eya dewwan u-ungngak di
winannan mu et yad winillim di pan-ap-apuan mulli."
22 Nem kan Jesus etan idan han-agi ey "Eleg yu amta
hu kapan-ibbagan ineyu. Kaw makkaw et dammutun han-
isipel yu hu ligat ni heni eyan panliggatan ku?" Kandan
hi-gatuy "Dammutun han-isipel mi."
23 Et kan Jesus ni hi-gaday "Makulug ni panligligatan
yuddalli etan henin panligligatan ku, nem endi kelebbengan
kun mengippanghel hedin hipa umyudung di winannan ku
niyad winillik di pan-ap-apuan ku. Ngenamung hi Ama Apu
Dios ni mampilli hedin hipa pinhed tun pillien."
24 Dingngel ida etan ni hampulun disipol Jesus humman
ni an imbagad James nan John ey ida kaumbubunget ni hi-
gada.
25 Et paeyag idan Jesus ni emin di kad-an tu et kantun
hi-gaday "Inamta yu elaw ni ap-apuddan Gentiles e daka
peta-gey annel da niya daka ba-aba-aladda tutu-u.

26 Nem beken ni henin nunya hu elaw tun hi-gayu. Hedin
wada pinhed tun eta-gey ali saad tu, man mahapul ni hi-
gatu pambega-en yun emin.
27 Ey hedin wadan hi-gayu hu pinhed tun hi-gatulli keta-
ta-geyyan, ey mahapul ni mambalin ni heni himbut ni
mengingungngunnun panyaggudan yun emin.
28 Tep anin hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu et immali-
ak ni an mambalin ni bega-en tep ya panyaggudan idan tuu.
Eleggak umlin man-ap-apu, nem immali-ak ni an mettey ni
peneklaan kun liwat ni tuu ma-lat mahelakniban ida."

Ya nangkalan Jesus ni kulap ida etan ni dewwan tuu
(Mark 10:46-52; Luke 18:35-43)

29 Kapanhi-yanad Jesus etan bebley di Jericho ey neiunud
ida dakel ni tuu.
30 Wadadda etan dewwan lakin nekulap ni yimmudung
di gilig ni keltad. Dingngel da e kamangkelebbah hi Jesus
ey ida kamantetekkuk e kanday "Apu Jesus e helag David,
hemek dakemi anhan!"
31 Ey imbunget ida etan ni neamung ni tuu e kanday
"Eneeneng kayu!"

Nem da anhan law kapan-ihi-met et ida kamantetekkuk
e kanday "Apu e helag nan David, hemek dakemi anhan!"
32 Immehneng hi Jesus et aygan tudda et kantuy "Hipa
pinhed yun pehding kun hi-gayu?"

33 Kandan hi-gatuy "Apu, pinhed min e-kalen mu kulap
mi."
34 Himmek idan Jesus et kap-en tu mateda ey pinhakkeyey
kaum-ang-ang law hu mate da et maikuyug idan Jesus.

21

Ya linawwan Jesus di Jerusalem
(Mark 11:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

1 Ida kamenetteng di Jesus et yadda disipol tud Jerusalem,
e wadaddad Betpage di Duntug e Oliba, ey impamengulu
tudda dewwan disipol tu.
2 Kantun hi-gaday "Ibubbukkul yu lad eman di bebley di
Betpage et hedin ang-angen yu la etan han-inan kebayyun
neiiket, ey ukah yu et i-li yudya.
3 Hedin wada um-ehel ni hi-gayu ey nealay kanyuy
'Mahapul ni Apu tayu' et i-abulut tu kaya."

4 Huyya nekapkapyan inamnuan eman ni inhel lan
prophet Apu Dios ni kantuy

5 “Ehel yuddan tuud Jerusalem e iyalli law etan patul da.
Tuka pebabah annel tu et mantakkay di kilaw ni
kebayyu.” *
6-7 Inu-unnud ida etan ni dewwan disipol hi Jesus et
lumaw ida et dalli alen etan ida han-inan kebayyu et ekalen
da ta-kep ni balwasi da et idpen dad beneg idan nunman ni
kebayyu et mantakkay hi Jesus.
8 Nan-ekal idan dakel ni tuun neamung hu ta-kep ni
balwasi da et pan-iap-ap dad keltad. Ida nengala edum ni
tuun bulbulungngan et da pan-iap-ap di keltad ni dellanen
Jesus. Humman elaw ni nenaydayawan dan hi-gatu.
9 Yadda tuun nemangulu niyadda etan kameitu-tu-nud
nan Jesus ey daka pan-itkuk hu daka penaydayaw ni hi-gatu
e kanday “Kaka medeyyaw e helag nan David! Em, kaka
medeyyaw tep intu-dak dakan Apu Dios. † Dayaw tayu hi
Apu Dios e Keta-ta-geyyan.”
10 Yan dintengan di Jesus di Jerusalem, ey natngaddan
emin tuudman et kanday “Hipa huyyan tuu?”
11 Hinumang ida etan ni dakel ni tuun neikuyug nan Jesus
ey “Hi Jesus di Nazareth di Galilee e prophet.”

Ya linawwan Jesus di Tempol
(Mark 11:15-19; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

12 Himmegep hi Jesus di Tempol et pampa-hep tudda
etan kamampanggettang et yadda kaumgatang di bawang.
Binetu-lang Jesus ida tebol idan kamenullul ni pihhuh et ya
yuddungngan idan kamanggettang ni paluma,
13 et kantun hi-gaday “Kan Apu Dios di ehel tuy ‘Ya baley
ku ey meingngadnan ni dassallan,’ nem ay impambalin
yun heni tallu-an idan mangkatekew, tep hauhaul hu yuka
pengellain pihhuh idan tuudya.”
14 Immalidda nekulap et yadda nepi-day di kad-an Jesus
di Tempol et ekalen tu kulap da et ya pi-day da.
15 Nem yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun
Tugun Moses ey bimmunget idan nenang-angan dan nun-
yan kayyaggud ni kapehpehding Jesus, niyan nangngelan
daddan u-ungnga e daka ittettetkuk di Tempol e kanday
“Kaka medeyyaw e helag nan David!”
16 Kandan Jesus ey “Kaw eleg mu dedngela daka ittet-
tetkuk?” Ey kan Jesus ni hi-gaday “Nak ida kadeddengngela.
Daka pampeamnu hu impatudek nan Apu Dios. Kaw eleg yu
benidbiden etan neitudek e kantuy ‘Anin idan kaungaunga

* **21:5 21:5** Huyyan klasih ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man mekiggubbat. † **21:9 21:9** Psalm 118:26

niya gegellang et sinuttudduam idan menaydayaw ni higam.’ ‡”
17 Hini-yan di Jesus humman idan tuu et lumaw idad
Betania et manha-ad idadman ni hanlabbi.

Ya pinhed tun e-helen etan eleg lummeh ni keyew ni fig
(Mark 11:12-14, 20-24)

18 Yan newa-waan tun nambangngadan Jesus di
Jerusalem ey neu-upad dalan.
19 Inang-ang tu etan keyew e fig di gilig ni keltad et tu ang-
angen ey endi lameh tu, ebuh bulung tu, et kan tuy “Eleg
kalli law umlameh ni ingganah.” Ey pinhakkeyey nakpit
etan keyew.
20 Inang-ang idan disipol tu humman ni neipahding ey
natngadda. Kanday “Kele pinhakkeyey nakpit eya keyew?”
21 Kan Jesus ni hi-gaday “Makulug eya e-helen kun hi-
gayu e hedin wada dinel yun Apu Dios niya eleg kayu
mandinwa, ey dammutun han-ipahding yu hu impahding
ku eyan keyew. Beken ni ebuh humman, nem dammutu
mewan ni hedin kanyun duntug ey ‘kei-tan kad baybay,’
man mei-tan tu-wangu hedin pinhed nan Apu Dios.
22 Anin hipa ibbageyun Apu Dios et iddawat tu hedin
wada yuka pengullug.”

Ya kelebbengan Jesus ni mantuttuddu
(Mark 11:27-33; Luke 20:1-8)

23 Himmegep hi Jesus di Tempol et kamantuttuddu ey
immalidda etan ap-apuddan padi niyadda ap-apuddan
Jews di kad-an tu et kanday “Hipa kelebbengan mun
mengippahding ida eyan muka pehpehding? Hedin wada
kelebbengan mu, hipa ni-ngangu nengidwat?”
24 Hinumang Jesus et kantuy “Wada ni dama ibbagak ni
hi-gayu. Hedin hummangen yuwak, ey e-helen ku dama
nalpuan ni kelebbengan ku.
25 Hipa nengitu-dak nan hi John ni an memenyag, ya
tuu winu hi Apu Dios?” Nanhuhummangan ida et kanday
“Hedin kan tayuy ‘hi Apu Dios,’ ey kan tulliy ‘Nem tamey
eleg yu kulugen hu intuttuddun John.’
26 Nem hedin kan tayuy ya hu tuu nengidwat ni saad tu,
anggetakkut ida eya tuu tep daka kulluga e prophet nan Apu
Dios hi John.”
27 Et kanda law nan Jesus ey “Tawwey, eleg mi amta.” Ey
kan daman Jesus ni hi-gaday “Hedin hanniman, eggak tep
dama e-helan hi-gayu hu nengidwat ni hi-gak ni kelebben-
gan kun kamengippenahding eyan nakka pehpehding.”

‡ **21:16 21:16** Psalm 8:2

Ya a-abbig ida etan ni han-agin laki

28 Nan-ab-abig hi Jesus ni hi-gada e kantuy "Nemnem yu
eya a-abbigen ku. Wada etan hakey ni tuun dewwa u-
ungnga tun laki. Limmaw hi amedad kad-an ni pengulwan
et kantuy 'Lakkay et ka mangngunud galden tayun nunya.'
29 Kan etan ni pengulwan ey 'Eggungu.' Nem entanni ey
nantuttuyyu et lumaw.
30 Limmaw dama etan amedad kad-an ni neihned ni u-
ungnga tu et kantuy 'Lakkay et ka mangngunu.' Ey kan
etan ni neihned ey 'Em, umlawwak.' Nem eleg lumaw."
31 Kan Jesus ey "Hipan hi-gada hu nengu-unnud nan
ameda?" Kan idan ap-apu ey "Ya etan pengulwan."

Et kan Jesus ni hi-gaday "E-helen kun hi-gayu e makulug
ni heni kayu etan ni neihayned. Yadda lawah ni tuun
henidda etan ni kaman-emmung ni buwis niyadda etan biin
daka pebeyyabeyyad hu annel dad laki ey kekkeddukdul ida
nem hi-gayu, tep nelakah idan umlaw di kad-an nan Apu
Dios nem hi-gayu.
32 Tep intuttuddun John e kamemenyag hu kayyaggud ni
elaw ni u-unnuden ey eleg yun hekey kulugen, nem kinulug
ida ni-ngangu nunman idan kaman-emmung ni buwis et
yadda etan lawah ni biin daka pebeyyabeyyad annel dad
laki. Inamta yu e kinulug da elaw ni intudun John, nem
eleg kayu mantuttuyyu et eleg yu u-unnuden.

Ya a-abbig etan idan nengipaptek ni puyek ni netaneman ni grapes

(Mark 12:1-12; Luke 20:9-19)

33 Dengel yu eya hakey mewan ni a-abbigen kun hi-
gayu. Wada etan tuun sinneman tu hu puyek tun grapes,
et luhuden tu nanlinikweh. Kimmapyan pengikpalan ni
lameh ni grapes niya nengapyan eta-gey ni pangguwalyaan
idan mengippaptek ni nunman ni puyek. Impepaptek tu
humman ni sinneman tu et lumaw di edum ni bebley.
34 Nedateng humman ni intanem tu et itu-dak tudda bega-
en tun an mengellan dewatu.
35 Nem dimpap idan kamampaptek humman idan bega-
en et pateyen da hakey, nambaig da hakey, niya nantengba
da etan hakey.
36 Immitu-dak mewan ni daddakkel ni bega-en tu, nem
henin neipahding idan limmaw ni laputu hu neipahding ni
hi-gada.
37 Entanni ey intu-dak tu etan lakin u-ungnga tu tep
kantuy 'Amtak et nanna-ud ni be-ingan da et lispituhen da.'
38 Nem inang-ang idan kamengipappaptek ni nunman
ni puyek etan u-ungnga tu et manhuhummangan ida et

kanday ‘Immali u-ungnga tun memeltan alin puyek tu. Pandada-da itsu et pateyen tayu et pampuyek tayu eya puyek ni beltanen tu.’
39 Et depapen da et ia-allaw dad ba-hil etan ni netaneman ni grapes et pateyen da.”
40 Et kan Jesus idan kamandeddengngel ey “Hipalli na-mu pehding etan ni kampuyek etan idan kamampaptek ni nunman ni puyek tu hedin um-ali?”
41 Kandan hi-gatuy “Pepettey tudda et pepaptek tu puyek tun edum ni tuun mengidwat ni dewa tu hedin nedateng.”
42 Kan Jesus ni hi-gaday “Kaw eleg yu benidbiden etan impatudek nan Apu Dios ni kantuy
‘Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey humman anhan law hu impambalin Apu Dios ni kekakkayyaggudan ni meikkapyad baley.’ ” §
43 Et kan Jesus ida etan ni ap-apu ey “Hi-gayu hu neiingngehan etan idan kamengapyan baley niyadda etan nengipaptek ni puyek etan ni tuu, tep impebeltan nan Apu Dios ni hi-gayun Jews hu kakkayyaggud ni elaw ni pan-ap-apuan tu, nem ay bangngaden tulli et pebeltan tuddan tuun mengullug ni hi-gatu.
44 Ya tuun man-e-gah etan di batun binelaw idan kamengapyan baley ey mangkehpung tu-ngal tu niya mangkemitmit ni peteg etan ippiten nunyan batu.” *
45 Yan nangngelan idan ap-apuddan padin Jews et yadda Pharisee ni nunya ey inamta da e hi-gada hu nengieligan Jesus etan ni inhel tu.
46 Et pinhed dan belluden hi Jesus, nem ida kaumtakut idan neamung ni dakel ni tuu tep daka ibbilang hi Jesus ni prophet nan Apu Dios.

22

Ya a-abbig etan ni kasal
(Luke 14:15-24)
1 Wada mewan ina-abbig Jesus ida etan ni tuu e kantuy
2 “Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni eyan a-abbigen kun hi-gayu: Wada etan patul ni indaddan tu pangkasalan ni lakin u-ungnga tu.
3 Intu-dak tudda bega-en tu et ida man-ayag ni tuun mekihhemmul, nem endi kaum-aliddan etan ni tuun neaygan.

§ **21:42 21:42** Psalm 118:22-23, ya Mark 12:10, ya Luke 20:17, ya Acts 4:11, ya Ephesians 2:20, et ya 1 Peter 2:7. * **21:44 21:44** Ya pinhed tun e-helen etan ida tuun man-e-gah etan di batu et mangkahpung tu-ngal da ey humman ida etan eleg da kulluga niya daka kehhinga etan binegan Apu Dios ni umhelaknib ni tuu et nemahhig ali kastigu da.

4 Et itu-dak tudda mewan edum ni bega-en tu et ida man-
ayag e kanday ‘Ali kayu et kayu makihemul tep mengahwa
u-ungngak. Nakleng hu newang niya baka et neidaddan
emin hu kennen.’
5 Nem eleg ida hengnguda etan ni neayagan hu inhel ida
etan ni intu-dak ni patul. Wada hakkey ni hi-gada ey wada
lawwan da. Limmaw ida edum di papayyew da ey limmaw
ida edum ni an manggettang.
6 Yadda etan edum ni neaygan, ey dimpap dadda
kumedek etan bega-en da et pambaigen dadda et pateyen
dadda.
7 Dingngel etan ni patul humman ni impahding daddan
bega-en tu ey bimmunget et itu-dak tudda sindalu tu
et da pampateyen ida etan nematey idan bega-en tu et
panlegaben da bebley da.
8 Inaygan etan ni patul ida edum ni bega-en tu et kantuy
‘Neidaddan hu pangkasalan ni u-ungngak, nem diman ida
etan inaygak, tep eggak pinhed ni um-alidda tep lawah ida.
9 Lakkayuy idad keltad et yadda tuun ang-angen yudman
hu ayagi yu.’
10 Et lumaw ida etan bega-en tud keltad et dadda pan-
ayagan emin tuun inang-ang da, kayyaggud niya lawah, et
dakel ida law tuun nekihemul.
11 Limmaw etan patul et tudda ang-angen hu tutu-
un immali ey wada inang-ang tun tuun beken ni henin
balwasin an mekikkasal hu imbalwasi tu.
12 Et kan etan ni patul ni hi-gatuy ‘Inna-nun hinggepan
mu ey eleg ka mambalwasin henin balwasin an
mekikkasal?’ Nem eleg umhumang etan tuu.
13 Et kan etan ni patul ey ‘Bedbed yu ngamay tu et ya
heli tu et bekahen yud dallin di engeenget. Anin manha-
ad diman et numenginengih ey anin ngellingellidihen tu
ngipen tudman.’ ”
14 Et kan nan Jesus ey “Henin nunman hu elaw ni kapan-
ap-apuin Apu Dios, tep dakel meeyyagan, nem hahhakkey
ida umlaw di nan-ap-apuan tu.”

Ya meippanggep ni pambeyyadan ni buwis nan Cesar e ap-apud Rome
(Mark 12:13-17; Luke 20:20-26)

15 Hini-yan idan Pharisee hi Jesus et da ihuhummangan
hu ibbage dan hi-gatu ma-lat hedin wada meihlan e-helen
tu, ey humman pebehhul dan hi-gatu.
16 Intu-dak dadda edum ni kamengu-unnud ni elaw da
ey nekilaw ida dama etan edum ni tuun Herod di kad-an
Jesus et kanday “Apu, inamta mi e makulug muka e-hela ey

muka ituttuddu makulug ni elaw nan Apu Dios. Niya eleg mu hengnguda hu ingkatuun hipan tuu.
17 Et yan nunya ey wada pinhed min ibbagan hi-gam, kaw kamei-ebbulut di Tugun Moses e hi-gatsun Jews ey mambeyyad itsun Cesar e ap-apud Rome ni buwis winu eleg?"
18 Nem inamtan Jesus e ida kaumhamahamak ni ebuh ni pebehhul dan hi-gatu et kantuy "Mangkaitek kayun peteg! Kele yuwak kapatpatnai?
19 Peang-ang yun hi-gak hu palatah ni yuka pemeyyad ni buwis." Impeang-ang da,
20 et kan tun hi-gaday "Hipa kan-angah niya kan ngadan eyan wadad palatah?"
21 Kanday "Tam hi Cesar." Et kantun hi-gaday "Idwat yun Cesar hu yu kaiddawat ngu dedan ni hi-gatu ey idwat yun Apu Dios hu lebbeng tun meidwat ni hi-gatu."
22 Dingngel da humman ni impanumang tu ey natngadda et hi-yanen da.

Ya meippanggep ni ketegguan ali
(Mark 12:18-27; Luke 20:27-40)
23 Yan nunman ni aggew ey immalidda edum ni Sadducee di kad-an Jesus. Humman idan tuu ey kanday eleg meteggui tuun netey. Kandan Jesus ey
24 "Apu, intuttuddu lan Moses e hedin netey hu hakey ni laki ey endi u-ungnga tu, man mahapul ni ahwaen ni agi tun laki etan biin nebalu ma-lat hedin man-ungngadda, man meibbillang ni u-ungnga da etan ni netey.
25 Inna-nu tep hedin heninnuy neipahding: Wadadda pitun lalakkin han-aaggi. Nelahin etan pengulwan da, nem endi u-ungnga da ey netey etan laki et beltanen etan ni hened etan ahwa tu ey endi mewan u-ungnga da ey netey.
26 Nambelbeltanan idan nunman ni pitun han-aaggi humman ni biin inahwa, nem netey idan emin ey endi u-ungnga da.
27 Entanni ey netey law dama etan bii.
28 Inna-nu hedin makulug ni metegguan idallin emin hu nangketey, hipalli tep kan-ahwan nunman ni bii ey aye nambelbeltanan idan pitun han-aaggi?"
29 Nem hinumang Jesus et kantuy "Huttan neipngilan yu! Ey huttan keang-angan tu e eleg yu han-awat hu impatudek nan Apu Dios ni ehel tu niya kabaelan tu.
30 Tep yallin ketegguan idan nangketey ey eleg idalli law man-aahwa, tep heniddalli anghel Apu Dios di kabunyan.
31 Hedin ya meippanggep ni ketegguan ni nangketey, ey kaw eleg yu bidbiden etan impatudek Apu Dios e kantuy

32 'Hi-gak hu Dios nan Abraham, hi Isaac ni hi Jacob.'
Et huyya pengamtaan tayu e humman idan aammed tayu
ey netey ida, nem eleg ibbilang Apu Dios idan netey, tep
tegguen tuddalli emin tuu tu. Hi-gatu ey Dios idan mategu,
beken ni yadda netey."
33 Dingngel idan tuu humman ni intuttuddu tu ey nat-
ngadda.

Ya importanteh ni peteg ni tugun Apu Dios
(Mark 12:28-34; Luke 10:25-28)

34 Dingngel idan Pharisee e eleg hanhumang idan Sad-
ducee hu inhel nan Jesus et maemung idad kad-an tu.
35 Wada hakey ni hi-gadan Pharisee ni abugaduh ni
himmapit, tep pinhed tun patnaan hi Jesus
36 et kantuy "Apu, hipa keim-importantehan ni tugun nan
Apu Dios?"
37 Kan Jesus ni hi-gatuy "Mahapul ni pakappinheden yu
hi Apu Dios ey emin hu yuka nemnemnema niya yuka
pehpehding ey inemnem yun Apu Dios.
38 Huyya hu keim-importantehan ni intugun Apu Dios.
39 Et ya neikadwa ey 'Mahapul ni pinheden yu edum yun
tuu henin neminhed yun annel yu.'
40 Huyyaddan dewwan tugun Apu Dios hu neipuunan
emin ni Tugun Moses et yadda intenuttudduddan prophet
ni nunman."

Hi Christo ey beken ni helag David ni ebuh, nem Apu tu dama
(Mark 12:35-37; Luke 20:41-44)

41 Nanengtudda Pharisee di kad-an Jesus
42 et kantun hi-gaday "Hipa yuka pannemnem meip-
panggep nan Christo? * Hipa kan helag ni hi-gatu?" Kandan
hi-gatuy "Ya kan helag ni hi-gatu ey hi David la."
43 Kan Jesus ni hi-gaday "Hedin makulug ni hi David la
hu kan helag ni hi-gatu, kele impa-hel ni Ispirituh Apu Dios
hi David ey kantuy Apu tu etan pinutuk nan Apu Dios?
44 Tep kan David ey
'Kan Apu Dios etan ni Apuk e hi Christo ey 'Yudung kad
winannan ku ingganah apputen kuddan emin hu
buhul mu.' " †
45 Intu-man nan Jesus ni immehel et kantuy "Nemnem yu
kedi, hedin kaibbilang nan David hi Christo ni Apu tu, inna-
nun kanyu ey helag nan David hi Christo?"

---

* **22:42** **22:42** Ya keibbellinan ni Christo ey pinutuk Apu Dios ni menellaknib ni tuu. † **22:44** **22:44** Psalm 110:1

46 Ey endin hekey penummang dan Jesus, et eleg da law
ipidpidwan memabbaggan hi-gatu, tep ida kaumbaing ni
tuka penummang ni daka ibbaga.

23

Ya lawah ni elaw idan kamantuttuddun tugun Moses niyadda Pharisee

(Mark 12:38-39; Luke 11:43, 46; 20:45-46)

1 Kan Jesus idan dakel ni tuu et yadda disipol tuy
2 "Yadda kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee
ey wada kelebbengan dan mengituttuddun intugun nan
Apu Dios.
3 Et humman hu, u-unnud yu hu daka ituttuddu, nem
entan tu u-unnud hu daka pehpehding, tep ma-nu tep
kayyaggud daka ituttuddu, nem eleg da u-unnuda.
4 Daka ippilit idan tuun mengu-unnud ni elaw ni neligat,
nem eleg dadda baddangin pengu-unnudan da.
5 Ey emin daka pehpehding ey daka peang-ang-ang idan
tuu, tep daka gamgami penettebalan ni tuun hi-gada. Et
humman hu, daka ibbedbed hu neitudek ni ehel Apu Dios
di ulu da et yad ngamay da, niya ida kamambalwasin
andukkey ngummey tun balwasi.
6 Pinpinhed dan umyudung di yuddungngan ni kametbal
ni tuu hedin wada hamul et yad simbaan.
7 Ey ida kapetebbatebbal di mulkaduh e kad-an ni dakel
ni tuu. Ey pinhed dan kan idan tuu ey mittuduh ida.
8 Nem endi an meingngadnan ni hi-gayun mittuduh, tep
nan-iingeh kayun emin ey hakey ni ebuh mittuduh yu.
9 Ey endi yu ingngadnan di puyek ni Ameyu, tep hakey ni
ebuh hu Ametayun wadad kabunyan.
10 Lawah mewan hedin wada menghel ni kanday Apu
kayu, tep hakey ni ebuh Apu yu e hi Christo.
11 Ya keta-ta-geyyan saad tun hi-gayu, ey mahapul ni
mambalin ni bega-en yu.
12 Ya tuun tuka peta-gey annel tu ey meibbabah ali. Nem
ya tuun tuka pebabah hu annel tu ey meiddeyyaw ali.

Ya nengibungtan Jesus idan Pharisee niyadda kamantuttuddun intugun Moses tep ya lawah ni elaw da

(Mark 12:40; Luke 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 Hi-gayuddan Pharisee niya kamantuttuddun Tugun
Moses, ey mangkaitek kayu. Anggehemmek kayu tep
mangkekastigu kayulli, tep hin-appil intenuttuddu yuddan
tuun pinhed dan umlaw di kapan-ap-apuin Apu Dios, et
eleg ida law paka-law diman, nem anin hi-gayu et eleg kayu
paka-law diman.

14 Hi-gayuddan Pharisee niya kamantuttuddun intugun
Moses la, ey anggehemmek kayu katteg, tep mekastigu
kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Yuka dukkeya dasal
yun Apu Dios e heni kayu kayyaggud, nem yudda kahe-
uhe-uladda nangkebalun bii ma-lat wada inna-nu yun
mengellan limmu da, et mukun nemahhig hu kastigu yu
tep ya huttan ni yuka pehpehding.

15 Hi-gayuddan Pharisee ey hi-gayun kamantuttuddun
Tugun Moses, ey mangkaitek kayun peteg. Anggehemmek
kayu tep nanna-ud ni mekastigu kayulli. Kayu kamandal-
adalan di edawwin bebley, anin di ba-hil ni baybay ni an
mantuttuddu, nem hedin wada nengu-unnud ni intuttuddu
yu, ey nema-man lawah elaw tu, e heniddan hi-gayu. Et
humman hu, mahapul ni umlaw idad impiernoh. Anin hi-
gayu et mahapul ni umlaw kayud impiernoh, nem nema-ma
kastigu da tep inu-unnud da intudu yu.

16 Anggehemmek kayu tep nanna-ud ni mekastigu kayulli.
Heni kayu nekulap ni tuka ippatnan ippangulu edum tun
nekulap, tep eleg yu han-awat hu kayyaggud ni kameitut-
tuddu. Yuka itutuddu e kanyuy hedin wada issapatah ni
tuu, et yad Tempol hu pengissapatahan tu, ey anin ni eleg
tu peamnu et eleg manliwwat. Nem hedin ya etan di balituk
ni wadad Tempol hu pengissapatahan tu, man mahapul ni
peamnu tu tep manliwwat hedin eleg tu peamnu.

17 Nem neipngil humman ni yuka ittenuttuddu! Ka-ila
endi tu-wangu inamta yu. Eleg yu han-awat, tep heni kayu
nekulap. Kele yuka pehebballi balituk nem ya hu Tempol?
Ya etan balituk ey nebalol ni ebuh tep wadad Tempol.

18 Yu pay kaituttuddu e kanyuy hedin wada issapatah
etan ni tuu, ey yad altar hu pengissapatahan tu, man anin
eleg tu peamnu et eleg manliwwat. Nem hedin yad etan di
meidwat nan Apu Dios hu pengissapatahan tu, ey mahapul
ni peamnu tu hu insapatah tu, tep hedin eleg tu ippahding
ey manliwwat.

19 Heni kayu tu-wangu nekulap. Beken ni nebalbalol hu
meidwat nan Apu Dios nem ya hu altar. Nebalol ni ebuh
etan meidwat nan Apu Dios tep wadad altar.

20 Hedin yad altar hu pengissapatahan ni tuu, ey beken
ni ebuh di altar hu nengisapatahan tu, nem insapatah tu
daman etan idan wadad altar, et mahapul ni peamnu tu.

21 Hanniman damad Tempol e hedin yadman hu pengis-
sapatahan ni tuu, ey hi Apu Dios dama hu nengisapatahan
tu tep wadadman hi Apu Dios.

22 Hedin yad kabunyan hu pengissapatahn ni tuu, man
insapatah tu damad yinudungan Apu Dios di nan-ap-apuan

tu, niya hi Apu Dios dama hu nengisapatahan tu, tep hi-gatu yimmudung diman.
23 Hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses, niya hi-gayun Pharisee, ey anggehemmek kayu, tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Ma-nut yuka ikakkaguh ni id-dawat nan Apu Dios hu kapulun intanem yu, nem eleg yun hekey hengnguda etan kaituttuddun tugun meippanggep ni kinalimpiyuh, ya hemek, niya dinel. Idwat yu ngu dedan hu kapulun intanem yu, nem entan tu iwalleng ida humman ni importanteh ni tugun.
24 Heni kayu etan ni nekulap ni kamengippatnan mengi-pappangnguluddan edum tun nekulap, tep eleg yu amta hu importanteh ni tugun. Yuka hellipat-in e-kalen hu allangngaw ni neita-mel di innumen yu, nem yuka ekmuna hu camel. *
25 Hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses niya hi-gayudda daman Pharisee, ey anggehemmek kayu tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Ma-nut yuka ikakkaguh pengu-unnudan yun elaw yun meippanggep ni linih henin pengullahan ni basuh niya duyu, nem lawah ni peteg hu nemnem yu, tep yuka pilliwa limmun edum yu niya eleg yu kekkennenga hu pinhed ni annel yu.
26 Hi-gayun Pharisee, ey heni kayu nekulap. Isiked yu lawah ni elaw yu et ya kakkayyaggud hu peang-ang yud emin di yuka pehpehding.
27 Hi-gayun kamantuttuddun tugun Moses niya hi-gayun Pharisee, ey anggehemmek kayu tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Lawah hu elaw yu e heni kayu etan ni kulung e kayyaggud hu ang-ang tu, nem nabwel hu wadad bawang tu.
28 Heni kayun nunman tep ya yuka peang-ang idan tuu ey kayyaggud, nem lawah niya nambakbaklang ni panliwwatan hu wadad nemnem yu.

Ya kekastiguan idan Pharisee niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses
(Luke 11:47-51)
29 Hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses niya hi-gayun Pharisee, ey anggehemmek kayu tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Endi silbi tun yuka an pengiyye-nayyaggudin kulung idan prophet et yadda etan kayyaggud ni tuuddan nunman, tep ya kakulugan tu ey kayu kaman-am-amleng ni nematepateyan idan aammed yun hi-gada.

* **23:24 23:24** Ya keibbellinan nunyan inhel Jesus ey beken ni ya importanteh ni tugun hu daka u-unnuda, nem ya daka paka-u-unnuda ey yadda beken ni importanteh ni tugun.

30 Ma-nut kanyuy gullat ni wada kayun nunman et eleg yu
pateyen ida humman ni prophet, nem itek huttan ni inhel
yu.
31 Huttan ni inhel yu hu kakulugan tun makulug ni yadda
aammed yu nematepatey idan prophet.
32-33 Lawah kayun peteg, tep yuka pan-in-inayyun ida
humman ni impahpahding idan aammed yu. Ka-ila tu-
wangu lawah hu kan u-ungngan hi-gayu. Nem e-helen kun
hi-gayu e eleg mabalin ni yulli ibbebsikan hu kekastiguan
yud impiernoh.
34 Ittu-dak kuddalli prophet, yadda nenemneman niyadda
mengittuddun elaw ku, nem petteyen yudda edum niya
peippettak yudda edum di krus. Panheplaten yudda edum
di yuka keemmuemmungi niya unnuunnuden yudda edum
anin attu bebley ni lawwan da et yudda panligligat.
35 Et mukun hi-gayun tuun nunya hu kastiguen nan Apu
Dios, tep yuka ebbuluta nematepateyan idan aammed yun
nunman idan kayyaggud ni tuu, neipalpun Abel e endi
bahul tu, ingganah ni nemateyan dan Sekariah e u-ungngan
Barakiah e pintey dad nambattanan ni altar et ya Tempol.
36 Makulug huyya, et mukun e-helen kun hi-gayu e emin
huyyan impahpahding da ey liwat yu et hi Apu Dios ey
kastiguen dakeyun tuun nunya tep hanniman kayulli dama
e petteyen yulli etan intu-dak nan Apu Dios.

Ya et-eteng ni impeminhed Jesus idan tuud Jerusalem
(Luke 13:34-35)

37 Hi-gayun tuud Jerusalem ey anggehemmek kayu,
tep nanna-ud ni mekastigu kayu. Yuka pampateyadda
prophets, niya yudda kapantengbaadda hu kamengituttud-
dun ehel Apu Dios. Neminpigga hu pinhed ku-et anhan ni
pengemmungan ni hi-gayu henin kapengemmungin manuk
idan impah tud payak tu, nem eleg yuwak pinhed.
38 Han yulli ang-angan hi-gayun tuud Jerusalem, tep
iwwalleng alin Apu Dios hu bebley yu et ya Tempol, et
mebahbah ida.
39 Et e-helen kun hi-gayu e eleg yuwak ali law ang-anga
ingganah kanyuy 'Kakkayyaggud hu intu-dak nan Apu Dios
e kamengippeamtan hi-gatu.' "

24

Ya kebahbahan alin Tempol
(Mark 13:1-2; Luke 21:5-6)

1 Kapanhi-yanan Jesus etan Tempol di Jerusalem ey
immalidda etan disipol tu et daka pan-ittudun hi-gatu etan

kayyaggud ni peteg ni Tempol niyadda edum ni baballey diman.
2 Et kan nan Jesus ni hi-gaday "Em, yudda kaang-ang-angan nunya humman idan kakkayyaggud, nem e-helen kun hi-gayu e edum alin aggew ey mebahbah idan emin humman. Endilli hakey ni batun an mannenneng di neikapyaan tu."

Ya panligligatan niya panlelehhanan alin hakey ni aggew (Mark 13:3-13; Luke 21:7-19)

3 Nanteyed hi Jesus di Duntug di Olibah et kamanyuyyuddung ey immalidda disipol tud kad-an tu. E-ebbuh ida et kandan hi-gatuy "Pigan tulli amnuan nunyan inhel mu niya hipalli pengi-immatunan hedin kamangkedettengi amnuan tu? Hipalli pengi-immatunan ni getud ni pambangngadan mu niya pigan tu kepappegan ni puyek?"
4 Ey kan nan Jesus ni hi-gaday "Helipat-i yu ma-lat eleg kayulli maheul.
5 Tep dakel idalli tuun um-ali et kanday hi-gada hi Christo, * et he-ulen dalli dakel ni tuu.
6 Ey dedngelen yulli meippanggep ni gubat di kebebbebley di neihnup, niyad neidawwi, nem entan ali takut yu, tep mahapul ni mekapkapyaddalli humman. Nem beken alin nunman ni kepappegan ni puyek.
7 Em, manggugubat idalli kebebbebley, tep wada hakkey ni ap-apu ey gubbaten tu hu edum tun ap-apud edum ni bebley. Ey meweddalli bisil niya manyegyeg alid dakel ni bebley eyad puyek.
8 Nem huyyaddallin ebuh hu keilleppuan idan anggetakkut ni mekapkapya.
9 Wadaddalli tuun pampedpap dakeyu et dakeyu pampapetey. Anggebe-hel dakeyullin emin ni tuud puyek tep ya yuka pengu-unnudin hi-gak.
10 Dakel idalli mengissiked ni mengu-unnud ni hi-gak tep ya daka panlelehhani. Man-inhehdul idalli katuutuu tep wadalli hakkey ni tuu ey anggebe-hel tu edum tu.
11 Dakel idalli man-ittek e kanday prophet idan Apu Dios, et dakel ali he-ulen dan tuu.
12 Nemahhig alin nunman hu lawah ni kamekapkapya, et dakel idalli hu kamengullug ni hi-gak ni me-kal impeminhed dan edum da.
13 Nem yadda tuun mengihhikkal ni ligat da niya eleg mehulluli nemnem dan mengu-unnud ni hi-gak ey higadalli hu mehellakniban.

---

* **24:5 24:5** Ya keibbellinan ni Christo ey pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu tu.

14 Meippeamtallid kebebbebley eya elaw ni kapan-ap-
apuin Apu Dios, ma-lat dengelen idallin emin ni tuud puyek,
et han medatngan hu kepappegan ni puyek.

Ya kedettengan etan ni anggetakkut
(Mark 13:14-23; Luke 21:20-24)

15 Ang-angen yulli etan kapekabbellawan Apu Dios ni
meihha-ad di Tempol di kuwaltuh Apu Dios e humman la
inhel Daniel e prophet. † (Hi-gayun mambidbid, ey awasi
yu huyyan neitudek.)
16 Ey emin idalli tuud Judea ey mahapul ni umbesik idad
duntug.
17 Yadda etan tuun wadad dallin ni baley dan nunman
ni aggew ey mahapul ni eleg ida mantaktaktak ni umhegep
di bawang ni an mengellan hipan mahapul da, nem nealay
bimmesik ida kuma.
18 Yaddalli dama tuun wadad payew ey lamang katteg hu
um-anemut di baley dan an mengellan balwasi da. Mahapul
ni umbesik ida kuma ma-lat eleg ida ha-kupan ni buhul da.
19 Anggehemmek idalli nampambutsug et yadda wada
gelang dan kaman-innum, hedin medettengan idalli hum-
man ni aggew.
20 Pandasal kayun Apu Dios ma-lat eleg ali maipaddih ni
keteketel winu yan Sabaduh, e aggew ni kamengillin, hu
keippahdingan tu huyya.
21 Hedin medettengan ali humman ni aggew, man
wadalli nemahhig ni panligligatan e endi kei-ingngehan tun
neipalpu eman ni laputun nanletuan Apu Dios eyan puyek
ingganah ni nunya. Nem endilli law hu henin nunyan an
meippahding.
22 Kullangan alin Apu Dios humman ni aggew ni panlig-
gatan, tep ya hemek tuddan pinili tun tuu tu. Gullat ni eleg
tulli kullangi humman ni aggew, et mangkettey ni emin hu
tuu.
23 Hedin wadalli menghel ni hi-gayun kantuy ‘Wadadya
hi Christo’ winu ‘wadad dimmun,’ ey entan kaya kulug tu.
24 Tep wadaddalli tuun kanday hi-gada hi Christo niya kan
alin edum ey prophet ida. Ippahding dalli kaketngain tuu
niya peang-ang dalli hu et-eteng ni kabaelan da. Et humman
hu, gullat ni dammutu et, anin idallin tuun Apu Dios et
mehe-ul ida.
25 Entan tu liwwan huyyan inhel kun hi-gayun mekap-
kapyalli,

† **24:15 24:15** Ang-ang yu Daniel 11:31, 12:11, et ya Mark 13:14.

26 ma-lat anin ni wada menghel ni kantuy wadad desert
hi Christo et ebuh kaya elaw yudman. Niya hedin kanday
'Wadadya e nantalu,' man ebu kaya kulug tu.
27 Tep mangkinnemtang ali hu ellian ku, e Pengulwan ni
emin ni tuu, e heni kedyam ni ka-ang-ang e tuka bebnangi
hu kabunyan meippalpud kasimmilin aggew ingganah di
tuka kelinnugi."
28 Kan Jesus mewan ey "Yad kad-an ni netey hu kakeem-
mungiddan kamengngan ni netey." ‡

Ya ellian ali mewan nan Jesus ni an menuwet idan tuu
(Mark 13:24-27; Luke 21:25-28)

29 Intu-man Jesus ni immehel et kantuy "Hedin melebbah
ida humman ni aggew ni panligligatan, ey me-ngetan hu
aggew niya bulan. Mangke-gah alid puyek hu bittuwen. Yan
nunman ali ey endi petekkan tuddan wadad kabunyan, tep
meendilli kabaelan da. §
30 Hedin negibbuh idelaw huyya, man meang-ang alid
kabunyan hu immatun ni ellian kud puyek et yaddalli
nambakbaklang ni tuud puyek ey umnanginangih idallin
tuttuyyu dan liwat da, tep anggegannuy medettengan law
hu kekastiguan da. Ey ang-angen da-ak ali e Pengulwan
ni emin ni tuu etan di kulput e meang-ang ali et-eteng ni
kabaelan ku niya dayaw ku.
31 Wadalli na-let ni tenul ni tangguyup, et yan nunman hu
pengittu-dakan kuddallin anghel di kebebbebley di puyek et
da amungen ida tuun pinilin Apu Dios ni pantu-u tu.

Ya etan keyew ni fig
(Mark 13:28-31; Luke 21:29-33)

32 Nemnem yu e hedin kamemullung hu keyew e fig, ey
amta yu e kamangkedettengi hu siyaggew.
33 Hanniman dama e hedin ang-angen yuddallin
kameipahpahding huyyan inhel ku, ey inamta yu e
kamangkedettengi law hu pambangngadan ku.
34 E-helen kun hi-gayu e makulug ni yadda edum ni hi-
gayun tuun nunya ey eleg ida ni mettey ey um-amnulli emin
eya inhel ku.
35 Meendilli kabunyan et ya puyek, nem mannenneng alin
ingganah hu ehel ku.

Endin hekey nengamtan kedettengan ni ellian ali mewan
nan Jesus di puyek
(Mark 13:32-37; Luke 17:26-30, 34-36)

---

‡ **24:28 24:28** Ya pinhed tun e-helen huyya ey emin ida etan tuun kamengap-
kapyan lawah ey mekastigudda. § **24:29 24:29** Ang-ang yu Isaiah 13:10, ya
34:4, niya Joel 2:10.

36 Endi nengamtan gintud Apu Dios ni aggew winu olas
ni amnuan eyan inhel ku. Anin yadda anghel di kabunyan
et eleg da amta. Anin hi-gak e U-ungngan Apu Dios et eggak
amta. Tep ebuh hi Ama Apu Dios ni nengamta.
37 Yalli mekapkapyaddan tuun ellian ku e Pengulwan ni
emin ni tuu, ey heni lan nekapkapyaddan tuun ketaggun
Noah.
38 Tep yadda tuun nunman ni ketaggun Noah ey ebuh
mengngan, ya menginnum niya mengahwa hu sinamwan
da ingganah eman ni hinggepan di Noah di bapor ni
nalbengan ni puyek.
39 Eleg da amta hedin hipa mekapkapya ey umkukumna
ida ey nalbengan hu puyek et mangkalsing ida, tep eleg ida
mandaddan. Henin nunman ali daman pambangngadan
kud puyek, e eleg idalli mandaddan hu tuu.
40 Wadaddalli dewwan lakin kamangngunnud payew ey
ewwiten kulli hakey ey mehi-yan hu hakey.
41 Yaddalli dewwan biin kamanggilling ey ewwiten kulli
dama hakey ey mehi-yan hu hakey.
42 Et humman hu, helipat-i yu tep eleg yu amta aggew ni
pambangngadak e hi Apu yu.
43 Tep gullat ni amtan kambaley hu ellian ni matekew, ku
umtukal et helipat-an tu ma-lat eleg humgep etan matekew.
44 Heni daman hi-gayu e mahapul ni mandaddan kayun
kenayun ni menehhegged ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni
tuu, tep eleg yu amta hedin pigan tu pambangngadan ku.

Ya ab-abig etan ni lawah niya kayyaggud ni bega-en (Luke 12:41-48)

45 Ya etan bega-en ni nenemneman niya kameiddinnel
ey hi-gatu pillien ni apu tun pan-ap-apuddan edum tun
bega-en ni mengippaptek ni kennen da hedin nedatngan hu
pengngannan da.
46 Um-amleng etan bega-en hedin um-ali apu tu ey ang-
angen tu e kayyaggud tuka pehpehding.
47 E-helen kun hi-gayu e hedin hanniman, man makulug
ni peta-gey ni apu tu saad tu et hi-gatu mengippaptek ni
emin ni limmun nunman ni apu tu.
48-49 Nem hedin lawah nemnem etan ni bega-en et kantuy
‘Anin hipa pehding ku yaggud mebeyyag ali ap-apu mid
linawwan tu.’ Et pelilligatan tudda edum tu, niya ebuh
hamul niya buttebutteng ni tuka pehpehding.
50 Nem entanni kumedek, ey immali etan apu tu et ha-
kupan tu,

51 et kastiguen tu et palaw tun an mei-dum ida etan ni
mangkaitek e ida kaumnanginangih niya daka ngellingel-
lidiha ngipen dan degeh ni kastigu da.”

25

Ya ab-abig meippanggep etan idan hampulun bii

1 Wada mewan ina-abbig Jesus e kantuy “Ya ellian
kullin an man-ap-apu ey heni eyan a-abbig ku. Wadadda
hampulun biin nandilag et lumaw idan an menammu etan
ni lakin mengahwa.
2 Eleg menemneman ida lima ey nenemneman ida lima.
3 Yadda etan liman eleg menemneman, ey eleg da eduman
hu inla dan patidolyoh ni pandillag da.
4 Nem yadda etan liman nenemneman, ey induman da
inla dan patidolyoh ni pandillag da.
5 Netaktak etan lakin mengahwa et hehheggeden da.
Entanni ey peteg ugip ida etan ni kamenehhegged et
mauyeng idan emin.
6 Entannit gawan hileng ey wada simmekuk e kantuy
‘Iyalli etan lakin mengahwa! Ikeyuy et tayu dammuen.’
7 Et bumengun ida etan hampulun bii et pan-iyayyaggud
da dilag da.
8 Ey kan ida etan ni liman biin eleg menemneman ey
‘Idwasi dakemi anhan ni patidolyoh yu, tep ay kamangke-
dep hu dilag mi.’
9 Nem kan ida etan ni nenemneman ni bii ey ‘Eleg, tep
hedin um-idwat kami, man mekullangan itsun emin. Kayu
gatang di tenda-an.’
10 Et lumaw ida etan eleg menemneman ni biin an
umgatang. Nem limmaw ida ey dimmateng etan lakin
mengahwa et makilaw ida etan biin nenemneman et
humgep idan emin etan di baley ni pengngannan et ilekbi
da.
11 Entanni ey dimmateng ida dama etan eleg menemne-
man ni bii ey neilekbi et kanday ‘Apu, ibeghul mu anhan.’
12 Nem kan etan ni laki ey ‘Eleg, tep makulug ni eleg
dakeyu ngu amta.’ ”
13 Et kan law nan Jesus ey “Helipat-i yu tep eleg yu amta
hu aggew niya olas ni pambangngadan ku.”

Yadda etan bega-en et ya etan pihhuh ni impatnged ni apu
dan hi-gada
(Luke 19:11-27)

14 “Wada mewan hu hakey ni a-abbigen kun keidding-
patan ni elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios. Wada hu tuun

umlaw di edawwin bebley et paeyag tudda bega-en tu et kantuy ‘Ngenamung kayu eyan limmuk.’
15 Et idwatan tuddan pihhuh neipuun di kabaelan da. Ya hakey ni bega-en, ey indawtan tun liman libun pihhuh. Ya etan hakey, ey indawtan tun dewwan libu et ya etan hakey, ey indawtan tun hanlibu. Et lumaw humman ni apu da.
16 Ya etan nengidwatan tun liman libu, ey nampuunnan tu et ma-duman ni liman libu.
17 Hanniman dama impahding etan ni nengidwatan tun dewwan libu et pambalin tun epat ni libu.
18 Nem ya etan nengidwatan tun hanlibu, ey limmaw et tu ngu iku-kud puyek etan pihhuh ni apu tu.
19 Nebayag et han mambangngad etan apu da, et paeyag tudda et ibega tu piga nambalinan ni pihhuh ni indawat tun hi-gada.
20 Immali etan neidwatan ni liman libu et idwat tun apu tu hu hampulun libu et kantuy ‘Apu, liman libu hu indawat mun hi-gak et pampuunnak et ma-duman ni liman libu.’
21 Kan ni apu tun hi-gatuy ‘Kayyaggud kan bega-en, tep naka-u-unnud mu tugun ku. Anin ni ekket indawat kun hi-gam, et impedakkel mu. Et mukun peta-gey ku saad mu et hi-gam hu mengippaptek ni daddakel ni limmuk. Mekihha-ad kan hi-gak ey mekiam-amleng kan hi-gak.’
22 Immali dama etan hakey ni neidwatan ni dewwan libun pihhuh et kantun etan ni apu tuy ‘Apu, dewwan libu indawat mun hi-gak et pampuunnak et ma-duman ni dewwan libu.’
23 Kan ni apu tun hi-gatuy ‘Kayyaggud kan bega-en, tep naka-u-unnud mu tugun ku. Anin ni ekket indawat kun hi-gam, et impedakkel mu. Et mukun peta-gey ku saad mu et hi-gam hu mengippaptek ni daddakel ni limmuk. Mekihha-ad kan hi-gak ey mekiam-amleng kan hi-gak.’
24 Entanni ey immali etan neidwatan ni hanlibun pihhuh et kantun apu tuy ‘Inamtak e mabunget kan tuu. Muka ella hu nan-aatuan ni edum mun tuu, et humman hu ingkedangyan mu.
25 Simmakuttak ni hi-gam et nak itlud puyek hu pihhuh ni indawat mu et adyah e eleg maumah. Ibbangngad kun hi-gam huyyan pihhuh mu.’
26 Ey kan etan ni apu tun hi-gatuy ‘Lawah ka niya mahiga kan bega-en. Inamtam nisi dedan e hanniman elaw ku e nakka ella hu nan-aatuan ni edum ni tuu
27 ey kele eleg mu ibangkoh eya pihhuh ku et wada nei-dum eyan nambangngadak?’
28 Et kan etan ni apu da etan idan edum ni bega-en tuy ‘Aleyu etan hanlibun pihhuh ni imbangngad eyan lawah

ni bega-en et idwat yu etan ni bega-en ni hampulun libu pihhuh tu.
29 Ya tuun tuka ippaptek hu neidwat ni hi-gatu ey me-
duman et dumakkel ni peteg. Nem ya etan tuun eleg
tu ippaptek hu neidwat ni hi-gatu, anin ekket ey meendi
humman ni wadan hi-gatu.
30 Ya eya bega-en kun endi silbitu ey heballi depap yu et
bekahen yud engeenget di kad-an idan kanenginengih niya
daka ngellingellidiha ngipen da.' "

Ya penuwetan Jesus idan tuun pambangngadan tulli

31 Et kan nan Jesus ey "Hi-gak e Pengulwan ni emin ni
tuu ey mambangngad dak ali mewan. Emin idalli anghel di
kabunyan ey meki-liddan hi-gak. Ey meang-ang ali kasina-
gey ku, tep umyudungngak alid yuddungngan ni keta-ta-
geyyan ni Ap-apu.
32 Emin idalli katuutuud kebebbebley di puyek ey meem-
mung idallid kad-an ku et enappilek ida henin kapengap-
pilin kamampattul ni gelding niya kalneroh.
33 Emin idalli etan kayyaggud ni tuun kamengullug ni hi-
gak ey appilek idad winannan ku. Nem yadda etan lawah
ey pattalen kuddad winillik.
34 Et kangkulli ida etan ni wadad winannan kuy 'Ikeyuy
di kad-an Ama, hi-gayuddan binendisyonan tu, tep yadman
dedan hu indaddan tun panha-adan yu, neipalpu eman ni
naltuan ni emin eyan wadan nunya.
35 Tep neupa-ak ey indawtan yuwak ni kennen ku. Na-
wewwak ey impainuman yuwak. Eleg yuwak amta, nem
minengili yuwak di baley yu.
36 Yan endi balwasik ey indawtan yuwak. Nandegehhak
ey impaptek yuwak. Neikelabuttak, ey immali kayun an
nengidu-ngaw ni hi-gak.'
37 Et kan dallin hi-gak ey 'Apu, kaw pigan tu la neupaam
et pangan daka, niya pigan tu la na-wewam et painuman
daka?
38 Ey pigan tu lan nenang-angan daka e eleg daka amta
ey minengili daka? Ey pigan la nanhapulam ni balwasi et
balwasian daka?
39 Ey pigan tu la nandegeham niya pigan la neikelabutam
et umli kamin an nengipaptek ni hi-gam?'
40 Nem kangkullin hi-gaday 'Hedin impahding yudda
huyyan tuun kamengullug ni hi-gak, anin na-mun endi
bilang da, ey heni hi-gak hu nengipahdingan yu.'
41 Nem kan kulliddan etan ni tuun lawah elaw dan eleg
mengullug ni hi-gak ey 'A-allaw kayud kad-an ku, tep lawah
kayu. Lakkayuy di kad-an ni apuy ni eleg me-me-dep e

neidaddan ni lawwan Satanas et yadda etan edum tun dimonyoh.
42 Umlaw kayudman tep neupa-ak ey eleg yuwak pangan.
Na-wewwak ey eleg yuwak painuman.
43 Immali-ak di bebley yu ey eleg yuwak ayagan di baley
yu. Endi balwasik ey eleg yuwak balwasian. Neikelabuttak
niya nandegehhak ey eleg yuwak ipaptek.'
44 Hummangen dalli dama et kanday 'Apu, kaw pigan
tu nenang-angan min hi-gam ni neupa, niya na-wew,
niya eleg mu pambalwasian, niya nandedgehan mu, niya
neikelabutan mu ey eleg daka ipaptek? Niya pigan tu hu
inliam ey eleg daka ayagan di baley mi?'
45 Nem kangkullin hi-gada ey 'E-helen kun hi-gayu e ya
eleg yu pemaddangan idan kamengullug ni hi-gak, nema-
madda etan nebabah neitu-wan da ey hi-gak hu eleg yu
baddangan.'
46 Et humman hu, umlaw ida humman ni lawah ni tuud
impiernoh di kekastiguan dallin ingganah. Nem yadda etan
tuun kayyaggud elaw dan kamengullug ni hi-gak ey umlaw
idad kad-an Apu Dios et wada biyag dan endi pappeg tu."

26

Ihik ida buhul nan Jesus ni memettey ni hi-gatu
(Mark 14:1-2; Luke 22:1-2; John 11:45-53)

1 Negibbuh ni intuttuddun Jesus emin humman ey kan-
tuddan disipol tu ey
2 "Inamta yu e melebbah dewwan aggew et medettengan
hu Piyestah ni Passover e humman dama getud ni pempa-
pan dan hi-gak et ippatak da-ak di krus."
3 Neamung idan nunman etan ap-apuddan padi et yadda
kamengipappangnguluddan Jews di baley Kayaphas e Eta-
gey ni Padi,
4 et manhuhummangan idan pehding da ma-lat eleg
amtaen idan tuu hu pempapan dan Jesus et da papetey.
5 Nem kanday "Eleg tayu ippaddih ni piyestah hu pempa-
pan tayun hi-gatu, tep dakel ida tuu et entanni ey umbunget
ida."

Ya nengiduyagan etan ni biin lana di ulun Jesus
(Mark 14:3-9; John 12:1-8)

6-7 Ida kamengngan di Jesus di Bethany di baley etan
ni kamengmengpuh la ni annel tu e hi Simon, ey wada
himmegep ni bii et duygan tu hu ulun Jesus ni hambusi
ni nakangnginan lana.
8 Inang-ang idan disipol Jesus humman ey peteg bunget
da et kanday "Aeyulah humman ni lana!

9 Gullat et ni inggatang et dakel humman ni pihhuh ni
meidwat idan nangkewetwet."
10-11 Nem inamtan Jesus humman ni inhel da et kantun
hi-gaday "Kele henin nuntan yuka penge-ehhel ni hi-gatu?
Humman ni impahding tu ey kayyaggud, tep hedin hi-gak
ey eggak mekihahha-ad ni hi-gayudyan ingganah. Yaggud
yaddalli tuun nangkewetwet ey wadaddallin ingganah di
kad-an yu, et dammutun bennaddangan yuddalli.
12 Huyyan nengiduyagan nunyan biin lanad annel ku ey
humman hu heni pengiddaddanan tun annel kun meikkul-
lung.
13 E-helen kun hi-gayu e makulug ni emin alid kebebbe-
bley ni keippeamtaan ni impahding Apu Dios ni panyaggu-
dan ni tuu, ey me-me-hel damalli huyyan impahding eyan
biin penginemnemneman ni hi-gatu."

Ya nengabulutan Judas ni mengihdul nan Jesus
(Mark 14:10-11; Luke 22:3-6)

14 Entanni ey limmaw hi Judas Iskariot e hakey ida etan ni
Hampulut dewwan disipol Jesus di kad-an idan ap-apuddan
padi
15 et kantun hi-gaday "Ittuduk hu pehding yun mempap
nan Jesus, nem mahapul ni tangdanan yuwak." Et idwatan
dan telumpulun pihhuh ni palatah ni tangdan tu.
16 Neipalpun nunman ey kamannemnemnem hi Judas ni
hipan pehding tun mengihdul nan Jesus.

Ya nengannan di Jesus et yadda etan disipol tun Piyestah ni Passover
(Mark 14:12-21; Luke 22:7-14, 21-23; John 13:21-30)

17 Yan lapun aggew ni Piyestah ni Sinapay ni eleg meha-
adan ni yeast ey limmaw ida disipol Jesus di kad-an
tu et kanday "Attu baley ni pinhed mun lawwan min
mi pengiddaddanan ni pengngannan tayun Piyestah ni
Passover?"
18 Kan Jesus ey "Lakkayuy di bebley di Jerusalem. Hedin
umdateng kayu et dammuen yu etan hakey ni tuu, ey ehel
yu e kaney 'Kan ni Apu tayu ey eleg mebeyyag ey wada
mekapkapyan hi-gatu. Um-ali kunu et yad baley yu hu tu
pengngannan ni Piyestah e edum tudda disipol tu.'
19 Inu-unnud ida etan ni disipol Jesus hu inhel tu et lumaw
idan an mengidaddan ni da pengngannan ni nunman ni
Piyestah.
20 Mahmahdem et lumaw di Jesus et yadda etan Hampulut
dewwan disipol tun an mengngan etan di baley ni da
nengidaddanan ni kennen.

21 Yimmudung ida et ida kamengngan ey kan Jesus ni hi-
gaday "E-helek ni hi-gayu e makulug ni wada hakey ni hi-
gayun mengihdul ni hi-gak."
22 Makaggeh ni peteg nemnem da et wada hakkeyey
kanday "Makulug ngu et beken ni hi-gak hu mengihdul ni
hi-gam!"
23 Kantuy "Ya etan pekitta-mel tu hu sinapay tud duyun
nakka pengitta-meli hu mengihdul ni hi-gak.
24 Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey metteyyak
e humman amnuan ni impatudek Apu Dios eman lan
nebayag, Nem anggehemmek etan tuun mengihdul ni hi-
gak. Heballi ew nem eleg maiungnga humman ni tuu."
25 Hi Judas e hi-gatu etan mengihdul, ey kantuy "Apu, kaw
hi-gak mengihdul ni hi-gam?" Kan Jesus ni hi-gatuy "Em,
hi-gam."

Ya pekikkannan etan ni sinapay niya peki-innuman etan ni meinnum ni penginemnemneman ni neteyyan Jesus
(Mark 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Corinthians 11:23-25)

26 Yan daka pengnganni, ey illan Jesus hu sinapay et
mansalamat nan hi Apu Dios. Sineneg-ang tu et ika-peng
tun hi-gada et kantuy "Aleyu eya sinapay et kanen yu.
Huyyan sinapay ey huyya annel ku."
27 Et alen Jesus hu hakey ni basuh ni neha-adan ni
meinnum et mansalamat nan hi Apu Dios. Indawat tun hi-
gada et kantuy "Inum kayun emin eyad basuh
28 tep huyya kuheyaw kun um-ayuh ni amnuan etan ni
baluh ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan ni dakel ni
tuu, tep humman ke-kalan ni liwat da.
29 E-helek ni hi-gayu e makulug ni endilli law mewan hu
nak penginnuman nunyan meinnum ingganah alin aggew
ni penginnuman tayu mewan ni baluh ni meinnum di kad-
an nan Ama di nan-ap-apuan tu."
30 Negibbuh humman et man-a-appeh idan penaydayaw
dan Apu Dios et lumaw idad duntug di Olibah.

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu
(Mark 14:27-31; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

31 Kan Jesus ni hi-gaday "Emin kayu ey pan-inhihi-yanan
yuwak ali tep ya mekapkapyan hi-gak ni nunyan hileng,
tep humman amnuan etan ni impatudek nan Apu Dios ni
kantuy 'Pepettey kulli etan kamengippaptek idan kalneroh
et bumsik ida et mawehit ida.'
32 Makulug ni petteyen da-ak, nem yan ketegguak ey
mebukkul lak ni umlaw di Galilee et han kayu maiunud."

33 Kan Peter nan Jesus ey “Anin ni hi-yanen dakadda
eyan edum tep ya mekapkapyan hi-gam et eleg daka ngu
hi-yanan hi-gak.”
34 Nem kan Jesus ni hi-gatuy “E-helek ni hi-gam e makulug
ni yan nunyan hileng ey mampitlulli pengihhe-utam e am-
amta muwak et han tumkuk hu manuk.”
35 Kan Peter ni hi-gatuy “Anin na-mun mekikketteyyak ni
hi-gam et eleg mabalin ni nak e-helen e eleg daka am-amta.”
Ey emin ida etan edum ni disipol tu ey hanneya inhel da.

Ya nandasalan Jesus di Gethsemani
(Mark 14:32-42; Luke 22:39-46)

36 Limmaw di Jesus et yadda disipol tud Gethsemani et
kan tun hi-gada ey “Yudung kayudya et nak ali mandasal di
dimmun.”
37 Ingkuyug Jesus di Peter et yadda etan dewwan u-
ungngan Sebedi. Kaumlelemyung ni peteg hi Jesus niya
makaggeh ni peteg hu nemnem tu.
38 Kantun hi-gaday “Iyyadyan makaggeh ni peteg hu
nemnem ku et heni ikkatey ku. Dideya itsu ey ebuh kaugip
yu et kadwaan yuwak.”
39 Limmaw hi Jesus di a-allaw tu ey limmukbub di
puyek et mandasal nan Apu Dios et kantuy “Ama, hedin
dammutu, man ekal mu huyyan nak panhelheltapan. Nem
ngenamung ka, ya pinhed mu hu meunnud, beken ni ya
pinhed ku.”

40 Entanni ey imminah et lumaw di kad-an idan disipol tu
ey neugip ida. Et kan Jesus nan Peter ey “Kele anhan eleg
yu han-isipel ugip yu anin ew ngun han-olas ni ebuh?
41 Ebuh kaugip yu niya pandasal kayun Apu Dios ma-
lat eleg kayulli maheul ni manliwwat. Ma-nu nemnem yu
tep pinhed yun u-unnuden hu nakka e-hela, nem eleg han-
pahding ni annel yu hu wadad nemnem yu.”

42 Yan pidwatun neni-yanan Jesus idan disipol tu ey
limmaw mewan ni an mandasal et kantuy “Ama, hedin
pakkadek meippahding humman ni helheltapek, anin ew,
hedin humman pinhed mu.”
43 Nambangngad hi Jesus mewan di kad-an da ey inang-
ang tun neugip ida tep kamekimmit mateda.

44 Hini-yan tudda mewan et lumaw ni pitlu tun an
mandasal e humman mewan hu inhel tun Apu Dios.
45 Nambangngad hi Jesus di kad-an idan disipol tu et
kantun hi-gaday “Kele yuka i-anteng ugip? Kaw tagan yu
iyyatu? Bangun kayu tep nedatngan law hu pemetteyan

dan hi-gak. Ang-ang yu kedi, immalidda law eman nangkeliwtan ni tuun an memettey ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu.
46 Inah kayu et lumaw itsud kad-an da. Ang-ang yu kedi, ammundeh etan tuun nengihdul ni hi-gak."

Ya nampapan dan Jesus
(Mark 14:43-50; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

47 Nanengtun kaman-e-ehhel hi Jesus ey immali hi Judas, e hakey ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu, e ingkuyug tudda hu dakel ni edum tun nampan-ispadah niya nampantenged ni bakdung, e humman ida intu-dak idallin ap-apuddan padi niyadda kamengipappangngulun Jews ni an mempap nan Jesus.
48 Hedin hi Judas, ey sinugun tudda dedan etan edum tu e kantuy "Ka-immatun la etan tayu dedpapen tep humman la akwalen ku. Hedin inakwal ku, ey immali kayu et depapen yu."
49-50 Limmaw hi Judas di kad-an Jesus et kantuy "Apu, immali kami." Ey in-akwal tu. Ey kan Jesus ni hi-gatuy "Anin ipahding mu hu pinhed mun pehding ni hi-gak." Et umlidda etan tuun impan-edum Judas et depapen da hi Jesus.
51 Inuknut etan ni hakey ni disipol Jesus hu ispadah tu, et palngen tu hu tangila etan ni bega-en ni Eta-gey ni Padi.
52 Nem kan Jesus ni hi-gatuy "Pebangngad mu eya ispadah mud asip tu tep ya tuun umpatey ey mahapul ni mettey dama.
53 Kammu na-muy baddang mu huttan, nem eleg, tep gullat ni pinhed kun mebaddangan ey ibbagak nan Apu Dios et paeli tu hu kalibulibun anghel ni memaddang ni hi-gak.
54 Nem beken humman ni pehding ku, tep inna-nun amnuan ni impatudek Apu Dios ni ehel tun meippahding ni hi-gak."
55 Kan Jesus idan neamung ey "Kaw matekewwak et pakkadek ni kayu man-ispadah niya kayu mampantetnged ni bakdung ni um-alin mempap ni hi-gak? Tam kewa-wa-wa ey wada-ak di Tempol ni kamantuttuddu, kele eleg yuwak depapen diman?
56 Nem anin, tep mahapul ni meippahding huyya ma-lat amnuan etan ni intudek idan prophet." Ey pinhakkeyey attukaw ida etan disipol Jesus tep bimmesik idan emin.

Ya nehumalyaan Jesus di hinanggan ap-apuddan Jews
(Mark 14:53-65; Luke 22:54-55, 63-71; John 18:13-14, 19-24)

57 Inlaw ida etan ni tuu hi Jesus di baley Kayaphas e Eta-
gey ni Padi, tep yadman neamungan ida etan ni kamengi-
pappangnguluddan Jews et yadda etan kamantuttuddun
intugun Moses.
58 Neiunnuunnud hi Peter, nem eleg meihnup et
meipappeg di dallin. Nekiyudung ida etan ni guwalyad
dallin, tep pinhed tun ang-angen hedin hipa pehding dan
Jesus.
59-60 Emin ida etan ap-apuddan padi et yadda ap-apuddan
Jews ey dakel daka idded-ek nan Jesus ni itek ni kandan
bahul tu ma-lat wada inna-nu tun pemetteyan dan hi-gatu.
Nem endi daka hemmakan makulug ni bahul tu. Immalidda
dakel ni tuun an nan-itek ni mengihheddak ni kanday
nambahul hi Jesus, nem endi daka pebehhul ni umhulun
ni da pemetteyan ni hi-gatu. Entanni ey wadadda dewwan
immali
61 ey kanday “Hi-gatu hu nanghel ni kantuy bahbahen
tu etan Tempol nan Apu Dios, nem ihhaddak tullin katlun
aggew.”

62 Ey immehneng etan Eta-gey ni Padi et kantun Jesus ey
“Kele eleg ka umhapit? Kaw makulug numan ni inhel mu
humman?”
63 Nem kaum-eneeneng hi Jesus. Ey kan mewan etan ni
Eta-gey ni Padin hi-gatuy “Entan pan-itek ni menummang
eyan ibbagak, tep dedngelen nan Apu Dios e wadan
ingganah. Kaw makulug ni hi-gam hi Christo e U-ungngan
Apu Dios?”
64 Kan Jesus ni hi-gatuy “Makulug huttan ni inhel mu.
Nem e-helek ni hi-gayun emin e ang-angen yuwak alin
umyudung di winannan Apu Dios e Keta-ta-geyyan. Ey ang-
angen yuwak alid kulput ni pambangngadan kud puyek.”
65 Inhel Jesus huyya ey ebuhe bini-ki etan ni Eta-gey
ni Padi hu balwasi tu ngu ey kantuy “Makulug ni lawah
huyyan tuu, tep tuka ibbilang annel tun Apu Dios. Humman
makulug ni keang-angan tun tuka la-pahi hi Apu Dios.
Hiyya, negibbuh law huyyan diklamuh. Eleg mahapul ni
wada an mengihheddak ni tuka panla-pahin Apu Dios, tep
dingngel tayun emin.
66 Hipa kanyun tuu?” Kanday “Mahapul ni mettey tep
nambahul.”

67 Nanlupdaan idan tuu angah tu et panduntuken da. Ey
nan-amping idan edum et
68 kanday “Christo, ehel mu hedin hipa dedan nengamp-
ing ni hi-gamah.”

Ya nengiheutan Peter ni nengam-amtaan tun Jesus
(Mark 14:66-72; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

69 Wada hi Peter e kamanyuyyuddung di dallin ey immali
etan biin bega-en di kad-an tu et kantuy "Tam hi-gam etan
hakey ni kadkadwan Jesus e iGalilee."
70 Nem inhaut nan Peter et kantuy "Tawwey ngu, eggak
ngu amta huttan ni muka pan-e-hela."
71 Entanni et lumaw hi Peter di kad-an etan ni eheb ey
immali mewan etan hakey ni biin bega-en et kantuddan
tuu ey "Tam hi diyay hu hakey ni kadkadwan Jesus e
iNazareth."
72 Nem inhaut mewan nan Peter et mansapatah e kantuy
"Makulug et eggak amta humman ni tuu."
73 Entanni ey immalidda edum ni tuud kad-an Peter et
kanday "Makulug ni hi-gam hakey ni kadwan Jesus, tep nan-
ingngeh hu yuka pan-e-ehhel."
74 Inhaut Peter mewan et kantuy "Anin metteyyak et
makulug ni eggak amta huttan ni tuu."
Ey pinhakkeyey simmekuk manuk,
75 ey ninemnem Peter hu inhel Jesus ni hi-gatun kantuy
"Mampitlulli penghelam ni eleg muwak am-amta et han
tumkuk hu manuk." Et umhep hi Peter et an mannan-
nangngih tep maggeh ni peteg nemnem tu.

27

Ya nengal-an idan buhul Jesus ni hi-gatu et ilaw dad kad-an Pilate
(Mark 15:1; Luke 23:1-2; John 18:28-32)

1 Kamangkewa-wa ey nanhuhummangan ida etan ap-
apuddan padi et yadda edum ni ap-appuddan Jews ni
pehding dan memettey nan Jesus.
2 Impabelud da et ilaw dad kad-an Pilate e Gobernor.

Ya neteyyan Judas
(Acts 1:18-19)

3 Inamtan Judas e petteyen da tu-wangu hi Jesus ey
nantuttuyyun tu nengihdulan ni hi-gatu et lumaw ni an
mengippebangngad etan ni telumpulun palatah ni pihhuh
idan ap-apuddan padi et yadda ap-apuddan Jews.
4 Kantun hi-gaday "Neliwtannak tep inhedul ku tuun endi
bahul tu." Nem kan ida etan ni ap-apuy "Ngenamung ka
ngu. Endi ngu biyang midtan."
5 Et ihebwag nan Judas etan palatah di det-al ni Tempol
et lumaw et an mampuhuh.
6 Nangkupkup ida etan ni ap-apuddan padi etan palatah
et kanday "Eleg mabalin ni mei-dum di pihhuh ni Tempol

huyya tep bayad ni nengihdulan dan ketteyyan ni hakey ni tuu."
7 Et manhuhummangan ida et gatangen da hu puyek etan
ni tuun mekapyan banga et pambalin dan pengikkullungan
idan tuun binunal di bebley da.
8 Et mukun ingngadnan da humman ni "puyek ni nan-
hedulan" ingganah nunya.
9 Huyya nekapkapyan inamnuan ni inhel lan Jeremiah e
prophet ni kantuy "Illa da telumpulun pihhuh ni palatah e
humman inhuhummangan idan Jews ni heni gatang etan ni
tuu. *
10 Humman ni telum pulun pihhuh ni palatah hu im-
pangetang da etan ni puyek ni tuun mekapyan banga tep
humman hu inhel ni Apu tayun hi-gak ni nunman."

Ya nanhumalyaan Pilate nan Jesus
(Mark 15:2-5; Luke 23:3-5; John 18:33-38)

11 Inlaw da hi Jesus di hinanggan Pilate et kantun Jesus
ey "Kaw hi-gam hu Patul idan Jews?" Hinumang Jesus et
kantuy "Tam deh e inhel mu."
12 Emin ida etan ap-apuddan padi et yadda etan kamengi-
pappangnguluddan Jews ey dakel daka idded-ek nan Jesus
ni bahul tu, nem kaum-eneeneng hi Jesus.
13 Et kan Pilate ni hi-gatuy "Kaw eleg mu dedngela eya
daka pebehhul ni hi-gam?"
14 Nem eleg hummangan Jesus ni hekey hu daka pebehhul
ni hi-gatu, et kametngan peteg hi Pilate.

Ya nengipepateyan dan Jesus
(Mark 15:6-15; Luke 23:13-25; John 18:39–19:16)

15 Katootoon ey hedin nedatngan hu Piyestah ni Passover,
man wada hakey ni kapebukyat ni gobernor ni neikelabut
ni pinhed idan tuun meibbukyat.
16 Yan nunman ey wada neikelabut e hi Barabbas e nan-
amtad kebebbebley hu nambahulan tu.
17 Neamung ida tuud kad-an Pilate ey kantun hi-gaday
"Hipa pinhed yun ibbukyat ku, hi Barabbas winu hi Jesus e
kameingngadnin hi Christo?"
18 Imbagan Pilate humman, tep inamta tu e endi bahul
nan Jesus, nem ameh ni ebuh hu nengipadpapan idan
kamengipappangngulun Jews ni hi-gatu.
19 Yan yinudungan nan Pilate ni manhummalya, ey
wadalli impaad ni ahwatu e kantuy "Entan tu legelegem

* **27:9 27:9** Huyyan tuu ey hi Christo

hu pehding mu etan ni tuun endi bahul tu, tep nan-i-inneppak ni anggetakkut tep hi-gatu, et nakka umkenel-ew."
Et mukun pinhed Pilate ni ibbukyat hi Jesus.
20 Nem inhaphapitan idan ap-apudan padi et yadda
kamengipappangngulun Jews hu tutu-u ma-lat ehelen dan
Pilate e hi Barabbas ibbukyat tu, et hi Jesus hu pepettey da.
21 Et mukun yan nengibgaan mewan Pilate idan tuu e
kantuy "Hipan hi-gadan dewwa hu pinhed yun pebukyat
ku?" Ey kanday "Hi Barabbas!"
22 Et kan Pilate ni hi-gaday "Hipa tep pehding kun Jesus e
kameingngadnin hi Christo?" Kandan emin ey "Ipetak yud
krus!"
23 Kan Pilate ey "Kela? Hipa bahul tu?" Nem da kumedek
kapan-eleta tekuk e kanday "Ipetak yud krus!"
24 Inamtan Pilate e endi silbin tuka e-e-hela tep daka pan-
illapun umguluh et umlan danum et ihangga tuddan tuu et
mambulu ey kantuy "Endi bahul kun ketteyyan eyan tuu.
Ngenamung kayu ngu."
25 Ey kan idan tuu ey "Anin ngenamung kami. Anin ni
bahul mi niya bahul idallin u-ungnga mi hu ketteyyan tu."
26 Et ebuhe, pebukyat tu hi Barabbas et panpeeblig tu hi
Jesus et tu paipetak di krus.

Ya neneghegnudan idan sindalu nan hi Jesus
(Mark 15:16-20; John 19:2-3)

27 Entanni ey inlaw idan edum ni sindalun gobernor hi
Jesus di baley gobernor ey immalidda hantapug ni sindalu
tu et kaemungan da hi Jesus.
28 Ingkal da balwasi tu et pebalwasi dan hi-gatu etan
madlang ni kaibbalwasin patul.
29 Immaladdan hebit et palikuhen da et papnget dad
ulu tu et patngedan dan paul hu wannan ni ngamay tu.
Et mandukkun idad hinangngab tu ni hineghegnud da e
kanday "Dayaw tayu numan eya patul idan Jews."
30 Ey nanlupdaan da et alen da etan paul et panheplaten
da ulu tu.
31 Negibbuh ni hineghegnud da hi Jesus et ekalen da
impebalwasi dan heni balwasin ap-apu et pebalwasi da
balwasi tu et ilaw dad da pengippettakan ni hi-gatud krus.

Ya neipetakan Jesus di krus
(Mark 15:21-32; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

32 Ida kamenglaw ey hinipngat da hi Simon di Cyrene et
papilit idan sindalun pehhanen tu etan keyew ni pengippet-
takan dan Jesus, et pahnen tu.
33 Dimmateng idad duntug e Golgotha e ya keibbellinan
tu ey heni genit ni ulu ang-ang tu,

34 ey immaladdan meinnum ni na-duman ni agah ni
kamangkel-it ni peinnum dan Jesus. Nem sinamtaman tu
ey eleg tu pinhed ni innumen.
35 Impatak dad krus et mambubunut ida sindalu hedin
hipan hi-gada hu mengellan balwasin Jesus.
36 Negibbuh humman ey yimmudung ida et a-addugan da.
37 Wada neitudek di ta-pew ni ulu tu e humman indeek
dan hi-gatu e kantuy: "Huyya hi Jesus e Patul idan Jews."
38 Wadadda dewwan matekew ni neipetak di nambina-hil
nan Jesus e hakey di winilli tu ey hakey di winannan tu.
39 Emin ida tuun kamelebbah ey ida kamanwigwigiwig ni
daka peneghegnud ni hi-gatu
40 e kanday "Maitek ka, tep kammuy bahbahen mu hu
Tempol et behwaten mu mewan hedin melebbah tellun
aggew. Hedin makulug ni hi-gam hu U-ungngan Apu Dios,
ey ihwang mu annel mu. Ka-kal ka eyad neipetakan mun
krus et keang-angan tu."
41 Anin ida daman ap-apuddan padi et yadda kaman-
tuttuddun Tugun Moses niyadda kamengipappangguluddan
Jews et daka pan-impipihuli hi Jesus e kanday
42 "Binaddangan tu edum ni tuu, nem eleg han-ihwang tu
annel tu. Tep kaw dedan hi-gatu Patul tayun helag Israel?
Nem ka-immatun numan hedin makulug ni hi-gatu Patul
tayun Jews, tep e-kalen tu annel tun nunya eyad neipetakan
tu. Hedin numan me-kal, man kullugen tayu."
43 Kanda mewan ey "Tuka iddinel hi Apu Dios di emin, ey
kantuy hi-gatu U-ungngan Apu Dios. Ang-ang tayu pangngu
numan hedin baddangan Apu Dios et e-kalen tun nunya
eyad neipetakan tu."
44 Anin ida etan ni dewwan matekew ni neipetak dama et
daka heghegnuda hi Jesus.

Ya neteyyan Jesus
(Mark 15:33-41; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

45 Entannit nandattek hu aggew, ey pinhakkeyey nan-
enget di emin di puyek ingganah nelabah tellun olas.
46 Humman hu hambatenganan aggew, ey simmekuk hi
Jesus ey kantuy "Eloi, Eloi, lama sabactani." Ya keibbellinan
nunman ni inhel tu ey "Ama Apu Dios, Ama Apu Dios, kele
muwak impayyag?" †
47 Eleg ida awatan etan ni edum ni kaman-eh-ehneng ni
nangngel ni hi-gatu et kanday "Tam tuka pan-eyyagi na-mu
hi Elijah."

† **27:46 27:46** Psalm 22:1

48 Wada hakey ni hi-gadan impepuppuut tun an immalan
mapeit ni meinnum et ita-mel tu bulak et ipelat tud paul et
tu pahimut di bungut Jesus.
49 Nem kan idan edum ey “Diman et ang-angen tayu
numan hedin um-ali Elijah ni an mengkal ni hi-gatud krus.”
50 Impidwan Jesus ni simmekuk ey ebuhe netey.
51 Nunman ni neteyyan tu, ey pinhakkeyey nepikgat
etan mahdel ni kultinah di Tempol meippalpud ta-pew tu
ingganah di hengeg tu. Ey nanyegyeg et mangketeg-ang ida
batu.
52 Nangketukwaban ida kulung et dakel ida nangketag-
wan ni tuun Apu Dios ni nangketey.
53 Ey yan netagwan Jesus, ey neukat idad kulung etan ida
tuun nangketagwan et lumaw idad Jerusalem et peang-ang
idaddan dakel ni tuu.
54 Inggibek etan ni ap-apun sindalu niyadda sindalu tun
kamangguwalyan Jesus hu nanyegyegan tu niya inang-ang
dan emin nekapkapya ey simmakut ida. Kanday “Makulug
ni U-ungngan Apu Dios huyya.”
55 Wadadda dakel ni biin nenang-ang-ang di a-allaw
tuddan nunyan nekapkapya. Humman ida etan biin nalpud
Galilee ni neiunnuunnud nan Jesus ni an bimmenaddang ni
hi-gatu.
56 Wadad man hi Maria Magdalena, hi Maria mewan e
inad James nan hi Jose et hi inaddan u-ungngan Sebedi.

Ya neikulungan Jesus
(Mark 15:42-47; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

57 Kamangkehilleng ey dimmateng etan hakey ni kamen-
gullug nan Jesus e hi Joseph di Arimatea e kedangyan.
58 Limmaw di kad-an Pilate ni an mengibbeggan annel
Jesus et imandal Pilate e iddawat da annel Jesus ni hi-gatu.
59 Ingkal Joseph annel tud krus et libutan tun malinih ni
luput
60 et tu ikulung etan di netukitukan ni batun kullungngan
e pakekapya. Sinengeb tun et-eteng ni batu hu habyen ni
kulung et lumaw.
61 Wadaddadman di Maria Magdalena et ya etan hakey
mewan ni Maria e yimmudung idad habyen ni kulung.

Ya nengadugan dan kulung Jesus

62 Yan newa-waan tu e Sabaduh, ey neamung ida etan ap-
apuddan padi et yadda Pharisee di kad-an Pilate
63 et kandan hi-gatuy “Apu, ninemnem mi tu-wa hu kan
eman lan maitek e hi Jesus ni kantuy metegguan kunun
katlun aggew ni ketteyyan tu.

64 Et humman hu, imandal mu et da paka-adugan etan
kulung ingganah ni katlun aggew, tep entanni ey umlaw
ida etan disipol tu et da ellan hu annel tu et han dalli ehela
e netagwan. Nema-man kukkulugen dalli huyyan itek tun
nemahhig nem ya eman itek tun laputun kantuy hi-gatu
intu-dak nan Apu Dios."
65 Et kan Pilate ni hi-gaday "Awit kayuddan sindaluk et
yu paka-adugan."
66 Et da ihammad hu tangeb etan ni kulung et han da hi-
yanadda etan sindalun man-eddug.

28

Ya netagwan Jesus
(Mark 16:1-10; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

1 Negibbuh hu Sabaduh et kamangkewa-wan Linggu ey
limmaw hi Maria Magdalena et ya etan hakey mewan ni
Maria ni an menang-ang ni kulung.
2 Pinhakkeyey nanyegyeg ni na-let tep wada hu anghel
nan Apu Dios e nalpud kabunyan ni immalid kad-an ni
kulung. Inulin tu etan batun tangeb ni kulung et yumudung
etan di batu.
3 Ya ang-ang etan ni anghel ey kamammussi-lak e heni
kedyam, ey ya balwasi tu ey makablah e heni dallallu.
4 Simmakut idan peteg etan tuun nan-adug, et ida ka-
manggegeygey ey netu-lidda e henidda netey.
5 Entanni ey kan etan ni anghel etan idan bii ey "Entan
takut yu. Inamtak et yuka an ennang-anga hi Jesus e
neipetak di krus,
6 nem endidya tep immamnu hu inhel tu, et netagwan
law. Ikeyuy et ang-angen yu binaktadan tu.
7 Papuut yu kuman umlaw di kad-an idan disipol tu et
yu ehlen ni hi-gada e netagwan! Ehel yu e nemangulun
limmaw di Galilee et yadman la penang-angan yun hi-gatu.
Dengel yu tep makulug huyyan nakka pan-e-helan hi-gayu."
8 Ida kaumtatakut, nem ida kaman-am-amleng ni peteg
tep ya dingngel da et pepuppuut dan lumaw di kad-an idan
disipol tun an menghel ni nunman.
9 Ida kamenglaw ey dinammu da hi Jesus ey kantuy
"Meweddan hi-gayu linggep!" Nandukkun idad hinangga
tu et kapaen da dapan tu et daydayawen da.
10 Et kan Jesus ni hi-gaday "Entan takut yu. Lakkayuy et
yu ehelen idan disipol ku et lumaw idad Galilee et yadman
la penang-angan dan hi-gak."

Ya nanlangkakan etan ni guwalya, ni neipahding ni annel Jesus

11 Yan neni-yanan ida etan ni biin kulung, ey limmaw ida
etan edum ni sindalun nan-adug diman et da idaddatteng
idan ap-apuddan papaddi humman ni nekapkapya.
12 Et maemung ida etan ap-apuddan papaddi et yadda
ap-appuddan Jews et manhuhummangan ida hedin hipa
pehding da. Ey ya ninemnem dan pehding da ey beyyadan
dadda sindalun nan-adug ni dakel ni pihhuh ma-lat man-
itek ida.
13 Et kandan hi-gaday "Ya penghel yuddan tuu ey neugip
kayu ey immalidda disipol Jesus et alen da annel tu."
14 Kanda pay ey "Hedin dedngelen ni gobernor huyyan
neipahding, ey ngenamung kamin menummang ni hi-gatu
ma-lat eleg kayu mekastigu."
15 Et u-unnuden ida etan ni sindalu humman ni inhel idan
ap-apun pehding da, et alen da etan pihhuh ni impameyad
dan hi-gada. Humman ni inhel da ey nan-amta ingganah
nunya.

Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni Hampulut hakey ni disipol tu

(Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

16 Limmaw ida etan hampulut hakey ni disipol Jesus di
duntug di Galilee, tep yadman hu inhel lan Jesus ni da
penggedan ni hi-gatu.
17 Et yan nenang-angan dan Jesus, ey dinaydayaw da, nem
wadadda edum ni kamandinwa.
18 Neka-ihnup hi Jesus idan disipol tu et kantuy "Neid-
watannak ni eta-gey ni saad et hi-gak hu ngenamung ni
emin eyan wadad puyek et yad kabunyan.
19 Et humman hu, elaw kayu et ituttudduan yuddan emin
hu tuud puyek ni elaw ku ma-lat mengu-unnud idan hi-gak.
Ey benyagi yuddad ngadan Ama Apu Dios, niyad ngadan ni
U-ungnga tu et yad ngadan ni Ispirituh tu.
20 Ituttuddu yun emin ni tuu e mahapul ni u-unnuden
dan emin hu intugun kun hi-gayu et wada-ak ni hi-gayun
kenayun ingganah ni kepappegan eyan puyek."

Ya impaitudek Apu Dios nan Mark ni meippanggep Jesus

1-2 Huyya neitudek ni impahding Jesus Christo e U-
ungngan Apu Dios ni panyaggudan ni tuu. Ya laputu ey
ya etan inamnuan eman ni intudek Isaiah e prophet Apu
Dios e kantuy:
"Um-itu-dakkak ni hakey ni tuun memengngulun an meng-
tuttuddun meippanggep ni hi-gam et han ka dumteng.
3 Umlaw di endi bebley di desert et tu ittettetkuk e kantuy
'Idaddan yu niya iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu.' " *
4 Entanni tu-wangu ey wada hi John e kamemenyag.
Nanha-ad di desert, et mantuttudduddan tuu niya binenya-
gan tudda. Kantud intuttuddu tu ey "Pantuttuyyu kayun
liwat yu ma-lat pesinsahan dakeyun Apu Dios, et benyagan
dakeyun pengippeang-angan yun nantuttuyyuan yu."
5 Immalidda katuutuud Judea et yad Jerusalem ni mengn-
gel ni kaituttuddun John. Nan-ehel da liwat dan hi-gatu, et
pambenyagan tudda etan di Wangwang e Jordan.
6 Ya balwasin John ey inebel ni dutdut ni kamel niya katat
hu ballikid tu. Ya tuka kenna ey dudun et ya tuka innuma
ey danum ni putsukan.
7 Kantuddan tutu-u ey "Yalli etan um-alin meihhullul ni
hi-gak ey eta-ta-gey nem hi-gak. Et anin ni mengubbah ni
iket ni patut tu et eggak lebbeng, tep nebabahhak ni peteg.
8 Hedin hi-gak, man benyagan dakeyun danum, nem
hedin hi-gatu, man benyagan dakeyun Ispirituh Apu Dios."

Ya nebenyagan Jesus et ya nenuttullunan Satanas ni hi-
gatun mengippahding ni lawah
(Matthew 3:13–4:11; Luke 3:21-22; 4:1-13)
9 Entanni ey immali hi Jesus e nalpud Nazareth di
provincia di Galilee, et benyagan John di Wangwang e
Jordan.
10 Dimmakal hi Jesus etan di wangwang ey inang-ang tu
e nantekang hu kabunyan ey immali hu Ispirituh Apu Dios
e heni paluma hu ang-ang tu, et umpan hi-gatu.
11 Ey wada immehel alid kabunyan e kantuy "Hi-gam hu
U-ungngak ni nakappinhed kun kamengippeamleng ni hi-
gak."

---

* **1:3 1:3** Ya pinhed nunyan e-helen ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu, tep um-ali Apu tayu.

12 Entanni ey impalaw ni Ispirituh Apu Dios hi Jesus di
desert,
13 et manha-ad diman ni na-pat ni aggew. Impenatnan
Satanas ni tinuttullun hi Jesus diman ma-lat manliwwat.
Wadaddad man hu anggetakkut ni animal, nem wadadda
dama anghel ni nengipappaptek ni hi-gatu.

Ya nengaygan Jesus idan epat ni matebukul ni deleg ni mambalin ni disipol tu
(Matthew 4:18-22; Luke 4:14-15; 5:1-11)
14 Yan eman ni nengipekalebutan Herod nan John ey
limmaw hi Jesus di Galilee ni mantuttuddun meippanggep
nan Apu Dios.
15 Kantuy "Pantuttuyyu kayun liwat yu et kulugen yu hu
impahding Apu Dios ni panyaggudan ni tuu, tep immali law
hu intu-dak tun man-ap-apu."
16 Nandalan hi Jesus di gilig ni Baybay e Galilee, ey
inang-ang tudda hu han-agi e di Simon nan Andrew ni
kamantebbukul ni deleg, tep humman ngunu da.
17 Inaygan idan Jesus et kantun hi-gaday "Pakilaw kayun
hi-gak, et tuttudduan dakeyun mengewwis idan tuu, et hi-
gak hu u-unnuden da."
18 Pinhakkeyey hini-yan da tabukul da et maikuyug idan
Jesus.
19 Ida kamenglaw ey inang-ang Jesus ida dama han-agin
u-ungngan Sebedi, e di James nan John, et yadda bega-en
dad bangka e daka pan-iddaddan hu tabukul da.
20 Inaygan tudda dama et pinhakkeyey hini-yan da hi
ameda, et yadda bega-en da, et makilaw idan hi-gatu.

Ya nangkalan Jesus ni neihuklung ni dimonyoh etan ni tuu
(Luke 4:31-37)
21 Limmaw idad Capernaum et yan nedatngan ni
Sabaduh, ey limmaw hi Jesus di simbaan idan Jews et
mantuttuddu.
22 Yadda etan tutu-un nangngel ni hi-gatu ey natngadda,
tep ka-ang-ang e et-eteng kelebbengan tun mantuttuddu
nem yadda kamantuttuddun Tugun Moses.
23 Ey neipapaddih ni nunman ni wadadman hu tuun
nehuklungan ni dimonyoh, ey kamantetekkuk e kantuy
24 "Jesus e iNazareth, hipa pehding mun hi-gami? Kaw
immali kan mengastigun hi-gami? Inamta daka. Hi-gam
etan kayyaggud ni peteg ni intu-dak Apu Dios."
25 Nem imbunget Jesus etan dimonyoh e kantuy "Enee-
neng ka niya ka-kal ka eyan tuu."
26 Pinhakkeyey impegeygey ni dimonyoh etan tuu, ey
simmekuk et han ma-kal.

27 Natngadda etan tutu-u et wada hakkeyey kanday “Innanu tu huyyan neipahding? Endi tayu diddingngel ni hanneya. Kele ebuh ehel tu ey kameippahding hu pinhed tu? Deh numan e anin ni dimonyoh ni neihuklung, et kabaelan tun e-kalen!”
28 Et humman hu, anggegannu ey nandingngel hi Jesus di kebebbebley di Galilee.

Ya nangkalan Jesus ni degeh idan dakel ni tuu
(Matthew 8:14-17; Luke 4:38-41)

29 Immehep hi Jesus di simbaan et lumaw di baley idan han-agi e di Simon nan Andrew. Nekilaw ni hi-gatud James nan John.
30 Himmegep ey daka pan-e-helan hi-gatu e kaumbabaktad hi inan etan ni ahwan Simon, tep nemahhig hu atung ni annel tu.
31 Limmaw hi Jesus di kad-an tu et tengeden tu ngamay tu et peehneng tu. Ey pinhakkeyey na-kal hu atung ni annel tu, et ipaptek tu kennen di Jesus.
32 Entannit kamangkelinnug hu aggew ey nan-i-liddan katuutuu hu kamampandedgeh niyadda nangkehuklungan ni dimonyoh di kad-an Jesus.
33 Et emin ida tutu-ud man ni bebley ey neamung idad dallin ni baley Simon.
34 Et pan-ekalen Jesus hu nambakbaklang ni degeh idan nunman ni tutu-u anin idan neihuklung ni dimonyoh Inamtaddan dimonyoh e U-ungngan Apu Dios hi Jesus, nem eleg pinhed Jesus ni hi-gada mengippeamta, et humman hu, eleg tudda i-abulut ni umhapit.

Ya nantuttudduan Jesus di kebebbebley di Galilee
(Luke 4:42-44)

35 Kamangkewa-wa ey bimmangun hi Jesus et lumaw di endi bebley et an mandasal.
36 Newa-wa et lumaw di Simon et yadda etan edum tu et da hamahamaken.
37 Entanni ey himmak da et kandan hi-gatuy “Daka kaanhemmahemmakaddan katuutuu.”
38 Nem kan Jesus ni hi-gaday “Itsuy kuma tep mahapul ni umlaw itsud edum ni bebley et nak mantuttuddu damadman, tep humman gaputun inlian ku.”
39 Dillan tu dakel ni bebley di Galilee, et mantuttuddud kesimsimbaan niya ingkal tudda dimonyoh ni neihuklung di tuu.

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun kamengmengpuh annel tu
(Matthew 8:1-4; Luke 5:12-16)

40 Wada etan hakey ni tuun kamengmengpuh annel tun
immalid kad-an Jesus, et mampehemmehemmek ni hi-gatu.
Ey nandukkun et kantuy “Ekal mu anhan eya degeh ku
hedin pinhed mu, tep inamtak e dammutun han-ekal mu.”
41 Himmek Jesus et kap-en tu et kantuy “Pinhed ku. Na-
kal kaya law huttan ni degeh mu.”
42 Ey pinhakkeyey na-kal numan hu degeh tu.
43 Nekattugun Jesus humman ni tuu et han tu itu-dak.
44 Et kan Jesus ni hi-gatuy “Entan tu i-i-hel huyyan
impahding kun hi-gam, nem panna-ud ka kuman umlaw
di kad-an ni padi et mu peang-ang ni hi-gatu e na-kal hu
degeh mu. Ey u-unnud mu tugun Moses et mu iappitan hi
Apu Dios ma-lat pengamtaan ni tutu-u e na-kal hu degeh
mu.”
45 Nem limmaw kumedek etan tuu et tu pan-i-hel di
kebebbebley humman ni impahding Jesus. Et humman hu,
kaelielidda dakel ni tuu et endi inna-nu tun umlaw di edum
ni bebley. Limmaw etan di endi bebley, nem limmaw ida
metlaing hu dakel ni tuun nalpud kebebbebley di kad-an tu.

2

Ya nangkalan Jesus ni dahuy etan ni tuu
(Matthew 9:1-8; Luke 5:17-26)

1 Nelabah pigan aggew ey nambangngad di Jesus di
Capernaum, ey nandingngel e wadad man.
2 Et maemung mewan hu dakel ni tuu, et mapnu etan
baley ni dinuttuk da, anin di habyen et endi inna-nun
tuun umhegep. Tuka pan-ituttuddu hu ehel Apu Dios idan
katuutuu
3 ey wada in-ali dan tuun nedahuy ni in-attang idan epat
ni tuu.
4 Endi inna-nu dan mengihgep di kad-an Jesus, tep
napnun tuu etan baley, et ida gumu-kang di atep ni
nengipedalnan da etan ni nedahuy. Iniketan da etan ayyud
ni binaktadan tu, et layagen dad petek nan Jesus.
5 Inang-ang Jesus e wada hu daka pengullug, et kantu etan
ni nedahuy ey “Agik, pinesinsahan ku liwat mu.”
6 Wadadda etan kamantuttuddun intugun Moses ey kan-
dad nemnem day
7 “Kele hanniman hu kapan-e-ehel eyan tuu e tu ni-
ngangu kala-pahi hi Apu Dios. Endi edum ni kamemessin-
sah ni liwat, nem ebuh hi Apu Dios.”
8 Inamtan Jesus humman ni daka nemnemnema et
kantun hi-gaday “Kele henin nuntan yuka pannemnem?
9 Hipa nelallakkah? Ya kaney ‘Nepesinsahan hu liwat
mu,’ winu ‘Inah ka, alam hu ayyud mu et umenamut ka?’

10 Nem imay et peang-ang kun hi-gayu e hi-gak e Pengulwan emin ni tuu ey wada kelebbengak eyad puyek ni memessinsah ni liwat." * Et ihanggan Jesus etan ni nedahuy et kantuy
11 "Inah ka, alam hu ayyud mu et umenamut ka."
12 Ey immehneng etan nedahuy et alen tu ayyud tu et manglaw. Ey natngaddan emin hu tuun wadadman et daydayawen da hi Apu Dios. Kanday "Endi tayu inenang-ang ni hanneya, ebuh nunya!"

Ya nengaygan Jesus nan Levi ni mambalin ni disipol tu
(Matthew 9:9-13; Luke 5:27-32)

13 Wada mewan hu linawwan di Jesus di gilig ni Baybay e Galilee ey neamung hu dakel ni tuud kad-an tu et tuttudduan tudda.
14 Negibbuh ni sinuttudduan tudda et kamenglaw ey inang-ang tu etan u-ungngan Alpeus e hi Levi e kaman-emmung ni buwis ni yimmudung di upisinah tu. Kan Jesus ni hi-gatuy "Pakilaw kan hi-gak." Ey pinhakkeyey imminah hi Levi et makilaw nan Jesus.
15 Yan hakey ni aggew ni kapengngannid Jesus et yadda disipol tud baley Levi ey nekikan idan hi-gadadda etan kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan neliwtan ni tuu, tep dakel law ni hi-gada hu kamekikkillaw ni hi-gatu.
16 Wadadda etan edum ni Pharisee ni kamantuttuddun Tugun Moses hu nenang-ang nan Jesus ni nekikan etan idan neliwtan ni tuu et kandaddan disipol Jesus ey "Kele kamekikkan hi Jesus idan kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan neliwatan?"
17 Dingngel Jesus humman ni inhel da et kantuy "Ya kamandedgeh hu kamanheppul ni doktor, beken ida etan ni tuun endi degeh da. Henin hi-gak e immali-ak ni an memaddang idan neliwatan. Eleggak umlin memaddang idan tuun kanday endi liwat da."

Ya meippanggep ni kapantetpeli
(Matthew 9:14-17; Luke 5:33-39)

18 Wadan hakey ni aggew ni nantepel ida disipol John e kamememyag et yadda Pharisee. Et kan idan tuun nan hi Jesus ey "Kele ngu eleg mantetpel ida disipol mu, ey yadda disipol John niyadda Pharisee ey ida kamantetpel?"
19-20 Kan Jesus ni hi-gaday "Kaw ida kamantetpel hu gagayyum ni lakin mangkasal? Eleg, tep wada etan gayyum dan lakin manhehnget. Nem hedin wada memettey

* **2:10 2:10** Yadda Jews ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamemessinsah ni liwat niya kamengkal ni degeh. Et humman hu, yan nengipeyaggudan Jesus etan ni nedahuy ey impeang-ang tu e Dios hi-gatu.

etan ni nanhenget, ey yan nunman ali law pantetpelan idan gayyum tu. Yadda disipol ku ey heni gayyum ni manhehnget tep yan nunyan wada-ak di kad-an da ey eleg ida mantetpel, nem hedin endi-ak ali law di kad-an da, ey mantetpel ida tep ya pannemnem dan hi-gak."

21 Kan tu mewan ey "Endi tuun tu ittuptup hu baluh ni luput di daan ni balwasi, tep hedin hanniman pehding tu, ey umkayhen etan baluh ni ittuptup tu et mekyub etan balwasi et mema-man mebi-ki.
22 Hanniman dama etan katat ni ha-addan ni meinnum e eleg ihha-ad hu pakekapyan meinnum di kimmelhin katat, tep hedin um-atung etan meinnum, man mebeghi etan neitluan tu et umkawah kumedek anin etan meinnum. Et humman hu, mahapul ni yad pakekapyan katat hu pengihha-adan ni pakekapyan meinnum."

Ya kameituttuddun meippangep ni Sabaduh
(Matthew 12:1-8; Luke 6:1-5)

23 Hakey ni Sabaduh, ey nandalan di Jesus di payew et puma-sing ida disipol tun pagey et kukkussimen da.
24 Inang-ang idan Pharisee et kandan Jesus ey "Ang-ang mudda kedi eya disipol mu, kele ida pimma-sing ni pagey ey pi-yew tep Sabaduh?"
25 Hinumang Jesus e kantuy "Kaw eleg yu bidbiden etan neitudek ni impahding David ni neupaan da? Neupa David et yadda edum tu,
26 et humgep idad Tabernacle e baley Apu Dios, et kuman ni sinapay ni neiappit nan Apu Dios eman ni hi Abiathar hu Eta-gey ni Padi et idwatan tudda edum tu ey pi-yew hu pengngannan da, tep ebuh hu padin kamengngan ni nunman."
27-28 Intuluy Jesus ni immehel et kantuy "Awasi yu e winedan Apu Dios humman ni aggew e Sabaduh ma-lat panyaggudan ni tuu. Eleg tu letuen hu tuu ma-lat panyaggudan ni Sabaduh. Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu hu mengippanghel ni hipan kamepi-yew niya hipa eleg mepi-yew ni Sabaduh e kamengillin ni aggew."

3

Ya nengipeyaggudan Jesus ni negikuy ni ngamay etan ni tuu
(Matthew 12:9-14; Luke 6:6-11)

1 Hakey mewan ni Sabaduh ey himmegep hi Jesus di simbaan idan Jews, ey wada etan tuun negikuy ngamay tu.

2 Wadadda etan edum ni tuun daka hellipat-i hedin
peyaggud Jesus etan gikuy ni ngamay nunman ni tuu, ma-
lat wada pebehhul dan hi-gatu, tep Sabaduh ni nunman e
daka ngillinan aggew.
3 Inaygan Jesus humman ni tuu et kantuy "Ikay dih et
umehneng kad hinanggaddan eyan tutu-u."
4 Inhanggan Jesus idan etan ni katuutuu et kantuy "Hipa
kan ni Tugun ni mabalin ni pehding, hedin Sabaduh?
Kaw ya kayyaggud hu pehding ma-lat bumaddang, anin ni
Sabaduh winu ya lawah ni umbahbah hu pehding? Kaw
kan ni Tugun ey diman hu tuu et matey winu baddangan
ma-lat tumegu?" Nem endin hekey idan etan ni tutu-u
kaumhumang.
5 Peteg bunget Jesus ni tuka penang-ang-angiddan etan ni
neamung niya makaggeh nemnem tu. Tep neihla nemnem
da niya manghay ida e eleg da pinhed ni ebbuluten hu
kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios. Et kan Jesus
etan ni negikuy ey "Ukyad mu ngamay mu." Inukyad tu
ngamay tu ey kayyaggud law.
6 Pinhakkeyey immehep ida etan Pharisee et da pan-
huhummanganan idan tuun Herod hedin hipa pehding dan
memettey nan Jesus.

Ya neiunudan idan dakel ni tuu nan hi Jesus

7 Hini-yan Jesus et yadda disipol tu etan simbaan et
lumaw idad gilig ni Baybay e Galilee, ey nangkeiunnud ida
dakel ni tuun nalpud kebebbebley diman Galilee, yad Judea,
8 yad Jerusalem, yad Idumea, yad ba-hil ni Wangwang e
Jordan, yad kad-an ni Sidon et yad Tyre. Immalidda tep
diddingngel dadda hu kayyaggud ni impahding tu.
9 Dakel idan peteg hu tuu et an paelan Jesus idan disipol
tu hu bangka ma-lat yadman hu yuddungan tu tep nahkit
etan di gilig ni baybay.
10 Mukun neiunnud hu dakel ni tuu, ey tep ingkal Jesus
hu nambakbaklang ni degeh, et nemahhig ida etan edum ni
kamandedgeh e ida kamampampippilliw ni umlaw di kad-
an tun an mengeppan hi-gatu ma-lat ma-kal degeh da.
11 Hedin inang-ang idan nehuklungan ni dimonyoh hi
Jesus, ey neala ni nanlukbub idad kad-an tun nantetekkuk
ida e kanday "Hi-gam hu U-ungngan Apu Dios!"
12 Nem imbunget Jesus ida etan dimonyoh, tep eleg tu
pinhed ni hi-gada mengippeamta e hi-gatu hu U-ungngan
Apu Dios.

Ya nemilian Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu
(Matthew 10:1-4; Luke 6:12-16)

13 Limmaw hi Jesus di duntug e inaygan tudda etan
pinpinhed tu,
14 et pilien tudda hampulut dewwa, et ingadnan tuddan
apostles. Hi-gada hu mekikkillaw ni hi-gatun ittu-dak tun
an mantuttuddu.
15 Ey iddawat tun hi-gada hu kabaelan dan mengkal idan
neihuklung ni dimonyoh.
16 Huyyadda ngadan idan Hampulut dewwan apostle ni
pinili tu. Hi Simon e ingngadnan tun Peter,
17 yadda u-ungngan Sebedi e di James nan John e
ingngadnan tuddan u-ungngan Kidul,
18 hi Andrew, hi Philip, hi Bartolomew, hi Matthew, hi
Tomas, hi James e u-ungngan Alphaeus, hi Thaddeus, hi
Simon e Zealot *
19 et hi Judas Iskariot e nengihdul nan hi Jesus.

Hi Jesus et hi Satanas
(Matthew 12:22-32; Luke 11:14-23; 12:10)

20 Negibbuh huyya et umenamut di Jesus ey neamung ida
mewan hu dakel ni tuu et endi inna-nu dan mengngan.
21 Dingngel idan agin Jesus et lumaw idan an mengewwit
ni hi-gatu, tep wadadda edum ni tuun kanday immangngaw.
22 Ey yadda edum ni nalpud Jerusalem ni kamantuttud-
dun Tugun Moses ey kanday "Hi Satanas e ap-apun emin ni
dimonyoh hu kameihhuklung nan Jesus, et mukun han-ekal
tudda dimonyoh."
23 Inaygan idan Jesus et kantun hi-gaday "Kele mewan an
pea-allaw Satanas hu edum tu?"
24 Kantu mewan ey "Yadda bimmebley ni eleg manhin-
babaddang ey mebahbah idan emin, tep megennadwadda.
25 Heni daman wadad hakey ni baley e hedin ida kamam-
babakal, man lektattuy nekiwadda.
26 Hanniman daman Satanas e hedin hi-gatu ngu ey
mekibuhul idan edum tun dimonyoh et megennedwadda
ey nanna-ud ni mepappeg hu nan-ap-apuan tu."
27 Kantu mewan ey "Eleg mabalin ni wada an menekkew
di baley etan ni na-let ni tuu, pakkaw ni belluden tu etan
na-let ni tuu et han dammutun umhegep et tu pan-ibsik hu
nangkeiha-ad etan di baley." †
28 Kan Jesus pay ey "Nemnemnem yu eya e-helen kun hi-
gayu. Ya tuun manliwwat, anin ya pemihhulan tun edum
ni tuu ey dammutun mepessinsahan humman ni liwat tu.

---

* **3:18 3:18** Yadda Zealot ey humman ida etan eleg meminhed ni mengu-unnud ni gubilnun Rome. † **3:27 3:27** Ya pinhed tun e-helen ey ya kakina-let Jesus ni mengidduppih nan Satanas.

29 Nem ya tuun lawah hu e-helen tun Ispirituh Apu Dios ey
eleg mabalin ni mepessinsahan. Et mannananeng humman
ni liwat tu."
30 Huyya inhel Jesus, tep wadadda edum ni kanday
nehuklungan hi-gatun dimonyoh.

Hi Jesus et yadda etan agitu
(Matthew 12:46-50; Luke 8:19-21)
31 Entanni ey dimmateng ida agin Jesus et hi inetu, et
umehneng idad dallin et umitu-dak idan an mengeyyag nan
Jesus.
32 Kan ida etan ni nehalikub ni tuud kad-an tuy "Daka
kapan-ibbagad inam niyadda agim di dallin."
33 Hinumang Jesus et kantuy "Kaw wada neputuk ni inak
niya agik?"
34 In-ang-ang tudda etan ni tuun nehalikub di kad-an tu et
kantuy "Emin ida eya tuun neamung ey inak ida niya agik
ida.
35 Tep emin hu tuun kamengu-unnud ni pinhed Apu Dios
ey humman ida nakka ibbilang ni inak niya agik."

4

Ya a-abbig ni meippanggep etan ni nanha-bug ni bukel
(Matthew 13:1-9; Luke 8:4-8)
1 Hakey mewan ni aggew ey wadad Jesus di gilig ni Baybay
e Galilee et mantuttuddu. Dakel ida neamung ni tuu et yad
bangka yinudungan tu. Yadda etan tutu-u ey wadaddad
gilig ni baybay ni kamandeddengngel ni tuka ituttuddu.
2 Dakel hu intuttuddu tun hi-gada e nan-ina-abbig tu.
3 Kantun hi-gaday "Dengel yu eya a-abbig ku. Wada etan
tuun an nantanem e nanhinna-bug tu.
4 Yan nengiha-bugan tu ey wadadda edum ni bukel ni na-
gah di dalan et kanen ni sisit.
5-6 Na-gah ida edum ni bukel di mabetun ekket hu puyek
tu et ma-nut anggagannun simmemel, nem pimmetang ey
nakpit ida, tep eleg lumhed hu lamut da.
7 Wadadda edum ni bukel ni na-gah di magulun, nem
entanni ey nehilung ida et eleg ida lummeh.
8 Yadda etan neiha-bug di kayyaggud ni puyek ey sim-
metemmel ida niya kakkayyaggud ida. Limmameh ida ey
wada malemeh, wada edum ni melallammeh niya wadadda
edum ni mekallameh."
9 Kan Jesus ey "Nemnemnem yu huyyan inhel ku ma-lat
awatan yu."
10 Yan eman ni e-ebbuh law hi Jesus et yadda etan
Hampulut dewwan disipol tu et yadda etan edum ni tuun

nangngel ni inhel tu, ey kandan hi-gatuy “Hipa keibbellinan etan ni ina-abbig mu?”

11 Kan Jesus ni hi-gaday “Nakka ituttuddun hi-gayu etan elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ni eleg tu peamta ingganah nunya. Nem hedin yadda etan edum ni tuu, man nakka pan-ina-abbig hu nakka penuttuddu, tep eleg da ebbuluta hu elaw ku,

12 ‘Tep anin ni daka ang-ang-anga nakka pehpehding niya
daka deddengngela nakka ituttuddu et eleg da han-
awat, tep eleg da pinhed ni ewwatan hu ehel Apu
Dios. Tep gullat et ni daka ewwasi, ey mantut-
tuyyuddan liwat da ma-lat pesinsahan Apu Dios hu
nanliwtan da.’ ” *

Ya keibbellinan etan ni a-abbig ni nanha-bug ni bukel (Matthew 13:18-23; Luke 8:11-15)

13 Kan Jesus ida etan ni disipol tuy “Kaw eleg yu han-awat hu keibbellinan eyan ina-abbig ku? Inna-nu tep ni pengewwatan yun edum alin ia-abbig ku?

14 Ya etan tuun nanha-bug ni bukel, ey kamei-ellig etan di nengituttuddun ehel Apu Dios.

15 Ya etan bukel ni na-gah di dalan, ey kamei-ellig ida etan ni tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios, nem immali hi Satanas et haulen tudda, et pinhakkeyey liniwwan da hu dingngel da.

16 Yadda etan bukel ni na-gah di mabetu, ey kamei-ellig ida etan ni tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios, et ida kamanggagayan mengebbulut ni dingngel da,

17 nem kulang daka pengullug et hedin wada pinatnaan dan ligat tep ya daka pengullug, ey daka issiked ni mengu-unnud ni neituttuddun ehel Apu Dios.

18 Yadda etan bukel ni na-gah di magulun hu neieligan idan tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios,

19 nem eleg da hengngudda tep ya daka nenemnema ey ya mahapul dad pambiyagan da, ya keddangyanan da, niya pan-am-amlengan da, et humman kaumpapakkuk ni pengullugan dan Apu Dios.

20 Ya etan bukel ni na-gah di kayyaggud ni puyek hu neieligan idan tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios et abuluten da et maihammad hu daka pengullug et kayyaggud hu elaw ni edum, nema-man kayyaggud hu elaw ni edum, ey kayyaggud ni peteg hu elaw ni edum.”

---

* **4:12** **4:12** Ang-ang yu hu Isaiah 6:9 niya 43:8, ya Jeremiah 5:21, ya Ezekiel 12:2, ya Matthew 13:14, ya Luke 8:10, ya John 12:40, et ya Romans 11:8.

Ya kei-elligan etan ni dilag
(Luke 8:16-18)

21 Nan-a-abbig mewan hi Jesus et kantuy “Kaw wada tuun
tu integan hu kengkeh et hukbungan tu, winu tu ihha-ad di
daul ni uggipan tu? Endi, tep emin tuu ey tuka ippatuk ma-
lat meang-ang ni emin.
22 Humman keang-angan tu e emin hu neitlun eleg
meamtan nunya ey meamtallin edum ni aggew, henin elaw
ni nan-ap-apuan Apu Dios.
23 Pakannemnem yu huyyan inhel ku.”
24 Kantu mewan ni hi-gaday “Pekadngel yu hu nakka
ituttuddun hi-gayu et u-unnuden yu. Hedin pehding yu
huyya, man me-duman hu inamta yu.
25 Tep ya tuun mengu-unnud ni ehel ku ey baddangan
Apu Dios et ma-duman hu inamta tu. Nem ya etan
tuun wada ekket ni inamta tu, nem eleg tu u-unnuda hu
kameituttuddun hi-gatu ey meendi humman ni ekket ni
inamta tu.”

Ya a-abbig ni meippanggep ni katetmelin kaittanem

26 Tagan Jesus hu tuttuddu e kantuy “Ya elaw ni nan-ap-
apuan Apu Dios ey heni etan ni tuun an nan-ehek
27 et umenamut. Nelabah pigan aggew et tu ang-angen ey
simmemel ida intanem tu et meetteng ida, nem eleg tu amta
hedin inna-nu dan simmemel.
28 Ya etan puyek hu katetmeli niya kalemmehin kameit-
nem. Kamemengngulu hu temel tu, et han hu annel tu ni
han law hu lameh tu.
29 Hedin na-teng hu pagey, ey humman law tsimpuh ni
pengennian etan ni nengitnem.”

Ya a-abbig ni meippanggep etan ni bukel ni mustard
(Matthew 13:31-34; Luke 13:18-19)

30 Kan mewan Jesus ey “Hipa edum ni pengi-elligan tayun
nan-ap-apuan Apu Dios?
31 Kamei-ellig hu nan-ap-apuan Apu Dios di bukel ni
mustard e keekkeketan ni bukel,
32 nem hedin simmemel et neetteng ey humman kee-
ettengngan idan emin ni kaittanem. Kamemangnga-
pangnga et dakel ida sisit ni kamampambuyya niya kaman-
hiddum.”
33 Heniddan nunyan a-abbig hu nenuttuddun Jesus idan
tuun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios e dakel
nengieligan tu, nem ebuh ida etan han-awat dan intuttuddu
tu.
34 Emin hu intuttuddun Jesus ey tuka pan-ina-abbig. Nem
hedin ebuh ida disipol tu, ey tuka e-helan hi-gada hu
keibbellinan etan ni tuka a-abbiga.

Ya nengipesikdan Jesus ni pewek di baybay
(Matthew 8:23-27; Luke 8:22-25)

35 Kamangkehilleng ni nunman ni aggew ey kan Jesus
idan disipol tuy "Man-agwat itsud demang eyan baybay."
36 Et manlugan ida etan di bangkan nanyuyyuddungan
Jesus, et hi-yanen dadda etan katuutuu. Wadadda dama
etan edum ni nampambangkan nekilaw ni hi-gada.
37 Wadaddad gawwan baybay ey immali na-let ni pewek,
ey kamangkepnu hu bangkan danum tep kala-bungan
dalluyun hu bangka.
38 Hi Jesus ey wadad utduk etan ni bangka e neugip.
Et bangunen idan disipol tu. Kanday "Apu! Kaw eleg ka
umkaguh ey deh e melsing itsu?"
39 Bimmangun hi Jesus et kantuy "Kasiked kan pewek
niya dalluyun."
Pinhakkeyey nesiked hu pewek ey immineng law hu
danum. †
40 Kan Jesus ni hi-gaday "Kele nemahhig takut yu? Kaw
ingganah nunya ey eleg kayu medinnel ni hi-gak?"
41 Wada hakkeyey natnga et kanday "Hipa na-mu in-
gkatuun nunyan tuu? Kele kau-unnudan dibdib niya
dalluyun hu ehel tu?"

5

Ya nangkalan Jesus idan neihuklung etan ni kaman-
angngaw ni tuu
(Matthew 8:28-34; Luke 8:26-39)

1 Entanni ey inagwat da etan Baybay e Galilee, et dumteng
idad Gerasene.
2 Immehep di Jesus etan di bangka ey dinammu da etan
hakey ni lakin nehuklungan ni dimonyoh
3 e nalpullid kullungngan tep kamanhahha-ad diman.
Eleg ni hekey mebellud anin ni takilala pemellud dan hi-
gatu, tep neka-let.
4 Anin ni binelubelud dan takilala, et tuka pampegtanga.
Endin hekey hu na-let ni kabaelan tun memden ni hi-gatu.
5 Anin ni kawwalwal niyan hileng ey kamanhahha-ad di
kad-an idan kulung et yaddad neduntug, e kaumtekutekuk
niya tuka panggandusi annel tun batu.
6 Entannit inang-ang tu hi Jesus di neidaddawwi, ey
nambesik et an mandukkun di hinangga tu,
7 ey kamantetekkuk e kantuy "Jesus e U-ungngan Apu
Dios e Keta-ta-geyyan, hipa pehding mun hi-gak? Entan
tuwak anhan kastigu."

† **4:39 4:39** Psalm 65:7

8 Inhel tu huyya tep ya nanghelan Jesus ni um-a-allaw
etan dimonyoh.
9 Kan Jesus ey “Hipa ngadan mu?” Kan etan ni dimonyoh
ey “Linibu ngadan mi, tep dakel kami.”
10 Nampehemmehemmek etan dimonyoh nan Jesus e
kantuy “Entan dakemi anhan palaw di edawwi.”
11 Neipapaddih ni nunman ni wadadda dakel ni killum ni
kamanhubhub etan di pangil ni duntug diman
12 et kan idan dimonyoh ey “Palaw dakemidda eman di
killum et hi-gada hu mi keihhuklungan.”
13 Inebulut Jesus et palaw tudda etan idad killum, ey
kabsik ida et dumep-ah ida etan di eta-gey ni deplah et
mangkalsing idad baybay. Ya bilang idan nunman ni killum
ey umlaw di dewwan libu.
14 Nambebessik ida etan kamemappakkan nunman idan
killum di bebley et da ehelen idan katuutuu humman ni
neipahding. Et lumaw idan emin hu nangngel nunman, et
da ang-angen.
15 Immaliddad kad-an Jesus et ang-angen da etan lakin
nehuklungan la nin dimonyoh e kamanyuyyuddung, e
nambalwasi law niya kakkayyaggud law hu nemnem tu, ey
simmakut ida.
16 Humman idan tutu-un nenang-ang ni neipahding ida
etan ni killum niya neipahding etan ni laki ey da nan-ehel
idan edum da.
17 Ida kaumtatakut et ehlen dan Jesus e heballi hi-yanen
tu ew hu bebley da.
18 Kamenggep hi Jesus di bangka ey immali etan lakin
nehuklungan la ni et kantun hi-gatuy “Attu anhan et
makilawwak ni hi-gam ey?”
19 Nem eleg pinhed Jesus et kantun hi-gatuy “Anemut ka
kuma et mu ehlen idan tutu-u hu impahding Apu Dios ni
hi-gam tep ya hemek tu.”
20 Et lumaw etan laki et tu pan-i-hel idan tutu-u etan di
hampulun bebley di Decapolis hu impahding Jesus ni hi-
gatu, ey ida kametnga.

Ya nenagwan Jesus etan ni netey ni u-ungngan Jairo
(Matthew 9:18-26; Luke 8:40-56)

21 Nan-agwat di Jesus di ba-hil etan ni baybay ey dakel ida
mewan hu neamung ni tuud kad-an tu.
22 Wada etan hakey ni ap-apun sindalu e hi Jairus ngadan
tu e immali et mandukkun di hinanggan Jesus.
23 Et mampehemmehemmek e kantuy “Ikay anhan et mu
kap-en hu u-ungngak ni kamangkatkatey ma-lat yumag-
gud.”

24 Nekilaw hi Jesus ey dakel ida tuun nekilaw et daka
keammuammungi.

25 Wadadman hu hakey ni biin nelabah hampulut
dewwan toon ey eleg mesikked hu kuheyaw ni kamelpud
annel tu.
26 Nampaegaegah ni dakel ni doktor et maumah ni emin
hu limmu tu, nem eleg maegahan ey tuka pan-ihhi-met
kumedek.
27 Dingngel tu lan nunman hu kapehpehding Jesus et
mukun limmaw di dingkuggan tu, et tu kap-en hu balwasi
tu
28 e kantud nemnem tuy "Anin ni nakka kap-an ebuh hu
balwasi tu et me-kal degeh ku."
29 Yan nengapaan tun balwasin Jesus ey ginibek tu e
nesiked law etan kamelpud annel tu.

30 Ey hedin hi Jesus, ginibek tu dama e wada ingkal ni
kabaelan tun degeh, et manligguh et kantuddan tuu ey
"Hipa la nengapan balwasik?"
31 Kan idan disipol tuy "Endi maptek ni nengapan hi-gam,
tep neamungan dakan dakel ni tuu."
32 Nem kaman-ang-aang-ang hi Jesus ma-lat ang-angen tu
etan nengapan hi-gatu.
33 Ya etan bii, ey ginibek tu hu neipahding ni hi-gatu
et kamanggegeygey ni takut tu, et an mandukkun di
hinanggan Jesus et ehelen tu hu makulug ni neipahding ni
hi-gatu.
34 Kan Jesus ni hi-gatuy "Agik, na-kal law huttan ni
degeh mu tep ya muka pengullug ni hi-gak. Anemut ka ey
pelinggep mu nemnem mu, tep eleg ali law mambangngad
huttan ni degeh mu."

35 Yan nunman ni kapan-e-ehhelin Jesus ey dimmateng
ida etan nalpullid baley Jairo et kandan Jairo ey "Endi silbi
tun mu pengeyyagan eyan mittuduh e hi Jesus, tep neendi
etan u-ungngam."
36 Dingngel Jesus humman ni inhel dan Jairo, nem eleg tu
hanguden et kantun Jairo ey "Entan pandanag mu. Kadinel
kan hi-gak."

37 Limmaw hi Jesus, nem ebuh di Peter et yadda etan han-
agi e di James nan John hu ingkuyug tu, tep eleg tu pinhed
ni mekillaw ida etan edum.
38 Dimmateng di Jesus di baley di Jairo ey ida kaumlele-
myung etan tutu-u, ey endi petekkan tu tep kamampangn-
gulngul hu edum niya kamannangngih hu edum.
39 Himmegep hi Jesus di bawang et kantuddan etan
ni tutu-u ey "Kele kayu kaumlelemyung niya kaumnang-

inangih kayu? Huyyan u-ungnga yu ey eleg matey, nem neugip ni ebuh."
40 Ey kaheghegnudaddan etan ni tutu-u, nem impa-hep Jesus ida. Et ebuh ida etan ammed ni u-ungnga niyadda etan tellun ingkuyug tun himmegep di kuwaltuh ni kad-an nunman ni u-ungnga.
41 Singnged Jesus hu ngamay nunman ni u-ungnga et kantuy "Talitha koum!" ya keibbellinan tu ey "U-ungnga, inah ka."
42 Pinhakkeyey imminah tu-wangu humman ni u-ungnga et dumlan. (Hampulut dewwa hu toon nunman ni u-ungnga.) Ey natngan peteg ida etan tutu-un nenang-ang nunman ni impahding Jesus.
43 Sinugun idan Jesus e kantuy "Entan tu an eheehel huyyan impahding ku." Et mampaelan kennen nunman ni u-ungnga et pengannen da.

6

Ya eleg pengullugiddan kebebleyan Jesus ni hi-gatu
(Matthew 13:53-58; Luke 4:16-30)

1 Hini-yan Jesus humman ni bebley et umenamut di bebley da e ingkuyug tudda etan Hampulut dewwan disipol tu.
2 Nedatngan hu Sabaduh et lumaw hi Jesus di simbaan idan Jews et an mantuttuddu. Ey dakel ida etan kamened-dengngel ni hi-gatu hu natnga. Kanday "Kele ettu ni-ngangu an nan-adalan eyan tuun tuka ituttuddu? Kele nekallaing? Kabaelan tu pay ni mengippahding ni miracle.
3 Tam hi-gatu ngu anhan etan karpenter ni u-ungngan Maria, ey agin James, hi Jose, hi Judas, et hi Simon. Ey tam wadaddad ya etan ida agitun bibi-i." Humman hu daka pengheli, et humman hu daka kehhinga.
4 Kan Jesus ni hi-gaday "Yadda prophet ey ida kamedeyyaw di emin di kebebbebley, nem yadda kebebleyan tu, yadda aaggi tu et ya pamilyah tu ey eleg da kulluga."
5-6 Hi Jesus ey kametngan eleg da pengullugin hi-gatu. Beken ni dakel hu impahding tudman ni miracle, et ebuh ni kinepa tudda hahhakkey ni tuun kamandedgeh et ma-kal degeh da.

Ya nengitu-dakan Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu
(Matthew 10:5-15; Luke 9:1-6)

Entanni ey limmaw di Jesus di kebebbebley et an mantut-tuddud man.

7 Hakey ni aggew ey inaygan tudda etan Hampulut
dewwan disipol tu et handedwaen tuddan intu-dak ni an
mantuttudud kebebbebley. Ey indawat tu hu kabaelan dan
mengkal idan dimonyoh ni kameihhuklung.
8-9 Sinugun tudda e kantuy "Entan pambalun ni hipan
mahapul yud lawwan yu henin kennen, ya hakbat, ya
pihhuh niya balwasin panhullulan yu. Nem ala kayun
hulkud niya patut."
10 Kantu pay ni hi-gaday "Hedin umlaw kayud hakey ni
bebley, panha-ad kayu etan di baley etan ni mengeyyag ni
hi-gayu ingganah peni-yanan yun nunman ni bebley.
11 Ey hedin umlaw kayud hakey ni bebley ey eleg da
pinhed ni dedngelen hu yuka ituttuddu niya eleg dakeyu
pehgep di baley da, ey pukpuk yu hu dep-ul di dapan yun
peni-yanan yun nunman ni bebley et pengipeang-ang yun
hi-gada e nanliwat ida."
12 Et lumaw ida humman ni Hampulut dewwan disipol
Jesus di kebebbebley ni an mantuttuddu. Intuttuddu da e
mahapul ni mantuttuyyudda tuun liwat da.
13 Ingkal dadda hu neihuklung ni dimonyoh niya inepua-
pan dan lana etan ida kamampandedgeh et ma-kal degeh
da.

Ya nengipeputulan Herod ni ulun John
(Matthew 14:1-12; Luke 9:7-9)

14 Hi Herod e patul di Galilee ey dingngel tun emin ida
huyya, tep nandingngel hi Jesus et ya tuka pehpehding.
Kan idan edum ni tuu ey "Hi-gatu la eman hi John e
kamemenyag, nem netagwan et mukun han-ipahding tu hu
miracle."
15 Nem yadda edum ey kanday "Hi-gatu la eman prophet
e hi Elijah." Kan ida daman edum ey "Hi-gatu etan prophet
ni henidda lan prophets ni nebayag."
16 Dingngel Herod humman, nem kantuy "Hi-gatu eman
hi John e impaputul ku ulu tu, nem netagwan."
17-20 Tep yan nunman ey impadpap Herod hi John idan
sindalu tu, et pakelabut tu. Mukun impahding tu huyya, ey
tep kae-e-helin John e kantuy lawah hi-gatu, tep piniliw tu
hi Herodias e ahwan agitu e hi Philip. Et mukun anggebe-
hel Herodias hi John et pinhed tun pepettey nan Herod.
Nem kaum-agel hi Herod tep inamta tu e kayyaggud ni
tuu hi John niya endi bahul tu et ipaptek tud kallabbuttan.
Pinpinhed tun deddengngelen hu kaituttuddun John, anin
ni hin-addum ni kamemunnumunnu nemnem tu.
21 Entanni ey nedatngan hu aggew ni pan-am-amlengan
dan neiungngaan Herod. Et yan nunman hu nannemneman

nan Herodias ni pengippepetteyan tun John. Neamung idan emin hu ap-apu, yadda kekeddangyan niyadda ap-apun sindalun an mekikkan di baley Herod. Nangkalpudda humman ni tuud Galilee.
22 Entanniy immehep ali etan u-ungngan Herodias ni bii,
et ianteng tu tayaw, ey kaman-am-amleng ida etan mangili.
Anin hi Herod et immanlan peteg et kantu etan ni u-
ungngan bii ey "Ibegam hedin hipa pinhed mun iddawat
kun hi-gam. Anin hipa ibbagam et iddawat ku.
23 Issapatah ku e anin na-mun kammuy ya kagedwah ni
bebley ni nan-ap-apuan ku hu kekdewem et dammutu."
24 Limmaw etan biid kad-an inetu et kantuy "Ina, hipa
ibbagak ni iddawat tu?" Kan inetuy "Ya ulun John e
kamemenyag."
25 Impapuut etan ni u-ungngan biin limmaw di kad-an
idan neamung et kantun Herod ey "Pinhed kun iddawat
mun nunya hu ulun John e kamemenyag e meihha-ad di
duyu."
26 Nemahhig tuttuyyun Herod, nem neil-uh ni insapatah
tu, ey dingngel idan mangili tu e kantuy anin hipa ibbagan
nunman ni bii et iddawat tu. Et humman hu, kaumbaing ni
mengyat ni inhel tu.
27 Et menu-dak ni sindalu tun an mengellan ulun John.
Limmaw etan hakey ni sindalu et tu putulen hu ulun John
di kulabbuttan.
28 Inha-ad tud duyu et ilaw tu etan ni bii et tu dama idwat
nan inetu.
29 Dingngel idan disipol John e pintey da hi-gatu et da al-
en annel tu et da ikulung.

Impambalin Jesus ni dakel etan liman sinapay
(Matthew 14:13-21; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

30 Nambangngad ida etan Hampulut dewwan intu-dak
Jesus, et idaddatteng dan emin hu impahpahding da niya
intuttuddu da.
31 Anin anhan et kamanhuluhulul hu kameemmung ni
tutu-u et endi inna-nud Jesus niyadda disipol tun mengngan.
Et kan Jesus ni hi-gaday "Itsuy ew di nea-appil et itsu man-
iyyatu."
32 Et mambangkaddan limmaw ida ma-lat e-ebbuh ida.
33 Nem dakel ida damengu nenang-ang ni hi-gada, et
kabsik ida etan tutu-un nangkalpud kebebbebley et mamen-
guluddan limmaw etan di gilig ni baybay ni dekkalan di
Jesus.
34 Dimmateng di Jesus et umhep idad bangka, ey inang-
ang tudda dakel ni tuun neamung ey himmek tudda, tep

henidda kalneroh ni impayyag ni kamampattul. Et dakel hu intuttuddu tun hi-gada.

35 Kamangkehilleng law ey kan idan disipol Jesus ni hi-gatuy "Akkunu, kamangkehilleng ey endi tayu pengellaan ni kennen di deya, tep nea-appil huyyan bebley.

36 Itu-dak mudda ew eya tutu-u et ida gumtang ni kennen dad neihnup ni bebley."

37 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Idwasi yudda kuman kennen da!" Kanday "Nem attu mi pengellaan ni dakel ni pihhuh? Mahapul hu dakel ni pihhuh ni iggatang di kennen da."

38 Kan Jesus ni hi-gaday "Yu ang-ang idan tutu-u hedin piga sinapay ni wada." Ida nenang-ang ey wada et kandan hi-gatuy "Tam wada nem lillimman sinapay niya deddewwan deleg ni ebuh."

39 Ey kan Jesus idan disipol tuy "Lakkayuy et yudda amungen etan tutu-u et payudung yuddad mahlek."

40 Et yumudung ida tuu e negenedwaddan hanggagatut niya hannenelima.

41 Illan Jesus etan liman sinapay et ya etan dewwan deleg et itengaw tud kabunyan et mansalamat nan Apu Dios, et peni-angen tu etan sinapay niya deleg, et idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat idan tuu.

42 Negibbuh ni nengan idan emin et maphel ida ey dakel sindaan da.

43 Inemung idan disipol Jesus hu natdaan ey napnu hampulut dewwan basket.

44 Ya bilang idan lalakkin nengan ey liman libu.

Ya nandalnan Jesus di ta-pew ni danum di baybay
(Matthew 14:22-33; John 6:15-21)

45 Negibbuh idan nengan et pahgep idan Jesus etan disipol tud bangka, et pamengulu tuddan impalaw di Betsaida di ba-hil ni nengannan da, et han tudda pampaenamut etan tutu-u.

46 Immanemut idan emin hu tuu et manteyed hi Jesus di duntug ni an mandasal.

47 Nehileng law ey wadaddad gawwan baybay etan disipol tu, ey nanengtun immen hi Jesus di duntug e hahhakkey tu.

48 Inang-ang Jesus e ida kamelligligasi, tep kameihhipngat hu dibdib. Et humman hu, kamangkewa-wa ey limmaw di kad-an da e nandalan di ta-pew ni danum. Melebbah et la,

49 nem inang-ang da et tumekut ida, tep kanda na-mu nem banig. Et ida kamantetekkuk e kanday "Ammundeh hu banig!"

50 Simmakut idan peteg ni nenang-angan dan hi-gatu et
kan Jesus ni hi-gaday "Entan takut yu, pandinel kayu, tep
hi-gak."
51 Et humgep hi Jesus di bangka et makiyudung ni hi-
gada ey nesiked hu pewek. Natngaddan peteg hu disipol
tun nenang-angan dan neipahding.
52 Tep eleg dan hekey awatan etan nengipedakkelan tun
sinapay ni binelun da, tep mekelhi ulu da niya kulang dinel
dan hi-gatu.

Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan tutu-ud Genesaret
(Matthew 14:34-36)

53 Nambangkadda et man-agwat idad Genesaret et iiket
dadman hu bangka.
54 Inimmatunan idan tuudman hi Jesus,
55 et papuut dan limmaw di kebebbebley et dadda pan-
iattang hu kamampandedgeh et pan-ilaw dad kad-an tu,
anin ni attu lawwan tu.
56 Emin di bebley ni kalawwin Jesus ey kapan-iunud idan
tutu-un hi-gatud mulkaduh hu kamandedgeh ma-lat kap-en
da, anin ni gilig ni balwasi tun ebuh. Ey emin ida etan
nengapa ey na-kal degeh da.

7

Ya elaw idan Pharisee
(Matthew 15:1-9)

1 Yan pinhakkeyey neamung idan Pharisee niyadda edum
ni kamantuttuddun Tugun Moses ni nalpud Jerusalem di
kad-an Jesus
2 ey inang-ang dadda etan edum ni disipol tu e eleg ida
mambulu et mangan ida.
3 Yadda Pharisee niyadda edum dan Jews ey daka paka-
u-unnuda hu meippanggep ni elaw idan aammed dan
mambullu ni han ida nengan.
4 Ey mahapul ni ullahan da hu daka gettangad mulkaduh
ni han da kinan. Dakel ida pay hu edum ni tugun idan
aammed dan mahapul ni peka-u-unnuden da henin elaw ni
pengullahan ni duyu, ya basuh, ya pa-nay, ya banga niya
uggippan.
5 Kan idan nunman ni kamantuttuddun Tugun Moses et
yadda Pharisee nan hi Jesus ey "Kele eleg u-unnudaddan
disipol mu hu tugun idan aammed tayun nunman? Kele
daka pemegga ekan e eleg da ipahding hu elaw ni mam-
bullu?"

6 Hinumang Jesus et kantuy “Makulug hu inhel lan eman
ni prophet e hi Isaiah meippanggep ni hi-gayun maitek e
kantuy
‘Huyyaddan tuu ey kanday da-ak kadaydayawa, nem eleg
kaya, tep ehel dan ebuh. Ya kakulugan tu ey eleg da-
ak ni hekey nemnema.
7 Endi silbitu daka pandeyyawin hi-gak, tep ya tugun ni tuu
hu daka ituttuddun u-unnuden ni tuu ey kanday hi-gak hu
kan tugun, nem beken kaya.’ *
8 Inwalleng yu hu tugun Apu Dios et ya tugun ni tuu hu
yuka u-unnuda.”

9 Kan Jesus mewan ey “Netalam kayun nengiwaklin ni
tugun Apu Dios ma-lat ya elaw yu hu u-unnuden yu.
10 Tep kantud Tugun Moses ey ‘U-unnud yud ameyun
ineyu. Ya tuun wada e-helen tun lawah nan ametu winu
hi inetu ey anin ni petteyen.’ †
11 Nem yuka ituttuddu e kanyuy ‘Emin hu iddawat yu et
idan ammed yun ibbaddang yun hi-gada ey anin ni eleg
yu iddawat ni hi-gada hedin hi Apu Dios hu pengidwatan
yuddan nunman.’
12 Et humman hu, kanyu law ey anin eleg baddangi hu
ammed ni kamanheppul ni baddang, hedin meidwat nan
Apu Dios etan ibbaddang yu et ni hi-gada.
13 Nem humman ni yuka ituttuddu ey humman hu yuka
pengiwwaklinin tugun Apu Dios. Ey dakel ida pay hu edum
ni henin nunman ni yuka pehpehding.”

Ya kamengippelawah ni tuu
(Matthew 15:10-20)

14 Inaygan mewan Jesus ida tuud kad-an tu et kantun hi-
gaday “Dengel yun emin eya e-helen kun hi-gayu et awatan
yu.
15 Beken ni ya kakennan tuu hu kaumhulun ni panlawa-
han tu, nem ya kamelpud nemnem tu.
16 Pakannemnem yu huyyan inhel ku.”

17 Hini-yan Jesus ida humman ni neamung et an humgep
etan di baley, ey neiunud ida disipol tu et kandan hi-gatuy
“Hipa keibbellinan etan ni inhel mu?”
18 Kan Jesus ni hi-gaday “Kaw anin ni hi-gayu et eleg yu
han-awat? Kaw eleg yu amta e beken ni ya kakennan tuu
hu tuka panlawahi?
19 Tep eleg meappektali nemnem, tep ya kakenna, ey
kaumlaw di egeh ni neukat di tuka keukkasi.” Huyyan

* **7:7 7:7** Isaiah 29:13 † **7:10 7:10** Exodus 21:17

inhel Jesus ey ippeamta tu e dammutun kennen hu hipan kamekkan.
20 Intuluy Jesus ni immehel et kantuy "Ya kamelpud
nemnem ni tuu hu kaumhulun ni kapanlawahin tuu.
21-22 Yad nemnem ni tuu kakelpuin lawah ni tuka pehding,
henin makibii winu makilaki, ya takew, ya umpatey, ya
pengi-ulligan ni beken ni ahwa, ya um-agum, ya men-
gapkapyan linggeman ni lawah, ya umhaul, ya bengang,
ya um-ameh ni limmun edum ni tuu, ya itek hu e-helen
meippanggep ni edum ni tuu, ya mampahhiyya, niya nealay
impahding hu hipan pinhed.
23 Huyyaddan emin ni lawah ey kamelpud nemnem, et
huyyadda kaumhulun ni kapanlawahin tuu."

Ya kapengullug etan ni biin beken ni Jew
(Matthew 15:21-28)

24 Entanni ey hini-yan Jesus humman ni bebley et lumaw
di bebley di Tyre. Limmaw etan di hakey ni baley, tep
pinhed tun endi mengamtan kad-an tu, nem inunud ida
damengun tutu-u.
25 Et wada etan biin nehuklungan ni dimonyoh hu u-
ungnga tu e dingngel tun wada hi Jesus diman, et lumaw
di hinanggatu et mandukkun.
26 Humman ni bii ey Gentile e nalpud Phoenicia di Syria.
Nampehemmehemmek nan Jesus ma-lat ekalen tu etan
dimonyoh ni neihuklung ni u-ungnga tu.
27 Nem kan Jesus ni hi-gatuy "Eleg, tep mahapul ni
pengngan ida ni hu u-ungnga ni han impangan ida ahhu
hedin wada sindaan da."
28 Nem kan etan ni bii ey "Makulug huttan e Apu Jesus,
nem anin ya ahhu et dammutun kennen tu hu inggah idan
u-ungngan kennen." ‡
29 Et kan Jesus ni hi-gatuy "Hedin huttan hu kammu, ey
anemut ka haggud na-kal etan neihuklung ni dimonyoh
etan ni u-ungngam."
30 Immanemut etan bii ey kamambakbaktad etan u-
ungnga tu, e na-kal law hu neihuklung ni hi-gatu.

Ya nangkalan Jesus ni nganga niya tuleng etan ni tuu

31 Hini-yan Jesus humman ni Tyre, et lumaw di Sidon
niyadda etan di hampulun bebley e Decapolis hu ngadan
da, et dumteng di Baybay e Galilee.

‡ **7:28 7:28** Humman hu impanghel etan ni bii, tep inamta tu hu keibbellinan ni inhel Jesus. Ya kei-elligan nunman ni inhel Jesus ey kantuy mahapul ni baddangan tudda ni- edum tun Jews et hantu baddangidda edum ni tuu.

32 Entanni ey wadadda nengi-lin Jesus ni netuleng niya
nenganga, et mampehemmehemmek idan hi-gatu ma-lat
kapaen tu.
33 Ingkuyug Jesus humman ni tuu et ida meappil. Ingka-
pan Jesus hu dewwan kimeng tud tangila etan ni tuu et
lupdaan tu kimeng tu, et ikepa tud dila etan ni tuu.
34 Nemahhig hemek tu et itangaw tud kabunyan et kantuy
"Ephphatha!" Ya keibbellinan tu ey "Dengel kan tangila."
35 Pinhakkeyey handengel law etan ni netuleng ey
kameibbehwang law ehel tu.
36 Sinugun Jesus ida etan tutu-u e kantuy "Entan tu an
i-i-hel huyyan impahding ku." Nem limmaw ida kumedek
etan tuu et da anhallaw pan-i-hel idan katuutuu humman
ni impahding tu.
37 Emin ida hu nangngel nunman ni neipahding ey ida
kametnga. Et kanday "Kayyaggud numan emin hu tuka
ippahding. Anin numan idan netuleng et tuka e-kala tuleng
da niya tuka peheppit ida nenganga!"

8

Impangan Jesus hu epat ni libun tuu
(Matthew 15:32-39)

1 Wada mewan ni pinhakkey hu neamung ida dakel ni
tuu ey na-puhan idan kennen, et aygan Jesus ida disipol tu
et kantuy
2 "Anggehemmek kudda eya tutu-u, tep tellun aggew hu
nekiha-adan dan hi-gatsu ey endi law kennen da.
3 Hedin peennamut kudda ey eleg ida mangan, man
meillukkuy ida lad dalan, tep nangkeidawwi man anhan hu
nalpuan idan edum."
4 Kan ida etan ni disipol Jesus ey "Kaw attu an pengellaan
ni pekkan ida eyan dakel ni tuu eyad endi bebley?"
5 Kan Jesus ni hi-gaday "Kaw piga etan sinapay ni binelun
yu?" Kanday "Tam pitun ebuh."
6 Et payudung Jesus ida etan tutu-u. Inla tu etan sinapay et
mansalamat nan Apu Dios, et peni-angen tu et idwat tuddan
disipol tu et da pan-iwatwat idan tutu-u.
7 Inla tu mewan etan pippiggan deleg, et mansalamat nan
Apu Dios et idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat.
8-9 Nengan idan emin et maphel ida et amungen idan
disipol tu hu natdaan ey napnu pitun basket. Yadda tuun
nengan ey limmaw di epat ni libu.
Impaenamut Jesus ida
10 et han ida pambangkaddan disipol tu, et manglaw idad
Dalmatia.

Ya nengibag-an idan Pharisee ni peang-ang Jesus hu miracle
(Matthew 16:1-4)

11 Dingngel idan Pharisee e wada hi Jesus diman et lumaw
idan mekihhubbeg ni pematnaan dan hi-gatu. Kanday
"Hedin makulug ni intu-dak dakan Apu Dios, peang-angi
dakemin miracle."
12 Nedismayah hi Jesus ni hi-gada, et kantuy "Kele hedin
hi-gayun tuun nunya, man pakkaw ni wada ang-angen yun
miracle? E-helen kun hi-gayu e eleg dakeyu peang-angin
miracle."
13 Inhel tu humman et hi-yanen da humman ni bebley et
meagwat idad demang ni baybay.

Ya neieligan ni yeast ni kaituttudduddan Pharisee et hi Herod
(Matthew 16:5-12)

14 Liniwwan idan disipol ni nambalun, nem wada kuma
hakey ni ebuh ni natdaan ni sinapay di bangka.
15 Kan Jesus ni hi-gaday "Helipat-i yu kuma hu yeast idan
Pharisee niyadda etan tuun Herod."
16 Wada hakkeyey kanday "Inhel tu humman, tep lini-
wwan tayun nambalun."
17 Inamtan Jesus humman ni inhel da et kantuy "Kele ya
eleg tayu pambalunan hu yuka nenemnema? Kaw ingganah
ni nunya ey eleg yu han-awat hu nakka ituttuddu? Kaw
kulang nemnem yu?
18 Kele heni endi mateyu niya tangila yu?
19 Kaw liniwwan yu eman impahding ku etan ni liman
sinapay ni ebuh, nem impangan tayu hu liman libun tuu?
Piga basket ni napnun inemung yun natdaan?" Kanday
"Tam hampulut dewwa."
20 Kantu mewan ey "Kaw liniwwan yu impahding ku
eman ni pitun sinapay ni impakan tayuddan epat ni libun
tuu? Piga basket ni napnun inemung yun natdaan?"
Kanday "Tam pitu."
21 Kan Jesus ni hi-gaday "Tam ay, amta yu, ey kele
nanengtun eleg kayu medinnel ni hi-gak?"

Ya nangkalan Jesus ni kulap etan ni tuud Betsaida

22 Dimmateng di Jesus di Betsaida ey wadadda tuun nengi-
lin nekulap, et mampehemmehemmek idan Jesus e keppaen
tu ma-lat ma-kal kulap tu.
23 Et ipengulun Jesus etan nekulap di a-allaw etan ni
bebley. Linupdaan Jesus hu matetu et kap-en tu et kantuy
"Kaw wada law muka ang-anga?"

24 Ey kan etan ni tuu ey "Wada nakka ang-angan tuu, nem
henidda keyew ni kamangginlid."
25 Et kapaen mewan Jesus matetu ey pinhakkeyey kayyag-
gud law hu tuka penang-ang.
26 Impaenamut Jesus di baley da e kantuy "Entan tu idlan
di bebley."

Ya nanghelan Peter nan Jesus ni tuka pengullug e hi-gatu kaumhelaknib
(Matthew 16:13-20; Luke 9:18-21)

27 Hini-yan Jesus et yadda disipol tu hu Galilee et lumaw
idad kebebbebley ni neihnup di Cesarea Philippi. Wadad-
dad dalan ey kan Jesus ni hi-gaday "Hipa-ak na-mun kan
idan tutu-u?"
28 Kan idan disipol tu ey "Tam kan idan edum ey hi-gam
la eman hi John e kamemenyag. Yadda edum ey kanday
hi-gam hi Elijah ey kan idan edum ey hi-gam hu hakey lan
prophet ni netagwan."
29 Kan Jesus ni hi-gaday "Inna-nu daman hi-gayu, hipa-ak
ni kan yu?" Kan Peter ey "Hi-gam hi Christo e intu-dak Apu
Dios ni kamengippaptek idan tuu tu."
30 Nem inhelan idan Jesus et kantuy "Entan tu i-i-hel di
edum ni tuu huttan."

Ya nanghelan Jesus ni meippanggep ni panlelehhanan tu et ya ketteyyan tu
(Matthew 16:21-28; Luke 9:22-27)

31 Inlapun Jesus ni menghel ni hi-gadan meippanggep ni
meippahding alin hi-gatu. Kan tuddan disipol tu ey "Hi-
gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey mahapul ni manhel-
heltappak. Eleg ali ebbulutaddan kamengipappangngulun
Jews, yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun
Tugun Moses e hi-gak hi Christo. Et pepettey da-ak ali, nem
metegguan nak ni katlun aggew."
32 Huyya hu impanna-ud Jesus ni inhel ni hi-gada. Ey
inaygan nan Peter di a-allaw tu et ehelan tu, tep eleg tu
pinhed ni meippahding humman ni hi-gatu.
33 Nem nanligguh hi Jesus et in-ang-ang tuddan disipol tu
et ibunget tu hi Peter. Kantuy "A-allaw ka! Heni ka dama hi
Satanas. Ya nemnem mu ey nemnem ni tuu, beken ni henin
nemnem Apu Dios."
34 Inaygan Jesus ida etan tuun neamung et yadda disipol
tu et kantun hi-gaday "Ya tuun pinhed tun mengu-unnud ni
hi-gak, ey mahapul ni eleg tu ikkakaguh hu panyaggudan
tud puyek, nem ennusan tu ligat ni pengu-unnudan tun hi-
gak, anin ni humman umhulun ni ketteyyan tu.

35 Tep ya tuun ya neitu-wan tu eyad puyek hu tuka
ikkakaguh ni ebuh ey endilli biyag tun endi pappeg tu. Nem
ya tuun tuka ikkakaguh ni mengu-unnud ni hi-gak niya tuka
ikkakaguh ni mengippeamtan et-eteng ni impeminhed Apu
Dios idan tuu, anin umhulun ni ketteyyan tu ey meidwatan
ni biyag ni endi pappeg tu.
36 Tep anin ni ellan ni tuun emin hu wada eyad puyek
et endilli silbitu hedin endilli biyag tun endi pappeg tu et
meiddawwin Apu Dios ni ingganah.
37 Tep ya tuun meiddawwin Apu Dios ni ingganah ey endi
mabalin ni pehding tu.
38 Dakel idan nunya hu tutu-un lawah ni nengiwalleng
nan Apu Dios. Et humman hu, ya tuun kamengibbe-ing ni
hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu niya nakka ituttuddu,
ey eggak ali ibbilang ni tuuk ni pambangngadan kun hi-
gamiddallin aanghel ni pengippeang-angan kun dayaw min
Ama e hi Apu Dios.”

9

1 Kan mewan Jesus ey “Nemnemnem yu eya e-helen ku, e
wadaddallin hi-gayu hu eleg mettey ingganah ni ang-angen
dalli nan-ap-apuan Apu Dios e et-eteng kabaelan tu.”

Ya nambaliwan ni ang-ang Jesus
(Matthew 17:1-13; Luke 9:28-36)

2 Nelabah enem ni aggew ey inaygan Jesus di Peter, hi
James et hi John et manteyed ida etan di eta-gey ni duntug
et e-ebbuh idadman. Nekekemtang ey inang-ang da e hin-
appil hu ang-ang Jesus.
3 Ya balwasi tu ey nambalin ni mabkablah e kamammussi-
lak ni peteg e endi kei-ingngehan tu eyad puyek.
4 Entanni, ey newadad Moses nan Elijah e ida kamekiung-
ungbal nan Jesus.
5 Kan Peter nan Jesus ey “Apu, kayyaggud et wada itsud
ya! Umkapya kamin tellun a-abbung et hi-gam ni hakey, hi
Moses ni hakey niya hi Elijah ni hakey.”
6 Inhel tu humman tep simmakut idan peteg eleg tu amta
e-helen tu.
7 Entanni ey newada kulput ey hiniduman tudda. Ey
wadalli immehel etan di kulput e kantuy “Huyya hu U-
ungngak ni nakappinhed ku. U-unnud yu hu e-helen tun
hi-gayu.”
8 Da i-ang-ang ey attukaw lad Moses nan Elijah, ebuh hi
Jesus ni wada.

9 Ida kamandayyud duntug, ey sinugun idan Jesus e
kantuy “Entan tu i-i-hel humman ni inang-ang yu ingganah
alin ketegguan kun ketteyak e Pengulwan ni emin ni tuu.”
10 Inu-unnud da humman ni inhel tu, nem hi-gada ngu
ey ida kamanhuhummangan e kanday “Hipa na-mu pinhed
tun e-helen ni kantuy metegguan ali?”
11 Et kandan Jesus ey “Kele kan idan kamantuttuddun
Tugun Moses ey memengngulun um-ali mewan hi Elijah et
han umli etan mengippaptek ni tuu?”
12 Hinumang Jesus et kantuy “Makulug numan humman,
tep mahapul ni um-ali ni hi Elijah et tu idaddan ida tuun
mengebbulut etan ni mengippaptek ni hi-gada. Nem wada
neitudek ni ehel Apu Dios ni kantuy hi-gak e Pengulwan ni
emin ni tuu ey mahapul ni panlelehhanan kun pehding dan
hi-gak niya mepihhullak ali.
13 Nem e-helen kun hi-gayu e immali dedangngu la hi
Elijah et panlelehhanan tu hu impahpahding idan tuun hi-
gatu, et humman hu inamnuan tu-wangun eman ni inhel
Apu Dios ni pehding dan hi-gatu.”

Ya nangkalan Jesus ni neihuklung etan ni u-ungnga
(Matthew 17:14-21; Luke 9:37-43)

14 Dimmateng di Jesus di kad-an idan edum ni disipol tu,
ey inang-ang da neamung ni dakel ni tuu. Wadadda etan
kamantuttuddun Tugun Moses e ida kamekihhubbeg idan
disipol tu.
15 Inang-ang idan katuutuu hi Jesus ey immamleng ida et
mambesik idan an menammun hi-gatu.
16 Kan Jesus idan disipol tu ey “Hipa yuka pekihhubbegin
hi-gada?”
17 Ey wadalli hakey ni immehel e kantuy “Apu, in-alik hu
u-ungngak ni nehuklungan ni dimonyoh et eleg paka-hel.
Pinhed ku anhan ni e-kalen mu humman ni neihuklung ni
hi-gatu.
18 Hedin himpaw ni neihuklung, man tuka pan-ibeknay
hu annel tud puyek, ey kaman-uupag bungut tu, ey ka-
mangkekelletket ngipen tu niya kaumkedhel annel tu. Kan
kuddan disipol muy e-kalen da, nem eleg da han-ekal.”
19 Kan Jesus ey “Ayyakaw kayun tuun nunya, lawah kayu
niya endi yuka pengullug! Piga binabbal kun hi-gayu?
Kaw mekihahha-addak ni hi-gayun ingganah et han kayu
mangulug? I-li yudya etan u-ungnga.”
20 Et ilaw da etan u-ungngad kad-an Jesus. Inang-ang etan
ni neihuklung hi Jesus ey pinhakkeyey impegeygey tu etan
u-ungnga et metu-lid puyek ey kaman-uliulin niya kaman-
uupag bungut tu.

21 Kan Jesus etan ni aman nunman ni u-ungnga ey “Pigan
tu nengilapwan tun hanniman?” Kan etan ni ametu ey
“Tam neipalpu eman ni kageggellang tu.
22 E-eggel ni innang ni mettey, tep neala ni nanteb-ung
di apuy winu danum. Hemek dakemi anhan et baddangan
dakemi hedin dammutu.”
23 Kan Jesus ey “Baddangan dakeyu. Nem entan kantuy
‘hedin dammutu,’ tep kaw eleg mu amta e ya tuun kamen-
gullug nan Apu Dios ey mebaddangan di hipan mahapul
tu?”
24 Inlet etan ni aman u-ungnga ehel tu e kantuy “Nakka
mengullug, nem kulang nakka pengullug, baddangi muwak
anhan!”
25 Inang-ang Jesus e kaelieliddan emin hu tuud kad-an tu
et kantu etan ni neihuklung ey “Hi-gam ni neihuklung hu
gaputun nenganga niya netuleng eya u-ungnga, ka-kal kan
hi-gatu ey entan ali law pambangngad.”
26 Ey pinhakkeyey impatkuk etan ni neihuklung etan u-
ungnga, ey kimmedhel e heni netey et wada hakkeyey
kanda na-mu nem netey.
27 Nem singnged Jesus et peehneng tu ey immehneng.
28 Entanni ey limmaw di Jesus etan di baley et humgep
ida et e-ebbuh ida ey kan idan disipol tun hi-gatuy “Kele
eleg mi han-ekal etan neihuklung?”
29 Kan Jesus ey “Endi edum ni mabalin ni mengkal ni
nunman ni kameihhuklung, ebuh dasal.”

Ya pidwa tun nanghelan Jesus ni ketteyyan tu
(Matthew 17:22-23; Luke 9:43-45)

30 Hini-yan da humman ni bebley et idlan dad Galilee, tep
eleg pinhed Jesus ni wadadda edum ni tuun mengamtan
kad-an tu, tep wada ittuttuddu tuddan disipol tu.
31 Kantun hi-gaday “Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey
ellan da-ak idallin edum ni tuu et pateyen da-ak, nem yan
katlun aggew ni ketteyyan ku ey metegguan nak.”
32 Eleg da awatan humman ni tuka e-e-hela, nem wada
egen dan manmahmah meippanggep nunman.

Ya elaw ni makulug ni kasina-gey
(Matthew 18:1-5; Luke 9:46-48)

33 Dimmateng idad Capernaum et humgep idad hakey ni
baley. Kan Jesus idan disipol tuy “Hipalli yuka ennungbalad
dalan?”
34 Nem endi kaumhumang, tep ya daka ennungbala ey
hedin hipa keta-ta-geyan saad tun hi-gadan emin.

35 Yimmudung hi Jesus et kan tuddan disipol tuy "Ya
etan tuun pinhed tun hi-gatu keta-ta-geyyan ey mahapul ni
pebabah tu annel tu et mambalin ni bega-en idan edum tu."
36 Immayag hi Jesus ni u-ungnga et peehneng tud hinang-
gadan emin. Inakwal tu etan u-ungnga et kantun hi-gaday
37 "Ya etan tuun pinhed tudda u-ungnga gapuh ni hi-
gak ey humman ida neminhed ni hi-gak. Ey ya etan tuun
neminhed ni hi-gak ey pinhed tu dama etan nengitu-dak ni
hi-gak e hi Apu Dios."

Ya tuun makulug ni daka kulluga hi Jesus ey beken idan buhul tu
(Luke 9:49-50)

38 Kan John ni hi-gatuy "Apu, wada inang-ang min tuun
han-ekal tu neihuklung, tep ya ngadan mu tuka ussalan
mengkal ni neihuklung, nem impasiked mi tep beken ni
edum tayu."
39 Nem kan Jesus ey "Entan tu pasiked tep ya tuun ya
ngadan ku hu tuka ussalan mengippahding ni miracle ey
beken ni lawah hu e-helen tun hi-gak.
40 Tep emin ida etan tuun eleg umbangking ni hi-gatsu ey
edum tayudda humman.
41 E-helen kun hi-gayu e ya etan tuun mengippeinnum
ni hi-gayun anin ni hambasuh ni danum tep inamta tu e
yuwak kakulluga ey iddawtan kun panyaggudan tu.

Mahapul ni hellipat-an tayu ma-lat ya kakkayyaggud elaw tayu
(Matthew 18:6-9; Luke 17:1-2)

42 Nem ya etan tuun hi-gatu umhulun ni pengiwwallen-
gan ni pakekulug tun tuka pengullug ni hi-gak, ey heballi
ta-yunan hu buklew tun et-eteng ni batu et an lenengen di
baybay
43-44 Hedin ya ngamay yu hu kaumhulun ni yuka pan-
liwwasi, ey heballi putul yu. Tep i-imman hu anin
megumhulan hu ngamay yu nemet wada biyag yun endi
pappeg tu, nem ya wadan dewwa ngamay yu ey umlaw
kayu damengud impiernoh e eleg me-me-dep apuy diman.
45-46 Hedin ya heli yu hu kaumhulun ni yuka panliwwasi,
ey heballi putul yu. Tep i-imman hu anin ni endi hakey
ni heli yu nemet wada hu biyag yun endi pappeg tu
nem ya wadan dewwa heli yu ey umlaw kayu damengud
impiernoh.
47 Ey hedin ya mateyu hu kaumhulun ni yuka panliwwasi,
ey heballi ukit yu. Tep i-imman hu hakey mateyu nemet
wada hu biyag yun endi pappeg tu nem ya wadan dewwa

mateyu ey umlaw kayu damengud impiernoh e eleg me-me-dep apuy diman.
48 Yadman ey mebiggibiggihan hu annel niya eleg me-me-dep hu apuy. *
49 Emin hu mengullug ni hi-gak ey panligligatan da niya panlelehhanan da ma-lat meihammad hu daka pengullug.
50 Kayyaggud kei-ussalan ni ahin. Nem hedin na-kal hu tamtam tu, man endi law silbitu, tep eleg mabalin ni an pebangngad humman ni tamtam tu. Heni daman kamengullug e et-eteng pansilbian dan panyaggudan ni tuu, tep hi-gada kamengippeang-ang ni kayyaggud ni elaw. Nem hedin iwwalleng yu tugun ku, ey endi law silbi yud edum ni tuu. Et humman hu pan-imbabaddang kayu niya mahapul ni melinggep kayun emin."

10

Ya nengituttudduan Jesus ni meippanggep ni panhi-yanan ni han-ahwa
(Matthew 19:1-12; Luke 16:18)
1 Hini-yan di Jesus hu Capernaum et lumaw idad bebley di Judea, et man-agwat idad Wangwang e Jordan. Entanni ey neamung ida mewan hu dakel ni tuu et tuttuduan tudda, henin tuka pehpehding.
2 Wadadda immalin Pharisee ni pinhed dan patnaan hi Jesus et kandan hi-gatuy "Hipad elaw tayu hu lebbeng ni umhulun ni peni-yanan ni lakin ahwa tu?"
3 Kan Jesus ey "Kaw hipa intugun nan Moses ni hi-gayun meippanggep ni panhi-yanan ni han-ahwa?"
4 Kanday "Tam kantuy dammutu hedin wada kapyaen ni lakin papil ni panhi-yanan dan han-ahwa ey hantu intu-dak hu ahwa tu."
5 Nem kan Jesus ni hi-gaday "In-abulut Moses humman, tep nemahhig kayu e eleg kayun hekey metuttuddui.
6 Nem yan laputun nanletuan Apu Dios ni emin ey lintu tu hu hakey ni laki niya hakey ni bii.
7 Et humman hu, ya laki ey hi-yanen tu hu ammed tu et tu addumen etan ahwa tu.
8 Et hedin nan-addum ida huyyan dewwa ey henidda law hakey. Beken ida law ni dewwa, nem nehakkey ida law.
9 Et humman hu, eleg mabalin ni an panhi-yan ni tuu hu impan-addum Apu Dios."
10 Nambangngad di Jesus etan di baley ey kan ida etan ni disipol tu ey "Hipa humman ni inhel mu?"

---

* **9:48 9:48** Huyyan verses ey nan-ingngeh di verse 44 niyad verse 46, nem huyyaddan dewwan verse ey eleg maitudek di edum ni version.

11 Kan Jesus ni hi-gaday “Ya lakin hi-yanen tu ahwa tu et
mambintan ey in-abek tu hu ahwa tu.
12 Anin daman bii e hedin hi-yanen tu ahwa tu, et
bintanen da, ey in-abek tu etan nemangulun ahwa tu.”

Ya et-eteng ni impeminhed Jesus idan u-ungnga
(Matthew 19:13-15; Luke 18:15-17)

13 Hakey ni aggew ey wadadda edum ni tuun in-alidadda
u-ungnga dan da pekeppan Jesus ma-lat idasalan tudda,
nem imbunget idaddan disipol tu.
14 Dingngel Jesus humman ey bimmunget et kantuy
“Entan tu ika-leg ellian idan u-ungngad kad-an ku, tep
yadda etan tuun henin elaw idan eyan u-ungnga hu elaw
da hu meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios.
15 E-helen kun hi-gayu e mahapul ni iddinel ni tuu hi Apu
Dios ni henin kapengiddinel ni u-ungngan kapemaptek ni
a-ammed da et han maila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios.”
16 Inepupu tudda etan u-ungnga et ita-pew tu ngamay tud
ulu da et idasalan tudda.

Ya meippanggep etan ni kedangyan ni tuu
(Matthew 19:16-30; Luke 18:18-30)

17 Kamenglaw di Jesus di lawwan da ey pindug etan ni
hakey ni laki et an mandukkun di hinangga tu, et kantuy
“Kayyaggud ni Apu, hipa pehding ku ma-lat mawedan hi-
gak hu biyag ni endi pappeg tu?”
18 Kan Jesus ni hi-gatuy “Kele kan muy kayyagguddak?
Endi edum ni kayyaggud nem ebuh hi Apu Dios.
19 Inamtam ida etan tugun ni kantuy ‘Entan patey mu,
entan tu iebek ahwam, entan panekew mu, entan pan-itek
mu, entan tu haul hu edum mun tuu niya u-unnud mud
amam nan inam.’ ”
20 Kan etan ni lakiy “Ma-nudda huttan e Apu, tep inu-
unnud ku dedan emin eman ni keu-ungngak.”
21 In-ang-ang Jesus e ka-ang-ang e wada impeminhed
tun hi-gatu, et kantuy “Hakey ni ebuh law hu mahapul ni
pehding mu. Pambangngad ka ni- et mu igtang ni emin
hu kinedangyan mu et idwat muddan nangkewetwet hu
nanggatngam et han ka maikuyug ni hi-gak, et wadalli
kinedangyan mud kabunyan.”
22 Dingngel etan ni laki humman ey limmemyung e
maggeh nemnem tu et manglaw, tep kedangyan ni peteg.
23 In-ang-ang Jesus idan disipol tu et kantuy “Neligat ida
hu kedangyan ni meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios.”
24 Dingngel da humman ni inhel tu ey natngadda. Kan
mewan Jesus ey “Makulug ni neligat ni peteg ni meilla-kam
di nan-ap-apuan Apu Dios.

25 Nelallakkah hu kamel ni um-usip di telek ni lubay
nem ya an keilla-kaman ni kedangyan di nan-ap-apuan Apu
Dios."
26 Dingngel ida mewan ni disipol tu humman ey nema-
man natngaddan peteg et wada hakkey ni hi-gada ey kanday
"Kaw! Et hipadda tep hu dammutun mehellakniban?"
27 In-ang-ang mewan Jesus ni hi-gada et kantuy "Ya tuu
ey endi kabaelan tun menellaknib ni annel tu. Nem hi Apu
Dios ey han-ipahding tun emin."
28 Immehel hi Peter ey kantuy "Nem nemnem mu kedi e
Apu, inwalleng min emin hu wadan hi-gami et deh e hi-gam
hu mika u-unnuda."
29 Kan Jesus ey "Makulug huttan et mukun nakka e-hela
nisin hi-gayu e ya tuun hi-yanen tu ammed tu, ya u-ungnga
tu, ya agitu, ya baley tu niya puyek tu tep ya tuka pengu-
unnudin hi-gak niya ehel Apu Dios,
30 ey meidwatan ni nunyan ketaggu tun et-eteng ni
panyaggudan tu. Umdakkel hu u-ungnga tu, ya aaggi tu,
ya a-ammed tu, baley tu niya payew tu. Nem wadalli dama
panligligatan tu tep pampalpaligat idallin edum ni tuu, nem
yallin hakey ni aggew ey meidwatan ni biyag ni endi pappeg
tu.
31 Nem yadda etan tuun kameibbillang ni eta-gey ni
nunya, ey hi-gadalli nebabah ey yadda etan nebabah ni
nunya, ey hi-gadalli meibbillang ni neta-ta-gey."

Ya pitlu tun penghelan Jesus ni ketteyyan tu
(Matthew 20:17-19; Luke 18:31-34)

32 Yan eman ni wadad Jesus di dalan ni daka penglawwid
Jerusalem ey hi Jesus hu nemangulu. Emin ida etan disipol
tu et yadda etan tuun kameitu-tu-nud ey ida kaumtatakut,
tep umlaw hi Jesus diman. Entannilli ey inemung idan Jesus
etan Hampulut dewwan disipol tu et ehelen tu mewan ni hi-
gada hu mekapkapyan hi-gatu.
33 Kan Jesus ni hi-gaday "Yan lawwan tayud Jerusalem ey
hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey pedpap da-ak idan ap-
apuddan padi et yadda kamantuttuddun tugun Moses. Et
kandalli ey mahapul ni metteyyak ey pebeltan da-ak idan
beken ni Jew et hi-gada memettey ni hi-gak.
34 Heghegnuden da-ak ali, pan-inlulupdaan da-ak niya
pambe-igen da-ak et han da-ak pateya. Nem yallin katlun
aggew ni ketteyyan ku ey metegguan nak."

Ya imbagad James nan John ni pinhed dan pehding alin
Jesus ni hi-gada
(Matthew 20:20-28)

35 Entanni, ey immalidda etan u-ungngan Sebedi e di
James nan John, et kandan Jesus ey “Apu, wada anhan hu
pinhed min ibbagan hi-gam.”
36 Kan Jesus ey “Hipa humman?”
37 Kan idan nunman ni han-agi ey “Pinhed mi et ni yallin
yuddungam ni pan-ap-apuan mu ey peyuddung dakemid
nambina-hil ni hi-gam, e ya hakey di winannan mu et ya
hakey di winillim.”
38 Nem kan Jesus ni hi-gaday “Eleg yu katteg amta yuka
pan-ibbaga. Kaw makkaw et han-isipel yullin heltapen etan
helheltapen kulli?”
39 Kanday “Dammutun han-isipel mi.” Kan Jesus
ey “Nanna-ud dedan ni manhelheltap kayulli gapuh ni
yuka pengu-unnudin hi-gak, nem hedin meippanggep ni
mekiyyuddung ni hi-gak ey
40 bekennak ni mengippanghel, tep hi Ama e hi Apu Dios
hu mengippeyuddung etan idan pinili tu dedan.”
41 Dingngel ida etan ni edum ni disipol tu ey imbunget
dad James nan John.
42 Et ayagan Jesus idan emin et kantun hi-gaday “Inamta
yu e yadda ap-apun Gentiles ey daka peta-gey ni peteg annel
da niya daka ba-aba-aladda tutu-u
43 Nem beken henin nunman ni hi-gayu. Hedin wadaddan
hi-gayu hu pinhed tun hi-gatu hu keta-ta-geyyan, man
mahapul ni mambalin hi-gatun heni bega-en idan edum tu.
44 Ey hedin wada etan pinhed tun hi-gatu man-ap-apu,
man mahapul ni mambalin ni heni bega-en.
45 Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey immali-ak
ni mambalin ni bega-en ni emin ni tuu, beken ni an man-
ap-apu. Immali-ak ni mengikkettey ni liwat ni tuu ma-lat
mahelakniban ida.”

Ya nangkalan Jesus ni kulap nan Bartimeo
(Matthew 20:29-34; Luke 18:35-43)

46 Entanni ey dimmateng di Jesus di Jerico. Yan daka
pampeni-yanin nunman ni bebley ey dakel ida neikuyug ni
hi-gada. Wada etan nekulap ni kamanyuyyuddung di gilig
ni keltad e kamangkedekedew idan tuun kamelebbah di
kad-an tu. Ya ngadan tu numman ni nekulap ey hi Bartimeo
e u-ungngan Timeo.
47 Dingngel tu e kamangkelebbah hi Jesus di Nazareth ey
kamantetekkuk et kantuy “Apu Jesus e helag David, hemek
muwak anhan!”
48 Ey imbunget ida etan ni tuu e kanday “Eneeneng ka!”
Nem tu anhan law kapan-eleta tekuk tu. Kantuy “Apu e
helag David, hemek muwak anhan!”

49 Immehneng hi Jesus et kantuy “Yulli ayagi.” Et da
ayagan. Kandan hi-gatuy “Amleng ka law, tep deh e daka
kapan-eyyagin hi-gatu!”
50 Ey inainah etan ni nekulap e inwekillih tu etan neita-
kep ni balwasi tu et lumaw di kad-an Jesus.
51 Kan Jesus ni hi-gatuy “Hipa pinhed mun pehding kun
hi-gam?” Kantuy “Apu, pinhed kun e-kalen mu kulap ku.”
52 Kan Jesus ey “Lakkay law, na-kal hu kulap mu tep ya
muka pengullug ni hi-gak.” Pinhakkeyey kaum-ang-ang law
hu mate tu et maikuyug nan Jesus.

11

Ya linawwan Jesus di Jerusalem et daydayawen idan tutu-
u
(Matthew 21:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

1 Neihnup law di Jesus di Jerusalem e wadaddad appit
ni Betania et yad Betpage etan di Duntug e Olibah, ey
impamengulun Jesus ida etan dewwan disipol tu et kantun
hi-gaday
2 “Pan-ipappangngulu yu la eman di bebley di Betpage et
hedin dettengen yu etan neiiket ni kilaw ni kebayyun eleg
ni metakkayan, ey ukah yu et i-li yudya.
3 Hedin wada tuun penghel tuy ‘Kele yu ellan?’ Ey
kanyuy ‘Mahapul ni Apu mi huyya, nem ibbangngad millin
mekemkemtang.’ ”
4 Et ipappangnguludda etan ni dewwa. Limmaw ida ey
wada tu-wangu hu kebayyud gilig ni keltad ni neiiket di
neihnup di hakey ni baley.
5 Daka pan-ukkaha ey kan ida etan ni tuun nenang-ang ni
hi-gaday “Kele yuka pan-ukkaha iket tu?”
6 Nem inhumang da etan inhel Jesus ni ihhumang da et
ida law kaum-eneeneng etan tuu.
7 Inlaw da humman ni kebayyud kad-an Jesus et idpen da
balwasi dad beneg tu et mantakkay hi Jesus. *
8 Nan-ekal idan dakel ni tuu hu balwasi da et pan-iap-
ap dad keltad ni dellanen Jesus. Ey ya damadda edum ey
bulung ni keyew hu in-ap-ap dad dalan.
9 Yadda etan tuun nemangulu, et yadda etan kameitu-tu-
nud nan Jesus ey daka pan-itkuk hu daka penaydayaw ni
hi-gatu. Kanday “Kamedeyyaw hi Apu Dios! Kamedeyyaw
eya intu-dak tu! †

---

* **11:7 11:7** Huyyan klasih ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep hu in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man mekiggubbat. † **11:9 11:9** Psalm 118:26

10 Anggegannu law hu kedettengan ni pan-ap-apuan eman
ni apu tayu la e hi David. Kamedeyyaw hi Apu Dios di
kabunyan."
11 Dimmateng di Jesus di Jerusalem et humgep di Tempol
et man-ang-ang-ang di nanlinikweh. Nem kamangkehilleng,
et ikuyug tudda etan Hampulut dewwan disipol tu, et
lumaw idad Betania.

Ya etan keyew ni fig ni eleg lummeh
(Matthew 21:18-19)

12 Yan newa-waan tun nalpuan dad Betania, ey neupa hi
Jesus.
13 Inang-ang tu etan bimmubbulung ni keyew ni fig, et
lumaw ni an menang-ang ni lameh tu ey endi, tep beken
nunman hu ahilammelammehan ni fig.
14 Inidutan Jesus humman ni keyew e kantuy "Hi-gam ni
keyew ey eleg kalli umlamelameh ni ingganah." Emin ida
disipol tu ey dingngel da humman ni inhel tu.

Ya linawwan Jesus di Tempol
(Matthew 21:12-17; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

15 Dimmateng di Jesus di Jerusalem et lumaw mewan di
Tempol. Et pampa-hep tudda etan kaumgatang niyadda
etan kamampanggettang di bawang. Binetu-lang tudda
etan tebol ni daka pengippehullulin pihhuh niyadda etan
yuddungngan idan kamanggettang ni paluma.
16 Impasiked tudda tuun mengihgep ni daka iggatang di
bawang ni Tempol.
17 Kantuddan tuu ey "Neitudek di libluh hu ehel Apu Dios
e kantuy 'Ya baley ku ey keemmungan idan nambakbaklang
ni tuud puyek ni mandasal ni hi-gak.' Nem ay impambalin
yun heni tallu-an idan matekew, tep hauhaul hu yuka
pengellain pihhuh idan kaum-alin mandasal."
18 Dingngel idan ap-apuddan padi niyadda etan kaman-
tuttuddun Tugun Moses humman, ey ida kaumnenemnem
ni pehding dan memettey nan Jesus. Tep ida kaumtakut,
tep inamta da e dakel ida tuun nangngel ni intuttuddu tu
ey daka pakakkulluga.
19 Mahmahdem ni nunman ey hini-yan di Jesus et yadda
disipol tu humman ni bebley.

Ya etan keyew ni fig ni inidutan Jesus
(Matthew 21:20-22)

20 Yan newa-waan tu, ey indalan dad kad-an etan ni keyew
ni fig, et ang-angen da, ey nema-ganan ni emin hu bulung
tu ingganah di lamut tu.

21 Ninemnem Peter etan inhel Jesus et kantuy “Apu, ang-
ang mu kedi eman inidutan mun keyew. Nekamma-ganan
law.”
22 Kan Jesus ni hi-gaday “Hedin wada yuka pengullug nan
Apu Dios,
23 ey dammutun hedin kanyun duntug ey kei-tan kad
baybay, ey makulug ni mei-tan hedin pinhed Apu Dios.
Emin hu yuka nemnemneman meippahding ey um-amnu
hedin eleg kayu mandinwa e meippahding humman ni
pinhed yu.
24 Mukun nakka e-helan hi-gayu e hedin mandasal kayu e
wada ibbageyun Apu Dios, ey makulug ni meidwat hu hipan
ibbageyu hedin kullugen yu.
25 Ey hedin mandasal kayu, man pesinsahi yu nambahu-
lan idan edum yun hi-gayu ma-lat pesinsahan daman Ama
tayu e hi Apu Dios hu hipan nambahulan yu.”
26 Nem hedin eleg yu pessinsahi nambahulan ni edum yun
tuu, man eleg dama pessinsahin Apu Dios hu nambahulan
yu. ‡

Ya eleg pengebbulusiddan ap-apuddan Jews e wada lebbeng Jesus ni mantuttuddu niya mengippahding idan pehding tu

(Matthew 21:23-27; Luke 20:1-8)

27 Nambangngad di Jesus di Jerusalem et humgep di Tem-
pol ey immalidda ap-apuddan padi, yadda kamantuttuddun
Tugun Moses, niyadda ap-apuddan Jews, ey kandan hi-
gatuy
28 “Hipa kelebbengan mun mengippahding ida eyan
muka pehpehding? Hedin wada kelebbengan mu, hipa ni-
ngangu nengidwat?”
29 Kan Jesus ni hi-gaday “Wada ni ibbagak, et hedin
hanhumang yu, ey han ku dama hinumang hu yuka pan-
ibbagan hi-gak.
30 Hipa nengidwat ni kelebbengan John ni mambenyag,
kaw hi Apu Dios winu ya tuu?”
31 Humman imbagan Jesus ey ida kaman-imbagga, e
kanday “Hipa penummang tayu? Tep hedin kan tayuy ‘Hi
Apu Dios,’ penghel Jesus ey ‘Nem tamey eleg yu kulugen hu
intuttuddun John.’
32 Hedin mewan kan tayuy ‘Ya tuu,’ ey anggetakkut!”
Ida kaumtakut idan tutu-u tep daka kulluga e makulug ni
prophet hi John.

‡ **11:26 11:26** Huyyan verse ey eleg maitudek di edum ni version.

33 Et kandan Jesus ey “Tawwey, eleg mi amta.” Et kan
daman Jesus ey “Hedin hanniman, eggak tep dama e-
helan hi-gayu hu nengidwat ni hi-gak ni kelebbengan kun
kamengippenahding eyan nakka pehpehding.”

12

Ya a-abbig meippanggep idan etan ni kamampaptek ni netamman ni grapes
(Matthew 21:33-46; Luke 20:9-19)

1 Nan-a-abbig hi Jesus et kantuy “Wada etan tuun sinam-
man tu puyek tun grapes, et luhuden tu hu nanlinikweh.
Kimmapyan pengkekpalan et ya eta-gey ni pan-eddugan et
pepaptek tun edum ni tuu et lumaw di edum ni bebley.
2 Nedateng humman ni intanem tu, et itu-dak tu etan
hakey ni bega-en tun an mengellan dewatu.
3 Nem limmaw etan bega-en ey dimpap ida etan ni
kamampaptek ni nunman ni neitnem, et pambaigen da et
han da pambangngad, e endi da indawat ni hi-gatun dewa
etan ni kampuyek.
4 Nenu-dak mewan etan kampuyek ni hakey ni bega-en
tu, ey nampa-tu da mewan et pambaingan da.
5 Nenu-dak mewan etan kampuyek ni hakey ni bega-en tu
ey pintey da. Wadadda pay edum ni intu-dak tu ey pintey
dadda edum niya nambaig da edum.
6 Endi law edum ni ittu-dak tu, et itu-dak tu etan u-
ungnga tun nakappinhed tu. Tep kan etan ni kampuyek ey
‘Pangngu ew et ya eya u-ungngak hu ittu-dak ku. Nanna-ud
ni be-ingan da et lispituhen da.’
7 Limmaw etan u-ungnga tu ey kan ida etan ni ka-
mampaptek ni nunman ni puyek ey ‘Iyyalli u-ungnga tun
memeltan alin puyek tu. Pandada-da itsu et pateyen tayu
et pampuyek tayu eya puyek ni beltanen tu.’
8 Dimpap da tu-wangu etan u-ungngan kampuyek, et
pateyen da et da bekahen annel tu.”
9 Kan Jesus ida etan ni tuu ey “Hipalli na-mu pehding etan
ni kampuyek etan idan kamampaptek ni nunman ni puyek
tu? Makulug anhan et tudda pepettey etan kamampaptek
ni puyek tu, et pepaptek tun edum ni tuu.”
10 Negibbuh huyyan a-abbig tu et kantu mewan ey “Wada
na-mun binidbid yu etan neitudek ni kantuy

‘Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey
humman anhan law hu impambalin Apu Dios ni
kekakkayyaggudan ni meikkapyad baley.

11 Humman ni impahding tu ey tayu katetbala e kayyaggud
ni peteg.’ ”

12 Ihik idan etan ni ap-apuddan Jews ni dedpapen hi Jesus,
tep inamta da e hi-gada nengipadngelan tun nunman ni a-
abbig, nem ida kaumtakut idan tuu et neala et hi-yanen da.

Ya pambeyyadan ni buwis nan hi Cesar e ap-apud Rome
(Matthew 22:15-22; Luke 20:20-26)

13 Entanni, ey intu-dak dadda Pharisee et yadda etan
edum ni tuun Herod ni an mematnan Jesus. Limmaw ida
et kandan hi-gatuy
14 "Apu, inamta mi e makulug emin hu muka e-hela ey
muka ituttuddu makulug ni elaw Apu Dios niya eleg ka
meidngelin kae-heladdan tutu-u niya eleg mu hengnguda
hu ingkatuun hipan tuu. Ehel mun hi-gami, kaw kamei-
ebbulut di Tugun Moses e hi-gatsun Jews ey mambeyyad
itsun Cesar e ap-apud Rome ni buwis winu eleg?"
15 Nem inamtan Jesus e pinhed dan ebuh ni patnaan hedin
hipa kantu. Et kantun hi-gaday "Kele yuwak kapatpatnai?
I-li kayullin palatah et ang-angen ku ah."
16 Et idwat da ey kan Jesus ni hi-gada ey "Hipa kan-angah
niya kan-ngadan eyan neimalka eyad pihhuh?" Kanday
"Tam hi Cesar."
17 Et kan Jesus ni hi-gaday "Idwat yun Cesar hu lebbeng
tun meidwat ni hi-gatu, niya idwat yun Apu Dios hu lebbeng
tun meidwat ni hi-gatu." Ey natngaddan nenumang tu et hi-
yanen da.

Ya meippanggep ni ketegguan ali
(Matthew 22:23-33; Luke 20:27-40)

18 Entanni, ey wadadda mewan immalin Sadducee di kad-
an Jesus. Humman idan tuu ey kanday eleg meteggui tuun
netey.
19 Kandan Jesus ey "Apu, intuttuddu lan Moses e hedin
netey hu hakey ni laki ey endi u-ungnga tu, man mahapul
ni ahwaen ni agi tun laki etan biin nebalu ma-lat hedin man-
ungngadda, man meibbillang ni u-ungnga da etan ni netey.
20 Inna-nu tep hedin heninnuy neipahding: Wadadda
pitun lalakkin han-aaggi. Nelahin etan pengulwan da, nem
endi u-ungnga da ey netey.
21 Bineltan ni neihned humman ni bii ey netey dama ey
endi u-ungnga da.
22 Nambebeltanan da ey netey idan emin ey endi u-
ungnga da. Entanni, ey netey dama law etan bii.
23 Hedin makulug ni metegguan idallin emin hu
nangketey, hipalli tep law kan-ahwan nunman ni bii, tep
aye nambebeltanan idan pitun han-aaggi?"

24 Hinumang Jesus et kantuy “Neihla kayu. Huttan
keamtaan tu e eleg yu han-awat hu impatudek Apu Dios
ni ehel tu niya kabaelan tu.
25 Yallin ketegguan idan nangketey ey heniddalli anghel
di kabunyan e eleg idalli law man-aahwa.
26 Hedin ya meippanggep ni ketegguan idan nangketey,
kaw eleg yu awatan hu intudek Moses ni inhel Apu Dios ni
nekihummanganan tun hi-gatu etan di kamantettebbel ni
kekkeyyew? Kantuy ‘Hi-gak hu Dios nan Abraham, hi Isaac
ni hi Jacob.’
27 Et huyya pengamtaan tayu e humman idan aammed
tayu ey netey ida, nem eleg ibbilang Apu Dios idan netey, tep
tegguen tuddalli emin tuu tu. Hi-gatu ey Dios idan mategu,
beken ni yadda netey. Huttan kangkun neihla kayun peteg.”

Ya keim-importantehan ni tugun Apu Dios (Matthew 22:34-40; Luke 10:25-28)

28 Wada etan hakey ni kamantuttuddun Tugun Moses
ni nangngel ni nunman ni inhel Jesus, et inamta tu e
kayyaggud humman ni inhumang tuddan Sadducee, et
lumaw di kad-an Jesus et kantuy “Hipa keim-importantehan
di emin ni tugun?”
29 Hinumang Jesus et kantuy “Na-hel hu keim-
importantehan ni tugun Apu Dios eman ni nanghelan
tun kantuy ‘Dengel yun tutu-ud Israel huyya: Hi Apu Dios
ey hakey ni ebuh et endi edum ni Apu tayu.
30 Hi-gatun ebuh hu pinheden yud puhu yu, yad emin di
yuka nemnemnema, niyad emin di yuka pehding.
31 Ya meikkadwa: Mahapul ni pinheden yu edum yun tuu,
henin impeminhed yun annel yu.’ Huyyan dewwan tugun
hu keim-importantehan di emin ni tugun tu.”

32 Kan etan ni kamantuttuddun Tugun Moses ey “Makulug
huttan ni inhel mu e Apu. Makulug ni endi edum ni Apu
tayu nem ebuh hi Apu Dios, niya endi edum ni Dios, nem
hi-gatun ebuh.
33 Mahapul ni hi-gatu pakappinheden tayu niya pinheden
tayu dama edum tayun tuu henin impeminhed tayun annel
tayu. Huyyadda keimportantehan ni tugun ni meunnud
nem yadda etan kamei-appit ni kagihheba niya hipaddan
edum ni kamei-appit nan Apu Dios.”
34 Inamtan Jesus e neiptek humman ni inhel tu et kantuy
“Ngannganih ni meilla-kam kad nan-ap-apuan Apu Dios.”
Negibbuh humman ey ida law kaumbaing ni memabbaggan
Jesus.

Hi Christo ey beken ni helag David ni ebuh, tep hi-gatu ey Ap-apun David metlaing
(Matthew 22:41-46; Luke 20:41-44)

35 Yan eman ni kapantuttudduin Jesus di Tempol, ey kantuddan tuu ey "Kele kan idan kamantuttuddun Tugun Moses ey hi David ali kehlagan nan Christo?
36 Tam impa-hel ni Ispirituh Apu Dios nunman hi David et kantuy:
Kan Apu Dios etan ni Ap-apu tayu e hi Christo ey 'Yudung
kad winannan ku ingganah apputen kuddan emin hu
buhul mu.' *
37 Huyya keang-angan tu e anin ni hi David et tuka ingngadni hi Christo ni Ap-apu tu. Et hedin hanniman, kele inna-nu et hi Christo ey helag David?"

Emin ida etan tuun neamung ey pinpinhed dan ded-dengngelen humman ni kapan-e-helan Jesus.

Ya lawah ni elaw idan kamantuttuddun Tugun Moses
(Matthew 23:1-36; Luke 20:45-47)

38 Kan mewan Jesus ni hi-gaday "Helipat-i yu et eleg yu u-unnuden hu elaw idan kamantuttuddun Tugun Moses, tep pinhed dan emin hu tuu ey immatunan dadda e mittuduh ida, tep ida kamambabalwasin andukkey niya pinhed dan tettebalen emin ni tuu ida, nema-ma hedin wadaddad mulkaduh.
39 Pinhed da pay ni hi-gada umyudung di kayuddungin kametbal ni tuud simbaan niya pinhed dan yad kayud-dungiddan kametbal ni tuu hu yuddungngan da hedin wada hamul.
40 Dadda kaa-amiha hu nangkebalun bii et daka pan-ala hu limmu da, nem hedin ida kamandasal, man anakkayang numan e daka dukkedukkeya dasal da e heni etan ni beken ni lawah hu daka pehpehding. Et humman hu, nemahhig ali pengastigun Apu Dios ni hi-gada tep yadda humman ni lawah ni daka pehpehding."

Ya indawat etan ni nebalun biid Tempol
(Luke 21:1-4)

41 Yimmudung hi Jesus di Tempol di demang etan ni kapengi-emmungin pihhuh ni kaiddawat idan tutu-u et tuka ang-ang-angadda katuutuun kamampengihha-ad ni pihhuh da. Dakel ida kekeddangyang ni nampengiha-ad ni dakel ni pihhuh da.
42 Entanni ey immali hu newetwet ni nebalun bii ey deddewwan hepeng ni ebuh hu inha-ad tu.

---

* **12:36 12:36** Psalm 110:1

43 Inaygan Jesus ida etan disipol tu et kantun hi-gaday "E-
helen kun hi-gayu e ya etan deddewwan hepeng ni inha-ad
ni nebalun bii hu e-etteng balol tu nem ya indawat idan
etan ni edum.
44 Tep yadda inha-ad etan idan kedangyan ey humman
nehawal ni kinedangyan da. Nem ya etan newetwet ni
nebalun bii ey ebuh humman ni pihhuh tu, nem inhanekul
tun indawat ni emin."

13

Ya nanghelan Jesus ni kebahbahan etan ni Tempol et ya panlelehhanan niya panligligatan tulli
(Matthew 24:1-2; Luke 21:5-6)

1 Yan kapampeni-yanid Jesus etan ni Tempol, ey kan
etan ni hakey ni disipol tuy "Apu, ang-ang mu kedi,
kakkayyaggud eya Tempol! Ey etta-teng ni peteg hu batun
nangkeikapya!"

2 Kan Jesus ey "Em, kayyaggud eya yuka ang-ang-angan
nunya, nem edum alin aggew et mangkebahbah idan
emin huyya. Endiddallin eyan batu hu mannenneng di
neikapyaan tu, anin hakey."

3 Yan eman ni linawwan di Jesus di Duntug e Olibah,
ey limmaw di demang ni Temple et an yumudung diman.
Entanni ey limmaw hi Peter, hi James, hi John, ni hi Andrew
di kad-an tu et e-ebbuh idadman ey kandan hi-gatuy
4 "Pigan tulli amnuan nunyan inhel mu niya hipalli pengi-
immatunan hedin kamangkedettengi amnuan tu?"

5 Kan Jesus ey "Helipat-i yu ma-lat endi an mehe-ul ni hi-
gayu,
6 tep dakel idalli um-alin kanday hi-gada hi Christo et
dakel ali tuun mehe-ul.
7 Ey dedngelen yulli e ida kamanggugubat hu tutu-ud nei-
hnup niyad neidawwi, nem entan ali takut yu. Huyyaddalli
mekapkapya, nem beken alin nunman ni kepappegan ni
puyek.
8 Em, manggugubat idalli kebebbebley, tep wada hakkey
ni ap-apu ey gubbaten tu hu edum tun ap-apud edum ni
bebley. Ey meweddalli bisil niya yegyeg. Huyyaddalli hu
keilleppuan ni ligat.

9 Helipat-i yu, tep dedpapen dakeyulli et illaw dakeyud
hinanggaddan huwet. Pambe-igen dakeyud kesimsimbaan
niya peehneng dakeyud hinanggaddan ap-apu tep ya yuka
pengullug ni hi-gak. Et yan nunman hu pengippeamtaan
yun hi-gadan meippanggep ni hi-gak.

10 Tep mahapul ni meippeamtad kebebbebley hu meippanggep ni impahding kun panyaggudan ni tuu et han medatngi hu kepappegan ni puyek.

11 Hedin dedpapen dakeyulli et illaw dakeyud hinanggaddan huwet, entan kadenagi yun e-helen yu. Ehel yu hu hipan wadad nemnem yu, tep emin ali etan e-helen yu ey melpu etan ni Ispirituh Apu Dios, beken kayun kan nemnem.

12 Yalli agi ey hi-gatu mengippepettey ni agi tu, ya a-ammed ey hi-gatu mengippepettey ni u-ungnga tu. Et yadda u-ungnga ey pepettey da a-ammed da.

13 Emin idalli tuu ey anggebe-hel dakeyu tep ya yuka pengullugin hi-gak. Nem yaddalli etan mengissippel ni ligat da niya mengippenenneng ni daka pengullug ni hi-gak ingganah ni megibbuh emin ida huyya, ey meihwang ida.

Ya meippanggep ali etan ni anggetakkut
(Matthew 24:15-28; Luke 21:20-24)

14 Wadalli etan lawah ni peteg ni ang-angen yun kapekabbellawan Apu Dios ni meihha-ad etan di beken ni lebbeng ni keihha-adan tu. (Hi-gayun memidbid ni nunya ey mahapul ni ewwatan yu huyya.) Emin idalli tuud Judea ey mahapul ni umbesik idad duntug.

15 Ya etan tuun wadad dallin ni baley tu ey mahapul ni eleg mantaktaktak ni umhegep di bawang ni an mengellan hipan mahapul tu, nem nealay bimmesik ma-lat eleg hakupan ni buhul tu.

16 Yadda etan tuun wadad payew ey mahapul ni eleg ida mantaktaktak ni umlaw di baballey dan an mengellan balwasi da, nem nealay bimmesik ida ma-lat eleg ida mehakupan.

17 Anggehemmek idalli bibi-in nampambutsug et yaddalli etan wada gelang dan kaman-innum hedin medettengan idalli humman ni aggew.

18 Pandasal kayun Apu Dios ma-lat eleg ali maipaddih ni keteketel,

19 tep humman ni ligat ey nehalman ni peteg nem yadda la emin ni ligat, neipalpu eman ni naltuan ni puyek ingganah nunya. Ey endilli law hu henin nunman ni ligat hedin megibbuh.

20 Nem ay kayyaggud et ingkalan Apu tayu hu bilang ni aggew ni panliggatan alin tuu gapuh idan etan ni tuu tun pinili tu, tep gullat ni eleg tu ekalan, et mettey emin hu tuu.

21 Ey hedin wadaddalli etan menghel ni kanday wadad dimmun winu wadadya hi Christo, ey entan kaya kulug tu.

22 Tep dakel ali hu menghel e kanday hi-gada hi Christo
ey yaddalli edum ey kanday prophets ida. Ipahding dalli
kaketngain tuu niya peang-ang dalli hu et-eteng ni kabaelan
da, et humman hu, gullat ni mabalin et, anin idallin tuun
Apu Dios et mehe-ul ida.
23 Et humman hu, helipat-i yu, yaggud impamenguluk ni
inhel ni hi-gayu.

Ya ellian ali mewan Jesus
(Matthew 24:29-31; Luke 21:25-28)

24 Hedin megibbuh idalli huyyan ligat, man me-dep ali
law hu aggew niya eleg ali dama law umbenang hu bulan.
25 Ey mangke-gah idalli bittuwwen di kabunyan. Yan
nunman ali ey endi petekkan tuddan wadad kabunyan, tep
meendilli kabaelan da. *
26 Hedin negibbuh ni neipahding ida huyya, ey ang-angen
da-ak ali e Pengulwan ni emin ni tuu etan di kulput e
meang-ang ali et-eteng ni kabaelan ku niya dayaw ku.
27 Ittu-dak kuddalli anghel ku et dadda emmungen ali
emin hu pinilin Apu Dios ni tuu tud kebebbebley di puyek.

Ya etan keyyew ni fig
(Matthew 24:32-35; Luke 21:29-33)

28 Nemnem yu e hedin kamemullung hu keyew e fig, ey
amta yu e kamangkedettengi hu siyaggew.
29 Heni daman ellian kulli e hedin neipahding idalli
huyyan inhel ku, inamta yu e kamangkedettengi law hu
pambangngadan ku.
30 E-helen kun hi-gayu e makulug ni yadda edum ni hi-
gayun tuun nunya ey eleg ida ni mettey ey um-amnulli emin
eya inhel ku.
31 Meendilli kabunyan et ya puyek, nem mannenneng alin
ingganah hu ehel ku.

Endin nengamtan ellian ali Jesus mewan di puyek
(Matthew 24:36-44)

32 Nem endi hakey ni nengamtan aggew winu tsimpuh ni
ellian ku. Anin idan anghel et hi-gak e U-ungngan Apu Dios
et eleg mi amta. Ebuh hi Ama e hi Apu Dios ni nengamta.
33 Et humman hu, helipat-i yu, et mandaddan kayu, tep
eleg meamta hu aggew ni nagtud ni ellian ku.
34 Heni etan ni tuun indinel tuddan bega-en tu hu baley
tu. Wada hakkeyey, intudu tun ngunnuen tu. Et tugunen tu
etan hakey ni bega-en e peka-eddugan tu habyen. Et lumaw
di edum ni bebley ey endi maptek ni pambangngadan tu.”

* **13:25 13:25** [24-25] Ang-ang yu Isaiah 13:10, ya 34:4, niya Joel 2:10.

35 Kan mewan Jesus ey "Helipat-i yu, tep endi maptek ni
pambangngadan ku, heni etan ni tuun limmaw di edum ni
bebley e eleg meamta hedin yan mahmahdem, yan gawan
hileng, yan tekuk ni manuk, winu yan kakkabbuhhan hu
keibbangngadan tu.
36 Heni daman hi-gak e endi maptek ni keibbangngadan
ku et inna-nu hedin ha-kupan dakeyun eleg mandaddan.
37 Huyyan nakka pan-e-hela ey beken ni hi-gayun ebuh
hu nakka pampengheli, nem emin hu tuu. Et humman hu,
helipat-i yun emin ni tuu."

14

*Ya nan-uungbalan idan buhul Jesus ni pemetteyan dan hi-
gatu*
(Matthew 26:1-5; Luke 22:1-2; John 11:45-53)

1 Dewwan aggew law ey medettengan hu Piyestah ni
Passover niya Piyestah ni Sinapay ni eleg ma-duman ni
yeast. Ey yadda etan ap-apuddan padi niyadda kamantut-
tuddun Tugun Moses ey ida kaumhamahamak ni pehding
dan mengilliggud ni mempap nan Jesus et pateyen da.
2 Nem kanday "Eleg tayu ippaddih ni piyestah hu pempa-
pan tayun hi-gatu, tep dakel ida tuu et entanni ey umguluh
ida."

Ya nengiduyagan etan ni biin nenginan lana nan Jesus
(Matthew 26:6-13; John 12:1-8)

3 Kamengngan di Jesus di Betania di baley Simon e hi-
gatu etan wada la leprosih tu, * ey immali etan hakey ni
biin wada hambusih ni nenginan lanetu et iduyag tud ulun
Jesus.
4 Yadda etan edum ni tuun wadadman ey peteg bunget
da etan ni bii. Kanday "A-ayyulah humman ni lana, tam
impakewah tu.
5 Tam gullat ni iggatang humman et dakel ni pihhuh ni
meidwat et idan nangkewetwet." Et iheng-ak da etan bii.
6 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Kenamung tu ngu. Kele yu
ihheng-ak ey kayyaggud ni peteg humman ni tu impahding
ni hi-gak?
7 Gaway ida newetwet tep wadaddangu dedan ni ing-
ganah di kad-an yu, et linggeman ni tsimpuh ni pinhed yun
pemaddangan ni hi-gada et dammutu, nem hedin hi-gak,
man eleggak mena-yun ni mekihahha-ad ni hi-gayu.

* **14:3 14:3** Ya degeh ni leprosy ey kamengmengpuh hu annel.

8 Impahding eyan bii hu mabalin ni pehding tun hi-gak.
Dinuygan tu annel kun lana ma-lat maidaddan, tep ay
nganngganih keikkullungan ku.
9 Nemnemnem yulli huyyan impahding tu, tep emin
alid kebebbebley di keippeamtaan ni ehel Apu Dios ey
meippeamta dama huyyan impahding tun penginnemnem-
neman alin hi-gatu."

Ya nengabulutan Judas ni mengihdul nan Jesus
(Matthew 26:14-16; Luke 22:3-6)

10 Entanni ey limmaw hi Judas Iskariot e hakey ni disipol
Jesus di kad-an idan ap-apuddan padi et makihummangan
meippanggep ni pengippedpapan dan Jesus.
11 Ida kamanggagaya et ehlen dan Judas e beyyadan dan
pihhuh hi-gatu. Neilepun nunman ey kahellipat-in Judas hu
pehding tun mengihdul nan Jesus.

Ya nengannan di Jesus et yadda etan disipol tun Piyestah ni Passover
(Matthew 26:17-25; Luke 22:7-14, 21-23; John 13:21-30)

12 Yan lapun aggew ni Piyestah ni Sinapay ni eleg
mekamdugan ni yeast e yan nunman hu daka pampalsiin
impah ni kalneroh ni daka kennan Piyestah ni Passover,
ey kan idan disipol Jesus ni hi-gatuy "Attu pinhed mun mi
pengiddaddanan ni pengngannan tayun Piyestah?"
13 Ey kan Jesus etan ni dewwan disipol tuy "Lakkayuy
eman di bebley et hedin wada ang-angen yu etan ni nan-
agtun bewed, man unud yu ingganah etan di baley ni
pengihgepan tu.
14 Kan yu etan ni kambaley ey 'Kan Apu tayuy attu
pengngannan middan disipol kullin tsimpuh ni Piyestah
ey?'
15 Et ittudu tun hi-gayu etan et-eteng ni kuwaltuh di
meikadwan gladuh e wadan emin hu mahapul tayu. Yad-
man hu pengiddaddanan yun pengngannan tayulli."
16 Et lumaw ida etan dewwad bebley ey makulug numan
hu inhel Jesus et da idaddan diman emin hu pengngannan
dan Piyestah ni Passover.
17 Mahmahdem nunman ey dimmateng di Jesus et yadda
etan Hampulut dewwan disipol tu.
18 Nangginawwa da ekan ey immehel hi Jesus e kantuy
"E-helen kun hi-gayu e makulug ni wada hakey ni hi-gayun
mengihdul ni hi-gak. Iyyadyan nunya e kamekikkan ni hi-
gatsu."
19 Dingngel da humman ey maggeh nemnem da et wada
hakkeyey kantuy "Kaw hi-gak?"

20 Kan Jesus ey "Ya hakey ni hi-gayun tuka pekihhiwhiw
hu sinapay tud nakka pengihhiwhiwi hu mengihdul ni hi-
gak.
21 Ma-nu tep makulug ni kan ni neitudek ni ehel Apu
Dios ey metteyyak e Pengulwan ni emin ni tuu, nem
anggehemmek alin peteg etan mengihdul ni hi-gak. Heballi
ew nem eleg maiungnga humman ni tuu."

Ya pengngannan etan ni sinapay niya penginnuman etan ni meinnum ni penginnemneman ni neteyyan Jesus
(Matthew 26:26-30; Luke 22:15-20; 1 Corinthians 11:23-25)

22 Ida kamengngan ey illan Jesus etan sinapay et mansala-
mat nan Apu Dios et peni-angen tu et ika-peng tun hi-gada.
Kantuy "Ekan yu tep huyya annel ku."
23-24 Negibbuh ey illa tu mewan etan basuh et mansalamat
nan Apu Dios. Indawat tun hi-gada et kantuy "Inum kayun
emin eyad basuh tep huyya kuheyaw kun um-ayuh ni
amnuan etan ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan ni
dakel ni tuu." Et uminum idan emin.
25 Kan Jesus mewan ey "E-helen kun hi-gayu makulug e
eggak ali law um-inum mewan ni henin nunyan meinnum
ingganah alin innuman ku ni baluh ni meinnum di nan-ap-
apuan Apu Dios."
26 Negibbuh humman et man-a-appeh idan penaydayaw
dan Apu Dios et han ida lumaw di Duntug e Olibah.

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu
(Matthew 26:31-35; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

27 Entanni ey kan Jesus ni hi-gaday "Emin kayulli ey
pan-inhihi-yanan yuwak, tep humman amnuan etan ni
impatudek Apu Dios ni meippahding ni hi-gak e kantuy
'Pepettey kulli etan kamampaptek idan kalneroh et mawe-
hit ida kalneroh tu.'
28 Nem yallin ketegguan ku ey memengngulu-ak ni umlaw
di Galilee."
29 Nem kan Peter ey "Anin na-mun hi-yanen dakaddan
edum et eleg mabalin ni daka hi-yanen ni hi-gak."
30 Nem kan Jesus ni hi-gatuy "Nemnemnem mu eya e-
helen kun hi-gam, yan nunyan hileng ey mampitlun ihhaut
mu e kammuy eleg muwak amta et han tumkuk hu manuk
ni pidwatu."
31 Nem kan Peter anhallaw ey "Anin na-mun mekitteyyak
ni hi-gam et eleg mabalin ni nak e-helen e kankuy eleg daka
amta." Ey anin damaddan edum tun disipol ey humman
inhel da.

Ya an nandasalan Jesus di Gethsemani
(Matthew 26:36-46; Luke 22:39-46)

32 Limmaw idad Gethsemani et kan Jesus ni hi-gaday
"Panyuyyuddung kayullidya et nak mandasal di dimmun."
33 Ebuh di Peter, hi James, et hi John ni ingkuyug tu.
Maggeh ni peteg nemnem Jesus niya nemahhig lemyung tu.
34 Kantun hi-gaday "Maggeh ni peteg hu nemnem ku et
iyyadyan heni ippatey ku. Dideya kayu ey entan kaugip et
wada pan-e-eddum ku."
35 Imme-eddawin ekket et manlukbub et mandasal nan
Apu Dios ma-lat eleg et anhan an manhelheltap.
36 Kantun Apu Dios ey "Ama, hi-gam ey kabaelan mun
mengippahding ni emin. Attu anhan et ekalen mu huyyan
nak panhelheltapan ey? Nem ngenamung ka, ya pinhed mu
hu meu-unnud, beken ni ya pinhed ku."
37 Nambangngad hi Jesus di kad-an idan disipol tu ey
neugip ida. Kantun Simon Peter ey "Kaw neugip kayu? Kele
eleg yu pakeisipel ugip yu, anin han-olas ni ebuh?"
38 Kantu pay ni hi-gaday "Ebuh kaugip yu, nem pandasal
kayu ma-lat eleg kayulli maheul ni manliwwat. Inamtak e
pinhed yun mengu-unnud, nem kulang hu kabaelan yu."
39 Limmaw mewan et an mandasal nan Apu Dios ey
humman mewan hu indasal tu.
40 Et mambangngad ey neugip ida mewan etan disipol tu,
tep eleg dan hekey han-isipel ugip da. Bimmangun ida ey
eleg da amta e-helen dan hi-gatu.
41 Yan pitlu tun pambangngadan tu, ey kantun hi-gaday
"Kaw tagan yu ugip niya kaw man-i-iyyatu kayu? Hiyya
law, bangun kayu tep nedatngan hu pemetteyan idan
nangkeliwtan ni tuun hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu.
42 Inah kayu et lumaw itsud kad-an da. Ammundeh etan
tuun nengihdul ni hi-gak."

Ya nampapan dan Jesus
(Matthew 26:47-56; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

43 Nanengtun kaman-e-ehhel hi Jesus ey immali hi Judas
e hakey idan etan ni Hampulut dewwan disipol Jesus.
Ingkuyug tudda dakel ni tuun nampan-ispadah niya nam-
pantenged ni bakdung, e humman ida intu-dak idan etan
ni aap-apuddan padi niyadda etan kamantuttuddun Tugun
Moses, niyadda kamengipappangngulun Jews.
44 Sinugun idan Judas e kantun hi-gaday "Ka-immatun
la etan tayu dedpapen, tep humman etan akwalen ku.
Hedin inakwal ku, immali kayu et pedenen yu niya pek-
agguwwalyai yun pengillawwan yu."

45 Limmaw hi Judas di kad-an Jesus et kantuy “Immali
kami, Apu” ey in-akwal tu.
46 Et umlidda etan tuu et pedenen da hi Jesus.
47 Nem inuknut etan ni hakey ni disipol Jesus hu ispadah
tu et palngen tu etan bega-en ni Eta-gey ni Padi ey neiptek
di tangile tu.
48 Immehel hi Jesus et kantun hi-gaday “Kaw
matekewwak et pakkadek ni kayu man-ispadah niya kayu
mampantetnged ni bakdung ni um-alin mempap ni hi-gak?
49 Tam kewa-wa-wa ey wada-ak di Tempol ni kamantut-
tuddu, kele eleg yuwak depapen diman? Nem anin tep
huyya amnuan etan ni neitudek ni inhel Apu Dios.”
50 Emin ida etan disipol Jesus ey bimmesik ida.
51-52 Wada etan hakey ni kamengullug nan Jesus ni
nanwawwangngal e kameitu-tu-nud ni hi-gatu. Pinden da
e dedpapen da et, nem bimmesik e nammu-lih tep neya-nit
hu wangal tu.

*Ya nengimbistigalan dan Jesus di hinanggaddan ap-
apuddan Jews*
*(Matthew 26:57-68; Luke 22:54-55, 63-71; John 18:13-14,
19-24)*
53 Et ilaw da hi Jesus di baley etan ni Eta-gey ni Padi. Ey
neamung idan emin diman etan aap-apuddan padi, yadda
ap-apuddan Jews, niyadda kamantuttuddun Tugun Moses.
54 Neiunnuunnud hi Peter ni hi-gada, nem eleg meihnup.
Nanha-ad di dallin et mei-dum idan guwalyan nandangdang
di apuy.
55 Sinaggan idan aap-apuddan padi et yadda ap-apuddan
Jews hu mahmamahmah idan tuun pebehhul dan Jesus, ma-
lat humman umgapuh ni pengipepetteyan dan hi-gatu, nem
endi himmak dan bahul tu.
56 Dakel ida etan nan-itek ni nantistigun kanday nam-
bahul hi Jesus, nem eleg man-uunnud hu inhel da.
57-58 Entanni ey wadadda etan nan-itek e kanday “Dingn-
gel mi la inhel tu e kantuy bahbahen tu kunu etan Tempol,
nem melebbah kunu tellun aggew ey behwaten tu hakey
mewan ni Tempol ni beken ni kinapyan tuu.”
59 Nem anin hi-gada et eleg man-uunnud hu inhel da.
60 Immehneng etan Eta-gey ni Padi et kantun Jesus ey
“Kele eleg ka umhapit? Kaw makulug numan ni inhel mu
humman?”
61 Nem kaum-eneeneng hi Jesus e eleg ni hekey man-e-
ehhel. Immehel mewan etan Eta-gey ni Padi e kantuy “Kaw
hi-gam hi Christo e U-ungngan Apu Dios ni mengippaptek
ni emin ni tuu?”

62 Kan Jesus ey “Em. Ang-angen yuwak ali e Penguluwan
emin ni tuun umyudung di winannan Apu Dios e Keta-
ta-geyyan. Ang-angen yuwak ali mewan di kulput ni
pambangngadan kud puyek.”
63 Inhel Jesus huyya ey bini-ki etan ni Eta-gey ni Padi
hu balwasi tun bunget tu. Et kantuy “Hiyya! Negibbuh
huyyan diklamuh. Eleg mahapul ni wada edum ni tistigu,
tep dingngel tayu inhel tu.
64 Dingngel tayu hu tuka panla-pahin Apu Dios. Ey hipa
yuka pannemnem?” Kan idan emin ni tuu ey “Mahapul ni
mettey.”
65 Yadda edum ey linupdaan da hi Jesus. Ey hedin
hinephepan da matetu, dinuntuk da ni kanday “Ehel mu
dan hu nenuntuk ni hi-gamah?” Nan-amping ida dama etan
ni guwalya.

Ya nengiheutan Peter e edum tu hi Jesus
(Matthew 26:69-75; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

66 Hedin hi Peter, nanengtun wadad dallin e kamekiddan-
gdangdang idan guwalya. Immali etan hakey ni biin bega-
en etan ni Eta-gay ni Padi ey
67 inimmatunan tu hi Peter et kantuy “Tam hi-gam la etan
hakey ni kadwan Jesus e iNazareth.”
68 Nem inhaut Peter e kantuy “Tawwey ngu, eggak ngu
amta huttan ni muka pan-e-hela.” Neba-hil hi Peter etan di
luhud ey simmekuk hu manuk.
69 Inang-ang mewan etan ni biin bega-en et kantudda etan
ni tutu-u ey “Hi-gatu kaya hakey ni edum nan Jesus.”
70 Nem inhaut mewan Peter e kantuy beken tu.
En-entanni ey kan mewan idan tuun nan hi Peter ey “Eleg
mabalin ni mu ihhaut, tep anin ni hi-gam et nalpu kad
Galilee.”
71 Nem insapatah Peter e kantuy “Anin na-mun petteyen
tuwak Apu Dios et makulug ni eggak amta etan tuun yuka
e-e-hela.”
72 Tuka pan-e-hela humman ey simmekuk hu manuk e
humman pidwatu ey ninemnem Peter etan la inhel Jesus
ni hi-gatun kantuy “Mampitlulli penghelam e kammuy eleg
muwak amta et han tumkuk hu manuk ni pidwatu.” Et
ebuhe mannannangngih.

15

Ya nemistigalan Pilate nan Jesus
(Matthew 27:1-2, 11-14; Luke 23:1-5; John 18:28-38)

1 Kakkabbuhhan ni nunman ey neamung ida mewan
etan ap-apuddan padi, yadda etan ap-apuddan Jews, yadda

kamantuttuddun Tugun Moses, niyadda konsihal et pan-huhumanganan da hedin hipa pehding dan Jesus. Binangk-ilingan da hi Jesus et ilaw dad kad-an Pilate, tep hi-gatu gobernor ni nunman.
2 Binistigal Pilate e kantuy “Kaw hi-gam hu Patul idan Jews?” Kan Jesus ey “Tam deh e inhel mu.”
3 Ey dakel kapebehhul idan aap-apuddan padin hi-gatu.
4 Et kan Pilateh ni hi-gatuy “Hipa penummang mu eyan daka pebehhul idan hi-gam?”
5 Nem kapemeggan Jesus hu i-inneng ey natnga hi Pilate.

Ya meippanggep ni pengippepetteyan dan Jesus
(Matthew 27:15-26; Luke 23:13-25; John 18:39–19:16)

6 Hedin Piyestah ni Passover ey wada keibbukyat ni gobernor ni hakey ni neikelabut ni pinhed idan tuun meibbukyat.
7 Wadaddan nunman hu neikelabut ni pimmatey eman ni nekigubatan dad Rome e hi Barrabas hu hakey.
8 Ida kamangkeemmung hu tutu-ud kad-an Pilate ma-lat ibega dan hi-gatu hu pinhed dan meibbukyat ni neikelabut. *
9 Et kan tun hi-gaday “Kaw pinhed yun yan eya Patul idan Jews hu ibbukyat ku?”
10 Huyya inhel Pilate tep inamta tu e yadda aap-apuddan padi ey daka keemmehin peteg hi Jesus, et humman himmulun ni da nengilawwan ni hi-gatud kad-an tu.
11 Nem sinuttullun idan aap-apuddan padi hu tutu-u et kanday hi Barrabas hu pebukyat nan Pilate e beken hi Jesus.
12 Et ibega mewan Pilate hu pehding tun Jesus, e kantun hi-gaday “Hipa tep pehding ku eyan Patul idan Jews?”
13 Simmekuk idan emin ey kanday “Ipetak yud krus!”
14 Nem kan Pilate ey “Nem kaw hipa bahul tu?” Nem da anhan law kapan-eleta tekuk da e kanday “Ipetak yu kumad krus!”
15 Inu-unnud tu pinhed idan tutu-u et ibukyat tu hi Barrabas. Hedin hi Jesus ey impabeig tu et han tu pebeltan idan sindalun Rome ma-lat da ipetak di krus.

Ya neneghegnudan idan sindalu nan hi Jesus
(Matthew 27:26-31; John 19:2-3)

16 Illaddan sindalu hi Jesus et ilaw dad baley ni gobernor et aygan daddan emin hu edum dan sindalu.
17 Immaladdan madlang ni balwasi et pebalwasi dan Jesus, tep humman kaibbalwasin patul et kumapyaddan hebit et palikuhen da et papnget dan hi-gatu.

* **15:8 15:8** Ya kapehding ni governor ey wada hakey ni tuka ibbukyat ni neikelabut ni katootoon.

18 Daka heghegnuda e kanday “Anakkayang numan eya
Patul idan Jews!”
19 Nanheplat da ulu tu niya nanlupdaan da, ni nandukkun
idad hinangga tu, ni linanglangkakan dan menaydayaw ni
hi-gatu.
20 Negibbuh ni hineghegnud da et ekalen da etan impe-
balwasi da et pebangngad da etan imbalwasi tu et ilaw dan
da ippatak di krus.

Ya neipetakan Jesus di krus
(Matthew 27:32-44; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

21 Wadaddad dalan ey dinammu da hi Simon e iCyrene
e amad Alexander nan Rufus et papilit idan sindalun
pehhanen tu hu krus Jesus.
22 Inlaw da hi Jesus di duntug e Golgotha e ya keibbellinan
tu ey heni genit ni ulu ang-ang tu.
23 Yan dintengan da ey peinnuman et idan sindalun
meinnum ni na-duman ni mira e agah, nem eleg tu pinhed.
24 Et ipetak idan sindalud krus. Inla da balwasi tu et
ibubunus da hedin hipan balwasi tu hu ellan ni hanhakkey
ni hi-gada.
25 Neta-nang hu aggew ni nunman ni nengipetakan dan
Jesus.
26 Intudek dad ta-pew ni ulu tu etan impabehul dan hi-
gatu. Ya neitudek ey: “Huyya Patul idan Jews.”
27 Wadadda dewwan matekew ni impatak da damad krus
e hakey di winilli tu et ya hakey di winannan tu.
28 Huyya inamnuan eman ni ehel Apu Dios ni neitudek ni
kantuy “Imbilang dan nambahul.”
29 Emin ida kamelebbah ey ida kamanwigwigiwig niya
daka pan-impipihuli hi Jesus. Kanday “Attu mewan etan
kammuy bahbahen mu etan Tempol et behwaten mun
meikatlun aggew ey?
30 Tamey eleg mu kabaelan ni baddangan annel mu et
ma-kal ka eyad neipetakan mu?”
31 Anin idan aap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun
Tugun Moses et daka pan-impipihuli hi Jesus e kanday “Kele
binenaddangan tudda edum ey eleg han-ihwang tu annel
tu?
32 Ang-ang tayu numan eya nanghel ni kantuy hi-gatu
Christo e Patul idan Jews, hedin me-kal eyad neipetakan
tu ah! Hedin numan me-kal, man kullugen tayu.” Anin ida
dama etan dewwan neipetak et daka pampadngeli hi Jesus.

Ya neteyyan Jesus
(Matthew 27:45-56; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

33 Nandattek aggew nunman ey pinhakkeyey na-ngetan
emin hu bebley ni tellun olas.
34 Entannit hambatenganan ey simmekuk hi Jesus e
kantuy "Eloi, Eloi, lama sabaktani!" Ya keibbellinan tu ey
"Apu Dios ku! Apu Dios ku! Kele muwak impayyag?" †
35 Yadda etan edum ni tuun nangngel, ey kanday "Enee-
neng itsu et denglen tayu ah. Tam tuka pan-eyyagi na-mu
hi Elijah."
36 An ginagannu etan ni hakey ni tuun inta-mel hu bulak
di mapeit ni meinnum et iplat tud paul ma-lat pehuphup
tun Jesus. Kantuy "Ang-ang tayu numan hedin um-ali hi
Elijah ni memaddang ni hi-gatu ah!"
37-38 Entanniy simmekuk mewan hi Jesus et matey. Yan
neteyyan tu ey neidihhan ni nepikgat etan mahdel ni
kultinah di Tempol neipalpud ta-pew tu ingganah di hengeg
tu.
39 Ya etan ap-apun sindalun kaman-eh-ehneng di kad-
an ni neipetakan Jesus ey dingngel tu tekuk tu et kantuy
"Makulug ni U-ungngan Apu Dios huyya."
40 Wadaddad Maria Magdalena, hi Maria mewan e inad
James nan hi Jose, ni hi Salome et yadda edum ni biin dalli
kaang-ang-anga hi Jesus di a-allaw tu.
41 Huyyaddan bii hu neiunnuunnud nan Jesus niya
bimmenaddang ni hi-gatun linallawwan tuddad bebley di
Galilee. Wadadda pay hu edum ni biin neki-lin hi-gatud
Jerusalem.

Ya neikulungan Jesus
(Matthew 27:57-61; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

42-43 Kamangkehilleng ni nunman e Kalima, ey immali hi
Joseph e iArimatea e hakey ni kametbal ni ap-apu. Eleg
tumekut ni limmaw di kad-an Pilate et tu ibega hedin
dammutun ellan tu annel Jesus. Hi Joseph ey hi-gatu hakey
ni kaum-aabtun kedettengan ni pan-ap-apuan Apu Dios.
44 Natnga hi Pilate tep nengimpapatey hi Jesus et paeyag
tu etan ap-apun sindalu et ibega tu hedin makulug ni netey
hi Jesus.
45 Dingngel tu e makulug ni netey et iebulut tun ellan Jose
hu annel tu.
46 Et lumaw hi Jose et tu ekalen hu annel Jesus di
neipetakan tud krus, et libutan tun luput et tu ikulung etan
di neitukituk ni kulung di batu, et tangeben tun et-eteng ni
batu.
47 Inang-ang di Maria Magdalena nan hi Maria e inad Jose
hu neikulungan ni annel Jesus.

† **15:34 15:34** Psalm 22:1

16

Ya netagwan Jesus
(Matthew 28:1-8; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

1 Nelabah law hu Sabaduh e kamengillin ni aggew et an
gumtang di Maria Magdalena, hi Maria e inan James, et hi
Salome ni spices ni da i-apuap di annel Jesus.
2 Yan kakkabbuhan nunman ni Linggun simmimil hu
aggew, ey himmaleman idan limmaw di kulung.
3 Wadaddad dalan ey kan ni hanhakkey ni hi-gaday "Hipa
tu-wa la mengullin etan ni et-eteng ni batun neitengeb di
kulung?"
4 Nem umdateng ida ey neulin etan ni et-eteng ni batun
neitengeb.
5 Neala law et pakdag da hegep etan di kulung ey
immegyat ida tep wada lakin nambalwasin mablah e
yimmudung di wannan ni binaktadan lan Jesus.
6 Kan nunman ni laki ey "Entan takut yu tep inamtak et
hi Jesus di Nazareth ni neipetak di krus hu yu ang-angen,
nem endidya law tep netagwan. Ang-ang yu kedi, adyadeh
la binaktadan tu.
7 Lakkayuy kuma et ehlen yun Peter et yadda etan edum
ni disipol tu e memappangngulu lad Galilee et ya ladman
hu pan-in-aang-angan da, e henin inhel tu lan nunman."
8 Et bumsik ida eida kamanggegeygey ni takut da. Ey eleg
ida man-e-ehhel di edum ni tuu, tep nemahhig hu takut da.

Ya nampeang-angan Jesus nan hi Maria Magdalena
(Matthew 28:9-10; John 20:11-18)

9 Yan eman ni netagwan Jesus ni kakkabbuhhan ni
Linggu, ey hi Maria Magdalena hu nemangulun nampeang-
angan tu. Hi-gatu la etan biin nangkalan Jesus ni pitun
neihuklung ni dimonyoh.
10-11 Limmaw hi Maria di kad-an idan etan ni disipol Jesus
ni kaumlelemyung niya kaumnanginangih et ehlen tun hi-
gada e simmagu hi Jesus ey inang-ang tu hi-gatu, nem eleg
da kulluga.

Ya nampeang-angan Jesus idan etan ni dewwan disipol tu
(Luke 24:13-35)

12 Ya mewan eman ni kapenglawwiddan etan ni dewwan
disipol Jesus di edum ni bebley ni nalpuwan dad Jerusalem,
ey nampeang-ang hi Jesus ni hi-gada, nem eleg da ni
immatunan.
13 Nambangngad ida et da ehelen idan edum da, nem
humman idan edum da ey eleg dadda kulluga.

Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni Hampulut hakey ni disipol tu
(Matthew 28:16-20; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

14 Entanni mewan, ey nampeang-ang hi Jesus etan idan
Hampulut hakey ni disipol tun daka pengnganni. Imbunget
tudda tep kulang hu daka pengullug niya daka kehhignadda
etan nenang-ang ni hi-gatun netagwan tu.
15 Kantun hi-gaday "Elaw kayud kebebbebley di puyek et
yu ituttuddduddan katuutuu hu impahding kun panyaggu-
dan ni tuu.
16 Et yadda etan tuun mengullug et pebenyag ida ey
mehallakniban ida. Nem yadda etan eleg mengullug ey
mekastigudda.
17 Ka-immatun idalli etan kamengullug, tep wadalli
kabaelan dan mengkal ni kameihhuklung tep ya daka pen-
gullug ni hi-gak, niya wadalli kabaelan dan mengihheppit
ni hin-appil ni ehel.
18 Anin ni tetngeden da uleg et eleg dadda kellata niya
anin ni wada innumen dan kedet et eleg ida mettey. Wadalli
kabaelan dan mengkal ni degeh ni tuu, anin daka kap-an
ebuh."

Ya neibangngadan Jesus di kabunyan
(Luke 24:50-53; Acts 1:9-11)

19 Ginibbuh tun inhel ida humman ey impaenamut Apu
Dios di kabunyan et an yumudung di winannan Apu Dios.
20 Et yadda etan disipol tu ey limmaw idad kebebbebley
et ida mantuttuddu. Et baddangan idan Apu Dios niya
indawtan tuddan kabaelan dan nengipahding idan miracle
et keang-angan tu e makulug hu intuttuddu da.

Ya impaitudek Apu Dios nan Luke ni meippanggep nan Jesus

1-4 Agik Teofilo, inamtak et dakel ida nengitudek ni
meippenggep ni impahding Jesus et ya neipahding ni hi-
gatu. Et yadda intudek da ey ya dingngedingngel dan
intuttudduddan tuun nenang-ang idan impahding Jesus
neipalpun laputun nantuttudduan tu. Gapuh tep, anin
hi-gak ey impekammahmahhan ku et peka-amtaen kun
emin hu makulug meippanggep idan nunya ey ninemnem
kun ittudek ni hi-gam, ma-lat amtaem hu makulug ni
neituttuddu.

Ya neipeamtaan ni kei-ungngaan nan John e kamemenyag

5 Yan eman ni nampatulan Herod di Judea ey wada hi
Sekariah e padin Jew. Yadda padin Jews ni nunman ey
nengaddangaddan hu grupuh da. Hi Sekariah, ey nei-dum
di grupuh ni kandan Abihah. Ya ahwan Sekariah ey hi
Elisabeth e nahlag nan Aaron.
6 Hi-gadan han-ahwa ey daka paka-u-unnuda Tugun Apu
Dios, mukun ida kametbal ni hi-gatu.
7 Nem endi u-ungnga da tep nebasi hi Elisabeth ey nei-
inna law. Anin daman hi Sekariah et nea-amma law.
8 Hakey ni aggew ey kamangngunnu hi Sekariah di
Tempol, tep nedatngan hu pangngunnuan idan padin nei-
duman tu.
9-10 Ya elaw ni padin Jew ey ida kamambubunus hedin
hipa mengihheb ni insensoh di bawang ni Tempol. Et
mambubunut ida, ey hi Sekariah hu nepili. Himmegep hi
Sekariah ni an mengihheb ni insensoh ey ida kamanpan-
dasal hu tutu-ud dallin.
11 Wada hi Sekariah di bawang ey nampeang-ang ni hi-
gatu hu anghel Apu Dios e immehneng di wannan ni tebol
di neiha-adan ni insensoh.
12 Inang-ang nan Sekariah etan anghel ey simmakut et
eleg tu amta pehding tu.
13 Nem kan etan ni anghel ni hi-gatuy “Entan takut mu
e Sekariah, tep dingngel Apu Dios dasal mu. Hi Elisabeth
e ahwam ey man-ungngallin laki et ingngadnan yullin hi
John.
14 Um-amleng kayullin peteg ey man-am-amleng idalli
dama etan edum ni tuu.

15 Hi-gatu ey tettebalen alin Apu Dios. Eleg ali um-inum ni
meinnum ni kaumbuteng. Meweddallin hi-gatu hu Ispirituh
Apu Dios meippalpun kei-ungngaan tu.
16 Et tuttudduan tuddalli helag Israel et dakel alin hi-gada
hu mantuttuyyun liwat da et mambangngad idan mengu-
unnud nan Apu Dios e Apu da.
17 Tep hi-gatulli mengiddaddan idan tuun mengebbulut
etan ni ittu-dak Apu Dios. Henillin Elijah e prophet, tep
wadallin hi-gatu hu kabaelan ni Ispirituh Apu Dios. Tuttud-
duan tuddalli a-ammed et mambangngad hu impeminhed
dan u-ungnga da niya tuggunen tuddalli mangkanghay ni
tuu et mengu-unnud idan kaituttuddduddan kamengullug.
Ey tuttudduan tuddalli tuu ma-lat idaddan tuddan mengeb-
bulut etan ni Ap-apu dan um-ali." *
18 Nem kan Sekariah ey "Inna-nun pengamtaan ku hedin
makulug ni man-ungnga ahwak? Tam nea-amma-ak law
niya nei-inna dama ahwak."
19 Kan etan ni anghel ey "Hi-gak hi Gabriel. Wada-ak ni
ingganah di kad-an nan Apu Dios, tep hi-gatu hu nakka
ingungngunnui. Intu-dak tuwak ma-lat nak ehelen ni hi-
gam hu kayyaggud ni meippahding ni hi-gayu.
20 Meippalpun nunya ey eleg kalli paka-hel ingganah ni
kei-ungngaan alin etan ni gelang, tep eleg mu kulugen hu
inhel ku. Makulug emin inhel ku ey um-amnullin nunman
ni aggew ni gintud Apu Dios."
21 Yadda etan tuud dallin ey daka hehheggeda hi Sekariah
ni um-ehep et kanday "Kele na-mu ayepaw hi Sekariah di
bawang?"
22 Neukat ali law ey eleg paka-hel et tuka issinyas
hu pinhed tun e-helen. Ey inewatan idan tuu e wada
nampeang-ang ni hi-gatud bawang ni Tempol.
23 Negibbuh hu ngunu tud Tempol et umenamut di baley
da.
24 Entanni ey nambutsug tu-wangu hi Elisabeth e ahwatu
et mantattallud baley dan liman bulan.
25 Kantud nemnem tuy "Kayyaggud anhan et huyya
impahding Apu Dios ni pemaddang tun hi-gak et aggak
mebabaingi gapuh ni nebasian ku."

Ya neipeamtaan ni kei-ungngaan Jesus

26 Nelabah enem ni bulan ni nan-i-innepan Sekariah ey
intu-dak mewan Apu Dios etan anghel e hi Gabriel di
Nazareth di Galilee,
27 tep wada tu e-helen etan ni biin neitgaan nan Joseph e
helag David. Ya ngadan etan ni bii ey hi Maria.

* **1:17 1:17** Malachi 4:5-6

28 Limmaw etan anghel di kad-an Maria et kantun hi-
gatuy “Meweddan hi-gam hu linggep, Maria. Immali-ak
ni menghel ni hi-gam e bendisyonan dakan Apu Dios niya
ippatek dakan hi-gatu.”
29 Kaumnenemnem hi Maria ni keibbellinan nunman ni
inhel etan ni anghel.
30 Nem kan etan ni anghel ey “Entan takut mu e Maria,
tep hi-gam hu pinilin Apu Dios ni meidwatan ni et-eteng ni
panyaggudan.
31 Tep mambutsug kalli et man-ungnga kan laki et
ingngadnan yullin hi Jesus.
32 Eta-gey ali saad tu ey mengeddanan alin U-ungngan
Apu Dios e Keta-ta-geyyan. Hi-gatu patul yullin ittu-dak Apu
Dios ni meihhullul eman lan aammed tu e hi David.
33 Et hi-gatulli pampatul idan helag Jacob ey endilli
pappeg ni pan-ap-apuan tu.”
34 Nem kan Maria etan ni anghel ey “Inna-nun nak pan-
ungngaan ey endi ahwak?”
35 Hinumang etan ni anghel et kantuy “Ittu-dak alin Apu
Dios hu Ispirituh tun hi-gam et hi-gatu mengippahding ni
nunya. Et humman hu, mengeddanan ali humman ni i-
ungngam ni U-ungngan Apu Dios.
36 Hi agim e hi Elisabeth e nebasi ey anin ni nei-inna ey
nambutsug law e meikka-nem bulan tun nunya.
37 Huyya keang-angan tu e hi Apu Dios ey et-eteng
kabaelan tu et tuka ippahding ni emin.”
38 Kan Maria ey “Anin, ebbuluten ku huttan ni inhel mun
pehding Apu Dios ni hi-gak, tep bega-en tuwak ni hi-gatu.”
Et ebuhe hi-yanen etan ni anghel.

Ya an nambisitaan Maria nan hi Elisabeth
39 Entanni ey nandaddan hi Maria et papuut tun limmaw
etan di duntuduntug ni bebley di Judea.
40 Limmaw di Sekariah nan Elisabeth et kantun Elisabeth
ey “Immali-ak.”
41 Dingngel Elisabeth hu ehel Maria ey kimmubul etan
gelang di egeh tu. Ey newada Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu
42 et eleten tu ehel tu e kantun Maria ey “Endi edum ni
negahat ni biin henin hi-gam, tep binendisyonan dakan Apu
Dios et ya etan i-ungngam ali.
43 Nakka man-am-amleng ni peteg, tep immali kan
menang-ang ni hi-gak ey hi-gam ali mengi-ungngan Apu
tayu.
44 Yan nangngelan kun ehel mu ey kimmubul eya gelang
di egeh ku, tep kaman-am-amleng.
45 Inamtak et ka dama kaman-am-amleng, tep kinulug mu
e um-amnu hu impeamtan Apu Dios ni hi-gam.”

Ya a-appeh Maria ni impenaydayaw tun Apu Dios

46 Kan Maria di a-appeh tu ey “Nakka daydayawa hi Apu
Dios.
47 Nakka man-am-amleng tep hi Apu Dios hu menellaknib
ni hi-gak.
48 Anin ni nebabahhak ni tuu et ninemnem tuwak e bega-
en tu. Et meippalpun nunya ey emin idalli tuuy kanday
binendisyonan da-ak nan Apu Dios
49 gapuh eyan impahding tun hi-gak tep ya et-eteng ni
kabaelan tu. Hi-gatu ey kayyaggud ni peteg.
50 Tuka hehmekan emin hu tuun kamengullug ni hi-gatu,
anin idan helag da.
51 Dakel ida impahding tun pengi-ang-angan ni et-eteng
ni kabaelan tu. Inwahit tudda tutu-un kamampahhiya niya
manghay.
52 Impampa-kal Apu Dios ida ap-apud saad da niya
impeta-gey tudda etan nebabah ni tuu.
53 Indawat tu mahapul idan kameuppan tuu, nem impea-
allaw tudda kedangyan, e endi indawat tun hi-gada.
54 Impeamnu tu impakulug tu lan aammed tayu, et daitsu
kabennaddangi e bega-en tun helag Israel.
55 Hinehhemek tun ingganah hi Abraham, anin ni hi-
gatsun helag tu. Et peamnu tudda lan aammed tayu hu
impakulug tu.”
56 Nanha-ad hi Maria diman di baley Elisabeth ni ngan-
nganih ni tellun bulan et han mambangngad di bebley da.

Ya neiungngaan John e kamemenyag

57 Nedatngan hu pan-ungngaan Elisabeth ey laki in-
ungnga tu.
58 Emin ida sinakdul tu niyadda agi tu, ey inamta da e
himmek Apu Dios et ida kamekiam-amleng ni hi-gatu.
59 Nelabah walun aggew ey kinugit da etan u-ungnga.
Pinhed idan tuun ngeddanan ni Sekariah e ngadan ametu,
60 nem kan inetuy “Eleg! Ya ngadan tu ey hi John.”
61 Kandan hi-gatuy “Nem kaw wada agi yun nangngadan
ni John?”
62 Et isinyas dan ametu hedin hipa pinhed tun pangnged-
dan etan ni u-ungnga.
63 Nambaga hi Sekariah ni papil ni pantuddekan tu et
huyya intudek tu “Ya ngadan tu ey hi John.” Emin ida etan
tuu ey natngadda.
64 Pinhakkeyey nanhaddak law hu ehel Sekariah et
dayawen tu hi Apu Dios.
65 Ey natngadda sinakdul da. Emin huyyan nekapkapyad
baley di Sekariah ey nan-amtad kebebbebley di Judea.

66 Emin ida tuun nangngel nunman ey kandad nemnem
day "Hipalli na-mu pambalinan nunman ni u-ungnga hedin
meetteng?" Ka-ang-ang e wada kabaelan Apu Dios ni hi-
gatu.

Ya kapenaydayaw Sekariah nan Apu Dios

67 Newada hu Ispirituh Apu Dios nan Sekariah e ametu et
pa-hel tu et huyya hu kantu
68 "Kakkayyaggud hi Apu Dios e kamedeyyaw ni Apu tayun
helag Israel. Kayyaggud tep ninemnem daitsun tuu
tu et paelli tu meneklan liwat tayu.
69 Humman ni peelli tu ey helag David e et-eteng kabaelan
tun memaddang ni hi-gatsun tuu tu.
70 Huyya keang-angan tu e um-amnu hu inhel Apu Dios ida
lan eman ni prophets
71 e ihhehwang daitsud buhul tayu et yaddad tutu-un
anggebe-hel daitsu.
72 Huyya pengippeang-angan tun immamnu hu inhel tud-
dan aammed tayun nunman e kantuy hehmeken tudda.
73 Insapatah tun Abraham e ammed tayu e
74 ihhehwang daitsud buhul tayu ma-lat eleg itsu tumekut
ni mengu-unnud ni hi-gatu
75 et eleg itsu manliwat niya kayyaggud ni ingganah hu elaw
tayud hinangngab Apu Dios.
76 Hi-gam e u-ungngak ey ingngadnan dakalliddan tuun
prophet Apu Dios e Keta-ta-geyyan, tep hi-gam ali
mengippeamtan meippanggep etan ni Apu tayun um-
alilli.
77 Itutttudum idallin tuun Apu Dios e pakkaw mepessinsa-
han hu liwat da et han tudda abuluta.
78 Et-eteng hemek Apu Dios ni hi-gatsu, et humman hu ittu-
dak tulli menellaknib ni hi-gatsu. Yallin ellian nunman ni
ittu-dak tu ey heni kamenimmil ni aggew,
79 tep ya aggew ey tuka bebnangi emin hu na-ngetan.
Peamta tulli hu kayyaggud ni u-unnuden tayu ma-lat eleg
itsu mekastigu niya ma-lat luminggep itsu."

80 Nehiken hi John ey nakannemneman. Nanha-ad
di desert ingganah ni nengilepuan tun mantuttudduddan
helag Israel.

2

Ya neiungngaan Jesus
(Matthew 1:18-25)

1-2 Yan eman ni hi Agustus hu ap-apud Rome ey in-
olden tud emin ni bebley ni sinekup tu e mahapul ni
an mampelistadda hu tutu-u etan di bebley ni nalpuan

ni aammed da. (Ya gobernor di Syria ni nunman ni nemangulun nanlistaan dan tutu-u ey hi Quirinius.)
3 Et wada hakkeyey limmaw ni an pelistad bebley ni
nalpuan ni aammed tu.
4 Ya nambebleyan di Joseph ni nunman ey yad Nazareth
di Galilee, nem limmaw idad Bethlehem di Judea ni
mampelista, tep yadman hu bebley eman ni ammed tu e
hi David.
5 Hi Maria ey nambutsug ni nunman ni nengikuyugan
Joseph ni hi-gatu
6 et yan eman ni wadaddadman Bethlehem ey yan
nunman hu pan-ungngaan tu.
7 Nem endi da panha-adan, tep napnun emin hu kabelebe-
ley tep dakel tuun nunman, et lumaw ida etan di hidduman
idan baka. Nan-ungnga hi Maria ey laki e humman hu
pengulwan ni u-ungnga tu. Et libutan tun luput et pebaktad
tu etan di heni ballunglung ni ekkanan ni baka.

Ya nampeang-angan etan ni anghel Apu Dios ida etan ni kamampattul ni kalneroh

8 Neipaddih ni nunman ni hileng ni wadadda etan
kamampattul ni kalneroh di ba-hil etan ni bebley e daka
a-addugi kalneroh da.
9 Pinhakkeyey nampeang-ang hu anghel Apu Dios ey
nabnangan ni dayaw ni Ap-apu hu kad-an da ey simmakut
ida.
10-12 Nem kan etan ni anghel ni hi-gaday "Entan takut yu!
Dengel yu kuma tep ya e-helen kun hi-gayu ey kayyaggud
e mengippeamleng emin ni tuu. Neiungngan nunyad
Bethlehem e bebley lan David etan mengippaptek ni emin
ni tuu. Hi-gatu hi Christo e Ap-apu. Ya pengimmatunan yun
makulug huyya ey ang-angen yu la etan gelang ni nelibutan
ni luput e kamambakbaktad di ekkanan ni baka."
13 Nekekemtang mewan ey newadadda dakel ni anghel
Apu Dios ni nei-dum etan ni hakey ni anghel ey daka pan-
ia-appeh hu daka pandaydayaw nan Apu Dios. Kandad a-
appeh day
14 "Kamedeyyaw hi Apu Dios di kabunyan. Pelinggep tudda
tuud puyek ni pengippeang-ang tun binabbal tu."
15 Nambangngad ida etan anghel di kabunyan et kan idan
kamampattul ey "Umlaw itsu pangngud Bethlehem et tayu
ang-angen humman ni impeamtan Apu Dios ni hi-gatsu."
16 Et papuut da et lumaw ida ey himmak dad Maria nan
Joseph et ya etan gelang ni kamambakbaktad di ekkanan ni
baka.

17 Et da pan-ehlen emin ni tuudman hu dingngel dan
meippanggep etan ni gelang.
18 Natngaddan emin hu nangngel ni inhel ida etan ni
kamampattul ni kalneroh.
19 Nem hedin hi Maria ey tuka nenemnema humman idan
inhel da.
20 Nambangngad ida etan kamampattul e daka day-
dayawa hi Apu Dios gapuh nunman ni inhel idan anghel
ni hi-gada, ey tep inang-ang da e makulug numan hu inhel
idan nunman ni anghel ni hi-gada.

Ya nangngadanan dan Jesus

21 Meikkewalun aggew etan ni gelang et kugiten da. Et
ngadnan dan hi Jesus e humman hu inhel ni anghel nan
Maria et han mambutsug.

Ya nengilawwan dan Jesus di Tempol

22-23 Nedateng hu aggew ni pengu-unnudan di Joseph nan
Maria ni Tugun Moses. Et lumaw idad Tempol di Jerusalem
e ingkuyug da hi Jesus et da i-kud nan Apu Dios tep humman
neitudek di tugun tu e kantuy "Emin hu pengulwan ni laki,
ey mahapul ni mei-kud nan Apu Dios."
24 Et man-appit idan Apu Dios tep humman tugun tu e
kantuy "Mahapul ni man-appit kayun dewwan ginepad ni
balug winu paluma et han dammutun meki-emmung hu
biin menaydayaw nan Apu Dios."
25 Wadad Jerusalem etan tuun kayyaggud elaw tu e hi
Simeon ngadan tu. Nemahhig tuka pengu-unnud nan Apu
Dios et tuka nemnemneman kenayun etan impakulug Apu
Dios ni kantuy wadalli ittu-dak tun mengippaptek emin ni
tuu ma-lat ihwang tudda helag Israel. Wadan hi-gatu hu
Ispirituh Apu Dios
26 ni nengipeamtan hi-gatu e eleg mettey ingganah ang-
angen tu amnuan ni inhel lan Apu Dios ni kantuy um-ali hu
mengippaptek emin ni tuu.
27 Entanni ey impangulun Ispirituh Apu Dios hi Simeon
di Tempol et humgep ey wadad Joseph nan Maria e in-ali
dad man hi Jesus et ippahding da hu elaw dan intugun lan
Moses.
28 In-apupun Simeon hi Jesus et daydayawen tu hi Apu
Dios e kantuy
29-32 "Apu, yan nunyan immamnu hu inhel mu lan nunman
ey anin ni metteyyak law e bega-en mu et melinggep
hu nemnem ku, tep inang-ang ku eya intu-dak mun
menellaknib ni emin ni tuu. Kamei-ellig hi-gatun
dilag ni memnang ni kamei-ellig di engeenget ni

nemnem idan Gentiles ma-lat u-unnuden daka niya
ma-lat meidaydayaw ida tuum ni helag Israel."
33 Ey natngadda etan ammed Jesus ni nunman ni inhel
Simeon ni meippanggep nan Jesus.
34 Entanni ey binendisyonan Simeon ida. Ey kantun
Maria ey "Huyyan u-ungngan intu-dak Apu Dios ey kehhin-
gen alin dakel ni helag Israel, et mukun mekastiguddalli.
Nem dakel idalli dama peamleng tu.
35 Et humman, keamtaan alin wadad nemnem ni hipan
tuu. Ey hi-gam e inetu ey maggeh alin peteg nemnem mu
tep ya meippahding alin hi-gatu."
36 Wada damad man di Tempol etan biin prophet Apu Dios
ni helag Asher e hi Ana e u-ungngan Panuel. Nengahwa et
malebah pitun toon ey netey ahwatu.
37 Nei-inna law e newalut epat toon tu. Neipalpun
nebaluan tu, ey eleg tu hi-hi-yana etan Tempol, nem kewa-
wa-wa niya kahilehileng ey tuka an daydayawa hi Apu Dios.
Hin-addum ni kamantetpel et ya dasal hu tuka i-anteng.
38 Entanni ey limmaw hi Ana di kad-an da et mansala-
mat nan Apu Dios gapuh nan Jesus. Ey tuka pan-ehela
meippanggep nan Jesus e hi-gatu daka hehheggedan mengi-
hwang idan helag Israel.
39 Impahding di Joseph nan Maria hu intugun Moses ni
meippanggep ni nan-ungngan bii niya pengulwan ni u-
ungngan et umenamut idad Nazareth di Galilee.
40 Kamangkehihhikken hi Jesus ey na-let niya nekannem-
neman. Ey kapekabbabbalin Apu Dios hi-gatu.

Ya nekilawwan Jesus di Tempol eman ni keu-ungnga tu

41 Katootoon ey kaumlaw ida a-ammed Jesus di Jerusalem
hedin nedatngan hu Piyestah ni Passover.
42 Yan eman ni hampulut dewwa toon tu ey nekilaw di
Jerusalem ni an mekippiyestah.
43-44 Negibbuh humman ni piyestah et umenamut ida tuu,
anin idan a-ammed tu. Nem hedin hi-gatu, man nanha-ad di
Jerusalem. Kan idan a-ammed tu nem nekilaw ida lan edum
dan nemappangngulun immanemut, et manglaw ida. Eleg
da amta e nehi-yan hi Jesus di Jerusalem. Nandalan idan
han-aggew et mahileng ey endi hi Jesus et da pan-ibegad
edum da niyaddad gayyum da, nem endi.
45 Eleg da hanhamak et mambangngad idad Jerusalem ni
an menang-ang ni hi-gatu.
46 Nelabah tellun aggew ey himmak dad Tempol e
kamanyuyyuddung di gawwaddan etan ni neamung ni
kamantuttuddun elaw ni Jews e kamandeddengngel niya
dakel tuka mahmahi.

47 Emin ida etan nangngel ni hi-gatu ey ida kametngan
kabaelan tun man-ewwat niya kalinaing tun umhumang.
48 Natngadda a-ammed tun nenang-angan dan hi-
gatudman. Kan inetun hi-gatuy “Kele kaka mengippekakk-
agguh? Nemahhig kaguh mi et daka hamahamaken.”
49 Hinumang Jesus et kantuy “Hipa yuwak penemmahem-
makan? Kaw eleg yu panna-ud e wada-ak eyad Tempol e
baley Ama?”
50 Nem eleg da awatan humman ni inhumang tu.
51 Nekienamut hi Jesus di Nazareth et u-unnuden tu tugun
idan a-ammed tu. Emin huyyan neipahding ni hi-gatu ey
kanenemneman inetu.
52 Kamangkehikken hi Jesus ey nema-man kamangke-
dumi inamta tu ey kametbal nan Apu Dios et yadda tuu.

3

Ya kaituttuddun John e kamemenyag
(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; John 1:19-28)

1 Yan meikkepulut liman toon ni nan-ap-apuan Tiberius,
ey hi Pontius Pilate hu gobernor di Judea. Hi Herod hu
ap-apud Galilee, hi Philip e agin Herod hu ap-apu damad
bebley di Iturea et yad Trakonitis niya hi Lisanias hu ap-
apud Abilene.
2 Di Annas nan hi Kayaphas hu Eta-gey ni Padin nunman.
Yan nunman dama hu neipeamtaan ni ehel Apu Dios nan
John e u-ungngan Sekariah di desert.
3 Limmaw hi John di emin ni nangkeihnup ni bebley di
Wangwang e Jordan, et tu ituttudduddan tutu-u e mahapul
ni mantuttuyyuddan liwat da niya mampebenyag ida e
humman pengi-immatunan ni nantuttuyyuan dan liwat da
ma-lat pesinsahan Apu Dios hu liwat da.
4 Huyyan impahding John hu inamnuan ni intudek lan
Isaiah e prophet Apu Dios ni kantuy
“Wadalli umtekutekuk di desert e kantuy ‘Idaddan yu niya
iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu. *
5 Tabab yudda emin hu nehayyukung niya deklan yuddan
emin hu duntug. Iyayyaggud niya pan-andeng yudda dalan
ni eleg meandeng. †
6 Et ang-angen alin emin ni tuu etan ittu-dak Apu Dios ni
umhelaknib.’ ”

---

* **3:4 3:4** Ya keibbellinan tu huyya ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu tep um-ali Apu tayu. † **3:5 3:5** [4-5] Isaiah 40:3-5

7 Dakel ida immalin tutu-un pebenyag nan John, nem
kantun hi-gada ey "Lawah kayun tutu-u e heni kayu tu-
wangu uleg! Kaw kanyu nem hedin pebenyag kayu, man
eleg dakeyulli kastiguan Apu Dios?
8 Mahapul ni issiked yu hu lawah ni yuka pehpehding et
u-unnuden yu hi Apu Dios, et keang-angan tu e makulug ni
nantuttuyyu kayun liwat yu. Entan tu ididdinel hu kanyuy
yaggud hi Abraham hu nahlagan yu et mukun dammutun
ebbuluten dakeyun Apu Dios. Tep dammutun pambalin
tuddan tuu eya batun meihhullul ni hi-gayun u-ungngan
Abraham.
9 Kamangkedetteng law hu pengastiguan Apu Dios idan
lawah ni tuu et heniddalli etan ni keyew ni lawah tuka
illameh e melngeh et maepuyan."
10 Kan idan etan ni kameemmuemmung ni tuu ey "Hipa
tep pehding mi?"
11 Hinumang idan John e kantuy "Hi-gayun dewwa
balwasi tu, ey idwat yu hakey etan ni endi balwasi tu. Hi-
gayun wada kennen tu, idwasi yu etan endi kennen tu."
12 Yadda etan kaman-emmung ni buwis ey immaliddan
an mampebenyag et ibega da e kanday "Apu, hipa pehding
mi?"
13 Ey kan John ni hi-gaday "Hi-gayun kaman-emmung ni
buwis, entan tu edumi hu ibbageyuddan tuun buwis."
14 Immalidda dama sindalun an mampebenyag et kanday
"Apu, hipa dama pehding mi?" Hinumang John et kantuy
"Entan tu ipilit pinhed yu. Entan tu tenattakkut ida tuu ma-
lat al-en yu pihhuh da. Entan panlilih ni tangdan yu."
15 Dingngel idan tutu-u hu kaituttuddun John ey nema-
man daka hehhegeda ellian etan ni inhel lan Apu Dios ni
um-alin menellaknib ni tuu, et wadadda edum ni hi-gadan
kanda na-mu nem hi John humman.
16 Nem immehel hi John et kantuy "Immali-ak ni an
memenyag ni hi-gayun danum. Huyyan pemenyagan kun
hi-gayu hu immatun ni nantuttuyyuan yun liwat yu. Nem
yalli etan um-alin meihhullul ni hi-gak ey hi-gatu mengid-
wat ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gayu winu ya kekastiguan
yud apuy. ‡ Hi-gatu ey eta-ta-gey ni peteg nem hi-gak et
nakka umbaing ni tuwak pambega-en.
17 Yallin ellian tu ey ennappilen tu hu tutu-u, heni etan ni
tuun kamenel-ap e tel-apan tu begah et ikulbung tu. Nem
ibbeng tu hu degi et magiheb di apuy ni eleg me-me-dep."

‡ **3:16 3:16** Ya keibbellinan tun huyya, ey hi Jesus hu kamengidwat ni Ispirituh Apu Dios idan kamengullug ni hi-gatu. Ya keibbellinan ni 'apuy' ey mekastigudda hu eleg mengullug ni hi-gatu.

18 Dakel pay hu edum ni intuttuddun John ni impanugun
tuddan tuun nengituttudduan tun meippanggep ni ellian
etan ni mengippaptek ni tuu.
19 Entanni ey inhelan tu hi Herod e Gobernor di Galilee,
tep inahwa tu hi Herodias e ahwan agi tu e hi Philip, tep
impahpahding tuddan dakel ni lawah.
20 Et humman himmulun ni nengipakelabutan Herod nan
John et ma-duman hu hantapug ni liwat tu.

Ya nebenyagan Jesus
(Matthew 3:13-17; Mark 1:9-11)
21 Yan nemenyagan John ni dakel ni tuu, ey nampebenyag
dama hi Jesus ni hi-gatu. Nandasal hi Jesus ni nunman ey
nantekang hu kabunyan
22 et umli hu Ispirituh Apu Dios e heni paluma hu ang-
ang tu et umpad annel Jesus. Ey wadalli immehel di
kabunyan e kantuy "Hi-gam e U-ungngak ni nakappinhed
ku hu kamengippeamleng ni peteg ni hi-gak."

Ya nahlagan ni impan-ammed Jesus
(Matthew 1:1-17)
23-38 Telumpulu toon Jesus ey inlapu tu law ni mantut-
tuddu. Ya impan-aman Jesus ey hi Joseph, et huyya hu
tenten ni aammed tu. Ya nemangulun lintun Apu Dios ey
hi Adam. Nahlag hi Adam ey wada hi Seth e aman Enos.
Nahlag hi Enos ey wada hi Kenan e aman Mahalalel. Nahlag
hi Mahalalel ey wada hi Jared et mahlag ey wada hi Enoch
e aman Methushelah. Nahlag hi Methushelah ey wada hi
Lamek e aman Noah e aman Shem. Nahlag hi Shem ey
wada hi Arpaksad et mahlag ey wada hi Kainan e aman
Selah. Nahlag hi Selah ey wada hi Eber et mahlag ey wada
hi Peleg e aman Reu. Nahlag hi Reu ey wada hi Serug et
mahlag ey wada hi Nahor e aman Terah. Nahlag hi Terah ey
wada hi Abraham et mahlag ey wada hi Isaac e aman Jacob.
Nahlag hi Jacob ey wada hi Judah e aman Peres. Nahlag
hi Peres ey wada hi Hesron et mahlag ey wada hi Arni e
aman Admin. Nahlag hi Admin ey wada hi Amminadab
et mahlag ey wada hi Nashon e aman Salmon. Nahlag hi
Salmon ey wada hi Boaz. Nahlag hi Boaz ey wada hi Obed
e aman Jesse e aman David. Nahlag hi David ey wada hi
Nathan et mahlag ey wada hi Mattatha e aman Menna e
aman Melea. Nahlag hi Melea ey wada hi Eliakim et mahlag
ey wada hi Jonam e aman Joseph e aman Judah. Nahlag hi
Judah et wada hi Simeon et wada hi Levi e aman Mathat
e aman Jorim. Nahlag hi Jorim et wada hi Elieser e aman
Joshua, e aman Er e aman Elmadam. Nahlag hi Elmadam
et wada hi Kosam et wada hi Addi e aman Melki e aman

Neri. Nahlag hi Neri et wada hi Sealtiel e aman Serubbabel e aman Resa. Nahlag hi Resa et wada hi Johanan e aman Joda e aman Josek. Nahlag hi Josek et wada hi Semein e aman Mattathiah e aman Maat e aman Naggai. Nahlag hi Naggai et wada hi Esli e aman Nahum e aman Amos e aman Mattathiah. Nahlag hi Mattathiah et wada hi Joseph e aman Jannai e aman Melki e aman Levi. Nahlag hi Levi et wada hi Mathat e aman Heli. Nahlag hi Heli et wada hi Joseph e kameibbillang ni impan-aman Jesus.

4

Ya nematnaan Satanas ni mene-ul nan Jesus
(Matthew 4:1-11; Mark 1:12-13)

1-2 Newada hu et-eteng ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios
nan Jesus eman ni nalpuan tud Wangwang e Jordan. Et
ipengulun nunman ni Ispirituh hi Jesus di desert. Yadman
nengipenatnaan Satanas ni mene-ul ni hi-gatun na-pat ni
aggew ma-lat manliwat. Yan nunman ey neka-upa Jesus tep
eleg mangamangan.
3 Kan Satanas ni hi-gatuy "Hedin makulug ni U-ungnga
dakan Apu Dios, ey pambalin mu eya batun sinapay."
4 Nem hinumang Jesus et kantuy "Ya neitudek di ehel Apu
Dios ey kantuy 'Beken ni ya kennen ni ebuh hu iddinel ni
tuun ketegguan tu.' "
5 Inlaw Satanas hi Jesus di eta-gey ni duntug et ebuhe
peang-ang tun hi-gatun emin hu kapan-ap-apuin tuu et
kantun hi-gatuy
6 "Dammutun iddawat kun hi-gam hu saad ni man-
ap-apun emin diman ma-lat maidaydayaw ka. Tep hi-
gak neidwatan ni emin idan nunya et ngenamungngak ni
mengippebeltan di pinhed kun memeltan.
7 Hedin hi-gak hu daydaywen, man iddawat kun emin
humman ni hi-gam."
8 Nem hinumang mewan nan Jesus et kantuy "Ya neitudek
di ehel Apu Dios ey kantuy 'Ebuh hi Apu Dios ni dayaw yu
niya hi-gatun ebuh hu u-unnud yu.' "
9 Inlaw Satanas hi Jesus di Jerusalem etan di keta-ta-
geyyan ni bubung ni Tempol et kantun hi-gatuy "Hedin
makulug ni U-ungnga dakan Apu Dios, man dep-ah ka
yaggud impatudek tu e kantuy
10-11 'Be-alen kudda anghel et ippaptek daka ma-lat anin
ni man-e-gah ka et hikmaten daka ma-lat eleg maliputan
helim.' " *

---

* **4:10-11 4:10-11** Psalm 91:11-12

12 Hinumang Jesus et kantuy “Nem wada dama neitudek
ni ehel Apu Dios e kantuy ‘Entan tu patnai hi Apu Dios e
Dios yu.’ ”
13 Impatnan Satanas emin hu kabaelan tun men-ul nan
Jesus ma-lat manliwat, nem eleg tu hanhaul et hi-yanen tu
ni- et ngenamung ali mewan hu pene-ulan tun hi-gatu.

Ya laputun pantuttudduan Jesus di Galilee
(Matthew 4:12-17; Mark 1:14-15)

14 Entanni et mambangngad hi Jesus di provincia di
Galilee ey newadan hi-gatu et-eteng ni kabaelan ni indawat
ni Ispirituh Apu Dios et mandingngel di kebebbebley diman
gapuh idan intuttuddu tu niya impahding tu.
15 Nantuttuddud kesimsimbaan idan Jews ey katettebal-
addan emin ni tuu.

Ya eleg pengullugiddan kebebleyan Jesus ni hi-gatu
(Matthew 13:53-58; Mark 6:1-6)

16 Limmaw hi Jesus di Nazareth e bebley dan nehiknan tu.
Et lumaw di simbaan ni Sabaduh, tep humman dedan tuka
pehding. Immehneng hi Jesus ni memidbid ni neitudek ni
ehel Apu Dios
17 ey indawat dan hi-gatu etan neludun ni neitudekan ni
inhel eman lan prophet e hi Isaiah. Binekyag tu et petken
tu etan kantuy
18 “Wadan hi-gak hu Ispirituh Apu Dios, tep pinutuk tuwak
Apu Dios ni mengippeamtaddan nangkewetwet etan
ni meippahding ni panyaggudan ni tuu. Ey intu-dak
da-ak ni an mengippeamtan meibbukyat ida neike-
labut niya pakeang-ang ida nekulap. Ey immaliyak ni
memaddang idan tuun kapanligligat idan edum da.
19 Ey intu-dak tuwak ni mengippeamtan kedettengan ni
aggew ni penellaknibanApu Dios idan tuu tu.”
20 Binidbid Jesus huyya et ludunen tu et ibangngad tu etan
ni kaumbaddang di bawang ni simbaan et yumudung ni
mantuttuddu. Emin ida etan tuud simbaan ey daka itettekel
et kantun hi-gaday
21 “Yan nunya ey immamnu etan dingngel yun binidbid
kun neitudek ni ehel Apu Dios.”
22 Emin ida etan tuu, ey daka tettebala ey natngadda etan
ni kayyaggud ni tuka penuttuddu. Kanday “Kaw beken ni
hi-gatu etan u-ungngan Joseph?”
23 Kan Jesus ni hi-gaday “Makulug anhan et e-helen yullin
hi-gak etan kandan: ‘Hedin makulug ni kaka man-egga,
agahim hu degeh mu,’ niya kanyulliy ‘Hedin makulug ni
intu-dak dakan Apu Dios, ey peang-ang mu eyad bebley

mu hu henin etan ni dingngel min impahding mud Capernaum.' "
24 Kan pay Jesus ey "Dengel yu eya e-helen ku, ya kakulugan tu ey yadda prophets ey eleg kullugaddan kebebleyan da,
25-26 heni lan Elijah e prophet Apu Dios. Yan eman ni kaweda tud puyek ey wada nemahhig ni bisil di kebebbebley di Israel, tep endi udan ni tellu et kagedwah ni toon. Wadadda dakel ni nebalun biin kebebleyan tun mahapul da baddang tu, nem beken ni hi-gada binaddangan tu. Tep ya etan nebalun biid Sarephat di Sidon hu nengitu-dakan Apu Dios ni hi-gatun tu baddangan.
27 Hanniman daman Elisha e prophet. Yan ketaggu tu ey dakel di Israel hu kamampandedgeh ni leprosi, nem eleg ekalen Elisha hu degeh da. Nem ya etan iSyria e hi Naaman e kamanleprosi hu impeyaggud tu, ey beken edum tayun Jew."
28 Yan nangngelan idan tuun nunman ni inhel Jesus ey nemahhig bunget dan hi-gatu.
29 Et pan-inuhnuh da et ilaw dad gilig ni bebley etan di mu-tuk ni duntug ma-lat da e-gahen et di deplah,
30 nem endi maptek ey attukaw hi Jesus e nandalan di gawwaddan neamung ni tuu et manglaw.

Ya nangkalan Jesus ni neihuklung ni dimonyoh etan ni tuud Capernaum
(Mark 1:21-28)
31 Entanni et lumaw hi Jesus di Capernaum di Galilee et mantuttuddud simbaan ni Sabaduh. †
32 Ey natngadda tuun intuttuddu tu, ey kameang-ang di tuka pantuttuddu e wada kelebbengan tun mantuttuddu.
33 Yad man ni simbaan ey wada etan tuun nehuklungan ni dimonyoh.
34 Kamantetekkuk e kantuy "Hipa pehding mun hi-gami e Jesus di Nazareth? Kaw immali kan mengastigun hi-gami? Inamta daka. Hi-gam etan kayyaggud ni peteg ni intu-dak Apu Dios."
35 Nem imbunget Jesus etan dimonyoh e kantuy "Eneeneng ka niya ka-kal ka eyad tuu." Sinu-li etan ni neihuklung etan tuu et han ma-kal, nem endi neliputan ni hi-gatu.
36 Natngaddan emin hu tuu et ida kaman-imbagga e kanday "Hipa huyyan nekapya? Kele hin-appil ni peteg? Tam et-eteng kabaelan ni ehel tu. Deh nunman e anin ni neihuklung ni dimonyoh ey tuka e-kala!"

† **4:31 4:31** Hedin yadda Jews ey ya Sabaduh hu daka ngillinan aggew.

37 Et mandingngel hu meippangep nan Jesus di kebebbebley di nanlinikweh diman.

Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan tuu
(Matthew 8:14-17; Mark 1:29-34)

38 Immehep hi Jesus di simbaan et lumaw di baley Simon. Himmegep ey inhel dan hi-gatu e kamandedgeh hi inan ahwan Simon e nemahhig hu atung ni annel tu. Kan idan etan ni tuun hi-gatu ey "Ekal mu anhan degeh tu."

39 Neihnup hi Jesus di kad-an tu et ehlen tun me-kal hu atung tu ey na-kal tu-wangu et uminah ni an mengippaptek ni kennen di Jesus.

40 Kamangkelinug aggew ey nan-i-liddan katuutuu hu kamampandedgeh di kad-an Jesus. Et ita-pew tu ngamay tun hi-gada et mangka-kal degeh da.

41 Anin idan nehuklungan ni dimonyoh ey nan-ekal tudda neihuklung. Hedin me-kal ida ey ida ni kaumtetkuk e kanday "Hi-gam hi Christo e U-ungngan Apu Dios." Nem eleg i-abulut Jesus ni umhapit ida, tep eleg tu pinhed ni hi-gada mengippeamta e hi-gatu hi Christo.

Ya nantuttudduan Jesus di kebebbebley di Galilee
(Mark 1:35-39)

42 Kamangkewa-wan nunman ey hini-yan Jesus humman ni bebley et lumaw di a-allaw tun endidda tuu et an mehahhakkey diman. Entanni ey an nanhamak idan tutu-u hi Jesus. Himmak da et ipatna dan impeked.

43 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Eleg, tep mahapul ni umlawwak di edum ni bebley ni an mengippeamtan meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios, tep huyya nengitudakan tun hi-gak."

44 Et lumaw hi Jesus ni an mantuttuddud kesimsimbaan idan Jews di Judea.

5

Ya nengaygan Jesus ida etan ni tuun matebukul ni deleg ma-lat mambalin idan disipol
(Matthew 4:18-22; Mark 1:16-20)

1 Hakey ni aggew ni kaman-eh-ehneng hi Jesus di gilig ni Baybay e Genesaret ey ida kamampampippilliw hu dakel ni tuun umlaw di kad-an tun an mengngel ni tuka ituttuddun ehel Apu Dios.

2 Inang-ang Jesus hu dewwan bangkad gilig ni baybay, e endi nanlugan, tep immehep ida etan kan bangkan an nengullah ni tabukul da.

3 Himmegep hi Jesus di bangkan Simon et ehelen tu e
geggennaden tun eket di baybay. Et yumudung et ituluy
tun mantuttudduddan tutu-un neamung di gilig ni baybay.
4 Ginibbuh tun nantuttuddu et kantun Simon ey "Palaw
yud petek ni edallem eya bangka et yad man hu pantebbukulan yu."
5 Hinumang Simon e kantuy "Apu, inlapu min nahdem ingganah ni kamangkewa-wan mantebbukul ey endin
hekey sinebukul mi, nem hedin huttan hu kammu, ku anin."
6 Et ita-mel da tabukul da ey netabukul nunman hu dakel
ni deleg ey nemahhig kumamman e kamangkebi-ki etan
tabukul da.
7 Et aygan dadda edum dan wadad hakey ni bangka et
mambabaddang ida. Impekapnu da etan dewwan bangkan
deleg et kamangkelneng kumedek hu bangka da.
8 Inang-ang Simon huyyan kadinnakkel ni sinebukul da
ey nandukkun di kad-an Jesus et kantuy "Entan keihnup ni
hi-gak, tep nelilliwatannak."
9-10 Inhel tu huyya tep natngan peteg. Anin idan edum tu
et yadda etan enak Sebedi e di James nan John et natngadda
dama. Kan Jesus nan Simon ey "Entan takut! Meippalpun
nunya ey ka an mengewwis ni tuun mengu-unnud ni higak."
11 Impadekal da bangka da et hi-yanen dan emin et
makilaw idan Jesus.

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun kamanleprosi
(Matthew 8:1-4; Mark 1:40-45)

12 Hakey ni aggew ey limmaw hi Jesus etan di hakey ni
bebley ey wadadman hu tuun kamanleprosi. Inang-ang
tu hi Jesus ey nandukkun di kad-an tu et kantuy "Apu,
hedin pinhed mu, ekal mu anhan degeh ku, tep amtak e
dammutun e-kalen mu."
13 Kimpan Jesus hu annel nunman ni tuu et kantuy
"Pinhed ku. Na-kal kaya law huttan ni degeh mu." Ey
pinhakkeyey na-kal numan hu degeh tu.
14 Sinugun Jesus e kantuy "Entan tu i-i-hel di edum ni tuu
huyyan impahding kun hi-gam. Panna-ud ka kuman elaw
di kad-an ni padi et mu peang-ang ni hi-gatu e na-kal degeh
mu. Ey pan-appit kan Apu Dios e humman hu intugun lan
Moses ni nunman, ma-lat pengamtaan ni tutu-u e na-kal hu
degeh mu."
15 Inhel Jesus etan ni tuu e eleg tu e-ehhela impahding
tu, nem nan-amta damengud kebebbebley et umlidda dakel
ni tuud kad-an tun an mengngel ni tuka ituttuddu niya
mampe-kal ni degeh da.

16 Nem anin ni dakel hu tuun kaum-alin Jesus et humman
ni limmaw di endi bebley et an mehahhakkey diman ni
mandasal.

Ya nangkalan Jesus ni dahuy etan ni tuu
(Matthew 9:1-8; Mark 2:1-12)

17 Hakey ni aggew ni kapantuttudduin Jesus ey wadadda
Pharisee niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses ni
nangkalpud kebebbebley di Galilee, yad Jerusalem niyad
Judea ni mekideddengngel ni tuka ituttuddu. Hedin hi Jesus,
man wada kabaelan Apu Dios ni hi-gatu, mukun kabaelan
tun mengkal ni degeh.

18 Entanni ey wadadda immalin nengiattang ni nedahuy
ni tuu tep neparalize. Ida kaum-enang-ang ni dellanen dan
mengillaw kad-an Jesus,

19 nem endi dellanen da, tep dakel tuu. Et iklab dad atep
et gumu-kang ida et buyunen da etan nedahuy ni neiayyud
di petek Jesus.

20 Inang-ang Jesus e wada hu daka pengullug, et kantu
etan ni nedahuy ey "Agik, pinesinsahan ku liwat mu."

21 Yadda Pharisee et yadda kamantuttuddun Tugun Moses
ey kandad nemnem day "Hipa ni-ngangu huyyan tuun tuka
la-pahi hi Apu Dios? Endi edum ni kamemessinsah ni liwat,
nem ebuh hi Apu Dios."

22 Inamtan Jesus hu daka nemnemnema et kantun hi-
gaday

23 "Kele henin nuntan yuka pannemnem? Hipa nelal-
lakkah? Ya kaney 'Nepesindahan hu liwat mu,' winu 'Inah
ka! Alam hu ayyud mu et umenamut ka?'

24 Nem imay et peang-ang kun hi-gayu e hi-gak e Pengul-
wan ni emin ni tuu ey wada kelebbengak eyad puyek ni
memessinsah ni liwat." *

Et ihanggan Jesus etan ni nedahuy et kantuy "Inah ka,
alam hu ayyud mu et umenamut ka."

25 Ey pinhakkeyey imminah tu-wangu etan nedahuy e
inang-ang ida etan ni dakel ni tuu et alen tu ayyud tu et
lumaw di baley da, e tuka daydayawa hi Apu Dios.

26 Natngaddan emin hu tuun nenang-ang et dayawen da
dama hi Apu Dios. Kanday "Nakkayang! Hipa huyyan tayu
inang-ang nunya?"

---

* **5:24 5:24** [23-24] Hedin yadda Jews ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamemessinsah ni liwat. Ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamengkal ni degeh. Et humman hu, yan nengipeyaggudan Jesus etan ni nedahuy ey impeang-ang tu mewan e wada dama kabaelan tun memessinsah ni liwat henin nan Apu Dios. Huyya nengipeang-angan Jesus ni kinaDios tu.

Ya nengaygan Jesus nan Levi ni disipol tu
(Matthew 9:9-13; Mark 2:13-28)

27 Negibbuh huyya et kamenglaw la hi Jesus ey inang-
ang tu hi Levi e kaman-emmung ni buwis ni yimmudung
di upisinah tu. Kan Jesus ni hi-gatuy "Pakilaw kan hi-gak."
28 Pinhakkeyey imminah hi Levi et hi-yanen tu upisinah
tu et makilaw nan Jesus.
29 Entanni ey nampahemul hi Levi di baley da tep
impalsian tu hi Jesus. Ey dakel ida kaman-emmung ni buwis
niyadda edum ni tuun nekiheyuyung nan Jesus.
30 Nem yadda etan Pharisee et yadda kamantuttuddun
Tugun Moses ey sinemyaw dadda disipol Jesus e kanday
"Kele kayu kamekikkan idan kaman-emmung ni buwis
niyadda edum dan neliwatan?"
31 Hinumang Jesus et kantun hi-gaday "Ya kamandedgeh
hu kamanheppul ni doktor, beken ida etan ni endi degeh
da.
32 Henin hi-gak e immali-ak ni an memaddang idan
neliwatan ma-lat mantuttuyyuddan liwat da. Eleggak umlin
memaddang idan tuun kanday endi liwat da."

Ya meippanggep ni kapantetpeli
(Matthew 9:14-17; Mark 2:18-22)

33 Kandan hi-gatuy "Kele yadda disipol John et yadda
Pharisee ey ida kamantetpel ni daka pandaydayawin Apu
Dios, ey hedin yadda ngu disipol mu ey eleg ida mantetpel?"
34-35 Hinumang Jesus et kantuy "Kaw ida kamantetpel
hu gagayyum ni lakin mangkasal? Eleg, tep wada etan
gayyum dan lakin manhehnget. Nem hedin wada memettey
etan ni nanhenget, ey yan nunman ali law pantetpelan
idan gayyum tu. Yadda disipol ku ey heni gayyum ni
manhehnget tep yan nunyan wada-ak di kad-an da ey eleg
ida mantetpel, nem hedin endi-ak ali law di kad-an da, ey
mantetpel ida tep ya pannemnem dan hi-gak."
36 Kan mewan Jesus ni hi-gaday "Endi tuun tu pikgaten hu
baluh ni balwasi et ittuptup tud daan ni balwasi. Tep hedin
hanniman, man ayyuh law etan baluh ni balwasi niya eleg
meidneng hu baluh ni meittuptup di daan ni balwasi.
37 Hanniman dama etan katat ni ha-addan ni meinnum e
eleg ihha-ad hu pakekapyan meinnum di kimmelhin katat,
tep hedin um-atung etan meinnum, man mebeghi etan
neitluan tu et umkawah kumedek anin etan meinnum.
38 Et humman hu, mahapul ni yad pakekapyan katat hu
pengihha-adan ni pakekapyan meinnum." †

† **5:38 5:38** [36-38] Ya keibbellinan ina-abbig Jesus ey eleg mabalin ni an pan-e-dum hu elaw ni nebayag et ya baluh ni elaw.

39 Kantu mewan ey “Ya tuun impeingha tu napget ni
meinnum ey eleg tu pinhed ni innumen hu pakekapyan
meinnum, tep ya inamta tu ey kayyaggud hu napget ni
meinnum.”

6

Ya meippanggep ni Sabaduh
(Matthew 12:1-8; Mark 2:23-28)

1 Hakey ni Sabaduh ey indalan di Jesus di payew et puma-
sing ida etan disipol tun pagey et kukkussimen da.
2 Kan idan edum ni Pharisee ey “Kele kayu pimma-sing ni
pagey ey pi-yew tep Sabaduh?”
3-4 Hinumang Jesus et kantuy “Kaw eleg yu bidbiden etan
neitudek ni impahding David eman ni neupaan tu et yadda
etan edum tun binsikan da tep ya buhul da? Endi da
pengellaan ni kennen da ey neupaddan peteg et humgep
hi David di Tabernacle e baley Apu Dios, et tu alen etan
sinapay ey pi-yew ni pengngannan ni linggeman ni tuu, tep
ebuh hu padin kamengngan ni nunman. *
5 Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu hu mengippanghel
ni hipan kamepi-yew niya hipa eleg mepi-yew ni Sabaduh
e kamengillin ni aggew.”

Ya nengipeyaggudan Jesus ni negikuy ni ngamay etan ni tuu
(Matthew 12:9-14; Mark 3:1-6)

6 Hakey mewan ni Sabaduh e himmegep hi Jesus di
simbaan ni an mantuttuddu ey wada hu tuun negikuy hu
wannan ni ngamay tu.
7 Yadda etan kamantuttuddun Tugun Moses et yadda
Pharisee ey ida kaumhamahamak ni pebehhul dan Jesus
et daka hellipat-i hedin peyaggud tu ngamay etan ni tuu ni
nunman ni Sabaduh e kamengillin ni aggew.
8 Nem hi Jesus ey inamta tu daka nemnemnema et kantun
etan ni tuun negikuy ngamay tuy “Ikay deya et umehneng
kad hinanggaddan eyan tutu-u.” Et lumaw humman ni tuud
kad-an Jesus et umehneng.
9 Et kan Jesus ida etan ni tuu ey “Wada ibbagak ni hi-
gayu. Hipa kan ni Tugun Moses ni dammutun ippahding
ni Sabaduh e kamengillin ni aggew? Kaw ya kayyaggud
hu ippahding ma-lat bumaddang ita winu ya lawah hu
pehding ni umbahbah? Kaw gapu tep Sabadu ey diman

* **6:3-4 6:3-4** Beken ni padi hi David et yadda edum tu, nem kinan da etan sinapay ey ebuh padin dammutun mengngan ni nunman ni sinapay. Nem eleg ibilang Apu Dios humman ni liwat nan David et yadda disipol tu.

hu tuu et matey winu ippaptek ma-lat tumegu?" Nem endi kaumhumang.
10 Inhel Jesus huyya ey in-ang-ang tuddan etan ni tutu-un
wadadman et kantun etan ni tuun negikuy ey "Ukyad mu
ngamay mu." Inukyad tu ngamay tu ey kayyaggud law.
11 Nem yadda Pharisee ey nemahhig bunget dan
nengipeyaggudan Jesus ni ngamay etan tuu, et panhuhum-
manganan da pehding dan memettey ni hi-gatu.

Ya nemilian Jesus ida etan ni Hampulut dewwan apostles tu
(Matthew 10:1-4; Mark 3:13-19)
12 Hakey ni aggew ey limmaw hi Jesus di duntug ni an
mandasal et manha-ad diman ni hanlabbi.
13 Yan newa-waan tu ey inaygan tudda etan disipol tu
et pilien hampulut dewwan hi-gada et ngadanan tuddan
apostles.
14-16 Yadda pinilin Jesus ey hi Simon e nginedanan tun hi
Peter, hi Andrew e agin Simon, hi James, hi John, hi Philip,
hi Bartolomew, hi Matthew, hi Tomas, hi James e u-ungngan
Alphaeus, hi Simon e Zealot, † hi Judas e u-ungngan James
et hi Judas Iskariot e nengihdul nan Jesus.

Ya neiunudan ni dakel ni tuu nan Jesus ma-lat dengelen da ituttuddu tu niya ma-lat ekalen tu degeh da
(Matthew 4:23-25)
17-18 Nandayyud Jesus et umehneng ida etan di
nedekdeklan ey neamung ida etan dakel ni kamengu-unnud
ni hi-gatu et yadda dakel ni tutu-un nalpud Jerusalem, yad
edum ni bebley di Judea, et yaddad bebley di gilig ni baybay
di Tyre et yad Sidon. Immali idad kad-an tun an mengngel
ni ituttuddu tu niya da pe-kal hu degeh dan hi-gatu. Anin
idan nehuklungan ni dimonyoh et immalidda et pan-ekalen
Jesus hu dimonyoh ni nangkeihuklung ni hi-gada.
19 Wada hakkey idan etan ni kamandedgeh ey pinhed dan
keppaen hi Jesus, tep anin daka kap-an ebuh hi Jesus et
kame-kal hu degeh da.

Ya pan-am-amlengan niya panyaggudan idan kamengul-lug nan Jesus
(Matthew 5:1-12)
20 In-ang-ang Jesus idan disipol tu ey kantuy "Hi-
gayuddan newetwet ey man-am-amleng kayu, tep hi-gayu
hu meilla-kam di kapan-ap-apuin Apu Dios.

† **6:14-16 6:14-16** Ya Zealot ey hakey ni grupuh ni tuun eleg meminhed ni mengu-unnud ni gubilnun Rome.

21 Hi-gayun kameu-upan nunya ey man-am-amleng kayu
tep mepeppehel kayulli. Hi-gayun kaumnangih ni nunya ey
man-am-amleng kayu tep mangngi-ngi-ngi kayulli.
22 Man-am-amleng kayu hedin dakeyu kabellawan edum
ni tuu e dakeyu kaappila et dakeyu kapihhula niya anggebe-
hel dakeyu gapuh ni yuka pengullugin hi-gak e Pengulwan
ni emin ni tuu.
23 Kayyaggud tu pan-am-amleng kayu hedin henin nun-
man hu kapehding ni tuun hi-gayu, tep wada indaddan Apu
Dios ni panyaggudan yud kabunyan. Heni kayudda lan
eman ni prophets Apu Dios ni impanligligat idan ammed
idan kamengippelilligat ni hi-gayun nunya.
24 Hi-gayuddan kedangyan, kayyaggud hu biyag yun
nunya, nem anggehemmek kayulli, tep tellaken yullin emin
kinedangyan yu.
25 Hi-gayuddan wadan emin hu mahapul tun nunya,
anggehemmek kayu tep mangkulakulang kayulli. Hi-
gayun kamangngi-ngi-ngin nunya, anggehemmek kayulli
tep umlelemyung kayulli ey umnanginangih kayulli.
26 Hi-gayuddan kaingngadnin emin ni tuun kayyaggud,
anggehemmek kayulli, tep henin nunman dama hu kan
dadda lan eman idan beken ni makulug ni prophet, tep ya
kakulugan tu ey beken kayun kayyaggud.

Ya peminhedan idan kamengullug Jesus ni buhul da (Matthew 5:38-48; 7:12)

27 Nem hi-gayuddan neminhed ni mengngel ni ehel ku,
mahapul ni pinheden yu damadda buhul yu niya ipahding
yu kayyaggud idan tuun anggebe-hel dakeyu.
28 Anin idan kamengiddut niya kamengippehelheltap
ni hi-gayu ey idasali yudda ma-lat idwat Apu Dios hu
panyaggudan da.
29 Hedin ampingen dakeyu, ey ihulug yu. Hedin wada
tuun mengellan edah ni balwasi yu, idwat yu pay etan nei-
dahan tu.
30 Idwat yu hu kaibbaga etan ni kamambeggan baddang
ni hi-gayu. Ey hedin kantu et wada illan tuun hi-gayu, man
entan tu pilit ni bangngaden.
31 Ya pinhed yun ippahding ni edum yun tuun hi-gayu ey
humman dama ipahding yun hi-gada.
32 Hedin ebuh ida etan tuun neminhed ni hi-gayun
pinheden yu, man eleg dakeyu tetbalan Apu Dios, tep anin
idan neliwtan et hanniman hu daka ippahding.
33 Hedin ebuh ida kamengippahding ni hi-gayun kayyag-
gud ni pengippahdingan yun kayyaggud, man eleg dakeyu

tetbalan Apu Dios, tep anin idan neliwtan et hanniman hu daka ippahding.

34 Hedin ebuh ida etan tuun inamta yun hambayad da hu utang dan peuttangan yu, ey eleg dakeyu tetbalan Apu Dios, tep hanniman dama kapehding idan neliwtan.

35 Beken ni hanniman hu pehding yu, nem mahapul ni pinheden yudda buhul yu et ipahding yu kayyaggud ni hi-gada ey pautangi yu etan tuun eleg tu hangkipuh ni beyyadan hu utang da. Hedin ippahding yudda huttan, ey et-eteng ali iddawat Apu Dios ni panyaggudan yu niya ibbilang dakeyullin u-ungnga tu. Tep hi Apu Dios ey tudda kaiddawsin panyaggudan ida tuun neliwatan et yadda tuun eleg mansalamat ni hi-gatu.

36 Hemek yudda edum yun tuun henin Apu Dios e Ameyud kabunyan e mahmek.

Ya elaw ni pengibbillang idan kamengullug ni edum dan tuu
(Matthew 7:1-5)

37 Entan tu pambalin hu annel yun huwet, tep beken ni hi-gayu menghel hedin lawah winu kayyaggud hu impahding idan edum, nem ngenamung hi Apu Dios. Hedin pehding yu humman ey mekastigu kayu. Hemek yudda edum yun tuun nambahul ni hi-gayu et beken ni nealay kanyuy mekastigudda, ma-lat hemeken dakeyu daman Apu Dios hedin mambehhul kayu. Pesinsahi yu hu kamambehhul ni hi-gayu ma-lat pesinsahan daman Apu Dios hu bahul yu.

38 Entan ukuh tun umbaddang ni edum yun tuu hedin mahapul da baddang yu, tep endi ukuh Apu Dios ni umbaddang ni hi-gayu. Tep hedin eleg yu ukkuhan umbaddang ni edum yun tuu, ey eleg dama ukkuhan Apu Dios ni umbaddang ni hi-gayu, nem nehuhhulluk anhan law hu ibbaddang tun hi-gayu."

39 Nan-a-abbig hi Jesus e kantuy "Ya nekulap ey eleg mabalin ni tu ippangulu hu edum tun nekulap, tep man-e-gah ida kumedek di nantengillig.

40 Hanniman dama hu kaman-eddal, e eleg maiingngeh di mittuduh tu. Pakkaw gibbuhen tu adal tu et han dammutun maiingngeh di mittuduh tu.

41-42 Eleg mabalin ni yu e-kalen hu butad matan edum yu hedin wada et-eteng ni butad mateyu. Mahapul ni e-kalen yu neibutad mateyun etteteng et han yu e-kala butad matan edum yu. Maitek kayun peteg hedin wada butad mateyu ey kanyuy e-kalen yu butad matan edum yu. Pabukul yun

e-kalen butad mateyu et han yu ipatnan e-kalen hu butad matan edum yu. ‡

Ya keyew et ya lameh tu
(Matthew 7:16-20; 12:33-35)

43 Ya kayyaggud ni keyew ey kayyaggud dama hu lameh
tu. Ya lawah ni keyew ey eleg tu illameh hu kayyaggud.
44 Kaw beken ni makulug e ya keyew ey kameamtad
lameh tu hedin kayyaggud winu lawah? Inamta tayu e ya
etan hebit niya gulun ey eleg ida umlameh ni kayyaggud ni
mekkan.
45 Henin tuu, e ya etan kayyaggud nemnem tu ey kayyag-
gud dama tuka pehpehding. Nem ya tuun lawah nemnem
tu ey lawah dama tuka pehpehding. Kameamtad ehel ni tuu
hedin kayyaggud winu lawah hu wadad nemnem tu.

Ya a-abbig meippanggep ni dewwan nemehwat ni baley
(Matthew 7:24-27)

46 Kele kanyuy hi-gak hu Apu yu ey eleg yu u-unnuda hu
nakka ittugun?
47 E-helen kun hi-gayu hu elaw ni tuun tuka dedngela niya
tuka u-unnuda hu nakka ituttuddu.
48 Humman ni tuu ey kamei-ellig etan di tuun nelaing ni
nengapyan baley tu, tep imbehwat tud batu. Immali pewek
niya na-let ni udan et luma-pih dillud wangwang, et datngen
tu etan baley, nem eleg metukkad tep neihammad.
49 Nem ya etan tuun dingngel tu hu nakka ituttuddu,
nem eleg tu u-unnuda ey kamei-ellig etan di tuun eleg tu
ikapya hu pegnad ni nengibehwatan tun baley tu. Et hedin
immali pewek ey nealay netukkad humman ni baley et
mekabbahbah.”

7

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni bega-en
(Matthew 8:5-13)

1 Ginibbuh Jesus humman ni tuka pan-ituttuddu et mam-
bangngad di Capernaum.
2 Wadadman etan ap-apun hanggatut ni sindalun wada
bega-en tun nemahhig degeh tu et kamangkatkatey. Nakap-
pinhed etan ni ap-apu humman ni bega-en tu.
3 Dingngel tu e wada hi Jesus et umitu-dak ni ap-apuddan
Jews ni an mengewwit ni hi-gatu ma-lat ekalen tu degeh
etan ni bega-en tu.

‡ **6:41-42 6:41-42** Ya keibbellinan tu huyya ey ang-ang mu ni hu bahul mu et han mu ang-anga hu bahul ni edum mun tuu. Ey tugun mu ni annel mu et han mu tuguna hu edum mun tuu.

4 Limmaw ida etan intu-dak tud kad-an Jesus et kandan
Jesus ey “Ikay kunu anhan e kan etan ni ap-apun sindalu et
mu ekalen degeh etan ni bega-en tu.
5 Tep ma-nut beken ni edum tayun Jews, nem nakap-
pinhed daitsu niya hi-gatu numan hu nengipebehwat ni
simbaan tayu.”
6 Et makilaw hi Jesus, nem ida kamenetteng ey nenu-dak
mewan etan ap-apu. Kandan Jesus ey “Heninnuy hu inhel
ni ap-apu mi, kantuy
7 ‘Apu, anin ew entan alim et eleg ka maheli-wa. Nakka
umbaing ni ellian mud baley ku niya nakka umbaing ni
um-alin menammun hi-gam. Anin ni muka ehelan ebuh et
inamtak e me-kal degeh tu.
8 Inamtak elaw ni saad, tep impeinghak ni mengu-unnud
ni kae-helan ap-apuk ey anin ni hi-gak et hakeyyak daman
ap-apun sindalu. Hedin kangkun sindaluk ey ‘Lakkay,’ ey
kaumlaw. Hedin mewan kangkuy ‘Ikay,’ ey kaum-ali. Ey
hedin kangkun bega-en ku ey ‘Ipahding mu diyyay,’ ey tuka
ippahding.” *
9 Dingngel Jesus huyya ey natngan kapengullug nunman
ni ap-apu et iang-ang tudda etan ni neamung ni neiunud ni
hi-gatu et kantuy “Endi ni nak inang-ang ni henin nunya hu
tuka pengullug ni hi-gak eyad Israel.”
10 Nambangngad ida humman ni intu-dak ni ap-apu ey
inang-ang da e na-kal tu-wangu degeh etan ni bega-en.

Ya nenagwan Jesus ni u-ungnga etan ni nebalun bii

11 Entanni ey limmaw hi Jesus di Nain ey nekilaw ida
disipol tu et yadda dakel ni tuu.
12 Ida kamenetteng di Jesus etan di bebley ey dinammu
dadda hambenteg ni an mengikkullung etan ni netey ni
binugtung ni u-ungngan etan ni nebalun bii ey dakel hu
edum dan bimmebley ni nekilaw.
13 Inang-ang Jesus etan nebalu ey et-eteng hemek tun hi-
gatu et kantuy “Entan nangih.”
14 Et lumaw di kad-an etan ni netey et kap-en tu etan
lungun ey immehneng ida etan tuun nengiattang. Kantuy
“U-ungnga, bangun ka!”
15 Bimmangun etan netey ey himmapit et palaw Jesus di
kad-an inetu.
16 Natngaddan emin hu tuun wadadman et daydayawen
da hi Apu Dios. Kanday “Iyyadyan hi-gatsu hu prophet Apu

* **7:8 7:8** Ya pinhed tun e-helen ey hedin han-ipahding nunman ni tuu huyya, ey nema-ma-man Jesus e wada kabaelan tun mengkal ni degeh ni bega-en nunman ni tuu, anin ni ebuh ehel tu.

Dios ni et-eteng kabaelan tu. Himmek Apu Dios hu tuu tu et umitu-dak ni menellaknib ni hi-gatsu.”

17 Nandingngel huyyan impahding Jesus di kebebbebley di Judea et yad nanlinikweh diman.

Ya nenu-dakan John ni disipol tud kad-an nan Jesus (Matthew 11:2-19)

18 Limmaw ida disipol John di kad-an tud kallabbuttan et ehelen dan emin ni hi-gatu hu impahding Jesus. Et itu-dak John hu dewwan hi-gadad kad-an Jesus.

19 Kantun hi-gaday “Yu ibegan hi-gatu e kanyuy ‘Kaw hi-gam hu inhel lan Apu Dios ni um-ali, winu wada hin-appil ni hehgeden mi?’ ”

20 Limmaw ida etan intu-dak John di kad-an Jesus et kanday “Kan John e kamemenyag ey ‘Kaw hi-gam kunu hu inhel lan Apu Dios ni ittu-dak tun hi-gami winu wadalli hin-appil ni hehgeden mi?’ ”

21 Yan nunman ey neipahdih ni nan-ekal Jesus hu degeh et yadda neihuklung, niya impebangngad tu kapenang-ang idan nekulap.

22 Hinumang Jesus humman ni imbageda e kantuy “Kaibangngad kayud kad-an John et yu ehelen ni hi-gatu hu dingngel yu niya inang-ang yu e ida law kaum-ang-ang hu nekulap, ida kaumdalan hu nepi-day, na-kal degeh idan kamengmengpuh annel da, ida law kaumdedngel hu netuleng, netagwan ida netey niya kamangkeituttudduddan newetwet hu et-eteng ni impeminhed Apu Dios ni hi-gada.

23 Ey ehel yun John e um-amleng hu tuun pannananeng tun ingganah hu tuka pengullug ni hi-gak.”

24-26 Limmaw ida la humman ni disipol John ey kan Jesus ida etan ni neamung ey “Hipa ninemnem yun an ang-angen eman ni linawwan yud desert di kad-an John? Kaw ya tuun kamandewadewa e kamei-ellig di katlubbung ni kapellupelluyan dibdib, winu ya tuun nambalwasin nekangngina? Beken, tep ya kamambalwasin nekangngina ey wadad baley ni patul, eleg umlaw di desert. Inamtak et ya pinhed yun an ang-angen ey ya prophet, et makulug ni humman ni yu inang-ang ey humman keta-ta-geyyan ni prophet e hi John ngadan tu.

27 Tep heninnuy hu neitudek ni meippanggep ni hi-gatu: ‘Hi-gak e hi Apu Dios ey pemengnguluk eya mengituttuddun meippanggep ni hi-gam et han ka dateng.’ ”

28 Intuluy Jesus ehel e kantuy “Pinili dedan Apu Dios hi John ni keta-ta-geyyan ni emin ni tuu. Nem ya etan kebabbabahan di nan-ap-apuan Apu Dios ey eta-ta-gey nem hi-gatu.”

29 Yadda etan tuu nampebenyag nan John, anin etan
ni kaman-emmung ni buwis ni nampebenyag dama ey
dineyaw da hi Apu Dios ni nangngelan dan nunman ni inhel
Jesus.
30 Nem yadda Pharisee et yadda kamantuttuddun Tugun
Moses ey kinehing da intuttudun John meippanggep nan
Apu Dios, mukun eleg ida ngu mampebenyag ni hi-gatu.
31 Kan mewan Jesus ey "Hipa na-mu pengi-ingngehan kun
elaw yun tutu-un nunya?
32 Heni kayuddan etan ni u-ungngan kamampan-a-ayyam
di mulkaduh. Yadda etan edum ey kandaddan edum day
'Nangganggangha kamin pan-am-amlengan, nem eleg kayu
meneyyaw. Ey impatna mi mewan ni mengia-appeh ni
kalemyungi, nem eleg kayu umlemyung.' Heni kayuddan
nunyan u-ungnga, tep endi maptek ni pinhed yu. Eleg
yuwak u-unnuda niya eleg yu dama u-unnuda hi John.
33 Tep immali hi John e kamemenyag e hin-appil tuka
kenna ey eleg um-inum ni kaumbuteng, nem kanyuy 'Wada
dimonyoh ni neihuklung ni hi-gatu.'
34 Ey immali-ak e Pengulwan ni emin ni tuu ey nakka
mengngan niya nakka menginnum ni meinnum ey kanyuy
nadmuttak, nakka mambutteng niya nakka mekieddued-
dum idan kaman-emmung ni buwis niyadda edum ni
neliwtan.
35 Nem neihla kayu, tep yadda tuun kamengu-unnud ni
elaw John et ya elaw ku ey hi-gada hu kei-ang-angan ni
kakinayyaggud ni elaw Apu Dios niya kalinaing tu."
36 Hakey ni aggew ey inaygan etan ni hakey ni Pharisee e
hi Simon hi Jesus ni an mekikkan di baley da et lumaw hi
Jesus.
37 Wada etan biidman ni bebley e nan-amtan lawah elaw
tu e makilaki. Dingngel tu e kamengngan di Jesus di baley
etan ni Pharisee et lumaw e wada intabin tun hambusih ni
bangbanglun nekangngina.
38 Himmegep et lumaw di dingkuggan Jesus di petek ni
helitu et kamannannangngih ey mangke-gah lewa tud helin
Jesus et pu-nadan tun bewek tu. Intumuk tu angah tud helin
Jesus et duyagan tun bangbanglu.
39 Inang-ang etan ni Pharisee ni nengayag nan Jesus
humman ey kantud nemnem tuy "Gullat ni prophet Apu
Dios huyyan tuu et amta tu-et e nelilliwatan eya biin
kamengitettenged ni hi-gatu."
40 Inamtan Jesus humman ni wadad nemnem tu et kantuy
"Simon, wada a-abbigen kun hi-gam." Kan Simon ey "Hipa
humman e Apu?"

41 Kan Jesus ey "Wadadda dewwan tuun immutang ni
pihhuh etan ni hakey ni tuu. Ya inutang ni hakey ey
limanggatut. Ya etan hakey ey nelima.
42 Entanni ey eleg ida pakebayad et eleg law pabeyad etan
ni nampautang." Kan Jesus nan Simon ey "Hipan hi-gadan
dewwa hu e-etteng impeminhed tun etan ni nampautang?"
43 Hinumang nan Simon e kantuy "Ya etan nengutang
ni limanggatut." Kan Jesus ni hi-gatuy "Neiptek huttan ni
inhumang mu."
44 Inwingin Jesus etan ni bii et kantun Simon ey "Kaw
inang-ang mu impahding eyan bii? Himmegeppak eyad
baley mu ey eleg ka umidwat ni danum ni pengullah kun
helik, nem huyyan bii ey inulahan tu helik ni lewatu et pu-
nadan tun bewek tu.
45 Ey eleg muwak akwalen ni himmegepan ku eyad baley
mu ey humman hu elaw tayu, nem yan eya bii ey eleg tu
iwwalak helik.
46 Eleg mu lanaen uluk, nem hedin hi-gatu, man dinuya-
gan tu helik ni bangbanglu.
47-48 E-helen kun hi-gam e anin ni dakel liwat tu et
nepesinsahan law, tep impeang-ang tu et-eteng ni impem-
inhed tun hi-gak. Nem yadda etan tuun ekket liwat dan
nepesinsahan ey ekket dama impeminhed dan hi-gak."
49 Yan nangngelan idan nekikan ni nunman ey kandad
nemnem day "Kele hipa huyyan tuun han pesinsah tu liwat
ni tuu?"
50 Kan Jesus etan ni bii ey "Ya muka pengullug hu
nepesinsahan ni liwat mu. Lakkay di baley yu et pelinggep
mu law nemnem mu."

8

Yadda biin nekikkillaw nan Jesus

1 Entanni ey limmaw hi Jesus di kebebbebley ni an
mantuttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios.
2 Nekilaw ida etan Hampulut dewwan disipol tu et yadda
edum ni biin ingkal Jesus hu degeh da et yadda dimonyoh
ni neihuklung ni hi-gada. Humman idan biin nekilaw
ey hi Maria Magdalena e na-kalan ni pitun dimonyoh ni
neihuklung,
3 hi Juana e ahwan Kusah e kamampaptek di baley
Herod e ap-apu, hi Susana et yadda edum ni bii. Hi-gada
hu kaumbaddang ni um-idwat ni mahapul Jesus et yadda
disipol tu.

Ya a-abbig meippanggep etan ni inha-bug dan bukel ni intanem
(Matthew 13:1-9; Mark 4:1-9)

4 Hakey ni aggew ey neamung idad kad-an Jesus hu
hantapug ni tuun nalpud kebebbebley et man-ab-abig e
kantuy
5 "Wada etan hakey ni tuun an nantanem e nanhinna-
bug tu bukel ni intanem tu. Wadadda nangka-gah ni bukel
di dalan et pan-igsin ni tuu niya kinan ni sisit edum.
6 Et yadda edum ey na-gah idad mabetu ey ma-nut
simmemel ida, nem anggegannuy nakpit ida, tep meingpih
hu puyek et ekket hu intemeg tun danum.
7 Na-gah di magulun hu edum ey inhengan idan gulun.
8 Yadda edum ey na-gah idad kayyaggud ni puyek ey
kayyaggud temel da niya mangkalemeh ida." Ginibbuh tu
huyyan ina-abbig ey kantuy "Dengel yu huyya hedin wada
tangila yu ma-lat amtaen yu hu pinhed tun e-helen."

Ya intuttuddun Jesus meippanggep nunman ni a-abbig tu
(Matthew 13:10-17; Mark 4:10-12)

9 Kan idan disipol Jesus ey "Hipa keibbellinan nunyan ina-
abbig mu?"
10 Hinumang Jesus e kantuy "Hedin hi-gayu, man nakka
panna-ud ni ituttuddun hi-gayu hu elaw ni nan-ap-apuan
Apu Dios ni eleg meipeamta ingganah nunya. Nem hedin
yad edum ni tuu, man nakka pan-ina-abbig ni ebuh hu
nakka penuttuddun hi-gada ma-lat anin ang-ang-angen da
niya deddedngelen da nakka ituttuddu ey eleg da han-awat,
tep eleg da pinhed ni ewwatan hu elaw Apu Dios.
11 Heninnuy hu keibbellinan tu. Ya etan bukel ni inha-bug
etan ni tuu ey mei-ellig di ehel Apu Dios.
12 Yadda etan bukel ni na-gah di dalan ey kamei-ellig di
ehel Apu Dios ni dingngel idan tuu, nem immali hi Satanas
et linglingen tud nemnem da ma-lat eleg da kulugen et eleg
ida mehelakniban.
13 Yadda etan bukel ni na-gah di mabetu ey kamei-ellig
di ehel Apu Dios ni dingngel idan tuu et ida kaman-am-
amleng ni nengulug, nem neikamkampu daka pengullug et
hedin wada ekket ni ligat da ey pinhakkeyey iwwalleng da
hu daka pengullug.
14 Yadda etan bukel ni na-gah di magulun hu neieligan
idan tuun nangngel ni ehel Apu Dios, nem anggegannuy
liniwwan da tep ebuh hu neitu-wan da, ya keddangyanan
da niya pan-am-amlengan dan daka nenemnema.
15 Yadda etan bukel ni na-gah di kayyaggud ni puyek
hu kamei-ellig ida etan di tuun nangngel ni ehel Apu Dios

et maihammad hu daka pengullug et kayyaggud law hu nemnem da et ya kayyaggud hu pinhed dan ippahding.”

Ya kei-elligan etan ni dilag
(Mark 4:21-25)

16 Intuluy Jesus ni immehel et kantuy “Endi tuun tu integan hu kengkeh et tu hukbungan, winu tu ihha-ad di daul ni uggippan, nem ihha-dang tu kumaddan di neitata-gey ma-lat han-ang-ang idan emin ni umhegep ni tuu.
17 Ya mei-ellig huyya etan di neitlu niyad eleg meamta e meamtaddallin edum ni aggew.
18 Et humman hu, pakadngel yu eya kayyaggud ni tugun ku et u-unnuden yu, tep e-helen kun hi-gayu e ya etan tuun kamengu-unnud ni tugun ku ey me-duman hu inamta tu. Nem ya etan tuun wada ekket ni inamta tu, nem eleg tu u-unnuda ey meendi humman ni ekket ni inamta tu.”

Hi inan Jesus et yadda agi tu
(Matthew 12:46-50; Mark 3:31-35)

19 Immali inan Jesus et yadda agitu, nem endi inna-nu dan umlaw di kad-an tu, tep hinelikuban ni dakel ni tuu.
20 Kan idan tuun nan hi Jesus ey “Immalid inam et yadda agim et immen idad dallin e daka kapan-ibbaga.”
21 Nem kantun hi-gaday “Yadda tuun mengngel ni ehel Apu Dios et u-unnuden da ey hi-gada nakka ibbilang ni inak ey agik.”

Ya nengipesikdan Jesus ni pewek di baybay
(Matthew 8:23-27; Mark 4:35-41)

22 Hakey ni aggew ey nekihgep hi Jesus idan disipol tud bangka et kantun hi-gaday “Pan-agwat itsu et lumaw itsud demang eyan baybay.”
23 Ida kamenglaw ey neugip hi Jesus. Entanni ey pimmewek ni na-let di baybay et kamangkepnu bangkan danum ey henidda melsing.
24 Et bangunen da hi Jesus et kanday “Apu! Apu, melsing itsu!”
Bimmangun hi Jesus et pasiked tu etan pewek niya dalluyun ey nesiked ida.
25 Kan Jesus ni hi-gaday “Kele endi dinel yun hi-gak?”
Natngaddan emin et wada hakkeyey kanday “Hipa na-mu ingkatuun nunyan tuu? Kele kau-unnudan dibdib et ya dalluyun hu ehel tu?”

Ya nangkalan Jesus etan ni neihuklung etan ni kaman-angngaw ni tuu
(Matthew 8:28-34; Mark 5:1-20)

26 Entanni ey dimmateng idad bebley idan iGerasene e
demang ni probinsiya di Galilee.
27-29 Immehep hi Jesus di bangka ey an dinammu etan ni
tuun nehuklungan ni dimonyoh e nalpulli etan di bebley.
Nebayag ni eleg mambalwasi niya eleg manha-ad di baley
tu et yad kad-an idan kullungngan hu nanhaha-adan tu.
Anin ni bangkilingan da et tuka pegtanga ni bimmesik di
endi bebley. Yan nenang-angan tun Jesus ey simmekuk et
mandukkun di hinangga tu ey inlet tu ehel tu e kantuy
"Jesus e U-ungngan Apu Dios e Keta-ta-geyyan, hipa pehding
mun hi-gak? Entan tuwak anhan kastigu." Mukun inhel
etan ni dimonyoh humman ey tep inhel Jesus e me-kal etan
di tuun neihuklungan tu.

30 Kan Jesus etan ni neihuklung ey "Hipa ngadan mu?"
Hinumang tu e kantuy "Linibu hu ngadan mi." Inhel tu
huyya tep dakel idan dimonyoh ni neihuklung etan ni tuu.
31 Nampehemmehemmek idan Jesus ma-lat eleg tudda
palaw etan di kapanhelheltapin ingganah.

32 Neipapaddih ni nunman ni wadadda dakel ni killum
ni kamanhubhub etan di duntug et kandan Jesus ey "I-tan
dakemi eman idan killum et hi-gada hu keihhuklungan mi."

Ey inebulut Jesus.
33 Et ma-kal ida etan ni tuu et man-etan idadda etan di
killum. Pinhakkeyey nambesik ida etan killum et dumep-
ah idad deplah et mangkalsing idad baybay.

34 Inang-ang etan idan kamampaptek ni killum humman
ni nekapkapya ey nambebessik idad bebley et yaddad
nanlinikweh diman, et ehelen daddan tutu-u.
35 Et mampanglaw ida etan tutu-un nangngel nunman et
da ang-angen. Immaliddad kad-an Jesus ey inang-ang da
etan tuu e nambalwasi law niya kamanyuyyuddung di kad-
an Jesus e kayyaggud law nemnem tu et kamandeddengngel
ni tuka pan-ituttuddu. Ey simmakut ida etan tutu-u gapuh
nunman ni nekapkapya.
36 Yadda etan nenang-ang ni impahding Jesus ey nan-i-
hel daddan kebebleyan da hu meippanggep ni na-kalan ida
etan ni neihhuklung etan ni tuu.
37 Et gapuh ni takut idan bimmebley di Gerasene ey inhel
dan Jesus e hi-yanen tu bebley da. Et mambangkad Jesus et
man-agwat idad demang ni baybay.

38 Yan eman ni kapenggepin Jesus di bangka ey kan etan
ni tuun nehuklungan la ni ey "Attu anhan et makilawwak
ni hi-gam ey?" Nem kan Jesus ey

39 “Anemut ka kuma et mu e-ehhelen hu impahding Apu
Dios ni hi-gam.” Et lumaw humman ni tuu et tu pan-i-hel
di bebley da hu impahding Jesus ni hi-gatu.

Ya nenagwan Jesus ni netey ni u-ungngan Jairo
(Matthew 9:18-26; Mark 5:21-43)

40 Nambangngad di Jesus di Galilee ey immamleng ida
tuudman ni kamenehhegged ni hi-gatu.
41 Wadadman hi Jairus e hakey ni ap-apud simbaan ni
Jew ni immalid kad-an Jesus et mandukkun di hinangga tu
et mampehemmehemmek et makilaw hi Jesus di baley da.
42 Pinhed Jairo ni mekillaw hi Jesus di baley da tep
kamangkatkatey etan binugtung ni biin u-ungnga tun
hampulut dewwa toon tu. Nekilaw hi Jesus ey nemahhig
e neheyebheb ida tuun hi-gatu.
43 Ey wada etan hakey ni biin hampulut dewwa toon ni
eleg mesikked hu kamelpud annel tu. Inumah tun emin
hu limmu tu, nem endi hakey ni kinabaelan tun inegahan
humman ni degeh tu.
44 Limmaw humman ni biid dingkuggan Jesus et kap-en tu
gilig ni balwasi tu ey pinhakkeyey nesiked etan kamelpud
annel tu.
45 Et kan Jesus ey “Hipa nengapan balwasik?” Kandan
emin ey “Tawwey.”

Immehel hi Peter ey kantuy “Apu, inna-nun pengamtaan
ni nengapan balwasim ey hinelikuban dakan dakel ni tuu?”
46 Nem kan Jesus ey “Wada nengapan hi-gak tep ginibek
ku e wada degeh ni ingkal ni kabaelan ku.”
47 Yan nengamtaan etan ni bii e inamtan Jesus hu
neipahding, ey immalid kad-an tu e kamanggegeyyenggeng
ni takut tu et mandukkun di hinangga tu et ehelen tu gapun
nengapaan tun balwasi tu et ya na-kalan ni degeh tu. Emin
ida etan tutu-u ey dingngel da humman ni inhel tu.
48 Kan Jesus ni hi-gatuy “Agik, na-kal law huttan ni degeh
mu tep ya muka pengullug ni hi-gak. Anemut ka, et
melinggep ka kaya law.”
49 Kapan-e-helan Jesus huyya ey wada dimmateng ni
nalpullid baley di Jairo e kantun Jairo ey “Anin ew katteg ni
entan tu ayagi etan mittuduh, tep netey etan u-ungngam.”
50 Nem dingngel Jesus humman ey kantun Jairo ey “Entan
pandanag mu etan ni u-ungngam. Pandinel kan hi-gak.”
51-53 Yan dintengan dad baley Jairo ey kaumlelemyung
ida etan tutu-u ey kanengih ida tep netey etan u-ungnga.
Nem kan Jesus ey “Entan nangih tep eleg matey huyyan u-
ungnga, neugip ni ebuh.”

Yadda etan tutu-u ey daka ngi-ngi-ngii hi Jesus tep inamta da e netey etan u-ungnga. Himmegep hi Jesus ey endi edum ni tuun impahgep tu, ebuh di Peter, hi James, et hi John et ya ammed etan ni u-ungnga.
54 Singnged tu ngamay etan ni u-ungnga et kantuy “Inah ka e u-ungngak.”
55 Et tumegu etan u-ungnga ey pinhakkeyey imminah. Et mampaela hi Jesus ni kennen tu et pangan da.
56 Natngadda a-ammed etan ni u-ungnga, nem sinugun idan Jesus e kantuy “Entan tu i-i-hel huyyan neipahding eyan u-ungnga.”

9

Ya nengitu-dakan Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu
(Matthew 10:5-15; Mark 6:7-13)
1 Hakey ni aggew ey inemung Jesus ida etan Hampulut dewwan disipol tu et idwat tu kabaelan dan mengkal ni neihhuklung ni dimonyoh niya degeh.
2 Et itu-dak tuddan mengippahding idan nunman niya mengituttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios.
3 Kantun hi-gaday “Entan pantabin ni hipan mahapul yud lawwan yu, ya hulkud niya hakbat, ya kennen, ya pihhuh niya balwasi.
4 Panha-ad kayud baley etan ni mengeyyag ni hi-gayu ingganah ni peni-yanan yun nunman ni bebley.
5 Hedin wada lawwan yun bebley ey endi um-ayag ni hi-gayu, pukpuk yu hu dep-ul di dapan yu et pengamtaan dan nanliwat ida, tep eleg dakeyu ayagan.”
6 Et lumaw ida etan Hampulut dewwan disipol Jesus di kebebbebley et da ituttuddu hu meippanggep ni inlian etan ni intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu niya nan-ekal da hu degeh idan tuu.

Ya kakemunnumunnuin nemnem Herod gapuh nan Jesus
(Matthew 14:1-12; Mark 6:14-29)
7 Dingngel Herod e ap-apud Galilee ida huyyan impahding Jesus ey kamemunnumunnu nemnem tu. Tep emin ida tuu ey hi Jesus hu daka ung-ungbala. Kan ni edum ey hi-gatu la eman hi John e kamemenyag ni netagwan.
8 Ey kan ni edum ey hi-gatu hi Elijah. Yadda edum, ey kanday hi-gatu hu hakey ni prophet Apu Dios ni nunman ni simmagu.
9 Kan Herod ey “Tam impaputul ku kaya ulun John, nem kele hipa humman ni tuun dakel nakka deddedngelan tuka pehpehding?” Et ihik tun ang-angen hi Jesus.

Impambalin Jesus ni dakel etan liman sinapay et pangan tudda liman libun tuu
(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; John 6:1-14)

10 Nambangngad ida etan disipol Jesus et e-ehhelen dan
hi-gatun emin hu impahpahding da. Ingkuyug idan Jesus et
lumaw idad Betsaida et e-ebbuh idadman.
11 Nem inang-ang ida damengun tutu-un linawwan da
et unuden dadda. Et tuttudduan idan Jesus meippanggep
ni nan-ap-apuan Apu Dios niya ingkal tu degeh idan
kamampandedgeh.
12 Hambatenganan ey limmaw ida etan Hampulut
dewwan disipol di kad-an tu et kanday "Itu-dak mudda
ew katteg eyad katuutuud nangkeihnup ni bebley et ida
menang-ang ni pandedyaan da niya pengellaan dan kennen
da tep endi pengellaan ni kennen deya."
13 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Idwasi yudda kuman
kennen da!" Hinumang da et kanday "Nem tam lillimman
sinapay niya deddewwan deleg ni ebuh hu wada. Kaw
umlaw kami tep ni an umgatang ni kennen idan emin eyan
tutu-u?"
14 Ya bilang idan etan ni tutu-u ey umlaw ni liman libu.

Kan Jesus idan disipol tuy "Payudung yudda eya tutu-un
hannenelima."
15 Inu-unnud da inhel tu et payudung dadda.

16 Illan Jesus etan liman sinapay et ya etan dewwan deleg
et itengaw tud kabunyan et mansalamat nan Apu Dios.
Sineneg-ang tu et pan-idwat tuddan disipol tu et da pan-
iwatwat idan tuu.
17 Nengan idan emin et maphel ida ey dakel hu natdaan.
Inemung da ey napnu hampulut dewwan basket.

Ya inhel Peter hedin hipa hi Jesus
(Matthew 16:13-20; Mark 8:27-29)

18 Hakey ni aggew ni kamandasal hi Jesus ey wadadda
etan disipol tud a-allaw tu. Kantun hi-gaday "Hipa-ak dedan
ni kan idan tuu ah?"
19 Hinumang da et kanday "Kan idan edum ey hi-gam
eman la hi John e kamemenyag, yadda edum ey kanday
hi-gam hi Elijah, ey yadda dama edum ey kanday hi-gam
hakey lan prophet ni netagwan."
20 Ey kan Jesus ni hi-gaday "Nem hi-gayu ngay dama, hipa-
ak ni kanyu?" Hinumang Peter et kantuy "Hi-gam hi Christo
e pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu."
21 Inhel Peter huyya ey nekattugun ida Jesus e kantuy
"Entan tu an i-i-hel ni edum ni tuu."

Ya nanghelan Jesus ni meippanggep ni panlelehhanan tu niya ketteyyan tu
(Matthew 16:21-28; Mark 8:31; 9:1)

22 Kantu mewan ey "Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu
ey mahapul ni manhelheltappak. Eleg ali ebbulutaddan
kamengipappangngulun Jews, yadda ap-apuddan padi et
yadda kamantuttuddun Tugun Moses e hi-gak hi Christo. Et
pepettey da-ak ali, nem metegguan nak ni katlun aggew."
23 Entanni ey kantuddan etan ni tuun neamung ey "Ya
tuun neminhed ni mengu-unnud ni hi-gak ey mahapul ni
eleg tu ikakkaguh hu neitu-wan tu eyad puyek ey ennusan
tu ligat ni pengu-unnudan tun hi-gak, anin ni humman
umhulun ni ketteyyan tu.
24 Tep ya tuun ya neitu-wan tu eyad puyek hu tuka
ikakkaguh ni ebuh ey endilli biyag tun endi pappeg tu
kad-an Apu Dios. Nem ya tuun tuwak kau-unnuda anin
umhulun ni ketteyyan tu ey meidwatan ni biyag ni endi
pappeg tud kabunyan di kad-an Apu Dios.
25 Tep anin ni ellan ni tuun emin hu wada eyad puyek
et endilli silbitu hedin endilli biyag tun endi pappeg tu et
meiddawwin Apu Dios ni ingganah.
26 Ey ya tuun mengibbabaing ni hi-gak et ya nakka
ituttuddu ey eggak ali ibbilang ni tuuk ni ellian kulli mewan
ni pengippeang-angan kun dayaw min Ama et yadda anghel
tu.
27 E-helen kun hi-gayu e wadadda edum yudyan naneng
tullin mategun kedettengan ni nan-ap-apuan Apu Dios."

Ya nelummanan ni ang-ang nan Jesus
(Matthew 17:1-8; Mark 9:2-8)

28 Nelabah hanlingguan ey inaygan Jesus hi Peter, hi
James et hi John et ikuyug tudda et manteyed idad duntug
ni an mandasal.
29 Et kamandasal hi Jesus ey nelumman ang-ang ni angah
tu niya kamammussi-lak hu balwasi tu.
30 Entanni ey wadadda dewwan tuun kamekiung-ungbal
ni hi-gatu e di Moses nan hi Elijah.
31 Ka-ang-ang e ida kamedeyyaw ni peteg. Ya inung-
ungbal dad Jesus ey meippanggep ni ketteyyan tullid
Jerusalem.
32 Hi Peter et yadda edum tu ey neuyeng ida, nem
bimmangun ida ey inang-ang da e kaumhili hi Jesus ey
inang-ang dadda etan dewwan tuu e ida kaman-eh-ehneng
di kad-an tu.
33 Kapanhi-yanad Moses nan Elijah hi Jesus ey kan Peter
ey "Apu, kayyaggud et wada isudya. Umkapya kamin tellun
a-abbung et hi-gam ni hakey, hi Moses ni hakey niya hi

Elijah ni hakey." Huyya inhel Peter tep natnga et eleg tu amta e-helen tu.
34 Yan nunman ni kaman e-ehhel hi Peter ey pinhakkeyey nehiduman idan kulput ey simmakut ida.
35 Entanni ey wadalli immehel etan di kulput e kantuy "Huyya U-ungngak ni pinutuk kun mengippaptek ni emin ni tuu. Kulug yu e-helen tu."
36 Insiked etan ni kaman-e-ehhel ey ebuh hi Jesus ni inang-ang dan wadadman. Huyyaddan disipol ey eleg da e-ehhelen huyyan inang-ang dad edum ni tuu.

Ya nangkalan Jesus ni neihuklung etan ni u-ungnga
(Matthew 17:14-18; Mark 9:14-27)

37 Newa-wa et mandayyud Jesus ey hinipngat idan dakel ni tuu.
38 Pinhakkeyey wada hakey ida etan ni tuu hu ka-mantetkuk e kantuy "Apu, ang-ang mu kedi anhan eya binugtung ni u-ungngak ni laki.
39 E-eggel ni dimpun kameihhuklung ni nantetekkuk. Kaumkembil annel tu niya kaman-uupag hu bungut tu. Tuka pan-ibe-hig hu annel tu, ey ayepaw man anhan ni han hini-yan etan ni dimonyoh ni kameihhuklung ni hi-gatu.
40 Nampehemmehemmekkak idan disipol mu, nem eleg da han-ekal."
41 Kan Jesus ni hi-gaday "Ayyakaw kayun tuun nunya, lawah kayu niya endi yuka pengullug! Piga binabbal kun hi-gayu? Kaw mekihahha-addak ni hi-gayun ingganah et han kayu mangulug? I-li yudya etan u-ungnga."
42 Daka pan-illaw etan u-ungngad kad-an Jesus ey sinu-li etan ni neihuklung et manggegeygey niya kimmembil annel tu. Nem imbunget Jesus etan neihuklung et ma-kal. Yimmaggud law etan u-ungnga et paewit tun ametu.
43 Ey natngadda etan tutu-un nenang-angan dan kabaelan Apu Dios.

Ya pidwa tun nanghelan Jesus ni ketteyyan tu
(Matthew 17:22-23; Mark 9:30-32)

Yan nunman ni natngadda etan tutu-un impahding tu ey kan Jesus idan disipol tu ey
44 "Ihammad yun dedngelan eya e-helen kun hi-gayu. Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey meihdullak ali et ellan da-ak idallin tuu et nemahhig pehding dan hi-gak."
45 Eleg da han-awat humman ni inhel tu, nem ida kaum-e-gen ni mengibbeggan hi-gatu.

Ya makulug ni keta-ta-geyyan
(Matthew 18:1-5; Mark 9:33-37)

46 Entanni ey kaung-ungbaladdan disipol Jesus hedin
hipallin hi-gada hu keta-ta-geyyan ni hi-gadan emin.
47 Inamtan Jesus hu wadad nemnem da et umewit ni u-
ungnga
48 et kantun hi-gaday “Ya tuun pinheden tu eya u-ungnga
gapuh ni hi-gak ey pinhed tuwak dama. Ey ya tuun
neminhed ni hi-gak ey pinhed tu dama etan nengitu-dak ni
hi-gak e hi Apu Dios. Tep ya etan kebabbabahan ni hi-gayu
ey humman kaibbilang Apu Dios ni keta-ta-geyyan.”

Yadda etan beken buhul Jesus ey edum tayudda
(Mark 9:38-41)

49 Entanni ey kan John nan Jesus ey “Apu, wada inang-ang
min tuun han-ekal tu kameihhuklung tep tuka ngeddana
ngadan mu, nem kan miy issiked tu, tep beken ni edum
tayu.”
50 Nem kan Jesus nan John ey “Entan tu pasiked, tep ya
tuun eleg daitsu kehhinga ey edum tayu.”

Ya eleg peminhedan idan iSamaria nan Jesus

51 Yan eman ni kamangkedettengi aggew ni keibbangn-
gadan Jesus di kabunyan ey ninemnem tun umlaw di
Jerusalem.
52 Impamengulu tun intu-dak di Samaria hu an mengid-
daddan ni panha-adan tu etan di hakey ni bebley diman.
53 Nem yadda bimmebley diman ey eleg da pinhed ni
iddalan di Jesus diman tep inamta da e yad Jerusalem hu
lawwan da. *
54 Yan nengngelan idan disipol tu e di James nan John ni
nunya, ey kanday
55 “Apu, kaw pinhed mu et ibega min Apu Dios et legaben
tu humman ni bebley?” Nem inwingin Jesus ey ibunget
tudda.
56 Et mampalaw ida etan di hakey ni bebley.

Yadda etan kamandinwan mengu-unnud nan Jesus
(Matthew 8:19-22)

57 Ida kamenglaw ey wada etan hakey ni tuun kantun
Jesus ey “Mekikkillawwak ni hi-gam anin attu lawwan mu.”
58 Nem hinumang Jesus ni hi-gatu e kantuy “Yadda animal
di muyung ey wada baley da, anin ni sisit et wada buya da,
nem hedin hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey endi baley
ku, anin ni pengi-ippingan kun uluk et endi.”

---

* **9:53 9:53** Yadda tutu-ud Samaria ey daka pihhuladda iJerusalem. Hanniman ida dama hu iJerusalem e daka pihhuladda iSamaria.

59 Nem ya etan ni hakey ni tuu ey kan Jesus ni hi-gatuy
“Pakilaw kan hi-gak.” Hinumang tu hi Jesus e kantuy “Apu,
mambangngaddak nid baley et nak ikulung hi ama.” †
60 Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Ngenamung ida ngu etan
eleg mengullug ni hi-gak ni mengikkullung ni edum dan
mettey. Nem hedin hi-gam, man mahapul ni umlaw kan an
mengituttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios.”
61 Kan dama etan ni hakey ni tuu nan hi Jesus ey
“Mekillawwak ni hi-gam, nem pakkaw nin nak peamtaddan
agik.”
62 Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin makulug ni pinhed ni
tuun mengu-unnud ni hi-gak, ey pakkaw ni ikkahhakey tu
nemnem tud pengunnun Apu Dios. Nem hedin eleg pehding
ni tuu huyya, ey endi bilang tud nan-ap-apuan Apu Dios.
Henin kaman-elladu e endi inna-nu tun mengippaptek ni
ngunu tu hedin kamanwingiwingi.”

10

Ya nengitu-dakan Jesus idan nepitu et dewwan disipol di kebebbebley

1 Entanni ey pinilin Jesus mewan hu nepitu et dewwan
tutu-u et pamengulu tuddan itu-dak e handehandedwan
mantuttuddu etan idad bebley ni tuka nemnemneman
lawwan tu.
2 Kantun hi-gaday “Dakel ida tuun neminhed ni mengul-
lug ni hi-gak, nem kulang ida umlaw ni an mantuttuddun
hi-gada. Kamei-ellig di dakel ennien, nem hahhakkey ida
tuun man-enni. Et humman hu, pandasal kayun Apu Dios
ma-lat umitu-dak ni edum ni an mantuttuddu e hi-gada hu
neieligan idan man-enni, tep hi-gatu hu kam payew.
3 Yad pengittu-dakan kun hi-gayun yu pengituttudduan
ni elaw ku, ey heni kayu kalneroh ni an mei-dum di
mangkabunget ni ahhud muyung.
4 Entan pambalun yun pihhuh, entan pan-akbut yu ey
entan pampatut yu. Entan pantaktaktak ni mekiung-ungbal
idan tuun dammuen yud dalan.
5 Anin hipan baley hehgepan yu et pamengulu yun e-
helen melinggep kayu kaya.
6 Hedin ebbuluten ni kambaley hu inhel yu, ey makulug
ni um-amnu et umlinggep ida. Nem hedin eleg da ebbuluta,
ey mambangngad ni hi-gayu humman ni inhel yu et eleg
um-amnu.

† **9:59 9:59** Eleg ni matey hu aman nunyan tuu. Nem ya keibbellinan tu ey ipaptek tu ni hi ametu ingganah ketteyyan tu.

7 Yad nemangulun baley ni dinuttuk yu hu panha-adi
yu niya pekikkannan yu. Ekan yu hu hipan immangdad
da. Humman hu heni tangdan yu, tep ya kamangngunnu
ey mahapul ni metangdanan. Entan pan-aldaaldan di
kabelebeley.
8 Hedin umlaw kayud hipan bebley ey hedin kaum-
amleng ida bimmebley ni hi-gayu, anin ekan yu hipan
immangdad dan hi-gayu
9 niya ekal yu degeh idan kamanpandedgeh diman. Kan
yuddan tutu-u ey 'Immali law etan intu-dak Apu Dios ni
man-ap-apu.'
10 Nem hedin umlaw kayu etan di bebley ey eleg ida um-
amleng ni hi-gayu et eleg dakeyu eyyagi ey elaw kayud
keltad et kanyuy
11 'Pukpuken mi inhulut ni dapan min dep-ul eyad bebley
yu et pengamtaan yu e nanliwat kayu. Nemnem huyya:
Meibbillang kayu et di nan-ap-apuan Apu Dios, nem eleg yu
pinhed.' "
12 Kan pay Jesus ey "Yallin panhuwetan Apu Dios, ey
nemahhig ali pengastigutuddan tuudman ni bebley nem ya
kastigudda lan eman ni tutu-ud Sodom."

Ya kastiguddallin tutu-ud kebebbebley ni eleg mengullug nan Jesus
(Matthew 11:20-24)

13 Entanni mewan ey kan Jesus ey "Anggehemmek kayun
iKorasin niya iBetsaida, tep nanna-ud ni mekastigu kayu,
tep anin ni inenang-ang yudda miracle, et eleg kayu
mantuttuyyun liwat yu. Yadda la tuud Tyre et yad Sidon ey
nemahhig liwat da, nem gullat ni inang-ang dadda miracle
ni inenang-ang yu et nanna-ud ni nantuttuyyu idan liwat
dan dagah et mambalwasiddan nebi-bi-ki niya nandep-ulan
da annel dan pengippeang-angan dan nantuttuyyuddan
liwat da.
14 Mukun nemahhig ali kastigu yu nem yadda la eman
tutu-ud Tyre niyad Sidon.
15 Hi-gayun iCapernaum ey kanyu na-mu ngu nem mei-
pedeyyaw kayud kad-an Apu Dios, nem eleg, tep pellaw
dakeyullid impiernoh."
16 Kan Jesus idan disipol tuy "Ya etan tuun mengebbulut
ni ituttuddu yu, ey ebbuluten tuwak dama. Et ya tuun eleg
mengebbulut ni ituttuddu yu ey eleg tuwak dama ebbuluta.
Ey ya etan tuun eleg mengebbulut ni hi-gak, ey eleg tu dama
ebbuluta hi Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak."

Ya nambangngadan idan nepitu et dewwan intu-dak Jesus.

17 Nelabah pigan aggew ey nambangngad ida etan nepitu
et dewwan intu-dak Jesus. Ida kaman-am-amleng e kanday
"Apu, anin idan dimonyoh et dakemi kau-unnuda hedin
nginedan mi ngadan mu."
18 Hinumang Jesus et kantuy "Em, inang-ang ku hi Satanas
e pinhakkeyey heni kedyam hu nengipea-allawan Apu Dios
ni hi-gatud kabunyan.
19 E-helen kun hi-gayu e makulug ni indawat kun hi-gayu
hu kabaelan yun mengidduppih nan Satanas e buhul tayu.
Ey anin ni iggasin yudda uleg niya gayyaman et endi an
meippahding ni hi-gayu.
20 Anin ni wada kabaelan yu et beken etan nengu-
unnudan ni dimonyoh ni hi-gayu hu pam-am-amlengan
yu, nem amleng kayu tep neitudek ngadan yud libluh tud
kabunyan di kad-an Apu Dios."

Ya kapan-am-amlengin Jesus
(Matthew 11:25-27; 13:16-17)

21 Kaman-am-amleng ni nunman hi Jesus tep impeamleng
ni Ispirituh Apu Dios et mandasal e kantuy "Ama e Ap-apud
kabunyan niyad puyek, nakka mansalamat ni hi-gam, tep
eleg mu peamta elaw muddan nan-adal niyadda nelaing,
nem impeamtam idan eleg man-adal niyadda beken ni
nelaing. Humman e Ama hu neipahding tep humman
pinhed mu."
22 Kan Jesus mewan ey "Indawat Ama hu saad kun man-
ap-apun emin. Hi-gatun ebuh hu nekangngamtan hi-gak
niya endi edum ni nekangngamtan Ama, nem hi-gak ni
ebuh niyadda pinhed kun pengippeamtaan ni hi-gatu."
23 Entanni et e-ebbuh idaddan disipol tu et kantun hi-
gadan ebuh ey "Negahat kayu tep yuka ang-ang-anga hu
nakka pehpehding.
24 Yadda la eman dakel ni prophets Apu Dios et yadda la
eman papatul ni nunman ey pinhed dan peteg ni ang-angen
eyadda inenang-ang yun impahpahding ku, nem eleg da
ang-angen. Pinhed dan peteg ni dedngelen hu diddingngel
yun in-inhel ku, nem eleg da denglen."

Ya etan kayyaggud ni iSamaria

25 Wadan pinhakkey e immali hu hakey ni kamantuttud-
dun Tugun Moses di kad-an Jesus et kantuy "Apu, hipa
pehding ku ma-lat mawedan hi-gak hu biyag ni endi pappeg
tu?"
26 Himmumang hi Jesus et kantuy "Hipa kan etan ni
neitudek ni Tugun Apu Dios? Hipa muka pengewwat ni
nunman?"

27 Kan etan ni tuu ey “Ya nakka pan-ewwat ey pakappin-
heden hi Apu Dios et emin hu nemnemen niya ippahding ey
innemnem emin ni hi-gatu. Ey pinheden hu edum ni tuu,
henin impeminhed ni annel.”
28 Kan Jesus ey “Neiptek huttan ni inhel mu. Ipahding
mudda ma-lat maweda biyag mun endi pappeg tu.”
29 Nem inamta etan ni tuu e eleg tu peka-u-unnuden ida
humman ni neitugun et kahimbaggan tu e kantuy “Hipadda
sinakdul ku?”
30 Hinumang Jesus ni a-abbig e kantuy “Wada etan hakey
ni edum tayun Jew ni nalpud Jerusalem e umlaw di Jerico.
Wadad dalan ey wadadda matekew et piliwen dan emin
hu wadan hi-gatu. Anin ya balwasi tu et neki-la ey
nambakdungan da ingganah heni mettey et handa hi-yana.
31 Neipaddih ni yadman hu nengidlanan daman hakey
ni padi et ang-angen tu humman ni tuu, nem indalan tud
pangil et labhan tu.
32 Immali mewan etan hakey ni helag Levi e kaumbad-
dang ni ngunud simbaan et ang-ang tu dama humman ni
tuu, nem inliglig tu dama et labhan tu.
33 Entanni ey immali etan hakey ni iSamaria e beken ni
kebebleyan etan ni tuu et ang-angen tu e neliputan humman
ni tuu. Himmek tu
34 et ulhan tudda liput tu et agahan tu. Intakkay tud
kebayyu tu et ilaw tu etan di kamebeyyadin kapanda-guhi
et ipaptek tudman.
35 Newa-wa et mambayad et kantu etan ni kambaley
ey ‘Ipaptek mulli anhan eya tuu. Han dakalli bayadin
pengippaptekan mun hi-gatun pambangngadan ku.’ ”
36 Et kan Jesus etan ni kamantuttuddun Tugun Moses
ey “Hipaddan eyan tellun tuu hu muka nemnemneman
kameibbillang ni sinakdul etan ni liniputan idan matekew?”
37 Himmumang etan kamantuttuddun Tugun Moses e
kantuy “Ya etan nengipaptek ni hi-gatu.” Et kan Jesus ey
“Neiptek huttan ni inhumang mu. Lakkay et mu dama
ipahding hu henin nunman.”

Ya an nenang-angan Jesus ida etan ni han-agi e di Maria nan Martha

38 Kamenglaw hi Jesus et yadda disipol tud Jerusalem ey
dinteng da etan hakey ni bebley. Wadadman etan biin hi
Martha ngadan tu. Kaman-am-amleng ni nenang-angan tud
Jesus et aygan tuddad baley da.
39 Wada agin Martha e hi Maria ngadan tu. Limmaw et
an yumudung di kad-an ni helin Jesus tep pinpinhed tun
deddengngelen hu tuka ituttuddu.

40 Kameduddukul hi Martha ni dakel ni ingngunun
pandaddanan dan kennen, et kantun Jesus ey "Apu, ang-
ang mu kedi eya hi Maria e inhi-yan tun hi-gak hu ingngunu.
Ehel mun hi-gatu et baddangan tuwak."
41 Nem kan Jesus ey "Hi-gam kedi e Martha, ambeken et
ni ya dakel ni ingngunu hu keduddukulam,
42 tep ya makahhapul ni peteg ey yan eya nakkae-ehhelan
kadeddengngelan Maria. Tep makulug ni eleg ali metellak
huyyan hi-gatu."

11

Ya nenuttudduan Jesus idan disipol tun mandasal
(Matthew 6:9-13; 7:7-11)

1 Wada hakey ni aggew ni nandasal hi Jesus et yan
negibbuhan tu ey kan ni hakey ni disipol tu ey "Apu,
tuttuddui dakemin mandasal henin John e tinuttudduan
tudda disipol tu."
2 Himmapit hi Jesus et kantuy "Heninnuy dedan hu idasal
yu.
'Ama, hi-gam et hu medeyyaw niya hi-gam hu man-ap-apu.
3 Idwat mu anhan hu mahapul min kewa-wa-wa.
4 Ey pesinsahim anhan hu liwat mi, henin pemessinsahan
min nambahulan ni edum ni tuun hi-gami. Ey baddangi
dakemi anhan ma-lat eleg kami maheul ni manliwwat.' "
5 Kan mewan Jesus ni hi-gaday "Inna-nu hedin wada
immalin mangili yun gawan hileng ey neipaddih ni endin
hekey hu immangdad yun kennen. Et lumaw kayud baley
etan ni gayyum yu et kayu mangkugkug e kanyuy
6 'Kaw wada ni eleg yu kanen, tep ay wada dimmateng ni
mangilik ey neipaddih ni endi sindaan min kennen?'
7 Ey himmumang ali e kantuy 'Entan panukal mu.
Neilekbi law hu habyen ey neugip kami. Nakka umhigan
umbangun ni mengellan muka ibbaga.'
8 E-helen kun hi-gayu e anin ni kaumhigan umbangun et
umbangun kaya ma-lat idwat tu hu hipan mahapul nunman
ni gayyum tu. Beken gapu tep hanggayyum ida, nem gapu
tep tagan tu kugkug.
9 Et mukun kangkun hi-gayuy: Ibga yun Apu Dios hu
mahapul yu, et idwat tu. Yu hamak hu mahapul yu et wada.
Pangkugkug kayu et ibeghulan dakeyu.
10 Tep ya tuun mambegga ey meidwatan. Ya tuun
menemmak ni pinhed tu ey hemmaken tu. Ya tuun
mantugtug di habyen ey meibbeghulan.
11 Hi-gayuddan wada u-ungnga tu, kaw hedin mambegga
u-ungnga yun deleg, man iddawtan yun uleg?

12 Ey kaw hedin mambeggan itlug, man iddawtan yun
lulluwat?
13 Lawah kayun tutu-u, nem amta yun um-idwat ni
kayyaggud idan u-ungnga yu. Et nema-ma ngun Ameyun
hi Apu Dios di kabunyan, tep emin mambeggan hi-gatu ey
iddawat tu Ispirituh tun hi-gada."

Di Jesus nan Satanas
(Matthew 12:22-30; Mark 3:20-27)

14 Wada etan hakey ni tuun nenganga tep wada nei-
huklung ni hi-gatu. Nem ingkal Jesus etan neihuklung ey
kaumhapit law etan tuu et matngadda tutu-u.
15 Nem yadda etan edum ni nenang-ang ey kanday "Hi
Satanas e ap-apuddan kameihhuklung hu nengidwat ni
kabaelan tun mengkal ni kameihhuklung."
16 Yadda edum ey pinhed dan patnaan hi Jesus et kanday
"Ipahding mu miracle et keang-angan tu e makulug ni nalpu
kan Apu Dios."
17-18 Nem inamtan Jesus hu daka nemnemnema et kan-
tun hi-gaday "Wadad nemnem yu e kanyuy hi Satanas
kakelpuin kabaelan kun mengkal ni kameihhuklung. Nem
neihla huttan ni yuka pannemnem. Tep kaw tuwak baddan-
gan Satanas ni mengkal idan kameihhuklung ey humman
ida bega-en tu? Hedin makulug ni tuwak kabaddangin
Satanas, tam tuwak tep kabaddangin mengippesikked ni
hi-gatu e apu da. Mebahbah hu bebley hedin eleg ida
man-uunnud hu ap-apuda et ida kamegennadwa hu tuu.
Hanniman dama hu han pamilyah e hedin eleg ida man-
uunnud, man lektattuy nekiwadda. Heni damad nan-ap-
apuan Satanas e eleg mannenneng hu nan-ap-apuan tu
hedin mambubuhhulan ida dimonyoh tu. Kanyuy hi Sa-
tanas hu kamemaddang ni hi-gak ni mengkal ni dimonyoh
ni kameihhuklung,
19 nem hedin makulug huttan ni kanyu, hi-gatu tep dama
kamemaddang idan edum yun kamengkal ni kameihhuk-
lung. Humman keang-angan tun naka-ihhalla kayun peteg.
20 Hedin ngun hi-gak, man nakka e-kala hu kameihhuk-
lung tep wada kabaelan Apu Dios ni hi-gak. Et huyya keang-
angan tun immali law hu intu-dak tun man-ap-apu."
21 Pinhed Jesus ni peamtan hi-gada e eta-ta-gey hi-gatu
nem hi Satanas. Heninnuy hu kantu: "Hedin wada na-let
ni tuun man-eddug di baley tu niya wada almas tu, man
eleg mabalin ni wada menekkew ni hipan neiha-ad etan di
baley tu.
22 Nem hedin wada um-alin na-na-let nem hi-gatu, ey
nanna-ud ni apputen tu et pilliwen tu etan almas ni tuka

pandinneli et pan-ellan tu hipan nangkeiha-ad etan di baley et panggagadwa daddan edum tu."

23 Kan Jesus mewan ey "Ya tuun eleg mengullug ni hi-gak ey kamekibbuhhul ni hi-gak. Ya etan tuun eleg tu pinhed ni umbaddang ni pengullugan idan tuun hi-gak ey tuka degyunadda etan neminhed ni mengu-unnud ni hi-gak."

Ya elaw idan dimonyoh ni kameihhuklung
(Matthew 12:43-45)

24 Wada mewan ina-abbig Jesus ni kantuy "Wada etan dimonyoh ni kameihhuklung ni na-kal etan di tuun neihuklungan tu et an mandaladalan di desert e kamengennang-ang ni tu pan-iyyatuan. Endi tuka hemmaka et kantuy 'Mambangngaddak ew etan di neihuklungan kun hini-yan ku.'
25 Et mambangngad ey inang-ang tun kayyaggud law etan tuun neihuklungan tun nunman.
26 Et an ali umewit humman ni dimonyoh ni pitun edum tu e lawah idan peteg nem hi-gatu et maihuklung ida etan di tuu ey nema-ma law ni peteg etan tuu nem yan eman ni laputu."

Yadda etan makulug ni kaman-am-amleng

27 Ginibbuh Jesus ni inhel huyya ey wadalli hakey ni bii etan di neamung e kantuy "Meka-amleng ni-ngangu etan biin nengiungnga niya nengipeinuinum ni hi-gam."
28 Nem kan Jesus ey "Nem nema-ma-ma amleng etan ni nangngel ni ehel Apu Dios et u-unnuden tu."

Kamandinwadda tutu-un mengullug e hi Apu Dios hu nengitu-dak nan Jesus
(Matthew 12:38-42)

29 Kamangkedakkel ida tuun neamung di kad-an Jesus ey kantuy "Lawah kayun tuun nunya. Yuka ippatnan memillit ni hi-gak ni mengippeang-ang ni immatun ni kabaelan nan Apu Dios ma-lat amtaen yu hedin makulug ni intu-dak tuwak nan Apu Dios. Nem endi edum ni iddawat nan Apu Dios ni hi-gayun mengippeang-ang ni kabaelan tu nem ebuh hu neipahding lan Jonah e prophet.
30 Yadda eman tuud Nineveh ey humman ni neipahding nan Jonah hu nengiimmatunan dan hi-gatu intu-dak Apu Dios. Henin hi-gak e yalli etan meippahding ni hi-gak hu pengi-immatunan yu e hi-gak hu intu-dak Apu Dios.
31 Ya keang-angan tun lawah kayu ey heninnuy: Wada la eman biin ap-apud Seba di Arabia. Edawwi humman ni bebley ni nalpuan tu, nem immalid kad-an Solomon ni an mengngel ni laing tun indawat Apu Dios ni hi-gatu. Nem

yan nunya ey iyyadya-ak e nelalla-ing nem hi Solomon, nem eleg yuwak kulluga.
32 Ya hakey mewan ni keang-angan tun kekastiguan yulli ey yadda la eman tuud Nineveh. Tep yan kawedan Jonah ey inu-unnud da intuttuddu tu et mantuttuyyuddan liwat da. Nem yan nunya ey iyyadya-ak e neta-ta-gey nem hi Jonah, nem eleg kayu mengullug ni hi-gak et eleg kayu mantuttuyyun liwat yu. Huyyadda keang-angan tun mekastigu kayullin penuwetan Apu Dios ni tuud puyek.

Ya kapehding ni tuu ey kameippuun di wadad nemnem tu (Matthew 5:15; 6:22-23)

33 Endi tuun tu integan hu kengkeh et tu ha-ninan. Nem ihha-dang tud ka-ang-ang ma-lat han-ang-ang idan umhegep di bawang.
34 Ya mata hu kamei-ellig ni kamemnang ni nemnem ni tuu. Et humman hu, hedin kayyaggud nemnem yu, man kayyaggud dama elaw yu. Nem hedin lawah nemnem yu, man lawah dama elaw yu.
35 Et humman hu, helipat-i yu ma-lat eleg mahululan ni lawah hu kayyaggud ni nemnem yu.
36 Hedin kayyaggud hu nemnem yu ey kayyaggud dama elaw yu. Huyya kei-elligan etan ni dilag ni tuka bebnangi emin."

Ya lawah ni elaw idan Pharisee niyadda kamantuttuddun tugun Moses
(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

37 Negibbuh ni immehel hi Jesus et ayagan etan ni hakey ni Pharisee ni an mekikkan di baley da et makilaw.
38 Ida mengngan ey natnga etan Pharisee tep eleg ipahding Jesus hu elaw dan mambullu.
39 Nem kan Jesus ey "Hi-gayun Pharisee ey ma-nut yuka ikakkaguh hu elaw yun meippanggep ni linih henin pengullahan ni basuh niya duyu, nem lawah ni peteg hu nemnem yu, tep yuka pilliwa limmun edum yu niya eleg yu kekkennenga hu pinhed ni annel yu.
40 Endi nemnem yu. Kaw eleg yu amta e hi Apu Dios ey inamta tu wadad nemnem ni tuu, tep kaw beken hi-gatu nengapyan emin, ya kameang-ang niya eleg meang-ang?
41 Beken hu elaw yun meippanggep ni linih hu ikakaguh yu, nem ya kumaddan hu pemaddangan yuddan etan ni anggehemmek ni tuu, tep humman hu kei-ang-angan ni kapengu-unnudin Apu Dios. Ipahding yu humman et ibilang dakeyun Apu Dios ni malinih.
42 Anggehemmek kayu katteg ni Pharisee tep mekastigu kayulli. Ma-nut yuka ikakkaguh ni um-idwat nan Apu Dios

ni intanem yu, nem eleg yu ippahding hu kayyaggud di edum yun tuu. Et ya kakulugan tu ey endi impeminhed yun hi-gatu. Lebbeng dedan ni um-idwat kayun Apu Dios idan intanem yu, nem entan tu iwalleng ida edum ni pinhed Apu Dios ni pehding yu.

43 Anggehemmek kayun Pharisee tep mekastigu kayulli. Pinpinhed yun hi-gayu umyudung di yuddungngan ni kametbal ni tuud simbaan. Ey pinpinhed yun tettebalen dakeyun tutu-ud mulkaduh.

44 Makulug anhan et anggehemmek kayu. Anin ni eleg meamta e lawah kayu et nanna-ud ni lawah kayu. Mukun kayu kamei-ellig etan di kulung ni kapan-ingagasinin tutu-u, tep eleg da amta."

45 Hinumang ni hakey ni kamantuttuddun Tugun Moses e kantuy "Apu, anin ni hi-gami et nebaingan kamin nanghelan mun nuntan."

46 Kan Jesus ey "Em, inamtak. Anin ni hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses et anggehemmek kayu dama tep mekastigu kayulli. Yuka pillitadda tuun mengu-unnud ida etan ni tugun yun neligat, e anin ni hi-gayu et eleg yu kabaelan ni u-unnuden, nem endi hemek yun hi-gada.

47 Ey anggehemmek kayulli tep nemahhig ali kastigu yu. Tep ma-nut kayu kamengennapyan kayyaggud ni kulung idan prophets Apu Dios ni pintey idan aammed yu

48 ma-lat peang-ang yu e yudda kalispituha, nem ya kakulugan tu, ey yuka ebbuluta humman ni impahpahding idan aammed yu. Pintey dadda ey ingkapyaan yudda daman kulung da.

49 Inamta dedan Apu Dios huyya, mukun kantuy 'Ittu-dak kudda prophets et yadda apostles ni mengittenuttuddun meippanggep ni hi-gak, nem mepettey ali edum ey meippe-helheltap ali edum.'

50 Et humman hu, anin hi-gayun tuun nunya et mekastigu kayu, tep yuka ebbuluta nemateyan idan aammed yun nunman idan prophets,

51 neipalpun Abel ingganah nan Sekariah, e pintey dad kad-an ni altar di bawang ni Tempol. Ippidwak ni e-helen e makulug ni meilleggat kayullid kastigu idan aammed yu, tep petteyen yulli dama etan intu-dak Apu Dios.

52 Anggehemmek kayun kamantuttuddun Tugun Moses tep kastiguen dakeyun Apu Dios gapuh ni eleg yu pengituttudduin makulug ni keibbellinan ni tugun. Et anin ni hi-gayu et eleg yu pinhed ni u-unnuden. Ey hi-gayu kaumhanin pengu-unnudan idan neminhed ni mengu-unnud."

53 Hini-yan Jesus etan baley ni nekikannan tu ey nekilaw
ida etan kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee.
Dakel daka mahmahi niya ida kamekihhubbeg nan Jesus,
54 tep pinhed dan wada meihlan e-helen tu ma-lat wada
pengigga-dulan dan pebehhul ni hi-gatu.

12

Emin tayu kapehpehding ey meamtallin hakey ni aggew
(Matthew 10:26-27)

1 Yan nunman ey neamung ida kalibulibun tutu-u et
kamangkeigsin hu edum. Inlapun Jesus ni mantuttuddu et
kantuddan disipol tuy "Helipat-i yu hu elaw idan Pharisee
et eleg yu u-unnuden, tep henidda kayyaggud, nem lawah
hu nemnem da.
2 Nem endi mabalin ni wada meitlu, tep anin ni eleg
meamtan nunya et meamtallin edum ni aggew.
3 Emin in-inhel yud engeenget ni e-ebbuh kayu, ey
mandingngel alin kewa-waan tu. Ey emin ituttubbu yud
bawang di nelekbian ey meitkuk alid bubung et amtaen alin
emin ni tuu.

Ya kumaddan hu tekkutan tayu ey ya panliwwatan tayun Apu Dios
(Matthew 10:28-31)

4 E-helen kun hi-gayun gagayyum ku e entan tu takusidda
etan memettey ni hi-gayu, tep hedin pintey dakeyu, endi law
edum ni ippahding dan hi-gayu. Ya ittugun kun hi-gayu, ey
5 hi Apu Dios hu takusi yu, tep dammutun petteyen
dakeyu, niya dammutun pellaw tu linnawa yud impiernoh
e kalawwin kamekastigu. Hi-gatu hu kan kun tekkutan yu.
6 Ya pippiwweng ey endi balol da tep dewwan hepeng ni
ebuh hu bayad ni lima. Nem kaippaptek idan Apu Dios.
7 Et nema-ma ngun hi-gayu, tep anin ni ya bilang
ni bewek yu et inamta tu e kei-ang-angan tun e-etteng
kapengikkegguh Apu Dios ni hi-gayu. Et humman hu, entan
takut yu tep nebalol kayun peteg ni hi-gatu nem yadda
pippiwweng."

Entan baing yun mengippeamtan kayu kamengullug nan Jesus
(Matthew 10:19-20; 10:32-33)

8 Kan mewan Jesus ey "Ya tuun menghel ni edum tun
tuun tuwak kakulluga ey ibbilang ku daman tuuk di
hinanggaddan anghel Apu Dios.
9 Nem hedin ya etan tuun menghel di edum tun tuu e
eleg tuwak kulluga ey eggak ali dama ibbilang ni tuuk di
hinanggaddan anghel Apu Dios.

10 Ya tuun memihhul ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni
tuu ey dammutun pessinsahan Apu Dios humman ni liwat
tu. Nem ya tuun memihhul ni Ispirituh Apu Dios ey eleg
mepessinsahi humman ni liwat tu.
11 Hedin ya yuka pengullugin hi-gak hu umhulun ni
dakeyu panhumalyaan di hinanggaddan Jews et yaddad
hinanggaddan ap-apun gubilnu, entan kakkaguh yun ihhu-
mang yu.
12 Tep ya Ispirituh Apu Dios hu mengittuddullin hi-gayun
e-helen yu."

Ya etan kedangyan ni tuu

13 Wada etan hakey ni tuun nekiemung e kantun Jesus ey
"Apu, ehel mun agik et panggadwa mi etan impebeltan ni
ammed min hi-gami."
14 Hinumang Jesus e kantuy "Endi lebbeng kun manhuwet
niya mengadwan beltanen yu."
15 Kan Jesus idan neamung ey "Helipat-i yu et eleg yu
gamgaman ni ellan hu beken yu nan-aatuan, tep anin ni
piga kinedangyan ni tuu ey beken humman ni nangnged ni
biyag tu."
16 Et ehelen Jesus ni hi-gada hu hakey ni a-abbig. Kantuy
"Wada etan kedangyan e yimmaggud hu inggaud tu.
17 Kaumnenemnem tep nangkapnu alang tu et endi law
hu pengihha-dan tu.
18 Entanni ey kantuy 'Heballi bukkalen kudda alang ku et
hululan kuddan etta-teng et pengiha-adan kun meenni niya
edum ni limmuk.
19 Dakel huyyan nan-aatuan ku. Et anin ni pigan toon hu
melebbah et eleg me-puh. Anin ni umyenuyyuddungngak et
mammangngannak ey menginnuinnummak niya man-am-
amlengngak.'
20 Nem kan Apu Dios ni hi-gatuy 'Neka-ihhalla huttan ni
muka pannemnemnem! Yan nunyan hileng ey mettey ka et
endi silbi tudda humman ni limmum.' "
21 Et kan Jesus ey "Hanniman ali meippahding etan ni
tuun ebuh kinedangyan tun tuka nenemnema et eleg tu
nemnema hu pansilbian tun Apu Dios."

Hi Apu Dios hu idinel tayun mengippaptek ni hi-gatsu
(Matthew 6:25-34)

22 Kan mewan Jesus idan disipol tuy "E-helen kun hi-gayu
e entan kakkaguh yun mahapul yud biyag yu, ya kennen yu
niya balwasi yu.
23 Mahapul ni nemnemen ni tuu hu hipa gaputun wada
biyag tu, beken ya kennen niya balwasi tun ebuh hu
nenemnemen tu.

24 Nemnem yudda kedi hu sisit, eleg ida mantennem ey
eleg ida man-enni niya endi alang da, nem kenamung hi
Apu Dios ni kennen da. Et nema-ma ngun hi-gayun tuu e
peka-ippaptek dakeyun hi-gatu, tep nebalbalol kayu.
25 Hakey pay, kaw hedin umkakaguh kayu, man dammu-
tun meduddukkey hu biyag yu anin ew ngun nekemtang?
26 Ey teaye endi hu kabaelan yun mengippahding ew ngun
nunman, man kele kayu kaumkakaguh ni edum ni mahapul
yu?
27 Nemnem yudda kedi hu hakhaklung di halun. Eleg
ida mangngunu ey eleg ida man-ebbel ni balwasi da. Nem
kakkayyaggud ang-ang da nem ya ang-ang ni nenginan
balwasi lan Solomon e kedangyan ni peteg ni patul.
28 Et humman hu, hedin hanniman kapemaptek Apu
Dios idan habung ni wadan nunya, nem meeppuyan ni
kabbuhhan, kaw beken ni nema-ma pemaptek tun hi-gayun
tuu? Ey kele eleg kayu medinnel e ippaptek dakeyun Apu
Dios?
29 Entan kakaguh yun meippanggep ni mahapul yu, ya
kennen yu niya innumen yu.
30 Yadda kamengikkakaguh idan nunya ey yadda etan eleg
mengullug nan Apu Dios. Nem hedin hi-gayu, man wada hi
Ameyu e hi Apu Dios ni nengamtaddan nunyan mahapul
yu.
31 Ya kumaddan keilla-kaman yud nan-ap-apuan Apu Dios
hu pehebballi yun nemnemen et nanna-ud ni iddawat tun
emin hu mahapul yu.

Ya kinedangyan ni kamengullug ey wadad kabunyan
(Matthew 6:19-21)

32 Hi-gayuddan kamengu-unnud ni hi-gak, entan pan-
danag yu, tep kaman-am-amleng hi Apu Dios ni nemilin
hi-gayun meibbillang di nan-ap-apuan tu.
33 Igtang kayun limmu yu et ibaddang yuddan newetwet,
ma-lat gapun nuntan ni ippahding yu ey meweddalli
kinedangyan yud kabunyan ni eleg me-puh, eleg metekkew
niya eleg mebahbah.
34 Tep hedin yad kabunyan hu kad-an ni kinedangyan ni
tuu, man yadman dama hu tuka nenemnema. Nem hedin
yad puyek kad-an ni kinedangyan tu, ey yadman dama hu
tuka nenemnema.

Ya ellian ali mewan Jesus di puyek.

35-36 Ang-ang yu et mandaddan kayullin pambangn-
gadan ku, henin kapandaddaniddan bega-en ni daka pene-
hheggedin keibbangngadan ni apu dan an nekihemul di

kasal, ma-lat hedin um-ali et tugtugen tu lekbi, ey gagannu idan mengibbeghul.
37 Um-amleng ida bega-en hedin um-ali apuda ey ha-kupan tuddan kamanhehhegged ni hi-gatu. E-helen kun hi-gayu e mambalwasi etan Apu dan balwasin bega-en et idaddanan tuddan kennen da.
38 Anin ni gawan hileng winu anin ni kimmapih hu pambangngadan ni apu da et um-amleng idan menehheged ni hi-gatu, tep nanna-ud ni wada iddawat tun hi-gadan panyaggudan da.
39 Nemnem yu e gullat ni inamtan kambaley hu ellian ni matekew et eleg tu hi-yana baley tu, tep eddugan tu ma-lat eleg humgep hu matekew.
40 Heni daman hi-gayu, e mahapul ni mandaddan kayun kenayun ni menehhegged ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep eleg yu amta hedin pigan tu pambangngadan ku."

Ya etan lawah niya kayyaggud ni bega-en
(Matthew 24:45-51)

41 Immehel hi Peter et kantun Jesus ey "Kaw hi-gami muka pampengittuggunin nuntan winu emin eya tuu?"
42 Hinumang Jesus e kantuy "Ya etan nelaing niya kameiddinnel ni bega-en ey hi-gatu pillien ni apu tun pan-ap-apuddan edum tun bega-en ni mengippaptek ni kennen da hedin nedatngan hu pengngannan da.
43 Um-amleng etan bega-en hedin um-ali apu tu ey ang-angen tu e kayyaggud tuka pehpehding.
44 Nemnem yu eya e-helen kun hi-gayu, hedin hanniman hu pehpehding tu, ey peta-gey ni apu tu hu saad tu et mambalin ni hi-gatu hu mengippaptek ni emin ni limmun nunman ni apu tu.
45-46 Nem hedin kan nunman ni bega-en di nemnem tu ey 'Anin hipa pehding ku yaggud mebeyyag ali ap-apu mid linawwan tu.' Et pelilligatan tudda edum tu, niya ebuh hamul niya buttebutteng ni tuka pehpehding. Nem entanni ey immali etan apu da et ha-kupan tu humman ni tuka pehpehding et kastiguen tun henin kastiguddan etan ni eleg mengu-unnud.
47 Ya bega-en ni nengamtan tugun ni apu tu, nem eleg tu u-unnuda, ey nemahhig kastigu tu.
48 Nem ya bega-en ni eleg mengamtan tugun ni apu tu, et eleg tu u-unnuden, ey mekastigu dama, nem beken ni nemahhig hu kastigu tu. Ya etan tuun nenemneman niya wadwada-an di emin, ey hi-gatu et kuma hu e-etteng pehding tun panyaggudan. Et humman hu, hedin et-eteng hu neidinel ni hakey ni tuu, ey mahapul daman et-eteng hu

pehding tu. Ey hedin et-eteng ni peteg hu neidinel ni hakey ni tuu, ey et-eteng ni peteg dama hu mahapul ni pehding tu.

Ya kegennadwaan idallin tuu tep nambabaklang hu daka pannemnem meippanggep Jesus
(Matthew 10:34-36)

49 Ya gaputun inlian ku eyad puyek ey ma-lat meamta hu kamengullug et ya eleg mengullug. Ey pinhed ku- et anhan ni megibbuh law huyyan ngunuk.
50 Nemahhig ali panligligatan ku et deh e anin ni nunya et endin hekey linggep ku ingganah megibbuh humman ni ligat ku.
51 Kaw kanyuy immali-ak ma-lat luminggep emin hu tuud puyek? Eleg, tep dakel idalli mambabakal gapuh ni hi-gak.
52 Meippalpun nunya, ey anin hampamilyah et eleg ida man-uunnud e manhahalladda.
53 Anin idan han-aamma, yadda han-iinna et yadda han-aaydu et manhahalladda."
54 Kan mewan Jesus idan neamung ey "Hedin tengngawen yu kabunyan ey nekulputan, ey kanyuy um-udan. Ey makulug ni um-udan.
55 Hedin tengngawen yu kabunyan ey endi kulput, kanyuy meuggew. Ey makulug ni meuggew.
56 Maitek kayun peteg. Nelaing kayun mengamtan keibbellinan ni yuka ang-angad kabunyan niyad puyek, nem kele kayu kametemman mengimmatun ni kamekap-kapyan nunya?
57 Kele eleg yu amta kayyaggud ni pehding yu?
58 Hanniman mewan hedin wada mengiddiklamuh ni hi-gayu e ipatna yun mekihhummangan ma-lat eleg dakeyu ilaw di huwet. Tep peella dakeyun huwet et dakeyu pekellabut.
59 E-helen kun hi-gayu e hedin neikelabut kayu, man eleg kayu meibbukyat ingganah beyyadan yun emin hu multa yu, anin hepeng."

13

Emin tuu ey mahapul ni mantuttuyyuddan liwat da
1 Yan nunman ni kamantuttuddu hi Jesus, ey wadadda etan ni nekiemung hu nengipeamtan hi-gatu meippanggep idan iGalilee ni impapetey Pilate et i-dum tu kuheyaw dad kuheyaw ni killeng da.
2 Hinumang Jesus e kantuy "Kaw kanyu nem nehalman hu liwat da nem yadda edum ni tuud Galilee gapu tep henin nunman hu elaw ni neteyyan da?

3 Eleg. Nem e-helen kun hi-gayu e nanna-ud daman
mettey kayu hedin eleg kayu mantuttuyyun liwat yu.
4 Henidda mewan eman lan hampulut walun netey ni
nede-hilan ni netukkad ni eta-gey ni baley di Siloam. Kaw
penghel yu nem gaput henin nunman hu neteyyan da
ey nekalliwtan ida nem yadda edum dan bimmebley di
Jerusalem?
5 Eleg! Nem e-helen kun hi-gayu e nanna-ud daman
mettey kayu hedin eleg kayu mantuttuyyun liwat yu."

Ya a-abbig ni meippanggep etan ni keyew e fig

6 Entanni et a-abbigen Jesus hu meippanggep etan keyew
ni fig. Kantuy "Wada etan lakin wada intanem tun fig.
Kaumlaw ni menang-ang ni lameh tu, nem endi tuka
illameh.
7 Et kantu etan ni tuka pangngungngunnu ey 'Lengeh mu
katteg eman keyew tep tellun toon law ni nakka hellippat-
i lemmehan tu ey eleg umlameh. Ebuh diman ey kaum-
eennan.'
8 Nem kan etan ni tuka pangngungngunnu ey 'Apu, diman
ni han toon et ku-kuan ku hengeg tu et ha-adan kun abonoh
et
9 hedin dedangngun kapyatun eleg umlameh ni balin tu,
hanmulli impalngeh.' "

Ya nangkalan Jesus ni bu-kung etan ni bii

10-11 Hakey ni Sabaduh ey kamantuttuddu hi Jesus di
simbaan ni Jew, ey wadad man hu biin ni impandegeh ni
neihuklung ni dimonyoh ni hampulut walun toon.
12 Nebu-kung et eleg mabalin ni man-andeng ni um-
ehneng. Inang-ang Jesus ey inaygan tu et kantuy "Na-kal
law degeh mu."
13 Kimpan Jesus annel tu ey pinhakkeyey neandeng beneg
tu et dayawen tu hi Apu Dios.

14 Nem bimmunget etan Jew ni ap-apud simbaan tep
ingkal Jesus degeh nunman ni bii ey Sabaduh e kamengillin
ni aggew. Kan nunman ni ap-apu etan idan neamung ey
"Wada enem ni aggew ni pangngunnuan. Hedin pinhed
yun me-kal degeh yu, ali kayun edum ni aggew, beken ni
Sabaduh."
15 Hinumang Apu Jesus e kantuy "Maitek kayun peteg!
Emin kayu ey yuka ukkaha iket ni newang yu et ya kebayyu
yu et yudda impainuman, anin ni Sabaduh.
16 Iyyadya eya biin helag Abraham e hampulut walu toon
hu nandegehan tu, tep impandegeh Satanas. Kaw lawah hu
nangkalan kun degeh tun Sabaduh?"

17 Inhel Jesus huyya ey bimmaing ida etan tuun kamengehhing ni hi-gatu. Nem kaman-am-amleng ida edum ni tuu gapuh nunman ni kayyaggud ni impahpahding Jesus.

Ya etan ekkeket ni bukel
(Matthew 13:31-32; Mark 4:30-32)

18 Kan Jesus ey "Wada ituttudduk ni hi-gayun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios.
19 Kamei-ellig hu nan-ap-apuan Apu Dios etan ni bukel ni mustard e keek-eketan di emin ni bukel. Simmemel et meetteng et pambuyaan idan sisit di pangetu."

Ya etan yeast
(Matthew 13:33)

20 Entanni ey kan Jesus ey "Hipa mewan hu hakey ni keielligan ni nan-ap-apuan Apu Dios?
21 Kamei-ellig etan ni yeast ni ingkamdug ni hakey ni biid alinah et palbag tu etan kinapya tun sinapay."

Ya etan nahkit ni habyen
(Matthew 7:13-14, 21-23)

22 Yan kapenglawwid Jesus di Jerusalem ey nanda-guh ida etan idad bebley ni nengidlanan da et mantuttuddu.
23 Entanni ey wada etan hakey ni tuun nengibgan hi-gatu e kantuy "Kaw hahhakkey ida mehellakniban?"
24 Kan Jesus ey "Em, tep neligat ni u-unnuden hu kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios. Heni etan ni ekkeket ni habyen ni neligat ni hehgepan. Et humman hu, ipahding yun emin hu kabaelan ni pehding yun menguunnud nan Apu Dios anin ni neligat, tep ma-nut dakel hu tuun neminhed ni umlaw di kad-an tu, nem hahhakkey ida peka-law diman.
25 Tep hedin eleg yu ippahding hu kabaelan yun menguunnud ey heni kayulli etan ni tuun pinhed tun umhegep etan di baley, nem inlekbi etan ni kambaley. Et kaumeehneng di dallin. Et tagan tu tugtug et kantuy 'Apu, pahgep muwak anhan.' Nem kan etan ni kambaley ey 'Eleg daka pehgep, tep eleg daka amta.'
26 Nem kan etan ni tuuy 'Tam nekikakikan kamin higam niya nantuttuddu kad bebley mi ey kele kammuy eleg muwak amta?'
27 Nem immehel mewan etan kambaley et kantuy 'Makulug et eleg daka amta. Pampenga-allaw ka, tep lawah kan tuu.' Henin nunya hu pehding alin Apu Dios ni hi-gayu hedin eleg kayu mantuttuyyun liwat yu.
28 Umnanginangih kayulli niya ngellingellidihen yulli ngipen yun penang-angan yu e wadaddad kad-an Apu Dios ida aammed tayu la e hi Abraham, hi Isaac, hi Jacob et yadda

emin hu prophets Apu Dios. Ey hedin hi-gayu, man eleg dakeyu pehgep.
29 Ey anin idallin kamengullug di kebebbebley di puyek
ey wadaddad man ni kamekikkikkan nan Apu Dios.
30 Nemnem yu eya e-helen ku: yadda tuun endi bilang dan
nunya ey hi-gadalli meibbillang ni eta-gey ey yadda tuun
kameibbillang ni eta-gey ni nunya ey hi-gadalli endi bilang
tu."

Ya et-eteng ni impeminhed Jesus idan tuud Jerusalem (Matthew 23:37-39)

31 Entanni ey wadadda immalin Pharisee di kad-an Jesus
et kandan hi-gatuy "Mahapul ni um-a-allaw kadya, tep
pinhed Herod ni petteyen daka."
32 Hinumang Jesus et kantuy "Lakkayuy di kad-an nun-
man e hi Herod e nekattalam, et ehelen yun hi-gatu e pan-e-
kalen kuddan nunya et yan kabbuhhan hu kameihhuklung
ni dimonyoh niya degeh idan tuu. Et yan katlun aggew ey
megibbuh hu ngunuk.
33 Anin attu lawwan kun nunya, yan kabbuhhan et yan
bewahtu et endi an mengi-leg ni hi-gak. Tep mahapul
ni umlawwak di Jerusalem e bebley ni nematepateyan da
lan nunman idan prophets APU DIOS, tep yadman dama
pemetteyan dan hi-gak.
34 Hi-gayun tutu-ud Jerusalem, anggehemmek kayu,
tep nanna-ud ni mekastigu kayu. Yuka pampateyadda
prophets, niya yudda kapantengbaadda hu kamengituttud-
dun ehel Apu Dios. Neminpigga hu pinhed ku-et anhan ni
pengemmungan ni hi-gayu henin kapengemmungin manuk
idan impah tud payak tu, nem eleg yuwak pinhed.
35 Em, anggehemmek kayu, tep iwwalleng Apu Dios hu
Tempol et ya bebley yu. Et e-helen kun hi-gayu e eleg yuwak
ali law ang-anga ingganah kanyuy 'Kakkayyaggud hu intu-
dak Apu Dios e kamengippeamtan hi-gatu.' "

14

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun limmebag annel tu

1 Hakey ni Sabaduh, ey limmaw hi Jesus ni an nekikan di
baley ni hakey ni ap-apuddan Pharisee. Ey emin ida etan
tuun wadad man ey daka hellipat-i hu pehding tu,
2 tep wadad hinangga tu etan tuun limmebag ida heli tu
et ya ngamay tu.
3 Kan Jesus idan kamantuttuddun Tugun Moses et yadda
Pharisee ey "Kaw kai-abulut ni Tugun Moses hu pengkalan
kun degeh ni tuun Sabaduh e kamengillin ni aggew?"

4 Ey endi kamenummang ni hi-gatu et kapaen tu humman
ni kamandedgeh et ma-kal degeh tu et paenamut tu.
5 In-ang-ang Jesus ni hi-gada et kantuy "Inna-nu hedin me-
gah hu u-ungnga yu winu newang yud edallem ni bitu, kaw
anin ew ni diman tep Sabaduh? Inamtak et yu gegannuen
ni nuhnuhen."
6 Endi da penummang nunman et ida kaum-eneeneng.

Ya tugun ni pengippebabahan ni annel

7 Yan nunman ni wada hi Jesus di diman ni baley
ni tu nekikannan ey tudda kaang-ang-anga etan tutu-
un kamenggep ni kamampippilliw ni umyudung etan di
yuddungngan ni kametbal. Et kan tuddan nunman ni tutu-
un neayagan ey
8 "Hedin umlaw kayun an mekihhemmul di kasal, ey
entan an yudung di yuddungngan ni kametbal. Tep hedin
um-ali etan kametbal, ey
9 pea-allaw dakeyu etan ni nengayag ni hi-gayu et ya etan
kametbal hu peyuddung tud yinudungan yu. Anggeba-ing
hu yu ke-kalan di yuddungngan ni kametbal et kayu mei-tan
di yuddungngan ni nebabah ni tuu.
10 Kayyaggud hu hedin wada nengayag ni hi-gayu, heballi
yudung kayud yuddungngan ni nebabah ni tuu, et hedin
um-ali etan kambaley ey kantuy 'Agik, ka yudung eman
di yuddungngan ni kametbal,' ey han ka limmaw ni
umyudung diman. Et hedin hanniman, nanna-ud ni
tettebalen dakaddan edum mun an nekihemul.
11 Huyya tugun ku, tep ya tuun tuka peta-gey annel tu ey
meibbabah ali. Nem ya tuun tuka pebabah hu annel tu ey
meiddeyyaw ali."
12 Kan Jesus etan ni nengayag ni hi-gatuy "Hedin mam-
pehemmul ka, beken ida gagayyum mu niya aaggim ni
kedangyan hu ayagim, tep eyyagan dakalli dama hedin
mampehemmul ida et heni nebayadan hu mu nekihemulan.
13 Nem hedin mampehemmul ka, yadda newetwet, yadda
nepikluy, yadda nepi-day et yadda nekulap hu ayagim,
14 et um-amleng ka, tep anin ni endi kabaelan dan
memeyyad ni hi-gam, ey wadalli panyaggudam ni melpun
Apu Dios ni penegguan tuddallin nangketey ni imbilang tun
kayyaggud."

Ya a-abbig ni pekihhemmulan di kad-an Apu Dios
(Matthew 22:1-10)

15 Dingngel etan ni hakey ni tuun nekikan ey kantun Jesus
ey "Um-amleng etan tuun an mekikkan alid kad-an Apu
Dios."

16 Hinumang Jesus ni a-abbig e kantuy “Wada etan tuun
ninemnem tun mampehemmul et paeyag tudda dakel ni
tuun an mekikkan.
17 Neidaddan emin hu kennen et itu-dak tu bega-en tun an
mengeyyag ni hi-gada. Kantun hi-gatuy ‘Kan mun hi-gada
ey, ikeyuy tep neidaddan law hu kennen.’
18 Nem emin ida etan tuun neaygan ey kanday endi inna-
nu dan umlaw. Ya etan hakey ey kantuy ‘Eggak um-ali, tep
wada ginetang kun puyek et pakkaw ni nak ang-angen.’
19 Ya dama etan hakey ey kantuy ‘Eggak um-ali, tep gine-
tang ku hampulun newang et nak ida kahakkehakkeyan
ippatnan pan-elladu.’
20 Et ya etan hakey ey kantuy ‘Eggak um-ali, tep pakeah-
wak.’
21 Nambangngad etan bega-en di kad-an ni kan bega-en ni
hi-gatu, et ehelen tu hu inhel ida etan ni tuun neaygan, ey
bimmunget et kantuy ‘Lakkay di dalan niyad mulkaduh et
mudda pan-aygan hu nangkewetwet, yadda nedahuy, yadda
nekulap niyadda nepi-day.’
22 Neba-ba-ba ey nambangngad etan bega-en tu ey kantuy
‘Apu, inu-unnud ku inhel mu, nem kulang immalin tuu.’
23 Kan etan ni kan bega-en ni hi-gatuy ‘Lakkay idad keltad
et yaddad dalan et piliten mudda dakel ni tuun um-ali, tep
pinhed kun mepnu tuud baley ku.
24 Nem e-helen kun hi-gam e endi, anin hakey ida etan
ni tuun neaygan ni laputu hu menamtam ni indaddan kun
hemmulen.’ ”

Ya tuun mengu-unnud nan Jesus ey mahapul ni hi-gatu pakappinheden tu
(Matthew 10:37-38)

25 Hakey ni aggew ey dakel ida tuun nekilaw nan Jesus.
In-ang-ang tun hi-gada et kantuy
26 “Ya tuun neminhed ni mengu-unnud ni hi-gak ey
pakkaw ni e-etteng hu peminhed tun hi-gak nem ya a-
ammed tu, ya ahwa tu, yadda u-ungnga tu, yadda agitu,
anin ya annel tu. Em, pakkaw hanneya pehding tu et han
dammutun meibbillang ni disipol ku.
27 Ey ya tuun eleg tu han-isipel ni mekihelheltap ni hi-gak
ey eleg tuwak han-u-unnud.
28 Hedin pinhed yun mengu-unnud ni hi-gak, ey mahapul
ni pekannemnem yu. Henin etan ni tuun pinhed tun
mengapyan et-eteng ni baley e pakkaw pekannemnemen
tu hedin hanggela tun kapyaen.
29 Tep hedin inhamang tun ebuh etan baley ey na-puh
pihhuh tu et eleg tu gibbuhen, ngi-ngi-ngian idan edum tun
tuu.

30 Kandalliy ‘Wada etan tuun nengilepun mengapyan et-
eteng ni baley, nem eleg tu hanggelan gibbuhen.’ ”
31 Kan Jesus mewan ey “Hedin wada patul ni pinhed tun
gubbaten hu edum ni patul, mahapul ni pekannemnemen
tu hedin dammutun apputen ni hampulun libun sindalu tu
hu dewampulun libun sindalun buhul tu.
32 Nem hedin nemnemen tuy eleg tu han-apput, pakkaw
ni um-itu-dak ni an mekihummangan ma-lat eleg ida
matuluy ni manggubbat, nem manggayyum ida.
33 Heni daman etan ni tuun neminhed ni mengu-unnud
ni hi-gak e mahapul ni ittuppug tun hi-gak hu nemnem tu,
tep hedin wada hin-appil ni u-unnuden tu e beken hi-gak ni
ebuh ey eleg mambalin ni disipol ku.”

Ya endi silbi tun ahin
(Matthew 5:13; Mark 9:50)

34-35 Kantu mewan ey “Ya ahin ey kayyaggud tuka pan-
silbii. Nem hedin na-kal tamtam tu, man endi law silbitu
ey eleg mabalin ni an pebangngad humman ni tamtam tu.
Et humman hu, ibbeng ew katteg law. Ya neminhed ni
mengngel nunyan inhel ku ey nemnemnem tu et awatan
tu.” *

15

Ya a-abbig meippanggep ni kalneroh ni netalak
(Matthew 18:12-14)

1-2 Hakey ni aggew ni kamantuttuddu hi Jesus ey wadadda
kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan nangkeliwtan
di kad-an tun mengngel ni tuka ituttuddu. Et yadda
Pharisee niyadda kamantuttuddun Tugun Moses ey ida
kamangnguddu e kanday “Huyya ngu daman tuu e kele
tuka pekahhengnguda eyadda nangkeliwtan ni tuu ey
kamekikkan man anhan ni hi-gada?”
3 Hinumang idan Jesus ni a-abbig meippanggep ni netalak
ni kalneroh.
4 Kantuy “Inna-nu hedin wada hakey ni tuun wada
hanggatut ni kalneroh tu ey netalak hakey, kaw eleg tu hi-
yana etan nahyam et heyam di pattullan et tu hamaken etan
hakey ni netalak ingganah hemmaken tu?
5-6 Et hedin himmak tu, man-am-amleng ey pinhan tu
et ienamut tu et kan tuddan gagayyum tu niya sinakdul

* **14:34-35 14:34-35** Ya keibbellinan tu huyya ey yadda neminhed ni mengu-un-
nud nan Jesus Christo e pakkaw ni pakannemnemen tu, tep hedin eleg tu
han-u-unnud tep wada edum ni pinhed tun u-unnuden, man endi silbi tun tu
pengippatnaan ni mengu-unnud ni hi-gatu.

tuy ‘Kaemung itsu et man-am-amleng itsu, tep himmak ku netalak ni kalneroh ku.’
7 Henin nunman ni tuu e heni netalak tep ya liwat tu, nem entannit nantuttuyyu ey heni nehamak. E-helen kun hi-gayu e et-eteng amleng di Apu Dios di kabunyan ni pantuttuyyuan ni hakey ni tuun neliwatan, nem ya nahyam et heyam ni kanday kayyaggud ida et eleg mahapul ni mantuttuyyudda.”

Ya etan palatah ni netalak

8 Kan mewan Jesus ey “Hipa pehding ni biin wada hampulun palatah tu ey netalak hakey, kaw eleg tu integi kengkeh et manegad ma-lat peka-ang-angen tud emin di hulek ingganah hemmaken tu?
9 Et hedin himmak tu, eyyagan tudda gayyum tu niyadda sinakdul tu et kantuy ‘Man-am-amleng itsu, tep himmak ku hu netalak ni palatah ku.’
10 E-helen kun hi-gayu e hanniman ida dama hu anghel Apu Dios e ida kaman-am-amleng hedin wada hakey ni tuun nantuttuyyun liwat tu.”

Ya etan nantalak ni kat-agun laki

11 Nan-ab-abig mewan hi Jesus e kantuy “Wada etan hakey ni tuun wada dewwan lakin u-ungnga tu.
12 Entanni ey kan etan ni udidyan nan ameday ‘Idwat mun hi-gak hu beltanen ku.’ Et gedwaen ameda hu limmu tu et idwat tuddan nunman ni dewwan u-ungnga tu.
13 Nelabah pigan aggew ey inggatang ni udidyan emin hu bineltan tu et hi-yanen tu baley ameda et lumaw di edawwin bebley et tu legelegemen ni inu-ummah hu pihhuh tu et maumah emin.
14 Entanni ey wada bisil di kebebbebley diman ni linawwan tu et kameu-upa, nem endi law pihhuh tu.
15 Et an manemak ni pekittangdanan tu. Nambalin ni bega-en et ya ngunu tu ey mampaptek ni killum.
16 Neka-upa et anin na-mun kennen ni killum et kennen tu, nem endi anhan hu kaum-idwat ni kennen tu.
17 Entanni law ey tuka nemnemnema humman ni tuka panhelheltapi et kantud nemnem tuy: Dakel ida bega-en ama ey kamehewwahawwal kennen da. Ey iyyadya-ak di deya e metteyyak ni upak. Mambangngaddak ew di kad-an ama et kangku la ey
18 ‘Ama, nanliwattak nan Apu Dios niya nambahullak ni hi-gam.
19 Eleggak law meibbillang ni u-ungngam, nem ibilang muwak anhan ni bega-en mu.’

20 Humman hu ninemnem tun pehding tu et umgah ni
mambangngad di baley ametu.
Neidawwi ni pay di baley da ey inimmatunan ametu
ey kaman-am-amleng ni peteg ni nenang-ang ni hi-gatu.
Nambesik hi ametun an menipngat ni hi-gatu et akwalen
tu.
21 Kan nunman ni u-ungngatu ey 'Ama, nanliwattak
nan Apu Dios niya nambahullak ni hi-gam. Eggak law
meibbillang ni u-ungngam.'
22 Nem kan ametuddan bega-en tuy 'Papuut yu et yu alen
hu kekakayyaggudan ni balwasi et pebalwasi yu eyan u-
ungngak. Iha-ad yu singsing di kimeng tu niya patut di heli
tu.
23 Ey kayulli alan mateban kilaw ni baka et wa-teken yu
et hamulen tayu et man-am-amleng itsu.
24 Tep huyyan u-ungngak ey heni netey, nem ay simmagu,
netalak, nem ay nehamak.' Et ilepu dan man-am-amleng.
25 Wada etan pengulwan di payew ni nunman. Et yan
ennamutan tu e kamenetteng di baley da, ey dingngel tu
gangha niya inang-ang tudda kameneyyaw.
26 Inaygan tu hakey ni bega-en et ibegatu hipa gaputun
daka pangganghai niya daka peneyyawi.
27 Kan ni bega-en ni hi-gatuy 'Immanemut dedan etan
agim et pepalsin amam hu kilaw ni baka ma-lat man-am-
amleng itsu tep mategu hi agim.'
28 Nem bimmunget etan pengulwan ey eleg tu pinhed ni
umhegep di baley da. Et umhep hi ametu et tu a-alluken.
29 Nem kantun ametuy 'Nebayag ni ingngunungunuan
daka e heni-ak himbut ey endin hekey nak kinehing ni
intugun mu. Nem endi indawat mun hi-gak anin ew ngun
impah ni gelding et hamulen middan gagayyum ku.
30 Nem yan nunyan immanemut eya u-ungngam ni
nengumah ni pihhuh mu gapuh ni lawah ni bii ey impalsian
mun mateban baka.'
31 Kan ametuy 'Hi-gam e u-ungngak ey wadawada kan
kenayun di kad-an ku et emin hu limmuk ey ellam ni emin.
32 Kayyaggud tu man-am-amleng itsu tep heni netey
hi agim, nem ey netagwan. Ey heni netalak, nem ay
nehamak.' "

16

Ya etan lawah ni bega-en

1 Wada mewan ina-abbig Jesus idan disipol tu e kantuy
"Wada etan kedangyan ni wada hakey ni bega-en tun
kamengipaptek ni limmu tu. Entanni ey dingngel etan ni

kedangyan e kau-ummahan etan ni bega-en hu pihhuh tu et
2 paeyag tu et kantun hi-gatuy ‘Kaw makulug eya dingngel
kun muka u-ummaha pihhuh ku? I-lim ida neitudekan ni
limmuk, tep me-kal kad ngunum.’
3 Kan nunman ni bega-en di nemnem tuy ‘Hipa na-mu pe-
hding ku, tep ay e-kalen da-ak di ngunuk ey eggak umkipuh
ni mangge-ud niya nakka umbaing ni mangkekkeddew ni
mahapul ku.
4 Nem anin, inamtak pehding ku ma-lat hedin me-kallak,
man wadaddalli gagayyum kun memaddang ni hi-gak.’
5 Et ayagan tudda etan immutang etan ni kan bega-en ni
hi-gatu et hakkehakkeyen tuddan inungbal.
6 Kantu etan ni nemangulun immutang ey ‘Piga utang
mun apuk?’ Kan nunman ni immutang ey ‘Hanggatut ni
galon ni mansika.’ Kan etan ni bega-en ni hi-gatuy ‘Adyah
etan neitudkan ni utang mu. Yudung ka et papuut mun
hullulan et itudek mu e neliman ebuh utang mu.’
7 Kantu dama etan ni neikadwan immutang ey ‘Piga
utang mun apuk?’ Kan etan ni neikadwan immutang ey
‘Hanggatut ni kaban ni begah.’ Kan nunman ni bega-en ni
hi-gatuy ‘Itudek mu hu newalun kaban ni ebuh.’
8 Yan nengamtaan ni apu tun meippanggep nunman ni
impahding tu ey kantuy ‘Hiyya numan e netalam ni peteg.’ ”
Huyya ina-abbig Jesus et kantuy “Makulug ni yadda eleg
mengullug ey nelalla-ing idan mannemnem ni pehding da
hedin wada ligat da nem yadda kamengullug.
9 Nem ya e-helen kun hi-gayu ey hedin wada pihhuh yu,
man baddangi yudda nangkewetwet, tep hakey alin aggew
et endi silbitu hu pihhuh yu. Hedin huyya pehding yu, man
et-eteng ali panyaggudan yun ingganah di kad-an Apu Dios.
10 Ya tuun kameiddinnel di hipaddan ekket ni balol ey
kameiddinnel damaddad et-eteng ni balol. Et ya tuun illapu
tun menekkew ni ekket ey lektattu et e-etteng hu tekkewen
tu.
11 Et humman hu, hedin eleg kayu meiddinnel di kinedan-
gyan eyad puyek ni kameummah ey eleg kayu meiddinnel
di kinedangyan di kabunyan ni kamannananeng.
12 Tep hedin eleg mabalin ni meiddinnel ni hi-gayudda
hu wadad puyek ni indawat Apu Dios, kaw tu iddawat ni
hi-gayu etan panyaggudan alid meikadwan biyag yud kad-
an tuh?
13 Eleg mabalin ni unnuden ni tuu hu dewwan ap-
apu. Tep eleg tu amta hedin hipan hi-gada u-unnuden
tu, et pinheden tu hakey, ey anggebe-hel tu hakey. Winu
pihhulen tu hakey, ey peka-u-unnuden tu hakey. Henin

pengu-unnudan nan Apu Dios e endi inna-nu yun mengu-unnud ni hi-gatu hedin ya kinedangyan hu gagamgaman yu."

Yadda intuttuddun Jesus
(Matthew 11:12-13; 5:31-32; Mark 10:11-12)

14 Yadda Pharisee e ya pihhuh hu daka gagamgami ey daka pippihula hi Jesus ni nangngelan dan inhel tu.

15 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Yuka peang-ang-ang e kayyaggud kayu ma-lat tettebalen dakeyuddan tuu, nem hi Apu Dios ey dakeyu kauh-uhdungi et amta tu nemnem yu. Ya tuun ebuh hu penettebalan ni edum dan tuu hu daka gagamgami ey bellawen idan Apu Dios.

16 Ya Tugun Moses et yadda intudek ida lan prophets Apu Dios ey neitenuttuddu ingganah eman ni kawedan John e kamemenyag. Et meippalpun nunman ey kameittuttuddu hu meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. Et yadda tuu ey daka ippatnan mengippillit ni meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios.

17 Nem entan tu nemnem e endi silbin Tugun Moses, tep anin meummah hu puyek niya kabunyan et mannenneng ida humman ni Tugun, anin ni hakey ni ku-lit ni ebuh.

18 Ya lakin hi-yanen tu ahwa tu et mambintan ey in-abek tu hu ahwa tu. Ey ya etan lakin mengahwa etan ni biin hini-yan ni ahwa tu ey manliwwat dama."

Ya etan kedangyan et hi Lasarus

19 Nan a-abbig mewan hi Jesus et huyya hu ina-abbig tu "Wada etan kedangyan e nangkenginan peteg emin hu balwasi tu niya wadan emin hu mahapul tu. Ey kamehewwahewwal hu kennen di baley tu.

20 Ey wada dama hi Lasarus e anggehemmek tep newetwet ni peteg niya negulid emin annel tu. Daka illaw di eheb ni baley nunman ni kedangyan et mambakbaktad diman.

21 Penghel tu et hedin wada imbeng nunman ni kedangyan ni hinewal tun kennen, ey hayuden tu. Et ida kaum-ali ahhu et daka himmuhimmusi hu gulid tu.

22 Hakey ni aggew ey netey humman ni newetwet et ilaw idan anghel Apu Dios di kad-an Abraham. Entanni ey netey dama etan kedangyan et maikulung

23 Huyyan kedangyan ey lehan tun peteg di impiernoh ni linawwan tu. Intangaw tu ey inang-ang tu hi Abraham ey wada hi Lasarus di kad-an tu, e humman la etan newetwet.

24 Simmekuk et kantun Abraham ey 'Apu, hemek muwak anhan. Itu-dak mu hi Lasarus ma-lat anin ew ni itta-mel tun ebuh kimeng tud danum et ih-ihan tu dilak ma-lat

metengninan ni ekket, tep nakka helheltapa atung ni apuy di deya.’

25 Nem kan Abraham ey ‘Ungngak, nemnem mu e yan
wada ka lad puyek ey nan-am-amleng ka tep wadan
ingganah emin mahapul mu, nem hedin hi Lasarus katteg,
man anggehemmek. Nem yan nunya, ey kaman-am-amleng
hi Lasarus di deya et hi-gam hu kamanhelheltap.

26 Hakey pay, ey edawwin peteg nambabattanan tayu, et
eleg mabalin ni wada melpud yan umlaw ditan niya eleg
mabalin ni wada melpud tan ni um-alidya.’

27 Hinumang etan ni kedangyan et kantuy ‘Anin anhan e
ama Abraham, nem itu-dak mu tep hi Lasarus di baley di
ama

28 tep wada pay liman agik. Et tugunen tudda ma-lat eleg
ida dama um-lidya, tep nemahhig hu kapanhelheltapidya.’

29 Nem kan Abraham ey ‘Eleg mahapul, tep inamta da
Tugun Moses et yadda intuttudduddan prophets lan Apu
Dios et dammutun humman ida u-unnuden da.’

30 Kan mewan etan ni kedangyan ey ‘Apu Abraham,
daka kehhingadda humman, nem hedin et wada netey ni
mambangngad di kad-an da, ey nanna-ud ni kullugen da
hu e-helen tu et mantuttuyyuddan liwat da.’

31 Nem hinumang daman Abraham et kantuy ‘Eleg, tep
hedin daka kehhinga Tugun Moses et yadda prophets lan
Apu Dios, ey kehhingen da metlaing hu ittugun ni tuun
umtagu.’ ”

17

Ya elaw ni liwat
(Matthew 18:6-7, 21-22; Mark 9:42)

1 Kan Jesus idan disipol tu ey “Dakel hu kaumhulun ni
kapanliwwasin tuu. Nem anggehemmek etan tuun hi-gatu
umhulun ni panliwwatan ni edum tu, tep nemahhig hu
kastigu tu.

2 Heballi ta-yunan hu buklew tun et-eteng ni batu et an
lenengen di baybay nem ya etan hi-gatu an umhulun ni
pengiwwallengan ni pakekulug tun tuka pengullug ni hi-
gak.

3 Et humman hu, helipat-i yun kenayun hu yuka pehding.
Hedin wada nambahul ni hi-gayu, tugun yu et hedin
mantuttuyyu, pesinsahi yu hu nambahulan tun hi-gayu.

4 Anin ni mangkeppitun mambehhul hu hakey ni tuun
hi-gayun han-aggew, nem mangkepitun mantuttuyyu et
hudhuden tun hi-gayu hu nambahulan tu ey mahapul ni
pessinsahan yu humman ni tuu.”

Ya meippanggep ni kapengullug

5 Kan idan disipol Jesus ni hi-gatuy “Ihammad mu hu
mika pengullug.”
6 Hinumang Jesus e kantuy “Anin ni henin kainekkeket
ni bukel ni mustard hu yuka pengullug nan Apu Dios, nem
nehammad, ey dammutun kanyu etan ni keyew ey ‘Kei-tan
kad gawan baybay,’ ey tu-wangun mei-tan.

Ya elaw ni bega-en

7 Inna-nu et dedan hedin wada bega-en yun yuka
panggagga-ud niya yuka pampappattul ni kalneroh. Kaw
makkaw et hedin dimmateng ni nalpud payew, man kanyun
hi-gatuy ‘Ikay kuma et mangan itsu’?
8 Eleg anhan. Tep inamtak et kanyuy ‘Panhullul kan
balwasim et ipaptek mu kennen ku et hedin negibbuhhak
ni nengan, han ka nengan.’
9 Ey kaw makkaw et mansalamat kayu etan ni bega-en yu
hedin inu-unnud tu inhel yun pehding tu? Eleg anhan tep
humman ngu dedan hu ngunu tu.
10 Hanniman daman hi-gayu e entan tu nemnem hu
ketbalan yun yuka pengu-unnudin Apu Dios, tep humman
dedan hu mahapul ni pehding yu.”

Ya nangkalan Jesus ni degeh ida etan ni hampulun tuun kamanleprosih

11 Yan linawwan Jesus di Jerusalem ey nandalan di
nambattanan ni provincia di Samaria et yad Galilee.
12 Ida kamenetteng etan di bebley ey hinipngat da
hampulun tuun kamanleprosih.
13 Eleg ida meihnup di kad-an Jesus, nem intekuk dan hi-
gatu e kanday “Apu Jesus, hemek dakemi anhan.”
14 Inang-ang tudda ey kantuy “Lakkayuy et yu peang-ang
annel yu etan ni padi.” Et ida kamenglaw ey na-kal degeh
da.
15 Yan nenang-angan ni hakey ni hi-gada e na-kal degeh tu
ey nambangngad di kad-an Jesus et daydayawen tu hi Apu
Dios.
16 Nandukkun di hinangngab Jesus et mansalamat.
ISamaria humman ni tuu, beken ni Jew.
17 Kan Jesus ey “Tam hampuludda etan tuun na-kal
degeh da. Kele eleg ida mambangngad etan heyam ni an
mansalamat?
18 Kele ebuh eya iSamaria ni nambangngad ni nansalamat
nan Apu Dios?”
19 Et kan Jesus etan ni tuu ey “Inah ka et lumaw ka. Ya
muka pengullug hu nangkal ni degeh mu.”

Ya nan-ap-apuan Apu Dios
(Matthew 24:23-28, 37-41)

20 Wadan pinhakkey ni nanmahmahan idan Pharisee nan
Jesus e kanday "Pigan tu keillepuan ni pan-ap-apuan Apu
Dios?"
Kan Jesus ey "Endi pengamtaan hedin pigan tulli keillap-
puan ni pan-ap-apuan Apu Dios.
21 Eleg mabalin ni kaney 'Wadadya kapan-ap-apuin Apu
Dios' winu 'Wadad dimmun.' Tep anin yan nunya et wadan
hi-gayu nan-ap-apuan Apu Dios."
22 Et kan Jesus idan disipol tu ey "Wadalli aggew ni pinhed
yun man-ap-apu-ak ni anin ew ngun han-aggew ni ebuh,
nem eleg ali mabalin.
23 Yallin nunman ey wadaddalli tuun menghel ni kanday
'Immali hu Pengulwan ni emin ni tuu et wadad dimmun.'
Ey kan alin edum ey 'Wadadya.' Nem entan tulli kulug ida
humman.
24 Tep ya keibbangngadak e hi-gak e Pengulwan ni emin
ni tuu ey henillin kedyam e man-amta, tep mebnangan hu
puyek niya kabunyan.
25 Nem mebukkul ni kehhingen da-ak ey panligligat da-ak
ni peteg idan tuun nunya.
26-27 Ya pehpehding idan tuun ellian kulli ey henin
impahpahding ida lan tuu eman ni ketaggun Noah e eleg
dan hekey nemnema hi Apu Dios, tep ebuh enekkaekkan,
niya innuinnum niya pengahwaan da hu daka nenemnema.
Entanni ey immali lebeng ey nalbengan ida et mangkatey
ida tep eleg ida mandaddan, et ebuh di Noah ni natdaan tep
himmegep ida etan di bapor. Hanniman idalli dama tuun
ellian kulli mewan di puyek e eleg idalli mandaddan.
28-30 Hanniman mewan eman lan ketaggun Lot e eleg
nemnemaddan tutu-u hi Apu Dios tep ebuh kennen da, ya
innumen da, ya gatagatang, ya tanetanem, niya memehwat
ni baley ni impahpahbudan da. Entanni ey impalaw
Apu Dios hu apuy di diman Sodom et mangkagiheb ida
tuudman, et ebuh di Lot ni bimmesik ni nunman ni aggew.
Em, wadalli hakkeyey pan-ippahding tu hu imminghan
tuka pehpehding ni kewa-wa-wa ingganah medettengan hu
ellian ku mewan di puyek.
31 Yan nunman alin ellian ku mewan ey hedin neipaddih
ni ya etan tuu ey wadad dallin, ey pakkaw ni eleg umhegep
ni an mengellan ngunut tud bawang. Ey ya etan tuun
wadad payew ey pakkaw ni eleg mantaktaktak ni um-
anemut di bebley. *

* **17:31 17:31** Ya keibbellinan tu huyya ey mahapul ni mandadaddan itsun kenayun ni ellian Jesus.

32-33 Nemnem yu hu neipahding eman lan ahwan Lot, tep
kamandewadewan mengu-unnud ni ehel Apu Dios. Ya tuun
ebuh hu neitu-wan tu eyad puyek ni tuka nemnemnema ey
endi silbitu, tep endilli biyag tun endi pappeg tud kad-an
Apu Dios. Nem ya tuun tuwak kapaka-u-unnuda, anin ni
humman umhulun ni ketteyyan tu, ey hi-gatu meidwatan
ni biyag ni endi pappeg tu.
34 E-helen kun hi-gayu, e yan nunman alin ellian ku
mewan di puyek ey hedin wada dewwan neugip di hakey
ni abek ey ewwiten ku etan kayyaggud elaw tu et mehi-yan
etan lawah elaw tu.
35-36 Ey hedin wada dewwan biin kamambeyyu ey
ewwiten ku etan kayyaggud elaw tu et mehi-yan etan lawah
elaw tu." †
37 Yan nangngelan dan nunya ey kandan Jesus ey "Attu
keippahdingan idallin nunya?" Kan Jesus ey "Hedin attu
kad-an ni netey, ey yadman dama kad-an idan kamengngan
ni annel ni netey." ‡

18

Ya etan nebalun bii niya etan huwet

1 Huyya intuttuddun Jesus idan disipol tu ma-lat eleg ida
uminglay ni mandasal.
2 Kantuy "Wada etan huwet di hakey ni bebley ni endi
takut tun Apu Dios niya endi tuka pengibbillang idan tuu.
3 Yad bebley nunman ni huwet, ey wada dama etan
nebalun biin wada nambahul ni hi-gatu. Kaman-inlaw
humman ni biid kad-an nunman ni huwet et tuka ibbagaba-
gan ippanuh tu nambahulan ni hakey ni tuun hi-gatu.
4-5 Nem nebayag ey eleg hengnguda etan ni huwet hu
kaibbagan nunman ni nebalun bii. Nem entanni ey kantud
nemnem tuy 'Anin ni eleggak umtakut nan Apu Dios niya
endi nakka pengibbillang ni tuu ey heballi ew baddangak
tep e-eggel ni immali humman ni nebalun biin mambeggan
baddang et nakka peinglay.' " *
6 Entanni ey kan Apu Jesus ey "Dingngel yu hu impahding
nunman ni huwet ni endi tuka pengibbillang ni tuu, nem
entanni kaya ey binaddangan tu etan bii.

---

† **17:35-36 17:35** Yad edum ni neitudek ey wada verse 36 e kantuy "Hanniman ida daman etan ni dewwan lakin wadad payew e ewwiten ku hu hakey."
‡ **17:37 17:37** Ya keibbellinan nunyan inhel Jesus ey "Hedin attu kapanha-adin tuu, ey yadman hu penuwetan Apu Dios ni hi-gatu." * **18:4-5 18:4-5** Ya inhel etan ni huwet ni kantuy "tep nakka peinglay," ey ya ustuh ni inhel tu ey kantuy "Pedekket alin eyan bii hu matak." Ya keibbellinan tu ey "Lawah ali e-ehhelen eyan biin meippanggep ni hi-gak et endilli law lispituh idan kebebleyan kun hi-gak."

7 Et humman hu, nema-ma ngu hi Apu Dios e mahmek
niya tuka dedngela dasal idan tuu tu. Em, makulug ni
tuka baddangidda tuu tun kamandasadasal ni kewa-wa-wa
niyan kahilehileng.
8 Dengel yu, tep e-helen kun hi-gayu e hi Apu Dios ey
makulug ni tuka gagannuan baddangan ida pinili tun tuu
tu. Nem yallin ellian ku e Pengulwan ni emin ni tuu ey piga
na-mu ha-kupan kun nanengtun kamengullug ni hi-gak?"

Yadda etan dewwan tuun nandasal di Tempol

9 Wada ina-abbig Jesus ni meippanggep ida etan ni tuun
kamampahhiyan kanday kayyaggud ida ey daka pihhula
edum dan tuu.
10 Kantuy "Wada dewwan tuun an nandasal di Tempol.
Ya hakey ey Pharisee, ey ya hakey ey kaman-emmung ni
buwis e maheul ni tuu.
11 Immehneng etan Pharisee ni mandasal et kantuy 'Apu
Dios, nakka mansalamat ni hi-gam tep kayyagguddak e
bekennak ni henin edum ni tuu e matelam ey lawah elaw
da ey daka i-abek ahwa da. Ey nakka mansalamat tep
kayyagguddak nem yan eya tuun kaman-emmung ni buwis.
12 Nakka mantetpel ni mandasal ni dewwan aggew ni
hanlingguan niya emin nakka lelmua ey daka kaippatali.'
13 Ya dama etan kaman-emmung ni buwis ey an neappil
ey inyuung tu gapuh ni baing tu et mandasal. Tuka pantel-
uga pagew tu tep kamantuttuyyun liwat tu et kantuy 'Apu
Dios, hemek muwak anhan, tep nanliwattak.' "
14 Et kan Jesus ey "E-helen kun hi-gayu e ya etan kaman-
emmung ni buwis ey immanemut e dingngel Apu Dios hu
dasal tu, nem ya etan Pharisee ey eleg tu hanguden hu dasal
tu. Tep ya tuun tuka peta-gey annel tu ey meibbabah ali.
Nem ya tuun tuka pebabah hu annel tu ey metbal ali."

Ya kapengibbillang Jesus idan u-ungnga
(Matthew 19:13-15; Mark 10:13-16)

15 Wadadda tuun nan-i-li dadda u-ungnga dan dadda
pekeppan Jesus ma-lat idasalan tudda. Nem inang-ang idan
disipol tu ey imbunget dadda, tep kanday daka helli-waa hi
Jesus.
16 Nem inaygan Jesus ida et yadda u-ungnga da et
kantuddan disipol tuy "Entan tu ika-leg ellian idan u-
ungngad kad-an ku, tep yadda etan tuun henin elaw idan
eyan u-ungnga hu elaw da hu meilla-kam di nan-ap-apuan
Apu Dios.
17 E-helen kun hi-gayu e mahapul ni iddinel ni tuu hi Apu
Dios ni henin kapengiddinel ni u-ungngan kapemaptek ni
a-ammed da et han maila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios."

Ya etan kedangyan ni tuu
(Matthew 19:16-30; Mark 10:17-31)

18 Wada etan ap-apun kantun Jesus ey "Kayyaggud ni Apu,
hipa pehding ku ma-lat wada biyag kun endi pappeg tu?"
19 Hinumang Jesus et kantuy "Kele kammuy kayyaggud-
dak? Endi edum ni kayyaggud, nem ebuh hi Apu Dios.
20 Amtam ida intugun Apu Dios ni kantun 'Entan tu iebek
ahwam, entan patey mu, entan panekew mu, entan pan-itek
mu niya u-unnud mudda a-ammed mu.' "
21 Kantun Jesus ey "Tam inenu-unnud kun emin ida
huttan, meipalpu eman ni keu-ungngak et ingganah ni
nunya."
22 Dingngel Jesus huyyan inhel tu ey kantun hi-gatuy
"Nem wada hakey ni kulang mu. Lakkay et mu igtang ni
emin lemum et idwat muddan newetwet ma-lat meidwatan
kallin et-eteng ni kinedangyan di kad-an Apu Dios. Ipahding
mudda huyya et pakilaw kan hi-gak."
23 Nem yan nangngelan etan ni tuun nunyan inhel Jesus
ey limmemyung, tep kedangyan ni peteg.
24 In-ang-ang Jesus etan ni kedangyan et kantuy "Neligat
hu kedangyan ni meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios.
25 Em, nelallakkah hu kamel ni um-usip di telek ni lubay
nem ya an keilla-kaman ni kedangyan di nan-ap-apuan Apu
Dios."
26 Kan idan nangngel ey "Kaw! Et hipadda tep hu
dammutun mehellakniban?"
27 Nem kan Jesus ey "Ya tuu ey endi kabaelan tun
menellaknib ni annel tu. Nem hi Apu Dios ey han-ipahding
tun emin."
28 Kan Peter ey "Nem inna-nun hi-gami, inwalleng min
emin et mekikkillaw kamin hi-gam."
29 Kan Jesus ni hi-gaday "Dengel yu tep e-helen kun hi-
gayu e makulug ni emin tuun meni-yan ni baley da, ya
ahwa da, ya agida, ya a-ammed da niya u-ungnga da, tep ya
neminhed dan hi-gak niya neminhed dan mengippeamtan
nan-ap-apuan Apu Dios
30 ey hi-gada meidwatan ni panyaggudan dan peteg. Et
yallin hakey ni aggew ey wadalli biyag dan endi pappeg
tu."

Ya pitlu tun penghelan Jesus ni ketteyyan tu
(Matthew 20:17-19; Mark 10:32-34)

31 Ingkuyug Jesus ida disipol tud a-allaw tu et kantuy
"Umlaw itsud Jerusalem, tep yadman amnuan ni emin ni
intudek ida lan prophets Apu Dios ni meippahding ni hi-
gak e Pengulwan ni emin ni tuu.

32 Ellan da-ak idallin beken ni Jew et heghegnuden da-ak
ey ba-iba-ingen da-ak niya pan-inlulupdaan da-ak.
33 Pambe-igen da-ak ali et pateyen da-ak. Nem yallin
katlun aggew ey metegguannak."
34 Nem eleg dan hekey awatan niya eleg da amta humman
idan inhel tun hi-gada.

Ya nangkalan Jesus ni kulap etan ni tuu
(Matthew 20:29-34; Mark 10:46-52)

35 Yan kamenetteng hi Jesus di Jerico ey wada nekulap ni
yimmudung di gilig ni keltad ni kamangkedekedew.
36 Dingngel etan ni nekulap hu kapankelebbahiddan dakel
ni tuu ey kantun hi-gaday "Kele hipa kamekapkapya?"
37 Kanday "Kamangkelebbah hi Jesus di Nazareth."
38 Ey pinhakkeyey simmekuk et kantuy "Apu Jesus e helag
David, hemek muwak anhan!"
39 Ey imbunget ida etan ni tuu e kanday um-eneeneng.
Nem tu anhan law kapan-eleta tekuk tu et kantuy "Apu e
helag David, hemek muwak anhan!"
40 Immehneng hi Jesus et ehelen tun illaw da etan nekulap
di kad-an tu. In-ali da ey kan Jesus ni hi-gatuy
41 "Hipa pinhed mun pehding kun hi-gam?" Kantuy "Apu,
pinhed kun e-kalen mu kulap ku."
42 Kan Jesus ey "Me-kal law kaya kulap mun nunya tep ya
muka pengullug ni hi-gak."
43 Pinhakkeyey kaum-ang-ang law hu mate tu et
maikuyug nan Jesus et daydayawen tu hi Apu Dios. Emin
ida etan tuun nenang-ang ey daka daydayawa dama hi Apu
Dios.

19

Ya nan-amtaan di Jesus nan Sakeyus

1 Kamangkelebbah di Jesus di Jerico
2 ey wadadman etan kedangyan ni peteg ni tuu e hi
Sakeyus, tep hi-gatu hu ap-apuddan kaman-emmung ni
buwis.
3 Pinhed tun ang-angen hi Jesus, nem ansikkey hi-gatu et
eleg tu han-ang-ang tep dakel tuu et kamehennii.
4 Et ya impahding tu, ey nambesik et mabukul et an
kumlab di keyew e sycamore ma-lat ang-angen tu hi Jesus
hedin melebbah diman.
5 Dimmateng hi Jesus di petek tu ey sinengaw tu et kantuy
"Sakeyus, papuut mun man-eyyuhu, tep pemengngili-ak di
baley yun nunya."
6 Impapuut nan Sakeyus ni nan-ayuhu et man-am-amleng
ni nengikuyug nan Jesus di baley tu.

7 Nem ida kamangngungudu hu tuun nenang-ang ni
linawwan Jesus di baley Sakeyus ey daka tumtumbuka e
kanday "An impamengili hi Jesus di baley ni nekalliwtan ni
tuu."
8 Nem immehneng hi Sakeyus di kad-an Apu Jesus et kan-
tun hi-gatuy "Apu, iddawat ku kagedwah ni kinedangyan
kuddan newetwet ey hedin wada sinelam ku, pangki-pat
kun beyyadan."
9 Kan Jesus ni hi-gatuy "Yan nunyan aggew ey mehellakni-
ban idan emin hu wadad baley yu, tep impeang-ang mu e
helag dakan Abraham tep ya muka pengullug. *
10 Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey immali-ak
di deya e puyek ni menellaknib idan tuun neidawwin Apu
Dios ma-lat meidagyum idan hi-gatu."

Ya etan bega-en et ya etan pihhuh ni impatnged ni apu tun hi-gatu
(Matthew 25:14-30)

11 Yan nunman ni kamandeddengngel ida etan tutu-u ey
nan-a-abbig hi Jesus ni meippanggep ni dettengan ni nan-
ap-apuan Apu Dios. Et gapu tep neihnup idad Jerusalem
ey kan da na-mu nem hedin umdateng hi Jesus di diman
ey ang-angen da law hu keilleppuan ni nan-ap-apuan Apu
Dios.
12 Kan Jesus ey "Wada etan kedangyan ni ap-apun neaya-
gan di edawwin bebley ma-lat tu dawaten hu kelebbengan
tun man-ap-apu ey han ali mambangngad.
13 Yan eman ni eleg pay ni lumaw ey inaygan tudda
etan hampulun bega-en tu et idwatan tuddan hanggagatut
ni pihhuh. Kantun hi-gaday 'Ipaptek yu huyyan indawat
ku. Huyya pampuunnan yu et hedin wada genansahen yu,
kenamung alin keibbangngadan ku.'
14 Nem wadaddan kebebleyan tu hu anggebe-hel da hi-
gatu et pangunud dadda hu edum dan an menghel ni hi-
gatu e eleg da peminhed hi-gatun man-ap-apu.
15 Nem anin ni hanniman et hi-gatu metlaing hu nan-
ap-apu. Immanemut et aygan tudda etan bega-en tun
nengidwatan tun pihhuh ma-lat amtaen tu hedin piga
nambalinan ni pihhuh da.
16 Ya etan nebukul ni immali, ey kantuy 'Apu, ya
etan pihhuh ni indawat mun hi-gak ey neminhampulun
dimmakkel.'
17 Kan etan ni ap-apu ey 'Kayyaggud kan bega-en ey
kakameiddinnel, tep anin ni ekket hu indawat kun hi-gam et

* **19:9** **19:9** Ya kaeibbellinan nunya ey hi Sakeyus ey wada law hu tuka pengullug e heni lan Abraham. Ang-ang yu Romans 4:3 et ya verse 12.

impaptek mu. Et humman hu, pan-ap-apu dakad hampulun
bebley.'
18 Immali dama etan neikadwan bega-en ey kantuy
'Apu, ya etan pihhuh ni indawat mu ey neminlimman
dimmakkel.'
19 Kan etan ni ap-apun hi-gatuy 'Man-ap-apu kad liman
bebley.'
20 Immali ngu etan neikatlu ey kantuy 'Adyadeh etan pi-
hhuh ni indawat mun hi-gak. Yan nunman ni nengidwatan
mu ey linibutan kun luput et itluk.
21 Simmakuttak ni hi-gam tep inamtak e mabunget ka.
Muka ella hu beken ni limmum niya muka ennia beken mu
intanem.'
22 Kan etan ni ap-apun hi-gatuy 'Lawah ka! Eleg ka
meiddinel. Ya inhel mu hu mengastigun hi-gam. Inamtam e
mabungettak ey nakka ella hu beken ku limmu niya nakka
ennia hu beken ku intanem,
23 ey kele mu intalun ebuh pihhuh ku? Gullat et mu inha-
ad di bangkoh ma-lat yan nunyan nambangngadan ku ey
wada ekket ni nei-dum.'
24 Et kan tudda etan idan bega-en tun kaman-eh-ehneng
ey 'Yu ala pihhuh kun hi-gatu et yu idwat etan ni bega-en
ni kedaddakkelan limmu tu.'
25 Kan idan bega-en tuy 'Apu, kele hi-gatu an pengidwatan
ey dakel law pihhuh tu?'
26 Kan etan ni ap-apu ey 'E-helen kun hi-gayu e ya tuun
ippaptek tu wadan hi-gatu ey me-duman. Nem ya etan tuun
eleg tu ippaptek hu wadan hi-gatu ey anin ya etan ekket ni
wadan hi-gatu et meendi.
27 Hedin yadda etan tuun eleg meminhed ni hi-gak hu
man-ap-apu et patey yuddad hinanggak.' "

Kan idan tuu ey hi Jesus hu intu-dak Apu Dios
(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; John 12:12-19)

28 Negibbuh ni ina-abbig Jesus huyya et ibubbukkul
daddan edum tun limmaw di Jerusalem.
29 Ida kamenetteng di Betpage niyad Betania di Duntug e
Olibah ey impabukul tudda dewwan disipol tu,
30 kantun hi-gaday "Ibubbukkul yu la eman di bebley.
Hedin umdateng kayu, ang-angen yu la kilaw ni kebayyu
† ni eleg ni metakkayan. Ukah yu iket tu et i-li yudya.
31 Hedin wada tuun kantun hi-gayuy 'Kele yuka pan-
ukaha iket ni kebayyu?' kanyuy 'Tep mahapul Apu tayu.' "

† **19:30 19:30** Huyyan klasih ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man mekiggubbat.

32 Limmaw ida etan dewwan impabukul Jesus ey makulug
inhel tu.
33 Yan daka pampengukkahin iket etan ni kebayyu ey kan
etan ni kankebayyu ey "Kele yuka pan-ukkaha iket tu?"
34 Inhumang da etan inhel Jesus ni hi-gada e kanday "Em,
tep mahapul ni Apu tayu."
35 Inlaw da etan kebayyud kad-an Jesus et idpen da
edah ni balwasi dad beneg nunman ni kilaw ni kebayyun
pantakkayan Jesus.
36 Kamenglaw di Jesus ey nan-ekal idan tutu-u hu edah
ni balwasi da et pan-iap-ap dad keltad ni dellanen Jesus ni
penaydayaw dan hi-gatu.
37 Kamenetteng hi Jesus di kamedayyud Duntug e Olibah
ey emin ida kamekikkillaw ni hi-gatu ey nansalamat idan
Apu Dios niya dinaydayaw da gapuh idan inang-ang dan
impahding Jesus.
38 Kanday "Kamedeyyaw eya ap-apun intu-dak Apu Dios.
In-ali tu linggep Apu Dios. Dayaw tayu hi Apu Dios e Keta-
ta-geyyan."
39 Kan idan edum ni Pharisee nan Jesus ey "Apu, ehelim
ida eya disipol mu et umi-ineng ida."
40 Hinumang Jesus et kantuy "E-helen kun hi-gayu e
hedin um-i-ineng ida ey yadda eya batu hu mengitkuk ni
penaydayaw dan hi-gak."

Ya et-eteng ni hemek Jesus idan tuud Jerusalem

41 Kamenetteng hi Jesus di Jerusalem et iang-ang tudman
ey kamanlelewwa tep ya hemek tuddan tuudman,
42 kantuy "Gullat et ni kinulug yuwak e kakelpuin linggep,
ey wada et hu linggep yu. Nem eleg law mabalin.
43 Medettengan ali aggew ni ellian idan buhul yu et
liktuben dakeyu et eleg kayu pakabsik.
44 Bahbahen dalli eya bebley yud Jerusalem ey pam-
petteyen dakeyu niyadda u-ungnga yu. Ey pakabbahbahen
dallin emin. Endilli hakey ni batun neikapyan mannenneng
di neiha-adan tu. Hanniman ali mekapkapya, tep eleg
yuwak ebbuluta e intu-dak Apu Dios ni menellaknib ni hi-
gayu."

Ya linawwan Jesus di Tempol
(Matthew 21:12-17; Mark 11:15-19; John 2:13-22)

45 Entanni ey himmegep hi Jesus di Tempol ey nan-ipa-hep
tudda hu kamanggettang di bawang,
46 et kantuy "Ya neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy 'Ya
baley ku ey kapandasali.' ‡ Nem ay impambalin yun

‡ **19:46 19:46** Isaiah 56:7

kapanggettangi et panekewan yun pihhuh idan kaum-alin mandasal, tep yudda kahe-ula."

47 Et neipalpun nunman ey yadman Tempol hu kapantut-
tudduin Jesus ni kewa-wa-wa. Yadda ap-apuddan padi et
yadda kamantuttuddun Tugun Moses et yadda ap-apuddan
Jews ey ida kaumnenemnem ni pehding dan memettey ni
hi-gatu.
48 Nem endi inna-nu da, tep emin ida tuu ey daka
pakakkkulluga tuka ittuttuddu.

20

Ya kelebbengan Jesus ni mantuttuddu niya mengippahding idan pinhed tu

(Matthew 21:23-27; Mark 11:27-33)

1 Hakey ni aggew e kamantuttuddu hi Jesus di Tempol
meippanggep ni et-eteng ni impeminhed Apu Dios ey
immaliddad kad-an tu hu ap-apuddan padi, yadda kaman-
tuttuddun Tugun Moses, niyadda ap-apuddan Jews
2 et kandan hi-gatuy "Hipa kelebbengan mun mengip-
pahding ida eyan muka pehpehding? Hedin wada
kelebbengan mu, hipa ni-ngangu nengidwat?" *
3 Hinumang Jesus e kantuy "Wada ni dama ibbagak ni
hi-gayu et hannak humanga huttan.
4 Hipa nengitu-dak nan John ni memenyag, ya tuu winu
hi Apu Dios?"
5 Imbagan Jesus humman ey nan-uungbal ida e kanday
"Hedin kan tayuy 'hi Apu Dios,' kan tulliy 'Nem tamey eleg
yu kulugen hu intuttuddun John.'
6 Hedin kan tayu mewan ey 'Ya hu tuu nengitu-dak,' ey
umtengba ida eya tutu-u, tep daka kulluga e hi John ey
prophet Apu Dios."
7 Et humangen da e kanday "Tawwey, eleg mi amta
nengitu-dak nan John."
8 Ey kan Jesus ni hi-gaday "Hedin hanniman, eggak tep
dama e-helan hi-gayu hu nengidwat ni hi-gak ni kelebben-
gan kun kamengippenahding eyan nakka pehpehding."

Ya a-abbig meippanggep etan ni puyek ni netaneman ni grapes

(Matthew 21:33-46; Mark 12:1-12)

9 Intuluy Jesus ni mantuttuddu e impan-inna-abbig tun
hi-gada meippanggep etan ni tuun nantanem ni grapes.
Kantuy "Wada etan tuun sinamman tu mahkang ni puyek

* **20:2 20:2** Huyya elaw ni daka pengehhingin hi-gatu.

tun grapes. Impaebang tu et paipaptek tu et lumaw di edum ni bebley et mabeyag alidman.
10 Nedateng humman ni intanem tu et itu-dak tu hakey
ni bega-en tun an mengellan dewatu. Nem ya kumedek im-
pahding idan etan ni nan-abang ey nanheplat da humman
ni bega-en et pan-itu-dak da e endi indawat dan dewwan
apu tu.
11 Immitu-dak mewan etan kampuyek ni hakey ni bega-
en tu, nem nambaig da et ba-iba-ingen da et paenamut da
et endi mewan indawat da.
12 Intu-dak tu hu meikkatlun bega-en tu, nem liniputan
da et pan-itu-dak da.
13 Entanni ey kan etan ni kampuyek ey 'Hipa na-mu
pehding ku? Pangngu et itu-dak ku eya u-ungngak ni
nakappinhed ku. Wada et anhan ni be-ingan da et
lispituhen da.'
14 Nem inang-ang ida etan ni nan-abang nunman ni puyek
etan u-ungngan kan puyek ey nan-ungbal ida e kanday
'Immali u-ungnga tun memeltan ni puyek tu. Pandada-
da itsu et pateyen tayu et pampuyek tayu eya puyek ni
beltanen tu.'
15 Et ilaw dad ba-hil etan ni puyek et da pateyen diman."
Et kan Jesus ida etan ni kameneddengngel ey "Hipalli na-
mu pehding etan ni kampuyek etan idan kamampaptek ni
nunman ni puyek tu?
16 Makulug anhan et tudda pepettey etan kamampaptek
ni puyek tu, et pepaptek tun edum ni tuu."
Kan ida etan ni kamandeddengngel ey "Eleg et anhan na-
mu i-abulut Apu Dios ni an meippahding humman."
17 Intekel nan Jesus ni hi-gada et kantuy "Hipa tep pinhed
tun e-helen etan neitudek ni kantun
'Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey
humman anhan law hu impambalin Apu Dios ni
kekakkayyaggudan ni meikkapyad baley.' †
18 Emin tuun man-e-gah etan di batu ey mangkehpung tu-
ngal da niya mangkemitmit ni peteg etan ippiten nunyan
batu."
19 Inamtadda etan ni kamantuttuddun Tugun Moses et
yadda ap-apuddan padi e hi-gada hu nengipadngelan Jesus
ni a-abbig tu et pinhed dan pedpap ni nunman, nem
sinekutan dadda tuun kamengu-unnud ni hi-gatu.

Ya pambeyyadan ni buwis nan hi Cesar e ap-apud Rome
(Matthew 22:15-22; Mark 12:13-17)

20 Entanni et da law kahellipat-i hu pambehhulan Jesus
et menu-dak idan an meneddengngel ni meihlan e-helen tu

† **20:17 20:17** Psalm 118:22-23

et hedin wada, ded-eken da et paela dan gobernor ma-lat bistigalen tu.
21 Yadda etan neitu-dak ey daka hinbaggai e kanday
"Apu, amta mi e neiptek emin muka e-hela ey muka
ittuttuddu hu makulug ni elaw Apu Dios. Nan-ingngeh
muka pengibbillang ni tuu e endi muka pengippahhigi.
22 Imayah, ehel mun hi-gami, kaw kamei-ebbulut di
Tugun Moses e hi-gatsun Jews ey mambeyyad itsun Cesar
e ap-apud Rome ni buwis winu eleg?"
23 Nem inamtan Jesus e ida kaumhamahamak ni pebehhul
dan hi-gatu et kantun hi-gaday
24 "Ukat kayun palatah et ang-angen tayu ah. Hipa kan-
angah niya kan-ngadan eyan wada eyad palatah?" Kanday
"Tam hi Cesar."
25 Et kantuy "Idwat yun Cesar hu lebbeng tun meidwat ni
hi-gatu ey idwat yun Apu Dios hu lebbeng tun meidwat ni
hi-gatu."
26 Dingngel da humman ni impanumang tu ey endi
law hu pengigga-dulan dan pempapan dan hi-gatud, tep
endi dingngel dan neihlan inhel tud hinangngaddan tutu-
u. Natngadda et neala law et umi-ineng ida.

Ya meippanggep ni ketegguan ali
(Matthew 22:23-33; Mark 12:18-27)
27 Entanni ey wadadda dama immalin Sadducee di kad-
an Jesus. Humman idan tuu ey kanday eleg meteggui tuun
netey.
28 Kandan Jesus ey "Apu, intuttuddu lan Moses e hedin
netey hu hakey ni laki ey endi u-ungnga tu, man mahapul
ni ahwaen ni agi tun laki etan biin nebalu ma-lat hedin man-
ungngadda, man meibbillang ni u-ungnga da etan ni netey.
29 Inna-nu tep hedin heninnuy neipahding: Wadadda
pitun lalakkin han-aaggi. Nelahin etan pengulwan da, nem
netey ey endi u-ungnga da etan ni ahwa tu.
30-32 Bineltan ni hened humman ni ahwan pengulwan
ey netey dama ey endi u-ungnga da. Hanniman mewan
neipahding ni neikatlu. Nambebeltanan dan pitun han-
aaggi etan bii ey netey idan emin ey endi u-ungnga da.
Entanni ey netey law dama etan bii.
33 Et inna-nu tep hedin medettengan ali hu ketegguan
emin ni nangketey, hipalli kan-ahwan nunman ni bii ey
nambebeltanan idan pitun han-aaggi?"
34 Hinumang Jesus e kantuy "Kamampan-aahwa hu
lalakki niya bibi-i eyad puyek,
35 nem yaddalli etan metegguan ni meidwatan ni biyag ni
endi pappeg tu ey eleg idalli law man-aahwa

36 niya eleg ida mettey, tep heniddallin anghel di kabun-
yan. Hi-gada hu u-ungngan Apu Dios tep hi-gadalli etan
metegguan.
37 Ya ketegguan idan nangketey ey makulug. Anin lan hi
Moses et inamta tu e makulug huyya. Ya kei-ang-angan tu ey
ya etan intudek tu meippanggep ni nanhummanganan dan
immehelan Apu Dios etan di kamantettebbel ni kekkeyyew,
e ya inhel tu ey hi-gatu hu Dios nan Abraham, hi Isaac, ni
hi Jacob.
38 Et huyya pengamtaan tayu e humman idan aammed
tayu ey netey ida, nem eleg ibbilang Apu Dios idan netey,
tep tegguen tuddalli emin tuu tu. Hi-gatu ey Dios idan
mategu, beken ni yadda netey. Hi Apu Dios ey tuka ibbilang
ni mategudda emin hu kamengullug anin idan netey."
39 Kan idan edum ni kamantuttuddun Tugun Moses ey
"Apu, neiptek ni peteg inhumang mu."
40 Et wada law hakkeyey ida kaumbaing ni memabbaggan
hi-gatu.

Ya meippanggep etan ni pinutuk Apu Dios ni Christo
(Matthew 22:41-46; Mark 12:35-37)

41 Kan Jesus ni hi-gaday "Kele kan idan tuuy 'Hi Christo e
ittu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu ey helag David?'
42-43 Tep ya inhel David di intudek tun Psalms ey kantuy:
Kan Apu Dios etan ni Apuk e hi Christo ey 'Yudung kad
winannan ku ingganah apputen kuddan emin buhul
mu.' ‡
44 Nemnem yu kedi, hedin kaibbilang David hi Christo ni
Apu tu, inna-nu tu humman hedin helag David hi Christo?"

Ya lawah ni elaw idan kamantuttuddun Tugun Moses
(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

45 Ida kamandeddengngel etan tuu ey kan Jesus idan
disipol tuy
46 "Helipat-i yu et eleg yu u-unnuden hu elaw idan kaman-
tuttuddun Tugun Moses. Ida kamambalwasin andukkey
ma-lat immatunan idaddan tutu-u e mittuduh ida numan.
Ey ida kapetebbatebbal di mulkaduh e kad-an ni dakel
ni tuu. Ey pinhed dan umyudung di kayuddungiddan
kametbal ni tuud simbaan et yaddad wada hamul.
47 Ey hedin mewan mandasal idad kedaklan ni tuu ey
daka dukkedukkeya, et ya penang-ang idan tuun hi-gada
ey makakkulug ni kayyaggud ida. Nem ya kakulugan tu
ey dadda kahe-ula nebalun bibi-i ma-lat pan-alen da limmu
da. Et humman hu, nemahhig ali pengastigun Apu Dios ni
hi-gada tep yadda humman ni lawah ni daka pehpehding."

‡ **20:42-43 20:42** Psalm 110:1

21

Ya indawat etan ni nebalun biid Tempol
(Mark 12:41-44)

1 Kaman-ang-ang-ang hi Jesus di Tempol ey inang-ang
tudda kekeddangyan ni kamampengihha-ad ni pihhuh dad
kapengi-emmungin pihhuh ni kaiddawat idan tutu-u.
2 Entanni ey immali hu newetwet ni nebalun bii ey
deddewwan hepeng ni ebuh hu inha-ad tu.
3-4 Kan Jesus ey "E-helen kun hi-gayu e ya etan ded-
dewwan hepeng ni inha-ad ni nebalun bii hu e-etteng balol
tu nem ya indawat idan etan ni edum. Tep yadda inha-ad
etan idan kedangyan ey humman nehawal ni kinedangyan
da. Nem ya etan newetwet ni nebalun bii ey ebuh humman
ni pihhuh tu, nem inhanekul tun indawat ni emin."

Ya kebahbahan ali etan ni Tempol
(Matthew 24:1-2; Mark 13:1-2)

5 Entanni ey yadda etan edum ni disipol Jesus ey daka
ung-ungbala meippanggep ni kakinayyaggud ni Tempol, tep
kayyaggud ang-ang idan batun nangkeikapya anin idan
etan indawat idan tuun in-appit dan Apu Dios.
6 Nem kan Jesus ey "Kayyaggud ida huyyan yuka ang-ang-
angan nunya, nem edum alin aggew ey mebahbah ni emin
et endi hakey ni batun mannenneng di neikapyaan tu."
7 Kandan hi-gatuy "Pigan tulli amnuan nunyan inhel
mu niya hipalli pengi-immatunan hedin kamangkedettengi
amnuan tu?"

Ya panligligatan niya panlelehhanan alin hakey aggew
(Matthew 24:3-14; Mark 13:3-13)

8 Kan Jesus ey "Helipat-i yu ma-lat eleg kayulli maheul.
Tep dakel idalli tuun um-ali et kanday hi-gada hi Christo
* ey kandalliy kamangkedettengi hu kepappegan ni puyek,
nem entan tu kaya kulug ida.
9 Ey dedngelen yu meippanggep ni gugubat et ya guluh di
kebebbebley, nem entan ali takut yu, tep meippahding idalli
dedan humman. Nem beken alin nunman ni kepappegan ni
puyek.
10 Em, manggugubat idalli kebebbebley, tep wada hakkey
ni ap-apu ey gubbaten tu hu edum tun ap-apud edum ni
bebley.
11 Ey meweddalli na-let ni yegyeg, ey nemahhig ali bisil
niya degeh di kebebbebley. Wadaddalli meang-ang ni

* **21:8 21:8** Ya keibbellinan ni Christo ey pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu tu.

anggetakkut niya wadaddalli meang-ang di kabunyan ni kamengippetnga.
12-13 Nem yalli mebukkul ni meippahding et han wadaddalli huyya ey manhelheltap kayu gapuh ni yuka kapengullug ni hi-gak. Dedpapen dakeyulli et ilaw dakeyud hinanggaddan aap-apud simbaan ni Jew et pakelabut dakeyu. Ey ya edum ni hi-gayu ey mehummalyad hinanggaddan gobernor niyaddad eta-gey ni aap-apu gapuh ni daka pengullug ni hi-gak. Yan nunman ali pengituttudduan yun meippanggep ni hi-gak.
14 Entan kakkaguh yu hedin hipa ihhumang yud ibbageda,
15 tep hi-gak ali ngenamung ni mengippenemnem ni ihhumang yu ma-lat endilli ina-nuddan buhul yun mengapput ni hi-gayu.
16 Ya edum alin hi-gayu ey ihhehdul aliddan a-ammed da, yadda agi da, et yadda gayyum da. Em pepettey dalli edum ni hi-gayu.
17 Anggebe-hel dakeyullin dakel ni tuu tep ya yuka penguunnudin hi-gak.
18 Nem anin ni henin nunman ali meippahding, et eleg dakeyu iwwalleng nan Apu Dios, nem ippaptek dakeyu.
19 Pannananeng yulli yuka pengullug ni hi-gak, anin ni nemahhig hu ligat yu ma-lat meihwang kayu.

Ya kebahbahan ni bebley di Jerusalem
(Matthew 24:15-21; Mark 13:14-19)
20 Hedin ang-angen yulli e liniktub idan sindalu hu Jerusalem ey humman ali pengamtaan yu e kamangkedettengi hu kebahbahan nunman ni bebley.
21 Yadda tuud Judea ey mahapul ni umbesik idad duntug. Anin idan tuud Jerusalem et mahapul ni umbesik ida dama, ey yadda etan wadad a-allaw ni Jerusalem ey mahapul ni eleg ida umhegep di bebley.
22 Tep yallin kebahbahan ni Jerusalem ey yan nunman ali hu amnuan ni inhel idan prophets lan Apu Dios ni meippanggep ni pengastiguan alin Apu Dios ida etan ni tutuun eleg mengullug ni hi-gatu.
23 Anggehemmek idalli nampambutsug et yadda etan wada gelang dan kaman-innum hedin medettengan idalli humman ni aggew. Nemahhig ali panhelheltapan ni tuudman, tep humman hu kastigu da.
24 Yaddalli edum ni hi-gada ey petteyen idallin tuun beken ni Jew, ey yadda edum ey ibbebsik daddallid edum ni bebley et maiwehit idad kebebbebley di puyek. Et meihhullul idalli beken ni Jew ni man-ap-apud Jerusalem ingganah alin pappeg ni aggew ni gintud Apu Dios ni pan-ap-apuan da.

Ya ellian ali mewan nan Jesus
(Matthew 24:29-31; Mark 13:24-27)

25 Wadaddalli ang-angen yud kabunyan ni eleg yu enang-angen lan nunman. Melumman ali aggew, ya bulan et yadda bittuwen. Emin ali tuud kebebbebley di puyek ey umtatakut ida niya umkenel-ew idan pengngelan dan na-let ni bungug ni dalluyun di baybay.
26 Nemahhig ali takut idan tuu tep ya anggetakkut ni ang-angen dan mekapkapyad puyek, ey anin idan wadad kabunyan et endi maptek ni meippahding niya meendilli kabaelan da.
27 Hedin megibbuh ni meippahding ni emin huyya ey hannak nambangngad. Ey ang-angen da-ak e Pengulwan ni emin ni tuud kulput e meang-ang ali hu et-eteng ni kabaelan ku niya dayaw ku.
28 Hedin ang-angen yuddalli huyyan um-amnu, ey entan takut yu, nem pan-am-amleng kayu tep nganngganih hu kepappegan ni ligat yu."

Ya etan keyew ni fig
(Matthew 24:32-35; Mark 13:28-31)

29-30 Nan-inna-abbig Jesus hu nenuttuddu tun meip-panggep ni keibbangngadan tu. Kantuy "Inamta yu e ya keyew ni fig et yadda edum ni keyew ey hedin ida kamemullung, ey amta yu e kamangkedettengi hu siyaggew.
31 Henin nunman daman nan-ap-apuan Apu Dios e hedin ang-angen yullin kameipahpahding ida huyyan inhel ku, ey humman ali pengimmatunan yu e kamangkedettengi law hu pengittu-dakan da-ak ali mewan Apu Dios ni man-ap-apu.
32 E-helen kun hi-gayu e makulug ni yadda edum ni hi-gayun tuun nunya ey eleg ida ni mettey ey um-amnulli emin eya inhel ku.
33 Meendilli kabunyan et ya puyek, nem mannenneng alin ingganah hu ehel ku.

Mahapul ni hellipat-an tayu keibbangngadan Jesus di puyek

34-35 Helipat-i yu et beken ya hamul niya buttebutteng hu pehpehding yu. Ey beken ni yan ebuh hu kahapulan yun nunyan ketaggu yu hu ikakkaguh yu, tep endi maptek ni pambangngadan kun manhuwet ni emin ni tuud puyek et ha-kupan dakeyulli.
36 Ya kayyaggud ey pandaddan kayun ingganah niya pandasal kayun Apu Dios ma-lat pa-let dakeyun mengan-anus ni ligat yu et eleg kayulli bumeing ni um-ehneng di hinanggak e Pengulwan ni emin ni tuu."

37-38 Kewa-wa-wan nantuttuddu hi Jesus di Tempol et ida kaumhaleman dakel ni tuun an meneddengngel ni tuka ituttuddu. Hedin nehileng, ey kaumlaw di Duntug e Olibah ni an meuggip.

22

Ihik ida buhul Jesus ni memettey ni hi-gatu
(Matthew 26:1-5; Mark 14:1-2; John 11:45-53)

1 Entanni ey kamangkedettengi law hu Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast e humman hu Piyestah ni Passover.
2 Yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses ey ida kaumhamahamak ni pehding dan mengilliggud ni pempapan dan Jesus ma-lat papetey da, nem daka tekkusidda katuutuu, tep daka tettebala hi Jesus.

Ya nengabulutan Judas ni mengihdul nan Jesus
(Matthew 26:14-16; Mark 14:10-11)

3 Entanni ey neihuklung hi Satanas nan Judas Iskariot e hakey ni disipol Jesus,
4 et lumaw di kad-an idan ap-apuddan padi et yad kad-an idan ap-apun sindalun kamangguwalyan Tempol, et makihummangan e umbaddang ni pempapan dan Jesus.
5 Immamleng ida tep pinhed tun umbaddang et ehelen dan hi-gatu e tangdanan dan pihhuh.
6 Et meippalpun nunman ey kahellipat-in Judas hu pengihdulan tun Jesus ma-lat liguden dan dedpapen et eleg amtaen idan tuu.

Ya nengannan di Jesus et yadda disipol tun eman ni Piyestah ni Passover
(Matthew 26:17-25; Mark 14:12-21; John 13:21-30)

7 Entanni ey nedatngan law humman ni Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast e yan nunman hu daka pengi-appisin impah ni kalneroh ni daka kennan Piyestah ni Passover. *
8 Et itu-dak Jesus di Peter nan John e kantuy "Lakkayuy et yu idaddan hu kennen tayun piyestah."
9 Kanday "Attu pinhed mun mi pengiddaddanan mi?"
10 Kan Jesus ey "Elaw kayu eman di bebley et hedin angangen yu etan tuun nan-agtun bewed ni netalwan ni danum ey unud yu etan di baley ni hehgepan tu
11 et kanyu etan ni kambaley ey 'Attu kunu hu kuwaltuh ni pengngannan etan ni Mittuduh et yadda disipol tu?'

* **22:7 22:7** Huyyan Passover hu penginemnemneman ni nengitu-dakan Apu Dios ni anghel tun an nampematey idan lakin pengulwan ni u-ungngaddan tuud Egypt.

12 Et ittudu tu lan hi-gayu etan mahkang ni kuwaltuh etan
di meikkadwan gladuh ni baley e wadan emin hu mahapul
tayu. Yadman hu yu pengiddaddanan ni kennen tayu."
13 Limmaw ida etan dewwad Jerusalem ey makulug
numan hu inhel Jesus et idaddan da hu kennen dan nunman
ni Piyestah ni Passover.

Ya nengannan di Jesus ni nunman ni Piyestah ni Passover
(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Corinthians 11:23-
25)
14 Nedatngan hu pengngannan da et yumudung di Jesus
et yadda disipol tu.
15 Ey kan Jesus ni hi-gaday "Nebayag ni pinhed kun
peteg ni mekikkan ni hi-gayun nunyan piyestah et hannak
manhelheltap.
16 Tep endilli law nak pekikkannan ni hi-gayun hanneyan
piyestah ingganah um-amnun emin hu pinhed Apu Dios di
nan-ap-apuan tu."
17 Entanni ey illan Jesus hu basuh ni netalwan ni
meinnum et mansalamat nan Apu Dios et kantun hi-gaday
"Aleyu eya basuh et manteltelpang kayun emin.
18 Endilli nak innuman mewan ni hanneya ingganah alid
pan-ap-apuan Apu Dios."
19 Inla tu etan sinapay et mansalamat mewan nan Apu
Dios et teneg-angen tu et ika-peng tun hi-gada et kantuy
"Huyya annel kun iddawat kun panyaggudan yu. Aleyu et
kanen yu. Huyyalli pahpahding yun penginemnemneman
yun hi-gak."
20 Negibbuh idan nengan ey illa mewan Jesus etan basuh
ni netalwan ni meinnum et kantuy "Huyyan innumen yu hu
amnuan etan ni baluh ni nekitbalan Apu Dios ni hi-gayu, tep
um-ayuh hu kuheyaw ku ma-lat panyaggudan yu.
21 Nem wada hakey ni hi-gayun nunya hu mengihdul ni
hi-gak.
22 Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey metteyyak
ngu dedan tep humman hu planuh Apu Dios. Nem
anggehemmek ali ngun peteg humman ni tuun mengihdul
ni hi-gak."
23 Inhel Jesus huyya ey ida kaman-imbagga hedin hipan
hi-gada hu mengippahding ni nunman.

Ya meippanggep ida etan ni tuun eta-gey saad da
24 Entanni ey ida kamantututut hu disipol Jesus hedin
hipan hi-gada hu keta-ta-geyyan ali saad tu.
25 Et kan Jesus ni hi-gaday "Ya elaw idan ap-apun Gentiles
ey daka peta-gey annel da niya daka ba-aba-aladda tutu-u,
ni kanda ni-nganguy mebaddang ida.

26 Nem entan tu u-unnud humman ni elaw da. Yadda
heni peppengngulwan ey kayyaggud hedin eleg da peta-
gey annel da, nem i-ingngeh dan udidyan. Hanniman et
damadda aap-apu e mahapul ni mambalin idan heni bega-
en.
27 Hipa neta-ta-gey saad tu? Kaw ya etan yimmudung
winu ya etan kamengiddaddan ni kennen nunman ni
yimmudung? Ma-nu tep makulug ni ya etan tuun daka
idaddani. Nem beken ni henin nunman ni hi-gak, tep bega-
en da-ak ni hi-gayu, anin hi-gak hu Ap-apu yu.
28 Hi-gayu ey eleg yuwak iwalleng anin yan nanligligatan
ku.
29 Et humman hu, e-helen kun hi-gayu e peki-ap-apu
dakeyullin hi-gak e pinutuk Ama e hi Apu Dios ni man-ap-
apu.
30 Et mekikkan kayullin hi-gak ni pan-ap-apuan kulli.
Ey hi-gayulli hu pan-ap-apuddan † helag idan hampulut
dewwan u-ungngan Israel."

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; John 13:36-38)

31 Intuluy Jesus ehel e kantuy "Simon, dengel mu eya
e-helen ku. Imbagan Satanas nan Apu Dios e panliggat
dakeyu tep pinhed tun iwwalak yu hu yuka pengullug ni
hi-gak.
32 Nem indasalan dakeyu, nema-man hi-gam e Simon
Peter, ma-lat eleg mu iwelak hu muka pengullug ni hi-gak.
Umkapuy ali pengullug mun hi-gak, nem hedin mantut-
tuyyu kan nengiwelakan mun muka pengullug ni hi-gak
ey mahapul ni baddangan mudda edum mun kamengullug
ma-lat maihammad hu daka pengullug."
33 Kan Peter nan Jesus ey "Apu, eggak iwwalak nakka pen-
gullug ni hi-gam. Anin mekikkelabuttak niya mekikketteyak
ni hi-gam et eggak ni hekey iwwalak hu nakka pengullug ni
hi-gam."
34 Kan Jesus ey "E-helen kun hi-gam e Peter e mampitlulli
pengihhe-utam e inamta muwak et han tumkuk hu manuk."
35 Entanni ey kan Jesus ni hi-gadan emin ey "Yan
eman ni nengitu-dakan kun hi-gayun an nengituttuddun
meippanggep ni hi-gak, ey inka-leg ku pengittebbinan yun
patut yu niya hakbat yu, ey inka-leg ku pambellunan yun
pihhuh. Et kaw nekulngan kayun mahapul yu?" Kanday
"Tam eleg, wadan emin hu mahapul mi."

† **22:30 22:30** Ya hakey ni keibbellinan nunya ey menuwet.

36 Kan Jesus ey “Nem beken ni hanniman ni nunya. Hi-
gayuddan wada pihhuh tu niya hakbat tu, mahapul ni
ittabin yu. Hedin endi ispadah yu, igtang kayun balwasi
yu ma-lat gumtang kayun ispadah yu.
37 Mahapul ni pehding yu huyya, tep nedatngan law hu
amnuan ni neitudek ni meippahding ni hi-gak ni kantuy
‘Neilegat di neipahding idan nambahul ni tutu-u.’ ” ‡
38 Yan nanghelan Jesus ni hi-gadan mahapul da ispadah ey
kandan hi-gatuy “Apu, wada dewwan ispadah tayu.” Kan
Jesus ey “Hiyya huttan.”

Ya an nandasalan Jesus di Gethsemani di Duntug e Olibah
(Matthew 26:36-46; Mark 14:32-42)

39 Immehep hi Jesus ey limmaw di Duntug e Olibah, tep
yadman hu kenayun ni tuka lawwi, ey nekilaw ida disipol
tu.
40 Dimmateng idadman et kan Jesus ni hi-gaday “Pandasal
kayu ma-lat eleg kayu maheul ni manliwwat.”
41 Inhel Jesus huyya et lumaw di a-allaw tu et mandukkun
et mandasal. Kantud dasal tuy
42 “Ama, ettu anhan et anin ni eleg meippahding huyyan
nak panhelheltapan ey? Nem ngenamung ka, ya pinhed mu
hu meunnud, beken ni ya pinhed ku.”
43 Entanni ey wada anghel Apu Dios ni nalpud kabunyan
ni nengipa-let ni hi-gatu.
44 Tagan tu dasal ey nemahhig ni kaman-ih-ih-ih hu linget
tu.
45 Entanni ey imminah di nandasalan tu et lumaw di kad-
an idan disipol tu ey neugip ida, tep neatudda niya ida
kaumlelemyung.
46 Kan Jesus ni hi-gaday “Kele neugip kayu? Bangun
kayu et mandasal kayu ma-lat eleg kayulli maheul ni
manliwwat.”

Ya nampapan dan Jesus
(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; John 18:3-11)

47 Kapan-e-helan Jesus huyya ey himmawang ida dakel ni
tuun ingkuyug Judas e hakey ni disipol tu. Limmaw hi Judas
et tu akwalen hi Jesus. §
48 Nem kan Jesus ey “Judas, kaw inakwal muwak ma-lat
ihdul muwak e Pengulwan ni emin ni tuu?”
49 Inamtaddan etan ni disipol hu meippahding nan Jesus,
et kanday “Apu, kaw pampellangen midda?”

‡ **22:37 22:37** Ang-ang yu Isaiah 53:12 § **22:47 22:47** Hedin ya elaw idan tuun nunman, ey daka akwala edum dan tuun pengippeang-angan dan apnga da.

50 Et uknuten etan ni hakey ni hi-gada hu ispadah tu et
palngen tu etan bega-en ni Eta-gey ni Padi, ey nepalang hu
wannan ni tangila tu.
51 Nem kan Jesus ey "Hiyya! Entan pakipetey yu." Et kap-
en tu tangilan etan ni bega-en ey neihaddak.
52 Kan Jesus ida etan ni ap-apuddan padi, yadda etan ap-
apuddan sindalun kamangguwalyad Tempol niyadda etan
kamengipappangnguluddan Jews ey "Kaw matekewwak et
pakkadek ni kayu man-ispadah niya kayu mampantetnged
ni bakdung ni um-alin mempap ni hi-gak?
53 Tam kewa-wa-wa ey wada-ak di Tempol ni kamantut-
tuddu, kele eleg yuwak depapen diman? Nem anin, tep
yan nunya pengippahdingan yun pinhed Satanas e ap-apun
emin ni lawah."

Ya nengiheutan Peter e inamta tu hi Jesus
(Matthew 26:57-58, 69-75; Mark 14:53-54, 66-72; John 18:12-18, 25-27)

54 Dimpap da hi Jesus et ilaw dad baley ni keta-ta-geyyan
ni padi. Kamei-unnuunnud hi Peter, nem eleg meihnup.
55-56 Nan-apuy ida tuud dallin nunman ni baley et maki-
dangdang hi Peter. Entanni ey kaitettekel etan ni hakey ni
biin bega-en et kantuy "Tam huyya etan hakey ni inang-ang
kun kadkadwan Jesus."
57 Nem inhaut Peter e kantuy "Tam eleg ku ngu amta
humman ni tuu."
58 Neba-ba-ba ey wada mewan hakey ni tuun nenang-
ang nan Peter et kantun hi-gatuy "Tam hi-gam etan hakey
ni kamekikkillaw nan Jesus." Nem kan Peter mewan ey
"Beken! Kaw ngun nak nekikkillaw ni hi-gatu?"
59 Nelabah han-olas ey wada mewan hakey ni immalin
tuu ey kantu dama ey "Hi-gam anhan hu hakey ni kadkad-
wan Jesus, tep ka-immatun e iGalilee ka."
60 Nem kan Peter ey "Tawwey ngu. Eggak amta huttan
ni muka pan-e-hela." Inhel tu huyya ey pinhakkeyey
simmekuk manuk.
61 Inwingin Jesus et itkel tun Peter ey ninemnem Peter hu
inhel lan Jesus e kantuy "Mampitlulli pengihhe-utan mu e
inamta muwak et han tumkuk hu manuk."
62 Et umhep hi Peter et an mannannangngih tep maggeh
ni peteg nemnem tu.

Ya neneghegnudan da niya nampengawayan dan Jesus
(Matthew 26:67-68; Mark 14:65)

63 Entanni ey yadda etan kamangguwalyan Jesus ey daka
heghegnuda hi-gatu ni nan-inheheplatan da.

64 Hinenian da matetun luput et pan-inkakawayan da et
kanday “Hipa dedan hu nengaway ni hi-gam?”
65 Ey dakel hu lawah ni in-inhel dan nemadngel dan hi-
gatu.

Ya nehumalyaan Jesus di hinanggaddan ap-apuddan Jews
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; John 18:19-24)

66 Kamangkewa-wa ey neamung idan emin hu ka-
mengipappangnguluddan Jews, et yadda ap-apuddan padi,
niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses et i-li da hi
Jesus di kad-an da. Kandan hi-gatuy
67 “Kaw hi-gam hi Christo e kamengippaptek ni emin ni
tuuh?”
68 Kan Jesus ni hi-gaday “Anin kangkuy em et eleg yu
damengu kulluga. Ey hedin wada ibbagak ni hi-gayu ey
eleg yu hummanga.
69 Nem nedatngan law hu tsimpuh ni yuddungan ku e
Pengulwan ni emin ni tuud winannan Apu Dios e Keta-ta-
geyyan.” *
70 Kan idan etan ni tuun wadadman ni hi-gatu ey “Kaw
hi-gam tep hu U-ungngan Apu Dios?” Hinumang Jesus et
kantuy “Em. Makulug huttan ni inhel yu.”
71 Ey kan ida etan ni aap-apu ey “Eleg law mahapul ni
wada edum ni mengihhuddut ni inhel tu, tep dingngel tayun
emin. Humman ni inhel tu hu umhulun ni ketteyyan tu.”

23

Ya nemistigalan Pilate nan Jesus
(Matthew 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; John 18:28-38)

1 Inlaw idan aap-apu hi Jesus di kad-an Gobernor Pilate
et kanday
2 “Huyyan tuu ey tuka ituttuddduddan edum min Jews
hu pengehhingan dan linteg ni gubilnu. Ey tuka kehhinga
pambeyyadan min buwis di ap-apud Rome. Kantu pay ey
hi-gatu hi Christo e patul.”
3 Et kan Pilate nan Jesus ey “Kaw hi-gam hu Patul idan
Jews?” Hinumang Jesus et kantuy “Tam deh e inhel mu.”
4 Inligguh Pilate idan ap-apuddan padi et yadda etan
edum ni tuu et kantun hi-gaday “Endi himmak kun bahul
eyan tuun umhulun ni kekastiguan tu.”
5 Nem daka pepippilit e kanday “Nem hi-gatu kaumhuhu-
lun ni kapambabakalin tutu-u tep ya tuka ituttuddu. Inlapu
tud Galilee et deh e dimmateng law di deyad Judea.”

---

* **22:69 22:69** Ya yinudungan Jesus di winannan Apu Dios ey humman keang-angan tu e eta-gey saad tu.

6 Yan nangngelan Pilate ni nunya ey imbagetu hedin
iGalilee hi Jesus.
7 Yan nengamtaan Pilate e iGalilee hi Jesus ey impalaw tud
kad-an Herod e ap-apudman ma-lat hi-gatu hu memistigal
nan Jesus tep neipaddih ni wadan nunman di Jerusalem.
8 Immamleng hi Herod ni nenang-angan tun Jesus tep
nebayag ni pinhed tun ang-angen. Dakel hu diddingngel tun
impahpahding Jesus ni miracle e kaketngain tuu et mukun
ihik ni menang-ang ni edum ni ippahding tun miracle.
9 Et dakel hu imbagan Herod ni nemistigalan tun hi-gatu
nem eleg ni hekey umhumang.
10 Yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun
Tugun Moses ni kaman-eh-ehneng diman ey daka pan-itkuk
hu daka pebehhul nan Jesus.
11 Entanni ey anin damad Herod et yadda sindalu tu ey
daka heghegnuda niya daka pippihula. Impambalwasi da
balwasin ap-apu et pebangngad dad kad-an Pilate.
12 Neipalpun nunman ey nanggayyum law di Pilate nan
Herod, ey ida la kamambuhhul.

Ya nengipepateyan dan Jesus
(Matthew 27:15-26; Mark 15:6-15; John 18:39; 19:16)
13 Impaeyag Pilate ida etan ap-apuddan padi et yadda ap-
apun Jews niyadda edum ni katuutuu
14 et kantun hi-gaday “Kanyuy kaituttuddu eyan tuu
hu pengehhingan yun linteg, nem dingngel ku ehel tun
nemistigalan kun hi-gatu ey endi nakka hemmakan bahul
tun yuka pebehhul ni hi-gatu.
15 Anin hi Herod et binistigal tu, nem endi himmak tun
bahul tu, mukun impebangngad tudya. Endi umhulun ni
an pemetteyan ni hi-gatu.
16 Et humman hu, pampeablig kun ebuh ey han ku
imbukyat.”
17 Katootoon ey wada hakey ni kaibbukyat Pilate ni
neikelabut hedin nedatngan hu Piyestah ni Passover.
18 Ey emin ida tuu ey ida kamantetekkuk e kanday “Patey
yu huttan ni tuu! Hi Barabbas hu ibukyat yu.”
19 Hi Barabbas ey neikelabut tep pimmatey ey nei-dum
ni nekiguluh di Jerusalem, tep eleg da pinhed hu gubilnud
Rome.
20 Impatnan Pilate mewan ni e-helan ida etan tuu tep
pinhed tun ibbukyat hi Jesus,
21 nem tagan da tekuk e kanday “Ipetak yud krus! Ipetak
yud krus!”
22 Impitlun Pilate ni immehel ida etan ni tuu e kantuy
“Nem kaw hipa bahul eyan tuu? Endi gaputun an

pemetteyan ni hi-gatu. Et humman hu, pampeeblig kun ebuh et han ku ibukyat."
23 Nem nema-ma anhan law ni daka pan-itkuk e kanday
meippettak di krus.
24 Et u-unnuden law Pilate hu pinhed idan etan ni tuun
meippahding.
25 Et hi Barabbas law hu imbukyat tu. Hi-gatu ey
nambahul et meikelabut tep pimmatey niya nei-dum ni
nekiguluh. Et hi Jesus law hu in-abulut tun petteyen da,
tep daka pepillit.

Ya neipetakan Jesus di krus
(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; John 19:17-27)

26 Daka pan-illaw hi Jesus etan di da pengippettakan ni hi-
gatud krus ey hinipngat da hi Simon e iCyrene e um-anemut
et. Impilit idan sindalun impapehan ni hi-gatu etan krus et
meitu-tu-nud nan Jesus.
27 Dakel ida tuun kamei-unnuunnud ni daka pamp-
engillawwin Jesus ey wadadda bibi-in kaumnanginangih
niya nemahhig lemyung da.
28 Nem inwingin Jesus ni hi-gada et kantuy "Hi-gayuddan
bibi-id Jerusalem, entan tuwak nannangngihi. Ya annel yu
niya u-ungnga yu hu nangihi yu.
29 Tep medettengan ali aggew ni lehan yullin peteg et
wadaddalli edum ni kanday 'Ma-nudda ni-ngangu etan biin
endi u-ungngadan kaman-innum.'
30 Ey kan idallin tuu etan idad duntug ey 'Kagday kayu et
maita-bun kayun hi-gami.'
31 Tep yan nunman ali ey nemahhig hu panligligatan idan
tutu-u. Tep ang-ang yu kedin hi-gak e endi bahul ku, nem
lawah hu daka pehpehding ni hi-gak e da-ak kapanhel-
heltap, et nema-malli ngun etan ni tuun nambahul."
32 Yan nunman ey wadadda dama dewwan balud ni inlaw
dan meippettak damad krus.
33 Dimmateng idad duntug e Golgotha e ya keibbellinan tu
ey heni genit ni ulu ang-ang tu, et ipetak dad krus hi Jesus
et yadda etan dewwan balud. Nambina-hilan da e hakey di
winilli tu et ya hakey di winannan tu.
34 Kan Jesus nan Apu Dios ey "Ama, pesinsahim anhan hu
liwat ida eyan tutu-u, tep eleg da amta daka pehpehding."
Yadda etan sindalu ey imbubunut da hedin hipan hi-gada
hu mengellan balwasin Jesus.
35 Kaman-ang-ang-ang ida etan neamung ni tuu ey ka-
heghegnudaddan aap-apun Jews hi Jesus. Kanday "Tam
binenaddangan tu edum ni tuu. Diman pangngu numan

et ang-angen tayu hedin han-ihwang tu annel tu et keang-angan tu e hi-gatu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu."
36 Anin idan sindalu et da dama kaheghegnuda et idwatan dan mapeit ni meinnum
37 et kanday "Hedin makulug ni hi-gam hu Patul idan Jews, baddangim annel mu ma-lat eleg ka matey."
38 Wada neitudek di ta-pew ni ulun Jesus di krus ni kantuy "Huyya Patul idan Jews."
39 Anin dama etan hakey ni balud ni neipetak et tuka heghegnuda hi Jesus e kantuy "Kaw beken hi-gam hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu? Ettu et baddangan mu annel mu, anin ni hi-gami."
40 Nem kan etan ni hakey ni balud ey "Kele hannitan muka pan-e-ehhel ni hi-gatu? Kaw endi takut mun Apu Dios, anin ni amtam e mettey ka?
41 Hedin hi-gata, man lebbeng tun mettey ita, tep huyya kastigu ta gapuh ni impahpahding ta. Nem hedin hi-gatu, man endi tu kinapkapyan lawah."
42 Et kantun Jesus ey "Jesus, nemnem muwak ali anhan ni pan-ap-apuam."
43 Ey kan Jesus ni hi-gatuy "Em, anin ni yan nunya et mekihha-ad kan hi-gak di kad-an ni linggep et ya an-anla."

Ya neteyyan Jesus
(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; John 19:28-30)

44 Entannit nandattek hu aggew ey endi maptek ey na-ngetan ni emin hu puyek ni tellun olas
45 e neendi petang ni aggew. Ey nepikgat etan kultina di Tempol, neipalpud ta-pew tu ingganah di hengeg tu. *
46 Entanni ey simmekuk hi Jesus et kantuy "Ama, ngena-mung kan ispirituh ku." Inhel tu huyya et matey.
47 Yan nenang-angan ni ap-apun sindalun nunman ni neipahding ey dineyaw tu hi Apu Dios et kantuy "Makulug ni endi bahul eyan tuu."
48 Ey yadda etan tutu-un nenang-ang ni neteyyan Jesus ey ida kaumlelemyung ni immanemut.
49 Emin ida etan gagayyum Jesus et yadda etan bibi-in nalpud Galilee ni nekikkillaw ni hi-gatu ey inang-ang-ang dan emin hu nekapkapya, nem eleg ida meihnup.

Ya neikulungan Jesus
(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; John 19:38-42)

* **23:45 23:45** Ya etan mahdel ni kultina ey neiha-nin di kuwaltuh ni kapanhahha-adin Apu Dios.

50-51 Wada etan hakey ni Jew e hi Joseph di Arimatea.
Hi-gatu ey katettebaladdan tuu tep kayyaggud elaw tu. Et
humman hu, anin ni hi-gatu hakey ni ap-apuddan Jews, et
eleg tu pinhed humman ni da impahding nan Jesus. Hi-gatu
dama hakey ni kamenehhegged ni kedettengan ni nan-ap-
apuan Apu Dios.
52 Yan neteyyan Jesus ey limmaw hi Joseph di kad-an
Pilate ni an mengibbeggan annel Jesus.
53 Ingkal tud krus et libutan tu et tu ikulung etan di
neitukituk di batun endi ni an neikulung diman.
54 Yan nunman ni nengikulungan dan Jesus ey kamangke-
linnug hu aggew e yan nunman hu keillappuan ni Sabaduh
e kamengillin ni aggew.
55 Yadda etan bibi-in iGalilee ni nekikkillaw nan Jesus
ey nekilaw idan Joseph ni tu nengikulungan ni hi-gatu, et
inang-ang da neiha-adan ni annel tud kulung.
56 Immanemut ida et da pan-idaddan hu bangbanglun
lana et yadda etan edum ni daka ihha-ad di annel ni
netey. Nem nannungew ida tep nedatngan hu Sabaduh e
kamengillin ni aggew tep humman hu kan ni Tugun.

24

Ya netagwan Jesus
(Matthew 28:1-10; Mark 16:1-8; John 20:1-10)

1 Kamangkewa-wan Linggu ey limmaw ida etan bibi-id
kulung. Inlaw da etan indaddan dan da iapuap di annel
Jesus.
2 Dimmateng idad kulung ey inang-ang da e neulin etan
batun neitengeb.
3 Himmegep ida ey attukaw etan annel Jesus.
4 Ida kaumnenemnem hedin hipa neipahding ni annel tu
ey nekekemtang ey wada immehneng ni dewwan anghel di
kad-an dan kamammusi-lak balwasi da.
5 Ey simmakut idan peteg et daka iyuyyuung, nem kan ida
etan ni anghel ni hi-gaday “Kele yadya hu yu penemmakan
etan ni mategu?
6 Endidya tep simmagu! Kaw liniwwan yu hu inhel tun
nunman ni hi-gayud Galilee?
7 Kantuy ‘Ya Pengulwan ni emin ni tuu ey ellan idallin
lawah ni tuu et ippatak dad krus et mettey, nem metegguan
ni katlun aggew.’ ”
8 Ninemnem da humman ni inhel tu la
9 et hi-yanen da etan kulung. Et lumaw idad kad-an
idan etan ni Hampulut hakey ni disipol et yadda edum ni
kamengullug et ehelen dan hi-gada hu inang-ang da.

10 Humman idan bibi-in limmaw di kulung ey hi Maria
Magdalena, hi Juana, hi Maria e inan James et yadda etan
edum ni bii.
11 Nem yadda etan disipol ey eleg da kulluga humman ni
indaddatteng idan nunman ni bibi-i, tep kan da nem beken
ni makulug.
12 Nem hi Peter ey nambesik ni limmaw di neikulungan
Jesus. Dimmateng et ihi-dip tu bawang ni kulung ey inang-
ang tu libut ni annel Jesus, nem endi etan annel tu. Et
kamangkeibbangngad ey tuka nemnemnema humman ni
nekapya.

Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni dewwan disipol tu
(Mark 16:12-13)

13 Yan nunman ni aggew ey wadaddad dalan etan
dewwan disipol nan Jesus e ida kamenglaw di Em-
maus e hampulut dewwan kilometroh hu kadinawwi tud
Jerusalem.
14 Ida kamengmenglaw ey daka ung-ungbala meip-
panggep etan ni nekapkapya.
15 Ey entanniy dinteng idan Jesus et mangmanglaw idan
emin.
16 Inang-ang da, nem eleg da immatunan, tep eleg ni
iebulut Apu Dios ni immatunan da.
17 Kan Jesus ni hi-gaday “Hipa yuka ennungbala?” Im-
mehneng ida ey ka-ang-ang di angah da e ida kaumlele-
myung.
18 Kan etan ni hakey e hi Cleopas ey “Tam hi-gam na-mu
ngun ebuh hu mangilin wadad Jerusalem ni eleg mengam-
tan nekapkapyadman eyan pigan aggew ni nelabah.”
19 Kan Jesus ni hi-gaday “Hipa nekapkapya?” Et kandan
hi-gatuy “Yadda nekapkapyan nan Jesus e iNazareth. Hi-
gatu ey prophet Apu Dios. Mika tetbala e et-eteng kabaelan
tun mengippahding ni miracle ey nelaing ni mantuttuddu
tu niyad emin ni tuka pehding. Endi edum ni henin hi-gatud
hinanggan Apu Dios et yad tuu.
20 Nem nealay impadpap idan ap-apuddan padi et yadda
ap-apu tayu et ilaw dad kad-an Pilate et imbistigalen tu et
ipetak dad krus.
21 Kammi na-mu ngu nem hi-gatu mengihwang ni hi-
gatsun Jews idan tuud Rome et beken ida law ni pan-ap-apu
tayu. Huyya katlun aggew ni neteyyan tu.
22 Nem himmaleman ida edum min bibi-in kakkabbuhhan
ni limmaw di neikulungan tu ey natnga kami tep ya
indaddatteng da.
23 Kanday endid man etan annel tu ey kanday wada inang-
ang dan dewwan anghel e kanda kunuy netagwan.

24 Limmaw ida edum ni hi-gamid kulung ey makulug
numan hu inhel da e endidman etan annel Jesus."
25 Kan Jesus ni hi-gaday "Kele katteg anhan kulang
nemnem yu? Kele neligat yun ewwatan hu inhel ida lan
prophets ni meippahding nan Christo?
26 Tam inhel idan nunman hu meippahding nan Christo
e kanday mahapul ni mettey et han pan-ap-apun emin ni
tuu?"
27 Et ituttuddu tun hi-gada hu keibbellinan ni emin ni
neitudek ni meippanggep ni hi-gatu, e inlapu tud Tugun
Moses et yadda intudek ida lan prophets.

28 Dimmateng ida etan dewwad bebley ni lawwan da ey
melebbah et hi Jesus,
29 nem impeked da e kanday "Pandeyya itsu tep mehil-
lengan ka lad dalan." Et manda-guh hi Jesus.

30 Entannit mengngan ida ey illan Jesus hu sinapay et
mansalamat nan Apu Dios et teneg-angen tu et idwat tun
hi-gada.
31 Ey pinhakkeyey inimmatunan da law e hi-gatu hi Jesus,
nem endi maptek ey attukaw la.
32 Wada law hakkey ni hi-gada ey kanday "Ambuley
kakkayyaggud ni peteg hu gibek kud dalan ni tuka pam-
penghelin keibbellinan ni neitudek di ehel Apu Dios."

33 Entanni et umgah ida et mambangngad idad Jerusalem.
Umdateng idadman ey wadadda etan Hampulut hakey ni
disipol Jesus et yadda edum ni kamengullug e neamung ida.
34 Ey ya netaguan Jesus hu daka ennung-ungbala e kanday
"Makulug ni netagwan hi Apu Jesus, tep nampeang-ang nan
Peter."
35 Et e-ehhelen ida daman nunman ni dewwan disipol
hu nampeang-angan Jesus ni hi-gada et ya nengimmatunan
dan hi-gatun neneg-angan tun sinapay.

Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni Hampulut hakey ni disipol tu

(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

36 Yan daka pampenghelin nunya ey pinhakkeyey wada
hi Jesus e immehneng di kad-an da. Et kantuy "Meweddan
hi-gayu hu linggep."

37 Immegyat ida ey simmakut ida tep kanda na-mu ngu
nem beken tu.
38 Et kan Jesus ni hi-gaday "Kele kayu kaumtatakut? Kaw
eleg yu kulluga e hi-gak hi Jesus?

39 Ang-ang yu kedi ngamay ku et ya helik ni neliputan ni
neipetakan ku. Kapa yuwak et pangulugan yu e bekennak
ni banig, tep hedin ya banig, man endi annel tu."
40 Tuka pan-e-hela huyya ey tuka pampeang-ang hu
ngamay tu niya heli tun hi-gada.
41 Ma-nut immamleng ida tuun neamung, nem ida ka-
mandinwa hedin makulug ni netagwan hi Jesus. Et kan
Jesus ni hi-gaday "Kaw wada kennen?"
42-43 Et idwatan dan nelutun deleg et kanen tu.
44 Kan Jesus mewan ni hi-gaday "Kaw eggak ehelen ni
hi-gayun nunman eman ni hi-gatsun emin e pakkaw um-
amnu emin hu intudek Moses et ya intudek idan prophets
et ya neitudek di Psalms ni meippanggep ni hi-gak?"
45 Inhel tu huyya et hantu idwat ni hi-gada kabaelan dan
mengewwat ni neitudek ni ehel Apu Dios.
46 Kantun hi-gaday "Neitudek dedan di ehel Apu Dios e
hi Christo ey mahapul ni manhelheltap et han matey, nem
metegguan ni katlun aggew.
47 Et huyyan neteyyan tu hu gaputun pessinsahan Apu
Dios hu liwat ni tutu-u, hedin mantuttuyyudda. Huyya
hu mahapul ni meituttuddud kebebbebley meippalpud
Jerusalem.
48 Hi-gayu ittu-dak kun an mantuttuddu, tep hi-gayu
nenang-ang ni inamnuan idan neitudek ni ehel Apu Dios
meippanggep ni hi-gak.
49 Nem panha-ad kayu nidya Jerusalem et hegeden yu
etan peellik ni Ispirituh Apu Dios ni memaddang ni hi-gayu,
tep huyya dedan la inhel Ama."

Ya linawwan Jesus di kabunyan
(Mark 16:19-20; Acts 1:9-11)
50 Neba-ba-ba ey ingkuyug tudda et lumaw idad Beta-
nia. Dimmateng ida et ita-gey tu ngamay tu et idasal tu
pemendisyon tun hi-gada.
51 Binendisyonan tudda ey nealay neendi, tep impaena-
mut Apu Dios di kabunyan.
52 Dineyaw da hi Jesus et ida kaman-am-amleng ni peteg
ni nambangngad di Jerusalem.
53 Et neipalpun nunman ey ida kaum-umlaw di Tempol ni
an mandaydayaw nan Apu Dios.

Ya impaitudek Apu Dios nan John ni meippanggep nan Jesus

1 Yan eman ni endi nin emin eyadda wadan nunya, ey
wada ngu dedan etan Ehel ni mengippeamtan Apu Dios.
Hi-gatu ey wadan Apu Dios, tep Dios dedan.
2 Wada ngu dedan nan Apu Dios et han mawedan emin
eya wadan nunya.
3 Gapuh ni hi-gatu ey naltun emin eya wadan nunya. Endi
hakey eyan wadan nunyan eleg tu letuen.
4 Hi-gatu nalpuan ni biyag ni tuu niya hi-gatu hu dilag
ni kamemnang ni nemnem ni tuu ma-lat awatan da
meippanggep nan Apu Dios.
5 Huyyan dilag hu kamemnang ni engeenget ma-lat endi
tu ke-ngetan, nem mannananeng ni ingganah.
6-7 Wada etan tuu e hi John e pinutuk Apu Dios ni
mengippeamtad emin ni tuu meippanggep nunman ni dilag
ma-lat kulugen da.
8 Beken ni hi John humman ni dilag, nem hi-gatu
mengituttuddun meippanggep ni nunman ni dilag.
9 Huyyan dilag ey immali eyad puyek. Hi-gatu hu
makulug ni dilag ni kamemnang ni nemnem ni tuu ma-lat
amtaen da meippanggep nan Apu Dios.
10 Hi-gatu hu gaputun newada eya puyek, nem yan inlian
tud puyek, ey eleg immatunan idan tuu.
11 Em, immali et mekiha-ad idan tuu tu, nem dakel ni hi-
gada hu eleg mangebulut ni hi-gatu.
12 Nem wadadda edum ni tuun nengabulut ni hi-gatu, et
humman idan tuu hu nengidwatan tun kelebbengan dan
meibbillang ni u-ungngan Apu Dios, tep nandinel idan hi-
gatu.
13 Humman ni da neibilangan ni u-ungngan Apu Dios ey
beken ni nalpud nemnem ni tuu niya beken ni henin kakei-
ungngain tuu, tep ya neiungngaan da ey gapuh ni kabaelan
Apu Dios, et humman hu, hi-gatu law hu Ameda.
14 Humman ni Ehel ni mengippeamtan Apu Dios ey
nangkapyan tuu et mekiha-ad ni hi-gatsun pigan toon eyad
puyek. Inenang-ang mi ey makulug ni emin hu in-inhel tu
niya et-eteng binabbal tun hi-gatsun tuu. Inenang-ang mi
et amtaen mi e hi-gatu etan binugtung ni U-ungngan Apu
Dios. Hi-gatu kei-ang-angan ni dayaw Ametu e hi Apu Dios.

15 Hi-gatu hu impeenamtan John e kantuy “Huyya etan
kametbal ni tuun inhel kun hi-gayun um-ali. Eta-gey ni
peteg saad tu nem hi-gak, tep wada dedan et hannak
maweda.”
16 Gapuh ni et-eteng ni impeminhed tu niya binabbal tun
hi-gatsun tutu-u ey dakel ni peteg hu panyaggudan ni peelli
tun dewwaten tayu.
17 Ya Tugun Apu Dios ey hi Moses hu nenawat. Nem ya
endi pappeg tun impeminhed niya binabbal Apu Dios et ya
makulug ni meippanggep ni hi-gatu ey hi Jesus Christo hu
nengipeamtan hi-gatsu.
18 Endi edum ni nenang-ang nan Apu Dios, ebuh etan
binugtung ni U-ungnga tu, tep wadan kenayun ni hi-gatu.
Et hi-gatu nengipeamtan meippanggep nan Apu Dios.

Ya kaituttuddun John e kamemenyag
(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; Luke 3:1-18)

19 Yadda ap-apud Jerusalem ey intu-dak dadda padi et
yadda kaumbaddang ni hi-gadad Tempol et lumaw idad
kad-an John ni an mengibbegga hedin hipa ingkatuu tu.
20 Et ehelen John hu makulug e kantuy “Bekennak hi
Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu tu.”
21 Et kandan hi-gatuy “Kaw hi-gam tep hi Elijah?” Kan
John mewan ey “Beken nak ni hi Elijah.”
Et kan da mewan ey “Kaw hi-gam tep etan prophet ni
impakulug Apu Dios ni um-ali?” Kan John ey “Beken ni hi-
gak humman ni prophet.”
22 Et kanday “Hipa ka tep? Mahapul ni e-helen mu hedin
hipa ka et wada e-helen middan nengitu-dak ni hi-gami.”
23 Kan John ey “Hi-gak etan inhel lan Isaiah e prophet e
kantuy
‘Wadalli etan mengit-itkuk di eleg mebebleyi e kantuy:
Idaddan yu ey iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu.’ ”
*
24 Entanni ey kan mewan idan nunman ni intu-dak idan
Pharisee ey
25 “Hedin beken kan hi Christo, ey beken kan hi Elijah
niya beken kan prophet Apu Dios ni kantun um-ali, kele tep
muka benyagidda tuu?”
26 Hinumang John et kantuy “Wada kelebbengan kun
memenyag idan tuu, nem danum hu nakka pemenyag ni hi-
gada. Nem wada hakey ni hi-gatsun nunyan eleg yu amta.

* **1:23 1:23** Ya keibbellinan nunya ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu tep um-ali Apu tayu.

27 Hi-gatu etan kangkun meihhullul ni hi-gak. Hi-gatu ey
kamedeyyaw ni peteg tep eta-gey saad tu et nakka umbaing
ni mambalin ni bega-en tu."
28 Huyya nekapkapyad bebley di Betania di ba-hil ni
Wangwang e Jordan ni kapemenyagin John idan tutu-u.

Hi Jesus ey kamei-ellig di kalneroh, tep ingkatey tu liwat ni tuu

29 Yan newa-waan tu, ey inang-ang John hi Jesus e iyyallid
kad-an tu et kan John idan tuu ey "Iyalli etan intu-dak Apu
Dios ni kamei-ellig di Kalneroh tun mengkal ni liwat ni tuu.
30 Hi-gatu etan inhel kun um-alin meihhullul ni hi-gak
e neta-ta-gey saad tu nem hi-gak, tep wada ngu dedan et
hannak maweda.
31 Anin ni hi-gak et eggak dama la ni amtan nunman
huyyan um-alin meihhullul ni hi-gak, nem binenyagak ida
tuun danum ma-lat wada inna-nu tun pengamtaan idan
tuudya Israel ni hi-gatu."
32 Huyya hu inhel John ni nengamtaan tun Jesus: "Yan
nunya ey inamtak law e hi-gatu hi Christo, tep inang-ang
ku hu Ispirituh Apu Dios e heni ang-ang ni paluman nalpud
kabunyan et umpan hi-gatu.
33 Eggak la ni amta e hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni
Christo, nem inhel tu eman ni nengitu-dakan tuwak ni
memenyag idan tuun danum e kantuy 'Ya etan e-paan
ni Ispirituh kun heni paluma ang-ang tu ey humman hi
Christo. Hi-gatu hu mengibbenyag ni Ispirituh kuddan tuu.'
34 Inang-ang kun emin huyyan neipahding, et mukun
nakka i-e-hel e hi-gatu ey makulug ni U-ungngan Apu Dios."

Ya nengamtaan di Andrew nan Peter nan hi Jesus

35-36 Yan newa-waan tu ey kaman-eh-ehneng di John et
yadda etan dewwan disipol tu ey nelabah hi Jesus et kan
John ni hi-gaday "Hi-gatu etan kamei-ellig di Kalneroh ni
kamei-appit nan Apu Dios."
37 Dingngel da humman ni inhel John ey nekilaw idan
Jesus.
38 Nanwingi hi Jesus ey inang-ang tudda e ida kameitu-tu-
nud ni hi-gatu et kantun hi-gaday "Hipa ibbageyu?" Kanday
"Apu, attu muka panha-adi?"
39 Kantun hi-gaday "Ikeyuy et yu ang-angen." Et makilaw
idan an nenang-ang ni tuka panha-adi et umdateng ida
ey hambatenganan. Nekihuhhummangan idan hi-gatu
ingganah nehileng.
40 Hi Andrew e agin Simon Peter etan hakey ni disipol
John ni nekilaw nan Jesus.

41 Et ya nebukul ni impahding tu ey tu inang-ang hi agi tu
e hi Simon et kantun hi-gatuy “Inang-ang mi etan pinutuk
Apu Dios ni Christo ni mengippaptek ni tuu.”
42 Et ikuyug Andrew hi agi tu e hi Simon di kad-an Jesus.
Ey kan Jesus ni hi-gatuy “Hi-gam hi Simon e u-ungngan
John, nem yan nunya ey hullulan ku ngadan mu et hi-gam
law hi Peter.” Ya keibbellinan nunyan ngadan ey Batu.

Disipol daman Jesus di Philip nan Nathaniel
43 Newa-wan nunman et lumaw hi Jesus di Galilee ey
dinteng tu hi Philip et kantun hi-gatuy “Kaikuyug kan hi-
gak.”
44 Hi Philip ey kebebleyan di Andrew nan Peter di
Betsaida.
45 Limmaw hi Philip et tu ang-angen hi Nathaniel et
kantun hi-gatuy “Inang-ang mi hi Christo, meippanggep ni
hi-gatu hu intudek lan Moses et yadda la eman prophets, Ya
ngadan tu ey hi Jesus e iNazareth e u-ungngan Joseph.”
46 Nem kan Nathaniel ey “Kaw wada kayyaggud ni
iNazareth?” Kan Philip ey “Ikay et mu ang-angen.”
47 Inang-ang Jesus e iyyalli hi Nathaniel ey kantuy “Iyyalli
hu makulug ni helag Israel e endin hekey itek tu.”
48 Kan Nathaniel ey “Kele inamta muwak?” Kan Jesus
ey “Inang-ang daka dedan eman ni muka panhihhiddumid
hengeg ni keyew e fig et han daka ayagin Philip.”
49 Et kan Nathaniel ni hi-gatuy “Apu, hi-gam hu makulug
ni U-ungngan Apu Dios. Hi-gam hu makulug ni Ap-apun
helag Israel.”
50 Kan Jesus ni hi-gatuy “Kinulug muwak tep inhel ku e
inang-ang dakad hengeg ni keyew e fig. Nem wadalli edum
ni ketngaan mun peteg nem ya huyya.”
51 Kan Jesus mewan ey “Dengel yu eya e-helen ku,
makulug ni ang-angen yulli e meibbeghul hu kabunyan et
wadaddalli anghel Apu Dios ni mambinbinangngad idan
um-alid kad-an ku e Pengulwan ni emin ni tuu.”

2

Ya kasal di Kanah
1 Nelabah dewwan aggew ey wada hu kasal di Kanah di
Galilee ey wadadman hi inan Jesus.
2 Wada damad man hi Jesus et yadda disipol tu.
3 Entanni ey na-puh hu meinnum ey kan inan Jesus ni
hi-gatuy “Tam endi law innumen da.”
4 Kan Jesus nan inetuy “Kele hi-gak mu pengibgaan? Eleg
ni medatngan tsimpuh ni pengippeang-angan kun kabaelan
Apu Dios.”

5 Nem kan inetu etan idan bega-en ni kamampaptek ey
“U-unnud yu hu hipan e-helen Jesus ni hi-gayu.”
6 Wadadman hu enem ni pa-nay ni simmuun ni kapan-
ullahiddan tuu tep humman elaw idan Jews. Ya kael-
lan hakey ni pa-nay ni han napnu ey dewampulu winu
telumpulun galon ni danum.
7 Kan Jesus ida etan ni bega-en ey “Penu yudda eman pa-
nay ni danum.” Inu-unnud da et penuen dadda etan pa-nay
ni danum.
8 Entanni ey kan Jesus ni hi-gaday “Yu pamengulun
ittaugan etan kamengippaptek eyan kasal.” Et da iteugan.
9 Sinamtaman nunman ni kamengippaptek ni kasal hum-
man ni danum ni nambalin ni meinnum, nem eleg tu amta
hu nalpuan tu. Ebuh ida etan bega-en ni nengamta. Ey
impaeyag tu etan lakin kankasal
10 et kantuy “Ya inamtak ni elaw tayu ey tayu kapebukkul
ni ittaug hu kakkayyaggud ni meinnum, et hedin na-puh,
ey han tayu intu-nud hu lagat hedin wada. Nem kele hedin
hi-gayu, man iyyadya yu impanggillig ni kayyaggud ni yu
intaug?”
11 Humman ni impahding Jesus di Kanah di Galilee hu
nemangulun miracle ni nengipeang-angan tun kabaelan tu.
Et nema-man nengulug ida disipol tun hi-gatu.
12 Entanni ey limmaw hi Jesus di Capernaum e nekilaw hi
inetu, yadda agitu et yadda disipol tu et manha-ad idadman
ni pigan aggew.

Ya linawwan Jesus di Tempol
(Matthew 21:12-13; Mark 11:15-17; Luke 19:45-46)

13 Nganngganih ni medettengan hu Piyestah ni Passover et
lumaw di Jesus di Jerusalem.
14 Limmaw ida etan di Tempol ey dakel ida kamangget-
tang ni baka, yadda kalneroh, yadda paluma et yadda etan
kamenullul ni pihhuh.
15 Immala hi Jesus ni linubid et kapyaen tun heplit
et pandegyunen tudda baka et yadda kalneroh ni daka
iggatang ey binetu-lang tu tebol idan kamenullul ni pihhuh
et maiwekay hu pihhuh da.
16 Et kan tuddan etan ni kamanggettang ni paluma ey
“Pan-ia-allaw yudda eya paluma yu. Kele yuka pambalin
ni mulkaduh eya baley Ama?”
17 Ninemnem idan disipol tu etan neitudek la e kantuy
“Apu Dios, nemahhig kaguh ku eyan baley mu, et maggeh
nemnem ku hedin nalgem hu keussalan tu.” *

* **2:17 2:17** Psalm 69:9

18 Kan idan Jews nan Jesus ey “Hipa miracle ni peang-
ang mu et keang-angan tu e wada kelebbengan mun
mengippahding idan eyan impahding mu?”
19 Kan Jesus ni hi-gaday “Bahbah yu eya Tempol et
behwaten kun tellun aggew.”
20 Et kan idan Jews ey “Kele kuma na-pat et enem ni
toon et han mebehwat huyyan Tempol ey kammu kuma ey
hambehwat mun tellun aggew hedin mebahbah?”
21 Nem ya tempol ni inhel Jesus ey ya annel tu. †
22 Et yan eman ni netagwan Jesus ni katlun aggew ni
neteyyan tu, ey ninemnem idan disipol tu humman ni inhel
tu. Huyya gaputun kinulug da impatudek Apu Dios ni ehel
tun meippanggep ni ketegguan Jesus niya kinulug da dama
humman ni inhel Jesus ni hi-gada.

Inamtan Jesus hu wadad nemnem ni tuu

23 Yan nunman ni wada Jesus di Jerusalem ni nunman ni
Piyestah ni Passover ey impahding tudda miracles et dakel
ida tuun nengulug ni hi-gatu.
24-25 Nem eleg medinnel hi Jesus e nehammad hu daka
pengullug, tep inamta tu hu elaw ni tuu, anin ni eleg da
e-hela hu wadad nemnem da.

3

Ya ung-ungbal di Nikodemus nan Jesus

1 Wada hu hakey ni Pharisee ni ap-apuddan Jews e hi
Nikodemus ngadan tu.
2 Nehileng ey limmaw di kad-an Jesus et kantun hi-
gatuy “Apu, inamta mi e hi-gam etan mittuduh ni intu-
dak Apu Dios, tep eleg han-ipahding ni tuu etan ida muka
pehpehding, hedin eleg baddangin Apu Dios.”
3 Kan Jesus ni hi-gatuy “E-helen kun hi-gam e makulug ni
eleg mabalin ni meilla-kam hu tuud nan-ap-apuan Apu Dios
hedin eleg meippidwan mei-ungnga.”
4 Kan Nikodemus ey “Inna-nun an mei-ungnga mewan hu
tuu hedin nehiken law? Kaw mambangngad di egeh inetu
et han mewan maukat?”
5 Kan Jesus ey “Dengel muwak tep makulug ni mahapul ni
ya danum et ya Ispirituh Apu Dios hu mengippidwan kei-
ungngaan ni tuu et han maila-kam di nan-ap-apuan Apu
Dios.
6 Ya in-ungngan tuu ey elaw ni tuun ebuh hu wadan
hi-gatu. Nem ya etan tuun meippidwan mei-ungnga et

† **2:21 2:21** [19-21] Ya keibbellinan ni inhel Jesus ey anin ni mettey et umtagun katlun aggew.

mawedan hi-gatu hu Ispirituh Apu Dios ey heni law daman elaw Apu Dios hu elaw tu.

7 Et humman hu, entan katngan nanghelan kun mahapul ni meippidwan mei-ungnga hu tuu.

8 Ya tuun meippidwan mei-ungnga et mawedan hi-gada hu Ispirituh Apu Dios ey kamei-ellig etan di dibdib. Inamta tayu e ya dibdib ey kamegibbek niya linggeman hu tuka pellawwi. Tayu kadedngela bungug tu, nem eleg tayu amta tuka kelpui niya tuka lawwi tep eleg meang-ang. Henin nunman etan tuun wadan hi-gatu hu Ispirituh Apu Dios, e eleg tayu han-awat hu kapehding ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu, nem ka-ang-ang e nehullulan hu elaw tu et kayyaggud law."

9 Kan Nikodemus ey "Kele inna-nu tu makkaw huyyan inhel mu?"

10 Kan Jesus ey "Kele hi-gam hu kametbal ni mittuduh ni elaw tayun Jews ey eleg mu amta huyya?

11 Dengel mu eya e-helen ku, tep makulug hu mika e-e-hela, tep inamta mi niya inang-ang mi, nem eleg yu kulluga.

12 Inhel kun hi-gayun emin hu meippanggep ni kamekap-kapyad puyek, nem eleg yu kulluga et nema-ma ngun eleg yun hekey kulluga hedin ya kamekapkapyad kabunyan di kad-an Apu Dios hu e-helen kun hi-gayu.

13 Endi edum ni limmaw ni an nenang-ang alin kabunyan, ebuhhak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep yadman ali nalpuan ku.

14 Hi Moses eman ni wadaddad eleg mebebleyan ey inla tu etan giniling et kapyaen tun heni uleg et ipelat tu et itu-bek tu, et humman hu sinengaw idan kinlat ni uleg et eleg ida matey. Hanniman daman hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu e meippettakkak ali damad keyew

15 et emin hu mengullug ni hi-gak ey wada biyag tun endi pappeg tu.

16 Hi Apu Dios ey nakappinhed daitsun tuud puyek et humman gaputun eleg tu kawwanan etan binugtung ni U-ungnga tu et itu-dak tu eyad puyek ma-lat emin ida mengullug ni hi-gatu ey meidwatan idan biyag ni endi pappeg tu et eleg ida lumaw di nandaul.

17 Eleg itu-dak Apu Dios hu U-ungnga tud puyek ni an manhuwet ni tuun mekastigu, nem intu-dak tun an menellaknib ni tuu.

18 Et ya etan tuun mengullug ni hi-gatu ey eleg ali kastiguen Apu Dios, nem ya etan tuun eleg mengullug ni hi-gatu ey mekastigu tep ya eleg tu pangulugan ni U-ungngan Apu Dios.

19 Humman ni dilag ey immali eyad puyek ni memnang
ni nemnem ni tuu, nem eleg da pinhed ni issiked hu lawah
ni daka pehpehding, et humman hu mekastigudda.
20 Yadda etan tuun ya lawah daka pehpehding ey eleg da
pinhed ni mebnangan ida tep meamta hu lawah ni daka
pehpehding.
21 Nem yadda etan tuun ya kayyaggud hu daka pehpehd-
ing ey pinpinhed dan um-alid kad-an ni dilag ma-lat meang-
ang e indawtan Apu Dios idan kabaelan dan mengippahding
ni kayyaggud."

Ya saad Jesus ey eta-gey ni peteg nem hi John

22 Entanni ey limmaw hi Jesus di Judea et makilaw ida
disipol tun hi-gatu. Nanha-ad idadman et pambenyagan
dadda tuud man.
23 Wada dama hi John di Aenon e neihnup di Salim e tudda
kapambenyagi tuud man, tep dakel danum diman.
24 Yan nunman ni tsimpuh ey dakel kaum-alin mam-
pebenyag nan John. Yan nunman ey eleg pay ni maikelabut.
25 Entanni ey nekititut ida etan disipol John etan ni hakey
ni Jew meippanggep ni benyag.
26 Limmaw ida huyyan disipol John di kad-an tu et kandan
hi-gatuy "Apu, kaw hannemnem mu etan tuun kadwam
di ba-hil ni wangwang e Jordan e kanmun hi Christo?
Tagan tu kunu benyag nunya ey dakel hu tuun kaumlaw
ni mampebenyag ni hi-gatu."
27 Hinumang John et kantuy "Eggak um-ameh hedin dakel
ida kamampebenyag ni hi-gatu. Endi edum ni kakelpuin
kelebbengan ni tuu, nem ebuh hi Apu Dios.
28 Inhel kun hi-gayun nunman et inamta yu e bekennak
ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu, nem intu-dak
tuwak ni an mengiddaddan idan tuun mengebbulut ni hi-
gatu.
29 Hi-gak ey nakka mei-ellig etan ni kamangkellun e u-
unnuden tu e-helen etan ni lakin tu ikkalun. Tep hi-gak
ey immali-ak ni mengippeamtan Christo. Et yan nunya, ey
nakka man-am-amleng law ni peteg tep immali ey inebulut
idan tutu-u.
30 Et humman hu, mahapul ni hi-gatu meiddeyyaw ni
peteg, beken ni hi-gak.
31 Hi Jesus e nalpud kabunyan ey hi-gatu keta-ta-geyyan.
Ya nalpud puyek ey ebuh hu wadad puyek ni tuka ewwasi,
et humman ni ebuh hu inamta tun e-helen. Et mukun
kulangngak tep yad puyek hu nalpuan ku. Nem hedin hi-
gatu, man amta tun emin tep nalpud kabunyan ey hi-gatu
keta-ta-geyyan ni emin.

32 Ya tuka ituttuddu ey ya inang-ang tu niya dingngel tud
kabunyan, nem hahhakkey ida kamengebbulut.
33 Nem yadda etan kamengebbulut ni tuka ituttuddu ey
hi-gada kamengihhuddut e makulug emin hu ehel Apu Dios.
34 Emin hu kae-helan Jesus ey nalpun Apu Dios e nengitu-
dak ni hi-gatu, tep indawat Apu Dios ni hi-gatu hu Ispirituh
tu e et-eteng kabaelan tu.
35 Hi Apu Dios ey nakappinhed tu hi Jesus e U-ungnga tu et
idwat tun emin ni hi-gatu hu kelebbengan ni man-ap-apun
emin.
36 Emin tuun mengullug nan Jesus e U-ungngan Apu Dios
ey wada biyag dan endi pappeg tu. Nem yadda etan tuun
eleg mengullug ni hi-gatu ey endin hi-gada humman ni
biyag, nem kastiguen idallin Apu Dios ni ingganah."

4

Ya nekiungbalan Jesus etan ni biin iSamaria

1 Yadda etan Pharisee ey dingngel da e daddakkel ida
kamekikkilaw nan Jesus ey dakel ida kamampebenyag ni
hi-gatu, nem hi John.
2 Nem ya kakulugan tu ey endin hekey kaya an binenya-
gan Jesus, tep yadda disipol tu hu kamemenyag idan tuu.
3 Inamtan Jesus e dingngel idan Pharisee hu meippanggep
ni nunman, et hi-yanen da Judea et mambangngad idad
Galilee.
4 Yan linawwan da ey indalan dad Samaria
5 et dumteng idad Saykar e hakey ni bebley diman e
neihnup di puyek ni impebeltan Jacob lan u-ungnga tu e
hi Joseph.
6-8 Dinteng da etan hibuy ni kinu-kuan lan Jacob et
yumudung hi Jesus tep neatu. Yadda etan disipol tu ey
limmaw idallid bebley ni an umgatang ni kennen da, et
hahhakkey hi Jesus ni nehi-yan di hibuy. Yan nunman ni
nganngganih ni mandattek aggew ey wada immalin biin an
man-ehhul etan di hibuy et kan Jesus ni hi-gatuy "Ala kallin
danum et uminummakah."
9 Natnga etan bii et kantuy "Kele kamambaggan hi-gak ni
danum, ey iSamariahhak ey hi-gam ey Jew ka?" Inhel etan
ni bii huyya, tep eleg pinhed idan Jews hu iSamaria.
10 Kan Jesus ey "Gullat et ni inamtam etan kaiddawat Apu
Dios niya inamtam hedin hipa-ak et wadan mambegga kan
hi-gak ni danum ni um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu."
11 Kan etan ni bii ey "Attu makkaw mu pangellaan ni
kammun danum ni um-idwat ni biyag ni tuu ey endi pena-
nuk mun eyad edallem ni hibuy?

12 Kaw neta-ta-gey ka nem hi Jacob e apu tayu lan nenguku eyan hibuy? Huyyan hibuy hu ininuinuman Jacob et yadda u-ungnga tu niyadda animal da. Kaw wada tep hinappil ni kayyaggud ni danum ni dammutun iddawat mu?"
13 Kan Jesus ni hi-gatuy "Ya danum eyad hibuy ey anin ni innuinnumen ni tuu et nekemtang ali mewan ni na-wew.
14 Nem ya etan tuun menginnum ni danum ni iddawat ku ey eleg law me-wew, tep humman ey kamei-ellig di danum ni utbul ni eleg metduk. Et ya tuun ebbuluten tu humman ni nakka iddawat ey wada biyag tun endi pappeg tu."
15 Kan etan ni biin hi-gatuy "Apu, idwasi muwak nunman ni danum ma-lat eggak ma-ma-wew et eggak um-umlidyan an man-ehhul."
16 Kan Jesus ni hi-gatuy "Elaw ka ni et mulli awiten ahwam."
17-18 Hinumang etan ni bii et kantuy "Endi ahwak."
Kan Jesus ey "Makulug huttan ni inhel mun endi ahwam, tep ma-nut liman laki nekiahwaam, nem ya etan nekiaddumam ni nunya ey beken mu ahwa."
19 Kan etan ni bii ey "Apu, inawtan ku law e prophet ka.
20 Et pinhed kun ibbagan hi-gam hedin kele yadda aammed min nunman ey ya eyad duntug hu daka penaydayawin Apu Dios, nem hi-gayun Jews, ey kanyuy mahapul ni yad Jerusalem hu penaydayawan yun hi-gatu."
21 Kan Jesus ey "Kulug mu eya e-helen ku e wadalli tsimpuh ni eleg mahapul ni yad eyad duntug winu yad Jerusalem hu penaydayawan nan hi Ama Apu Dios.
22 Hi-gayun iSamaria ey kulang ni peteg hu yuka panewwat ni elaw Apu Dios, nem hi-gamin Jews ey inamta mi elaw tu, tep hi-gamin Jews hu nalpuan etan ni pinutuk Apu Dios ni menellaknib ni tuu.
23 Nem yan nunya ey anin ni hipan tuu ey dammutun mekiddagyum nan Apu Dios. Ya kei-ang-angan tu huyya ey wadadda law hu kamenaydayaw nan Apu Dios di nemnem da niya daka kulluga e makulug hu meippanggep ni higatu. Huyya elaw ni penaydayaw ni pinhed Apu Dios ni u-unnuden ni tuu.
24 Hi Apu Dios ey Ispirituh, et humman hu ya tuun menaydayaw ni ustuh ni hi-gatu ey mahapul ni baddangan ni Ispirituh ni mandeyyaw ni hi-gatud nemnem tu meippuun di makulug ni kameituttuddu."
25 Kan etan ni bii ey "Inamtak e um-alilli etan pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu e hi Christo ngadan tu. Yallin ellian tu hu pengippeewwatan tun hi-gatsun emin ni eleg tayu han-awat."
26 Kan Jesus ni hi-gatuy "Hi-gak hi Christo."

27 Tuka pan-e-hela huyya ey dimmateng ida disipol tu.
Ey natngadda tep kamekiung-ungbal hi Jesus etan ni bii,
nem endin hi-gada nengibegan hi-gatu hedin hipa tuka pan-
ibbaga etan ni bii winu hipa daka ennungbala.

28 Hini-yan etan ni bii etan tu et i-ahul et mambangngad
di bebley et kantuddan tuu ey
29 "Ikeyuy kedi. Immen etan tuun inamta tun emin
hu impahpahding ku et ehlen tun hi-gak. Hi-gatu na-mu
pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu."
30 Et ebuhe wada hakkey ida etan ni tuu etan di bebley ey
limmaw idan an menang-ang nan Jesus.

31 Eleg pay ni dumteng ida etan tuu ey kan idan disipol
Jesus ey "Apu, pangan ka law."
32 Nem kan Jesus ey "Wadan hi-gak etan kennen ni eleg
yu amta."

33 Wada hakkey ni hi-gami ey kantuy "Hipa na-mu immi-
lin kennen tu?"
34 Kan Jesus ey "Ya kamei-ellig ni kennen ku ey ya
pengippahdingan kun pinhed Apu Dios e nengitu-dak ni hi-
gak niya mengibbuh ni ngunun indinel tun hi-gak.
35 Wada etan yuka e-helan kanyuy 'Melebbah epat ni
bulan et medetteng hu ahiani.' Nem e-helen kun hi-gayu
e yan nunya law hu pan-ennian tep nedateng. Ang-ang
yu eyadda dakel ni tuun kamampengellin nandaddan ni
mengullug ni hi-gak. Hi-gada hu neieligan ni nedateng ni
meenni.
36 Ey yadda kaman-enni neieligan idan kamantuttuddun
meippanggep Apu Dios, ey wada tangdan da. Tep ya
neieligan ni daka pan-ennia ey yadda etan tuun mengullug
ni kameituttuddu e hi-gada meiddawtan ni biyag ni endi
pappeg tu. Huyyan kayyaggud ni meenni hu pambalinan
ni ngunuddan nantanem et yadda nengani. Et mukun ida
kaman-am-amleng.
37 Makulug etan kandan 'Mantennem edum ey man-enni
edum.'
38 Intu-dak dakeyun an mengennin beken yu intanem.
Wadaddala nemangulun neatun nantanem et yan nunya ey
hi-gayu mengenni." *

39 Dakel ida nengulug nan Jesus di Samaria tep ya
nanghelan etan ni biin inamtan Jesus hu impahpahding tun
nunman.

---

* **4:38 4:38** Ya kebbellinan tu huyya ey wadadda edum ni nanligligat ni nengitenuttuddun meippanggep nan Jesus et neidaddan ida tuun mengullug ni hi-gatu et yadda disipol tu hu mengittulluy nunman ni ngunu da.

40 Yan nunman ey imbagaddan iSamaria nan Jesus, e
manha-ad nid bebley da, et tebalen tu et manha-ad ni
dewwan aggew.
41 Et yan nunman ni nanha-adan Jesus diman, ey dakel
ida nei-dum ni nengulug gapuh ni intuttuddu tu.
42 Kan idan tuu etan ni bii ey "Beken ni ya inhel mun
ebuh hu gaputun nengulugan mi, nem dingngel mi intut-
tuddu tu et kulugen mi e hi-gatu etan tayu kahehhegedan
Menellaknib idan tuu."

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni u-ungngan ap-apu

43 Nelabah dewwan aggew ni nanha-adan dad Samaria et
lumaw hi Jesus di Galilee.
44 Inhel Jesus ni nunman e kantuy "Ya prophet ey eleg
kullugaddan kebebleyan tu."
45 Dimmateng hi Jesus di Galilee ey ida kaman-am-amleng
tuudman, tep inang-ang dadda impahding tud Jerusalem ni
miracles eman ni Piyestah ni Passover.
46 Entanni ey limmaw mewan hi Jesus di Kana di Galilee.
Yadman la hu nengipahdingan tu eman ni miracle e
impambalin tu danum ni meinnum. Wadadman etan hakey
ni ap-apud Capernaum e kamandedgeh u-ungnga tu.
47 Dingngel tun dimmateng hi Jesus di Galilee ni nalpuan
tud Judea et lumaw di Kana. Dinteng tu Jesus diman et
mampehemmehemmek ma-lat makilaw di Capernaum et tu
ekalen degeh etan ni u-ungnga tu, tep kamangkatkatey.
48 Kan Jesus etan ni ap-apu ey "Kaw pakkadek ni wada
ang-angen yun miracles ni han yuwak kinulug?"
49 Nem kan etan ni ap-apu ey "Ikay kuma anhan et eleg
matey etan u-ungngak."
50 Et kan law Jesus ey "Meteggu kaya etan u-ungngam.
Anemut ka kuma." Kinulug etan ni ap-apu humman ni
inhel Jesus et umenamut.
51 Yan newa-waan tun tuka pangkeibbangngadi ey nan-
dadammuddan bega-en tu et ehelen dan hi-gatu e na-kal
degeh etan ni u-ungnga tu.
52 Imbagetun hi-gada hedin pigantu la na-kalan ni degeh
tu ey kanday "Ya lan ala unah ni kaalman hu nedageman
ni atung ni annel tu."
53 Inamta tu e yan nunman ni olas hu nanghelan Jesus ni
hi-gatun kantuy "Meteggu kaya etan u-ungngam." Et emin
idan hampamilyah, anin ida etan ni kamekihha-ad di baley
da ey nengulug idan Jesus.
54 Humman neikadwan impeang-ang Jesus ni kabaelan
Apu Dios ni nambangngadan tud Galilee ni nalpuan tud
Judea.

5

Ya etan kamandedgeh ni wadad gilig ni lebeng

1 Entanni ey nedatngan hu piyestah idan Jews di
Jerusalem et lumaw diman hi Jesus.
2 Wadadman etan lebeng ni kandad ehel ni Jews ni
Bethesda e neihnup di eheb ni heggeppan idan kalneroh.
Yaddad gilig nunman ni lebeng ey wadadda liman a-abbung
ni hiddumman
3 e napnun tuun kamampandedgeh. Wadadda nangkeku-
lap, yadda nangkepi-day et yadda nangkedahuy.
4 (Mukun wadaddadman ey tep daka hehheggeda hu
kakekiwwain etan ni danum, tep wada anghel Apu Dios
ni kaum-alin kamengiwwa. Et ya etan kamemengngulun
umgawa hedin nekiwa, ey kame-kal degeh tu, anin hipa
humman ni degeh.)
5 Wada etan hakey ni lakin kamambakbaktad ni diman e
nandegeh ni telumpulu et walun toon.
6 Inang-ang Jesus humman ni lakin kamambakbaktad
diman ey inamta tu e nebayag ni nandegeh, et kantun hi-
gatuy "Kaw pinhed mun me-kal degeh mu?"
7 Kantuy "Em, nem hedin nekiwa eman danum di lebeng
et kangkuy mebukkullak ni umgawa, man wadan kenayun
hu kamebukkul, tep endi umbaddang ni hi-gak."
8 Kan Jesus ni hi-gatuy "Anin, na-kal kaya law hu degeh
mu. Inah ka! Alam eya abek mu et umenamut ka."
9 Ey pinhakkeyey na-kal degeh tu et alen tu abek tu et
manglaw.

Nem yan nunman ni aggew ey Sabaduh.

10 Et yan nenang-angan idan ap-apuddan Jews ni nunman
ni tuu ey kandan hi-gatuy "Kele muka tettengngeda eya
abek mu ey Sabaduh nunya e kamengillin ni aggew?"
11 Kantun hi-gaday "Ya ngu etan tuun nangkal ni degeh ku
hu nanghel ni kantuy ellak eya abek ku et umenamuttak."
12 Kan idan Jews ey "Hipa ni-man humman ni tuun
nanghel ni hi-gam nuntan?"
13 Nem eleg amtan nunman ni tuu, tep pinhakkeyey hini-
yan Jesus et maikamdug ida etan di dakel ni tuud gilig etan
ni lebeng.
14 Entanni ey dinteng Jesus etan tuud Tempol et kantun
hi-gatuy "Deh e yimmaggud ka, ang-ang mu et eleg mu
law ippahding hu lawah, tep entanniy meidwatan kan
nemahhig ni ligat nem ya etan hiniktamam."
15 Inamta law etan ni tuu e hi Jesus hu nangkal ni degeh
tu, et lumaw et tu ehelen idan Jews.

16 Et nemahhig bunget idan Jews nan hi Jesus tep Sabaduh
hu nengipahdingan tun nunya. *
17 Nem kan Jesus ni hi-gaday "Kanyuy pi-yew ni hi-gatsun
Jews ni mangngunnu hedin Sabaduh. Nem hi Ama Apu Dios
ey kamangngunnun kenayun ni panyaggudan ni tuu, anin
hipan aggew, et humman hu mahapul ni humman dama hu
pehding ku."
18 Dingngel idan Jews humman ni inhel Jesus ey nema-
man pinhed dan petteyen hi Jesus gapuh ni nengahingan
tun elaw dan meippanggep ni aggew ni Sabaduh, et ya
nengiingngehan tun annel tun Apu Dios, tep kantuy Ametu
hi Apu Dios.

Ya kelebbengan Jesus ni menuwet emin ni tuu

19 Kan Jesus ida etan ni Jews ey "Dengel yu eya makulug
ni e-helen kun hi-gayu. Hi-gak e U-ungngan Apu Dios ey
beken ni nak petebbatebbal et ya pinhed ku hu nakka peh-
pehding tep ya nakka ang-ang-angan kapehpehding Ama
hu nak dama kapehpehding. Et humman hu, emin etan
kapehpehding Ama ey humman dama nakka pehpehding.
20 Hi Ama ey nakappinhed tuwak e U-ungnga tu et mukun
emin hu tuka pehding ey tuka ittudun hi-gak. Wadalli pay
ittudu tun pehding kun miracles ni nema-man ketngaan
idan tuu, nem ya eya impahding kun nunya.
21 Hi Ama Apu Dios ey tuka teggua netey. Heni daman hi-
gak e U-ungnga tu e nakka iddawat hu biyag etan ni tuun
pinhed kun pengidwatan.
22 Beken ni hi Ama Apu Dios hu manhuwet ni tuu,
tep indinel tun hi-gak e U-ungnga tu hu kelebbengan kun
manhuwet ni emin ni tuu,
23 ma-lat hi-gak e U-ungnga tu ey deyyawen da-ak idan
tuu henin daka penaydayawin Ama. Ya tuun eleg tuwak
deyyawa e U-ungngan Apu Dios ey eleg tu dama deyyawa
hi Ama e nengitu-dak ni hi-gak.
24 Dengel yuwak, tep makulug ni ya tuun kullugen tu ehel
ku niya kullugen tu hi Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak ey
wadalli biyag tun endi pappeg tu, et eleg law mekastigu.
25 Ey e-helen kun hi-gayu e makulug ni hakey alin aggew,
anin yan nunya, et wadadda eleg mengullug e henidda
netey, nem hedin dedngelen da ehel ku e U-ungngan Apu
Dios, et kullugen da ey wada biyag dan endi pappeg tu.
26 Hi Ama ey wada ngu dedan ni hi-gatu huyyan biyag et
mukun hi-gatu kakelpuin nunyan biyag. Hanniman daman
hi-gak e U-ungnga tu e wadan hi-gak tep indinel tun hi-gak.

* **5:16 5:16** Yadda Jews ey daka kulluga e pi-yew ni mangngunnun Sabaduh.

27 Ey indawat tun hi-gak hu kelebbengan kun menuwet
idan tuu, tep hi-gak hu Pengulwan ni emin ni tuu.
28-29 Entan katnga yu eyan e-helen ku, tep makulug ni
wadalli aggew e emin idalli nangketey di kakulukulung ey
dedngelen dalli ehel ku et meukkat ida. Emin ida etan
kayyaggud impahpahding da tep ya nengulugan dan hi-gak
ey meidwatan idan biyag ni endi pappeg tu. Nem yadda
etan lawah hu kinapkapya da ey mekastiguddan ingganah.
30 Endi nakka ippahding ni eleg iebulut nan Ama. Tep
hi-gak ey beken ni ya pinhed ku hu nakka pehpehding tep
emin eya nakka kapkapyaa ey humman intudun Aman hi-
gak ni pehding ku. Et humman hu, ya nakka panhuwet ni
tuu ey limpiyuh tep humman hu pinhed nan Ama e nengitu-
dak ni hi-gak.
31 Gullat ni hi-gak ngu kamengene-ehhel ni meippanggep
ni annel ku, ey beken ni makulug ida humman ni nakka
e-e-hela.
32 Nem wada hi Ama Apu Dios ni kamengihhudut ni
kakulugan tu hedin hipa-ak. Ey inamtak et emin hu e-helen
tun meippanggep ni hi-gak ey makulug.
33 Nenu-dak kayu lan nunman di kad-an John e
kamemenyag ni manmahmah meippanggep ni hi-gak et
ehelen tu makulug, tep hi-gatu dama hakey ni kamengih-
huddut ni meippanggep ni hi-gak.
34 Eleg mahapul ni wada tuun mengihhuddut ni meip-
panggep ni hi-gak, nem mukun inhel ku humman ey ma-
lat penemnem ku niya ma-lat wadan mengullug kayu et
mahelakniban kayu.
35 Hi John la ey kamei-ellig etan di makaddilag ni dilag, tep
impeamta tun hi-gayu hu meippanggep ni hi-gak ey kayu
kaman-am-amleng, nem nekemtang ni ebuh.
36 Makulug ni emin hu in-inhel John ni meippanggep ni
hi-gak. Nem ya nehahhammad ni pengi-ang-angan yu e
hi-gak hu makulug ni intu-dak Ama ey ya kabaelan kun
mengippahding idan miracles ni kaketngain tuu et yadda
nakka ituttuddu, tep huyyadda hu indinel Aman hi-gak ni
ngunuk.
37-38 Et hi Ama e nengitu-dak ni hi-gak ey tuka ihhudut hu
makulug ni meippanggep ni hi-gak. Nem eleg yu han-awat
hu tuka peamta niya tuka peang-ang ey eleg yu u-unnuda
ehel tu tep eleg yuwak kulluga.
39-40 Yuka eddaeddala hu impatudek Apu Dios ni ehel tu,
tep kanyu ngu nem ya pengeddalan yu hu mengidwat ni
biyag ni endi pappeg tu. Nem e-helen kun hi-gayu e emin
ida humman ni impatudek Apu Dios ey daka ihhudut hu

meippanggep ni hi-gak, nem eleg yuwak kulluga. E-helen kun hi-gayu e gullat ni kullugen yuwak, et makulug ni wadan hi-gayu humman ni biyag ni endi pappeg tu.
41 Hi-gak ey eggak gamgami penettebalan da-ak ni tuu,
42 nem inamtak et endi impeminhed yun Apu Dios tep
43 intu-dak tuwak ni an mengippeamtan meippanggep ni hi-gatu ey eleg yuwak kulluga. Nem inamtak et gullat ni ya edum um-alin mantuttuddun hi-gayu et kullugen yu anin ni eleg itu-dak Apu Dios.
44 Ya penettebalan dakeyun edum yun tuu hu yuka gagamgami, nem eleg yu gamgami penettebalan Apu Dios ni hi-gayu, et mukun eleg kayu mengullug ni hi-gak.
45 Entanni ey penghel yu nem hi-gak hu menghel nan Ama e mekastigu kayu, nem ya kakulugan tu ey eleg mahapul ni e-helen ku tep nanna-ud ni mekastigu kayu tep eleg yu u-unnuden hu tugun Moses ey humman hu nengidinelan yun pengebbulutan dakeyun Apu Dios.
46 Gullat ni yuka paka-u-unnuda hu tugun Moses ey kullugen yuwak et, tep humman idan intugun tu ey meippanggep ni hi-gak.
47 Nem ay, eleg yu kulugen ida humman ni intugun Moses, et humman hu, nema-man eleg yu kullugadda nakka ituttuddun hi-gayu."

6

Impambalin Jesus ni dakel etan liman sinapay et pangan tudda liman libun tuu
(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; Luke 9:10-17)
1 Entanni ey neagwat hi Jesus di demang ni Baybay e Galilee e Tiberias hu hakey ni ngadan tu.
2 Ida kameiunnuunnud hu dakel ni tuu tep ya inang-ang daddan miracles ni impahding Jesus ni nangkalan tun degeh idan tuu.
3 Nanteyed hi Jesus niyadda disipol tu etan di duntug et tuttudduan tudda.
4 Yan nunman ey nganngganih hu kedettengan ni Piyestah ni Passover.
5 Ida kamanyuyyuddung ey inang-ang Jesus ida dakel ni tuun kamenyed di kad-an da, et kan tun Philip ey "Attu na-mu tayu pengellaan ni pekkan tayudda eyan dakel ni tuu?"
6 Inamtan Jesus pehding tu, nem imbagetun Philip ma-lat amtaen tu hedin hipa dedan hu ihhumang tu.
7 Hinumang Philip et kantuy "Anin na-mun iggatang ni emin hu sildun tuun walun bulan et hanna-kuten ni iddawat ida eyan tuu et kulang damengun peteg."

8 Kan etan ni hakey ni disipol Jesus e hi Andrew e agin
Simon Peter ey
9 “Iyyadya balun eyan u-ungngan liman ekka-ket ni
sinapay et ya dewwan deleg, nem kaw me-peng ida eya
hantapug ni tutu-u?”
10 Kan Jesus ey “Anin, payudung yudda.” Et payudung
idan disipol tu etan ida tutu-ud mahlek. Ya bilang idan lakin
neamung ey limmaw di liman libu, eleg makibilang ida bibi-
i.
11 Illan Jesus humman ni sinapay et ya deleg et mansala-
mat nan Apu Dios et pan-iwatwat daddan tuu et mangan
idan emin et makaphel ida.
12 Kan Jesus idan disipol tuy “Amung yudda natdaan ma-
lat endi umkawah.”
13 Inemung da ey napnu hampulut dewwan basket ni
natdaan etan di liman sinapay.
14 Inang-ang idan tuu huyyan miracle ni impahding
tu ey kanday “Makulug ni hi-gatu etan prophet ni tayu
kahehheggedan um-ali.”
15 Inamtan Jesus e ippilit idan tuun hi-gatu pan-ap-
apu da et hi-yanen tudda et manyed lad duntug et an
manhahhakkey diman.

Ya nandalnan Jesus di ta-pew ni danum di baybay
(Matthew 14:22-33; Mark 6:45-52)

16-17 Kamangkehilleng et mandayudda disipol Jesus et da
hegeden di gilig ni baybay. Nem na-nget ey endi pay hi
Jesus ni kaumdateng et mambangkadda et manglaw idad
Capernaum.
18 Nemahhig hu dalluyun di baybay ni nunman tep na-let
hu dibdib.
19-20 Nangginawwadda etan disipol di baybay ey inang-
ang da hi Jesus e iyyallin kamandalladallan di ta-pew ni
danum. Simmakut idan peteg, nem immehel ey kantuy “Hi-
gak huyya, entan takut yu.”
21 Et umamleng idan peteg et pahgep da hi Jesus di
bangka. Pinhakkeyey dimmateng idad Capernaum.

Ya an nenamhamkan idan tuun nan hi Jesus

22 Yan newa-waan tu ey naneng tudda etan tuud gilig ni
baybay. Kanda na-mu ngu nem naneng tudman hi Jesus tep
inang-ang dan eleg makilugan idan disipol tun linawwan
dad Capernaum, niya inang-ang da e ebuh humman ni
bangka.
23 Entanni ey wadadda bangkan nalpullid Tiberias ni
immali etan di kad-an ni nengipengannan Jesus idan dakel
ni tuun negibbuhan ni nampesalamatan tu.

24 Nem yan nengamtaan idan nunman ni tutu-un endid
man hi Jesus et yadda disipol tu ey mampambangkadda et
mangeliddad Capernaum ni an menang-ang ni hi-gatu.

Hi Jesus hu kennen ni um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu

25 Dimmateng idad Capernaum ey inang-ang da hi Jesus
et kandan hi-gatuy "Apu, kele pigan tu dintengam di deya?"
26 Kan Jesus ey "E-helen kun hi-gayu e makulug ni yuwak
kaanhemmahemmaka tep ya nemeppehelan kun hi-gayun
kaalman, beken ni ya inang-ang yun miracle ni impahding
ku.
27 Beken et kuman ya kennen yu hu gagamgaman yu,
tep ya kennen ey kame-puh. Ya gamgaman yu et kuma
ey ya etan kennen ni kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg
tu. Endi edum ni mengidwat nunman ni kennen nem hi-
gak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep hi-gak ni ebuh hu
nengidinelan nan Ama Apu Dios."

28 Kan idan tuun hi-gatuy "Hipa pehding mi ma-lat ya
pinhed Apu Dios hu ippading mi?"
29 Hinumang Jesus et kantuy "Ya pinhed Apu Dios ey
kullugen yuwak tep hi-gak hu binega tu."

30 Kan ida mewan ni tuu ey "Hipa miracle ni peang-ang
mun hi-gami et pangulugan mi e hi-gam hu binegan Apu
Dios?
31 Kaw dammutun han-ipahding mu hu henin impahding
lan Moses e impappakkanan tudda aammed tayun nunman
ni manna ni nalpud kabunyan eman ni wadaddad desert?
Makulug huyya tep impatudek Apu Dios e kantuy 'Indawtan
idan Moses ni sinapay ni nalpud kabunyan.' "

32 Kan Jesus ni hi-gaday "Dengel yu eya e-helen ku, kan yu
na-mu ngu nem humman ni kennen ni indawat Moses hu
makulug ni kennen, nem beken, tep ya makulug ni kennen
ey ya etan nalpud kabunyan ni indawat Aman hi-gayu.
33 Humman ni kangkun kennen ni indawat Apu Dios ni
nalpud kabunyan ey humman hu kaum-idwat ni biyag ni
endi pappeg tu."

34 Kandan hi-gatuy "Apu, idwasi dakemin nunman ni
kennen ni kewa-wa-wa."
35 Himmapit hi Jesus et kantuy "Hi-gak hu neieligan
nunman ni kennen ni um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu.
Ya tuun mengullug niya medinnel ni hi-gak ey eleg meuppa
niya eleg me-wew.

36 Inhel ku dedan lan hi-gayun nunman e anin ennang-
angen yu nakka pehpehding et eleg kayu mengullug ni hi-
gak.

37 Nem yadda etan indinel Apu Dios ni mengullug ni hi-
gak ey kullugen da-ak niya manggagaya-ak ni mengebbulut
ni hi-gada.
38 Tep intu-dak tuwak nan Apu Dios eyad puyek ma-lat
ipahding ku pinhed tu, beken ni ya pinhed ku.
39 Et ya pinhed tun pehding ku ey ippaptek kuddan emin
hu tuun indinel tun hi-gak et taguen kuddallin emin ni
udidih ni aggew et endi hakey ni meiddawwin hi-gatun
umlaw di nandaul.
40 Makulug huyya tep pinhed Ama ni emin ida tuun
mengullug niya mengebbulut e hi-gak hu U-ungnga tu ey
wada biyag dan endi pappeg tu ey tegguen kuddallin hakey
aggew."
41 Ida kamangngungudu hu Jews tep ya nanghelan Jesus
ni kantuy hi-gatu etan kennen ni nalpud kabunyan.
42 Et kanday "Kele kantu ni-nganguy nalpud kabunyan?
Kaw beken ni hi-gatu hu u-ungngan Joseph? Tam inamta
tayu hi ametu et hi inetu."
43-44 Himmapit hi Jesus et kantuy "Isiked yun umngudun-
gudu tep pakkadek ni baddangan Apu Dios hu tuu ni han
nengulug ni hi-gak. Humman idan mengullug ey tegguen
kuddallin hakey ni aggew.
45 Intudek ida lan prophets e kanday 'Emin idalli tuu ey
tuttudduan idan Apu Dios.' Et yadda etan mengngel et u-
unnuden da itutuddu tu ey ebbuluten da-ak.
46 Endi edum ni nenang-ang nan Ama Apu Dios, hi-gak ni
ebuh tep nalpu-ak ni hi-gatu.
47 Dengel yu eya e-helen kun hi-gayu: Ya tuun mengullug
ni hi-gak ey meweddan hi-gatu hu biyag ni endi pappeg tu.
48 Hi-gak hu neieligan etan ni kennen ni um-idwat ni
biyag ni endi pappeg tu.
49 Makulug ni kinakinan ida lan aammed yu hu manna
eman ni wadaddad desert, nem ay netey ida damengu.
50 Nem ya etan kennen ni nakka pan-e-helan hi-gayu
ey makulug ni nalpud kabunyan, ey eleg mettey hu tuun
mengngan nunman.
51 Hi-gak etan kennen ni nalpud kabunyan, et ya etan
tuun mengngan nunyan kennen ey wada biyag tun endi
pappeg tu. Huyyan kangkun kennen ey ya annel kun i-appit
ku ma-lat kehelakniban ni tutu-u."
52 Ida kamanhuhubeg hu tutu-u tep ya human ni inhel Je-
sus. Kanday "Inna-nu kuman nunyan tuun mengippekkan
ni annel tun hi-gatsu?"
53 Kan Jesus ni hi-gaday "Makulug e hedin eleg yu kenna
annel ku niya eleg yu innuma hu kuheyaw ku e Pengulwan
ni emin ni tuu, ey endi biyag yun endi pappeg tu.

54 Ya tuun mengngan ni annel ku niya menginnum ni
kuheyaw ku ey mewedda biyag tun endi pappeg tu ey hi-
gatulli tegguen kun hakey alin aggew.
55 Tep ya annel ku hu makulug ni kennen ey ya kuheyaw
ku hu makulug ni meinnum.
56 Ya tuun mengngan ni annel ku niya menginnum ni
kuheyaw ku ey wada-ak ni hi-gatun kenayun ey wadan hi-
gak daman kenayun.
57 Hi Ama e wadan ingganah hu nengitu-dak ni hi-gak et
hi-gatu hu kakelpuin biyag, et humman ni biyag ni wadan
hi-gatu ey wada daman hi-gak. Et ya etan tuun mengngan
ni annel ku ey wada daman hi-gatu humman ni biyag.
58 Hi-gak hu makulug ni kennen ni nalpud kabunyan. Ya
etan manna ey kinakinan ida lan aammed yu, nem netey
ida. Nem yadda ngu mengngan ni annel ku ey wada biyag
dan endi pappeg tu et mambi-biyag idallin ingganah."
59 Huyya intuttuddun Jesus di simbaan idan Jews di
Capernaum.

Yadda kaituttuddun Jesus hu um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu

60 Dingngel ida etan ni dakel ni tuun kamekikillaw
nan Jesus huyyan intuttuddu tu ey kanday "Neligat ni
meewwatan huyyan tuka ituttuddu, hipa makkaw ngu
mengullug nunman?"
61 Inamtan Jesus huyyan daka e-ehhela et kantuy "Kaw
yuka bellawa hu intuttudduk?
62 Hipa pannemnem yu hedin ang-angen yuwak e Pengul-
wan ni emin ni tuun immela-ak di kabunyan e kad-an ku
dedan? Kaw nanengtun eleg yuwak kulluga?
63 Ya Ispirituh Apu Dios hu mengidwat ni biyag ni
endi pappeg tu, beken ni ya kabaelan ni tuu. Humman
idan intuttudduk ni hi-gayu ey nalpun Ispirituh Apu Dios.
Et humman hu, ya tuun mengebbulut idan nunman ey
dewwaten tu humman ni biyag.
64 Nem wadaddan hi-gayu hu eleg mengullug ni hi-
gak." Inhel Jesus huyya tep sigud ni amta tudda etan eleg
mengullug ni hi-gatu niya amta tu etan mengihdul ni hi-
gatu.
65 Kan Jesus mewan ey "Huyya gaputun nanghelan ku lan
kangkuy eleg mabalin ni da-ak kullugen ni tuu hedin eleg
baddangin Apu Dios."
66 Neipalpun nunman ey dakel law idan etan ni
neikuyyukuyyug nan Jesus hu neni-yan ni hi-gatu.
67 Kan Jesus idan Hampulut dewwan disipol tu ey "Kaw
anin hi-gayu et hi-yanen yuwak dama?"

68 Himmapit hi Peter ey kantuy “Apu, endi edum ni u-
unnuden mi. Hi-gam ni ebuh hu kamengituttuddun kaum-
idwat ni biyag ni endi pappeg tu.
69 Inamta mi niya kinulug mi e hi-gam etan intu-dak Apu
Dios ni mengippaptek ni tuu.”
70 Ey kan Jesus ni hi-gada ey “Hi-gak hu nemilin hi-gayun
Hampulut dewwa, nem wada hakey ni hi-gayun henin
nemnem Satanas hu nemnem tu.”
71 Humman ni kan Jesus ni heni nemnem Satanas nem-
nem tu ey hi Judas e u-ungngan Simon Iskariot. Hi-gatu
hakey ni Hampulut dewwan disipol nan Jesus, nem hi-gatu
nengihdul ni hi-gatu.

7

Hi Jesus et yadda agitu

1 Entanni ey limmaw hi Jesus di kebebbebley di Galilee.
Eleg law lumaw di Judea, tep emin ida ap-apun Jews diman
ey pinhed dan petteyen.
2 Yan nunman ey nganngganih ni medettengan hu Piyestah
ni Kampu. *
3 Et kan idan agin Jesus ni hi-gatuy “Hi-yan mu huyyan
bebley et lumaw kad Judea ma-lat mu peang-angan idan
miracles etan ida nengulug ni hi-gam diman.
4 Tep ya tuun pinhed tun man-amta ey eleg tu ittalu hu
tuka ippahding. Peang-ang mun katuutuu hedin makulug
ni miracles hu muka pehpehding.”
5 Huyya inhel idan agin Jesus, tep anin hi-gada et eleg da
kulluga hi Jesus.
6 Hinumang Jesus ida agitu ey kantuy “Eleg ni medatngan
hu pengippeang-angan kun kabaelan ku. Beken ni henin hi-
gayun tuu e linggeman ni aggew ey dammutun peang-ang
yu hu hipan kabaelan yu.
7 Tep hedin hi-gayu, man beken dakeyun anggebe-hel idan
eleg mengullug, nem hedin hi-gak, man anggebe-hel da-ak
tep nakka peamta hu lawah ni daka pehpehding.
8 Anin ipappangngulu yun umlaw di piyestah, eggak
umlaw tep eleg ni medatngan hu pengippeang-angan kun
kabaelan ku.”
9 Huyya inhel Jesus et manha-ad di Galilee.

Ya linawwan Jesus di Piyestah ni Kampu

10 Nem limmaw ida la etan agitu, ey eleg tu peam-amta et
maiunud.

---

* **7:2 7:2** Yan nunman ni Piyestah ey ida kamengapya hu Jews ni a-abbung et manha-ad idadman ni hanlingguan.

11 Kahellipat-iddan ap-apun Jews hi Jesus di piyestah.
Wada hakkey ni hi-gaday kanday “Kele endi hi Jesus?”
12 Emin ida tuu ey ya meippanggep nan Jesus hu daka
ung-ungbala. Kan idan edum ey “Kayyaggud hi Jesus.” Nem
yadda edum ey kanday “Tuka he-uhe-ula tutu-u.”
13 Huyyadda kae-e-heladdan tutu-u, nem eleg da peded-
dengngel di katuutuu, tep ida kaumtakut idan ap-apuddan
Jews.
14 Gimminawwa humman ni piyestah ey limmaw hi Jesus
di Tempol et an mantuttuddu.
15 Ida kametnga hu ap-apuddan Jews ni nangngel ni tuka
ituttuddu et kanday “Kele nelaing huyyan tuu ey endi adal
tu?”
16 Inamtan Jesus humman ni daka e-e-hela et kantun
hi-gaday “Huyyan nakka ituttuddu ey beken ni nalpud
nemnem ku, nem nalpun Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak.
17 Ya tuun neminhed ni mengippahding ni pinhed Apu
Dios ey amtaen tu hedin nalpun Apu Dios winu nalpun hi-
gak eya nakka ituttuddu.
18 Ey ya tuun ebuh annel tun tuka e-hela ey ya penette-
balan ni tuun ebuh ni hi-gatu hu tuka nenemnema. Nem
hedin ngun hi-gak ey ya keiddeyyawan Apu Dios e nengitu-
dak ni hi-gak hu wadad nemnem ku, ey makulug emin hu
nakka e-hela ey eleggak umhaul.
19 Indawat Moses ni hi-gayu hu Tugun Apu Dios, nem endi
hakey ni hi-gayun kamengu-unnud. Tep gullat ni kinulug yu
humman ni tugun, ey kele yuwak pemetteyan?”
20 Hinumang idan tuu ey kanday “Tam nehuklungan kan
dimonyoh! Kaw hipa an memettey ni hi-gam?”
21 Kan Jesus ni hi-gaday “Ingkal ku degeh ni hakey ni tuu,
ey bimmunget kayu tep kanyuy pi-yew hu pangngunnuan
ni Sabaduh.
22 Nem ya kakulugan tu ey kayu dama kamangngunnun
Sabaduh ni yuka pengu-unnudin Tugun Moses ni kantuy
pekuggit ida u-ungngan laki. (Huyyan kapenguggitin gelang
ey elaw ida dedangngun aammed tayun nunman ni ketag-
gun Abraham.)
23 Tep hedin neipaddih ni Sabaduh hu aggew ni pengug-
gitan yun u-ungnga yun laki ey yuka pehding ma-lat eleg
yu kahingen hu Tugun Moses. Ey kele hedin hi-gak, man
yuwak kaibbunget ni nak nangkalan ni degeh etan ni tuu
tep Sabaduh?
24 Ya kayyaggud ey pakannemnem yu ni han kayu
immehel. Et beken ni nealay kan yuy lawah hu impahding
ni hakey ni tuu.”

Ya kan idan tutu-u meippanggep nan Jesus

25 Yadda edum ni iJerusalem ni nangngel ni inhel Jesus ey
kanday "Tam hi-gatu etan kan idan ap-apuddan Jews ni da
petteyen.
26 Tam ay kayan iyyadyan tagan tun kamantuttuddu ey
eleg da pesikked? Anin na-mun hi-gada et inamta da e hi-
gatu etan Christo ni intu-dak Apu Dios.
27 Nem inna-nun hi-gatu hi Christo ey hedin hi Christo,
man eleg meamta kelpuan tu? Ey hedin hi-gatu, tam inamta
tayu hu nalpuan tu."
28 Nanengtun kamantuttuddu hi Jesus ey inlet tu ehel tu
et kantuy "Kanyuy inamta yuwak, tep inamta yu bebley
ni nalpuan ku, nem ya kakulugan tu ey eleg yuwak amta.
Gullat ni inamta yuwak, ey inamta yu-et kuma dama etan
nengitu-dak ni hi-gak. Ya inlian ku ey beken ni hi-gak
kannemnem, nem humman hu pinhed ni nengitu-dak ni
hi-gak. Eleg yu amta humman ni nengitu-dak ni hi-gak,
29 nem hedin hi-gak, man inamtak tep nalpu-ak alid kad-
an tu ey hi-gatulli nengitu-dak ni hi-gak."
30 Inhel Jesus humman ey dedpapen da et, nem endi
hakey ni nengipahding nunman ni hi-gatu, tep eleg ni
medatngan hu aggew ni nagtud ni pempapan dan hi-gatu.
31 Dakel ida tuun nengulug nan Jesus et kanday "Hi-gatu
na-mu etan pinutuk Apu Dios ni um-alin mengippaptek ni
tuu, tep hipa makkaw edum ni an um-alin et-eteng kabaelan
tun mengippahding ni miracles."

Ya nenu-dakan dan sindalun an mempap nan Jesus

32 Entanni ey dingngel idan Pharisee hu kae-e-heladdan
tuun meippanggep nan Jesus et manhuhummangan idad-
dan ap-apuddan padi et umitu-dak idan guwalyad Tempol
ni an mempap ni hi-gatu.
33 Nem kan Jesus ey "Nekemtang law ni ebuh hu pekihha-
adan kun hi-gayu et mambangngaddak di kad-an etan ni
nengitu-dak ni hi-gak.
34 Yuwak ali hemmahemmaken, nem eleg yuwak han-
hamak. Ey eleg mabalin ni yuwak unnuden di lawwan ku."
35 Ida kametemma hu Jews ni pinhed Jesus ni e-helen et
wada hakkey ey kanday "Attu na-mu numan hu lawwan
tu et eleg tayu hanhamak? Umlaw na-mud kad-an idan
edum tayun Jews di bebley idan Gentiles. Umlaw na-mun
an mantuttudduddan anggebe-hel tayun Gentiles.
36 Kele ni-nganguy kantuy tayulli hemmahemmaken, nem
eleg tayu hanhamak, niya kele kantuy eleg mabalin ni tayu
unnuden di lawwan tu? Hipa na-mu pinhed tun e-helen?"

Ya hebwak ni eleg metduk

37 Yan nunman ni pappeg ni piyestah e humman hu importanteh ni aggew ni nunman ni piyestah ey immehneng hi Jesus di hinanggaddan katuutuu et eleten tun immehel et kantuy “Hedin wada na-wew ni hi-gayu, ey alid kad-an ku et uminum.
38 Tep kan ni impatudek Apu Dios ni ehel tuy ‘Ya tuun mengiddinnel ni hi-gak ey meweddan hi-gatu hu danum ni kakelpuin biyag e kamei-ellig di hebwak ni eleg metduk.’ ”
39 Humman ni kan Jesus ni danum ni kakelpuin biyag ey humman hu Ispirituh Apu Dios ni mewedda etan ni tuun mengullug ni hi-gatu. Yan nunman ni nanghelan Jesus nunya ey endi ni hu Ispirituh Apu Dios di tuu, tep eleg ni mambangngad hi Jesus di kabunyan e keiddeyyawan tu.

Ya negadwaan idan tuu

40 Dingngel idan tuu huyyan inhel tu ey kan idan edum ey “Huyya hu makulug ni prophet Apu Dios ni impakulug tun peelli tun hi-gatsu.”
41 Yadda edum ey kanday “Hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.” Nem wadadda edum ni kanday “Beken, tep nalpud Galilee hi Jesus et inamta tayu e beken ni yad Galilee hu kelpuan etan ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.
42 Tep ya neitudek ni ehel Apu Dios ey kantuy helag David hi Christo niya mei-ungngad Bethlehem e bebley David.” †
43 Eleg man-uunnud hu kapannemnem idan tuu meippanggep nan Jesus.
44 Wadadda edum ni pinhed dan dedpapen hi Jesus, nem endi kamengippatna.
45 Nambangngad ida etan intu-dak ni ap-apuddan padi et yadda Pharisee ey kan dan hi-gaday “Kele mewan eleg yu i-lidya hi Jesus?”
46 Kanday “Eleg mi depapen tep dingngel mi tuka penuttuddu ey endi an meki-ingngeh ni hi-gatu.”
47 Kan idan Pharisee ey “Kaw anin daman hi-gayu et nehaul kayun itek tu?
48 Endin hekey ni hi-gamin Pharisee et yadda ap-apu tayu hu nengulug ni hi-gatu.
49 Yadda etan nengulug ni hi-gatu ey humman ida ngu hu eleg mangewat ni tugun Moses, nem diman ida, yaggud kastiguen idallin Apu Dios.”
50 Immehel hi Nikodemus e Pharisee ni limmaw lad kadan Jesus ni an nekiung-ungbal ni hi-gatu et kantuy

† **7:42 7:42** Huyya kanda tep kanda na-mu ngu nem yad Galilee neiungngaan Jesus.

51 “Yad linteg tayun Jews ey eleg mabalin ni nealay kan
tayuy mekastigu hu hakey ni tuu hedin eleg ni mebistigal,
tep eleg ni meamta hedin hipa nambahulan tu.”
52 Hinumang da humman ni inhel Nikodemus et kanday
“Kele muka iddedlepi hi Jesus? Kaw anin hi-gam et
kebebleyan dakan Jesus di Galilee? Bidbid mu kedi etan
impatudek Apu Dios ni ehel tu, kaw wada tu inhel ni wada
melpud Galilee ni prophet? Tam endi.”
53 Negibbuh humman ni inung-ungbal da et mampange-
namut ida.

8

Ya etan biin in-ulig tu beken tu ahwa

1 Nem hedin hi Jesus ey nanteyed di Duntug e Olibah.
2 Newa-wa et humelaman ni limmaw di Tempol ey dakel
ida neamung ni tuu et yumudung et mantuttuddu.
3 Entanni ey in-aliddan kamantuttuddun Tugun Moses et
yadda Pharisee hu biin neha-kupan ni nekiulig di beken tu
ahwa. Impeehneng dad gawwan neamung ni tutu-u
4 et kandan Jesus ey “Huyyan bii ey neha-kupan ni
nekiulig di beken tu ahwa.
5 Kantud Tugun Moses ey pantengbaen et matey hu
hanniman ni tuu, nem pinhed min amtaen hedin hipa
dedan dama kammu.”
6 Mukun inhel da humman nan Jesus ey tep daka hellipat-
i meihallan e-helen tu et wada pebehhul dan hi-gatu. Nem
nanyuung hi Jesus et tuka pan-ikku-lit hu kimeng tud puyek.
7 Nem tagan da puhdapuhdan ni hi-gatu et umehneng et
kantuy “Hedin wadan hi-gayu hu endin hekey liwat tu, hi-
gatu kabukul ni menengba eyan bii.”
8 Et manyuung mewan e tuka pan-ikku-lit kimeng tud
puyek.
9 Dingngel da humman ni inhel Jesus ey nanligud idan
nehakkehakkey ni limmaw e nemanguludda etan nangkea-
amman aap-apu da et lektattuy attukaw idan emin. Ebuh
hi Jesus et ya etan biin wada.
10 Immehneng hi Jesus et kantu etan ni bii ey “Attudda
mewan la etan tuun kanday pantengbaen daka ey?”
11 Kan etan ni bii ey “Limmaw idan emin.” Kan Jesus ey
“Anin, anemut ka, nem isiked mu law ni manliwwat. Eleg
daka kastiguan hi-gak.”

Ya nengiingngehan Jesus ni annel tud dilag

12 Entanni ey an nantuttuddu mewan hi Jesus di Tempol
et kantuy “Hi-gak etan kamei-ellig ni dilag ni kamemnang

ni engeenget. Ya etan tuun mengiddinnel ni hi-gak et u-unnuden tuwak ey meweddan hi-gatu hu biyag ni endi pappeg tu."

13 Kan idan Pharisee ni hi-gatuy "Itek mu. Hi-gam ngu ni ine-ehhel mu hu meippanggep ni annel mu."

14 Hinumang idan Jesus ey kantuy "Anin ni ene-ehhelen ku hu meippanggep ni annel ku, haggud makulug. Tep amtak hu nalpuan ku niya amtak hu lawwan ku, nem hedin hi-gayu, man eleg yu amta nalpuak niya lawwak.

15-16 Huttan hu kan yu, tep ya yuka panhuwet ni tuu hedin lawah winu kayyaggud ey neipuun di nemnem ni tuu. Nem beken ni henin nunman ni hi-gak. Tep hedin wada huwetan ku, man limpiyuh tep dewwa kamin Ama e nengitu-dak ni hi-gak ni kamanhuwet.

17 Anin ya Tugun Moses ni yuka u-unnuda et kantuy 'Hedin dewwan tuun kamengihhuddut, ey humman hu makulug.'

18 Hi-gak hu hakey ni kamengihhuddut ni meippanggep ni hi-gak et ya meikkadwa ey hi Ama e nengitu-dak ni hi-gak."

19 Kan idan Pharisee nan Jesus ey "Attu kad-an nan Amam?" Hinumang Jesus et kantuy "Eleg yuwak amta, et humman hu, eleg yu dama amta hi Ama. Gullat ni inamta yuwak et inamta yu dama hi Ama."

20 Huyyadda inhel Jesus eman ni nantuttudduan tud Tempol etan di daka pengi-emmungin kaiddawat idan tuun pihhuh, nem endi an nampap ni hi-gatu, tep eleg ni medatngan hu aggew ni gintud Apu Dios ni pempapan dan hi-gatu.

21 Entanni mewan ey kan Jesus ni hi-gaday "Umlawwak et yuwak ali hemmahemmaken, nem mettey kayulli ey eleg mepesinsahan hu liwat yu, et humman hu eleg mabalin ni kayu umlaw etan di lawwan ku."

22 Ida kamanhuhummangan etan Jews e kanday "Mam-pettey na-mu, kele kantuy eleg mabalin ni tayu unnuden di lawwan tu?"

23 Et kan Jesus ni hi-gaday "Hi-gayu ey tuu kayun ebuh, et humman hu, ebuh hu meippanggep ni wadad puyek ni wadad nemnem yu. Nem beken ni hanniman ni hi-gak, tep nalpu-ak di kabunyan.

24 Huyya gaputun nanghelan kun nunman ni hi-gayun kangkuy mettey kayulli ey eleg mepesinsahan hu liwat yu hedin eleg yu kulluga e hi-gak hu Christo ni intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu."

25 Ey kan idan Jews ni hi-gatuy “Nem kaw hipa ka?” Kan
Jesus ey “In-inhel ku dedangngu lan hi-gayu hedin hipa-ak
ingganah nunya, nem eleg yu kulluga.
26 Dakel et hu e-helen kun lawah ni elaw yun umhulun
ni kekastiguan yu. Nem ya nakka e-helan ebuh ey ya inhel
etan ni nengitu-dak ni hi-gak, tep inamtak e makulug ni
emin hu tuka e-hela.”
27 Emin ida etan nangngel nunya, ey eleg da amta e hi
Apu Dios hu kapan-e-helan Jesus.

28 Kan Jesus ni hi-gaday “Yallin pengitta-geyan yuwak di
keyew e Pengulwan ni emin ni tuu hu pengamtaan yun
kakulugan tu hedin hipa-ak niya amtaen yulli dama e emin
nakka pehpehding niya nakka e-e-hela ey intuttuddun Ama.
29 Ya etan nengitu-dak ni hi-gak ey wadan hi-gak ni
kenayun. Eleg tuwak e-waya, tep nakka ippahding ni emin
hu pinhed tu.”
30 Inhel Jesus huyya ey dakel ida tuun nengulug ni hi-gatu.

Yadda u-ungngan Abraham

31 Kan Jesus idan Jews ni nengulug ni hi-gatuy “Hedin
pannananeng yun mengu-unnud ni nakka ituttuddu, man
hi-gayu hu makulug ni kamengu-unnud ni hi-gak.
32 Amtaen yulli hu makulug et isiked yun mengippahding
ni lawah e mei-ellig etan ni himbut ni neliblih di nehimbu-
tan tu.”
33 Kan idan edum ni Jews ni hi-gatuy “Hi-gamin helag
Abraham ey endi hakey ni hi-gamin an nanhimbut ing-
ganah nunya. Hipa pinhed mun e-helen etan ni kammun
meliblih kamid nehimbutan mi?”
34 Hinumang Jesus et kantuy “Dengel yu eya e-helen kun
hi-gayu. Makulug e ya tuun kamanliwwaliwwat ey heni
himbut ni liwat tu, tep endi kabaelan tun mengippahding
ni kayyaggud.
35 Ya himbut ey eleg meibbillang di pamilyah etan ni
kan himbut ni hi-gatu, tep bega-en ni ebuh et anin hipan
aggew et dammutun meippa-hep ali. Nem ya u-ungnga da
ey ibbilang dan ingganah di pamilya da.
36 Hi-gak e U-ungngan Apu Dios ey wada kabaelan kun
umbaddang ni hi-gayu ma-lat isiked yun mengippahding
ni lawah ey mewedda kabaelan yun mengippahding ni
kayyaggud.
37 Inamtak e helag dakeyun Abraham, nem beken ni
henin elaw tu hu elaw yu. Tep hedin hi-gayu, man pinhed
yun petteyen yuwak, tep eleg yu pinhed ni u-unnuden hu
nakka ituttuddu.

38 Hi-gak ey ya inang-ang kun Ama hu nakka e-e-hela.
Nem hi-gayu ey yuka u-unnuda hi ameyu, et humman hu
lawah hu yuka pehpehding."
39 Kanda mewan ey "Endi edum ni impan-ammed mi,
ebuh hi Abraham." Kan Jesus ey "Gullat ngun hi Abraham
hu ameyu et iu-unnud yud kayyaggud ni impahpahding tu.
40 Nem beken ni hi-gatu ameyu tep pinhed yuwak ni
petteyen ni nakka penghelin hi-gayun diddingngel kun Apu
Dios. Hi Abraham ey eleg tu ipahding hu henin nunman.
41 Emin kayu ey yuka pehpehding hu lawah, henin
kapehpehding ameyu."
Kandan hi-gatuy "Kaw kammuy inla-la-gah kami? Am-
beken kamin inla-la-gah, tep hakey ni ebuh hu Amemi e hi
Apu Dios."
42 Kan Jesus ey "Gullat ngun hi Apu Dios hu Ameyu, et
pinheden yuwak, tep nalpu-ak ni hi-gatu. Immali-ak eyad
puyek tep intu-dak tuwak ni hi-gatu, beken ni gapu tep
pinhed ku.
43 Eleg yu han-awat hu nakka e-e-hela, tep eleg yu pinhed
ni dedngelen.
44 Heni kayu tu-wangu hi ameyu hi Satanas, tep pinpinhed
yun pehding ida pinhed tu. Gapun hi-gatu ey kamettey
hu tuu. Eleg tu pinhed hu kayyaggud tep endin hekey hu
kayyaggud ni elaw tu. Ebuh haul niya itek ni wadan hi-gatu.
Hi-gatu ap-apun emin ni maitek.
45 Et mukun eleg yuwak kulluga hedin nakka pan-e-helan
hi-gayu hu makulug.
46 Hipan hi-gayu hu menghel ni wada liwat ku? Endi.
Nem tamey hedin nakka e-e-helan hi-gayu hu makulug ey
eleg yu kulluga.
47 Ya makulug ni tuun Apu Dios ey tuka u-unnuda tugun
tu. Hedin hi-gayu, man eleg yu u-unnuda hi Apu Dios, et
humman keang-angan tun beken kayun tuu tu."

Ya elaw Jesus et hi Abraham

48 Kan idan Jews nan Jesus ey "Tam makulug etan inhel
min iSamaria ka niya nehuklungan kan dimonyoh!"
49 Hinumang Jesus e kantuy "Endi neihuklung ni hi-gak.
Ya nakka daydayawa ey hi Ama, nem yuwak kapippihula.
50 Hi-gak ey bekken ni ya keiddeyyawan ni annel ku
nakka gamgami, tep ngenamung hi Apu Dios ni mengi-
pedeyyaw ni hi-gak. Hi-gatu manhuwet ni hi-gayu.
51 E-helen kun hi-gayu e makulug ni ya tuun kullugen tu
eya nakka ituttuddu ey eleg mettey."
52 Ey kan mewan idan etan ni Jews nan Jesus ey "Makulug
ni nehuklungan ka tu-wangu. Hi Abraham et yadda la

prophets ey nangketey ida, ey kele hedin hi-gam kuma ey kammuy eleg mettey hu mengullug ni hi-gam?
53 Kaw eta-ta-gey ka nem di Abraham et yadda la eman
nangketey ni prophets? Hipa ni-ngangu muka pannemnem
ni annel mu?"
54 Hinumang Jesus e kantuy "Hedin hi-gak hu kamengi-
daydayaw ni annel ku, ey endi silbitu. Nem hi Apu Dios e
kanyun Dios yu hu kamengippedeyyaw ni hi-gak.
55 Ya kakulugan tu ey eleg yu amta hi Apu Dios, nem hedin
hi-gak, man naka-amtak ni peteg. Eleg mabalin ni kangkuy
eggak amta, tep hedin humman kangku, maitekkak tep.
Nem bekennak ni henin hi-gayu e maitek, tep makulug ni
naka-amtak hi Apu Dios et hi-gatu nakka u-unnuda.
56 Hi Abraham e impan-ammed yu la ey pinhed tun ang-
angen hu ellian ku et kaman-am-amleng eman ni nenang-
angan tu."
57 Kan idan Jews ey "Kulang pay ni nelima hu toon mu, ey
kele kanmuy inang-ang mu hi Abraham ey netey dedangngu
la et han ka maweda?"
58 Nem kan Jesus ey "E-helen kun hi-gayu e makulug ni
sigud ni wada-ak et han maweda hi Abraham."
59 Inhel Jesus huyya ey kaeladdan batu etan Jews ni
penengba dan hi-gatu, nem nanligud ni limmaw et hi-yanen
tuddad Tempol.

9

Ya nangkalan Jesus ni kulap etan ni tuun sigud ni nekulap eman ni neiungngaan tu

1 Kamangkelebbah hi Jesus ey wada inang-ang tun lakin
nekulap. Humman ni laki ey sigud ni nekulap ni neiungn-
gaan tu.
2 Kan idan disipol tu ey "Apu, hipa gaputun an mei-
ungnga ey nekulap, kaw gapuh ni liwat ni a-ammed tu winu
ya liwat tu?"
3 Kan Jesus ey "Beken gapuh ni liwat tu winu liwat ni a-
ammed tu hu nekulapan tu, nem nekulap ma-lat peang-ang
Apu Dios hu kabaelan tun pengkalan tun kulap tu.
4 Mahapul ni yan nunyan kawwalwal, ey emin itsu ey pan-
ingngunu tayu kuma hu ngunun indinel ni nengitu-dak ni
hi-gak, tep hedin mehilleng ey mesikked ni emin hu ngunu
tep endi inna-nu tayun mangngunnu.
5 Ya eyan wada-ak di puyek ey kamei-ellig ni bebnangan
ku nemnem ni tuu ma-lat amtaen da hu makulug."
6 Inhel tu huyya et lumupdad puyek et umlan etan ni
linupdaan tu et ida-nih tud mata etan ni nekulap

7 et kantun hi-gatuy “Lakkay et mu da-lupan di Lebeng
e Siloam.” (Ya keibbellinan ni Siloam ey “Neitu-dak.”)
Limmaw etan tuu et an manda-lup et mambangngad ey
han-ang-ang tu law.
8 Yadda sinakdul tu et yadda edum ni nenang-ang lan hi-
gatun kamangkekkeddew ey kanday “Kaw beken ni hi-gatu
la etan kaumyuyudung ni kamangkekkeddew?”
9 Kan idan edum ey “Tam em, hi-gatu.” Kan ni edum ey
“Beken tu, nem ya ang-ang tu ey heni hi-gatu.” Nem kan
nunman ni tuu ey “Hi-gak humman ni nekulap la.”
10 Et kandan hi-gatuy “Inna-nu et ma-kal kulap mu?”
11 Kantuy “Ya etan tuun kandan hi Jesus ey limmupdad
puyek et umla etan ni linupdaan tu et ida-nih tud matak
et kantuy nak da-lupan di Siloam. Limmawwak et manda-
luppak ey kaum-ang-ang law hu matak.”
12 Kandan hi-gatuy “Attu humman ni tuu?” Kantuy
“Eggak amta.”
13 Entanni et ilaw da humman ni tuud kad-an idan
Pharisee,
14 tep neipaddih ni Sabaduh e kamengillin ni aggew hu
nangkalan Jesus ni kulap tu.
15 Et ibegaddan nunman ni Pharisee etan ni tuu hedin
inna-nun na-kalan ni kulap tu. Et kantun hi-gaday
“Limmupda hi Jesus di puyek et umla etan ni linupdaan tu
et ida-nih tud matak et nak da-lupan ey nakka um-ang-ang.”
16 Kan idan edum ni Pharisee ey “Beken hi Apu Dios hu
nengitu-dak ni nunman ni tuu, tep eleg tu u-unnuda elaw
ni Sabaduh e kamengillin ni aggew.”
Nem kan ni edum ey “Inna-nun nengipahdingan tun
miracles hedin makulug ni neliwtan?” Negedwadda tep
eleg man-uunnud hu daka pannemnem ni meippanggep
nan Jesus.
17 Kanda mewan etan ni na-kal kulap tuy “Hipa dedan
kammun meippanggep etan ni tuun nangkal ni kulap mu?”
Kantuy “Hi-gatu hu prophet Apu Dios.”
18 Eleg kullugaddan Jews e sigud ni nekulap humman ni
tuun neiungngaan tu et paeyag dadda a-ammed tu.
19 Kandan hi-gaday “Kaw u-ungnga yu huyyan laki? Kaw
makulug ni nekulap ni neiungngaan tu? Kele inna-nu et
kaum-ang-ang law?”
20 Kan idan a-ammed tuy “Huyyan u-ungnga mi ey
nekulap dedan ni neiungngaan tu.
21 Nem eleg mi amta hedin inna-nun na-kalan ni kulap
tu niya eleg mi amta etan nangkal ni kulap tu. Ibega yun
hi-gatu, haggud nehiken et inamta tun umhumang.”

22 Huyya inhel idan a-ammed tu, tep ida kaumtatakut idan
aap-apuddan Jews, tep kanday e-kalen dad simbaan da hu
tuun menghel ni hi Jesus hu Christo ni pinutuk Apu Dios ni
mengippaptek ni tuu, et eleg law mabalin ni an mandeyyaw
diman.
23 Et mukun kan idan a-ammed tuy "Ibega yu ngun hi-
gatu, haggud nehiken."
24 Et ipidwa dan paeyag etan na-kal kulap tu et kandan hi-
gatuy "Dayaw mu hi Apu Dios tep hi-gatu nangkal ni kulap
mu, beken ni hi Jesus, tep inamta mi e neliwtan."
25 Kantuy "Eggak amta hedin neliwtan winu eleg. Nem
ya ngu inamtak ey nekulappak la ni, nem yan nunya ey
kaum-ang-ang law hu matak."
26 Kandan hi-gatuy "Nem hipa impahding tun hi-gam?
Inna-nun nangkalan tun kulap mu?"
27 Kantun hi-gaday "Tam inhel ku lan hi-gayu, nem eleg
yu hengngudan dengelen. Kele pinhed yun pidwaen ni
dedngelen? Kaw pinhed yu daman mengu-unnud ni hi-
gatu?"
28 Nem nampadngelan da et kanday "Hi-gam ngun ebuh
hu mengu-unnud ni hi-gatu, tep hedin hi-gami ey ya Tugun
Moses hu mika u-unnuda.
29 Inamta mi e nekiungbal hi Apu Dios nan Moses, nem
hedin ya etan tuun kammun nangkal ni kulap mu ey eleg
mi amta nalpuan tu."
30 Kan etan ni na-kal kulap tu ey "Nakka metemman hi-
gayu! Kanyuy eleg yu amta hedin attu nalpuan tu ey hi-gatu
nangkal ni kulap ku.
31 Inamta tayu e eleg dedngelan Apu Dios hu dasal
idan neliwtan ni tutu-u, nem tuka dedngela dasal idan
kamenaydayaw ni hi-gatu niya kamengippahding ni pinhed
tu.
32 Neipalpu eman ni naltuan ni puyek ingganah nunya ey
endi hakey ni tuun tayu dingngel ni han-ekal tu hu kulap ni
tuun nekulap neipalpun neiungngaan tu.
33 Et humman hu, gullat ngun beken ni hi Apu Dios
hu nengitu-dak ni hi-gatu et kele nealay han-ipahding tu
huyya."
34 Ey bimmunget ida etan Pharisee et kandan hi-gatuy
"Sigud dedan ni neiungngaan mun nelilliwatan ka. Kele
dakemi ni-ngangu tuttudduan ni hi-gam!" Et pa-hep da etan
di simbaan.

Ya eleg mengullug ey kamei-ellig di nekulap

35 Dingngel Jesus hu nengipa-hepan idan Jews ni nunman
ni tuu et yan nena-kupan Jesus ni hi-gatu ey kantun hi-gatuy
"Kaw muka kulluga etan Pengulwan ni emin ni tuu?"

36 Kantuy “Apu, hipa humman ni tuu? Ehel mu, ma-lat
kulugen ku.”
37 Kan Jesus ni hi-gatuy “Inang-ang mu, tep hi-gatu eya
kamekiung-ungbal ni hi-gam.”
38 Ey kantuy “Apu, daka kakullugan hi-gak.” Et dayawen
tu hi Jesus.
39 Entanni ey kan Jesus ey “Immali-ak di puyek ni
mengippeamtan Apu Dios ma-lat meamtadda nekulap et
yadda eleg makulap. Et yadda nekulap ni neminhed ni
mengamtan hi-gatu ey hi-gada me-kal kulap da. Nem yadda
kamenghel ni inamta da hi Apu Dios, nem ya kakulugan tu
ey eleg da amta ey hi-gada hu makulug ni nekulap.”
40 Yadda edum ni Pharisee ni wadad kad-an tu, ey kandan
hi-gatuy “Kaw ya kammu ey nekulap kami dama?”
41 Kan Jesus ni hi-gaday “Gullat ni yuka ebbuluta e
nekulap kayu ey me-kal et liwat yu. Nem gapu tep kanyuy
eleg kayu makulap ey mannenneng hu liwat yu.”

10

Ya kamampattul et ya kalneroh

1-2 Intuluy Jesus et kantuy “Dengel yu eya e-helen kun
hi-gayu. Ya etan tuun kamampaptek ni kalneroh ey tuka
iddalan di habyen ni kubkub ni kalneroh. Nem ya matekew
winu mapetey ey eleg tu iddalan di habyen, hin-appil hu
tuka pengidlani.
3 Hedin ya kamampaptek hu umhegep ey kaibbeghul
etan ni kamangguwalya hu habyen ni kubkub. Ey kapaka-
immatuniddan kalneroh hu ehel tu, tep tudda kahakke-
hakkeyan ngeddana hu ngadan da ni hantudda impa-hep.
4 Et tudda kaippangulu et ida kamei-unnuunnud ni hi-
gatu, tep ininghaan da ehel tu.
5 Nem hedin hin-appil ni tuu hu mengeyyag ni hi-gada,
man umbesik ida tep eleg da peingha ehel tu.”
6 Yadda nangngel nunyan intuttuddun Jesus ni meip-
panggep ni hi-gatu, ey eleg da awatan hu pinhed tun
peewwat ni hi-gada.

Hi Jesus hu kayyaggud ni kamampattul

7 Et kan mewan Jesus ey “E-helen kun hi-gayu hu
makulug. Hi-gak hu neieligan ni habyen ni kadellanadda
etan ni kalneroh ni umhegep di kubkub da.

8 Emin ida etan nemangulu nem hi-gak ni kanday hi-gada
hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu ey ida kamei-
ellig ni matekew niya mapetey tep daka he-uhe-uladda tutu-
u. Nem endi etan idan makulug ni kamengullug ni hi-gak
hu nengulug ni hi-gada.
9 Makulug ni hi-gak hu kamei-ellig di eheb ni kubkub
idan kalneroh. Et yadda etan mengidlan ni hi-gak ey
mehellakniban ida, tep ippaptek kudda henin kapemaptek
ni kamampattul ni kalneroh e tudda kape-hep ni tudda
impattul ni han tudda impahgep.
10 Ya kapehding ni matekew ey ya menekkew, umpatey
niya umbahbah. Nem hedin hi-gak, ey immali-ak ni an
mengidwat ni kayyaggud ni biyag ni endi kulang tu.

11 Nakka mei-ellig etan ni kayyaggud ni kamampattul ni
kalneroh e tuka ikkatey hu pemaptek tun hi-gada.
12-13 Ya kametangdanin mampattul ey eleg maiingngeh
etan di kan kalneroh hu tuka pengikkegguh idan etan ni
kalneroh. Tep gullat ni wada um-alin ahhud muyung ni
mengngan idan kalneroh et umbesik tep beken ni kalneroh
tudda etan tuka ippaptek, tep netangdanan ni ebuh et
kulang kaguh tuddan nunman ni kalneroh. Et pangkennen
law etan ni ahhu edum ey pampepdugen tu edum et
mangkahilit ida.

14 Hi-gak hu neieligan etan ni kayyaggud ni kamampattul
ni kalneroh. Neka-amtak ida tuuk e kamei-ellig di kalneroh
ku ey neka-amta da-ak dama.
15 Henin hi-gamin Ama e neka-amta tuwak ey neka-amtak
dama. Heni-ak etan ni tuun ikkatey tu pemaptek tun
kalneroh tu, tep hi-gak ey ikkatey ku pemaptek kuddan
tuuk.
16 Wadadda edum ni tuun eleg ni mangulug ni hi-gak
ni nunya, nem hakey alin aggew kaya et mengullug ida,
tep pengullug kuddalli et emin idalli kamengullug ni hi-gak
ey man-eeddum ida et hi-gak alin ebuh hu mengippaptek
ni hi-gadan emin et henidda hakey ni halun e hakey hu
kamengippaptek ni hi-gada.

17 Nakappinhed da-ak nan Ama tep ikkatey ku hu panyag-
gudan ni tuu e humman pinhed tu. Metteyyak ali, nem
metegguannak ali mewan.
18 Hi Ama nengidwat ni kabaelan kun mengiwwellak niya
memangngad ni biyag ku, et humman hu endi dammutun
tuwak petteyen ni tuu hedin eggak pinhed, nem metteyyak
hedin pinhed ku.”

19 Dingngel idan Jews huyyan inhel Jesus ey negedwadda.

20 Kan idan edum ni hi-gaday “Hipa an peneddengngelan
ni tuka e-e-hela ey kaman-angngaw tep nehuklungan ni
dimonyoh.”
21 Ey kan ni edum ey “Beken ni henin nuntan hu
kapenahhappit ni nehuklungan ni dimonyoh. Hakey pay,
ey kaw wada kabaelan ni dimonyoh ni mengkal ni kulap?”

Ya eleg peminhedan idan Jews nan Jesus

22 Entanni ey nedateng etan piyestah di Jerusalem ni
penginemnemneman idan Jews ni neiyayyaggudan ni Tem-
pol da. Ahiketteketellan ni nunman.
23 Hi Jesus ey kamandalladallan etan di Balkon Solomon
etan di Tempol.
24 Neamung ida Jews di kad-an tu et kandan hi-gatuy
“Panna-ud mun e-helen ni hi-gami hedin makulug ni hi-
gam hu Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni
tuu winu beken et eleg kami mandinwa.”
25 Kan Jesus ey “Inhel kun hi-gayu, nem eleg yu kulluga.
Yadda nakka ippahding ni miracles, gapuh ni kabaelan kun
indawat Ama, hu keang-angan tu e intu-dak tuwak ni hi-
gatu,
26-27 nem eleg yuwak kulluga, tep eleg kayu dedan
maibilang ni tuuk. Yadda tuuk ey daka kulluga ehel ku
et da-ak kau-unnuda henin kakedinnelin kalneroh etan ni
kamampattul ni hi-gada.
28 Humman ida tuun iddawtan kun biyag ni endi pappeg
tu, ma-lat eleg ida meiddawin Apu Dios. Ey endi, anin hakey
ni dammutun an memilliw ni hi-gadan tuuk ma-lat iwelak
kudda.
29 Tep hi Ama e keta-ta-geyyan ni nemiliddan nunman ni
kamengullug ni hi-gak, ey et-eteng kabaelan tu, et humman
hu, endi hakey ni wada kabaelan tun memilliw ni hi-gada.
30 Hi-gamin Ama ey hakey kami.”

31 Ey kaeladda mewan ida etan Jews ni batun penengba
dan hi-gatu.
32 Kan Jesus ni hi-gada ey “Dakel impahding kun kayyag-
gud ni inhel Aman pehding ku. Hipaddan nunya gaputun
penengbaan yun hi-gak?”
33 Kanday “Beken ida etan kayyaggud ni impahding mu
hu gaputun penengbaan min hi-gam, nem gapuh tep muka
i-ingngeh hu annel mun Apu Dios. Kammuy hi-gam et hi
Apu Dios ey hakey kayu. Hi-gam ey tuu kan ebuh.”

34 Nem kan Jesus ni hi-gaday “Tam wada intudek lan
Moses ni inhel Apu Dios ni kantuy ‘Hi-gayun tutu-u ey dios
kayu dama.’

35 Inamta tayu e eleg mabalin ni tayu kehhingen hu ehel
Apu Dios, tep makulug. Yadda eman pinutuk Apu Dios ni
mantuttuddun meippanggep ni hi-gatu ey humman ida etan
kantun henin hi-gatu.
36 Hedin hanniman, kele kanyuy nakka ibbabah hi Apu
Dios ni nanghelan kun hi-gak hu U-ungnga tu? Makulug ni
hi-gak hu pinutuk tu et itu-dak tuwak ni um-alidya puyek.
37 Anin ni entan tuwak kulug hedin eggak han-ipahding
ida etan keang-angan ni kabaelan Apu Dios.
38 Nem hedin peang-ang kudda humman ni keang-angan
ni kabaelan tu ey anin ni eleg yuwak kulluga et kulug yudda
nakka pehpehding ma-lat amtaen yu niya awatan yu e hi-
gamin Ama ey hakey kami."
39 Da et mewan dedpapen hi Jesus, nem intalwan tudda.
40 Et manglaw di Wangwang e Jordan et manha-ad etan
di kad-an ni nampemenyagan lan John idan tuu.
41 Dakel ida neiunud ni hi-gatu ey wada hakkey ni hi-
gaday kanday "Endi an impahding John ni miracle, nem
kele immamnun emin hu in-inhel tun meippanggep eyan
tuu?"
42 Ey dakel ida tuudman ni nengulug ni hi-gatu.

11

Ya neteyyan Lasarus

1 Wada etan kamandedgeh di Bethany e hi Lasarus
ngadan tu. Wada dewwan biin agi tu e di Maria nan Martha.
2 Hi Maria eman nanlana lan helin Jesus et pu-nadan tun
bewek tu.
3 Nenu-dak ida humman ni biin agin Lasarus ni an
mengeyyag nan Jesus. Kanday "Ehel yun Jesus e kanyuy
'Kamandedgeh etan nakappinhed mun gayyum mu.' "
4 Dingngel Jesus humman ni inhel da, nem kantuy "Eleg tu
ikkatey humman ni degeh tu tep humman hu kei-ang-angan
ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios ma-lat keidaydayawan tu.
Ey anin ni hi-gak e U-ungnga tu et meiddeyyawwak dama."
5 Et-eteng hu impeminhed Jesus ni hi-gadan han-aaggi e
hi Maria, hi Martha ni hi Lasarus.
6 Nem anin ni dingngel tu e kamandedgeh hi Lasarus, et
hingged tun dewwan aggew et han lumaw.
7 Nelabah humman ni dewwan aggew ey kantuddan
disipol tu ey "Mambangngad itsu mewan di Judea."
8 Nem kandan hi-gatuy "Kele itsu mewan mambangngad
diman ey ihik idan Jews ni memettey ni hi-gam?"
9-10 Kan Jesus ey "Ya han-aggew ey wada kawwalwal niya
wada hileng. Ya tuun mandalladallan ni kawwalwal ey eleg

man-e-gah tep han-ang-ang tu. Nem ya tuun mandaladalan ni hileng ey man-e-gah tep engeenget et eleg tu han-ang-ang.”

11 Kan tu pay ey “Hi Lasarus e gayyum tayu ey neugip, nem umlawwak et nak bangunen.”

12 Et kandan hi-gatuy “Apu, kayyaggud hedin neugip malat ma-kal degeh tu.”

13 Nem ya pinhed Jesus ni e-helen ey netey hi Lasarus, nem kanda na-mu ngu nem tu-wangun neugip ni ebuh.

14 Et panna-ud law Jesus ni inhel e kantuy “Netey hi Lasarus.

15 Nem kayyaggud et endi-ak diman ni neteyyan tu malat ang-angen yu pehding ku, et maihammad hu yuka pengullug ni hi-gak. Ikeyuy et tayu ang-angen.”

16 Hi Tomas e kandan hi Dupi-il ey kantuddan edum tuy “Mekillaw itsun Jesus et anin mekikettey itsun hi-gatu.”

Hi Jesus hu meneggun netey

17 Yan dintengan di Jesus di Bethany, ey dingngel tu e epat ni aggew law hu nelabah ni neikulungan Lasarus.

18 Ya Bethany ey nganngganih ni tellun kilometroh ni ebuh hu kadinawwi tud Jerusalem.

19 Et humman hu, dakel ida Jews ni iJerusalem ni limmaw di kad-an di Martha nan Maria ni an mengippeang-ang ni hi-gada e ida dama kaumlemyung ni neteyyan ni agi da.

20 Yan nangngelan Martha ni kamengelli hi Jesus, ey limmaw ni an menipngat ni hi-gatu. Nem nanha-ad hi Maria di baley da.

21 Nandammu ida et kan Martha nan Jesus ey “Gullat et anhan ni imma-alli ka, eleg et matey hi agik.

22 Nem anin, inamtak e anin hipa ibbagam nan Apu Dios et pehding tu.”

23 Kan Jesus ni hi-gatuy “Metegguan hi agim.”

24 Kan Martha ni hi-gatuy “Inamtak et metegguan alin ketegguan ni emin ni tuun kepappegan ni aggew.”

25 Kan Jesus ni hi-gatuy “Hi-gak hu kameneggun netey niya hi-gak kakelpuin biyag. Ya etan tuun kamengullug ni hi-gak ey anin mettey et umtagullin hakey ni aggew.

26 Et humman hu, emin ida tuun kamengullug ni hi-gak ey eleg ida mettey, tep wada biyag dan endi pappeg tun melpun hi-gak. Kaw muka kulluga huyya e Martha?”

27 Kan Martha ni hi-gatuy “Em Apu, nakka kulluga e hi-gam pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu niya nakka kulluga e U-ungnga dakan Apu Dios. Hi-gam etan impakulug Apu Dios ni um-alid puyek.”

Ya ninengihan Jesus

28 Inhel Martha huyya et lumaw ni an mengeyyag nan
agitu e hi Maria. Intuttubbu tu e kantuy “Immali Ap-apu
tayu et daka kapampeeyyag.”
29 Dingngel Maria ey negagannun imminah et tu
dammuen hi Jesus.
30 Eleg ida ni dumteng di Jesus etan di bebley tep
nanengtuddalli ni etan di an nenammuan Martha ni hi-
gada.
31 Yadda etan Jews ni limmaw ni menga-alluk idan agin
etan ni netey ey inang-ang da hi Maria e negagannun
imminah et lumaw, ey inunud da tep kanda na-mu nem
umlaw di kulung tep tu nengngihhan agi tun netey.
32 Dimmateng hi Maria di kad-an Jesus ey nandukkun di
heli tu et kantun hi-gatuy “Apu, gullat et anhan ni imma-alli
ka, eleg et matey hi agik.”
33 Yan nenang-angan Jesus e kamannengngih hi Maria et
yadda Jews ni neiunud ni hi-gatu, ey immali nemahhig ni
hemmek tun hi-gada
34 et kantuy “Attu nengikulungan yun hi-gatu?” Kanday
“Apu, itsuy et tayu ang-angen.”
35 Nimmangih hi Jesus
36 ey kan idan Jews ey “Nemahhig impeminhed tu etan ni
netey.”
37 Nem kan ni edum ey “Tam hi-gatu nangkal ni kulap
etan ni hakey ni tuu. Gullat et ingkal tu dama degeh Lasarus
et eleg matey.”

Ya netagwan Lasarus

38 Nemahhig mewan hu lemyung Jesus. Dimmateng ida
etan di kulung e netangeb ni batu
39 et kantuy “Ekal yu eya batu.” Kan Martha e agin etan ni
netey ey “Apu, mahemuy mannuman ni peteg tep nelabah
law epat ni aggew ni neikulungan tu.”
40 Kan Jesus ni hi-gatuy “Kaw eggak ehelen ni hi-gam e
hedin wada muka pengullug, man ang-angen mu et-eteng
ni kabaelan Apu Dios ni keiddeyyawan tu?”
41 Ingkal da etan batu et itengaw Jesus di kabunyan et
kantuy “Ama, nakka mansalamat tep dingngel muwak.
42 Inamtak e muwak kadedngelan kenayun, nem impad-
ngel kudda eyan tutu-u huyyan inhel ku ma-lat kulugen da
e hi-gam nengitu-dak ni hi-gak.”
43 Inlet tu ehel tu e kantuy “Lasarus, kaukat ka.”
44 Ey neukat ali hi Lasarus e nanengtun nelibutan hu
annel tun libut ni netey. Ey hin-appil hu neilibut di ulu

tu. Kan Jesus ni hi-gaday “Ekal yu libut tu et umenamut di baley da.”

Ihik idan buhul Jesus ni memettey ni hi-gatu.
(Matthew 26:1-5; Mark 14:1-2; Luke 22:1-2)

45 Dakel ida Jews ni an nenang-ang nan Maria ni nengulug law nan Jesus, tep inang-ang da nenaguan tun Lasarus.
46 Nem wadadda edum ni hi-gadan eleg mangulug et lumaw idad kad-an idan Pharisee et da e-ehhelen hu impahding Jesus.
47 Et maemung ida ap-apun padi, yadda Pharisee et yadda ap-apun Jews et kanday “Hipa pehding tayun nunman ni tuu? Deh e tagan tu peang-ang ni miracles.
48 Hedin eleg tayu pesikked, ey lektattuy mengullug ni emin hu tuun hi-gatu et umbunget ida ap-apud Rome et mema-man ikka-leg da lebbeng tayun mengippahding ni elaw tayun Jews niya bahbahen da hu Tempol tayu.”
49 Yan nunman ni toon ey hi Kaypas hu Eta-gey ni Padi. Kantun hi-gaday “Kele kayu kametemma?
50 I-imman hu mettey huyyan hakey ni tuun panyaggudan tayun emin, nem ya hu itsu mettey emin ni tuu eyad bebley.”
51 Huyyan inhel Kaypas ey beken ni nalpud nemnem tu, tep hi Apu Dios hu nengipenemnem ni nunyan hi-gatu, tep hi-gatu neputuk ni keta-ta-geyyan ni padin nunman ni toon.
52 Humman ni inhel tun meippanggep ni ketteyyan Jesus ey beken ni panyaggudan idan ebuh ni Jews, nem panyaggudan damaddan tutu-un Apu Dios ni neihinap di kebebbebley ma-lat maikahhakey idallin emin ni kamengullug ni hi-gatu.
53 Neipalpun nunman ey kaihhenummangan idan ap-apuddan Jews hu pehding dan memettey nan Jesus.
54 Et isiked law Jesus ni mantuttuddudman Judea et lumaw di bebley di Epraim di gilig ni desert et manha-ad idaddan disipol tudman.
55 Nganngganih ni medettengan hu Piyestah ni Passover ey dakel ida hu Jews di kebebbebley ni limmaw di Jerusalem ni an mengippahding ni pandaddanan dan mekippiyesta.
56 Pinhed dan ang-angen hi Jesus et yan neamungan dad Tempol ey wada hakkeyey kanday “Hipa na-mu, um-ali hi Jesus ni mekippiyesta winu eleg?”
57 Yadda etan ap-apuddan padi et yadda Pharisee, ey sinugun dadda tuu e kanday “Hedin wadan hi-gayu hu menang-ang nan Jesus, ey alid kad-an min mengippeamta ma-lat mi depapen.”

12

Ya nenuygan etan ni biin nenginan lana nan Jesus (Matthew 26:6-13; Mark 14:3-9)

1 Enem law ni aggew ey medettengan hu Piyestah ni Passover ey limmaw hi Jesus di Bethany e bebley nan Lasarus e hi-gatu la etan netey, nem sinagwan tu.
2 Indaddanan da hi Jesus ni kennen. Hi Martha hu nengipaptek ey nekiheyuyung hi Lasarus e agitu.
3 Entanni ey illan Maria hu hambusi ni nenginan lana e nard ngadan tu et duygan tu helin Jesus et pu-nadan tun bewek tu. Ey napnu bawang ni hamuy nunman ni lana.
4 Wadadman hi Judas Iskariot e hakey ni disipol Jesus e hi-gatu mengihdul alin hi-gatu. Inang-ang Judas humman ni impahding Maria, ey sinemyaw tu et kantuy
5 "Aeyulah humman ni bangbanglun lana! * Gullat et ni neigtang, dakel ni pihhuh ni meiwwatwat idan nangkewetwet."
6 Ya tuka penge-ehhel ey heni numan tuka ikakkaguh ida nangkewetwet, nem ya kakulugan tu ey eleg, tep matekew. Ya ngunu tu ey hi-gatu kamengnged ni pihhuh idan disipul ni kaihhehmek idan tuu, nem tuka ittalu edum.
7 Kan Jesus ey "Anin. Ngenamung tu ngu. Impahding tu huyya ma-lat pengidaddanan tun annel kun keikkullungak ali.
8 Gaway ida nangkewetwet tep wadaddad kad-an yun kenayun, nem hedin hi-gak ey nekemtang law ni ebuh hu pekihha-adan kun hi-gayu."

Ihik idan padin memettey daman Lasarus

9 Entanni ey dingngel idan dakel ni Jews e wada hi Jesus di Bethany et ebuhe ka-ka-law idadman. Hakey pay ey pinhed dan ang-angen hi Lasarus e sinagwan Jesus.
10 Et humman hu, nanhuhummangan ida ap-apuddan padi e pinhed dan pepettey dama hi Lasarus,
11 tep ya netagwan tu hu himmulun ni nengiwallengan ni dakel ni tuun elaw ni Jew, et hi Jesus law hu daka kulluga.

Limmaw hi Jesus di Jerusalem et daydayawen idan tuu e kanday hi-gatu hu intu-dak Apu Dios (Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; Luke 19:28-40)

12 Newa-wa ey dingngel idan dakel ni tuun an mekip-piyestah di Jerusalem hu ellian Jesus diman,
13 et ida mampangelan bulung ni palmah e heni bulung ni neyug, tep humman hu elaw ni daka penaydayaw, et lumaw idan an menammun Jesus. Katkuk ida e kanday "Daydayaw

* **12:5 12:5** Ya balol tu ey tangdan ni hantoon.

tayu hi Apu Dios! Daydayaw tayu eya intu-dak tun Patul di Israel."
14 Inang-ang Jesus etan kilaw ni kebayyu et mantakkay.
Huyya inamnuan etan ni inhel Apu Dios ni impatudek tu e kantuy
15 "Entan takut yun iJerusalem tep iyalli Patul yun nan-
takkay di kilaw ni kebayyu." †
16 Emin ida disipol Jesus ey eleg da ni awatan huyyan kamekapkapya. Ya law eman ni netaguan tun neteyyan tu hu nengamtaan da e humman idan nekapkapya inamnuan idan neitudek ni meippanggep ni hi-gatu.
17 Emin ida nenang-ang ni nenagwan Jesus nan Lasarus ey da nan-ehel di katuutuu.
18 Et humman gaputun dakel ida tuun limmaw ni an nenammun Jesus.
19 Wada law hakkey ida etan ni Pharisee ey kanday "Endi tayu pehding. Ang-ang tayu kedi, emin ida law hu tuu ey hi-gatu daka daydayawa."

Ya neidingpatan etan ni bukel ni neitnem

20 Wadadda Greek ni immalid Jerusalem ni mekipiyestah ni Passover.
21 Limmaw idad kad-an Philip e iBetsaida di Galilee et kandan hi-gatuy "Apu, pinhed min meki-ungbal nan Jesus."
22 Et lumaw hi Philip di kad-an Andrew et tu ehlen et lumaw idan dewwan an nanghel nan Jesus.
23 Hinumang Jesus et kantuy "Nedatngan law hu gintud Apu Dios ni keang-angan ni keiddeyyawan ku e Pengulwan emin ni tuu.
24 Dengel yu eya makulug ni e-helen ku. Ya bukel ey mahapul ni meitnem et tummel et han medakkel. ‡
25 Ya etan tuun ebuh hu annel tu niya biyag tud puyek ni tuka ikakkaguh ey endilli biyag tun endi pappeg tu tep meiddawwin Apu Dios. Nem ya etan tuun beken ni ya biyag tu hu tuka ikakkaguh ey wadalli biyag tun endi pappeg tu.
26 Ya tuun neminhed ni mansilbin hi-gak ey mahapul ni u-unnuden tuwak et anin ni attu kad-ak ey wada damad man et hi-gatu idaydayaw Ama.

Ya nanghelan Jesus ni ketteyyan tu

27 Nakka memunnumunnun mannemnem etan ni meip-
pahding alin helheltapen ku, nem eleg mabalin ni nak

† **12:15 12:15** Huyyan klasih ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man ya pinhed tun e-helen ey mekiggubbat. ‡ **12:24 12:24** Huyya kei-elligan Jesus e mahapul ni mettey et wada inna-nutun kehellakniban ni dakel ni tuu.

ibbagan Ama ma-lat eleg maipahding humman ni hi-gak, tep humman gaputun inlian ku."
28 Et kan Jesus nan Apu Dios ey "Ama, peang-ang mu kasina-gey mu." Ey wadalli immehel di kabunyan e kantuy "Impeang-ang ku dedan la kasina-gey ku, nem peang-ang ku mewan."
29 Dingngel idan neamung ey kan idan edum ey kidul humman. Yadda edum ey kanday anghel ni nekiungbal nan Jesus.
30 Et kan Jesus ey "Humman ni ehel ni nalpud kabunyan ey hi-gayu nengipadngelan Apu Dios ni nunman, bekennak, ma-lat pengamtaan yu e dingngel tu inhel kun hi-gatu.
31 Mehuwetan ida law hu eleg mengullug ni hi-gak et mekastigudda. Ey gapuh ni meippahding ni hi-gak ey memahmahan e meapput hi Satanas et endi law kabaelan tun man-ap-apu eyad puyek.
32 Yallin keitta-geyan ku ey pengullug kuddalli tutu-un hi-gak." §
33 Inhel tu huyya et peamta tuddan tuu hu elaw ni ketteyyan tu.
34 Kan idan etan ni neamung ey "Tam kantud Tugun Moses ey mannananeng e eleg mettey etan pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu. Nem kele kammuy mettey ali etan Pengulwan emin ni tuu? Hipa humman ni kammun Pengulwan ni emin ni tuu?"
35 Kan Jesus ni hi-gaday "Hi-gak hu kamei-ellig ni mem-nang ni nemnem ni tuu, tep nakka peewwat hu makulug, nem nekemtang ni ebuh hu pekihha-adan kun hi-gayu. Et humman hu, yan nunyan wada-ak, ey u-unnud yu nakka ituttuddu ma-lat beken ni heni kayu wadad engeenget. Tep ya tuun wadad engeenget ey eleg tu han-ang-ang dellanen tu.
36 Et mukun kangkuy yan nunyan wada-ak ni memnang ni hi-gayu ey pangulug kayun hi-gak ma-lat mabnangan kayu. Ya pengullugan yuwak ey panyaggudan ni elaw yu et henin elaw ku." Inhel Jesus huyya ey hini-yan tudda et eleg mampeang-ang ni hi-gada.

Ya eleg pangulugan idan Jews nan Jesus

37 Nem anin ni inenang-ang idan tuun emin hu impah-pahding Jesus ni miracles et eleg da kulugen.
38 Huyya inamnuan ni intudek lan Isaiah e prophet e kantuy

§ **12:32 12:32** Ya pinhed tun e-helen hu keitta-geyan nan Jesus ey ya pampettakan tud krus, ya tegguan tu et ya keibbangngadan tud kabunyan.

"Apu, hipa makkaw hu mengullug ni itutuddu mi?
Hipadda tep nengipeamtaam ni et-eteng ni kabaelan
mu?" *

39-40 Huyya pay hu inhel lan Isaiah meippanggep ni eleg da
pengullugin Jesus. Kantuy

"Impambalin Apu Dios idan heni nekulap niya heni endi
nemnem da, tep kahing idan peteg. Et humman
hu, anin ennang-angen da humman ni kapeennang-
ang Apu Dios et eleg idan hekey mengullug niya
eleg da han-awat. Gullat et ni beken idan henin
nunman, ey ewwatan da hu kameituttuddun hi-gada
et mantuttuyyudda et mangulug ida, et pesinsahan
Apu Dios hu liwat da." †

41 Huyya la impeamtan Isaiah meippanggep nan Jesus, tep
inang-ang tud i-innep tu hu keiddeyyawan Jesus.

42 Nem anin ni hanniman et dakel ida tuun nengulug nan
Jesus, anin idan edum ni ap-apuddan Jews, nem eleg da
pinhed ni peamta tep ida kaumtakut ni pengkalan idaddan
Pharisee ni hi-gadad simbaan dan Jews.

43 Tep ya penettebalan ni tuun hi-gada hu daka
gagamgami, beken ni ya penettebalan Apu Dios ni hi-gada.

Ya inhel Jesus hu keippuunan ni panhuwetan tun tuu

44 Inlet Jesus ehel tuddan etan ni neamung e kantuy "Ya
tuun kamengullug ni hi-gak ey tu dama kakulluga hi Apu
Dios e nengitu-dak ni hi-gak.

45 Ya etan tuun nenang-ang ni hi-gak ey inang-ang tu
dama hi Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak.

46 Tep immali-ak eyad puyek et benangan ku hu kamei-
ellig di engeenget ni nemnem ni tuu ma-lat amtaen da hi
Apu Dios. Et emin ida kamengullug ni hi-gak ey beken law
ni henidda kamanha-ad di engeenget. ‡

47 Eggak huwesi etan tuun nangngel ni inhel ku, nem eleg
tu u-unnuden, tep immali-ak di puyek ni menellaknib idan
tuu, beken ni an menuwet ni hi-gada.

48 Ngenamung alin kedettengan ni aggew ni kehuwetan
emin ni tuu hu kekastiguan idan kahing ni hi-gak niya eleg
mengullug ni nakka e-e-hela. Humman idan makulug ni
nakka e-e-hela hu keippuunan ni kekastiguan da.

49 Tep humman idan in-inhel ku ey beken ni nalpud
nemnem kun ebuh, nem nalpun Ama e nengitu-dak ni hi-
gak.

---

* **12:38 12:38** Isaiah 53:1, Romans 10:16 † **12:39-40 12:39-40** Isaiah 6:10
‡ **12:46 12:46** Ya keibellinan nunya, ey ya etan tuun mengullug nan Jesus ey
kamei-ellig ni mebnangan nemnem tu, tep amtaen tu law hu kayyaggud ni elaw
ni u-unnuden.

50 Hedin kullugen ni tuu humman idan tugun Ama ey
meweddan hi-gatu hu biyag ni endi pappeg tu. Et mukun
emin etan tuka e-helan hi-gak ey humman ida dama nakka
e-hela.”

13

Ya nengulhan Jesus ni heliddan disipol tu

1 Yan mahmahdem nunman et han mewa-wa e humman
ni aggew hu keilleppuan ni Piyestah ni Passover, ey inamtan
Jesus e yan nunman ni hileng hu pappeg tun pekihha-
adan tud puyek, tep mambangngad law di kad-an Ametud
kabunyan. Nakappinhed Jesus idan emin hu tuud puyek ni
kamengu-unnud ni hi-gatu, et mukun pinhed tun peang-ang
hu et-eteng ni impeminhed tun hi-gada.

2 Yan kapengngannid Jesus nunman ni mahmahdem
ey impenemnem Satanas nan Judas Iskariot e u-ungngan
Simon hu pehding tun mengihdul nan Jesus.

3 Inamtan Jesus e wadan emin ni hi-gatu hu kabaelan ni
indawat Apu Dios e hi Ametu niya inamta tu e intu-dak
Ametun um-alidya puyek, nem mambangngad di kad-an tu.
4 Entanni ey imminah hi Jesus et ekalen tu balwasi tu et
alen tu tuwalya et iewakeh tud gitang tu.
5 Ey immiduyag ni danum di besin et pan-ulhan tu hu
heliddan emin ni disipol tu et pampu-nadan tun tuwalya.
6 Nedatngan hi Simon Peter et kantun Jesus ey “Apu, kele
hi-gam anhan law hu an mengullah ni helik?”
7 Kan Jesus ni hi-gatuy “Eleg mu ni meewwasi eya nakka
pan-ippahding, nem meba-ba-ba et han-awat mu.”

8 Kan Peter ni hi-gatuy “Eleg mabalin ni nak peullah hu
helik ni hi-gam.” Kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin eggak ullahi
helim, eleg ka law meibbillang ni disipol ku.”
9 Kan Simon Peter ni hi-gatuy “Hedin hannitan, ku
pakiulah mu tep hu ngamay ku niya uluk.”

10 Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin nan-emeh hu tuu,
man malinih hu annel tu et anin ni ebuh hu heli tun ullahan
tep humman hu kamededep-ul ni tuka an pandaldalni.
Malinih kayu, nem wada hakey ni hi-gayun beken ni
malinih.”
11 Inamtan Jesus etan hakey ni hi-gadan mengihdul alin
hi-gatu et mukun kantuy “Wada hakey ni hi-gayun beken ni
malinih.”
12 Negibbuh ni inulhan tu heli da ey nambalwasi mewan
et yumudung et kantun hi-gaday “Kaw inamta yu hu
gaputun nengulahan kun heli yu?

13 Yuwak kaingngadnin mittuduh yu niya Ap-apu yu et
kayyaggud huttan, tep makulug ni hi-gak hu mittuduh yu
niya Ap-apu yu.
14 Hi-gak hu mittuduh yu niya Ap-apu yu, nem heni-ak
bega-en yun nunya, tep ulahan ku heli yu, hanniman dama
hu pahding yud edum yu.
15 Huyyan impahding ku hu pengiu-unnudan yu.
16 Dengel yu eya e-helen ku. Makulug ni ya bega-en ey
beken ni eta-ta-gey nem ya ap-apu tu. Et ya bega-en ey
beken ni eta-ta-gey nem ya etan kan bega-en ni hi-gatu.
17 Hedin inewatan yu huyyan inhel ku, ipahding yu et
umamleng kayu.
18 Nem beken ni hi-gayun emin hu nakka pampenghelin
nunya. Emin kayu ey naka-amta dakeyun hi-gak tep hi-gak
nemilin hi-gayu. Nem um-amnulli etan neitudek ni kantuy
'Ya etan hakey ni nekikan ni hi-gak ey hi-gatu mengihdul ni
hi-gak.'
19 E-helen ku huyya eyan eleg ni maipahding ma-lat hedin
um-amnu, man kullugen yulli e hi-gak hu Christo ni pinutuk
Apu Dios ni an mengippaptek ni tuu.
20 Makulug eya e-helen kun hi-gayu e ya tuun ebbuluten
tu hu bega-en kun intu-dak ku ey ebbuluten tuwak dama,
ey ya tuun mengebbulut ni hi-gak ey inebulut tu dama hi
Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak."

Ya nanghelan Jesus ni pengihdulan Judas ni hi-gatu
(Matthew 26:20-25; Mark 14:17-21; Luke 22:21-23)

21 Inhel Jesus huyya ey makaggeh hu nemnem tu et
kantuddan disipol tuy "Ya kakulugan tu ey wada hakey ni
hi-gayun mengihdul ni hi-gak."
22 Ida kaman-intetkel hu disipol tu, tep eleg da amta hedin
hipan hi-gada hu kapan-e-helan Jesus.
23 Neitakdul nan Jesus etan disipol ni nakappinhed tu et
24 ituttubbun Simon Peter ni hi-gatu e kantuy "Ibegam
pangngu hedin hipan hi-gatsu hu kantun mengihdul ni hi-
gatu."
25 Et kan etan ni neitakdul nan Jesus ey "Apu, hipan hi-
gami etan inhel mu?"
26 Kan Jesus ey "Itta-mel ku eya sinapay et ya etan tuun
pengidwatan ku ey hi-gatu mengihdul ni hi-gak." Et ita-
mel tu sinapay ey indawat tun Judas Iskariot e u-ungngan
Simon.
27 Dinwat Judas etan sinapay ey neihuklung hi Satanas ni
hi-gatu.

Kan Jesus ni hi-gatuy "Papuut mu et ipahding mu etan
muka nenemneman ippahding."

28 Emin ida etan edum ni nekiheyuyung nan Jesus ey eleg
da amta gaputun an nanghelan Jesus nan Judas nunya.
29 Yadda etan edum ey kanday inhel na-mun Jesus huyya,
tep pinhed tun an umgatang hi Judas ni mahapul dan
piyestah winu tu iwwatwatan ni pihhuh ida nangkewetwet,
tep hi Judas hu kamengnged ni pihhuh da.
30 Negibbuh ni kinan Judas etan sinapay ey pinhakkeyey
immehep ni nunman ni hileng.

Ya etan baluh ni tugun Jesus

31 Limmaw la hi Judas ey kan Jesus ey "Nedatngan law
hu keippeang-angan ni keiddeyyawan ku e Pengulwan emin
ni tuu. Yan nunya law pengippeang-angan kun dayaw Apu
Dios.
32 Hedin meiddeyaw hi Apu Dios di pehding ku, ey
peiddeyaw tuwak dama ey anggegannuy ippahding tu
huyya.
33 Hi-gayuddan aaggik, ey nekemtang law ni ebuh hu
pekihha-adan kun hi-gayu. Yuwak ali hemmahemmaken,
nem e-helen ku daman hi-gayu hu inhel kudda lan Jews e
eleg mabalin ni kayu mei-unnud di lawwan ku.
34 Ya baluh ni ittugun kun hi-gayu ey pan-impipinhed
kayu, henin impeminhed kun hi-gayu. U-unnud yu hu elaw
ni impeminhed kun hi-gayu.
35 Hedin wada impeminhed yun edum yu, man huyya
pengi-immatunan idan tutu-u e kayu kamengullug ni hi-
gak."

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; Luke 22:31-34)

36 Kan Simon Peter ni hi-gatuy "Apu, attu lawwan mu?"
Kan Jesus ey "Yad lawwan ku ey eleg mabalin ni ka
mekillaw ni nunya. Nem mei-unnud kallin hi-gak ni edum
ni aggew."
37 Kan Peter ey "Apu, kele eleg mabalin ni nak mei-unnud
ni hi-gam ni nunya? Nandaddannak ni mengikkettey ni hi-
gam!"
38 Kan Jesus ey "Kaw makulug makkaw ni anin ni mettey
ka gapuh ni hi-gak? Dengel mu eya e-helen kun hi-
gam, mampitlulli penghelan mun eleg muwak amta et han
tumkuk hu manuk."

14

Hi Jesus hu dalan ni tuun umlaw di kad-an Apu Dios

1 Kan Jesus idan disipol tuy "Entan kadenagi yu. Pandinel
kayun Apu Dios ey pandinel kayu daman hi-gak.

2 Yad kad-an Ama ey dakel hu panha-adan. Et mukun
um-anemuttak et nak iddaddan hu panha-adan yu. Eggak
e-hela huyya hedin beken ni makulug.
3 Hedin negibbuh ni indaddan kun emin ey um-ali-ak
ali mewan ni mengikkuyyug ni hi-gayu ma-lat makiha-ad
kayun hi-gak diman ni ingganah.
4 Inamta yu hu dalan ni umlaw di lawwan ku."
5 Kan Tomas ni hi-gatuy "Apu, eleg mi amta hu lawwan
mu. Et inna-nun pengamtaan min dalan?"
6 Kan Jesus ni hi-gatuy "Hi-gak ni ebuh hu dalan ni
dellanen ni tuun umlaw di kad-an Ama. Hi-gak ni ebuh
hu makulug ni kullugen yu niya iddinel yun mengippaptek
ni hi-gayu. Ey hi-gak hu kakelpuin biyag ni endi pappeg tu.
Endi tuun dammutun umlaw di kad-an Ama hedin eleg tu
iddalan ni hi-gak.
7 Hedin makulug ni inamta yuwak, man inamta yu dama
hi Ama. Et humman hu, meippalpun nunya ey inamta yu
law niya inang-ang yu hi Ama."
8 Kan Philip ni hi-gatuy "Apu, peang-ang mun hi-gami hi
Amam et eleg kami mandinwa."
9 Kan Jesus ni hi-gatuy "Philip, nebayag ni nekihahha-
addak ni hi-gayu ey kele eleg muwak amta? Kele kanmuy
peang-ang kun hi-gayu hi Ama? Ya etan tuun nenang-ang
ni hi-gak ey inang-ang tu dama hi Ama.
10 Kaw eleg yu kulluga e hi-gak ey wada-ak nan Ama ey
hanniman daman Ama e wadan hi-gak? Emin hu nakka
ippahding niya nakka e-e-hela ey makulug ni hi Ama e
wadan hi-gak hu kamengippahding.
11 Kulug yu e hi-gak ey wada-ak nan Ama niya hi-gatu
ey wada daman hi-gak, winu kulug yu huyyan inhel ku tep
yadda nakka pehpehding ni miracles.
12 Ya kakulugan tu ey ya tuun mengullug ni hi-gak ey
kabaelan tu daman ippahding ida impahding ku, nem
nema-man um-ipatnga ippahding tu, tep umlawwak di kad-
an Ama.
13 Anin hipa ibbageyun hi-gak ni baddang et iddawat ku
hedin medinnel kayun hi-gak * ma-lat pangipeang-angan
kun dayaw Ama.
14 Ippidwak ni e-helen ni hi-gayu e emin hu ibbageyun
hi-gak ni baddang ey iddawat ku hedin hi-gak ni ebuh hu
iddinel yu.
15 Ka-immatun hedin pinhed yuwak tep u-unnuden yu hu
tugun kun hi-gayu.

* **14:13 14:13** Huyyan kantuy 'medinnel kayun hi-gak' ey yad ehel ni Greek ey kantuy 'medinnel kayud ngadan ku.'

Impakulug Jesus ni um-ali hu Ispirituh Apu Dios ni memaddang idan kamengullug

16 Ibbagak nan Ama et itu-dak tulli Ispirituh tun meihhullul ni hi-gak ni umbaddang ni hi-gayu et mawedan hi-gayun ingganah.
17 Humman ni kangkun Ispirituh Apu Dios hu mengippeamtan hi-gayun makulug. Eleg mabalin ni an dewwaten idan eleg mengullug humman ni Ispirituh tu, tep eleg da amta niya eleg da han-awat. Nem hi-gayun kamengullug ey amta yu, tep wadad kad-an yu ey meweddallin hi-gayun ingganah.

18 Anin ni hi-yanen dakeyu et eleg dakeyu e-waya tep mambangngaddak alin hi-gayu.
19 Nganngganih law hu eleg da-ak penang-angiddan eleg mengullug. Nem hedin hi-gayu ey ang-angen yuwak ali mewan. Wadalli biyag yun endi pappeg tu, tep metegguan nak et mekibi-biyag kayullin hi-gak ni ingganah.
20 Amtaen yullin nunman e hi-gak ey wada-ak nan Ama, et henin hi-gayu e wada kayun hi-gak niya wada-ak daman hi-gayu.
21 Ya tuun kamengu-unnud ni tugun ku ey hi-gatu neminhed ni hi-gak. Ey ya tuun neminhed ni hi-gak ey pinpinhed daman Ama niya pinhed ku dama. Ey hi-gatu pengippeewwatan ku hedin hipa-ak.”

22 Himmapit etan hakey ni Judas, e beken hi Judas Iskariot e kantun Jesus ey “Apu, kele ebuh kamin pengippeamtaan mu hedin hipa ka? Kele beken ni emin ni tuu?”
23 Kan Jesus ni hi-gatuy “Tep ebuh ida etan neminhed ni hi-gak niya kamengu-unnud ni tugun kun pengippeamtaan ku hedin hipa-ak. Pinheden idan Ama niya ippaptek midda tep wada kamin hi-gadan ingganah.
24 Nem ya etan tuun eleg meminhed ni hi-gak ey kehhingen tudda tugun ku. Yadda eya nakka e-e-hela ey beken ni nemnem kun ebuh, nem nalpun Ama e nengitu-dak ni hi-gak.

25 Nakka e-e-helan emin huyyan hi-gayu eyan wada-ak nin kad-an yu.
26 Nem hedin um-alilli law etan ittu-dak Ama ni meihhullul ni hi-gak ni umbaddang ni hi-gayu e humman Ispirituh tu ey ittuluy tu eya ngunuk ma-lat paka-awatan yu hu meippanggep ni hi-gak. Ey paka-ittuttuddu tullin emin niya penemnem tun kenayun ni hi-gayu etan intenuttudduk.

27 Anin ni umlawwak law, yaggud adyah e ihhi-yan kun hi-gayu hu linggep. Beken ni henin linggep idan eleg

mengullug, tep beken humman ni makulug ni linggep. Et humman hu, entan kadenagi yu niya entan tattakut yu.

28 Diddingngel yun nunman hu in-inhel kun kangkuy umlawwak, nem mambangngaddak ali mewan di kad-an yu, et hedin makulug ni pinhed yuwak, man wadan um-amleng kayun lawwan kud kad-an Ama e neta-ta-gey nem hi-gak.

29 Nakka e-e-heladda emin huyyan nunyan eleg ni maipahding ma-lat hedin um-amnuddalli ey mengullug kayulli law ni hi-gak.

30 Nekemtang law hu pekiung-ungbalan kun hi-gayu, tep iyyalli law hi Satanas e ap-apun emin ni lawah ni tu peang-ang hu kabaelan tu, nem eleg mabalin ni tuwak apputen.

31 Emin hu pinhed Ama ey humman hu ippahding ku ma-lat amtaen emin ni tuud puyek e et-eteng hu impeminhed kun hi-gatu." Negibbuh humman ni inhel Jesus ey kantuy "Inah kayu tep umlaw itsu."

15

Hi Jesus hu neieligan etan ni annel ni wakal

1 Wada intuttuddun Jesus ni in-alig tu. Kantuy "Hi-gak hu kamei-ellig di makulug ni wakal ey hi Ama hu kamampaptek.

2 Hi-gayun kamengullug ni hi-gak hu kamei-ellig di pingin etan ni wakal. Yadda eleg mengu-unnud ni hi-gak, ey pea-allaw Apu Dios, henin etan ni pingin wakal ni eleg umlameh ni hepngiten etan ni kamampaptek et bekahen tu. Nem yadda mengu-unnud ni hi-gak, ey ippaptek Ama henin kapemaptek etan ni kamampaptek ni wakal ma-lat dakel illameh tu.

3 Inu-unnud yu hu intuttudduk ni hi-gayu, et humman hu kayu kamei-ellig etan di pingin nelinihan.

4 Hedin na-kal di annel tu etan pingi, man eleg um-lameh. Et humman hu, hi-gayun kamei-ellig di pingin wakal ey mahapul ni mannenneng kayun hi-gak henin hi-gak e mannennengngak ni hi-gayu. Tep hedin eleg kayu mannenneng ni mengullug ni hi-gak, man eleg yu han-ipahding hu pinhed ku.

5 Em, hi-gak hu kamei-ellig etan ni wakal ey hi-gayu hu kamei-ellig ni pingi tu. Ya tuun mannananeng ni hi-gak, henin hi-gak e pannananeng kun pemaptek kun hi-gatu ey kayyaggud ida ippahding tu et kamei-ellig ni dakel illameh tu. Tep makulug ni pakkadek baddangan ku hu tuu et han dammutun kayyaggud pehding tu.

6 Nem ya etan tuun eleg tu pannananeng ni mengullug ni
hi-gak, ey endi silbin biyag tu. Heni etan ni pingin wakal ni
eleg umlameh e kakekhata ni imbeng et hedin nakpit, man
inepuyan.
7 Nem hedin mannananeng kayun mengullug ni hi-gak
niya eleg yu iwwalleng ida intuttudduk, ey anin ni hipa
ibbageyun hi-gak et pehding ku.
8 Ya keiddeyyawan Ama ey yadda etan dakel ni illameh yu
e humman ida etan kayyaggud ni pehding yu tep ya yuka
pengu-unnudin hi-gak. Humman hu keang-angan tu e hi-
gayu hu makulug ni disipol ku.
9 Ya neminhed Aman hi-gak ey henin nunman dama hu
neminhed kun hi-gayu, et humman hu, pandinel kayud
neminhed kun hi-gayu.
10 Hedin peka-u-unnuden yu tugun ku ey mannenneng
kayun mengiddinnel ni neminhed kun hi-gayu. Heni daman
hi-gak e nakka u-unnuda hu tugun Ama et ya keang-angan
tu ey nakka medinnel ni neminhed tun hi-gak.
11 Inhel ku huyyan hi-gayu ma-lat ya amleng ni wadan
hi-gak ey wada daman hi-gayu et endi an pangkullangan ni
pan-am-amlengan yu.
12 Ya ittugun kun hi-gayu ey pan-impipinhed kayu henin
neminhed kun hi-gayu.
13 Ya tuun ikkatey tu panyaggudan ni edum tu ey humman
kei-ang-angan tun et-eteng impeminhed tu ey endi kei-
ingngehan ni henin nunyan impeminhed.
14 Ey hi-gayu makulug ni gayyum ku hedin u-unnuden yu
tugun ku.
15 Eleg dakeyu law ingngadnin bega-en ku, tep ya bega-
en ey eleg tu amta hu wadad nemnem ni apu tu, nem
ingngadnan dakeyun gayyum ku, tep emin dingngel kun
Ama ey impeamtak ni hi-gayu.
16 Eleg yuwak pilien. Hi-gak nemilin hi-gayu. Pinutuk
dakeyun hi-gak ni mengu-unnud ni tugun ku et yu ituttuddu
ma-lat dumakkel ida mengullug ni hi-gak. Humman hu heni
lameh yun kayyaggud ni mannenneng. Et iddawat Ama hu
hipan ibbageyu hedin iddinel yun hi-gak.
17 Ya ittugun kun hi-gayu ey pan-impipinhed kayu.

*Yadda eleg mengullug ey anggebe-hel dadda kamengullug
nan Jesus*

18 Hedin anggebe-hel dakeyuddan eleg mengullug ni hi-
gak, ey nemnem yu e hi-gak nemangulun anggebe-hel da.
19 Gullat ni heni kayuddan eleg mengullug ni hi-gak, et
pinpinheden dakeyun hi-gada. Nem beken kayun henin
hi-gada, tep pinili dakeyun mengu-unnud ni elaw ku, et

humman gaputun anggebe-hel dakeyuddan eleg mengullug ni hi-gak.
20 Nemnem yu hu inhel ku lan hi-gayu e ya bega-en ey
beken ni eta-ta-gey nem ya aputu, henin hi-gayu et hi-gak.
Impanhelheltap da-ak idan eleg mengullug, et hanniman ali
daman hi-gayu e makulug ni panhelheltap dakeyulli dama.
Gullat et ni kinulug da hu intuttudduk, ey kullugen dalli et
dama hu ituttuddu yu.
21 Anggebe-hel dakeyulli et panhelheltap dakeyu tep ya
yuka pengu-unnudin hi-gak, niya gapu tep eleg da amta hi
Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak.
22 Gullat ni eggak umli eyad puyek ni mantuttuddu,
ey eleg et meamta hu liwat dan daka pengehhingin hi-
gak. Nem immali-ak, et humman hu, endi da pengigga-
dulan tep inamta da, nem kahing ida. Et humman hu,
mekastiguddalli.
23 Ya tuun anggebe-hel da-ak ey anggebe-hel tu dama hi
Ama.
24 Gullat ni eggak ipahding ida miracles, e eleg kabaelin
tuu ey eleg ida et manliwat. Nem inenang-ang da ey kapya
tun anggebe-hel dakemin Ama.
25 Huyya inamnuan ni neitudek lad Tugun Moses e kantuy
‘Anggebe-hel da-ak ni endi gaputu.’
26 Nem ittu-dak kulli etan umbaddang ni hi-gayun melpun
Ama e humman Ispirituh tu et ittudu tullin hi-gayu hu
makulug ey peamta tulli hu meippanggep ni hi-gak.
27 Mahapul daman yu ituttuddu meippanggep ni hi-gak,
tep neikukkuyyug kayun hi-gak ni laputun nantuttudduan
ku ingganah nunya.”

16

1 Kan mewan Jesus idan disipol tuy “Inhel kudda huyyan
hi-gayu ma-lat eleg yulli iwalleng hu yuka pengullug ni hi-
gak anin ni waddada panligligatan yu.
2 Tep edum alin aggew ey e-kalen dakeyud simbaan idan
Jews. Ey yan nunman ali ey petteyen dakeyullin edum ni
tuu, tep kanda na-mu ngu nem humman pinhed Apu Dios.
3 Huyyalli ippahding da, tep eleg da amta hi Ama niya
eleg da-ak dama amta.
4 Inhel ku huyyan hi-gayun nunya ma-lat hedin um-
amnulli, ey nemnemen yu e impamenguluk ni inhel ni hi-
gayu. Yan laputun nantuttudduan ku ey eggak ehelen ida
huyyan hi-gayu tep wada-ak nid kad-an yu.

Ya ngunun Ispirituh Apu Dios

5 Yan nunya ey mambangngaddak law di kad-an ni
nengitu-dak ni hi-gak, ey endi, anin hakey ni hi-gayun
kamammahmah hedin attu lawwan ku.
6 Tep kayu kumedek kaumlelemyung ni nanghelan kun
hi-yanen dakeyu.
7 Nem e-helen kun hi-gayu e makulug ni panyaggudan yu
hu peni-yanan kun hi-gayu. Tep hedin eggak umlaw ey eleg
um-ali hu Ispirituh Apu Dios ni umbaddang ni hi-gayu. Et
humman hu, mahapul ni umlawwak et nak ali itu-dak.
8 Et yan ellian tulli ey peamta tuddan eleg mengullug e
neliwtan ida niya peamta tun hi-gada hu kakinayyaggud
ku, ya elaw ni penummalyan Apu Dios niya elaw ni tuka
pengastigu.
9 Peamta tun hi-gada e ya liwat da ey ya eleg da
pengullugin hi-gak.
10 Ey peamta tun hi-gada e kayyaggud emin hu nakka
pehding. Et ya kei-ang-angan ni kakinayyaggud ku ey ya
pambangngadan kud kad-an Ama et eleg yuwak ali law ang-
anga.
11 Ey ya elaw ni panhuwetan alin Apu Dios ey meang-
ang di nanhuwetan tun Satanas e ap-apun emin ni lawah et
kastiguen tulli.
12 Dakel et hu pinhed kun e-helen ni hi-gayu, nem eleg yu
ni dama han-awat ni nunya.
13 Hedin um-ali etan Ispirituh Apu Dios e kamengippeam-
tan emin ni makulug, man peamta tullin emin ni hi-gayu
hu makulug ni u-unnuden yu. Yadda peamta tu ey yadda
etan pinhed Apu Dios niyadda etan mekapkapyallin hakey
aggew.
14 Ey peiddeyyaw tuwak ali, tep peennamta tullin hi-gayu
hu tugun ku.
15 Ey emin hu keiddeyyawan Ama ey keiddeyyawan
ku dama, et humman gaputun nanghelan kun kankuy
peamtallin Ispirituh tun hi-gayu hu tugun ku.
16 Anggegannu law ey eleg yuwak ali ang-anga, nem
nekemtang ni ebuh ey ang-angen yuwak mewan.”

Ya lemyungan da niya pan-am-amlengan da

17 Wada hakkey idan disipol Jesus ey kandan edum day
“Kele kantuy anggegannu law ey eleg tayu ang-anga, nem
nekemtang ali kunu mewan ey ang-angen tayu? Ey kele
kantuy um-anemut di kad-an Ametu?
18 Hipa na-mu pinhed tun e-helen? Kele eleg meewasi
huyyan inhel tu?”
19 Inamtan Jesus humman ni pinhed dan peteg ni amtaen
et kantuy “Kaw pinhed yun amtaen hu keibbellinan ni

kangkun anggegannu law ey eleg yuwak ang-anga, nem nekemtang ni ebuh ey ang-angen yuwak ali mewan?
20 E-helen kun hi-gayu e makulug ni umlemyung kayulli tep ya meippahding ni hi-gak. Nem yadda eleg mengullug ni hi-gak ey man-am-amleng idalli tep ya humman ni meippahding ni hi-gak. Nem humman ni lemyungan yu ey mambalin alin amlengan yu.
21 Ya bii ey tuka panlelhani hu pan-ungngaan tu. Nem hedin neukat hu u-ungnga tu, man tuka liwwana degeh ni nan-ungngaan tu tep ya amleng tun u-ungnga tu.
22 Hanniman daman hi-gayu e kayu kaumlelemyung nunya, nem hedin ang-angen yuwak ali mewan, ey man-am-amleng kayu ey endi tuun tu pesikked humman ni amleng yu.
23 Yan nunman ali ey eleg mahapul ni hi-gak hu pengibbeggaan yun hipan mahapul yu, tep e-helen kun hi-gayu e makulug ni emin hu ibbagayun Ama ey iddawat tu tep ya yuka pengullugin hi-gak.
24 Endi ni yu nengipatnaan ni nambagaan nan Aman baddang tun neipuun di yuka pengullug ni hi-gak. Nem e-helen kun hi-gayu e anin hipa ibbageyun hi-gatu et iddawat tu ma-lat umamleng kayun peteg.

Inapput Jesus ni emin hu lawah ni kapehpehding Satanas
25 Impan-inna-abbig ku hu intuttudduk ni hi-gayu, et humman gaputun neligat yun ewwatan. Nem edum alin aggew, ey panna-ud kulli law ni ituttuddu hu meippanggep nan Ama ma-lat nelakah yun ewwatan.
26-27 Yallin nunman ni aggew ey anin inna-ud yun Ama hu hipan ibbageyu. Eleg mahapul ni hi-gak hu mengibbegga tep nakappinhed dakeyun hi-gatu tep pinhed yuwak ey kinulug yu e intu-dak tuwak ni hi-gatu.
28 Em, nalpu-ak nan Ama di kabunyan et umli-ak eyad puyek, nem yan nunya ey hi-yanen dakeyu tep mambangngaddak di kad-an tu."
29 Et kan ida law ni disipol tuy "Kameewwasi hu muka ituttuddu, tep eleg mu law pan-inna-abbig.
30 Inamta mi law e inamtam ni emin, anin ya nemnem ni tuu. Inamtam hu pinhed ni tuun ibbaga et han tu ibega, et humman hu mika kulluga e intu-dak dakan Apu Dios."
31 Kan Jesus ni hi-gada ey "Yuwak law kakulluga,
32 nem e-helen kun hi-gayu e mekemkemtang ali, anin yan nunya et pan-inhihi-yanan yuwak et hahhakkeyyak tep wada hakkey ni hi-gayu ey um-anemut di baley tu. Nem wada hi Aman hi-gak ni kenayun.

33 Inhel ku huyya ma-lat madinel kayun hi-gak et pel-inggep ku nemnem yu. Yadda eleg mengullug ey panliligat dakeyulli, nem entan takut yu, tep makulug ni inapput ku etan ap-apun emin ni lawah eyad puyek.”

17

Ya nengidasalan Jesus idan kamengullug ni hi-gatu

1 Inhel Jesus huyya ey intangaw tu et mandasal nan Apu Dios e kantuy “Ama, nedatngan law hu gintud mun pengippeang-angan mun keiddeyyawan ku e U-ungngam. Peang-ang mu humman ni keiddeyyawan ku ma-lat ang-angen idan tuu hu kasina-gey mu.

2 Indawat mu kelebbengan kun man-ap-apun emin ni tuud puyek, ma-lat wadaen ku biyag ni endi pappeg tuddan tuun impangulug mun hi-gak.

3 Et yadda etan tuun amta daka e makulug ni Dios niya amta da-ak e hi Jesus Christo e intu-dak mun um-alid puyek, ey hi-gadalli hu mekibi-biyag ni ingganah di kad-an mu.

4 Impeang-ang kud ngunun indawat mun hi-gak hu dayaw mu et adyah e ginibbuh ku humman ni ngunuk.

5 Et yan nunya e Ama, ey peang-ang mu law hu keid-deyyawan kun henin dayaw ku eman ni wada-ak ni hi-gam eman ni eleg ni mawedadda eya wadan nunya. Peang-ang mu humman ni dayaw ku eyan pambangngadan kun hi-gam.

6 Impeamtak hu meippanggep ni hi-gam idan tuun impan-gulug mun hi-gak. Eleg ida la ni mengullug, nem pinutuk muddan mengullug ni hi-gak. Tuum ida dedan, mukun nengulug idan hi-gak niya impaka-u-unnud da tugun mu.

7 Inamta da law e emin hu impahding ku niya intuttudduk ey nalpun hi-gam.

8 Intuttudduk ni hi-gada hu tugun ni indinel mun hi-gak et u-unnuden da. Inamta da law e nalpu-ak ni hi-gam niya daka kulluga e intu-dak muwak.

9 Ama, nakka pan-iddasalidda ma-lat baddangan mudda. Beken ni yadda etan eleg mengullug ni hi-gak hu nakka pan-iddasali, nem yadda etan tuum ni impangulug mun hi-gak, tep tuum ida.

10 Endi hu tuum ni beken kun tuu. Hanniman idan tuuk e tuum ida dama, et ya dayaw ku ey meippeang-ang ni hi-gada.

11 Nganngani law peni-yanan kun hi-gadad puyek, tep um-anemuttak di kad-an mu. Ama e kekakkayyaggudan niya et-eteng kabaelan tu, ipaptek mu anhan ida eya

impangulug mun hi-gak, ma-lat mandadagyum ida henin nandagyuman ta.
12 Impapaptek kudda eyan nekihahha-adan kun hi-gada tep ya et-eteng kabaelan kun indawat mun hi-gak et endi hakey ni hi-gadan mekastigu. Ebuh etan hakey ni tuu e hi Judas, nem neipahding tep humman hu inamnuan ni impaitudek mud ehel mu.
13 Ittela-ak law, ey nakka pan-e-hela huyyan hi-gada ma-lat umamleng idan peteg henin hi-gak.
14 Intuttudduk ni emin hu tugun mun hi-gada et u-unnuden da. Et mukun anggebe-hel idaddan eleg mengullug, tep hin-appil law hu elaw da e henin elaw ku.
15 Eggak ibbagan hi-gam ni mudda pattalen hu kamengullug et yadda eleg mengullug, nem nakka ibbaga anhan ni hi-gam e baddangim ida kamengullug ma-lat eleg ida haulen Satanas e ap-apun emin ni lawah.
16 Yadda kamengullug ey eleg law man-ingngeh hu elaw dad elaw idan eleg mengullug, tep henin elaw ku hu elaw da.
17 Baddangim idan mengu-unnud ni tugun mu, tep makulug emin hu tugun mu.
18 Ittu-dak kuddan an mantuttudduddan eleg mengullug henin nengitu-dakan muwak eyad puyek ni an mantuttuddun meippanggep ni hi-gam.
19 Gapuh ni hi-gada ey i-eng-eng ku annel kun hi-gam, et u-unnuden ku hu pinhed mu, ma-lat maieng-eng ida dama et hi-gam ni ebuh hu u-unnuden da.
20 Beken ni yaddan ebuh eya disipol ku hu nakka pan-iddasali, nem anin idallin mengullug ni hi-gak ni edum ni aggew tep ya daka ituttuddu.
21 Ama, nak ida kaiddasali ma-lat mandadagyum idan emin henin nandagyuman ta. Ey ma-lat mandadagyum itsun emin et kulugen idan eleg mengullug e intu-dak muwak.
22 Peiddeyyaw kudda henin nengipedayawan mun hi-gak ma-lat mandadagyum ida henin hi-gata.
23 Pinhed kun mannenneng ni wada-ak ni hi-gada henin kawedam ni hi-gak ma-lat mandadagyum ida et pengamtaan idan eleg mengullug e intu-dak muwak, niya ma-lat amtaen da e nakappinhed mudda hu kamengullug henin neminhed mun hi-gak.
24 Ama, pinhed kun yadda kamengullug ni impangulug mun hi-gak ey mekiha-ad idan hi-gak di kabunyan, ma-lat ang-angen da dayaw kun indawat mu la eman ni eleg mu ni letuen eya puyek, tep nakappinhed muwak.

25 Ama, e kakkayyaggud ni peteg, eleg daka amtaddan eleg
mengullug ni hi-gam, nem inamta dakan hi-gak. Ey yadda
eya kamengullug ni hi-gak ey inamta da e intu-dak muwak.
26 Impeamtak ni hi-gada hu meippanggep ni hi-gam, ey
pannananeng kun pehding, ma-lat pinheden da edum da
henin impeminhed mun hi-gak et makidagyummak ni hi-
gada."

18

Ya nampapan dan Jesus
(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; Luke 22:47-53)

1 Negibbuh humman ni dasal Jesus et manglaw ida.
Inagwat da hu kulukul e Kidron ey dinteng da etan leguntan
netamman ni keyew ni olibah.
2 Hi Judas e nengihdul nan Jesus ey naka-amta tu
humman ni linawwan da, tep yadman hu daka lallawwid
Jesus.
3 Entanni ey limmaw hi Judas et tuddalli ikuyug hu
sindalu niyadda guwalyad Tempol ni intu-dak idan Pharisee
niyadda ap-apuddan padin an mempap nan Jesus e nam-
pandilag ida niya nampan-ispadah ida.
4 Inamta dedan Jesus humman ni mekapkapyan hi-
gatu et tu dammuen ida et kantun hi-gaday "Hipa yuka
hemmahemmaka?"
5 Kanday "Hi Jesus di Nazareth." Kan Jesus ni hi-gaday
"Hi-gak hi Jesus." Hi Judas e nengihdul nan Jesus ey
wadadman e kamekieh-ehneng idaddan etan ni sindalu.
6 Yan nanghelan tun kantuy hi-gatu hi Jesus, ey pin-
hakkeyey himmunay ida ey netu-liddad puyek.
7 Impidwan Jesus mewan et kantuy "Hipa yuka hemma-
hemmaka?" Ey kanday "Hi Jesus di Nazareth."
8 Kan Jesus ey "Tam kankuy 'Hi-gak humman.' Hedin hi-
gak hu yuka an hemmahemmaka, entan tu ilegat ida eya
edum ku et lumaw ida."
9 Huyya inamnuan eman lan inhel tun nunman ni kantuy
"Ama, endiddan eyan tuun impangulug mun hi-gak hu
mekastigu."
10 Pinhakkeyey inuknut Peter hu ispadah tu et palngen tu
wannan ni tangilan Malkus e bega-en ni Eta-gey ni Padi.
11 Nem inhelan Jesus hi Peter e kantuy "Pebangngad mud
asip eya ispadah mu. Ebbuluten kun manhelheltap, tep
huyya pinhed Aman meippahding ni hi-gak."
12 Inhel tu humman ey limmaw ida sindalu, ya ap-apu da
et yadda guwalyan Tempol et baluden da hi Jesus.

13 Ya nemangulun nengilawwan dan hi-gatu ey yad kad-
an Annas e aman ahwan Kayaphas e neputuk ni Eta-gey ni
Padin nunman ni toon.
14 Hi Kayaphas hu nanghel idaddan edum tun ap-apun
Jews ni kantuy "I-imman hu mettey huyyan hakey ni tuu
ma-lat panyaggudan tayun emin, nem ya itsu mettey ni
emin ni Jews."

Inhaut Peter e inamta tu hi Jesus
(Matthew 26:69-70; Mark 14:66-68; Luke 22:55-57)

15 Hi Simon Peter et ya etan hakey ni disipol ey neiunud
idad nengilawwan dan Jesus. Humman ni hakey ni disipol
ey neka-amtan etan ni Eta-gey ni Padi, et ma-nun hi-gatu
tep nekilaw nan Jesus di baley etan ni padi.
16 Nem hedin hi Peter, ey nan-eh-ehneng ngud eheb ni
luhud etan ni baley. Limmaw humman ni hakey ni disipol et
tu ehlen etan ni biin kamangguwalyad eheb ma-lat pahgep
tu hi Peter.
17 Kan nunman ni bii nan Peter ey "Kaw beken ni hi-gam
hu hakey ni disipol Jesus?" Kan Peter ey "Beken."
18 Nan-apuy ida bega-en et yadda guwalyan Tempol, tep
keteketel et mandangdang ida et makidangdang hi Peter ni
hi-gada.

Ya nemistigalan ni Eta-gey ni Padi nan Jesus
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; Luke 22:66-71)

19 Hedin hi Jesus, ey kapanhummalyaan etan ni Eta-gey
ni Padi, e tuka mennahmahi hu meippanggep idan disipol
tu et yadda intuttuddu tu.
20 Ey kan Jesus ni hi-gatuy "Nandingngel ida intuttud-
duk di katuutuu tep yad kesimsimbaan tayun Jews niyad
Tempol hu nantuttudduan kun kenayun ey yadman hu
kakeemmuemmungin dakel ni tuu. Endi nak intalun nak
intuttuddu.
21 Kele muwak kabistigalan meippanggep ni intuttudduk?
Ibegam ida etan ni nangngel ni intuttudduk et inamta da."
22 Inhel Jesus huyya ey inamping etan ni guwalyan neitak-
dul ni hi-gatu et kantuy "Kele hannitan muka penummang
ni Eta-gey ni Padi? Kaw endi lispituh muh?"
23 Kan Jesus ni hi-gatuy "Hedin neihla hu inhel ku,
ehel mu hu neihlaan ku. Kele muwak ampingen ni nak
nanghelan ni makulug?"
24 Hi Jesus e nanengtun nebabbalud ey impalaw Annas di
kad-an Kayaphas e Eta-gey ni Padi.

Ya pidwatun nengiheutan Peter e inamta tu hi Jesus
(Matthew 26:71-75; Mark 14:69-72; Luke 22:58-62)

25 Nanengtun kamandangdangdang hi Simon Peter ey
kandan hi-gatuy “Kaw beken ni hi-gam hu hakey ni disipol
etan ni binelud da?” Inhaut Peter et kantuy “Tam bekennak
ngu.”
26 Nem kan etan ni hakey ni bega-en ni Eta-gey ni Padin hi-
gatuy “Tam hi-gam etan inang-ang kun kadwan Jesus etan
di leguntan natneman ni olibah.” Humman ni bega-en ey
neiegi etan ni bega-en ni pinlang Peter tangila tu.
27 Nem inhaut mewan Peter. Pinhakkeyey simmekuk hu
manuk.

Ya nambistigalan Pilate nan Jesus
(Matthew 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; Luke 23:1-5)

28 Negibbuh hu nemistigalan Kayaphas nan Jesus ni
kamangkewa-wa et ilaw dad baley Pilate e gobernor.
Yadda ap-apun Jews ey eleg ida mekihgep, tep pi-yew ni
pekihemmulan dan Piyestah ni Passover hedin umhegep
idad baley ni beken ni Jew.
29 Et mukun immehep hi Pilate et kantun hi-gaday “Kaw
hipa kan yun nambahulan eyan tuu?”
30 Kandan hi-gatuy “Gullat kedi ngun endi bahul tu et kele
mi i-allid kad-an muh?”
31 Kan Pilate ni hi-gaday “Ilaw yu ngu et yu bistigalen
meippuun di linteg yu.” Nem kan idan Jews ni hi-gatuy
“Pinhed min ippatak, nem endi kelebbengan min Jews ni
memettey ni tuu, tep humman hu olden yun iRome.”
32 Huyyan meippahding hu amnuan eman ni inhel tu lan
elaw ni ketteyyan tun kantuy meippettak.
33 Himmegep hi Pilate di bawang et pahgep tu hi Jesus et
kantun hi-gatuy “Kaw hi-gam hu Patul idan Jews?”
34 Kan Jesus ey “Kaw nalpud nemnem mu huttan winu
dingngel mud edum ni tuu?”
35 Kan Pilate ey “Bekennak ni Jew, et humman hu
eggak amta hu meippanggep ni hi-gam. Nem hipa dedan
impahding mu et daka in-aliddan edum mun Jews niyadda
ap-apuddan padid ya?”
36 Kan Jesus ey “Beken ni henin kapan-ap-apuid puyek hu
elaw ni nan-ap-apuan ku. Tep gullat ni hanniman et wadan
mekidpap ida kamengu-unnud ni hi-gak ma-lat eleg da-ak
baluden idan Jews.”
37 Kan Pilate ey “Et patul ka tep?” Kan Jesus ey
“Makulug huttan ni inhel mu. Huyya gaputun inlian ku
eyad puyek et maiungnga-ak ni tuu ma-lat wada inna-
nuk ni mengitutuddun makulug. Emin ida neminhed ni
mengamtan makulug ey daka kulluga nakka ittuttuddu.”
38 Kan Pilate ey “Inna-nun pengamtaan ni makulug?”

Ya nengipepateyan dan Jesus
(Matthew 27:15-31; Mark 15:6-20; Luke 23:13-25)

Inhel tu huyya ey immehep mewan di kad-an idan Jews et kantuy "Endi himmak kun bahul tu.

39 Nem katootoon ey wada etan elaw yu e hedin Piyestah ni Passover, man yuka ibbagan hi-gak et nakka ibbukyat hu hakey ni neikelabut. Kaw pinhed yun ibbukyat ku hu Patul yun Jews?"

40 Nem katkuk ida etan tutu-u e kanday "Hi Barabbas hu ibukyat mu, beken tu!" Hi Barabbas ey et-eteng nambahulan tu.

19

1 Et imandal Pilate ni pan-ebligen idan sindalu tu hi Jesus.

2 Immaladda pay hu sindalun hebit et palikuhen da et papnget dad ulun Jesus. Et pebalwasian dan madlang ni kaibbalwasin patul.

3 Limmaw idad kad-an tu ni hineghegnud da e kanday "Dayaw tayu numan eya patul idan Jews!" Inhel da humman ni inamping da.

4 Immehep mewan hi Pilate et kantuddan Jews ey "Pe-hep ku etan tuu ma-lat pengamtaan yu e endi nakka hemmakan bahul tu."

5 Et umhep hi Jesus e nanengtun imbalwasi tu etan madlang niya nampenget ni hebit. Kan Pilate ni hi-gaday "Adyah etan tuu."

6 Inang-ang idan ap-apuddan padi et yadda guwalya hi Jesus ey katkuk ida e kanday "Ipetak yud krus! Ipetak yud krus!" Kan Pilate ni hi-gaday "Ilaw yu ngu et yu ipetak di krus tep endi nakka hemmakan bahul tu."

7 Kan idan Jews ni hi-gatuy "Nambahul di elaw mi tep kantuy hi-gatu U-ungngan Apu Dios, et humman hu mahapul ni mettey."

8 Dingngel Pilate huyya ey nema-man simmakut ni peteg.

9 Himmegep di baley da et ayagan tu mewan hi Jesus et kantun hi-gatuy "Kaw attu nalpuam?" Nem eleg umhumang.

10 Et kan Pilate ey "Kele eleg ka umhumang? Kaw eleg mu amta e wada kelebbengan kun mengibbukyat ni hi-gam winu mengippepettak ni hi-gam di krus?"

11 Kan Jesus ni hi-gatuy "Endi kelebbengam hedin eleg iebulut Apu Dios hu hipan pehding mun hi-gak. Et humman hu, yadda etan nengi-lin hi-gak di kad-an mu ey nela-la-med liwat da nem hi-gam."

12 Inhel Jesus huyya ey impatnan Pilate mewan ni ibbukyat et, nem ida kamantetekkuk hu Jews e kanday

“Hedin ibbukyat mu eya kantun hi-gatu patul ey bellawen dakan Cesar. Tep ya tuun kantuy hi-gatu patul ey buhul Cesar.”
13 Yan nangngelan Pilate nunya ey impa-hep tu hi Jesus et yumudung hi Pilate di kapanbistigali e kameingngadnin Nedalipeyan ni Batu. (Yad ehel ni Hebrew ey Gabbata.)
14 Nganngganih ni mandattek hu aggew ni nunman ni pandaddanan dan Piyestah ni Passover ey kan Pilate idan Jews ey “Adyah eya patul yu.”
15 Ey ida kamantetekkuk e kanday “Ilaw yu et yu ipetak!” Kan Pilate ni hi-gaday “Kaw peippettak ku patul yu?” Kan idan ap-apuddan padi ey “Endi edum ni patul mi! Hi Cesar ni ebuh.”

Ya nengipetakan dan Jesus di krus
(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; Luke 23:26-43)

16 Et iebulut law Pilate ni ellan idan Jews hi Jesus et da paipetak idan sindalun Rome di krus.
17 Impapehan dan Jesus etan krus tu et ilaw dad duntug e Golgotah e ya keibbellinan tu ey heni genit ni ulu ang-ang tu.
18 Impatak idan sindalu hi Jesus et igawwa dad nambattanan idan dewwan balud ni neipetak dama.
19 Wada impaitudek Pilate ni sinyal et ipetak dad ta-pew ni ulun Jesus di krus. Ya neitudek ey kantuy “Huyya hi Jesus di Nazareth e Patul idan Jews.”
20 Neitudek humman di tellun ehel, yad Hebrew, yad Latin niyad Greek. Ey dakel ida Jews ni nemidbid nunman, tep neihnup di Jerusalem humman ni nengipetakan dan Jesus.
21 Entanni ey kan idan ap-apuddan padi nan Pilate ey “Hullulim eman neitudek ni ‘Patul idan Jews’ et kammuy ‘Huyyan tuu ey kantuy hi-gatu hu patul idan Jews.’ ”
22 Nem kan Pilate ey “Eggak hulluli humman ni intudek ku!”
23 Yan nengipetakan idan etan ni epat ni sindalu nan hi Jesus ey illa da balwasi tu et i-peng da. Neki-la da etan andukkey ni balwasi tun inebel ni endi kugut tu.
24 Et iuungbal da e kanday “Eleg tayu bi-kia huyya, nem ibinnunut tayu et ngenamung ni hi-gatsu mengella.” Huyya inamnuan etan ni neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy
“In-epeng da balwasik niya imbinnunut da hu andukkey ni
balwasik.” *
Et humman tu-wangu impahding idan etan ni sindalu.
25 Wadaddadman di inan Jesus, hi agin inetu e hi Maria e ahwan Kelopas et hi Maria Magdalena. Immehneng idad neihnup di krus ni neipetakan Jesus.

* **19:24 19:24** Psalm 22:18

26 Inang-ang Jesus hi inetu e kaman-eh-ehneng di kad-
an etan ni nakappinhed tun disipol tu ey kantuy "Ina, yan
nunya ey ibilang mu hi ditten u-ungngam."
27 Et kantu daman etan ni disipol ey "Ibilang mu hi
ditten hi inam." Neipalpun nunman ni aggew ey ingkuyug
nunman ni disipol hi inan Jesus et manha-ad di baley da.

Ya neteyyan Jesus
(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; Luke 23:44-49)

28 Inamtan Jesus e ginibbuh tu law ni emin hu pinhed
Apu Dios ni meippahding et kantuy "Na-wew wak." Huyya
inamnuan ni impatudek Apu Dios.
29 Wadadman hu pimmait ni meinnum et ita-mel dadman
hu bulak et iplat dad paul et itumuk dad bungut Jesus.
30 Sinamtaman Jesus ey kantuy "Negibbuh ngunuk." Ey
inyuung tu ey netey.
31 Eleg pinhed idan ap-apun Jews ni mannenneng ida etan
neipetak di krus ni nunman ni aggew ni pandaddanan da,
tep yan kewa-waan tu ey Sabaduh e daka pakangngillinan
peteg tep Piyestah ni Passover. Et lumaw idad kad-an
Pilate ni mengibbega hedin dammutun hehpungen da hu
heliddan neipetak ma-lat anggegannuy netey ida et dadda
ikulung.
32 Et umitu-dak hi Pilate ni sindalu et da hepungen hu
heliddan etan ni dewwan edum Jesus ni neipetak.
33 Nem hedin hi Jesus, da ang-angen ey netey et eleg da
hepungen heli tu.
34 Nem hinudpak ni hakey ni sindalun pahul tu hu taglang
Jesus ey neukat kuheyaw niya danum.
35 Emin ida huyyan nekapkapya ey makulug tep inang-
ang ku, et mukun intudek ku ma-lat mangulug kayu.
36 Huyya inamnuan ni impatudek Apu Dios ni kantuy
"Endi an mehpung ni tu-ngal tu."
37 Ya hakey mewan ni immamnun impatudek Apu Dios
ey ya etan kantuy "Ang-ang-angen dalli etan hinudpak dan
pahul." †

Ya neikulungan Jesus
(Matthew 27:56-61; Mark 15:42-47; Luke 23:50-56)

38 Wada hi Joseph e iArimatea ni limmaw di kad-an Pilate
et tu ibega e ellan tu annel Jesus ma-lat tu ikulung. In-
abulut Pilate et alen Joseph etan annel Jesus et tu ikulung.
Hi Joseph hu hakey ni kamengullug nan Jesus, nem eleg tu
peam-amta, tep kaumtakut idan Jews.

† **19:37 19:37** Sekariah 12:10

39 Hi Nikodemus e hi-gatu la etan limmaw di kad-an Jesus
ni hileng ey in-ali tu dama bangbanglun kameihha-ad di
annel ni netey e nganngganih ni neliman kiloh.
40 Et mambaddang idan nengiha-ad nunman ni bang-
banglud annel Jesus et libutan dan mablah ni luput, tep
humman elaw idan Jews ni daka pemaptek ni annel ni
meikkullung.
41 Ya etan di neihnup di nengipetakan dan Jesus, ey
wadadman hu leguntan wada pakekapyan kulung ni endi
ni neikulung diman.
42 Et gapu tep yan nunman ni aggew ey pandaddanan dan
Piyestah ni Passover ey yan kewa-waan tu ey Sabaduh ey
ingkulung dadman hi Jesus tep neihnup.

20

Ya netagwan Jesus
(Matthew 28:1-8; Mark 16:1-8; Luke 24:1-12)
1 Kamangkewa-wan Linggu ey limmaw hi Maria Mag-
dalena di kulung Jesus ey inang-ang tu e naglid etan batun
neitengeb di kulung.
2 Et mambebessik ni limmaw di kad-an Peter et ya etan
nakappinhed Jesus ni disipol tu et kantun hi-gaday "Inla da
annel Apu Jesus di kulung, tawwey ngu nengilawwan da!"
3 Et besiken di Peter ni limmaw di kulung.
4 Linakhingan etan ni hakey ni disipol hi Peter et mabukul
ni dimmateng di kulung.
5 Nem eleg humgep. Inhi-dip tu kulung ey attukaw hu
annel Jesus, ebuh hu libut ni annel tun wada.
6 Dimmateng dama hi Peter et ipa-yuh tun humgep. Ey
inang-ang tu dama libut ni annel Jesus
7 et ya libut ni ulu tu. Ya etan libut ni ulu tu ey neappil ni
neludun.
8 Et humgep dama law etan hakey ni disipol et ang-angen
tun emin ey kinulug tu e netagwan hi Jesus.
9 Tep ingganah nunman ey eleg da awatan etan im-
patudek Apu Dios ni kantuy metegguan hi Jesus.
10 Et umenamut ida.

Ya nampeang-angan Jesus nan Maria Magdalena
(Matthew 28:9-10; Mark 16:9-11)
11 Hedin hi Maria, ey hini-yan dad kulung e kaumnangi-
nangih. Inhi-dip tu bawang ni kulung
12 ey inang-ang tu dewwan anghel e mablah balwasi
da e yimmudung idad neiha-adan la nin annel Jesus.
Yimmudung etan hakey ni anghel di petek ni nengiulluan
Jesus, ey ya etan hakey di andayyan.

13 Kandan Maria ey “Kele kaka umnanginangih?” Kantun
hi-gaday “Tep illa da annel Apu Jesus ey eggak amta
nengilawwan da.”
14 Inhel tu huyya et manwingi ey wada inang-ang tun tuun
immehneng di dingkuggan tu. Hi Jesus humman, nem eleg
tu immatunan.
15 Et kan Jesus ni hi-gatuy “Kele kaka mannengngih? Hipa
muka hemmahemmaka?” Kan Maria na-mu ngu nem hi-
gatu etan kamampaptek idan keyew ni neitnem diman et
kantun hi-gatuy “Apu, hedin hi-gam hu nengalan annel
Jesus, itudum hu mu nengiha-adan et nak alen.”
16 Himmapit hi Jesus et kantuy “Maria.” In-ang-ang Maria
ey inimmatunan tu et kantuy “Rabboni.” (Huyya ey ehel ni
Hebrew e ya keibbellinan tu ey “Mittuduh.”)
17 Kan Jesus ni hi-gatuy “Entan tu itettenged ni hi-gak, tep
eggak ni lumaw di kad-an Ama. Lakkay kumad kad-an idan
kamengullug ni hi-gak e impan-agik et ehelen mun hi-gada
e mambangngaddak di kad-an Ama e Ameyu dama ey Dios
ku niya Dios yu.”
18 Et lumaw hi Maria Magdalena di kad-an idan disipol
Jesus et kantuy “Inang-ang ku hi Apu Jesus.” Et ehlen tun
hi-gada inhel Jesus.

Ya nampeang-angan Jesus idan disipol tu
(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49)

19 Mahmahdem nunman ni Linggu ey neamung ida
disipol Jesus e inlekbi da tep ida kaumtatakut idan ap-
apuddan Jews. Nem pinhakkeyey wada hi Jesus e im-
mehneng di kad-an da et kantun hi-gada ey “Meweddan
hi-gayu linggep.”
20 Et peang-ang tu liput idan ngamay tun nepatak et
ya taglang tun nehudpak. Ey immamleng idan peteg ni
nenang-angan dan Apu Jesus.
21 Kan Jesus mewan ey “Meweddan hi-gayu linggep. Ittu-
dak dakeyu henin nengitu-dakan Aman hi-gak et kayu
mantuttuddu.”
22 Ginibbuh tun inhel huyya ey hineng-aban tudda et
kantuy “Dawat yu Ispirituh Apu Dios.
23 Ya tuun mantuttuyyun liwat tu, ey kanyuy ‘Pessinsahan
Apu Dios hu liwat mu,’ ey makulug ni pessinsahan tu.
Nem ya tuun eleg mantuttuyyun liwat tu, ey kanyuy ‘Eleg
pessinsahin Apu Dios hu liwat mu,’ ey makulug ni eleg tu
pessinsahi.”

Ya nengipeang-angan Jesus ni ngamay tun Tomas

24 Hi Tomas e nginedanan dan hi Dupi-il e hakey ni disipol
Jesus, ey eleg tu ang-angen hi Jesus, tep endin nunman ni
inlian tu.
25 Kan idan edum tun disipol ey "Inang-ang mi hi Apu
Jesus." Nem kantuy "Pakkadek ang-angen ku et tedeken
ku hu liput ni nepatak di ngamay tu niya mahapul ni
keppaen ku etan nehudpak di taglang tu et hannak kuluga
e netagwan."
26 Nelabah walun aggew ey neamung ida mewan hu
disipol Jesus e wada law hi Tomas ni nunman. Neilekbi
habyen, nem endi mewan maptek ey wada hi Jesus e
immehneng di kad-an da. Kantuy "Meweddan hi-gayu
linggep."
27 Et kantun Tomas ey "Ang-ang mu eya ngamay ku
et tedeken mu liput ku. Kapam pay eya nehudpak di
taglang ku. Entan law pandewadewam, nem kulug mu e
netagwannak."
28 Ey kan Tomas ni hi-gatuy "Makulug e hi-gam hu Ap-apu,
niya hi-gam hu Dios ku!"
29 Kan Jesus ni hi-gatuy "Kinulug muwak law tep inang-
ang muwak. Nem man-am-amleng ni peteg hu tuun
kamengullug ni hi-gak, anin ni eleg tuwak ang-angen."

Ya gaputun neitudkan emin eyan neitudek

30 Dakel pay hu impahpahding Jesus ni miracles ni eleg
maitudek eyad libluh.
31 Nem neitudek ida huyya ma-lat kulugen yu e hi Jesus
hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu niya ma-lat
kulugen yu e hi-gatu hu U-ungngan Apu Dios et meidwatan
kayun biyag ni endi pappeg tu tep ya yuka pengullug ni
hi-gatu.

21

Ya nampeang-angan Jesus idan ni pitun disipol tu

1 Entanni ey nampeang-ang mewan hi Jesus idan disipol
tud kad-an ni baybay di Tiberias. Heninnuy neipahding:
2 Wadad Simon Peter, hi Tomas e daka ingngadnin hi Dupi-
il, hi Nathaniel di Kanah di Galilee, yadda etan dewwan u-
ungngan Sebedi et yadda dewwan edum dan disipol Jesus.
3 Kan Peter ey "Umlawwak ni an menebbukul ni deleg."
Ey kan idan edum tuy "Mekillaw kamin hi-gam." Et
mambangkadda et ilallabbi dan nantabukul, nem endin
hekey tinebukul da.
4 Kamangkewa-wa ey wada hi Jesus e kaman-eh-ehneng
di gilig ni baybay, nem eleg da immatunan e hi-gatu
humman.

5 Immehel ni hi-gada e kantuy “Kaw wada sinebukul yu
e aaggik?” Kanday “Tam endi nisin hekey.”
6 Kantun hi-gaday “Bekah yu tabukul yud appit ni
winannan ni bangka et dakel ellan yu.” Et bekahen da
tabukul dadman ey dakel numan hu netabukul ni deleg et
eleg da hangguyud hu tabukul di bangka tep mebel-at.
7 Ey kan etan ni disipol ni nakappinhed Jesus nan Peter
ey “Hi-gatu hi Apu Jesus.” Dingngel Peter humman ey
nambalwasi tep nammu-lih et dumep-ah et lumaw di kad-
an Jesus.
8 Nanha-ad ida edum di bangka e daka pan-igguyud hu
tabukul ni napnun deleg. Neihnup idad gilig ni baybay e
wada hanggatut na-mun ebuh ni mitroh hu kadinawwi da.
9 Dimmakal ida ey inang-ang da ngimmaban apuy ni
kapampengittangtangin Jesus ni deleg ey wada sinapay.
10 Kan Jesus ey “I-li kayun deleg ni sinebukul yu.”
11 Limmaw hi Peter di bangka et idekal tu etan tabukul.
Napnu tabukul ni etta-teng ni deleg e hanggatut et nelima
et tellu. Mebel-at etan tabukul tep napnun deleg, nem eleg
mebi-ki.
12 Kan Jesus ni hi-gada ey “Ikeyuy et mangan itsu.” Ida
kaum-e-gen ni mengibbeggan ngadan tun nenang-angan da,
tep inamta da e hi-gatu hi Apu Jesus.
13 Illa tu etan sinapay niya deleg et iwatwat tun hi-gada.
14 Huyya pitlutun nampeang-angan Jesus idan disipol tu
neipalpun netagwan tu.

Ya nan-ung-ungbalan di Peter nan Jesus

15 Immipah ida ey kan Jesus nan Simon Peter ey “Simon
e u-ungngan John, kaw e-etteng impeminhed mun hi-gak
nem yadda eya edum mu?” Kantun Jesus ey “Em, Apu.
Inamtam e pinhed dakan hi-gak.” Kan Jesus ni hi-gatuy
“Ipaptek mudda kamengullug ni hi-gak henin kapemaptek
ni kamampattul ni impah ni kalneroh.”
16 Impidwan Jesus e kantun Simon ey “Simon e u-ungngan
John, kaw pinhed muwak?” Kan mewan Peter ey “Em, Apu.
Inamtam e pinhed dakan hi-gak.”
Kan mewan Jesus ni hi-gatuy “Ipaptek mudda kamengul-
lug ni hi-gak henin kapemaptek ni kamampattul ni impah
ni kalneroh.”
17 Impitlun Jesus et kantuy “Simon e u-ungngan John, kaw
pinhed muwak?” Makaggeh law nennem Simon Peter tep
kaippenidpidwan Jesus ni e-helen humman ni hi-gatu et
kantun Jesus ey “Apu, inamtam ni emin. Inamtam et pinhed
dakan hi-gak.”

Kan Jesus ni hi-gatuy “Ipaptek mudda kamengullug ni
hi-gak henin kapemaptek ni kamampattul ni impah ni
kalneroh.
18 Dengel mu eya makulug ni e-helen ku. Yan muka
penikkeni, ey nambalwasi ka ni limmaw kad pinhed mun
lawwan. Nem hedin mea-amma kalli, ey iddewdew mulli
ngamay mu et baluden ni edum ni tuu et ilaw dakad eleg
mu pinhed ni lawwan.”
19 Humman inhel Jesus tep pinhed tun amtaen Peter hu
elaw alin ketteyyan tu ma-lat kaideyawan Apu Dios. Et kan
Jesus nan Peter ey “U-unnud muwak.”

Ya nanghelan Jesus nan hi Peter ni meippanggep nan John

20 Nanligguh hi Peter ey inang-ang tu etan disipol ni
nakappinhed Jesus e kameitu-tu-nud ni hi-gada. Hi-gatu
la hu neitakdul nan Jesus ni nengannan dad Jerusalem, et
ibega tun hi-gatu hedin hipan hi-gada hu mengihdul ni hi-
gatu.
21 In-ang-ang Peter nunman ni disipol et kantun Jesus ey
“Apu, hipalli dama mekapkapyan hi-gatu?”
22 Kan Jesus nan Peter ey “Kaw hedin kangkuy mannen-
neng alin mategu ingganah ni pambangngadan ku, ey kaw
hipa humman ni hi-gam? U-unnud muwak.”
23 Gapun nunyan inhel Jesus ey nanhinap e kanday
eleg ali mettey humman ni disipol. Nem beken humman
ni inhel Jesus, tep kantun ebuh ey “Kaw hedin kangkuy
mannenneng alin mategu ingganah ni pambangngadan ku,
ey kaw hipa humman ni hi-gam?”
24 Hi-gak hu disipol Jesus ni nenang-ang ni emin idan
nunyan neipahding et itudek ku. Ey inamta mi e makulug
ida huyyan intudek ku.

Ya nanggillig ni neitudek

25 Dakel ida impahpahding Jesus ni eleg maitudek. Tep
gullat ni ittudek idan emin et umkulang pay eya puyek ni
pengihha-adan idan libluh ni meittuddek.

Ya Impahpahding Idan Apostles

1 Agik Teofilo,
Yad etan di nemangulun intudek kun hi-gam ey inhel kud
man ni emin hu impahpahding Jesus niya intuttuddu tu
eman ni laputu
2 ingganah eman ni nengipeenamutan Apu Dios ni hi-
gatud kabunyan. Eleg ni umenamut di kabunyan, ey
intuttuddu tuddan pinili tun apostles tu hu tugun ni nalpun
Ispirituh Apu Dios ni pinhed tullin pehpehding da.
3 Neipalpu eman ni netagwan tu ingganah ni linawwan
tu lad kabunyan ey nampeang-ang idan apostle tun na-
pat ni aggew niya dakel impahding tun mengippeamtan hi-
gada e makulug ni netagwan. Ey intuttuddu tun hi-gada hu
meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios.
4 Yan eman ni pinhakkey ni daka pengngannin emin,
ey kantun hi-gaday "Entan tu ni hi-yan hu Jerusalem et
hegeden yu etan inhel kun impakulug Ama ni iddawat tun
hi-gayu.
5 Hi John ey danum hu impemenyag tuddan tuu, nem eleg
melebbah hu pigan aggew ey mebenyagan kayun Ispirituh
Apu Dios." *

Ya inenamutan Jesus di kabunyan

6 Yan pinhakkey ni nampeang-angan Jesus ida apostles
tu ey kandan hi-gatuy "Apu, kaw yan nunya law hu
pengibbangngadan mun gubilnu mid Israel?"
7 Kan Jesus ni hi-gaday "Ngenamung hi Apu Dios ni
nuntan tep hi-gatu Ap-apun emin, et eleg mahapul ni
amtaen yu hedin pigan tu.
8 Nem dewwaten yulli hu Ispirituh Apu Dios et mewedda
kabaelan yun mengituttuddun meippanggep ni hi-gak di
Jerusalem, yad Judea, yad Samaria, niyad emin di kebebbe-
bley di puyek."
9 Inhel Jesus huyya ey inang-ang da e nampalaw lad
kabunyan ey pinhakkeyey hinenian ni kulput et eleg law
meang-ang.
10 Nanengtun daka itattangaw di kabunyan e daka pe-
unnuunnudi la ey pinhakkeyey wadadda dewwan tuun
nambalwasin mablah ni immehneng di kad-an da.
11 Kan idan nunman ni dewwan tuu ey "Hi-gayun tuud
Galilee, kele yuka itattangaw di kabunyan? Hi Jesus ni

* **1:5 1:5** Ang-ang yu John 14:16-17 et ya 16:7-15

inang-ang yun limmaw lad kabunyan ey mambangngad ali. Ya elaw ni inang-ang yun linawwan tu lad kabunyan ey henin nunman ali mewan elaw tu hu pambangngadan tu."

Ya nemilian dan neihullul nan Judas

12 Yad Duntug e Olibah hu neipahdingan nunya. Negibbuh humman et mambangngad idad Jerusalem. Humman ni duntug ey wada han kilometro ni ebuh ni kadinawwi tud Jerusalem.

13 Dimmateng idad Jerusalem et meni-weh idan himmegep etan di kuwaltuh ni meikkadwan gladuh etan ni baley ni daka panhahha-adi. Humman idan himmegep di bawang ey hi Peter, hi John, hi James, hi Andrew, hi Philip, hi Tomas, hi Bartolomew, hi Matthew, hi James e u-ungngan Alpaeus, hi Simon e Zealot, ni hi Judas e enak James.

14 Kenayun ni ida kameemmung ni mandasal. Anin idan bibi-i, hi inan Jesus et yadda agi tun laki ey ida kamekiemmung ni mekiddasal ni hi-gada.

15 Ya eman ni pinhakkey ni neamungan idan kamengullug e limmaw idan hanggatut et dewampulu ey immehneng hi Peter et kantun hi-gaday

16 "Hi-gayun kaegiegi, immamnu tu-wangu eman inhel lan David e patul ni impeamtan Ispirituh Apu Dios ni higatun meippanggep Judas e nengipenguluddan guwalyan Tempol ni mempap nan Jesus.

17 Hi Judas hu hakey ni hi-gamin hampulu et dewwan apostles, tep hi-gatu dama hakey ni nepilin mekibbaddang di ngunu mi."

18 (Ya etan tangdan Judas ni nengihdulan tun Jesus ey neigtang di puyek e yadman hu nampuhuhan tu et ma-gah et mebeghi egeh tu.

19 Emin ida tutu-ud Jerusalem ni nangngel nunman ni neipahding ey nginadnan da humman ni puyek ni Akeldama e ya keibbellinan tu ey Puyek ni Nekuheyawan.)

20 Intuluy Peter ni immehel e kantuy "Wada inhel Apu Dios ni impaitudek tud libluh ni Psalms ni meippanggep nan Judas e kantuy

'Mebe-ew alin ingganah hu baley tu tep endilli an manhaad.' †

Ya pay hakey ni neitudek ey kantuy 'Wadalli meihhullul ni hi-gatud saad tu.' ‡

21-22 Et humman gaputun mahapul ni wada hakey ni meihhullul nan Judas, et pan-e-dum min an mengituttuddun neteyyan niya netagwan Jesus. Nem mahapul ni ya

† **1:20 1:20** Psalm 69:25 ‡ **1:20 1:20** Winu "ngunu tu." Psalm 109:8

etan nekikkillaw ni hi-gatsud Jesus meippalpu eman ni nemenyagan John ni hi-gatu ingganah ni netagwan tu et umenamut di kabunyan."

23 Wadadda etan dewwan pinutuk dan pampillian da e hi Joseph Barsabas e kandan hi Justus et hi Mathias.

24 Nandasal ida e kandad dasal day "Apu Dios, inamtam ni emin hu nemnem ni tuu, et humman hu mika ibbagan hi-gam hedin hipadda eyan dewwan tuu hu pinilim

25 ni meihhullul nan Judas e nengiwelak ni kina-apostoles tu et lumaw di neiappitan tu dedan."

26 Negibbuh ni nandasal ida et ibubunut da ey hi Mathias hu nepilin meihhullul et hi-gatu law hu nei-dum ida etan ni hampulut hakey ni apostles Jesus.

2

Ya newadaan ni Ispirituh Apu Dios idan kamengullug

1 Nedatngan hu aggew ni Pentecost ey neamung idan emin hu kamengullug.

2 Ey pinhakkeyey wada kamambungngug e heni na-let ni dibdib ni nalpud kabunyan ey napnu etan bawang ni baley ni neamungan da.

3 Entanni ey nei-peng ni hi-gada heni tebel ni apuy.

4 Pinhakkeyey newadan hanhakkey ni hi-gada hu Ispirituh Apu Dios et daka pan-ihhapit hu nambakbaklang ni hapit tep humman ni Ispirituh hu nengipehapit ni hi-gada.

5 Yan nunman ni tsimpuh ey wadaddad man Jerusalem hu kamengullug nan Apu Dios ni Jews ni nangkalpud kebebbebley di puyek.

6 Yan nangngelan idan tuun nunman ni kamambungngug ey neamung idan emin. Ey natngadda tep dingngel da e ya ehel da hu kapan-ihhapit idan nunman ni kamengullug nan Jesus.

7-8 Wada hakkey ida etan ni tuu ey kanday "Tam iGalilee ida kaya. Nem kele amta da nambakbaklang ni hapit tayu?

9-11 Ma-nu tep Jews itsun emin, nem nambakbaklang hapit tayu tep nanhihin-appil ni bebley hu nalpuan tayu. Wadaddan hi-gatsu hu iPartia, iMedes, iElam, iMesopotamia, iJudea, iCappadocia, iPontus, iAsia, iPaligya, iPampilya, iEgypt, ey yadda iLibya ni neihnup di Cyrene. Wadadda pay edum tayun nalpud Rome, yad Crete et yad Arabia. Ey wadadda edum tayun beken ni Jews, nem ida kamenguunnud ni Tugun Moses. Ey kele daka pan-ihhapit di hapit tayun daka pampengituttudduin kamengippetngan impahding Apu Dios?"

12 Ida kametemman nunman ni neipahding et wada
hakkey ni hi-gada ey kanday “Hipa na-mu elaw tu huyya?”
13 Nem wadadda edum ni dadda kaheghegnuda e kanday
“Nebuteng ida mannuman humman ni tutu-u.”

Ya intuttuddun Peter
14 Entanni ey immehneng hi Peter et yadda etan hampulut
hakey ni edum tun apostles et eleten tun umhel idan
katuutuu e kantuy “Hi-gayuddan edum min Jews niya hi-
gayuddan nampambebley di Jerusalem, pakadngel yu et
awatan yu eya e-helen kun hi-gayu.
15 Kanyuy nebuteng kami, nem eleg tep kaw wada
kamebutteng ni hanneyan ta-nang tu?
16 Huyyan kamekapkapya hu inamnuan eman ni inhel lan
Joel e prophet ni inhel Apu Dios ni kantuy
17 ‘Yallin udih ni aggew ey peellik hu Ispirituh kud emin
ni tuu et peamtaddallin u-ungnga yuddan bibi-i
niyadda lalakki hu pinhed kun e-helen ni hi-gayu.
Wadalli peang-ang kuddan kamenikken niya pei-
innep kuddallin nangkea-amma hu mekapkapyan
edum ni aggew.
18 Anin idallin bega-en kun lalakki niyadda bibi-i et peellik
ni hi-gada hu Ispirituh ku et peamta da hu hipan e-helen
ku.
19 Wadalli peang-ang kud kabunyan niyad puyek ni ket-
ngaan ni tuu. Ey wadalli ang-angen yun kuheyaw, ya apuy
niya ahuk.
20 Me-ngetan ali aggew niya mambalin alin heni kuheyaw
hu bulan et han medatngi humman ni anggetakkut ni aggew
ni gintud kun penuwetan kuddan tuud puyek.
21 Et emin ali hu mambeggan baddang ni hi-gak ni nunman
ni aggew ey mehellakniban.’ ” *
22 Intuluy Peter e kantuy “Hi-gayuddan tuud Israel, dengel
yu eya e-helen kun hi-gayu. Hi Jesus di Nazareth ey indawat
Apu Dios ni hi-gatu et-eteng ni kabaelan tu et ipahding
tudda dakel ni miracles ni kaketngain tuu et yadda edum
ni pengi-immatunan e hi-gatu intu-dak Apu Dios. Inamta
yu huyya tep inenang-ang yu.
23 Nem impapetey yu huyyan hi Jesus idan tuun nangke-
liwtan e impatak dad krus, nem inamta dedan Apu Dios
humman ni impahding yu, tep humman hu planuh tu.
24 Nem sinegun Apu Dios et mategun nunya, tep eleg
mabalin ni an mannananeng ni netey.
25 Huyya inamnuan ni intudek lan David e kantuy

* **2:21 2:21** [17-21] Joel 2:28-32

'Inamtak e wadan hi-gak hi Apu Dios ni kenayun, et
humman hu nakka makaddinnel ni tuka pemaptek
ni hi-gak.
26 Et humman hu, nakka man-am-amleng niya nakka
itekkutekkuk hu nakka penaydayaw ni hi-gam e Apu Dios,
tep nakka makaddinnel ni tegguan muwak alin ketteyyan
ku.
27 Tep inamtak e Apu et eleg muwak na-yunad kulung,
tep eleg mu pinhed ni nak mebwel di diman, tep pinutuk
muwak ni bega-en mu.
28 Impeamtam ni hi-gak e tegguen muwak ni ketteyyan ku.
Et nakka man-am-amleng tep wada kan kenayun ni hi-
gak.' " †

29 Intuluy Peter ni immehel e kantuy "Agik ida, pinhed
kun amtaen yu e beken hi David hu tuka pan-e-hela. Tep hi
David e ammed tayu ey netey dedangngu la, et nanengtun
immen etan gungat tu eyad kad-an tayu.
30 Hi David ey hakey ni prophet lan Apu Dios, et humman
hu amta tu hu inhel Apu Dios e kantuy 'Wadalli hu hakey ni
melpud helag David ni meihhullul ni hi-gatun pan-ap-apun
emin ni tuu.' Et huyya hu inamnuan tu.
31 Inamtan David mewan huyyan ketegguan Jesus Christo
et mukun inhel tu la e kantuy
'Eleg mena-yun hi Christo di kulung et eleg mebwel hu
annel tu.'
32 Hi Jesus hu tuka pan-e-helan sinegun Apu Dios ey mika
ihhudut e makulug tep inang-ang mi. ‡
33 Sinegu tu et paenamut tud kabunyan et yumudung di
winannan tu et idwat tun hi-gatu hu kelebbengan tun
mengippeellin Ispirituh Apu Dios ni hi-gami e humman la
eman impakulug tu. Huyyan inlian ni Ispirituh Apu Dios
hu dingngel yu niya inang-ang yun nunya.
34-35 Eleg lumaw hi David di kabunyan, nem intudek tu
dedan huyyan nunman e kantuy:
Kan Apu Dios nan Apuk ey 'Yudung kad winannan ku
ingganah peka-apputen kuddan emin hu buhul mu.' "

36 Kan mewan Peter ey "Hi-gayun edum kun Jews, pinhed
kun peamtan hi-gayu e ya etan impapetey yu e hi Jesus ey
hi-gatu pinutuk Apu Dios ni Ap-apu tayu niya Christo ni
mengippaptek ni emin ni tuu!"

37 Dingngel idan tuu huyya ey maggeh ni peteg hu
nemnem da, et kandan Peter et yadda edum tun apostles
ey "Hi-gayun aaggi mi, hipa tep law pehding mi?"

† **2:28 2:28** [25-28] Psalm 16:8-11 ‡ **2:32 2:32** [24-32] Psalm 16:8-10

38 Kan Peter ni hi-gaday “Mahapul ni mantuttuyyu kayun
emin ni liwat yu ey kullugen yu hi Jesus Christo niya
pebenyag kayu ma-lat mepesinsahan hu liwat yu et dawa-
ten yu hu Ispirituh Apu Dios.
39 Tep impakulug Apu Dios humman ni hi-gatsu, yaddalli
u-ungnga tayu niyaddan emin hu katuutuud kebebbebley
ni pambalin tullin mengullug ni hi-gatu.”
40 Huyyadda inhel Peter ni hi-gada et tugunen tudda
e kantuy “Abulut yu hi Jesus ni mengippaptek ni hi-
gayu niya iwelak yudda lawah ni elaw yu ma-lat eleg
dakeyulli kastiguen Apu Dios ni pengastiguan tuddan tuun
nangkeliwtan!”
41 Yan nunman ni aggew ey limmaw idan tellun libu hu
tuun nengulug ni inhel Peter et pebenyag ida et mei-dum
idad kamengullug nan Jesus.
42 Et mekiammuammung idan man-eddal ni kaituttud-
duddan apostles, nekidasal idan hi-gada niya nekikan idan
hi-gadan daka penginnemnemin neteyyan Jesus.

Ya elaw idan nengulug nan Jesus ni laputu

43 Dakel hu impahding idan apostles ni miracles et yadda
edum ni pengi-immatunan ni et-eteng ni kabaelan Apu
Dios et ida kametngan emin hu tuun nenang-ang-ang idan
nunman.
44 Emin ida etan kamengullug ey kenkenayun ni ida
kameemmuemmung ey ida kaman-uunnud ni emin. Emin
hu daka lelmua ey daka iddawsi edum da.
45 Hedin wada kahapulan ni edum da, ida kaum-igtang
hu edum ni puyek da et ya hipan tenged da, et ya pihhuh
ni nanggatngan da ey daka iddawsidda kamanheppul,
meipuun di kahapulan da.
46 Kenkenayun ni ida kameemmuemmung di Tempol. Ey
hedin negibbuh idan nandayaw ey ida nengan di baley ni
hakey ni hi-gada. Ey et-eteng salamat dan Apu Dios niya ida
kaman-am-amleng ni manhin-e-kan ni kennen da.
47 Emin ida ey daka daydayawa hi Apu Dios ey katet-
tebaladdan tuu. Kewa-wa-wa ey ida kamangke-dumi hu
kamengullug ni kahellaknibin Apu Dios.

3

Ya na-kalan ni pi-day etan ni tuu

1 Hakey ni hambatenganan ey limmaw di Peter nan
John ni an mandasal di Tempol, tep hambatenganan hu
kapandasalin tuudman.
2 Ey wada etan lakin nedahuy ngu dedan ni neiungngaan
tu etan di Kakkayyaggud ni Eheb di Tempol. Wada

kamengillaw ni hi-gatud man ni kewa-wa-wa et an
mangkekkeddew ni pihhuh idan kamelebbah ni kaumlaw
di Tempol.
3 Kamangkelebbah di Peter nan John ey kamangkekdew
ni pihhuh.
4 In-ang-ang dan hi-gatu et kan Peter ey "Iang-ang mun
hi-gami."
5 In-ang-ang tun hi-gada ey kantu na-mu ngu nem iddaw-
tan dan pihhuh,
6 nem kan Peter ni hi-gatuy "Endi katteg pihhuh min
iddawat min hi-gam, nem baddangan daka. Imay, ehneng
ka et dumlan ka tep binaddangan dakan Jesus Christo di
Nazareth."
7-9 Et tengeden Peter hu wannan ni ngamay tu et
peehneng tu ey pihakkeyey kayyaggud law heli tu ey na-
let law ni umdalan et mekihgep ni hi-gadad Tempol. Emin
ida etan tuud Tempol ey inang-ang da etan tuun kaumdalan
law ey kamanya-ya-dan ni gaya tun menaydayaw nan Apu
Dios.
10 Inimmatunan da e hi-gatu la etan kamangkekkeddew
etan di Kayyaggud ni Eheb ni Tempol et matngaddan emin
ni nunman ni neipahding ni hi-gatu.

Ya intuttuddun Peter di Tempol

11 Neamungan idan tutu-u humman ni laki e tuka itet-
tenged di Peter nan John etan di Balkon Solomon. Wada
hakkeyey daka itettekel tep natngaddan emin ni nunman
ni kayyaggud ni peteg ni neipahding.
12 Entanni ey kan Peter idan etan ni tuu ey "Hi-gayun
edum kun helag Israel, kele kayu kametnga et dakemi
kaitettekel? Kaw kanyu nem ya kabaelan mi niya kaki-
nayyaggud mi hu nengipadlan eyan tuu?
13-14 Beken ni hi-gami, nem hi Jesus Christo hu
nengipeyaggud ni hi-gatu. Tep hi Apu Dios e dinaydayaw
di Abraham, hi Isaac, hi Jacob, niyadda la eman aammed
tayu ey impedaydayaw tu etan bega-en tun U-ungnga tu
e hi Jesus eyad neipahding. Endin hekey bahul tu tep
hedin hi-gatu, man kayyaggud ni peteg, nem impadpap yu
et ilaw yud kad-an Pilate et kanyuy nambahul. Kan Pilate
ey ibbukyat tu- et tep endi bahul tu, nem ihik yun pepettey
tu et ya etan tuun pimmatey hu impebukyat yu.
15 Pintey yu hi Jesus e kakelpuin biyag ni endi pappeg tu,
nem sinegun Apu Dios. Makulug huyyan mika e-ehhela tep
inang-ang mi.

16 Ya kabaelan Jesus niya dinel min hi-gatu hu nangkal ni
dahuy eyan lakin yuka ang-ang-anga. Et deh e kayyaggud
law.
17 Agik ida, makulug et hi-gayu niyadda ap-apu yu ey
lawah hu impahding yun Jesus, nem umhulun hu eleg yu
pengamtaan ni hi-gatu.
18 Nem huyyan impahding yu hu nengipeamnuan Apu
Dios ni inhel idan eman lan prophets tu e hi Christo, e
mengippaptek ni tuu ey mahapul ni panlelehhanan tu.
19 Nem anin hanniman et mahapul ni mantuttuyyu kayun
liwat yun Apu Dios ma-lat pesinsahan tu liwat yu et
pelinggep dakeyu,
20 niya ma-lat itu-dak tulli mewan hi Jesus Christo e
pinutuk tun pan-ap-apu tayu.
21 Nem manhahha-ad nid kabunyan ingganah um-amnun
emin etan pinhed Apu Dios ni meippahding eyad puyek ni
impeamta tudda lan prophets tu.
22 Makulug huyya tep yan eman lan nebayag ey wada
inhel Moses idan aammed tayu e kantuy
'Puttuken alin Apu Dios hu hakey ni prophet ni hi-gatsun
henin hi-gak. Mahapul ni u-unnuden yullin emin hu
e-helen tun hi-gayu.
23 Yaddalli etan tuun eleg mengu-unnud ni e-helen nunman
ni prophet ey mepattal idallid tuun Apu Dios et mekas-
tigudda.' "
24 Intuluy Peter e kantuy "Emin ida la prophets Apu
Dios meippalpun Samuel ey impeamta dadda eya kamekap-
kapyan nunya.
25 Ey hi-gayu keippeamnuan idan panyaggudan ni im-
pakulug Apu Dios ni impeamtaddan prophets tu ey nei-
dum kayud nekitbalan Apu Dios idan aammed tayu. Huyya
inamnuan ni inhel Apu Dios nan Abraham e kantuy
'Bendisyonan kuddalli emin tuud puyek gapuh idan helag
mu.' *
26 Et mukun hi-gatsun Jews hu nemangulun nengitu-
dakan tun U-ungnga tu ma-lat peyaggud daitsu et iwalleng
tayudda lawah ni elaw."

4

Ya nemistigalan idan ap-apuddan Jews di Jerusalem nan Peter et hi John

1 Nanengtun kaman-e-ehhel di Peter nan John ey dim-
mateng ida etan Jews ni ap-apuddan padi, yadda ap-apun
guwalyad Tempol niyadda Sadducee.

* **3:25 3:25** Genesis 22:18

2 Ey bimmunget ida tep kaittenuttuddud Peter nan John e
netaguan hi Jesus, et humman kakulugan tu e kameteggui
netey.
3 Mahmahdem ni nunman ey dimpap dad Peter nan John
et ikelabut dadda ingganah ni newa-waan tu.
4 Nem dakel ida nengulug ni nunman ni intuttuddud Peter
nan John, tep limmaw ni liman libu hu bilang ni lalakkin
nengulug. (Eleg makibilang ida bibi-i niyadda u-ungnga.)
5 Yan newa-waan tu ey neamung idad Jerusalem hu
ap-apuddan Jews, yadda etan peppengngulwan, niyadda
kamantuttuddun Tugun Moses.
6 Wadaddadman di Annas e Eta-gey ni Padi, hi Kayaphas,
hi John, hi Alexander niyadda aaggin Annas.
7 Da impaewit di Peter nan John et kandan hi-gaday
"Hipa impahding yun nangkal ni dahuy eyan tuu? Hipa
nemaddang ni hi-gayu et dammutun han-ekal yu dahuy tu?"
8 Impetuled ni Ispirituh Apu Dios hi Peter, et kantuy
"Dengel yu e hi-gayuddan ap-apu niya hi-gayuddan pep-
pengngulwan.
9 Hedin ya umhulun ni kebistigalan min nunya ey ya
kayyaggud ni impahding mi eyan nedahuy niya inna-nun
yimmaggudan tu ey dengel yu eya e-helen ku.
10 Tep pinhed kun peamtan hi-gayun emin ni helag Israel
e ya nangkal ni dahuy eyan laki ey ya kabaelan Jesus Christo
e iNazareth e impatak yud krus, nem sinagwan Apu Dios et
mategu law.
11 Hi Jesus hu neieligan etan ni neitudek ni inhel Apu Dios
ni kantuy
'Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey hum-
man anhan law hu kekakkayyaggudan ni batun
meikkapyad baley.' *
12 Endi edum ni kamenellaknib ni tuu nem ebuh hi Jesus,
tep hi-gatu pinutuk Apu Dios ni memessinsah ni liwat tayu
ma-lat abuluten daitsun hi-gatu et ipaptek daitsu."
13 Natngadda emin etan ap-apun nambistigal tep endi
takut di Peter nan John ni himmapit niya inamta da e
nebabah hu adal da, nem nelaing idan mantuttuddu. Et
humman law nengamtaan dan hi-gada hu nekikkillaw lan
Jesus.
14 Endi inna-nuddan etan ni aap-apun mengehhing ni
hi-gada, tep wada etan lakin na-kal dahuy tun kaman-eh-
ehneng di kad-an da.
15 Entanni et pa-hep da nid Peter nan John et manhuhum-
mangan idan pehding dan hi-gada.

* **4:11 4:11** Psalm 118:22

16 Kanday “Hipa na-mu pehding tayun hi-gada? Tam emin
ida tuud Jerusalem ey inamta da e makulug humman ni
impahding dan miracle et endi inna-nu tayun mengihhe-ut
e makulug humman.
17 Nem anin, e-helen tayun hi-gada et isiked dan mengit-
tenuttuddun meippanggep nan Jesus ma-lat eleg manhinap
di kebebbebley.”
18 Et paeyag dadda mewan et ehelen dan hi-gada e issiked
dan mengituttuddun meippanggep nan Jesus.
19 Nem hinumang di Peter nan John e kanday “Hedin hi-
gami, man hi Apu Dios hu u-unnuden mi et beken ni hi-
gayu,
20 tep eleg mabalin ni mi issiked ni ituttuddudda hu inang-
ang mi niya diddingngel mi.”
21 Et pamehig ida mewan ni aap-apun tinattakkut ida,
et han dadda pebukyat. Endi inna-nu dan mengastigun
hi-gada tep emin ida tuu ey dadda kabaddangi et daka
daydayawa hi Apu Dios tep ya humman ni impahding da.
22 Nehuluk ni na-pat hu toon etan ni lakin na-kal dahuy
tu.

Ya dasal idan kamengullug nan Apu Dios ma-lat petuled tudda

23 Imbukyat daddad Peter et mambangngad idad kad-an
idan edum da et idaddatteng idan hi-gada hu inhel ida
etan ni peppengngulwan dan Jews et yadda ap-apuddan
papaddi.
24 Dingngel da humman ni inhel di Peter nan John et
mandasal idan emin nan Apu Dios. Kandad dasal day
“Apu Dios e Keta-ta-geyyan, hi-gam hu nengapyan puyek
et ya kabunyan niya baybay niyaddan emin hu hipan
wadadman.
25 Impahepit ni Ispirituh mun nunman hi David e ammed
mi niya bega-en mu et kantuy
‘Kele an um-alid nemnem ni tutu-ud kebebbebley ni mangn-
genghay nan Apu Dios? Ey kele ya endi silbitu hu
daka nenemneman ippahding?
26 Yadda papatul niyadda aap-apud kebebbebley ey ida
kamanhuhummangan ni pehding dan mekihhanggan
Apu Dios et ya etan pinutuk tun um-ali e hi Christo.’
†
27 Et deh e neipahding huyya, tep neamung ida la tutu-u,
hi Herod, hi Pontius Pilate, yadda Gentiles, niyadda Jews et
manhuhummangan ida et pateyen da etan intu-dak mun U-
ungngam e hi Jesus e hi-gatu pinutuk mun Christo, e bega-en
mun endi liwat tu.

† **4:26 4:26** [25-26] Psalm 2:1-2

28 Ya kakulugan tu ey neipahding huyyan neiunnud di
planuh mu dedan ni meippahding.
29 Et yan nunya e Apu Dios, ey baddangi dakemi ma-lat
tumuled kamin mantuttuddu, tep ay sinatakkut dakemi tep
ya mika pengitutttudduin meippanggep nan Jesus.
30 Ey paelim hu et-eteng ni kabaelam et ekalen mu degeh
idan kamampandedgeh niya wadam ni hi-gami hu kabaelan
min mengippahding idan kaketngain tuu niyadda miracles
tep ya kabaelan Jesus e kayaggud ni peteg ni bega-en mu."
31 Negibbuh humman ni dasal da ey pinhakkeyey neigi-
wwed etan baley ni neamungan da ey newadan hi-gadan
emin hu tuled ni nalpun Ispirituh Apu Dios et endi law takut
dan mengitutttuddun ehel tu.

Ya daka pan-indadawwasin daka lelmua

32 Emin ida etan kamengullug ey kaman-uunnud hu
nemnem da niya pinhed da. Emin hu limmu da ey heni
limmu dan emin tep ida kaman-indadawat ni hipan wadan
hi-gada.
33 Impetuled Apu Dios ida apostles et da pan-itutttuddu hu
meippanggep ni netaguan Apu tayu e hi Jesus Christo. Emin
ida etan kamengullug ey et-eteng hu baddang Apu Dios ni
hi-gadan panyaggudan da.
34-35 Endi law hu kamekullangin hi-gada, tep ida ka-
manhimbabaddang hedin wada mahapul ni hakey. Yadda
etan kamengullug ni wadwada-an ey ida kaum-igtang ni
baley da winu puyek da et ya nanggatngan da ey daka
iddawat idan apostles et hi-gada kamengikka-peng ida etan
ni kamengullug ni en-endi-an meippuun di mahapul da.
36-37 Hi Joseph di Cyprus e helag Levi hu hakey ni
immigtang ni puyek tu et idwat tuddan apostles hu nanggat-
ngan tu. Hi Joseph ey ingngadnan idan apostles ni Barnabas
e ya keibbellinan tu ey "Kaum-ipetuled."

5

Ya lawah ni impahding di Ananayas nan Sappira

1 Wadadda dama etan han-ahwa e di Ananayas nan
Sappira e immigtang idan puyek da. Kanday iddawat
daddan newetwet ni kamengullug.
2 Nem nanhummangan idan han-ahwa et itlu da edum. Et
ya etan edum ni gatang etan ni puyek ey indawat daddan
apostles. Et kanday humman ni ebuh hu gatang tu.
3 Nem kan Peter nan Ananayas ey "Ananayas, kele mu
in-abulut ni daka he-ulen nan Satanas et man-itek kan
Ispirituh Apu Dios? Kammuy indawat mun emin hu gatang
etan ni puyek, nem ya kakulugan tu ey intalum edum.

4 Humman ni puyek ey puyek yu. Ey anin ya pihhuh ni
nanggatangan yu et pihhuh yu. Nem kele kayu man-ittek?
Beken ni hi-gami hu nan-itekan yu, tep hi Apu Dios."
5 Dingngel Ananayas humman ey pinhakkeyey netukkad
et matey. Emin ida etan tuun nangngel ni nunman ni
neipahding ey simmakut idan peteg.
6 Immalidda etan lalakkin kamampenikken et libutan da
annel tu et da ikulung.
7 Nelabah tellun olas ey immali dama etan ahwan
Ananayas, nem eleg tu amta neipahding nan ahwa tu.
8 Kan Peter ni hi-gatuy "Kaw makulug ni ebuh humman
ni gatang etan ni puyek yu?" Kan etan ni ahwan Ananayas
ey "Em, humman ni ebuh."
9 Et kan Peter ni hi-gatuy "Kele nan-epet kayun han-ahwa?
Kaw kanyuy hanhaul yu hu Ispirituh Apu Dios? Ang-ang mu
kedi e immalidda eya an nengikulung nan ahwam et daka
dama ikulung."
10 Pinhakkeyey netukkad tu-wangu humman ni ahwan
Ananayas et matey dama et alen da annel tu et da ikulung
di dagsin kulung ahwa tu.
11 Emin ida etan kamengullug, yadda etan edum ni
nangngel, niyadda nenang-ang ni nunman ey nemahhig
takut da.

Yadda miracles ni impahding idan apostles

12 Dakel hu impahding idan apostles Jesus ni miracles
niyadda kaketngain tuu. Emin ida kamengullug ey ida
kameemmuemmung di Tempol etan di Balkon Solomon.
13 Yadda etan eleg mengullug nan Jesus ey et-eteng daka
penettebal idan kamengullug, nem ida kaum-agel ni meki-
emmung ni hi-gada.
14 Nem anin ni hanniman et ida kamangke-dumi hu
lalakki niya bibi-in kamengullug nan Apu Jesus.
15 Dingngel idan katuutuu humman ni kapehpehding idan
apostles Jesus et pan-ilaw dadda hu kamampandedgeh et
dadda ihged di pengidlanan di Peter ma-lat hedin melebbah
ida et meiptek hu allinnew tun hi-gada ey me-kal degeh da.
16 Nan-i-lidda daman katuutuud kebebbebley
di Jerusalem hu kamampandedgeh niyadda etan
nangkehuklungan et pan-ekalen idan apostles nan Jesus hu
degeh da niyadda neihuklung ni hi-gada.

Ya nanlelehhanan idan apostles

17 Ya etan Eta-gey ni Padi niyadda gagayyum tun Sadducee
ey daka keemmehidda apostles nan Jesus
18 et padpap dadda et ikelabut dadda.

19 Nem yan nunman ni hileng ey intu-dak Apu Dios hu
anghel tu et ibeghul tu etan neikelabutan da et kantun hi-
gaday
20 “Lakkayuy di Tempol et yu ituttudduddan tutu-u hu
meippanggep ni baluh ni biyag ni kamelpun Apu Dios.”
21 Inu-unnud da et kamangkewa-wan nunman ey limmaw
idad Tempol et mantuttuddudda.

Ey ya etan Eta-gey ni Padi niyadda edum tu ey inaygan
dadda ap-apuddan Jews et umitu-dak idan an mengewwit
idan etan ni apostles di kallabbuttan ma-lat bistigalen
dadda.
22 Et lumaw ida etan guwalyan an mengewwit ni hi-
gada, nem endiddad kallabbuttan. Nambangngad ida et kan
dadda etan ni ap-apu ey
23 “Limmaw kamid kallabbuttan ey neialladdu niya nei-
peng idan emin hu guwalyad habyen, nem imbeghul mi ey
endidda.”
24 Dingngel etan ni ap-apuddan guwalyad Tempol niyadda
ap-apuddan padi humman ni neipahding ey natngadda niya
ida kaumnenemnem hedin hipalli pambalinan tu humman.

25 Entanni ey wada immalin hakey ni tuu et kantudda
etan ni aap-apu ey “Hedin yadda etan ingkalebut yu, man
immen idad Tempol e ida kamantuttuddu.”
26 Et ikuyug etan ni ap-apun guwalyad Tempol ida tuu tu
et daddalli awiten. Nem eleg da piliten idan inewit tep ida
kaumtakut idan tuu tep entanni ey umbunget ida anhan law
et tengbaen dadda.

27 Inlaw dadda etan apostles di kad-an idan ap-apuddan
Jews et bistigalen etan ni Eta-gey ni Padi ida.
28 Kantun hi-gaday “Kele inhel min hi-gayun issiked
yun mengituttuddun meippanggep Jesus ey eleg dakemi
u-unnuden? Hipadman e nan-amta law di Jerusalem hu
meippanggep ni hi-gatu? Ey kele kanyuy hi-gami hu
nengipepatey nan Jesus?”
29 Hinumang Peter et yadda edum ni apostles e kanday
“Nem mahapul ni u-unnuden mi hi Apu Dios, beken ni ya
tuu.
30 Hi Apu Dios e dinaydayaw ida lan aammed tayun
nunman hu nenagun Jesus ni neteyyan tun nengipetakan
yud krus.
31 Sinegun Apu Dios hi Jesus et paenamut tud kabunyan
et yumudung di winannan tu et hi-gatu pan-ap-apun emin
niya hi-gatu menellaknib ni emin ma-lat wada inna-nu
tayun Jews e helag Israel ni mantuttuyyun liwat tayu ma-lat
pesinsahan Apu Dios hu liwat tayu.

32 Inang-ang midda huyyan nekapkapya ey neipeamtan
hi-gami, mukun mika ihhudut e makulug. Anin ya Ispirituh
Apu Dios ni dinwat idan kamengullug ey tuka ihhudut e
makulug huyya."

Ya tugun nan Gamaliel

33 Dingngel idan ap-apu huyyan inhel idan apostles ey
peteg bunget da et pinhed dan pepettey ida.
34 Nem wada etan hakey ni edum dan eleg meiunnud
hu nemnem tun hi-gadan kamantuttuddun Tugun Moses
e hi Gamaliel e hakey ni Pharisee niya kametbal ni tuu.
Immehneng di hinanggaddan edum tun ap-apu et imandal
tu e pe-hep dadda ni etan apostles.
35 Et kantuy "Hi-gatsun tuud Israel ey pakannemnem tayu
ni et han tayu ipahding hu hipan pinhed tayun pehding idan
nuntan ni tuu.
36 Tep wada la etan hi Theudas e kantuy et-eteng kabaelan
tu. Et wadadda nengu-unnud ni hi-gatun umlaw idad epat
ni gatut. Nem entanni ey pintey da et mahilit idadda nengu-
unnud ni hi-gatu, et humman law hu pappeg tu.
37 Entanni ey wada dama hi Judas di Galilee eman ni
tsimpuh ni pambillangan ni gubilnun tutu-u e wadadda
nengu-unnud hi-gatu. Nem entannit pintey da ey nehilit
ida dama nengu-unnud ni hi-gatu. *
38 Mukun ya ngu ittugun ku ey heballi ibbukyat tayudda
humman ni ingkalebut tayu. Tep hedin nalpud nemnem
dan ebuh hu daka ituttuddu niya daka pehpehding ey
lektattuy mepappeg.
39 Nem hedin hi Apu Dios hu nalpuan ni daka itut-
tuddu, ey endi pehding tayun mengippesikked ni hi-gada.
Umkukumna kayu, ey hi Apu Dios kumedek hu yuka
pekibbuhhul."
40 Dingngel ida etan ni ap-apu humman ni inhel Gamaliel
et u-unnuden da. Nem impaeyag dadda etan apostles Jesus
et pampabeig dadda et ehelen da mewan ni hi-gadan issiked
dan mengituttuddun meippanggep nan Jesus et han dadda
pebukyat.
41 Ida kamanggagaya etan apostles ni neni-yanan daddan
aap-apu, tep anin ni nanlelehhanan da ey inamta da e
kaibbilang Apu Dios idan kameiddinnel ni mantuttuddun
meippanggep nan Jesus.
42 Kewa-wa-wa ey eleg ida umhigan mantuttuddud Tem-
pol niyad kabelebeley ni meippanggep Jesus e hi-gatu intu-
dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.

* **5:37 5:37** [36-37] Di Tewdas nan Judas ey impatna dan gubbaten hu gubilnun nunman, nem neapput ida.

6

Ya nepilian idan etan ni pitun mengippaptek idan newetwet ni nebalun bibi-i

1 Nem entanni et ida kamangkedakkel hu kamengullug
nan Jesus ey ida kamanlillih etan Jews ni Greek hu hapit
da etan idan Jews ni Hebrew ehel da e kanday ida
kamekullangi edum dan nebalun bibi-i etan ni kennen ni
kameiwwatwat ni hi-gadan kewa-wa-wa.
2 Et ayagan idan etan ni Hampulut dewwan apostles ida
emin etan kamengullug et kandan hi-gaday "Lawah hedin
iwwalleng min mantuttuddun meippanggep nan Jesus et
huttan hu ippaptek mi.
3 Ya kayyaggud ey pili kayun pitun edum yun nenemne-
man niya amta yun kapekabbaddangin Ispirituh Apu Dios
et hi-gada hu mengippaptek idan nuntan
4 ma-lat ya ippaptek mi ey ya mandasal niya mantuttuddu
meippanggep nan Jesus."
5 Ey pininhed da humman ni inhel idan apostles, et
pilien da hi Stephen e nehammad tuka pengullug nan Jesus
niya kapekabbaddangin Ispirituh Apu Dios, hi Philip, hi
Pelkulus, hi Nicanor, hi Timon, hi Parmenas, et hi Nicolas di
Antioch e Gentile, nem kamengu-unnud ni elaw idan Jews,
ey nengulug law nan Jesus.
6 Inlaw dadda humman ni pinili dad kad-an idan apostles
et ita-pew idan apostles hu ngamay dad ulu da et idasalan
dadda.
7 Kamangkeihhinnap hu ehel Apu Dios di kebebbebley ey
ida kamangke-dumi hu kamengullug nan Jesus di Jerusalem
ey dakel ida damaddan papaddi hu nengabulut ni mengu-
unnud nan Jesus.

Ya nampapan dan Stephen

8 Hi Stephen ey indawtan Apu Dios ni et-eteng ni kabaelan
tun mengippahding ni miracles niyadda edum ni kaket-
ngain tuu.
9 Nem entanni ey wadadda tuun kaumkahing ni hi-
gatu et ida kamekihhubbehubbeg ni hi-gatu. Humman
ida Jews ni nalpud simbaan di Cyrene niyad Alexandria e
ida kameingngadnin Himbut ni Neliblih di kinahimbut da.
Yadda edum ey nalpuddad Cilicia et yad Asia.
10 Nem eleg dan hekey han-apput hi Stephen, tep kabad-
dangin Ispirituh Apu Dios ni mannemnem ni e-helen tu.
11 Et ya law impahding da ma-lat padpap da hi Stephen
idan ap-apu ey bimmayad idan maitek ni tuu et man-
itek e kanday "Hedin hi Stephen, man dingngel mi e tuka

kehhinga hu tugun Moses niya tuka kehhinga tugun Apu Dios."
12 Dingngel idan tuu, yadda kamengipappangngulun Jews, niyadda kamantuttuddun Tugun Moses huyya ey bimmunget ida et padpap da hi Stephen et ilaw dad kadan idan ap-apuddan Jews e kandan Sanhedrin e hi-gada kamemistigal ni nambahul.
13 Immayag ida mewan ni maitek ni tistigu et kanday "Huyyan tuu ey dakel tuka e-e-helan lawah ni meippanggep ni Tempol tayu et ya Tugun Moses.
14 Tep dingngel mi la inhel tu e kantuy bahbahen kunun Jesus e iNazareth hu Tempol tayu ey hullulan tu hu elaw ni bineltan tayuddan aammed tayun intuttuddun Moses ni hi-gada."
15 Ey emin ida etan ap-apun yimmudung ey daka itettekel hu angah Stephen, tep heni angah ni anghel e kaumhili.

7

Ya intuttuddun Stephen

1 Kan etan ni Eta-gey ni Padi nan Stephen ey "Kaw makulug numan eya daka pebehhul ni hi-gam?"
2 Hinumang Stephen et kantuy "Hi-gayuddan kaegiegi niya keammeammed, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Hi Apu Dios e kamedeyyaw ey impeang-ang lan eman ni ammed tayu e hi Abraham eman ni kaweda tud Mesopotamia et han lumaw di Haran.
3 Kan Apu Dios ni hi-gatuy 'Hi-yan mu bebley mu niyadda aaggim, et lumaw ka etan di bebley ni ittuduk ni hi-gam.' *
4 Inu-unnud Abraham et hi-yanen tu humman ni Chaldea et mambebley di Haran.

Nem yan neteyyan ametu ey inhel mewan Apu Dios ni hi-gatu e hi-yanen tu humman ni bebley et lumaw di Kanaan e mahkang ni bebley ni nambebleyan tayun nunya.
5 Nem yan inlian tudya ey endi impebeltan Apu Dios ni hi-gatu, anin ew ngun ekket ni puyek, nem impakulug tu e pampuyyek alin Abraham emin eya bebley niya beltanen idallin helag tu. Yan eman ni nanghelan Apu Dios ni nunya ey endi ni u-ungngan Abraham.
6 Inhel pay Apu Dios ni hi-gatu e kantuy 'Yaddalli helag mu ey mambunnal idallid edum ni bebley et panlelehhanan dalli hu ngunu dadman ni epat ni gatut ni toon tep mambalin idallin himbut diman.

* **7:3 7:3** Genesis 12:1

7 Nem kastiguen kuddalli humman ni mengihhimbut ni
hi-gada et hi-yanen dalli humman ni bebley et mambangn-
gad idallidya et daydayawen da-ak di deya.'
8 Ey intugun Apu Dios nan Abraham e mahapul ni
pekuggit ida helag tu, tep humman hu pengippeang-
angan dan nengulugan dan pengippeamnuan Apu Dios ni
nekitbalan tun hi-gada. Et mukun yan meikkewwalun
aggew ni neiungngaan etan ni u-ungnga tu e hi Isaac ey
kinugit tu. Nantanud dama hi Isaac ey wada hi Jacob et
kugiten tu dama. Nantanud dama hi Jacob ey wadadda
hampulut dewwan u-ungnga tun lalakki et kugiten tudda
dama. Humman idan hampulut dewwan u-ungnga tu hu
nahlagan tayun Jews.
9-10 Inemehan idan nunman ni u-ungngan Jacob etan
hakey ni agi da e hi Joseph, et igtang dan iEgypt et mambalin
ni himbut diman. Nem binenaddangan Apu Dios di emin
ni ligat tu ey indawtan tun et-eteng ni kalinaing tu niya
kayyaggud ni elaw, et mukun pinpinhed Pharaoh e patul
di Egypt et pambalin tun gobernor diman niya hi-gatu
kamampaptek di baley Pharaoh.
11 Entanni ey wada nemahhig ni bisil di kebebbebley di
Egypt, anin di Kanaan. Et panlelehhanan idan tutu-u hu
upa da tep endin hekey law hu kennen.
12 Nem dingngel kuman Jacob e wada kennen di Egypt et
itu-dak tudda u-ungnga tun an umgatang diman.
13 Yan pidwa tun linawwan da ey impeamtan Joseph e
hi-gatu etan agi da, et yan nunman hu nengamtaan daman
Pharaoh ni hi-gada.
14 Et ehelen nan Joseph idan agi tu e ikkuyug da hi ameda
et yadda pamilyah da et umliddan emin di Egypt. Et ya
bilang dan emin ni limmaw di Egypt ey nepitu et lima.
15 Nekilaw hi Jacob di Egypt et yadman neteyyan tu ey
yadman dama neteyyan idan u-ungnga tu e humman ida
nahlagan tayu.
16 Emin ida ey neikulung idad Shechem e gungat ni
gintang eman ni ammed tayu e hi Abraham idan helag
Hamor.
17 Yan ngannganih hu pengippeamnuan Apu Dios eman
ni inhel tu lan Abraham ey dimmakkel ida law ni peteg hu
helag tud Egypt.
18 Nem entanni ey wada neihullul ni patul di Egypt ni eleg
mengamtan meippanggep nan Joseph, tep netey ni nebayag.
19 Humman ni patul ey namplanuh ni lawah ni pehding
tuddan aammed tayu niya makabbunget ni hi-gada. Pinilit
tuddan ibbeng da u-ungnga da ma-lat mangkatey ida.

20-21 Yan nunman hu neiungngaan nan Moses e kakayyaggud ni u-ungnga niya nakappinhed Apu Dios. Tellun bulan
ni ebuh hu nengitattalluan idan ammed tud baley da et da
ihha-ad di gilig ni wangwang, nem himmak etan ni biin
u-ungngan Pharaoh et alen tu et ipappaptek tu ingganah
nehiknan tu et ibilang tun u-ungnga tu.
22 Inedal tun emin hu hipan inamtaddan iEgypt, et
mambalin ni nelaing di emin ni tuka ippahding niya tuka
peneppit.

23 Hakey ni aggew eman ni na-pat hu toon Moses ey
ninemnem tun an ang-angen ida edum tun helag Israel.
24 Ey inang-ang tu e kapanlelehhani etan ni hakey ni helag
Israel hu kapehpehding etan ni hakey ni iEgypt et lumaw et
pateyen tu humman ni iEgypt.
25 Impahding tu humman tep kantu na-mu ngu nem
kaewwasiddan edum tun helag Israel e hi-gatu hu intu-dak
Apu Dios ni memaddang ni hi-gadad daka panhelheltapid
Egypt, nem eleg da awatan.
26 Yan newa-waan tu, ey dinteng tu mewan hu dewwan
helag iIsrael ni kamandedpap. Et ipatna tun um-ehel ni hi-
gada e kantuy 'Kele han-agi kayu ey kayu kamandedpap?'

27 Nem intuldun kumedek etan ni nambahul hi Moses et
kantuy 'Hipa nemutuk ni hi-gam ni mambalin ni huwet mi
niya ap-apu mi?
28 Kaw petteyen muwak dama e henin impahding mu etan
ni iEgypt ni kaalman?'
29 Dingngel Moses humman ey simmakut et bumsik di
bebley di Midian. Nelahin diman et wada dewwan u-
ungnga tu.

30 Nelabah hu na-pat ni toon ey nampeang-ang hu anghel
Apu Dios ni hi-gatu etan di kekkeyyew ni kamantettebbel di
desert di Duntug e Sinai.
31 Natnga hi Moses ni nenang-angan tun nunman et
immelan tu hehnupen ma-lat pakabbinbinen tu ey dingngel
tu ehel ni Ap-apu e kantuy
32 'Hi-gak hu Dios idan aammed mun hi Abraham, hi Isaac
ni hi Jacob.' Kamanggegeygey hi Moses ni takut tu et eleg
tu pinhed ni i-ang-ang diman.

33 Kan Apu Dios pay ni hi-gatuy 'Ekal mu eya patut mu
tep wada-ak di inehnengam!
34 Inang-ang ku hu kapanlelehhaniddan tuuk di Egypt.
Dingngel ku palak da et mukun immali-ak ni mengihwang
ni hi-gada. Ittu-dak dakad Egypt et mu ipahding hu pinhed
kun pehding mun hi-gada.' "

35 Intuluy Stephen ehel e kantuy “Huyyan hi Moses ey
eleg abuluten idan edum tun helag Israel ni kamandedpap
et kandan hi-gatuy ‘Hipa nemutuk hi-gam ni mambalin ni
huwet mi niya ap-apu mi?’ Nem hi Moses hu intu-dak
Apu Dios ni man-ap-apu niya mengihwang idan tuu tud
Egypt. Indawat Apu Dios ni hi-gatu hu kelebbengan tun
man-ap-apu eman ni nampeang-angan ni anghel ni hi-gatud
kamantettebbel ni kekkeyyew.
36 Impahding Moses ida miracles ni nengipenguluan
tuddan helag Israel ni neni-yan ni Egypt, yan nan-agwatan
dad Madlang ni Baybay, et yan nandaldalnan dad desert ni
na-pat ni toon.
37 Hi Moses hu nanghel idan helag Israel ni kantuy
‘Wadalli hu um-alin ittu-dak Apu Dios ni prophet e henin
hi-gak ni melpun hi-gayu.’
38 Hi Moses nisi hu nengipenguluddan tuun Apu Dios di
desert niya nekihummangan etan anghel Apu Dios ni hi-
gatud Duntug e Sinai. Hi-gatu nenawat etan ni neitudek ni
Tugun Apu Dios ni kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu
e humman hu neipebeltan ni hi-gatsu.
39 Nem yadda eman aammed tayu ey kinehing da hi Moses
et pinhed dan mambangngad di Egypt.
40 Et kandan Aaron e agin Moses ey ‘Kapya kan dios ni
mengipappangngulun hi-gatsu, tep eleg tayu amta neipahd-
ing nan Moses e nengipengulun hi-gatsun neni-yanan tayun
Egypt.’
41 Et mengapyaddan dios dan heni impah ni baka hu ang-
ang tu et iappitan da et daydayawen da.
42 Bimmunget hi Apu Dios et ewayen tudda et day-
dayawen da aggew, ya bulan niyadda bittuwwen di kabun-
yan, et humman ida impambalin dan dios da. Humman
inumnuan ni impatudek Apu Dios idan eman ni prophets
tu e kantuy
‘Hi-gayun helag Israel, beken ni hi-gak hu nengiappitan
yuddan kinleng yun kaweda yud desert ni na-pat ni
toon.
43 Nem in-appit yudda etan ni kinapya yun dios yu, e hi
Molek e neiha-ad di babballey ni intabitabin yu, ya etan
u-ukkul ni bittuwwen ni kinapya yun kanyun hi Rephan.
Humman idan dios hu dinaydayaw yu. Et humman hu,
pellaw dakeyud Babilon et manhimbut kayud man et
humman kastigu yu.’ ”
44 Intuluy Stephen ehel e kantuy “Yadda eman aammed
tayu ey wadan hi-gada etan Tabernacle ni kinapyan Moses
eman ni wadaddad desert e inu-unnud tu etan impeang-ang
Apu Dios ni hi-gatun pengiu-unnudan tu.

45 Netey hi Moses ey neihullul hi Joshua ni nengipen-
guluddan aammed tayu et ida mambebley di bebley idan
tutu-un inapput dad gubat tep ya baddang Apu Dios. Ey
nannaneng ni hi-gada humman ni bineltan dan Tabernacle
tep intabitabin da. Et ingganah eman ni nampatulan David
ey wadan hi-gada humman ni Tabernacle.
46 Et-eteng impeminhed Apu Dios nan David et ibegan
David ni hi-gatu hedin pinhed tun umkapyan nehammad ni
baley ni pandaydayawan dan hi-gatu e dinaydayaw Jacob.
47 Nem eleg iebulut Apu Dios et ya nengapyan nunman ey
hi Solomon e u-ungngan tu.
48 Nem hi Apu Dios e Keta-ta-geyyan ey eleg manha-ad di
baley ni kinapyan tuu, tep inhel eman ni prophet e kantuy:
49 Inhel Apu Dios e kantuy 'Yad kabunyan hu yuddungan
kun man-ap-apu et yad puyek hu pengiddahyayan
kun helik. Hipa huttan ni baley ni kapyaen yun nak
pambelleyan? Kaw pakekapya kayun panha-adan
ku?
50 Kaw beken ni hi-gak nanletun emin ni hipan wadad
puyek anin yad kabunyan?' " †
51 Ya nangillig ni inhel Stephen ey kantuy "Hi-gayun tutu-
u, ey mangkanghay kayu. Endin hekey nemnem yu ey heni
kayu nangketuleng e eleg yu iddedngel hu ehel Apu Dios.
Heni kayudda lan eman ni aammed tayu e yuka kakkahinga
hu Ispirituh Apu Dios.
52 Kaw wada hakey ni prophet Apu Dios ni eleg pan-
helheltap idan aammed yu? Pintey dadda hu intenu-dak
Apu Dios ni immalin mengippeamtan ellian nan Christo e
kayyaggud ni peteg. Et yan illian tu ey inhedul yu et pateyen
yu. ‡
53 Ma-nut hi-gayu nenawat ni Tugun Apu Dios ni impaeli
tuddan anghel, nem ay kinehing yu."

Ya nampenengbaan dan Stephen

54 Dingngel idan ap-apu humman ni inhel Stephen ey
nemahhig bunget da et wada hakkeyey kamanggegeyyetget.
55 Nem hi Stephen e kapekabbaddangin Ispirituh Apu Dios
ey intangaw tud kabunyan et ang-angen tu dayaw Apu Dios
niya inang-ang tu hi Jesus ni immehneng di winannan Apu
Dios.
56 Kantuddan tuu ey "Ang-ang yu kedi kabunyan e
neibeghul et ka-ang-ang hi Jesus ni kaman-eh-ehneng di
winannan Apu Dios."

† **7:50 7:50** Ang-ang yu Isaiah 66:1-2. ‡ **7:52 7:52** Ang-ang yu dama Acts 22:14 et ya 1 John 2:1.

57-58 Inhel tu humman ey pinhakkeyey inupup idan tuu
tangila da niya katkuk ida et ga-bunan dan dimpap hi
Stephen et ilaw dad gilig ni bebley et da pan-intetengbaan
diman ingganah netey. Yadda etan tuun nematey ni hi-gatu
ey da impatnged nan Saul hu balwasi da.
59 Yan daka pampenengbain Stephen ey kantuy "Apu
Jesus, dawat mu linnawak."
60 Nandukkun et itkuk tu e kantuy "Apu, entan tu ibilang
ni liwat da huyyan impahding da!" Inhel tu humman ey
ebuhe netey.

8

Ya nanlelehhanan idan kamengullug Jesus ni impahpahding Saul

1-2 Yadda edum ni kamengullug ey da ingkulung hi
Stephen e nemahhig lemyung da. Nem hi Saul ey kantuy
kayyaggud et pintey da hi Stephen. Huyyan nemateyan
dan hi-gatu hu neilepuan ni nengipehelheltapan daddan
kamengullug di Jerusalem. Et bumsik ida et mangkaiwehit
idad kebebbebley di Judea niyad Samaria. Ebuh ida etan
apostles ni eleg bumsik.
3 Nema-man Saul e impahding tun emin hu kabaelan tun
nengipehelheltap idan kamengullug nan Jesus. Impeng tun
limmaw di kabelebeley et tudda piliten ni impampaukat hu
lalakki niya bibi-in kamengullug, et tudda pampaikelabut.

Ya nengabulutan idan tuud Samaria ni kameituttuddun panyaggudan ni tuun impahding Jesus

4 Nem hedin yadda etan kamengullug ni bimmesik et
mangkaiwehit idad kebebbebley ey da nan-ituttuddu hu
panyaggudan ni tuun impahding Jesus idad bebley ni
linawwan da.
5 Hi Philip ey limmaw di Samaria et mantuttuddud man.
Kantuy hi Jesus hu Christo e kamengippaptek ni tuu.
6 Yadda tuud man ey daka deddengela hu tuka ituttuddu,
tep inang-ang dadda hu miracles ni impahding tu.
7 Dakel ida neihuklungan ni dimonyoh, nem ingkal tudda
neihuklung ni hi-gada. Hedin me-kal ida etan dimonyoh,
man ida kaumpepkih. Ey impeyaggud tudda hu nedahuy
niya nepi-day.
8 Et mukun kaman-am-amleng ida tuud Samaria.

Ya lawah ni elaw Simon e nelaing ni magic

9 Wada etan hakey ni tuudman e hi Simon e nelaing
ni magic, et hedin impeang-angan tudda tuud Samaria ni

magic, man ida kametnga. Tuka ippahhiyya humman ni magic tu e kantuy et-eteng kabaelan tu.
10 Et humman hu, emin ida tuudman, ey daka tettebala e
kanday "Makulug numan ni et-eteng kabaelan tu e heni hi
Apu Dios."
11 Daka pekakkulluga tep nebayag ni tuka pehpehding hu
magic.
12 Nem yan nengituttudduan Philip ni meippanggep ni
nan-ap-apuan Apu Dios niya kapemessinsahin Jesus Christo
ni liwat ey dakel ida nengulug ni bibi-i niya lalakki et
mampebenyag ida.
13 Anin hi Simon et nengulug dama et mampebenyag.
Et mekikkillaw nan Philip ey kametngan nenang-angan
tuddan miracles ni impahding tun pengi-immatunan ni et-
eteng ni kabaelan Apu Dios.

14 Dingngel idan apostles di Jerusalem e kinulug idan tuud
Samaria hu ehel Apu Dios et itu-dak dad Peter nan John
diman.
15 Et yan dintengan dadman, ey indasalan dadda kamen-
gullug diman ma-lat dawten da hu Ispirituh Apu Dios ni
memaddang ni hi-gada,
16 tep nebenyagan idan ebuh di ngadan Jesus Christo.
17 Nandasal di Peter nan John et ikepa da ngamay dan
hi-gada et dawten da hu Ispirituh Apu Dios.

18-19 Inang-ang Simon e makulug ni dinwat idan kamen-
gullug hu Ispirituh Apu Dios ni nengita-pewan idan apostles
ni ngamay dan hi-gada et kantun hi-gaday "Iddawtan
dakeyun pihhuh ma-lat idwat yu daman hi-gak huttan ni
kabaelan et emin ida dama hu pengita-pewan kun ngamay
ku ey dewwaten da hu Ispirituh Apu Dios."

20 Nem hinumang Peter e kantuy "Eleg megettang hu
kaiddawat Apu Dios. Huttan ni pihhuh mu ey meendi niya
umlaw kad impiernoh, tep lawah hu nemnem mu.
21 Endin hekey biyang mu eyad ngunu mi, tep lawah hu
kapenang-ang Apu Dios ni nemnem mu.
22 Pantuttuyyu ka ey pandasal kan Apu Dios ma-lat
pesinsahan tu huttan ni liwat mu.
23 Tep inamtak e maemeh ka ey ebuh hu panliwwatan ni
muka pehpehding."
24 Himmapit hi Simon et kantud Peter nan John ey
"Idasali yuwak anhan et ibega yun Apu Dios ma-lat endilli
meippahding eyan inhel mu."

25 Negibbuh ni intuttuddud Peter nan John hu inang-ang
dan impahpahding Jesus niyadda intuttuddu tu et han ida

mambangngad di Jerusalem. Ey nantuttuddudda damad
nandalnan dad kebebbebley di Samaria.

Ya nenammuan Philip etan ni ap-apun iEthiopia

26 Entanni ey nampeang-ang etan anghel Apu Dios nan
Philip et kantun hi-gatuy "Pandaddan ka et lumaw ka etan
di desert etan di keltad ni nalpud Jerusalem ni mampellaw
di Gaza."
27-28 Et mandaddan hi Philip et lumaw ey dinammu tu hu
hakey ni tuun iEthiopia e nanlugan di kalesah. Huyyan tuu
ey eta-gey saad tu tep treasurer di upisinah ni biin ap-apud
Ethiopia e Candace daka pangngeddan. Nalpullid Jerusalem
ni an nandayaw nan Apu Dios et kamangkeibbangngad di
bebley da. Tuka bidbidbida hu libluh ni intudek lan eman
ni prophet e hi Isaiah.
29 Kan ni Ispirituh Apu Dios nan Philip ey "Lakkay eman
di kalesah."
30 Nambesik hi Philip et lumaw etan di kalesah ey
dingngel tu e kabidbidbida etan ni tuu hu libluh ni intudek
Isaiah et kantun hi-gatuy "Kaw han-awat mu eya muka
pambidbida?"
31 Kan nunman ni tuu ey "Eleg nisi. Pakkadek et ni
wada mengituttuddun hi-gak." Et ayagan tu hi Philip et
makiyudung ni hi-gatu.
32 Yahhuy etan neitudek ni binidbid tu:

"Hi-gatu ey kamei-ellig ni kalneroh ni inlaw dan da keklen-
gen. Ey heni impah ni kalneroh e anin ni pampu-litan
et kaum-eneeneng.
33 Humman ni tuu ey bina-iba-ing da, beken ni meandeng
hu impanhuwet dan hi-gatu. Endilli tuun menge-ehhel ni
helag tu, tep pinappeg da biyag tu eyad puyek." *

34 Minahmahan etan ni tuu nan Philip e kantuy "Hipa
kapan-e-hela etan ni prophet eyad intudek tu ya annel tu
winu ya edum ni tuu?"
35 Et humman ni binidbid nunman ni tuu hu nengilepuan
Philip ni mengituttuddun meippanggep ni impahding Jesus
Christo ni panyaggudan ni tuu.
36 Ida kamengmenglaw ey wada dinteng dan danum et
kan etan ni iEthiopia ey "Tam adyah hu danum. Kaw
dammutun pebenyaggak di deya?"
37 Kan Philip ey "Dammutun benyagan daka hedin muka
kulluga hi Jesus." Ey kan etan ni iEthiopia ey "Nakka
kulluga e hi Jesus hu U-ungngan Apu Dios."
38 Et pasiked tu etan kalesah et umhep idan dewwa.
Gimmawaddad danum et benyagan Philip.

* **8:33 8:33** [32-33] Isaiah 53:7-8

39 Negibbuh et dumekal ida ey pinhakkeyey attukaw la
hi Philip, tep inlaw lan Ispirituh Apu Dios. Eleg law ang-
angen etan ni iEthiopia hi Philip, nem kaman-am-amleng
ni limmaw lad lawwan tu.
40 Hedin hi Philip ey endi maptek ey wadad Asotus.
Nantuttuddun meippanggep nan Jesus diman et yad ke-
bebbebley ni dinlan tu ingganah ni dintengan tud bebley
di Cesarea.

9

Ya nengabulutan Saul nan hi Jesus

1 Hedin hi Saul, ey nanengtun ihik tun pepettey ida
kamengullug nan Jesus et lumaw di kad-an etan ni eta-gey
ni Padi
2 et mampekapyan tudek ni peang-ang tuddad aap-
apuddan Jews di kesimsimbaan di Damascus et amtaen da e
wada kelebbengan tun mempap idan bii niya lakin kamen-
gullug diman ma-lat illaw tuddad Jerusalem et maikelabut
idadman.
3 Illa tu humman ni papil ni impekapya tu et manglaw
di Damascus. Nem kamenetteng ey endi maptek ey wadalli
nalpud kabunyan ni kaumhilin dilag ni neidengdeng di kad-
an tu.
4 Netu-li ey dingngel tu hu kaman-e-hel ni hi-gatu e kantuy
“Saul! Saul! Kele muwak kapanligligat?”
5 Hinumang Saul e kantuy “Apu, hipa ka?” Himmumang
ali etan immehel ey kantuy “Hi-gak hi Jesus ni muka
panligligat.
6 Inah ka et lumaw kad bebley et itudu dan hi-gam hu
pehding mu.”
7 Emin ida etan tuun ingkuyug Saul ey ida kametemma
tep dingngel da etan kaman-e-hel, nem eleg da han-ang-ang.
8 Imminah hi Saul et deyaten tu matetu, nem eleg um-ang-
ang. Et peppeddenen idan edum tu ingganah dimmateng
idad Damascus.
9 Tellun aggew hu nekulapan Saul ey eleg mangamangan
niya eleg uminum ni danum.
10 Wada etan hakey ni kamengullug nan Jesus di Dam-
ascus e hi Ananayas ngadan tu. Entanni ey nampeang-
ang hi Jesus ni hi-gatud i-innep tu et kantuy “Ananayas.”
Himmumang hi Ananayas et kantuy “Kela e Apu?”

Kan Jesus ni hi-gatuy

11 “Elaw ka etan di Meandeng ni Keltad et mu ang-angen
di baley Judas hi Saul e iTarsus. Immen e kaumdasadasal,

12 tep impei-innep kun hi-gatu e wada hu tuun hi
Ananayas ngadan tun umlaw di kad-an tun mengeppan hi-
gatu et ma-kal kulap tu."
13 Nem hinumang Ananayas et kantuy "Apu, tam dakel hu
dingngel kun indaddatteng idan tuu meippanggep ni hi-gatu
niya impahpahding tun mengippeligligat idan kamengullug
ni hi-gam di Jerusalem.
14 Ey dingngel min indawtan idan ap-apuddan padin
kelebbengan ni mengippekellabut idan kamengullug ni hi-
gam."
15 Nem kan Apu Jesus ey "Anin, lakay kuma tep hi-gatu
pinutuk kun mengituttuddun meippanggep ni hi-gak idan
Gentiles, yadda patul niyadda edum mun Jews.
16 Peamtak alin hi-gatu hu panligligatan tu tep ya pengi-
tuttudduan tun meippanggep ni hi-gak."
17 Et lumaw hi Ananayas etan di baley ni kad-an Saul et
ita-pew tu ngamay tun hi-gatu et kantuy "Agik Saul, hi Apu
Jesus e hi-gatu etan nampeang-ang ni hi-gam di dalan hu
nengitu-dak ni hi-gak ma-lat ma-kal kulap mu niya ma-lat
dawatem hu Ispirituh Apu Dios ni umbaddang ni hi-gam."
18 Pinhakkeyey ginibek Saul e heni wada na-gah ni lukhip
ni nalpud matetu ey han-ang-ang tu law et ebuhe pebenyag.
19 Neba-ba-ba et mangan et mambangngad hu elet tu.

Ya nantuttudduan Saul di Damascus

Nekiha-ad ni hi Saul ni pigan aggew idan kamengullug
nan Jesus di Damascus.
20 Et eleg mabeyag ey inlapu tun mantuttuddud kesim-
simbaan di Damascus et ituttuddu tu e kantuy "Hi Jesus ey
U-ungngan Apu Dios!"
21 Emin ida tuun nangngel ni hi-gatu ey ida kametnga.
Kanday "Kaw beken hi-gatu etan tuun kamengippepette-
pettey idan kamengullug nan Jesus di Jerusalem? Ey kaw
beken ni ya illian tud ya ey ma-lat tudda pan-alen ida
kamengullug nan Jesus et ilaw tuddad kad-an idan ap-
apuddan padi?"
22 Nem nema-man kamangke-dumi hu kabaelan Saul ni
mengituttuddun meippanggep nan Jesus, et endi kabaelan
idan Jews di Damascus ni mengehhing ni kabaelan tun man-
tuttuddu niya tuka pehding ni mengippeamtan kakulugan
tu e hi Jesus hu intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.
23 Nelabah pigan aggew ey nanhuhummangan ida Jews e
petteyen da hi Saul.
24 Et kewa-wa-wa niya kelallabbi ey daka bebtakad eheb
ni bebley ma-lat patyen da. Nem dingngel tu damengu
humman ni ninemnem dan pehding dan hi-gatu.

25 Et hakey ni hileng ey binaddangan idan sinuttudduan
tu et iha-ad dad ayyud et padelan dad habhabyen et layagen
dad ba-hil ni luhud et bumsik.

Ya an nenang-angan Saul idan kamengullug nan Jesus di Jerusalem

26 Yan dintengan Saul di Jerusalem ey impatna tun meki-
emmung idan kamengullug diman, nem ida kaumtakut ni
hi-gatu, tep kanda nem itek tu hu kantun kamengullug law
nan Jesus.
27 Nem ingkuyug Barnabas et ilaw tud kad-an idan
apostles et peamta tun hi-gada hu nampeang-angan Jesus et
makiungbal ni hi-gatud dalan di Damascus. Ey inhel tun hi-
gada hu nengituttudduan Saul di Damascus ni meippanggep
nan Jesus.
28 Et abuluten law idan apostles et mekikkillaw ni hi-
gadan nandaladalan di Jerusalem et endi takut tun nengi-
tuttuddun meippanggep nan Jesus.
29 Wadaddadman etan Jews ni Greek hu ehel dan neki-
hubehubeg nan Saul et pinhed dan petteyen.
30 Nem dingngel idan kamengullug humman, et ilaw dad
Cesarea et manglaw di Tarsus.
31 Yadda kamengullug di Judea, yad Galilee et yad Samaria
ey limminggep ida law ey kamangkeihhammad hu daka
pengulug. Ey ida kamangkedakkel ey daka paka-u-unnuda
hu pinhed Apu Dios ni pehding da tep ya baddang ni
Ispirituh tu.

Ya an nenang-angan Peter idan kamengullug nan Jesus di Lidda niyad Joppa

32 Hi Peter ey nanglananglaw di kebebbebley et dumteng
di Lidda ni an menang-ang idan kamengullug nan Apu Dios
diman.
33 Wadadman etan nedahuy e hi Aeneas e walun toon law
hu nambakbaktadan tu.
34 Kan Peter ni hi-gatuy “Aeneas, impeyaggud daka law
nan Jesus Christo. Inah ka. Alam eya abek mu.” Ey
pinhakkeyey immehneng tu-wangu e kayyaggud law.
35 Inang-ang idan tuud Lidda niyadda tuud Saron hum-
man ni neipahding ey nengulug idan emin nan Apu Jesus
Christo.
36 Ey yad Joppa ey wadad man etan hakey ni biin
kamengullug nan Jesus. Hi Tabitha hu ngadan tu e yad
ehel ni Greek ey Dorcas e ya keibbellinan tu ey makwah.
Kayyaggud elaw tu tep dakel hu binaddangan tu niya dakel
hu inhemehemek tuddan nangkewetwet.

37 Entanni ey nandegeh et matey. Impaptek da e immeh
da et balwasian da et da iha-ad di nengin-ahpat ni kuwaltuh
ni baley tu.
38 Dingngel idan kamengullug di diman Joppa e wada hi
Peter di Lidda, et menu-dak idan an mengikkuyyug ni hi-
gatu. Anggagannu ey immalidda tep nanhenup hu Lidda
niya Joppa.
39 Dimmateng di Peter et ipengulu da etan di kad-an ni
netey ey wada hakkey idaddan nebalun bii ey ida kaman-
nengngih ey daka pampeang-ang nan Peter hu babalwasi
dan kinugut lan Dorcas.
40 Nem impa-hep Peter idan emin etan wadad kawaltuh
et mandukkun ni nandasal. In-ang-ang tu etan ni netey
et kantuy "Tabitha, bangun ka." Pinhakkeyey dinyat tu
matetu. Inang-ang tu hi Peter et ebuhe yumudung.
41 Singnged Peter hu ngamay tu et peehneng tu. Et pahgep
tudda etan nebalu niyadda etan edum ni kamengullug et
peang-ang tun hi-gada e netagwan.
42 Nandingngel huyyad bebley di Joppa ey dakel ida tuun
nengulug law nan Apu Jesus.
43 Nekihahha-ad hi Peter ni pigan aggew di Joppa di baley
Simon e mekapyan katat.

10

Ya linawwan Peter di baley di Cornelius

1 Yad Cesarea ey wada hi Cornelius e ap-apun hanggatut
ni sindalud Italy.
2 Beken ni Jew hi Cornelius, nem tuka pakaddeyyawa hi
Apu Dios niya emin idan wadad baley tu ey ida kamengul-
lug nan Apu Dios. Makabbaddang idan nangkewetwet ni
Jews niya kamandasal ni kenayun nan Apu Dios.
3 Hakey ni hambatenganan ey nampeang-ang ni hi-gatu
hu anghel Apu Dios e kantuy "Cornelius, immali-ak."
4 Kaitettekel nan Cornelius ey simmattakut et kantuy
"Apu, hipa ibbagam?" Kan etan ni anghel ey "Dingngel
Apu Dios hu dasal mu ey inang-ang tu hu baddang muddan
nangkewetwet.
5 Itu-dak kan tuum di Joppa et dalli awiten hi Simon Peter.
6 Wadad baley etan ni kamengapyan katat e hi Simon, di
gilig ni baybay."
7 Endi maptek ey attukaw etan anghel, et ebuhe itu-dak
Cornelius ida etan dewwan bega-en tu et ya etan hakey ni
sindalu tun nehammad dama tuka pengullug nan Apu Dios
ni an mengewwit nan Peter.

8 Ine-ehhel tun hi-gada hu neipahding et han tudda itu-
dak di Joppa.
9 Newa-wan nunman ey ida kamenetteng di Joppa etan
ida intu-dak Cornelius. Ey kamenglaw dama hi Peter
di nedeklan ni atep ni baley ma-lat an mandasal diman.
Nandattek aggew ni nunman
10 et wadadman ey ginibek tu e neka-upa. Nem kapan-
iddaddan idan edum tud baley hu kennen da ey wada
nampeang-ang ni hi-gatu e heni nan-i-innep.
11 Intangaw tud kabunyan ey neibeghul ey wada inang-
ang tun nelayag alin melakkeb ni wangal ni neiketan di epat
ni dugu tu.
12 Ey inang-ang tu e immen idan emin hu nambakbaklang
ni kaman-ayyam di puyek. Wadadda epat heli tu, yadda
kamambinulluh et yadda kamantinayyab ni kapi-yewaddan
Jews ni kennen.
13 Entanni ey wada immehel ey kantuy “Imay Peter,
pampili kan pinhed mun palsien ni ihhidam.”
14 Nem hinumang Peter et kantuy “Eleg e Apu, tep
endin hekey hu nak nengannan ni heniddan nunyan eleg
meibbillang ni malinih.”
15 Impidwa tulli mewan ni immehel ey kantuy “Entan tu
ibilang ni beken ni malinih hu impambalin Apu Dios ni
malinih.”
16 Nampitlu humman ni inang-ang Peter et han la
maguyud etan wangal di kabunyan.
17 Kaumnenemnem hi Peter tep eleg tu amta hu keibbel-
linan nunman ni inang-ang tu ey dimmateng idad eheb
etan intu-dak alin Cornelius tep wada nengitudu e humman
baley Simon
18 et daka pan-ibbaga hedin kamanha-ad diman hi Simon
Peter.
19 Nanengtun kaumnenemnem hi Peter tep ya humman
ni inang-ang tu ey kan ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatuy
“Dimmateng ida etan tellun lakin daka kapan-ibbaga.
20 Lakay et mudda ang-angen et makilaw kan hi-gada.
Entan pandinwan mekillaw ni hi-gada, anin ni beken idan
Jews, tep hi-gak nengitu-dak ni hi-gadan mengewwit ni hi-
gam.”
21 Immehep hi Peter et kantuddan nunman ni tuu ey “Hi-
gak hu yuka pan-ibbaga. Kele wada kayudya?”
22 Kan idan etan ni tuu ey “Intu-dak dakemillin Cornelius
e ap-apun sindalun Rome. Kayyaggud ni tuu ey nehammad
hu tuka pengullug nan Apu Dios niya kapekatbaladdan
emin ni Jews. Wada nampeang-ang ni anghel ni hi-gatu

et ehelen tu e peeyyag daka kunud baley tu et denglen tu ituttuddum."
23 Et pahgep idan Peter et mandeyaddadman ni nunman
e hileng.

Newa-wan nunman et makilaw hi Peter et yadda edum ni kamengullug ni iJoppa.
24 Nehilngan idad dalan et yan newa-waan tu hu dintengan dad Cesarea. Hi Cornelius, ey inemung tudda agi tu et yadda gayyum tu et hehheggeden dadda.
25 Kamenggep hi Peter ey an dinammun Cornelius et mandukkun di hinanggan Peter ma-lat dayawen tu.
26 Nem impeehneng Peter et kantun hi-gatuy "Ehneng ka. Entan tuwak dayaw tep nan-ingngeh ita e tuu itan dewwa."
27 Ida kaman-ung-ungbal ni himmegep ey inang-ang Peter hu dakel ni neamung ni tuu.
28 Kan Peter ni hi-gada ey "Anin hi-gayu et inamta yu e pi-yew ni hi-gamin Jews ni mekiammuammung idan beken ni edum min Jews. Nem impeamtan Apu Dios ni hi-gak e eggak pi-yewa hu pekiammuammungan kun kumpulmih ni tuu. Et humman hu, yan nunya ey anin hi Jew hak ey nakka mekiammuammung ni hi-gayun beken ni Jews.
29 Et mukun impaeyag yuwak ey nengintetebballak et umli-ak. Nem hipa gaputun yuwak nengipeayagan?"
30 Immehel hi Cornelius et kantuy "Ya eman lan epat ni aggew hu nelabah ni henin nunyan hambatenganan ey nakka mandasal di baley mi ey endi maptek ey wada hu lakin immehneng di hinanggak e kaumhili balwasi tu.
31 Kantun hi-gak ey 'Cornelius, dingngel Apu Dios dasal mu ey eleg tu liwwanen ida imbenaddang muddan newetwet.
32 Penu-dak kad Joppa et dalli awiten hi Simon Peter. Wadad baley Simon e mekapyan katat e wadad gilig ni baybay baley tu.'
33 Et mukun nenu-dakkak ni mengeyyag ni hi-gam et ay kayyaggud et immali kayu. Et deh e neamung kamin nunya ey daitsu kauh-uhdungin Apu Dios tep pinhed min dedngelen hu hipan intugun Apu Dios ni ituttuddum ni higami."

Ya nantuttudduan Peter di baley di Cornelius

34 Himmapit hi Peter et kantuy "Yan nunya law nengamtaan kun emin hu tuu ey nan-iingeh idad hinanggan Apu Dios,
35 tep anin attu nalpuan ni hakey ni tuun tuka daydayawa hi Apu Dios niya kayyaggud hu tuka pehding ey kaebbulutan Apu Dios.

36 Inamta yu etan ehel Apu Dios ni impeamta tun hi-gamin
Jews meippanggep ni linggepan tayu tep hi Jesus Christo e
Apun emin ni tuu.
37 Ey inamta yudda etan nekapkapyad kebebbebley di
Judea neipalpud Galilee meippanggep idan impahding Jesus
Christo. Neamta huyya eman ni negibbuh ni intuttuddun
John hu meippanggep ni benyag.
38 Ey inamta yu e hi Jesus di Nazareth hu nanwadaan
Apu Dios ni Ispirituh tu niya et-eteng ni kabaelan tu. Et
lumaw di kebebbebley et kayyaggud ida impahpahding tu
niya nan-ekal tu hu dimonyoh ni neihuklung idan tuu tep
kabaddangin Apu Dios.
39 Hi-gamin apostles hu nenang-ang-ang ni emin ni im-
pahpahding Jesus di kebebbebley di Judea et yad Jerusalem.
Pintey da e impatak dad krus,
40 nem sineguan Apu Dios ni katlun aggew et mampeang-
ang ni hi-gami.
41 Eleg nampeang-ang di emin ni tuu, nem hi-gamin ebuh
ni pinilin Apu Dios ni mengippeamtan meippanggep ni hi-
gatu. Et hi-gamidda hu nekikakikan niya nekiinuinum ni
hi-gatu eman ni netaguwan tu mewan.
42 Sinugun dakemin Jesus e mi ituttuddun katuutuu
hu meippanggep ni hi-gatu niya peamta mi e hi-gatu hu
pinutuk Apu Dios ni manhuwet ni emin ni tuu anin idan
netey.
43 Emin ida la eman prophets ey intudek da meippanggep
nan Jesus e kanday mepessinsahan hu liwat ni tuun
mengullug nan Christo."

Ya nenawtan idan Gentiles ni Ispirituh Apu Dios

44 Nanengtun kaman-e-ehhel hi Peter ey immali hu Ispir-
ituh Apu Dios et dawten idan emin ni kameneddengngel
nunman ni tuka pan-ituttuddu.
45 Ey emin ida etan Jews ni neikuyug nan Peter ey ida
kametnga, tep emin ida etan nenawat ni Ispirituh Apu Dios
ey beken idan Jews.
46 Inamta da e makulug ni wada law Ispirituh Apu Dios
ni hi-gada tep dingngel da e daka daydayawa hi Apu Dios
niya kabaelan da law ni mengihheppit ni hin-appil ni ehel
ni eleg da amta.
Et kan Peter idan edum tuy
47 "Ang-ang yu kedi, beken idan Jews, nem dinwat da hu
Ispirituh Apu Dios henin hi-gatsu. Kaw mabalin ni e-legen
hu pebenyagan da?"
48 Et ehelen Peter ni hi-gada e pebenyag ida ma-lat peang-
ang da nengabulutan dan Jesus. Negibbuh ni nebenyagan

ida et ehelen dan manha-ad nidman di Peter, anin pigan aggew ni ebuh.

11

Ya inhel Peter ni gaputun nekiemungan tu niya nekikannan tuddan Gentiles

1 Dingngel idan apostles di Jerusalem et yadda kamengullug di bebley di Judea humman ni nengabulutan idan Gentiles ni ehel Apu Dios meippanggep nan Jesus Christo.

2 Nem yan neibangngadan Peter di Jerusalem ey kapihhuladdan edum tun Jews ni kamengullug. *

3 Et kandan hi-gatuy "Kele ka nekiammuammung niya kele ka nekikan idan eleg makugit ni tuu?"

4 Et ehelen tun hi-gadan emin hu neipahding.

5 Kantuy "Hakey ni aggew ni wada-ak di Joppa, ey nakka mandasal etan di atep ey wada impeang-ang Apu Dios ni hi-gak ni nebuyun alid kad-an kun wangal e neiketan hu epat ni dugu tu.

6 Wadan emin etan di wangal hu nambakbaklang ni animal ni kaman-ayyam di muyung niyad bebley. Wadadda epat heli tu, yadda kamambinulluh niyadda kamansinayyab.

7 Entanni ey wada dingngel kun immehel e kantuy 'Peter, inah ka et mampili kan pinhed mun palsien ni ihhidam.'

8 Nem kankuy 'Eleg e Apu, tep endin hekey nak kinan ni kamepi-yew.'

9 Ey kan mewan etan ni immehel di kabunyan ey 'Entan tu ibilang ni beken ni malinih hu impambalin Apu Dios ni malinih.'

10 Inpitlu tun inhel humman et han maguyud lad kabunyan humman ni wangal.

11 Yan nunman ey dimmateng ida etan di baley ni nakka panha-adi etan tellun tuun nalpullid Cesarea ni intu-dak dan an mengewwit ni hi-gak.

12 Ey kan ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gak ey eggak mandinwan mekillaw ni hi-gada, anin ni beken idan Jews. Et lumaw kamid baley Cornelius di Cesarea e nekilaw idan hi-gak hu enem ni edum tayun kamengullug.

13 Yan dintengan mid baley tu ey ine-ehhel tun hi-gami hu inang-ang tun anghel e kantu kunun hi-gatuy 'Mulli paeyag hi Simon Peter di Joppa

* **11:2 11:2** Yadda Jews, kanday hedin kamengullug hu hakey ni tuu nan Jesus, man mahapul ni pekuggit ma-lat pangipeang-angan tun tuka pengullugi.

14 et ituttuddu tu hu elaw ni kehellakniban ma-lat emin
kayu, anin idan kamekiha-ad ni hi-gam eyad baley yu ey
mehellakniban kayun emin.'
15 Et lumawwak diman et ilepuk ni mantuttuddu ey
immali hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gada, heni daman hi-
gatsun Jews lan nunman.
16 Ey ninemnem ku eman inhel lan Apu Jesus ni kantuy
'Nambenyagan John ida tuun danum, nem hedin hi-gayu ey
mebenyagan kayullin Ispirituh Apu Dios.'
17 Et hedin hanniman e winedan Apu Dios hu Ispirituh
tun hi-gadan beken ni Jews, heni dama lan nanwadaan tun
Ispirituh tun hi-gatsun Jews ni nengulugan tayun Apu Jesus,
et kaw hipa-ak ni an mengikka-leg ni pinhed tun pehding?"
18 Dingngel da humman ni inhel Peter ey insiked da law
ni memihhul ni hi-gatu et daydayawen da hi Apu Dios.
Kanday "Hedin tep hanniman, indawat tep daman Apu Dios
hu wayah idan Gentiles ni mantuttuyyun liwat da ma-lat
dammutun meidwatan idan biyag ni endi pappeg."

Na-duman ida kamengullug nan Jesus di Antioch

19 Yan eman ni nemateyan dan Stephen hu laputun
nanhelheltapan idan kamengullug nan Jesus di Jerusalem et
maiwehit ida e namsik idad edum ni bebley. Limmaw ida
edum di Phoenicia, yad Cyprus, et yad Antioch et ituttuddu
da hu meippanggep nan Jesus idan Jews ni ebuh.
20 Nem wadadda kamengullug ni iCyprus niya iCyrene
ni limmaw di Antioch et pan-ituttuddudaddan Gentiles hu
meippanggep nan Apu Jesus.
21 Binaddangan idan Apu Dios et dakel ida Gentiles ni
nantuttuyyun liwat da et mangulug idan Jesus.
22 Dingngel idan kamengullug di Jerusalem e dakel law
hu Gentiles ni kamengullug di Antioch, et itu-dak da hi
Barnabas diman.
23 Limmaw diman hi Barnabas ey kaman-am-amleng tep
em nunman e et-eteng hu baddang Apu Dios ni hi-gada. Et
tugunen tudda e mahapul ni ihhammad da daka pengullug
nan Apu Jesus niya ittuluy dan mengu-unnud ni hi-gatu.
24 Hi Barnabas ey kayyaggud ni tuu, nehammad tuka
pengullug nan Apu Jesus niya et-eteng baddang ni Ispirituh
Apu Dios ni hi-gatu. Et humman hu, dakel ida nei-dum ni
kamengullug nan Jesus.
25 Entanni ey limmaw hi Barnabas ni an menang-ang nan
hi Saul di Tarsus.
26 Dinteng tudman et ikuyug tu et mambangngad idad
Antioch. Et manha-ad idadman ni hantoon et tuttudduan
da dakel ni kamengu-unnud nan Jesus. Yadman Antioch

hu laputun neingadnan idan kamengullug nan Jesus ni Christiano.

27 Yan nunman ni nanha-adan dadman ey wadadda hu immalin prophets ni nalpud Jerusalem.

28 Hi Agabus e hakey idan nunman ni prophets ey immehneng et pa-hel ni Ispirituh Apu Dios et kantuy wadalli nemahhig ni bisil di kebebbebley di puyek. Huyyan inebig tu ey immamnu eman ni nanpatulan Kelaudius.

29-30 Dingngel idan kamengullug diman humman ni inebig Agabus ey wada hakkeyey immidwat idan kumpulmih ni ibbaddang daddan kamengullug di Judea. Impaela dad Barnabas nan Saul et da la idwat idan kamengipappangn-guluddan kamengullug diman.

12

Ya nengipehelheltapan Herod e patul idan kamengullug nan Jesus

1 Yan nunman hu nengipehelheltapan Herod e patul idan edum ni kamengullug nan Jesus.

2 Ya hakey ni impahding tu, ey impaputul tu ulun James e agin John.

3 Inamta tu e pinpinhed idan edum ni Jews humman ni tuka pehpehding et padpap tu dama hi Peter et pakelabut tu. Impahding tu huyya eman ni Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast.

4 Hampuluddan enem hu sindalun guwalyan Peter e han-e-pat hu kamanhulluhullul ni mangguwalya. Kanemnem-neman Herod e peukkat tulli hi Peter hedin megibbuh hu Piyestah ni Passover, et bistigalen tud hinanggaddan tuu et han tu papetey.

5 Nem yan neikelabutan Peter ey kaiddasadasaliddan kamengullug nan Jesus ma-lat ippaptek Apu Dios.

Ya nengibukyatan ni anghel nan Peter

6 Yan nunman ni hileng e yan kewa-waan tu hu kan Herod ni kebistigalan Peter, ey binangkiling da hu ngamay tu niya heli tu, et paugip dad nambattanan ni dewwan guwalya. Ey wadadda edum ni sindalun guwalyad habyen ni kallabbuttan.

7 Endi maptek ey nabnangan hu bawang etan ni kallab-buttan ey wada anghel Apu Dios ni immehneng di kad-an tu. Inwedwed tu hi Peter et bangunen tu. Kantuy “Imay, papuut mu et uminah ka!” Imminah hi Peter ey na-kal ida bangkiling di ngamay tu niyad heli tu.

8 Ey kan etan ni anghel ey "Pambalwasi ka niya pampatut
ka." Et u-unnuden Peter. Ey kan mewan etan ni anghel ey
"Alam etan mahde ni balwasim et maiunud kan hi-gak."
9 Et makilaw hi Peter etan ni anghel et umhep idad
kallabbuttan. Nem kantu ngu nem i-innep tun ebuh.
10 Linabhan da etan nemangulun guwalya et ya etan
neikadwa et dumteng ida etan di habyen ni gumek ey
nealay neibeghul et maukat idad keltad. Ida kamenglaw
ey endi maptek ey attu kaw la etan anghel.
11 Impepuhdanan Peter ey kantuy "Tam beken ni i-innep,
makulug ni immali hu anghel Apu Dios ni nemaddang ni
hi-gak et meihwang ngak di pinhed di Herod et yadda Jews
ni pehding ni hi-gak."
12 Nangnanglaw la et ipa-yuh tud baley di Maria e hi inan
John e kandan hi Mark ey dakel ida neamung ni tuu e ida
kamandasal.
13 Sinugtug Peter hu habyen et lumaw etan bega-en da e
hi Rodah ni an mengibbeghul.
14 Inimmatunan tu ehel Peter ey hamban tuka ibeghul ey
nambesik ni gayetu et kantuddan neamung ey "Immen hi
Peter di dallin!"
15 Nem kan idan neamung ey "Itek mu, nemalad!"
Nem tuka pepippilit e makulug et kan ida law ni tuu ey
"Humman hu anghel Apu Dios ni kamemabbaddang ni hi-
gatu."
16 Ey hedin hi Peter, tagan tu tugtug et da ibeghul. Inang-
ang da ey hi-gatu tu-wangu ey natngadda.
17 Impaineng tudda et e-ehhelen tu hu impahding Apu
Dios ni nengibukyat ni hi-gatu. Kantun hi-gaday "Ehel
yullin James niyadda edum tayun kamengullug nan Jesus
huyyan neipahding." Inhel tu humman et lumaw lad
lawwan tu.
18 Yan newa-waan tu ey wada hakkey idan sindalu ey ida
kametemma hedin hipa neipahding et attukaw hi Peter.
19 Immandal Herod e da panhemmaken, nem eleg da
hanhamak. Et bistigalen tudda etan sindalun nangguwalya
et papetey tudda.
Negibbuh huyya et hi-yanen Herod hu Judea et lumaw di
Cesarea et manha-ad nidman.

Ya neteyyan Herod

20 Hi Herod ey anggebe-hel tudda tuud Tyre et yad Sidon.
Et lumaw idan an mekihhummangan ni hi-gatu ma-lat ma-
kal bunget tun hi-gada, tep kamelpud bebley Herod hu
kennen da. Limmaw ida ey wada hi Blastus e eta-gey saad
tud kapan-ap-apuin Herod. Et ehelen dan hi-gatu e pinhed
dan mekihhummangan nan Herod.

21 Yan nagtud ni aggew ni panhuhummanganan da ey
imbalwasin Herod hu balwasin patul et an yumudung di
yuddungngan tu et umhel idan tuu.
22 Ey ida kamantetekkuk e kanday “Beken ni tuu eya
kamanheppit, nem hakey idan dios.”
23 Ey pinhakkeyey impandegeh ni anghel Apu Dios hi
Herod tep inebulut tu humman ni nenaydayaw idan tuun
hi-gatu e eleg tu dayawen hi Apu Dios. Ya degeh tu ey
nebigihan hu annel tu et matey.
24 Entanni ey neihinap hu ehel Apu Dios di kebebbebley
ey ida kamangkedakkel hu kamengullug nan Jesus.
25 Ginibbuh di Barnabas nan Paul hu ngunu dad
Jerusalem et mambangngad idad Antioch e ingkuyug da hi
John e kandan hi Mark.

13

Ya nepilian di Barnabas nan Paul ni an mantuttuddud kebebbebley

1 Yadda kamengullug di Antioch ey wadaddan hi-gada
hu prophets niyadda kamantuttuddu henin Barnabas, hi
Simeon e andeket ni tuu, hi Lucius di Cyrene, hi Manaen
e ine-etteng eman lan aman Herod, et hi Paul.
2 Yan eman ni pinhakkey ni daka penaydayawin Apu Dios
e nantepel ida, ey kan ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gaday
“Pili yud Barnabas nan Paul ni mengingngunnun pinhed
kun pengunnun hi-gada.”
3 Et yan negibbuhan ni nandasalan da niya nantepelan da,
ey indasalan dad Barnabas nan Saul e inta-pew dan emin hu
ngamay dan hi-gada et han da itu-dak idan an mantuttuddu.

Ya linawwan di Barnabas nan Paul di Cyprus

4 Hanniman hu nengitu-dakan ni Ispirituh Apu Dios di
Saul nan Barnabas. Et lumaw idad Selusia et han ida
mambangkan limmaw di Cyprus.
5 Ingkuyug da hi John Mark ni memabbaddang ni hi-
gada. Dimmateng idad Salamis di Cyprus et ilepu dadman
ni mantuttuddun ehel Apu Dios idad simbaan ni Jews.
6 Impeng da kebebbebley di Cyprus ni da nantuttudduan
et lektattuy dimmateng idad Papos e gilig ni bebley diman.
Yadman nenammuan dan Bar-Jesus e magician. Kantuy hi-
gatu hu prophet Apu Dios, nem itek tu kaya.
7 Humman ni tuu ey gayyum etan ni nelaing ni gobernor
diman ni bebley e hi Sergius Palus. Impaeyag Sergius Palus
di Barnabas nan Paul, tep pinhed tun dedngelen hu ehel
Apu Dios.

8 Nem kapihhulan Bar-Jesus (e kandan hi Elimas di ehel
ni Greek) hu kaituttuddud Paul nan Barnabas, tep eleg
tu pinhed ni kullugen Sergius Palus hu daka ituttuddun
meippanggep nan Jesus.
9 Nem hi Saul e Paul hu hakey ni ngadan tu ey impetuled
ni Ispirituh Apu Dios et makihanggan Elimas.
10 Et kantuy "U-ungnga dakan dimonyoh! Muka kehhin-
gan emin hu kayyaggud ey maheul ka. Muka kehhinga
makulug ni kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios et
muka pambalin ni lawah.
11 Yan nunya ey kastiguen dakan Apu Dios et makulap
kan nekemtang." Pinhakkeyey eleg um-ang-ang tu-wangu
hu matan Elimas et kaum-ayaayag ni memden ni hi-gatu.
12 Yan nenang-angan etan ni gobernor nunman ni
neipahding ey nengulug. Hakey pay ey kametngan inedal
tun intuttuddud Paul ni meippanggep nan Jesus Christo.

Ya nantuttudduan di Paul di Antioch
13 Entanni ey hini-yan di Paul et yadda etan edum tu hu
bebley di Papos et ida mambangka et lumaw idad Pelga di
Pampilya. Yadman hu neni-yanan John Mark ni hi-gada et
mambangngad di Jerusalem.
14 Limmaw damad Paul di Antioch di Pisidia. Nedat-
ngan hu Sabaduh et lumaw idad simbaan idan Jews et
makiemung idan mandeyyaw nan Apu Dios.
15 Negibbuh ni nebidbid hu Tugun Moses et ya intudek
idan prophets ey yadda etan ap-apud simbaan ey kan dad
Paul nan Barnabas ey "Agi midda, hedin wada pinhed yun
ittugun ni hi-gamin neamung ey kayyaggud tu hu ehel yu."
16 Imminah hi Paul et paineng tudda et kantuy "Hi-
gayuddan edum kun helag Israel, niyadda beken ni helag
Israel ni kamenaydayaw nan Apu Dios, dengel yu eya e-
helen kun hi-gayu.
17 Hi Apu Dios e Dios tayun helag Israel ey pinili tudda
aammed tayun nunman ni pantu-u tu et yan eman ni
wadaddad Egypt ey impedakkel tudda. Nelabah hu pigan
toon ey impangulu tudda et hi-yanen da Egypt gapuh ni et-
eteng ni kabaelan tu.
18 Et an-anusan tuddan na-pat ni toon di eleg mebebleyi.
19 Impeapput tun hi-gada hu nampambebley di pitun
bebley di Kanaan et idwat tun hi-gadan pambebleyan da.
20 Huyyadda neipahding ni umlaw ni epat ni gatut et
neliman toon.
Negibbuh humman et pilien Apu Dios ida ap-apu daddan
nanhuluhulul ni mengippaptek ni hi-gada ingganah eman
ni wada hi Samuel e prophet.

21 Entanni ey nambagaddan mampatul ni hi-gada et
putuken Apu Dios hi Saul e u-ungngan Kish e helag
Benjamin, et hi-gatu nampatul idan aammed tayun na-pat
ni toon.
22 Ingkal Apu Dios hi Saul et ihullul tu hi David e u-
ungngan Jesse, et yan nunman nanghelan Apu Dios ni
kantuy 'Hi David hu pinutuk ku tep tuka u-unnudan emin
hu elaw ku.'
23 Impakulug Apu Dios e yalli hakey ni helag David hu
menellaknib idan helag Israel. Et peamnu tun nengipealian
tun Jesus.
24 Nem eleg ni ilepun Jesus Christo ni mantuttuddu ey
wada hi John ni nengituttudduddan helag Israel e mahapul
ni mantuttuyyuddan liwat da et han ida pebenyag.
25 Yan eman ni kamangkegibbuh hu impangunun Apu
Dios nan John ey kan tuddan tuu ey 'Bekennak etan ni
impakulug Apu Dios ni menellaknib ni tuu, nem wadalli
um-alin meihhullul ni hi-gak. Hi-gatu ey neta-ta-gey ni
peteg hu saad tu nem hi-gak et eggak pay anhan meibbillang
ni mambalin ni bega-en tu.'

26 Intuluy Paul e kantuy "Hi-gayuddan edum kun helag
Abraham niya hi-gayuddan Gentiles ni kamenaydayaw nan
Apu Dios, ey hi-gatsun emin hu nengipeamtaan Apu Dios ni
elaw ni kehellakniban.
27 Yadda tuud Jerusalem et yadda ap-apu da ey eleg
da amta e humman ni Jesus hu pinutuk Apu Dios ni
menellaknib ni tuu niya eleg da awatan e meippanggep
ni hi-gatu hu intudetudek ida eman lan prophets ni daka
bennidbidad simbaan ni kesabasabaduh. Et papetey da hi
Jesus et umamnudda hu binenidbid da.
28 Endi gaputun pemetteyan dan Jesus tep endi daka
hemmakan bahul tu, nem kapya tun pinhed dan pepettey
nan Pilate.
29 Negibbuh ni impahding dan emin hu neitudek ni
meippanggep ni ketteyyan tu ey ingkal dad neipetakan tud
krus et da ikulung,
30 nem sineguan Apu Dios.
31 Et mampaenang-ang idan nekikkillaw ni hi-gatu eman
ni linawwan dad Jerusalem ni nalpuan tud Galilee. Et yan
nunya ey hi-gada hu kamengituttudduddan tuud Israel ni
meippanggep nan Jesus.
32-33 Et mukun immali kamidyan nunya ey ma-lat peamta
min hi-gayu huyyan kayyaggud ni inhel Apu Dios. Huyya
eman impakulug tudda lan aammed tayu et deh e immam-
nun nunyan hi-gatsun helag da. Tep makulug ni sinagwan

tu hi Jesus ni neteyyan tu. Huyya neitudek di Psalms ni
meippanggep ni hi-gatu e kantuy
'U-ungnga dakan hi-gak. E-helen kun nunya e hi-gak hi
Amam.' *
34 Ey ya kakulugan tun eleg iebulut Apu Dios ni mebwel
annel Jesus di kulung tep sinagwan tu, ey neitudek e kantuy
'Peamnuk daman emin ni hi-gam hu impakulug ku lan
eman ni ammed mu e hi David.' †
35 Neitudek pay di libluh ni Psalms e kantuy
'Eleg mebwel annel etan ni nakappinhed ku, tep tegguan
kun ketteyyan tu.' ‡
36 Beken ni hi David hu pinhed tun e-helen. Tep hedin hi
David ey ginibbuh tun emin hu pinhed Apu Dios ni pehding
tu et matey et maikulung di gungat idan aammed tu et
mabwel hu annel tu.
37 Nem eleg mabwel hu annel Jesus tep sinagwan Apu
Dios.
38 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, pinhed min amtaen
yu e ya neteyyan Jesus et ya netagwan tu hu gaputun
pessinsahan Apu Dios hu liwat tayu.
39 Ey gapuh nan Jesus ey emin hu mengullug ey mepessin-
sahan hu liwat tu et mambalin ni kayyaggud di kapenang-
ang Apu Dios. Huyya hu eleg han-ipahding ni pengu-
unnudan ni Tugun Moses.
40 Helipat-i yu ma-lat eleg maipahding ni hi-gayu hu inhel
ida lan eman ni prophets e kanday
41 'Hi-gayun tuka pihhula ehel Apu Dios, metnga kayullin
pehding ku, nem eleg yu kulluga anin ni wada
mengippeamtan hi-gayu. Et humman hu, mettey
kayulli et meidawwi kayun hi-gak.' "
42 Negibbuh ni intuttuddud Paul nan Barnabas ida huyyad
simbaan ey immalidda etan Jews et ehelen da e pinhed
dan mambangngad idan mantuttuddu mewan ni hakey alin
Sabaduh.
43 Nebukal idad neamungan da ey dakel ida Jews niyadda
beken ni Jews ni kamengu-unnud ni elaw ni Jews ni
neiunud di Paul nan Barnabas et tugunen dadda e eleg da
issikked ni mengu-unnud nan Apu Dios, niya pannananeng
dan mengiddinnel ni binabbal tu.
44 Nedatngan mewan hu Sabaduh ey neamung idan emin
hu tuud man ni an mengngel ni ituttuddu dan ehel Apu
Dios.

---

* **13:32-33 13:32-33** Ang-ang yu Psalm 2:7, Hebrews 1:5 et ya 5:5. † **13:34 13:34** Ang-ang yu Isaiah 55:3. ‡ **13:35 13:35** Ang-ang yu Psalm 16:10.

45 Nem inang-ang idan ap-apuddan Jews ni eleg mengullug hu dakel ni tuun neamung ey peteg ameh dan Paul. Daka pippihula niya daka kakkahinga hu tuka ituttuddu.
46 Nem endi takut di Paul nan Barnabas ni nantuttuddu. Kanday "Ya kakulugan tu ey hi-gayun edum middan Jews hu memengngulun pengippeamtaan min meippanggep ni ehel Apu Dios, nem gapu tep eleg yu ebbuluta tep kahing kayu ey humman keang-angan tu e eleg yu pinhed ni wadalli biyag yun endi pappeg tu. Et humman hu, yadda ew ngu hu Gentiles hu mi pengituttudduan
47 tep wada la dedan intugun Apu Dios ni hi-gamin kantuy 'Pinutuk dakeyun heni dilag ni an mengippeamtaddan Gentiles di kebebbebley di puyek ni meippanggep ni kehellakniban.' " §
48 Dingngel idan Gentiles huyya ey ida kaman-am-amleng et daydayawen da hi Apu Dios tep kinulug da ehel tu. Emin ida etan pinilin Apu Dios ni menewwat ni biyag ni endi pappeg tu ey nengulug ida.
49 Et huyyan ehel Apu Dios ey nan-amtad kebebbebley diman.
50 Nem entanni ey sinuttullun idan edum ni Jews ni kahing ni elaw Jesus etan edum ni ap-apudman niyadda edum ni bibi-in Gentiles ni eta-gey saad dan kamenaydayaw nan Apu Dios et pampalpaligat dad Paul nan Barnabas et pea-allaw daddadman ni bebley.
51 Et pampukpuken di Paul nan Barnabas hu dep-ul di patut da et lumaw idad Iconium. Humman ni nemukpukan dan dep-ul di patut da hu pengippeang-ang dan nanliwat ida etan bimmebley.
52 Nem yadda ngu kamengullug di Antioch ey ida ningangu kaman-am-amleng niya et-eteng baddang ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gada.

14

Ya linawwan di Paul di Iconium

1 Yan linawan di Paul nan Barnabas di Iconium ey ida nantuttuddud simbaan ni Jews ey dakel ida nengulug ni Jews niyadda Gentiles tep kayyaggud hu nenuttuddu da.
2 Nem yadda etan Jews ni eleg mengullug ey sinuttullun dadda Gentiles e kanday lawah ida hu kamengullug nan Jesus.

§ **13:47 13:47** Ya dewwan et-eteng ni bendisyon idan nehelakniban ey ya kakepessinsahin liwat et ya kapenewwatin biyag ni endi pappeg tu.

3 Nem nanha-ad di Paul nan Barnabas diman ni nebayag
e eleg ida tumekut ni nengituttuddun meippanggep ni et-
eteng ni baddang Apu Jesus. Indawtan idan Apu Dios ni
kabaelan dan mengippahding idan miracles ma-lat peang-
ang da kakulugan tu e nalpun Apu Dios hu daka ituttuddu.
4 Nem negadwadda tuud Iconium. Yadda edum ey
kinulug da hu kae-e-hela ida etan ni Jews ni hi-gada. Nem
yadda edum ey kinulug da intuttuddud Paul nan Barnabas.
5 Entanni ey ninemnem idan edum ni Gentiles et yadda
Jews niyadda ap-apu dan tengbaen di Paul nan Barnabas.
6-7 Nem indaddatteng idan tuu humman ni ninemnem
dan pehding et ebuhe bumsik idad Listera et yad Derbe di
Liconia et yaddad nanlinikweh ni bebley diman. Et ituluy
dan mantuttuddu meippanggep nan Jesus.

Ya linawwan di Paul di Listera niyad Derbe

8 Yan kaweda dad Listera ey wada etan lakin
kaumyuyudung tep nedahuy dedan ni neiungngaan tu
et eleg tun hekey patnaan ni dimmalan.
9 Kamantuttuddu hi Paul ey kamandeddengngel humman
ni nedahuy. In-ang-ang Paul ni hi-gatu ey inamta tu e tuka
kullugan me-kal degeh tu
10 Et eleten Paul ni inhel e kantuy “Ehneng ka!” Pin-
hakkeyey immehneng et dumlan.
11 Inang-ang idan neamung humman ni impahding Paul
ey ida kamampantetekkuk e kanday “Huyyaddan immali
ey dios ni nangkapyan tuu!” Hedin di Paul nan Barnabas,
ey eleg da awatan humman ni daka itettetkuk, tep eleg da
amta hapit da.
12 Ingngadnan da hi Barnabas ni hi Zeus e hakey ni dios
da ey hedin hi Paul, kanday hi-gatu hi Hermes tep hi-gatu
kaumhapihapit.
13 Ya baley nan Zeus ey wadad a-allaw ni bebley. Ya
etan padin Zeus ey nan-i-li tu babakka et yadda edum ni
i-appit da etan di eheb, tep pinhed dan i-appitan di Paul
nan Barnabas.
14 Nem dingngel di Paul nan Barnabas humman ni da
ippahding ey bini-ki da balwasi dan pengippeang-angan da
e eleg da pinhed humman et papuut dan limmaw di kad-an
idan tuu et kandan hi-gaday
15 “Ayyakaw kayu. Kele hipa huyyan yu ippahding? Hi-
gami ey tuu kami henin hi-gayu. Immali kamin mengitut-
tuddun meippanggep nan Jesus Christo ma-lat isiked yudda
huyyan yuka pehpehding ni endi silbitu et hi Apu Dios e
wadan ingganah hu daydayawen yu. Tep hi-gatu nanletun
puyek, ya kabunyan, ya baybay niya emin ni wadadman.

16 Yan eman ni nebayag ey in-abulut Apu Dios ni pehding
yun Gentiles hu pinhed yu,
17 nem indawtan dakeyun pengi-immatunan yu e wada
hu makulug ni Dios, tep tuka iddawat hu panyaggudan yu.
Tuka peelli udan, tuka pelemmeh hu intanem yu, dakeyu
kaiddawsin kennen yu niya dakeyu kapeamleng."
18 Anin ni inhel di Paul nan Barnabas ida huyya et
neligatan idan nengika-leg ni pan-appitan idan tuun hi-
gada.
19 Entanni ey wadadda immalin eleg mengullug ni Jews
ni nalpud Antioch et tuttullunen dadda edum ni tuu et
pantengbaen da hi Paul et pan-iguyud dad a-allaw ni bebley
tep kanda na-mu ngu nem netey.
20 Nem entannit neamung ida etan kamengullug di kad-
an tu ey bimmangun et mambangngad di bebley. Newa-wan
nunman et lumaw idan Barnabas di Derbe.

Ya nambangngadan di Paul di Antioch

21 Nantuttuddu idad man ni meippanggep nan Jesus ey
dakel ida nengulug. Et mambangngad idad Listera, yad
Iconium et yad Antioch di Pisidia
22 Sinuttudduan dadda kamengullug ma-lat maihammad
hu daka pengullug. Ey sinugun dadda e pannenneng da
daka pengullug. Kanday "Kapya tun manliggat itsu dedan
tep mahapul ni pelebbah tayu hu dakel ni ligat et han itsu
maila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios."
23 Pinutuk di Paul nan Barnabas hu mengipappangngu-
luddan edum dan kamengullug di kesimsimbaan diman.
Ey nanteteppel idan nengidasadasalan dan hi-gada ma-lat
baddangan idan Apu Jesus e daka pandinneli.
24 Negibbuh humman et manglaw di Paul nan Barnabas
di Pampilya e indalan dad Pisidia.
25 Et mantuttuddduddad Pelga ni meippanggep nan Jesus
et han ida mandayyud Attalia.
26 Nanlugan idad bapor diman et mambangngad idad
Antioch di Syria, tep ginibbuh da impangunun Apu Dios
ni hi-gada. Yadman hu nengidasalan ida lan edum dan
kamengullug eman ni nengilepuan dan nunman ni ngunu
da ma-lat ipaptek idan Apu Dios.
27 Yan nambangngadan dad Antioch ey inemung dadda
kamengullug diman et e-ehhelen dan emin hu nemenad-
dangan Apu Dios ni hi-gada et ya nengipeamtaan tuddan
Gentiles e dammutu daman mehellakniban ida hedin men-
gulug idan Jesus.
28 Et makiha-ad di Paul nan Barnabas idan kamengullug
diman ni pigan bulan.

15

Ya neamungan idan ap-apuddan kamengullug nan Jesus di Jerusalem

1 Yan nunman ni wadad Paul nan Barnabas di Antioch
di Syria ey wadadda immalin Jews ni nalpud Judea et
ituttuddu daddan Gentiles ni kamengullug Jesus e mahapul
ni pekuggit et han abulutan Apu Dios ida, tep humman kunu
hu kan Moses di Tugun tu.
2 Huyya hu himmulun ni nekihubegan di Paul nan
Barnabas ni hi-gada. Entanni ey kanday mahapul ni umlaw
di Paul nan Barnabas et yadda edum ni kamengullug di
Jerusalem et da ihuhhummangan idaddan apostles et yadda
kamengipappangnguluddan kamengullug hu meippanggep
ni nunman ni daka panhahallai.
3 Yan linawwan dadman Jerusalem, ey indalan dad
Phoenicia et yad Samaria et e-ehhelen daddan kamengullug
diman hu nengulugan idan Gentiles ey immamleng idan
emin ni nangngel ni nunman.
4 Dimmateng idad Jerusalem ey kamanggagayadda hu
kamengullug diman anin idan apostles niyadda kamengi-
pappangnguluddan kamengullug. Ine-ehhel daddan ka-
mengullug diman hu nemenaddangan Apu Dios ni hi-gadan
nantuttudduan da.
5 Nem wadadda etan Pharisee ni kamengullug law nan
Jesus ni immehneng et kanday “Mahapul ni pekuggit ida
Gentiles ni nengulug niya mahapul ni u-unnuden da Tugun
Moses.”
6 Neamung ida apostles niyadda kamengipappangngulud-
dan kamengullug et ihuhummangan da humman.
7 Nebayag ni himmenummangan ida ey pinhakkeyey
immehneng hi Peter et kantuy “Kaegiegi, inamta yu e
hi-gak hu pinutuk Apu Dios nunman ni hi-gatsun an
mengituttudduddan Gentiles ni meippanggep nan Jesus ma-
lat amtaen da et kullugen da hu et-eteng ni impeminhed
Apu Dios ni hi-gatsun tuu.
8 Hi Apu Dios e nengamtan wadad nemnem ni tuu ey
impeang-ang tu hu nengabulutan tun hi-gadan nengid-
watan tun Ispirituh tun hi-gada, henin nengidwatan tun hi-
gatsu.
9 Endi an nengituppugan Apu Dios ni kakinayyaggud tu,
tep anin ni hi-gada et tuka panyaggud nemnem da hedin
ida kamengullug ni hi-gatu.
10 Et humman hu, kele yu pepillit ni u-unnuden idan
Gentiles ni kamengullug hu Tugun Moses? Tam anin ni hi-
gatsu et yadda aammed tayun Jews et eleg dan hekey han-
u-unnud ida humman ni Tugun.

11 Ya kakulugan tu ey hi-gatsun Jews ni kamengullug ey
tayu kakulluga e mehellakniban itsu gapuh ni binabbal
niya hemek Apu Jesus ni hi-gatsu henin nunman damaddan
beken ni Jews."
12 Humman hu inhel Peter ey immeneeneng ida et
deddengngelen da hu ine-ehhel di Paul nan Barnabas ni
nemenaddangan Apu Dios ni hi-gada et ipahding da dakel ni
miracles niyadda pengi-immatunan ni et-eteng ni kabaelan
tun linawwan dad bebley idan Gentiles.
13 Negibbuh humman ey himmapit dama hi James. Kan-
tuy "Kaegiegi, dengel yu eya pinhed kun e-helen ni hi-gayu.
14 Inhel Simon Peter ni hi-gatsu hu meippanggep ni la-
putun nengipeang-angan Apu Dios ni kaguh tuddan Gentiles
ni nemilian tun edum ni hi-gadan mambalin ni tuu tu.
15 Huyya inamnuan eman inhel Apu Dios ni impeamta
tuddan prophets et itudek da. Kantuy
16 'Hehmeken kuddalli mewan hu helag David et day-
dayawen da-ak ali mewan ni hi-gada heni lan eman
ni ketaggun David.
17 Et yallin nunman ey heppulen da-ak alin edum ni tutu-ud
puyek tep pinilik ida daman pantu-uk.'
18 Huyya la hu impeamta dedan Apu Dios eman ni nebayag."
19 Kan pay James ey "Nakka nemnemnema e beken ni
tayudda panliligat hu Gentiles ni nengulug nan Apu Dios.
20 Nem ya kumaddan pehding tayu ey mantuddek itsun
hi-gada et tugunen tayudda e eleg da kenna hu detag ni
in-appit daddan beken ni makulug ni dios, ya kuheyaw, ya
detag ni animal ni daka pansinillud niya ma-lat eleg da iulig
hu beken dan ahwa.
21 Tep huyyaddan intudek Moses ni Tugun ey neitenuttud-
dud kakeemmuemmungiddan Jews ni Sabaduh, neipalpu
eman lan nebayag ingganah nunya."

Ya nantudkan daddan Gentiles ni nengulug nan Jesus

22 Et manhuhummangan ida apostles, yadda kamengi-
pappangngnguluddan kamengullug et yadda edum ni kamen-
gullug, et pilien dadda dewwan kamengipappangngnguluan
mekillaw di Paul nan Barnabas di Antioch. Yadda nepili
ey hi Judas e Barsabas hu hakey ni ngadan tu, et hi Silas.
23 Hi-gada hu nengilaw ni nunman ni kinapya dan tudek.
Ya etan neitudek ey kantuy "Hi-gayuddan agi min Gentiles
di Antioch, yad Syria, et yad Cilicia, huyyan tudek ey
nalpun hi-gamiddan apostles niyadda kamengipap-
pangngnguluddan kamengullug di Jerusalem.

24 Dingngel mi e wadadda nalpudyan immalidtan ni nan-
tuttuddun hin-appil ni u-unnuden yu. Eleg mi itu-dak ida
huttan ni immalin mantuttuddu
25-26 et mukun neamung kamin kamengullug di deya et
pilien midda hu meki-lid Paul nan Barnabas ni mengidteng
eyan intudek mi. Huyyaddan agi tayu e di Paul nan
Barnabas ey impeladdan da biyag dan nengituttudduan dan
meippanggep nan Apu tayu e hi Jesus Christo.
27 Hi Silas et hi Judas eya ittu-dak min menghel ni hi-gayun
eyan neitudek.
28 Impenemnem ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gami e eleg mi
e-dumi eya ittugun min hi-gayu ma-lat eleg ma-duman hu
ligat yu.
29 Yan ebuh hu pinhed min u-unnuden yu ey entan tu
ekan hu detag ni neiappit di beken ni makulug ni dios,
ya kuheyaw, niya nansinillud ni animal, niya entan tu
iulig hu beken yu ahwa. Panyaggudan yu hedin u-
unnuden yudda huyya. Hi-gamiddan apostles et yadda
kamengipappangnguluddan kamengullug hu nengitudek ni
nunya. Huyyan ebuh hu pinhed min e-helen ni hi-gayu."
30 Et lumaw di Paul, hi Barnabas, hi Judas et hi Silas di
Antioch, et amungen dadda emin hu kamengullug nan Jesus
et idwat da etan tudek.
31 Binidbid da ey ida kaman-am-amleng, tep kayyaggud
humman ni intugun da.
32 Hi Judas et hi Silas ey kabaelan da daman mantuttuddu
et dakel hu intuttuddudaddan kamengullug diman ma-lat
maihammad hu daka pengullug.
33-34 Nanha-ad idadman ni pigan aggew et yan eman ni
peni-yanan da law idan kamengullug diman ey kandan hi-
gaday "Kayyaggud la pandellanan yu ey meihwang kayud
hipan lawah." Et mambangngad idad Jerusalem. *
35 Hi Paul et hi Barnabas ey nanha-ad ida ni damadman
Antioch et mambabaddang idaddan iAntioch ni nengitut-
tuddun meippanggep nan Apu tayu e hi Jesus Christo.

Ya nanhi-yanan di Paul nan Barnabas

36 Hakey ni aggew ey kan Paul nan hi Barnabas ey
"Umlaw itan an menang-ang idan emin ni nengulug di
kebebbebley di nantuttudduan tan meippanggep nan Apu
Jesus et pengamtaan ta hedin nanengtun ida kamengullug."
37 Inebulut Barnabas, nem pinhed tun ikkuyug da hi John
e Mark hu hakey ni ngadan tu,

* **15:33-34 15:33** Yadda edum ni neitudek di Greek ni libluh ni Acts ey wada verse 34 et huyya kantu: Nem hi Silas ey ninemnem tun eleg mambangngad et manha-ad diman.

38 nem eleg ni hekey pinhed Paul, tep eleg ituluy John
Mark ni bimmaddang ni hi-gada ingganah ni negibbuh hu
ngunu da, nem nealay hini-yan tudda eman ni wadaddad
Pampilya.
39 Ebuh humman ey nanhubeg ida, et humman himmulun
ni nanhi-yanan da. Et ikuyug Barnabas hi John Mark et
mambangkadda et lumaw idad Cyprus.
40 Hi Paul, ey hi Silas dama impangkadwa tu. Neamung
ida kamengullug diman Antioch et mandasal idan Apu Dios
ma-lat ipaptek tud Paul nan Silas.
41 Indalan dad Syria et yad Cilicia et tuttudduan dadda
kamengullug diman ma-lat maihammad hu daka pengullug.

16

Ya nekilawwan Timothy di Paul nan Silas

1 Limmaw di Paul nan Silas di Derbe et han ida lumaw
di Listera ey wada etan kamengullug diman e hi Timothy
ngadan tu. Hi inetu ey Jew e kamengullug dama, nem hi
ametu ey Greek.
2 Katettebaladdan kamengullug di Listera et yad Iconium
hi Timothy.
3 Pinhed Paul ni ikkuyug ni an mantuttuddu et pakugit
tu, tep inamtaddan Jews diman e eleg makugit tep Greek hi
ametu.
4 Emin di kebebbebley ni linawwan da ey intuttuddu
dadda etan mahapul ni u-unnuden dan tugun e humman
ida etan inhuhummangan idan apostles niyadda kamengi-
pappangnguluddan kamengullug di Jerusalem.
5 Kamangkeihhammad hu kapengullug idan nengulug ey
ida kamangke-dumin kewa-wa-wa hu kamengullug.

Ya ini-innep nan Paul di Troas

6 Indalan di Paul di bebley di Paligya et yad Galatia tep
kaikka-leg ni Ispirituh Apu Dios hu da pantuttudduan idad
bebley di Asia.
7 Dimmateng idad gilig ni bebley di Misia et pinhed da
et ni umlaw di Bitinia, nem kaikka-leg mewan ni Ispirituh
Apu Dios
8 et idlan da law di Misia et mandayyuddad Troas.
9 Yan nunman ni hileng, ey nan-i-innep hi Paul e wada
etan tuun nalpud Macedonia e kantun hi-gatuy “Ali kayu
anhan di Macedonia et dakemi baddangan.”
10 Gapuh nunman ni i-innep Paul ey nandaddan kami et
lumaw kamid Macedonia, tep inamta min pinhed Apu Dios
ni kami mantuttuddudman ni meippanggep ni impahding
Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.

Ya nengabulutan Lydia e hi Jesus hu Apu tu

11 Nanlugan kamid bapor et lumaw kamid Samotesia.
Newa-wa et lumaw kamid Neapolis.
12 Et han kami lumaw di Philippi e et-eteng ni bebley
di Macedonia et manha-ad kamidman ni pigan aggew.
Humman ni bebley ey sinekup ni Rome.
13 Nedatngan hu Sabaduh et lumaw kamid ba-hil etan
ni bebley di gilig ni wangwang, tep mika nemnemnema e
wada daka keemmungidman ni pandaydayawan dan Apu
Dios. Nekiemung kamiddan bii et ituttuddu min hi-gada hu
meippanggep nan Jesus Christo.
14 Wada etan hakey ni bii e hi Lydia di Tiatira e
kamanggettang ni nenginan luput. Hi Lydia ey Gentile, nem
kamei-e-eddum idan Jews ni mandaydayaw nan Apu Dios.
Hi-gatu ey kamei-ellig ni binnangan Apu Dios hu nemnem
tu et kulugen tu hu intuttuddun Paul ni meippanggep nan
Jesus.
15 Et pebenyag hi Lydia et yadda wadad baley da. Kan
Lydia ni hi-gamiy "Hedin dakemi kaibbilang ni kamen-
gullug law nan Jesus, pakilaw kayud baley mi et anin
yadman panha-adan tayu." Et makilaw kami et makiha-ad
kamidman.

Ya neikelabutan di Paul nan Silas

16 Hakey ni aggew e immela kamin an mandeyyaw nan
Apu Dios ey dinammu dakemi etan ni biin bega-en ni wada
kameihhuklung ni hi-gatun dimonyoh. Yadda etan kan
bega-en ni hi-gatu ey dakel hu daka emmungan pihhuh
ni kaibbayad idan tutu-un kamampedibban hi-gatu, tep
kabaelan tun e-helen hu hipan meippahding alin hakey ni
aggew etan ni tuu.
17 Neiunud ni hi-gamid Paul ey tuka itettetkuk e kantuy
"Huyyaddan tuu ey intu-dak idan Apu Dios e Keta-ta-
geyyan. Daka ituttuddu hu elaw ni kehellakniban yu."
18 Humman hu kaittekutekuk nunman ni bega-en ni
biin kewa-wa-wa ey impeinglay nan Paul et kantu etan
ni neihhuklung ey "Hi-gam ni dimonyoh, ey gapuh ni et-
eteng ni kabaelan Jesus Christo, ey ka-kal ka eyad bii." Ey
pinhakkeyey na-kal humman ni dimonyoh.
19 Yan nengamtaan idan kan bega-en nunman ni bii, e
endi law pengellaan dan dakel ni pihhuh ey impadpap dad
Paul nan Silas et ilaw daddad mulkaduh di kad-an ni ap-
apud man ni bebley.
20 Inlaw daddad kad-an ni ap-apu et kanday "Huyyaddan
Jews ey daka ipappangngulu hu guluh eyad bebley tayu.

21 Daka ituttuddu hu hin-appil ni elaw ey eleg mabalin
ni ebbuluten tayu winu tayu u-unnuden tep neibilang itsun
tuud Rome."
22 Ey emin ida etan neamung diman ey kanday "Em
nunman." Impa-kal idan ap-apu hu balwasid Paul nan Silas
et pampabeig dadda.
23 Negibbuh ni nambaig dadda et ikelabut dadda et ehelen
daddan guwalya e pakagguwalyaan dadda.
24 Ya etan ap-apud kalebut ey tu impukung di Paul nan
Silas di neigawwan kuwaltuh di kalebut et hipitan da hu
helidan mebel-at ni keyew.
25 Yan gawan hileng ey nandasal di Paul nan Silas ey nan-
a-appeh idan penaydayaw dan Apu Dios ey kadeddengelad-
dan edum ni neikelabut.
26 Pinhakkeyey nanyegyeg ni na-let ey nealay neibeghul
emin hu lekbin kalebut. Ey nangka-kal hu neihipit di
heliddan neikelabut niyadda bangkiling da.
27 Bimmangun etan ap-apud kalebut ey inang-ang tu e
neibeghul ni emin hu habyen et uknuten tu ispadah tu
et mampettey et, tep kantu na-mu ngu nem bimmesik ida
neikelabut.
28 Nem simmekuk hi Paul e kantuy "Entan pampatey mu.
Iyyadya kamin emin ni neikelabut."
29 Nampaelan dilag etan ap-apud kalebut et humgep
di bawang ni kalebut e kamanggegeygey ni takut tu et
mandukkun di hinanggad Paul nan Silas.
30 Et pa-hep tudda ey kantun hi-gaday "Hipa pehding ku
ma-lat mahelaknibannak?"
31 Kanday "Pangulug kan Apu Jesus et mehelakniban ka,
anin idan pamilyah mu et yadda kamanha-ad di baley yu
hedin mengullug ida dama."
32 Et ituttuddud Paul hi-gatu et yadda pamilyah tu anin
idan kamekihha-ad di baley tu meippanggep nan Apu Jesus.
33 Yan nunman ni hileng ey inulahan nunman ni ap-
apun kalebut hu liput di Paul nan Silas et pebenyag idan
hanpamilyah anin idan kamekihha-ad di baley da tep
kinulug da hi Jesus.
34 Impahgep tuddad baley da et pangan tudda. Ey ida
kaman-am-amleng ni emin tep kinulug da hi Apu Dios.
35 Newa-wa ey nenu-dak ida ap-apun iRome ni pulit di
kad-an etan ni ap-apun kalebut et kandan hi-gatuy "Ibukyat
mudda kunu etan dewwan laki."
36 Et kan nunman ni ap-apun kalebut nan Paul ey "Kan
idan ap-apu mi ey ibbukyat dakeyu. Dammutun anin
lakkayuy."

37 Nem kan Paul ida etan ni pulit ni immali ey “Eleg
mabalin ni nealay kami limmaw. Kele dakemi nambaig di
hinanggan dakel ni tuu et ikelabut dakemi ey eleg kami
mebistigal et pengamtaan hedin makulug ni nambahul
kami. Hi-gami ey Jews kami, nem neibilang kami daman
tuud Rome, et mukun inamta mi e lawah humman ni
impahding dan hi-gami. Et pinhed da law ni eleg man-amta
keibbukyatan mi. Mahapul ni um-alidda etan ap-apu et hi-
gada mengibbukyat ni hi-gami et keang-angan tu e lawah
humman ni impahding da.”
38 Indaddatteng idan pulit huyyan inhel Paul ey simmakut
ida etan ap-apun nengamtaan da e tuuddad Rome di Paul
nan Silas.
39 Immalidda etan ap-apud kad-an di Paul nan Silas et
hudhuden dan emin hu impahpahding da et ibukyat dadda
et kanday “Heballi ey hi-yan yu huyyan bebley.”
40 Yan nalpuan dad kalebut ey limmaw ida nid baley Lydia
et mandadammu idaddan edum dan kamengullug diman et
tugunen daddan pannenneng da hu daka pengullug. Et han
da hi-yana humman ni bebley.

17

Ya linawwan di Paul di Thessalonica
1 Indalan di Paul nan Silas di Ampipolis et yad Apolonia
ni linawwan dad Thessalonica e wada simbaan idan Jews
diman.
2 Kaumlaw diman hi Paul ni mandeyyaw nan Apu Dios
hedin Sabaduh, tep humman imminghan tuka pehding. Et
hi-gatu nantuttuddun tellun Sabaduh ni meippanggep ni
neitudek ni ehel Apu Dios.
3 Intuttuddu tu hu keibbellinan etan ni neitudek e ma-
hapul ni panlelehhanan Christo et matey, nem metegguan.
Kan Paul ey “Huyyan hi Jesus e nakka peennamtan hi-gayu
ey hi-gatu hi Christo.”
4 Wadadda edum ni nengulug et mei-dum idad Paul nan
Silas. Nei-dum ida dama dakel ni Greek ni kamenaydayaw
nan Apu Dios, anin idan edum ni bibi-in Greek ni eta-gey
saad da tep nengulug ida.
5 Nem nemahhig hu ameh idan Jews et ida umeyag ni
mangkanghay et ida mengapkapyan guluh di diman ni
bebley. Hinggep da baley Jason e nekiha-adan di Paul nan
Silas ma-lat depapen dadda,
6 nem endid Paul diman. Neala law et hi Jason et yadda
etan edum ni kamengullug hu nan-inuhnuh da et ilaw
daddad kad-an idan ap-apudman ni bebley e daka pan-itkuk

e kanday “Immalidda law eyad bebley tayu etan ida tuun kaumbabahbah ni nemnem ni tuud kebebbebley
7 et aygan idan Jason di baley da. Emin ida ey daka kehhinga hu olden nan Cesar tep kanday wada hu keta-tageyyan ni ap-apu e hi Jesus kunu ngadan tu.”
8 Dingngel idan ap-apu et yadda tuu humman ni inhel da ey kamemunnumunnu nemnem da.
9 Hedin hi Jason et yadda edum tu, ey minultaddan ap-apu et han dadda ibukyat.

Ya linawwan di Paul di Berea
10 Kaikkakaguh idan kamengullug diman di Paul nan Silas et itu-dak daddad Berea ni hileng. Dimmateng idadman et ipa-yuh dan limmaw di simbaan idan Jews.
11 Kayyaggud hu nemnem idan Jews diman nem yadda Jews di Thessalonica tep pinpinhed dan mandeddengngel ni kaituttuddud Paul nan Silas. Ey daka bidbidan kewa-wa-wa etan neitudek ni ehel Apu Dios ma-lat amtaen da hedin makulug hu daka ituttuddu.
12 Dakel ida nengulug diman, anin idan bibi-in Greek ni eta-gey saad da niyadda dakel ni lalakki.
13 Nem dingngel idan edum ni Jews di Thessalonika e kaituttuddud Paul hu ehel Apu Dios di Berea ey limmaw ida mewan et ida mengapkapyan guluh diman.
14 Et papuut idan kamengullug et pabsik da hi Paul e kinadwaan dan nampalaw di gilig di baybay. Nem hedin hi Silas nan Timothy ey nanha-ad idad Berea.
15 Inlaw idan kamengullug hi Paul di Athens et yan pambangngadan da ey impaad tun hi-gada e mei-unnud di Silas nan Timothy di Athens.

Ya nantuttudduan Paul di Athens
16 Yan nunman ni wada hi Paul di Athens ni tu kapenehheggedid Silas nan Timothy ey lawah tuka pannemnem tep dakel hu kinapyaddan tuud man Athens ni nambakbaklang ni dios ni daka daydayawa.
17 Kewa-wa-wa ni limmaw hi Paul di simbaan idan Jews ni mantuttuddun hi-gada niyadda Gentiles ni kamanday-dayaw nan Apu Dios ey kameki-enung-ungbal ni hi-gada et yadda tutu-ud mulkaduh.
18 Wadadda damadman etan ida nangkelaing ni tuun nengadal ni elaw Epikulus et ya Stoic e nekienung-ungbal idan Paul. Yadda edum ni hi-gada ey kanday “Hipa kae-ehela eyan tuu e nalgenalgem hu tuka heppita.” Kan idan edum ey “Meippanggep na-mun dios ni edum ni bebley hu tuka ituttuddu.” Huyya kan da tep kaituttuddun Paul hu meippanggep nan Jesus et ya netagwan tu.

19 Ingkuyug idan tuu hi Paul et ilaw daddan etan ni kan
dan Areopagus et kandan hi-gatuy "Ehel mu pangngun hi-
gami meippanggep eyan baluh ni muka ituttuddu.
20 Hin-appil ni peteg huttan ni muka ituttuddu, et hum-
man hu pinhed min amtaen hu keibbellinan tudda huttan."
21 Yadda tuudman Athens, anin idan etan ni nekibebley
ey pinpinhed dan an mandeddengngel niya meki-enung-
ungbal meippanggep ni hipan hin-appil ni kamee-ehhel.
22 Et umehneng hi Paul et kantuddan neamung ey "Hi-
gayun tuud Athens, nakka ang-ang-anga ey nemahhig hu
yuka penaydayaw idan dios yu.
23 Tep nak nandalladallan et ang-ang-angen kudda dakel
ni kinapya yun yuka daydayawa ey inang-ang ku neitudek
etan di hakey ni yuka pan-apisi e kantuy 'Huyya pan-
appitan etan ni dios ni eleg meamta.' Huyyan Dios ni yuka
daydayawan eleg yu amta hu peamtak ni hi-gayun nunya.
24 Humman ni Dios hu nengapya eyan puyek et yadda
hipan wadadya. Hi-gatu ap-apun emin ni wadad puyek
et yad kabunyan. Huyyan Dios ey eleg manha-ad di
kakapyaan tuun pambelleyan tu.
25 Ey eleg tu mahapul hu hipan kapehding winu kaid-
dawat ni tuu tep endi mahapul tu. Hi-gatu anhan law hu
kamengidwat ni biyag, ya yayyah niya emin ni mahapul
idan tuu.
26 Hi-gatu nanletun nemangulun tuun nahlagan ni emin
ni tuud puyek. Simpeng tu biyag ni tuud puyek niya attu
panha-adan da.
27 Huyya impahding Apu Dios ma-lat wada inna-nun tutu-
un mannemmen niya mengamtan hi-gatu, tep ya kakulugan
tu ey eleg meidawwin hi-gatsu.
28 Makulug numan etan kanday 'Hi Apu Dios hu ka-
mengidwat ni biyag tayu, yadda wadan hi-gatsu, niya hi-
gatu gaputun wada itsudya.' Anin eman lan hakey ni edum
yun nangkelaing ni mantuddek ey wada intudek tun kantuy
'Emin itsu ey u-ungnga daitsun Apu Dios.'
29 Et hedin hanniman e u-ungnga daitsun Apu Dios, eleg
tayu nemnemnema e hi-gatu ey heniddan yuka kekapyaan
dios yun balituk, gumek, keyew winu batu.
30 Hi Apu Dios ey eleg tu kastiguen ida tuun nunman
ni eleg da pengamtaan ni hi-gatu, nem yan nunya law ey
pinhed tun mantuttuyyuddan emin hu tuun liwat da niya
issiked dan menaydayaw idan beken ni makulug ni dios et
hi-gatu law hu daydayawen da.
31 Tep gintud tu aggew ni panhuwetan tun emin ni tuud
puyek niya limpiyuh hu tuka panhuwet. Ya kei-ang-angan

tu e makulug huyya ey sineguan tu hi Jesus ni neteyyan tu et hi-gatu putuken tun manhuwet ni emin ni tuu."
32 Dingngel da humman ni inhel Paul meippanggep ni kaketegguin netey ey anggengi-ngiddan edum. Nem wadadda dama edum ni kanday "Pinhed min mandedngel ali mewan ni pidwatun pantuttudduam ni meippanggep ni nuntan."
33 Entanni et hi-yanen Paul ida etan neamung.
34 Nem wadadda edum ni nengabulut ni intuttuddun Paul et mangulug ida. Ya hakey ni nengulug ey hi Dionisio e hakey ni konsihal et ya etan hakey daman bii e hi Damaris et wadadda pay edum da.

18

Ya linawwan di Paul di Corinth
1 Entanni et hi-yanen Paul hu Athens et lumaw di Corinth.
2 Dinteng tuddad man hu han-ahwan Jew e di Aquila nan Priscila e iPontus ida. Akelappu dan han-ahwad Rome di Italy, tep in-olden ni ap-apudman e hi Kelaudius e emin ida Jews ey mahapul ni hi-yanen da hu Rome.
3 Nekiha-ad hi Paul di baley da tep henin ngunu tu hu ngunu dan daka pambiyagi e ida kamengapyan tuldah ni daka iggatang.
4 Kesabasabaduh ey kaumlaw hi Paul di simbaan idan Jews ni an mantuttudduddan Jews et yadda Gentiles, tep pinhed tun mengullug idan Jesus Christo.
5 Yan dintengan di Silas nan Timothy ni nalpuan dad Macedonia ey insiked Paul ni mekingngunnun tulda, tep ingkahhakey tu law hu ngunu tun mantuttudduddan Jews ni meippanggep nan Jesus e hi-gatu hi Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.
6 Nem kakakkahingaddan Jews diman hu tuka ituttuddu ey daka ba-iba-inga. Et yagyagan tu balwasi tun dep-ul ni pengippeang-angan tun neliwtan ida. Kantuy "Ngenamung kayu tep ngu hedin eleg kayulli mehellaknibi, tep kahing kayu et hi-gayu ngu kan bahul, bekennak. Meippalpun nunya ey umlawwak di kad-an idan Gentiles et hi-gada nak tuttudduan."
7 Immehep hi Paul etan di simbaan et lumaw di baley Titius Justus e beken ni Jew, nem tu dama kadaydayawa hi Apu Dios. Neitakdul etan di simbaan idan Jews hu baley tu.
8 Entanni ey hi Crispus e ap-apud simbaan idan Jews et ya pamilyah tu, anin idan kamanha-ad di baley tu ey nengulug idan emin nan hi Jesus Christo. Ey dakel ida tuud man Corinth ni nangngel ni intuttuddun Paul et mangulug ida dama et pebenyag ida.

9 Hakey ni hileng ey nampeang-ang hi Apu Jesus nan hi
Paul di i-innep tu ey kantuy "Entan takut mu! Ey entan tu
isiked ni mantuttuddu.
10 Tep wada-ak ni ingganah ni mengippaptek ni hi-gam et
endi lawah ni mekapkapyan hi-gam ey tep dakel ida tuuk
ni pinilik di deya."
11 Et manha-ad diman hi Paul ni hantoon et kagedwah et
ituttuddu tu hu meippanggep nan Jesus Christo.

12 Nem yan eman ni hi Gallio hu gobernor di Achaia ey
nanhuhummangan ida dakel ni Jews et da depapen hi Paul
et ilaw dad kad-an tu ma-lat mebistigal.
13 Kanday "Huyyan tuu ey tuka ituttudduddan tutu-u hu
neihlan elaw ni pandeyyaw nan Apu Dios e eleg meiunnud
di kapandeyyaw ni kamei-ebbulut di linteg."

14 Um-ehel et hi Paul, nem immehel hi Gallio et kantuy
"Hi-gayuddan Jews, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu.
Hedin yad gubilnu hu nambahulan tu winu wada neihlaan
tud elaw ni linteg ni gubilnu, hi-gak hu ngenamung ni
mengippennuh.
15 Nem hedin hanniman e ya elaw yun Jews hu kanyun
nambahulan tu, ey ngenamung kayun mengippennuh."
16 Et pampa-hep tuddad dallin ni upisinah tu.
17 Neala ey hi Sostenes e ap-apud simbaan hu
nengipenuyuan da et depapen da et pambakdungan dad
hinanggan upisinah ni huwet, nem kapakdag nan Gallio
eneeneng.

Ya nambangngadan di Paul di Antioch

18 Nekiha-ad nidman hi Paul ni pigan aggew et han
manlugan di bapor ni umlaw di Syria e ingkuyug tud
Aquila nan hi Priscila. Indalan di Paul di Cenchrea et
mampemukmuk, tep humman pengi-immatunan ni wada
hu insapatah tun Apu Dios ni pehding tu et han ida lumaw
lad lawwan da.
19 Dimmateng idad Ephesus et hi-yanen tudman di Aquila
nan Priscila. Nem limmaw nid simbaan hi Paul et an
makiung-ungbal idan Jews.
20 Pinhed idan tutu-un manha-ad nidman hi Paul, nem
eleg tu pinhed.
21 Kantun hi-gaday "Mambangngaddak ali mewan hedin
pinhed Apu Dios." Et ebuhe manlugan di bapor et manglaw
di Cesarea.
22 Dimmateng di Cesarea et lumaw di Jerusalem ni an
menang-ang idan kamengullug diman et lumaw mewan di
Antioch.

23 Nanha-ad mewan diman ni pigan aggew et han lumaw
di kebebbebley di Galatia et yad Paligya et tugunen tudda
kamengullug e ihhammad da hu daka pengullug.

Ya linawwan Apollos di Corinth di Greece

24 Wada etan Jew e hi Apollos e iAlexandria di Egypt ni
immalid Ephesus. Nelaing ni mantuttuddu niya dakel amta
tun neitudek ni ehel Apu Dios.
25 Ey inamta tu pay hu intuttuddun John e kamemenyag
la meippanggep nan Apu Jesus. Ma-nut mahlun mantut-
tuddun meippanggep idan nunyan inamta tu, nem ebuh hu
intuttuddun John ni inamta tu et ya meippanggep ni benyag.
26 Dingngel di Priscila nan Aquila e endi takut Apollos
ni mantuttuddud simbaan idan Jews et ikuyug da et
tuttudduan dan edum ni meippanggep nan Jesus.
27 Entanni ey pinhed Apollos ni umlaw di Greece et
baddangan idan kamengullug diman Ephesus et pamengulu
da tudek daddan kamengullug diman ma-lat apngaen dan
dettengan tudman. Et yan dintengan tu ey et-eteng baddang
tuddan kamengullug diman gapuh ni hemek Apu Dios.
28 Inapput tudda hu Jews diman ni nekihenummangan
tud hinanggan dakel ni tuu. Impeang-ang tun hi-gada etan
ida nangkeitudek ni ehel Apu Dios ni mengippeamta e hi
Jesus hu pinutuk Apu Dios ni Christo ni menellaknib ni tuu.

19

Ya linawwan Paul di Ephesus

1 Yan wada hi Apollos di Corinth ey limmaw dama hi Paul
di Ephesus e indalan tuddad duntug. Dimmateng diman ey
wadadda dinammu tun kamengullug nan Jesus
2 et kantun hi-gaday “Kaw dinwat yu hu Ispirituh Apu
Dios eman ni nengulugan yu?” Kanday “Endi, tam eleg mi
ngu amta huttan ni Ispirituh Apu Dios.”
3 Et kan Paul ey “Inna-nu tep ni nebenyagan yu?” Kanday
“Ya impemenyag John.”
4 Kan Paul ni hi-gaday “Ya nampebenyagan idan tuu lan
John ey humman pengippeang-angan dan neminhed dan
mantuttuyyun liwat da. Nem neka-ittugun tu e mahapul ni
kullugen tayu etan um-alin meihhullul ni hi-gatu e humman
hi Jesus.”
5 Dingngel da huyyan inhel Paul et mampebenyag idad
ngadan Jesus, tep kinulug dan emin hu neituttuddun
meippanggep ni hi-gatu.

6 Inta-pew Paul hu ngamay tud ulu da ey dinwat da hu
Ispirituh Apu Dios ey daka pan-i-e-hel di nambakbaklang ni
ehel hu daka pan-ehelan impeamtan Apu Dios ni hi-gada.
7 Ya bilang dan emin ey hampulu et dewwa.

8 Kesabasabaduh ni tellun bulan ey limmaw hi Paul di
simbaan idan Jews ni an nantuttuddu. Eleg tumekut ni
nekiung-ungbal idan tuun meippanggep ni nan-ap-apuan
Apu Dios.
9 Nem wadadda etan manghay ni eleg mengullug et
daka pihhula kapengullug meippanggep nan Apu Jesus di
hinanggan dakel ni tuu, et ikuyug Paul ida etan edum tun
kamengullug et hi-yanen da humman ni simbaan idan Jews,
et lumaw idad et-eteng ni baley ni kapantuttudduin Tiranus.
10 Nantuttuddu law diman hi Paul ni dewwan toon et
man-amtaddan tuud Asia, e Jews niyadda beken ni Jews,
hu meippanggep nan Apu Jesus.

Yadda etan pitun lakin u-ungngan Skeba

11 Hi Paul ey dakel hu miracles ni impahding tu tep ya
et-eteng ni kabaelan Apu Dios.
12 Et anin ni panyuk niya balwasin neitumuk ni hi-gatu et
hedin da impakepaddan kamandedgeh, man kame-kal hu
degeh da niya kame-kal ida dimonyoh ni neihuklung ni hi-
gada.
13-14 Wadadda etan lalakkin Jews ni kaumlaw di kebebbe-
bley ni mengkal ni kameihhuklung. Humman idan Jews ey
u-ungnga idan etan ni ap-apuddan padin Jews e hi Skeba.
Entanni ey impatna da daman ngeddanen hu ngadan Jesus
ni mengkal ni neihuklung e kanday “Hi Jesus e kaituttuddun
Paul hu mengkal ni hi-gam.”
15 Nem hinumang etan ni neihuklung ey kantuy “Inamtak
hi Jesus niya inamtak hi Paul, nem hipa kayu?”
16 Pinhakkeyey dimpap etan ni nehuklungan ni dimonyoh
ida et apputen tudda. Nangkaway tudda et mamsik ida e
nangkeliputan ida ey nabladan ida.

17 Humman ni nekapkapya ey dingngel idan Jews et yadda
beken ni Jews di Ephesus, et tumekut ida ey nema-ma law
ni daka idaydayaw ni peteg hi Apu Jesus.

18 Dakel law idan etan ni nengulug nan Jesus hu kameki-
emmung idan edum dan kamengullug et ehlen dad kedak-
lan hu lawah ni elaw ni inu-unnud dan nunman.
19 Wadadda dakel ni magicians ni nampengi-lin libluh dan
nan-adalan dan magic et giheben dad hinanggan dakel ni
tuu. Ya balol idan nunman ey umlaw ni neliman libun
palatah.

20 Et hummahumman ey kamangkedakkel ida kamengullug niya kamangkeihhammad hu daka pengullug nan Apu Jesus.

Ya nangguguluhan idan tuud Ephesus

21 Negibbuh ida humman ni nekapkapya ey ninemnem Paul ni umlaw di Macedonia et yad Greece et han lumaw di Jerusalem. Et kantud nemnem tuy "Hedin negibbuh ni limmawwak di Jerusalem ey mahapul ni umlawwak di Rome."
22 Et pamengulu tuddad Macedonia di Timothy nan Erastus e kaumbabbaddang ni hi-gatu et manha-ad nid Asia.
23 Nem yan nunman ey wadaddad Ephesus hu kamengapkapyan guluh, tep umhulun hu kameituttuddun meippanggep nan Apu Jesus.
24 Wada etan ma-dih e hi Demetrio ngadan tu e hi-gatu kamengapyan gumek ni babballey ni tuttu-un dios e hi Artemis. Dakel ni pihhuh hu daka panggettangiddan nunyan daka kennapyaa niya dakel ida tuun tuka pangngunnu.
25 Inemung Demetrio ida et yadda etan edum ni henin nunman hu ngunu da, et kantun hi-gaday "Hi-gayuddan edum ku, inamta tayun emin e huyyan ngunu tayu hu tayu kapengellain dakel ni pihhuh.
26 Et humman hu, neamung itsun nunya tep dingngel yu ey inang-ang yu e wada etan hakey ni tuun hi Paul ngadan tun kamengituttuddan tuu e beken kunun makulug hu dios ni kinenapyan tuun dios da. Dakel ida nengulug ni hi-gatudya Ephesus et yaddad kebebbebley di Asia.
27 Huyyalli umhulun ni keissikkedan nunyan ngunu tayu, tep eleg dalli law gettanga eya tayu kakennapyaa. Et hakey pay ey lektattuy endilli law bilang nan Artemis e tayu kapekaddeyyawan dios di kebebbebley di Asia et yad edum ni bebley. Ey me-way ali law hu tempol ni tayu kapenaydayawin hi-gatu."
28 Dingngel da humman ey nemahhig bunget da et daka pan-itkuk e kanday "Hi Artemis hu keta-ta-geyyan ni dios ni tayu kadaydayawad Ephesus."
29 Entanni ey neihinap di Ephesus humman ni guluh et dadda depapen di Geyus nan Alistalkus et pan-inuhnuh dadda etan di kakeemmungiddan tuun daka pan-ay-ayami. Humman idan dewwan tuun iMacedonia hu kadwan Paul ni immalidman Ephesus.
30 Pinhed Paul ni umlaw diman et an umhel, nem kaikkaleg idan etan ni kamengullug.
31 Anin ida etan ni gagayyum tun aap-apudman et wada intu-dak dan an menghel nan Paul et eleg lumaw diman.

32 Nambakbaklang hu kaitettetkuk idan etan ni tuun neamung, tep dakel ni hi-gada hu eleg mengamtan kamekapkapyadman. Eleg da amta hedin hipa gaputun da neamungan.
33 Yadda edum ni Jews ey impeehneng da hi Alexander ni um-ehel ida etan ni neamung ma-lat ehlen tu hu kamekapkapya. Et paineng tudda etan tuu ma-lat wada inna-nu tun um-ehel,
34 nem yan nengimmatunan da e Jew ey katkuk ida mewan e kanday "Ebuh hi Diana ni keta-ta-geyyan ni kadaydayawan tuud Ephesus!" Et humman intekutekuk dan dewwan olas.
35 Entanni ey immali law etan hakey ni ap-apudman Ephesus et paineng tudda tuu et kantuy "Hi-gatsun katu-utuud Ephesus, inamtan emin ni tuu e hi-gatsu hu kamengipappaptek ni tempol Artemis, tep ya eyad bebley tayu hu na-gahan etan ni batun nalpud kabunyan ni tayu kadaydayawa.
36 Endi hakey ni kamengehhing ni nunya, et humman hu isiked yu law ni umtekutekuk niya entan panmallamallan mengippahding ni linggeman.
37 Yadda eya tuun in-ali yudya ey endi bahul da, tep endi da sinekew di tempol Artemis ey eleg da pihhula hu tayu kadaydayawa.
38 Hedin wada diklamuh nan Demetrio et yadda edum tun meippanggep ni bahul idan eyan tuu, ey ilaw daddad kapandiklamuhi et yadman da kebistigalan. Neibeghul hu upisinah ni huwet et dammutun dedngelen dan nunya hu diklamuh yu.
39 Hedin wada edum ni pinhed yun ibbaga, dammutun ippanuh idan kamengippennuh ni diklamuh.
40 Tep entanni ey penghel day itsu kaumhuhulun ni pandedeppapan idan tuu tep ya huyyan kamekapkapya. Nakka umkakaguh tep entanni ey mekastigu itsu tep endi gaputun tayu nengipahdingan ni henin nunya."
41 Negibbuh humman ni inhel tu et pan-itu-dak tudda neamung et umenamut ida.

20

Ya linawwan Paul di Macedonia

1 Entanni ey impaeyag Paul ida kamengullug et tugunen tudda ma-lat tumuled ida et han lumaw di Macedonia.
2 Emin la bebley ni dillan tu ey sinugutugun tudda kamengullug e ihhammad da daka pengullug. Entanni ey dimmateng di Greece

3 et manha-ad diman ni tellun bulan. Umlaw et di Syria,
nem dingngel tu e pinhed idan Jews ni petteyen diman et
eleg matuluy ni limmaw et mambangngad lad Macedonia.
4 Nekilaw ni hi-gatu hi Sopater di Berea, e u-ungngan
Pirhus, di Alistalkus nan Secundus di Thessalonica, hi Geyus
di Derbe, hi Timothy, et di Taykikus nan Terupimus di Asia.
5 Nemappangngguluddan limmaw, nem hingged dakemid
Paul di Troas,
6 tep nanha-ad kami nid Philippi ingganah ni negibbuh
etan Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast.
Nelabah hu liman aggew et han kami mandadammudman
Troas et manha-ad kamidman ni hanlingguan.
7 Yan nemangulun aggew di hanlingguan * ey neamung
kamin mengngan ni penginemnemneman ni neteyyan Je-
sus. Intulluluy Paul ni nantuttuddu ingganah ni gawan
hileng tep inamta tun mewa-wa et umlaw.
8 Dakel dilag etan di meikkatlun gladuh ni baley ni
neamungan mi.
9 Wada etan kamenikken ni lakin hi Utikus ngadan tun
yimmudung di habhabyen nunman ni baley. Entanni ey
kaumtenu-tu-mel et lektattuy neuyeng et ma-gah lad dallin
e ya man-anhan di meikkatlun gladuh hu na-gahan tu. Da
ang-angen ey netey.
10 Immehep hi Paul et tu hakukuten et kantuy "Entan
kakkaguh yu. Mategu!"
11 Et humgep mewan hi Paul et mangan kami. Intuluy
Paul ni nantuttuddu ingganah newa-waan tu et han kami
lumaw.
12 In-anemut idan edum tu hi Utikus ey ida kaman-am-
amleng, tep mategu.

Ya linawwan Paul di Miletus

13 Nanlugan kamid bapor et memappangngulu kami lan
limmaw di Assos et hegeden mi hi Paul diman, tep kantuy
mandellan ni umlaw.
14 Dinteng dakemid man et makilugan ni hi-gamid bapor
et lumaw kamid Mitilene.
15 Newa-wa et umgah kami et lumaw kamid demang tud
Kius et mandeya kamidman. Newa-wa et lumaw kamid
Samos et mandeya kamidman ni hanlabbi et mewa-wa et
dumteng kamid Miletus.
16 Eleg mi idlan di Ephesus, tep eleg pinhed Paul ni
metaktak lad Asia, tep kaum-abtun umdateng di Jerusalem
et han madeteng hu Piyestah ni Pentecost.

---

* **20:7 20:7** Ya kan ni edum ni neitudek ey "Neamung kamin mahmahdem ni Sabaduh." Ya elaw idan Jews ni daka pengibbillang ni han-aggew ey daka illapun nelinugan ni aggew.

Ya nenugunan Paul idan ap-apuddan kamengullug di Ephesus

17 Dimmateng kamid Miletus et menu-dak hi Paul ni an
mengeyyag idan ap-apun kamengullug di Ephesus.
18 Immalidda et kantun hi-gaday "Hi-gayun agik ida,
wadan inamta yu hu biyag kun nekihahha-adan kun hi-
gayu neipalpu eman ni dintengan kud Asia ingganah nunya.
19 Impebabah kun peteg annel kun nengituttudduan kun
meippanggep nan Jesus, ey hin-addum ni nakka umlewa.
Insipesipel ku hu ligat kun impahpahding idan Jews ni hi-
gak.
20 Inamta yu et intuttudduk ni emin hu makulug ni
mengippehammad ni yuka pengullug di kedaklan ni tuu,
anin di baballey yu.
21 Nan-ingngeh hu intuttudduk idan Jews et yadda Gen-
tiles, e mahapul ni u-unnuden da hi Apu Dios et mantut-
tuyyuddan liwat da et hi Apu tayun hi Jesus hu kullugen
da.
22 Et yan nunya ey mahapul ni u-unnuden ku hu pinhed
ni Ispirituh Apu Dios e mahapul ni umlawwak di Jerusalem,
anin ni eggak amta hedin hipa pehding dan hi-gak diman.
23 Nem ya impeamta dedan ni Ispirituh nan Apu Dios e
anin ni attun bebley lawwan ku et wada panligligatan ku
niya wada keikkellabutan ku.
24 Nem hedin kantu et petteyen da-ak, anin nemet
gibbuhen ku ngunuk ni impangunun Apu Jesus, e hum-
man hu an mantuttuddun meippangep ni impahding tun
panyaggudan ni tuu tep ya et-eteng ni binabbal Apu Dios
niya impeminhed tun hi-gatsun tuu.
25 Inamtak et emin kayun sinuttudduan kun meippanggep
ni nan-ap-apuan Apu Dios ey eleg yuwak ali law ang-anga.
26 Nem anin yaggud intuduk ni emin ni hi-gayu et deh e
e-helen kun hi-gayu e endilli ngu bahul ku hedin wadalli
eleg mehellaknibin hi-gayu,
27 tep intuttudduk ni emin hu pinhed Apu Dios ni amtaen
yu.
28 Hi-gayu hu pinutuk ni Ispirituh Apu Dios ni mengip-
paptek idan kamengullug Jesus, et humman hu helipat-
i yu annel yu ey baddangi yuddan emin hu edum tayun
kamengullug ma-lat ihammad da daka pengullug, tep hi-
gatsu gaputun an neteyyan Jesus e U-ungngan Apu Dios.
29 Tep inamtak et hedin hi-yanen dakeyu ey wadaddalli
um-alin mene-ul ni hi-gayun mantuttuddun neihalla.
30 Anin hi-gayu et wadaddalli edum yun man-ittek
et hehwien dalli eya kameituttuddun makulug ni meip-
panggep nan Jesus ma-lat wada mengu-unnud ni hi-gada.

31 Et humman hu, helipat-i yu et eleg kayu maheul.
Nemnem yu e yan eyan tellun toon ni nekihahha-adan
kun hi-gayu ey sinuttudduan dakeyun kewa-wa-wa niya
kahilehileng. Ey hin-addum ni nakka umnangih tep ya
kaguh kun hi-gayu.
32 Et yan nunya ey iddinel dakeyu law nan Apu Dios
et hi-gatu mengipaptek ni hi-gayu ey e-helen kun hi-gayu
e idinel yu hu ehel tun umbaddang ni hi-gayu. Pandinel
kayu e ihhammad tu yuka pengullug et iddawat tun emin
ni hi-gayu hu kayyaggud ni tuka iddawat idan tuun tuka
ebbuluta.
33 Endi nak illan liblih ni hipan wadan hi-gayu.
34 Inamta yu et ingngunwan kun emin hu inggatang kud
mahapul ku niyadda mahapul idan edum ku.
35 Emin hu impahpahding ku ey impeang-ang ku e
kayyaggud hu manhehlu itan mangngunnu ma-lat wada
ibbaddang idan tuun kamanheppul ni baddang. Nemnem
tayu etan kan Apu Jesus e kantuy 'E-etteng hu amleng hedin
hekitta um-idwat nem ya etan hekitta iddawtan da.' "
36 Negibbuh humman ni inhel tu et mandukkun idan emin
et mandasal ida.
37 Wada hakkeyey ida kamanlelewwa ey daka pan-akwala
hi Paul.
38 Ida kaumnangih tep ya nanghelan Paul ni kantuy
endilli law da penang-angan ni hi-gatu. Et ilaw dad kad-
an ni panlugganan tun bapor.

21

Ya linawwan di Paul di Jerusalem

1 Hini-yan midda et lumaw kamid Kos e nanlugan kamid
bapor. Newa-wa et idlan mid Rodes et dumteng kamid
Patara.
2 Wada dinteng midman ni bapor ni umlaw di Phoenicia
et makilugan kami.
3 Linabhan mi Cyprus et dumteng kamid Tyre di Syria
et manda-guh kami, tep wada kalgan idda-guh ni bapor
diman.
4 Wadadda dinteng min kamengullug diman et makiha-
ad kamin hi-gadan hanlingguan. Inhel idan nunyan
kamengullug e eleg umlaw hi Paul di Jerusalem, tep huyya
impeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gada.
5 Nem eleg menghep hi Paul et medatngan hu aggew ni
lawwan mi ey nekilaw idan emin hu kamengullug di gilig
ni baybay, anin idan bibi-in ahwada et yadda u-ungnga da.
Nandukkun kami et mandasal kami et kan min hi-gaday
"Ngenamung kayu tep umlaw kami."

6 Nanlugan kamid bapor et immela kami ey ida dama
kamangkeibbangngad di baballey da.
7 Hini-yan mi Tyre et manda-guh kamid Tolemas ni han-
aggew et mi ang-angen ida kamengullug diman et mandeya
kami.
8 Newa-wa et lumaw kamid Cesarea. Limmaw kamid
baley etan ni hakey ni kamantuttuddun elaw Jesus e
hi Philip et makiha-ad kamidman. Hi-gatu hakey ida
etan ni pitun nepilin mengippaptek idan kamengullug di
Jerusalem.
9 Wadadda epat ni u-ungnga tun biin eleg ni mengahwa.
Prophets ida e daka peamta hu pinhed Apu Dios ni peamta.
10 Yan nunman ni nanhahha-adan midman ni pigan
aggew, ey immali etan prophet e hi Agabus e nalpullid
Judea.
11 Immalid kad-an mi ey illa tu etan ballikid Paul et
bedbeden tu heli tu et ya ngamay tu et kantuy “Inhel ni
Ispirituh Apu Dios e hanniman ali pemedbed idan Jews di
Jerusalem etan ni kan ballikid nunya et ilaw dad kad-an
idan ap-apun Gentiles.”
12 Dingngel mi huyya et emin kamiddan ingkuyug Paul et
yadda kamengullug diman ey eleg mi et pinhed hu lawwan
tud Jerusalem, nem kantuy
13 “Entan pannannangngih yu. Yuka e-e-dumin ebuh hu
degeh ni nemnem ku. Nandaddannak ni meikkellabut di
Jerusalem ey anin ni petteyen da-ak diman tep ya nakka
pengitutttudduin meippanggep nan Apu Jesus.”
14 Inamta mi law e eleg mi han-ika-leg hi Paul et isiked
min mengleg ni hi-gatu. Et kan min hi-gatuy “Ya pinhed
Apu Dios hu meu-unnud.”
15 Et meba-ba-ba et mandaddan kami et lumaw kamid
Jerusalem.
16 Wadadda nekilaw ni hi-gamin kamengullug di Cesarea
et ipengulu dakemid baley Mason e tuud Cyprus et makiha-
ad kamidman. Hedin hi Mason, hi-gatu hakey ni nemangu-
lun nengulug ni nunman.

Ya nekiung-ungbalan di Paul ida etan ni ap-apuddan kamengullug di Jerusalem

17 Dimmateng kamid Jerusalem ey ida kamanggagaya
kamengullug diman.
18 Newa-wa et lumaw kamid Paul et mi ang-angen di
James ey neamung idan emin etan kamengipappangngulud-
dan edum tayun kamengullug diman.
19 Dimmateng kami ey kan Paul ni hi-gaday “Kayyaggud
et iyyadya kayun emin di deya.” Et e-ehhelen tun emin

hu nemenaddangan Apu Dios ni hi-gatun nantuttudduan tuddan Gentiles.
20 Dingngel da humman et daydayawen da hi Apu Dios.
Nem kandan Paul ey "Ang-ang mu kedi e agi mi, dakel
idadya kalibulibun Jews ni nengulug nan Jesus, nem da
metlaing kapeka-u-unnuda Tugun Moses.
21 Makaggeh hu nemnem da tep dingngel da e intuttud-
dum ida kunun Jews di bebley idan Gentiles liwwanen
da law hu Tugun Moses. Kammu kunuy anin ni eleg da
pekuggit hu u-ungnga dan laki niya anin ni eleg da u-
unnuda law hu elaw tayun Jews.
22 Hipa na-mu pehding tayu? Makulug ni dedngelen da
kedin immali ka et um-alidda.
23 Kayyaggud tu hu unud mu eya e-helen min hi-gam.
Iyyaddadya epat ni lalakkin wada insapatah dan Apu Dios
ni pehding dan pengippeang-angan dan daka penaydayaw
ni hi-gatu.
24 Et nedatngan hu pampemukmukan da, tep humman
hu pengi-immatunan ni wada insapatah dan pehding da.
Pakilaw kan hi-gada et hi-gam hu memeyyad ni pampemuk-
mukan da ma-lat penang-angan da e muka u-unnuda hu
elaw tayun Jews. Hedin pehding mu huyya, amtaen idan
tuu e beken kayan makulug hu in-inhel dan meippanggep
ni mu kunu intuttuddu niya amtaen da e eleg mu kehhinga
hu Tugun Moses.
25 Hedin yadda etan Gentiles ni kamengullug nan Jesus,
ey nantudek kamin hi-gadan issiked dan mekikkakikkan
neiappit di beken ni makulug ni dios, ya kuheyaw, ni ya
detag ni animal ni daka pansinillud niya eleg da i-ulig hu
beken da ahwa."
26 Inu-unnud Paul humman ni inhel da et mewa-wan
nunman et ilaw tudda etan epat ni lakin an mengippahding
ni insapatah dan Apu Dios. Et lumaw hi Paul di bawang etan
ni Tempol et tu ehelen idan padi hu aggew ni pengibbuhan
dan nunman ni elaw, et yan nunman ali pengi-appitan dan
i-appit da.

Ya nampapan dan Paul di Tempol di Jerusalem

27 Nganngani ni megibbuh etan pitun aggew ni pengip-
pahdingan idan etan ni lakin nunman ni insapatah da ey
inang-ang idan Jews ni nalpud Asia hi Paul di Tempol.
Inemung dadda tuu et da padpap hi Paul.
28 Katkuk ida e kanday "Tuud Jerusalem, ikeyuy et
baddangan dakemi. Kayyaggud et nadpap eya tuun tuka
pihhupihhulad kebebbebley hu elaw tayun Jews et ya
Tugun Moses niya Tempol tayu. Hi-gatu mewan nengilaw

idan tuun Gentiles di Tempol tayu ey tayu kapi-yewa humman.”
29 Kanday wada inlaw Paul ni tuun Gentile di Tempol,
tep inang-ang da nengikuyugan tun Terupimus e Gentile di
diman Jerusalem ey tuud Ephesus et kanda na-mu ngu nem
inhegep tud Tempol.
30 Ida kaumguguhun emin tuudman e bebley tep yadda
humman ni impabehul dan Paul et umlidda et da pan-
inuhnuh lad dallin ni Temple et pan-ilekbi dan emin hu
habyen.
31 Petteyen da et nunman hi Paul, nem wada kuma an
nanghel etan ni ap-apun sindalun Rome e wada guluh
diman Jerusalem.
32 Et ipengulu tudda sindalu tu et yadda edum ni ap-apu
da et papuut dan limmaw di kad-an idan neamung ni tuu.
Inang-ang idan tuu humman idan sindalu ey insiked dan
mampeneplat nan Paul.
33 Hinnup etan ni ap-apun sindalu hi Paul et pebangkiling
tu et kantudda etan ni tuu ey “Hipa huyyan tuu niya hipa
bahul tu?”
34 Ey eleg man-uunnud daka e-hela tep wada hakkeyey
hin-appil tuka pan-ittetkuk et eleg handengel etan ni ap-
apun sindalu hu daka pan-ehelan meippanggep nan Paul et
neala et pailaw tud kampuddan sindalu.
35 Wadadda etan di heni teytey etan di kampun sindalu
ey nemahhig ida etan tuu e ihik idan memettey nan Paul et
pakkadek law ni pinhan da ma-lat eleg kawayen idan tuu.
36 Ida kamei-unnuunnud etan tuu e daka ittekutekuk e
kanday “Patey yu huttan ni tuu.”

Ya nengiehnengan Paul ni annel tu

37 Ihhehgep da et law hi Paul, nem kantu etan ni ap-apun
sindalu ey “Wada anhan e-helen kun hi-gam.” Kan etan ni
ap-apun sindalu ey “Kaw inamtam hu ehel ni Greek?
38 Kaw beken ni hi-gam etan tuud Egypt ni nengi-
pappangnguluddan tuun mekiggubbat ni gubilnu niya
nengikuyug di desert idan etan ni epat ni libun tuun
mangkapetey?”
39 Kan Paul ey “Beken, tep hedin hi-gak ey Jew hak, nem
ya bebley ku ey Tarsus di Cilicia e nan-amtad kebebbebley.”
Kantu pay ey “Iebulut mu anhan et wada e-helen kudda
eyan tuu.”
40 Inebulut etan ni ap-apun sindalu et pa-hel tu hi Paul.
Et umehneng hi Paul etan di heni teytey et paineng tudda
etan tuu et humepit e in-ehel tud Aramaic.

22

1 Kantuy “Kaegiegi ey keammeammed, dengel yu anhan
eya e-helen kun hi-gayu.”
2 Dingngel dan tuka pan-ihhapit di ehel ni Aramaic ey
immi-ineng ida.
3 Et kantuy “Hi-gak ey Jew hak, nem neiungnga-ak di
Tarsus di Cilicia, nem neettengngak di deya Jerusalem
et ituttudduan tuwak nan Gamaliel. Hi-gatu ap-apun
mittuduh ni elaw tayun Jews hu nengitenuttuddun hi-
gak ni mengu-unnud ni Tugun niyadda emin hu elaw
idan aammed tayun nunman. Impaka-u-unnud kun emin
ida humman et emin hu pehding ku ey pinhed kun
keiddeyyawan Apu Dios e henin hi-gayun nunya.
4 Et mukun ya lan nunman ey impanlelehhanan idan
kamengullug nan Jesus hu impahpahding kun hi-gada.
Impapetey ku edum niya impakelabut kudda bibi-i niya
lalakki.
5 Anin ni yu ibbagan etan ni Eta-gey ni Padi et yadda ap-
apuddan Jews et ihhudut da tep hi-gada nengidwat ni hi-
gak ni tudek ni kelebbengan kun umlaw di Damascus ni
an mampengelladdan kamengullug nan Jesus diman et i-lik
idadya Jerusalem ma-lat mekastigudda.

Ya nengipeamtaan Paul ni nengulugan tu

6 Illak etan tudek et manglawwak di Damascus. Nakad-
dattek hu aggew ey kami kamenetteng idan edum ku ey
pinhakkeyey wadalli nalpud kabunyan ni kaumhilin dilag
ey binnangan tu nanlinikweh di kad-an ku.
7 Netu-li-ak ey wada dingngel kun immehel alid kabunyan
e kantuy ‘Saul! Saul! Kele muwak kapanligligat?’
8 Hinumang ku et kankuy ‘Apu, hipa ka?’ Kantuy ‘Hi-gak
hi Jesus di Nazareth ni muka panligligat.’
9 Yadda etan edum ku, ey inang-ang da etan kaumhilin
dilag, nem eleg da awatan hu inhel etan ni immehel ni hi-
gak.
10 Et kangkuy ‘Apu, hipa pehding ku?’ Kantuy ‘Inah ka
et lumaw kad Damascus et mu denglen ni emin hu ittugun
Apu Dios ni hi-gam diman.’
11 Kinulap da-ak etan ni kaumhilin dilag et peppeddenen
da-ak idan edum ku ingganah dimmateng kamid Damascus.
12 Wadad Damascus hu lakin hi Ananayas e nemahhig
tuka penaydayaw Apu Dios niya tuka peka-u-unnuda Tugun
Moses ey emin ida Jews diman ey daka pakatbala.
13 Immali et umehneng di kad-an ku ey kantuy ‘Hi-gam
e agik Saul, meihhaddak kaya law hu muka penang-ang.’

Pinhakkeyey kaum-ang-ang law hu matak et ang-angen ku
hi Ananayas.
14-15 Et kantun hi-gak ey ‘Hi Apu Dios e dinaydayaw idan
aammed tayun nunman ey pinili dakan mengamtan pinhed
tu. Pinili dakan menang-ang etan ni intu-dak tun Limpiyuh
ni peteg elaw tu, niya pinili dakan mengngel ni ehel tu.
Et hi-gam law hu umlaw ni mengippeamtaddan katuutuun
inang-ang mu niya dingngel mu.
16 Imay, inah ka kuma et ibegam nan Jesus et pesinsahan
tu liwat mu et pebenyag ka.’

Ya nanghelan Paul ni nemilian Apu Dios ni hi-gatu

17 Nambangngaddak di Jerusalem et wadan pinhakkey hu
nakka mandasal di Tempol ey heni-ak nan-i-innep ey inang-
ang ku hi Apu Jesus
18 e kantun hi-gak ey ‘Hi-yan mu kuma eya bebley
di Jerusalem, tep eleg damengu kullugaddan tuudya hu
ituttudum ni meippanggep ni hi-gak.’
19 Hinumang ku et kangkuy ‘Apu, kele hipa eleg da
pengullugi? Ma-nu tep impelilligatan kuddan nunman hu
kamengullug ni hi-gam tep nak ida kapampaukat di sim-
baan ni impampaikelabut kudda niya nak ida kapampabeig.
20 Ey yan eman ni nemateyan dan Stephen e hakey ni
kamantuttuddun meippanggep ni hi-gam ey wada-ak diman
et hi-gak hu hakey ni kamengebbulut ni pemetteyan dan
hi-gatu. Hi-gak nenettengnged ni balwasiddan nematey ni
hi-gatu. Nem hedin ang-angen da law e hi-gak hu pinutuk
Apu Dios ni mengippeang-ang e makulug huyyan elaw ni
kinehikehing kun nunman, man kullugen da-ak kaya law!’
21 Nem kan Apu Jesus ey ‘Eleg, lakkay kuma tep hi-gam
hu ittu-dak kud kad-an idan Gentiles.’ ”
22 Yadda etan tuu ey daka deddengngela hu kapenge-
ehhelin Paul ni neipahpahding ni hi-gatu, nem yan nanghe-
lan tun kantuy intu-dak Apu Dios di kad-an idan Gentiles, ey
katkuk ida e kanday “Patey yu eya tuu. Endi silbin nuntan
ni tuu.”
23 Katkuk ida ey daka pambekaha babalwasi da niya daka
pan-ihhebwag hu dep-ul tep ya bunget dan Paul.
24 Entanni ey in-olden etan ni ap-apun sindalu e ihhehgep
da hi Paul di kampu da et pambaigen da, ma-lat ehelen tu
hu gaputun nemahhig bunget idan tuun hi-gatu.
25 Daka pambelluda hi Paul ma-lat baigen da ey himmapit
et kantu etan ni ap-apun sindalun neitakdul ni hi-gatuy
“Kaw kai-abulut ni linteg ni gubilnu tayud Rome e anin
ni eleg mebistigal hu tuu et eleg meamta hedin nambahul

winu eleg, ey pambe-igen? Hi-gak ey Jew hak, nem tuu-ak daman Rome."
26 Yan nangngelan etan ni ap-apun sindalun nunman, ey limmaw etan ni ap-apu da et kantuy "Kele hanniman tayu pehding? Tam humman ni tuu ey tuun Rome. Kaw eleg itsu mambehhul hedin nealay nambaig tayu?"
27 Et lumaw humman ni ap-apu et kantun Paul ey "Kaw makulug ni tuu kad Rome?" Kan Paul ey "Em."
28 Ey kan etan ni ap-apun sindalu ey "Hedin hi-gak, man et-eteng ginastuk et hannak maibilang ni tuud Rome." Nem kan Paul ey "Hedin hi-gak, man tuu-ak ni Rome tep yadda hu a-ammed ku ey neibilang idan tuud Rome."
29 Et hi-yanen ida etan ni sindalun mampeme-ig et ni hi-gatu. Anin etan ni ap-apun sindalu et simmakut, tep in-olden tu e bangkilingan da niya be-igen da ey eleg mabalin ni an pehding humman di hakey ni tuun Rome, hedin eleg ni mebistigal.
30 Yan newa-waan tu, ey pinhed etan ni ap-apun sindalun amtaen hu kapebehhul idan Jews nan Paul. Et pa-kal tu bangkiling nan Paul et paeyag tudda etan ap-apuddan padi et yadda ap-apuddan Jews et iolden tun bistigalen da hi Paul.

23

1 In-ang-ang Paul idan etan ni ap-apuddan Jews ey kantuy "Kaegiegi, inamtan Apu Dios e neipalpun nunman ingganah nunya, ey ya mengippeamleng ni hi-gatu hu impenahding ku."
2 Gapun nunman ni inhel Paul ey impeappep Ananayas e Eta-gey ni Padi hu bungut tu etan ni neitakdul ni hi-gatu.
3 Et kan Paul ni hi-gatu ey "Heni ka kakkayyaggud hedin wada kad hinanggaddan tuu, nem lawah gayam nemnem mu hedin nanligguh ka. Hi Apu Dios hu mengibleh eyan impahding mun hi-gak, tep hi-gam et dedan mengippennuh eyan kasuh ku meippuun ni Tugun tu, nem hi-gam hu eleg mengu-unnud nunman ni Tugun, tep nealay impeappep muwak."
4 Kan ida etan ni neitakdul nan Paul ey "Kele henin nuntan hu muka pehding ni mekihhummangan ni Eta-gey ni Padin pinilin Apu Dios?"
5 Hinumang Paul et kantuy "Kaegiegi, eggak amta e hi-gatu hu Eta-gey ni Padi. Gullat ni inamtak et eggak ihanniman nenumang ku, tep neitudek di ehel Apu Dios e kanuty 'Eleg e-hela hu lawah ni ap-apu.' "
6 Inang-ang Paul e wadadda Sadducee et yadda Pharisee et itkuk tu e kantuy "Hi-gak et yadda a-ammed ku ey

Pharisee. Ya gaputun iyyadya-ak di deyan nunyan mebistigal ey gapu tep nakka kulluga e tegguan Apu Dios idalli nangketey."
7 Inhel Paul huyya ey kamantututut ida etan neamung ni
Pharisee et yadda Sadducee et megedwadda,
8 tep yadda Sadducee ey eleg da kulluga e kategguin Apu
Dios hu netey niya eleg da kulluga e wada anghel et ya
linnawan tuu. Nem yadda Pharisee ey daka kullugaddan
tellu.
9 Entanni ey ida kamangngangala ey immehneng ida
etan Pharisee ni kamantuttuddun Tugun Moses et kanday
"Kaw hipa numan bahul eyan tuu? Inna-nu numan hedin
humman hu inhel ni anghel winu Ispirituh Apu Dios ni hi-
gatu?"
10 Ey wada law hakkeyey daka pan-eleta tekuk da ey daka
pan-iinnasi hi Paul. Simmakut etan ap-apuddan sindalu, tep
entanniy petteyen da hi Paul et ehelen tuddan sindalu tu et
da piliten ni inlad gawaddan nunman ni tuu et ilaw dad
kampuddan sindalu.
11 Yan nunman ni hileng ey nampeang-ang hi Apu Jesus
nan hi Paul et kantun hi-gatuy "Entan takut mu. Petuled
mu nemnem mu, tep umlaw kad Rome ni mengippeamtan
hi-gak henin nengipeamtan mun hi-gak di deya Jerusalem."

Ya nanhuhummanganan idan Jews ni pemetteyan dan Paul

12 Newa-wan nunman ey nanhuhummangan ida etan
edum ni Jews et kanday eleg ida mengngan niya eleg ida
um-inum ingganah petteyen da hi Paul.
13 Nehuluk idan na-pat hu nengihuhummangan ni nun-
man.
14 Limmaw idad kad-an idan ap-apuddan padi et yadda
etan kamengipappangnguluddan Jews et kandan hi-gaday
"Hinammad min inhuhummangan e eleg kami mengngan
niya eleg kami um-inum ingganah ni petteyen mi hi Paul.
15 Ngenamung kayuddan emin ni ap-apun menghel etan
ni ap-apun sindalu et i-li da hi Paul di deya. Haul yu
etan ap-apu e kanyuy 'Pei-lim hi Paul tep pinhed min
pekabbistigalen.' Ngenamung kamin memettey ni hi-gatu
tep bebtaken mi."
16 Nem dingngel etan ni lakin u-ungngan biin agin Paul et
tu idaddatteng nan Paul di kampuddan sindalu.
17 Et aygan Paul etan hakey ni sindalu et pailaw tu etan
u-ungngad kad-an etan ni ap-apu da ma-lat tu idaddatteng
humman ni dingngel tu.

18 Inlaw etan ni sindalud kad-an ni ap-apu da et kantuy
"Apu, impei-lin Paul eya u-ungnga tep wada kunu e-helen
tun hi-gam."
19 Singnged etan ni ap-apu hu ngamay tu et humgep idad
endi tuu et kantuy "Hipa e-helen mun hi-gak?"
20 Kan etan ni u-ungnga ey "Wadadda Jews ni nanhuhum-
mangan ni mengibgan hi-gam e peillaw mu hi Paul ni
kabbuhhan di kad-an idan ap-apun Jews ma-lat bistigalen
da kunu.
21 Nem entan kaya tu iebulut ni umlaw di kad-an da tep
wadadda nehuluk ni na-pat ni tuun mambebtak di dalan ni
memettey ni hi-gatu. Insapatah da e eleg ida mengngan niya
eleg ida um-inum ingganah petteyen da hi Paul. Nandaddan
ida et daka hehheggedan ebuh hu pengi-ebbulutan mun
pengillawwan dan hi-gatud man."
22 Et kan etan ni ap-apun sindalu etan ni u-ungnga
ey "Entan tu e-ehhel eya indaddatteng mun hi-gak." Et
paenamut tu.

Ya nengipelawwan dan Paul di kad-an Gobernor Felix

23 Impaeyag etan ni ap-apun sindalu hu dewwan apuddan
sindalu tu et kantun hi-gaday "Pandaddan yudda dewang-
gatut ni sindalu, et ya nepitun sindalun mangkebbayyu niya
dewanggatut ni mampehhul et lumaw kayud Cesarea ni
hileng ni alas nuwebe.
24 Pantakkay yu hi Paul di kebayyu niya ang-ang yu ma-
lat kayyaggud pengidtengan yun hi-gatud kad-an Gobernor
Felix."
25 Et mantudek nan hi Gobernor e kantuy
26 "Gobernor Felix e kamedeyyaw ni ap-apu.
27 Huyyan tuun impaelik di kad-an mu ey dimpap idan
Jews et petteyen da et la, nem limmaw kamiddan sindaluk
et mi awiten tep nak amtaen ey tuun Rome.
28 Pinhed kun amtaen hedin hipa nambahulan tu et ilaw
kud kad-an ni ap-apuddan Jews ey kanday
29 ya tuka pengehhingin elaw idan Jews hu bahul tu. Endi
edum ni inamtak ni bahul tun an pengippepetteyan winu an
pengikkellabutan ni hi-gatu.
30 Nem dingngel kun wadadda nanhuhummangan ni
memettey ni hi-gatu, et humman hu adya e pei-lik di kad-
an mu. Inhel kudda etan ni neminhed ni kekastiguan
tu e um-aliddad kad-an mu, et ehlen dan hi-gam hedin
hipa nambahulan tu. Ebuh huyyan e-helen ku. Hi-gak hi
Klaudius Laysias."
31 Et ikuyug idan sindalu hi Paul et manglaw idan nunman
ni hileng di Antipatris.

32 Newa-wa et manbangngad ida etan edum ni sindalud
kampu et ebuh ida etan nangkebayyun nengilaw nan Paul
di Cesarea.
33 Dimmateng idadman et idwat da tudek Lysias nan hi
Gobernor Felix et pebeltan da hi Paul ni hi-gatu.
34 Binidbid etan ni Gobernor etan tudek et ibega tu hedin
attu bebley Paul. Et ehelen Paul e yad Cilicia. Ey kan
etan ni Gobernor ey "Ngenamung alin dettengan ida etan
ni nengidalom ni hi-gam."
35 Et paguwalya tu hi Paul etan di baley ni impekapya lan
eman ni patul e hi Herod.

24

Ya nengidiklamuhan dan Paul

1 Nelabah liman aggew ey immali hi Ananayas e Eta-gey
ni Padi et hi Tertullus e abugaduh et yadda etan edum ni
kamengipappangnguluddan Jews ni nengidalom nan Paul.
2 Impaeyag da hi Paul et mamengulu hi Tertullus ni
himmapit et tentenen tudda daka pebehhul nan Paul.
Huyyadda kantu: "Kamedeyyaw ni Gobernor di deyan
bebley, et-eteng amleng mi tep indawtan dakemin Jews ni
linggep mi ey et-eteng yimmaggudan ni bebley tayu.
3 Humman gaputun mika ebbuluta hu kakinayyaggud mu
niya et-eteng mika pansalamatin hi-gam.
4 Eleg mi pinhed ni mehelli-wa ka, nem dengel mu anhan
eya e-helen min meippanggep eyan tuu.
5 Huyyan tuu ey hi-gatu kaumhulun ni guluh di emin ni
bebley ni tuka lawwi niya tuka ngenghaya gubilnun Rome.
Ey hi-gatu ap-apuddan Nazarene ni kamengu-unnud ni hin-
appil ni elaw.
6 Impatna tun ngenghayen hu elaw di Tempol, nem
dimpap mi ma-lat kastiguen mi et,
7 nem immali hi Laysias e ap-apuddan sindalu, et piliten
tun impaela
8 et iolden tu e hi-gam memistigal ni hi-gatu. Huyyan inhel
ku ey amtaen mun makulug ni emin hedin bistigalen mu
huyyan tuu."
9 Ey emin ida etan Jews ey nan-uunnud hu daka e-hela e
kanday "Em numan, makulug emin huttan."

Ya nengiehnengan nan Paul ni annel tud hinangngab nan Felix e Gobernor

10 Negibbuh hi Tertullus ni himmapit et pahepit daman
Gobernor hi Paul. Et umhel e kantuy "Apu Gobernor,
inamtak e nebayag kan nanhuwet eyad bebley mi, et

humman hu nakka medinnel ni menummang ni daka pebehhul ni hi-gak di hinanggam.
11 Nelakah ni amtaen mu kakulugan tu e hampulut dewwan aggew ni ebuh hu nelabah eman ni dintengan kud Jerusalem ni an menaydayaw nan Apu Dios di Tempol.
12 Endi nak nekititut di Tempol niya endi nak impappangngulun guluh di attun simbaan idan Jews winu attun bebley di Jerusalem.
13 Anin ni hipa pehding da et endi da peang-ang ni kakulugan tun impahding kudda etan daka pebehhul ni hi-gak.
14 Nem nakka ebbuluta e nakka u-unnuda etan kandan elaw ni intuttuddun Jesus ni kandan neihla. Nakka daydayawa hu Dios ida lan aammed mi niya nakka pekakkulluga hu Tugun Moses et yadda intudek ida lan prophets.
15 Ey hedin hi-gak dama, man nakka kulluga hu daka kulluga e tegguan alin Apu Dios ida netey, lawah niya kayyaggud.
16 Huyyadda gaputun ya kayyaggud hu nakka pehpehding ma-lat endi nak panliwwatan di hinanggan Apu Dios niya endi nak pambehhulan di edum kun tuu.

17 Nelabah pigan toon ni nanha-adak di edum ni bebley et mambangngad dak di Jerusalem, tep inlaw ku etan pihhuh ni mahapul idan edum kun newetwet ni Jews niya nak et man-appit nan Apu Dios.
18 Yan nak nengipahdingan etan ni insapatah kun meippanggep ni linih hu nenang-angan da-ak di Tempol, nem endidda kaya nandedeppap.
19 Nem wadadda Jews ni nalpullid Asia ni nenateng ni hi-gak diman, nem ay hi-gada hu endin nunya. Hi-gada nengamta hedin makulug ni wada bahul ku, et humman hu, hi-gada et dedan hu um-alidya et ehelen da hedin hipa nambahulan ku,
20 winu ibegam ida eyan Jews ni wadan nunya et ehelen da hedin wada himmak dan bahul kun nemistigalan da-ak di hinanggaddan ap-apun Jews.
21 Endi edum ni da pebehhul ni hi-gak, nem ebuh etan inhel kun kangkuy: Ya gaputun wada-ak deyan mebistigal nunya ey ya nakka pengullugin tegguan idallin Apu Dios hu netey!”

22 Hi Gobernor Felix ey naka-amta tu hu elaw idan kamengullug nan Jesus, et pasiked tu humman ni bistigal et kantuy “Mahapul ni um-ali hi Laysias e ap-apun sindalu et hannak ipenuh huyyan kasuh.”

23 Et paguwalya tu hi Paul idan sindalu, nem eleg da ikaleg hu penang-angan idan gagayyum tu niya pengi-lian dan mahapul tu.
24 Nelabah pigan aggew ey immali mewan hi Gobernor Felix et hi Drusila e ahwa tun Jew. Entanni ey impaeyag Felix hi Paul ma-lat ituttuddu tu hu meippanggep ni pengullug nan Jesus Christo.
25 Nem yan kapanpengituttudduin Paul meippanggep ni kakinayyaggud, ya pengekkenneng ni annel, ni ya kedettengan ni panhuwetan alin Apu Dios ey simmakut hi Felix et kantuy "Anin hiyya ni huttan. Han dakalli mewan paeyag hedin wada wayah ku."
26 Kan na-mu ngun Felix nem iddawtan Paul ni pihhuh ma-lat ibukyat tu, et humman hu e-eggel ni impaeyag tu ni immenung-ungbal ida.
27 Nem nelabah dewwan toon ey neihullul hi Porsius Festus nan hi Felix ni gobernor. Hi Felix ey kapetebbatebbal idan Jews, et mukun impannananeng tu hi Paul di kallabbuttan.

25

Ya neminhedan Paul ni mebistigal di kad-an ni ap-apud Rome
1 Tellun aggew nelabah ni nanha-adan Festus di diman Cesarea ey limmaw di Jerusalem.
2 Dimmateng diman ey kapantentenaddan ap-apuddan padi et yadda ap-apuddan Jews ni hi-gatu hu daka pebehhul nan Paul.
3 Ey imbagedan Festus e i-aldan tu anhan hi Paul di Jerusalem. Tep ya wadad nemnem da ey da bebtaken di dalan hedin i-ali da ma-lat pateyen da.
4 Nem hinumang Festus e kantuy "Eleg, anin ni yad Cesarea keikkellabutan tu, tep anggegannu ey mambangngaddak metlaing diman.
5 Yadda ap-apu yu hu itu-dak yu et makilaw idan hi-gak diman hedin wada inamta yun nambahulan tu."
6 Nelabah na-mu walu winu hampulun aggew et han mambangngad hi Festus di Cesarea. Et mewa-wa et paeyag tu hi Paul di pandidiklamuhan da.
7 In-ali da hi Paul ey ka-hel ida etan Jews ni neki-lin nan Festus ni linggeman ni kandan bahul Paul, nem endi daka peang-ang ni kakulugan tun nambahul hi Paul.
8 Himmapit hi Paul ey kantuy "Endi nak nambahulan di elaw ni Tugun ni kau-unnudan Jews winu ya kameu-unnud di Tempol, anin hi Cesar e keta-ta-geyyan ni ap-apud Rome ey endi bahul kun hi-gatu."

9 Nem pinhed Festus ni tettebalen idan Jews et kantun
Paul ey "Kaw pinhed mun umlaw di Jerusalem et yadman
nak pemistigalan ni hi-gam?"
10 Nem kan Paul ey "Eleg, tep iyyadya-ak law di kakebisti-
galin tuud Rome e lebbengtun kebistigalan ku. Anin hi-gam
et inamtam e endi bahul kuddan Jews.
11 Hedin wada mehemmak ni bahul ku et humman
ketteyyan ku anin, eggak umtakut ni mettey. Nem hedin
memahmahan hu kakulugan tun eggak mambahul, eleg
mabalin ni muwak pebeltan ida eyan tuu et da-ak pateyen.
Ibbagak et yad kad-an Cesar law hu pandidiklamuhan mi!"
12 Nanhuhummangan di Festus et yadda etan edum tun
ap-apun nangnged ni nunman ni kasuh et kantun Paul ey
"Hedin hannitan tep e pinhed mun illaw nan Cesar huyyan
kasuh mu, anin ni i-abulut min umlaw kad kad-an tu et
ngenamung tu!"

Ya neamungan di Agripa, hi Bernice, hi Festus niyadda katuutuun mengngel ni e-helen Paul

13 Nelabah pigan aggew ey immalid Patul Agripa nan
agitun bii e hi Bernice ni an menang-ang Festus e ap-apu
law di Cesarea.
14 Yan nanha-adan dadman, ey ine-ehhel Festus nan Patul
Agripa hu meippanggep ni kasuh nan Paul. Kantuy "Wada
etan neikelabut ni inhi-yan lan Felix ni hi-gak.
15 Yan linawwan kud Jerusalem, ey indiklamuh idan ap-
apun padi niyadda kamengipappangngulun Jews et kanday
pepettey ku.
16 Nem inhel kun hi-gada e hedin ya elaw ni gubilnud
Rome ey beken ni nealay kinastigu hu tuun neidiklamuh,
tep pakkadek ni mebistigal ma-lat wada inna-nu tun
menummang ni hipan daka pebehhul ni hi-gatu.
17 Et umlidda etan nengidiklamuh nan Paul et mewa-wa
et paeyag ku hi Paul di pandidiklamuhan da.
18 Nem sinenten da hu daka pebehhul ni hi-gatu ey endi
daka e-helan bahul tun umhulun ni kekastiguan tu.
19 Tep ya meippanggep ni daka pengullug et ya meip-
panggep etan ni tuu e hi Jesus e netey, nem kan Paul ey
simmagu.
20 Nakka metemman mengippennuh ni henin nunman ni
diklamuh et kangkuy umlaw di Jerusalem et yadman da
pengippennuhan ni nunman.
21 Nem pinhed Paul ni yad kad-an Cesar e keta-ta-
geyyan ni ap-apud Rome hu keippennuhan ni kasuh tu. Et
peguwalyak law ingganah ni pengippelawwan kun hi-gatud
kad-an Cesar."

22 Entanni ey kan Agripa nan Festus ey "Pinhed kun
dedngelen pangngu hu e-helen nunyan tuu." Et kan Festus
ey "Ku anin nem entanni et yan kabbuhhan."
23 Newa-wa et mambalwasid Agripa nan Bernice ni
kekakkayyaggudan ni balwasi. Et umliddad daka keem-
mungi hedin wada panhuhummanganan. Ingkuyug dadda
ap-apun sindalu et yadda ap-apud bebley diman. Et an pei-
lin Festus hi Paul di kad-an da.
24 Et kan Festus nan Agripa ey "Hi-gam Agripa e
kamedeyyaw ni patul, ey hi-gayuddan emin ni neamung
ni nunya, adyah etan tuun kapepillit idan emin ni Jews di
Jerusalem niyadya Cesarea ni pepettey ku.
25 Nem endi nakka hemmakan bahul tun tu ketteyyan.
Nem kantu ngu ey pinhed tun ya ap-apu tayud Rome hu
memistigal ni hi-gatu et abuluten ku.
26 Nem hipa na-mu ittudek kun Cesar? Tep endi inamtak
ni bahul tu. Et mukun impaeyag kun nunya et wada
kayu, nema-man hi-gam e Patul Agripa ma-lat hedin wada
hemmaken tayun bahul tu ey humman ittudek ku lan Cesar.
27 Tep kaw nealay impalaw kun Cesar hu tuun neidikla-
muh hedin endi hu maptek ni bahul tu?"

26

Ya nengiehnengan Paul ni annel tud hinanggan Agripa

1 Et kan Agripa nan Paul ey "Pe-hel dakan nunya et den-
glen mi hedin hipa penummang mu eyan daka pebehhul ni
hi-gam."
2 Imminah hi Paul et kantuy "Nakka man-am-amleng ni
nunyan wada ka e apu Patul Agripa et denglen mu hu
penummang kuddan emin ni kapebehhul idan Jews ni hi-
gak.
3 Tep inamtak et neka-amtam hu elaw idan Jews niyadda
daka panhahallai. Et humman hu, ebuh anhan inglay mu
et dengelen mun emin hu hipan e-helen ku.
4 Inamtaddan emin ni Jews e neipalpu eman ni kaglang ku
ingganah nunya ey inu-unnud ku elaw min Jews di bebley
mi, anin eman ni wada-ak di Jerusalem.
5 Inamta da kaya, nem eleg da pinhed ni e-helen hu
makulug e hi-gak hu hakey ida etan ni Pharisee e nemahhig
hu mika pengu-unnud ni elaw min Jews.
6 Yan nunya ey da-ak kaiddiklamuh et deh e nakka
mebennistigal, tep nakka kulluga e tegguan Apu Dios ida
nangketey e humman impakulug tuddan aammed mi.
7 Huyyan impakulug Apu Dios hu kahehheggedaddan
hampulut dewwan u-ungngan Jacob et yadda helag da. Et

kewa-wa-wa niya kahilehileng ey daka daydayawa hi Apu Dios, tep daka kulluga e peamnu tu humman ni impakulug tu e tegguan tudda nangketey et huyya, apu patul, hu kandan nambahulan ku."

8 In-ang-ang tuddan neamung et kantuy "Kele anhan hedin hi-gayu, man neligat yun kullugen e tegguan Apu Dios ida nangketey?

9-10 Ma-nu tep anin ni hi-gak lan nunman et kahingngak idad hipan kameittuttuddun meippanggep nan Jesus di Nazareth, et kangkuy mahapul ni pehding kun emin hu kabaelan kun mengikka-leg ni da pengituttudduan anin di Jerusalem. Et humman impahding ku. Nekihummangannak idan ap-apuddan padi et idwat da kelebbengan kun mampengikkellabut idan kamengullug nan Jesus. Hedin imbagedan hi-gak hu pemetteyan dan hi-gada, man nakka i-abulut ni petteyen dadda.

11 Limmalimmawwak di kesimsimbaan et nak pampalpaligat ida kamengullug nan Jesus, tep pinhed kun issiked dan mengullug. Anggebe-hel kuddan peteg et anin umbesik idad neidawwin bebley et nak ida kapan-unuda.

Ya pidwa tun nengi-helan Paul ni nengulugan tu

12 Et humman gaputun linawwan kud Damascus ni an mempap idan kamengullug diman e nakka tettengngeda hu papil ni indawat idan ap-apuddan padin kelebbengan kun mempap ni hi-gada.

13 Kami kamenetteng diman ni emaggew ey pinhakkeyey wada inang-ang kun makaddilag nem ya aggew e binnangan dakemi.

14 Netukkad kamin emin ey entanniy wada dingngel kun immehel e in-ehel tud ehel idan Jews e kantuy 'Saul! Saul! Kele muwak kapanligligat? Isiked mu tep eleg muwak damengu han-apput.'

15 Hinumang ku et kankuy 'Apu, hipa ka?' Kantulliy 'Higak hi Jesus e muka panligligat.

16 Inah ka! Nampeang-angngak ni hi-gam tep hi-gam pinilik ni ittu-dak kun an mengippeamtaddan tuun nenangangan muwak niya nangngelan mun ehel ku niyaddalli peamtak ni hi-gam ni edum ni aggew.

17 Ittu-dak dakad kad-an idan Jews niyadda Gentiles, et mu peamta meippanggep ni hi-gak. Ippaptek dakan hi-gak di hipan lawah ni pehding dan hi-gam.

18 Peamtam hu meippanggep ni hi-gak ma-lat mewalwalan hu nemnem da et isiked dan mengu-unnud ni lawah ni elaw Satanas e kamei-ellig di engeenget. Ey ma-lat

kulugen da-ak et mepesinsahan hu liwat da et maibilang idan tuun Apu Dios.'

19 Apu Agripa, eggak kahingen humman ni inhel Jesus ni
nampeang-angan tun hi-gak.
20 Et mukun pinhakkeyey limmawwak di Damascus, yad
Jerusalem, et yad kebebbebley di Judea et yad kad-an idan
Gentiles et nak pampeamta humman. Ey intuttudduk idan
tuu e mantuttuyyuddan liwat da ey peang-ang dad daka
pehpehding e hi Apu Dios law hu daka u-unnuda.
21 Huyya himmulun ni nampapan da-ak idan Jews di
Tempol et kanday petteyen da-ak.
22 Nem neipalpu eman ni nantuttudduan kun meip-
panggep nan Jesus ingganah nunya ey impaptek tuwak Apu
Dios et adya-ak nunyan mengippeamtan meippanggep ni hi-
gatud emin ni tuu, eta-gey niya nebabah saad da. Huyyan
nakka pan-e-hela ey humman dama inebig lad Moses et
yadda la prophets
23 e kanday 'Hi Christo e pinutuk Apu Dios ni mengip-
paptek ni tuu ey manhelheltap ali et han matey, nem
hi-gatulli memengngulun metegguan di nangketey, et hi-
gatulli menellaknib idan Jews niyadda Gentiles ni mengul-
lug ni hi-gatu.' "

24 Ginibbuh Paul humman ni inhel ey simmekuk hi Festus
e kantuy "Kaka man-angngaw e Paul! Impan-angngaw
dakan dakel ni inedal mu."
25 Hinumang Paul et kantuy "Apu gobernor Festus, eggak
man-angngaw. Makulug emin huyyan nakka pan-e-hela.
26 Anin hi apu Patul Agripa et amta tudda huyyan emin.
Eggak mandewadewan menghel idan nunya, tep inamtak et
inamta tudda huyyan nekapkapya tep nan-amtad katuutuu.
27 Hi-gam e apu Agripa, kaw muka kulluga hu neitudek ni
inhel ida lan eman ni prophets? Amtak et muka kulluga."
28 Nem kan Agripa ey "Paul, kaw penghel mu nem nealay
kinulug ku hi Jesus?"
29 Kan Paul ey "Anin na-mun yan nunya winu anin
mebabbayyag hu pengullugam et nakka iddasal nan Apu
Dios ma-lat emin kayun nangngel eyaddan inhel ku ey
mengullug kayun Jesus henin hi-gak, nem beken ni kayulli
dama meikkellabut."
30 Entanni ey imminah hi apu Agripa, hi Gobernador
Festus, et hi Bernice et yadda etan neamung.
31 Ey wada hakkeyey kanday "Tam endi numangngu
bahul Paul ni umhulun ni tu ketteyyan winu tu keikkellabu-
tan."

32 Kan daman Agripa nan Festus ey “Gullat et ni eleg tu
ibga e hi Cesar e ap-apud Rome hu mengippennuh ni kasuh
tu, et dammutu-et ni meibbukyat.”

27

Ya nanlugnan di Paul di bapor ni lawwan dad Rome

1 Entanni ey nedatngan hu nagtud ni aggew ni pengip-
pelawwan dad Rome nan Paul et yadda etan edum ni
neikelabut. Hi Julius e hakey ni ap-apun sindalun Agustus
Cesar di Rome hu nengidinelan dan hi-gada.
2 Wada etan bapor ni nalpud Adramitium ni umlaw di
Asia et manlugan kamid man. Hi Alistalkus e iThessalonica
e bebley di Macedonia ey nekilaw ni hi-gami.
3 Newa-wan nunman ey dimmateng kamid Sidon et
manda-guh kami nidman. Kabbabbal hi Julius nan Paul et
iebulut tun an man-a-ayyam hi Paul et tu ang-angen ida etan
inam-amta tu ma-lat umidwat idan mahapul tu.
4 Immegah kamidman et kami kamenglaw ey dinammu
mid baybay hu na-let ni dibdib et idlan mid ba-hil ni Cyprus.
5 Indalan mid gilig ni baybay di bebley di Cilicia niyad
Pampilya ey entanniy dimmateng kamid Mira di Licia.
6 Wada kamidman ey inang-ang etan ni ap-apun sindalu
hu bapor ni nalpullid Alexandria ni umlaw di Italy et
manlugan kamidman.
7 Kamambabbabbal etan bapor tep kameiddammu hu na-
let ni dibdib et malebah pigan aggew et han kami dumteng
di Nidus. Dimmateng kamidman ey nemahhig e na-let hu
dibdib et eleg paka-law hu bapor et idlan mid pangil di gilig
ni bebley di Crete et labhan mi hu Salmone.
8 In-unuunud mid gilig ni baybay, nem neligligatan kami
ingganah dimmateng kamid kandan “Fair Havens e da-
guhhan ni bapor” e neihnup di Lasea.
9 Gapuh ni netenaktakan mi ey nedatngan hu
ahipewwepewwekan et anggetakkut ni mambapor di
baybay. Mukun inamta mi ey tep nelabah law hu Aggew
ni Kapantetpeliddan Jews. Et ipatnan Paul ni um-ehel ida
etan ni ap-apuddan kamangngunnud bapor.
10 Kantun hi-gaday “Ya nakka pannemnem ey wada meip-
pahding ni lawah hedin ippilit tayun umlaw. Mebahbah eya
bapor et meendi kalga tayu, niya wada mettey ni hi-gatsu.”
11 Nem hi Julius e ap-apuddan sindalun mangguwalyad-
dan balud ey tuka kulluga kae-heladda etan ni kanbapor
niya etan kapitan, e eleg tu kulluga hi Paul.
12 Ey anin idan edum mi et kanday anggetakkut kunu
anhan law hu manhahha-ad diman hedin henin nunman

e ahipewwepewwekan et wada hakkeyey daka pehebballin umlaw ma-lat dumteng kamid Phoenix di Crete. Tep yadman hu kakkayyaggud ni da-guhhan ni bapor hedin ahipewwepewwekan. (Ya Phoenix ey kayyaggud ni panda-guhan ni bapor tep endi na-let ni pewek ni kaum-alid man tep inhangga tud southwest et yad northwest.)

Ya netaktakan di Paul di baybay tep ya pewek

13 Entanni ey inlapu tun kaumdenibdib et kan idan tuu na-mu ngu nem dammutun paka-law hu bapor et nuh-nuhen da etan gumek ni lineyag dad dallem ni danum ni kamengippesikked ni bapor et manglaw kami e inunuunud mi gilig ni baybay di Crete.

14 Nem entanni ey dimmateng hu na-let ni pewek ni nalpullid Crete.

15 Kameiddammud lawwan ni bapor et neala law et iunud mid kalawwin dibdib.

16 Lektattuy dimmateng kamid Kauda e ekkeket ni bebley ni neigaggawwad baybay et meha-ninan kami etan ni pewek, nem nampalpaligat idan nengipahgep etan ni ekka-ket ni bangkad bawang etan ni bapor.

17 Impahgep da humman ni bangka et pambedbedan dan kablih etan bapor tep ida kaumkaguh ni kebahbahan tu hedin meiddungpup etan di henidda dunduntug ni pantal di gilig ni baybay di Libya. Et pannuhnuhen da etan neibiklag ni tuldah ni kamengituttullud etan ni bapor et yad kapellawwin dibdib law la hu inunnu-unnud ni bapor.

18 Newa-wan nunman ey tuka pan-ihhi-met hu pewek et pan-ibbeng da edum ni kalgan bapor.

19 Newa-wa mewan ey hanniman metlaing et pambeka-hen da edum ni alumintan mahapul di bapor.

20 Nelabah pigan aggew ey nanengtun eleg tu issiked pewek ey endi kameang-ang ni petang ni aggew niya bittuwwen et wada hakkeyey endi namnamah tun meteggu.

21 Eleg kami mangamangan ni pigan aggew tep ya takut mi, et kan Paul idan edum miy “Gullat dedan ni dingngel yu hu kangku et nanha-ad itsulli nid Crete, endi et hu hanneyan an mekapkapya.

22 Nem anin, entan tattakut yu. Mebahbah eya bapor, nem endi an mettey ni hi-gatsu.

23 Tep yan nahdem ey intu-dak alin Apu Dios e nakka daydayawa niya kantuun hi-gak, hu anghel tu

24 et kantun hi-gak ey ‘Paul, entan kakkaguh mu. Um-dateng kayud Rome, tep mahapul ni umlaw kad kad-an Caesar e ap-apud man. Ey ippaptek Apu Dios ida eya edum

mu et endi an mettey ni hi-gayu gapuh ni hemek tun hi-gam.'
25-26 Et humman hu, entan kakkaguh yu tep nakka kullugan peamnun Apu Dios humman ni tu inhel anin ni wada la keiddungpupan eyan bapor."

27 Dewwan lingguan hu nengihuyyahuyyawan ni pewek etan ni bapor ni nanlugnan mid Baybay e Mediterranean. Gawan labbin nunman ni meikkeppulut epat ni hileng ey ginibek idan kamangngunnud bapor e neihnup kami law di puyek.
28 Simpeng da kadinallem etan ni kad-an mi ey na-pat ni mitloh. Simmu-tu-lu kami et tepengen da mewan ey telum pulun mitloh hu kadinallem tu law.
29 Ida kaumkakaguh ni keiddungpupan ni bapor di batu et pan-buyunen da etan epat ni mebel-at ni gumek ni neiiket di gepgep ni bapor di awwidan tu ey immeneng etan bapor. Wada hakkey law ey kaum-abtun kewa-waan tu.

30 Yadda etan kamangngunnud bapor, ey pinhed dan umbebsik et pa-hep da hakey etan ni ekkeket ni bangkan panlugganan dan umbesik. Daka hinngungngunnui etan ni gumek di hunghung etan ni bapor, nem ampangun kaya et daka pan-i-amag etan ekkeket ni bangkan panlugganan dan umbesik.
31 Nem hi Paul, ey inamta tu humman et kantu etan ni ap-apun sindalu et yadda etan sindalu tu ey "Ang-ang yu kuma tep hedin umbebsik ida eman kamangngunnud bapor ey nanna-ud ni mettey itsun emin."
32 Et ebuhe pututen idan sindalu hu iket etan ni ekkeket ni bangkan impa-hep dan panlugganan da-et, et maienud la.
33 Kamangkewa-wan nunman ey kan Paul ey "Meikkeppulut epat ni aggew nunyan eleg yu pengannan tep ya takut yu.
34 Pangan itsu kuma ma-lat wada i-e-let tayu. Entan tattakut yu, tep endi an mettey ni hi-gatsu."

35 Inhel tu humman ey immala etan ni sinapay et mansalamat nan Apu Dios di hinangga dan emin et peniangen tu et mangan.
36 Na-kal takut dan emin et wada hakkey law ey nengan.
37 Ya bilang min emin ni nanlugan etan di bapor ey dewanggatut et nepitu et enem.
38 Negibbuh kamin nengan et pambekahen dad baybay hu kalga min wheat ma-lat mekekkeppawan etan bapor.

Ya nebahbahan ni bapor

39 Newa-wa ey eleg amtadda etan ni kamangngunnud
bapor hu petek ni kad-an mi, nem in-ang-ang dad gilig tu
ey wada nedeklan ni mepantal et daka nemnemnema hedin
dammutun yadman dekkalan mi.
40 Et ebuhe pututen da iket ida etan ni gumek ni
lineyag dan kamengnged ni bapor hedin immehneng et
mangkalneng ida etan gumek di baybay niya inukah da etan
linubid ni nemedbed daddan keyew ni heni ipay ni neikeput
di awwidan etan ni bapor. Et at-aten da etan tuldah di
gepgep etan ni bapor di hunghung tu ma-lat ihuyaw ni
dibdib etan bapor di dekkalan mid gilig ni baybay.
41 Kamenglaw etan bapor, nem pinhakkeyey neilublub hu
hunghung tud nepuppu-ul ni pantal et eleg law paka-law. Ey
binahbah ni na-let ni dalluyun hu awwidan tu.
42 Kan ida etan ni sindalu ey petteyen daddan emin etan
tuun nebangkiling, tep entanniy umdakal ida et umbesik
ida,
43 nem eleg pinhed etan ni ap-apu dan mettey hi Paul et
eleg dadda law pateyen. Inhel tu anhan law ni hi-gada e
yadda nengamtan mangkaykay ey umdep-ah idat dumekal
ida.
44 Nem yadda eleg mengamtan mangkaykay ey um-
aladdan tablan nangka-kal etan di bapor ma-lat pengit-
ngedan da et dumekal ida. Huyya impahding da et endi
an nalsing ni hi-gami, tep dimmakal kamin emin etan di
nedeklan ni mepantal.

28

Ya dimmakalan mid Paul di Malta

1 Dimmakal kami law di gilig ni baybay et amtaen mi e ya
ngadan nunman ni bebley ni neigawwad baybay ey Malta.
2 Kabbabbal ida tuudman ni hi-gami. Nan-apuy ida et
mampandangdang kami tep mainudan ey nemahhig ketel.
3 An ali nengaklam hi Paul ni pasing et tuka pan-ittungud
apuy ey wadalli neukat ni uleg et mailipet di ngamay tu.
4 Inang-ang idan tuudman ey kanday "Pimmatey eya tuu
tep ay ma-nut neihwang ali et eleg matey di baybay, nem
ay killat ni uleg et humman na-mu kastigu tu. Gahat tun
mettey huyyan tuu."
5 Nem inwakgih nan Paul etan uleg di apuy ey endi
nekalat di ngamay tu.
6 Kahehhegedaddan tuu hu lelbagan ni ngamay nan
Paul niya ketu-lian tu et matey, nem nebayag ey endi an
nekapkapyan hi-gatu et kanday "Tam dios na-mu eya tuu."

7 Ya ap-apudman ni bebley ey hi Publius e kampuyek ni
emin etan ni neihnup di gilig ni baybay. Inaygan dakemi
et makiha-ad kamid baley dan tellun aggew ey impaptek
dakemi.
8 Neipaddih nunman ni kamandedgeh hi ametu e kaman-
aatung annel tu niya na-duman ni kuheyaw hu tuka ibbeng.
An inang-ang nan Paul di tuka pambakbaktadi et idasalan
tu et kap-en tu et ma-kal degeh tu.
9 Nan-amta humman ni impahding Paul ey nan-i-liddan
tuu hu kamampandedgeh diman ni bebley et pan-ekalen
Paul hu degeh da.
10-11 Telumbulan hu nanha-adan mid Malta ey kab-
babbal ida bimmebley ni hi-gami et yan eman ni peni-
yanan midda ey nan-i-li da hu mahapul mid lawwan
mi. Nanlugan kami etan di bapor ni nalpud Alexandria.
Nehaem kami et manha-ad kamid man ingganah nelabah
hu ahipewwepewwekan. Ya ngadan nunman ni bapor ni
nanlugnan mi ey “Nandupi-il ni dios.”
12 Entanni ey dimmateng kamid Syracuse et manha-ad
kamidman ni tellun aggew.
13 Immegah kamidman et dumteng kamid Regium. Newa-
wa et umgah kami mewan ey na-let hu dibdib ey kapellaw
di pellawwan mi et kadwan aggew ni ebuh ey dimmateng
kamid Puteoli.
14 Wadadda dinteng min kamengullug diman et panha-ad
dakemidman ni pitun aggew et han kami mandinallan ni
limmaw di Rome.
15 Dingngel idan kamengullug di Rome hu dintengan mi et
umliddan menammun hi-gamid mulkaduh di Apius. Yadda
edum ni hi-gada ey dinammu dakemi etan di bebley e Tellun
Panda-guhan hu ngadan tu. Inang-ang Paul ida humman ni
kamengullug ey kaman-am-amleng et mansalamat nan Apu
Dios.

Ya nengituttudduan Paul ni meippanggep nan Jesus di Rome

16 Yan dintengan midman Rome ey in-abulut ni ap-apud
man e ngenamung hu pinhed Paul ni tu panha-adan, nem
guwalyaan ni hakey ni sindalu.
17 Nelabah tellun aggew et paeyag idan Paul hu ap-
apuddan Jews di diman Rome et kantun hi-gaday “Hi-
gayuddan aaggik ni Jews, kayyaggud et neamung itsun
nunya tep pinhed kun peamtan hi-gayu e endi amtak ni nak
kinapkapyan lawah idan edum tayun Jews niya endi nak
kinehing ni elaw tayun bineltan tayuddan aammed tayu,
nem ay dimpap da-ak di Jerusalem et pakelabut da-ak di
gubilnun Rome.

18 Binenistigal da-ak idan ap-apuddan gubilnu et pinhed
dan ibbukyat da-ak tep endi daka hemmakan bahul kun
umhulun ni da-ak pemetteyan,
19 nem eleg pinhed idan ap-apuddan Jews ni nak meib-
bukyat, et humman hu imbagak e pinhed kun hi Cesar hu
mengippennuh ni kasuh ku, anin ni endid nemnem ku hu
mengiddiklamuh ni hi-gada tep nak ida kaibbilang ni agik.
20 Impaeyag dakeyu tep pinhed kun ang-angen dakeyu
et ehelen kun hi-gayu e ya gaputun wada-ak di deyan
nebangkiling ey tep ya nakka pengullugin inhel Apu Dios
ida lan aammed tayun helag Israel meippanggep nan
Christo et ya penegguan tun nangketey."
21 Kan dan hi-gatu ey "Endi mi dinwat ni tudek ni
nalpud Judea niya endi mi dingngel ni an ine-ehhel idan
immalidyan edum tayun Jews ni lawah meippanggep ni hi-
gam.
22 Nem pinhed min amtaen hu muka pannemnem nuntan
ni hin-appil ni kapengulug, tep ya amta min ebuh ey eleg
da pinhed di kebebbebley."
23 Et getuden da hu aggew ni keemmungan dalli mewan.
Nedatngan humman ni aggew ey dakel ida neamung di
baley nan Paul. Et ia-aggew tu ingganah nehileng ni
nantuttuddun hi-gada meippanggep ni nan-ap-apuan Apu
Dios, ya keibbellinan ni Tugun Moses et yadda in-inhel ida
lan prophets, tep pinhed tun kullugen da hi Jesus.
24 Ey wadadda edum ni nengulug ey wadadda edum ni
eleg.
25 Eleg ida man-uunnud et ida kamantututut, nem kan
Paul ni hi-gada et han ida mabukal ey "Makulug numan
etan inhel lan Isaiah idan aammed tayun nunman ni inhel
ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu e kantuy
26 'Mu ehel idan tuuk ni helag Israel e kammuy: Kan Apu
Dios ey deddedngelen dalli ehel ku, nem eleg da
ewwasi, ennang-angen dalli pehding ku, nem eleg da
amta keibbellinan tu.
27 Tep humman idan tuu ey manghay ida, heni endi tangila
da niya mateda. Gullat et ni beken idan hanniman ey
amtaen da meippanggep ni hi-gak et hi-gak u-unnuden da
et peyaggud kudda.' " *
28 Et kan Paul ni hi-gaday "Et humman hu, e-helen kun
hi-gayu e hi Apu Dios ey peamta tuddan Gentiles humman
ni penellakniban tun hi-gada et mehellakniban ida tep
kullugen da."

---

* **28:27 28:27** Ang-ang yu Isaiah 6:9-10.

29 Inhel Paul huyya et mabukal ida ey nema-man ida
kamantututut.
30 Dewwan toon hu nanhahha-adan Paul etan di baley ni
inebangan tudman Rome. Et hedin wadadda immalin an
menang-ang ni hi-gatudman ey kameapngan hi-gada.
31 Ey eleg tumekut ni nengituttuddun meippanggep ni
nan-ap-apuan Apu Dios et ya meippanggep nan Jesus
Christo.

Ya Tudek nan Paul idan Kamengullug di Rome

1 Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi agi yun hi Paul e
bega-en Jesus Christo ni pinutuk Apu Dios ni apostle tun
an mengituttuddun elaw ni penellakniban Jesus Christo ni
hi-gatsu.
2 Huyyan penellakniban daitsun Jesus Christo ey impeam-
tan Apu Dios ida lan prophets tu et itudek dad Ehel tu.
3 Impeamta tu meippanggep nan Apu tayun hi Jesus
Christo e U-ungnga tu, e nambalin ni tuu et henin hi-gatsu,
tep in-ungngan helag David.
4 Nem nan-amta e beken ni tuun ebuh, tep hi-gatu ey Dios
dama. Ya netaguan tu, gapuh ni et-eteng ni kabaelan Apu
Dios hu neipeang-angan tu e hi-gatu ey U-ungngan Apu Dios
dedan.
5 Ya impahding Jesus hu nengipeang-angan Apu Dios
ni binabbal tun hi-gak, et putuken tuwak ni hakey ni
apostle tun an mengituttudduddan Gentiles di kebebbebley
ni meippanggep nan Jesus, ma-lat hi-gatu kulugen da niya
u-unnuden da.
6 Anin ni hi-gayun tutu-ud Rome et pinutuk dakeyu
daman Apu Dios ni tuun Jesus Christo.

7 Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayun tuud Rome ni
nakappinhed Apu Dios niya pinili tun pantu-u tu.

Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu
tayu.

Ya nandasalan Paul ni panyaggudan idan tuud Rome

8 Ya memengngulun e-helen kun hi-gayu ey pinhed kun
amtaen yu e et-eteng nakka pansalamatin Apu Dios tep nan-
amtad kebebbebley hu yuka pengullug nan Jesus. Et nakka
pedellan nan Jesus Christo huyyan nakka pansalamatin Apu
Dios.
9 Hi Apu Dios e nakka pengikkahhakeyin nakka pansilbiin
pengituttudduan kun meippanggep ni penellakniban dait-
sun U-ungnga tu e hi Jesus Christo ey inamta tu e dakeyu
kaiddasadasalin hi-gak ni kenayun.

10 Ey nak pay kaiddasadasal ni hi-gatu hedin dammutu et
law ni i-abulut tun um-ali-ak ni menang-ang ni hi-gayu.

11 Tep pinhed kun peteg ni ang-angen dakeyu et tuttud-
duan dakeyu ma-lat paka-awatan yu hu meippanggep nan

Apu Dios et ma-duman hu kabaelan yun kamelpun Ispirituh tu, ey ma-lat maihammad hu yuka pengullug.
12 Hakey pay ey pinhed ku et ni mebaddangan kayu tep ya nakka pengullug niya mebaddangan nak dama tep ya yuka pengullug.
13 Kaegiegi, ya hakey pay ni gaputun nebayag ni pinhed kun um-alidtan ey ma-lat ya pambalinan ni ituttudduk ni hi-gayu ey me-duman kayu henin neipahding ni nantut-tudduan kuddan Gentiles, nem ay ingganah nunya ey endi inna-nuk ni um-ali.
14 Tep mahapul ni nak ituttuddu hu meippanggep nan Jesus Christo di emin ni tuu, anin hipa neitu-wan da, nan-adal winu eleg, tep humman hu nei-kud ni hi-gak ni ngunuk.
15 Et mukun ihikkak ni um-alidtan ni mengituttuddu daman hi-gayun tutu-ud Rome ni impahding Jesus Christo ni penellakniban tun tuu.

Ya penellakniban Apu Dios ni tuun neliwtan

16 Eggak umbaing ni mengituttuddun nunman ni kayyag-gud ni impahding tun panyaggudan tayu, tep humman hu keippeamtaan ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios ni menel-laknib ni emin ni tuun mengullug ni nunyan kameitut-tuddu. Yadda Jews hu nemangulun nengamtan nunya, nem emin hu tuun mengullug nan Jesus ey hellakniban Apu Dios, yadda Jews niyadda beken ni Jews.
17 Tep huyyan kameituttuddun impahding nan Jesus hu kamengippeang-ang, e ya kapengibbillangin Apu Dios ni tuun kayyaggud ey ya tuka pengullug nan Jesus Christo ni ebuh. Neiingngeh huyya etan ni impatudek Apu Dios ni kantuy "Ya etan tuun kaibbilang Apu Dios ni kayyaggud, tep ya tuka pengullug, ey humman hu meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu." *

Emin hu tuu ey wada liwat tu

18 Hi Apu Dios di kabunyan ey peamta tu bunget tun pengastiguan tuddan tuun kamengippahding ni lawah, e humman hu kaumpapakkuk ni keippeamtaan ni makulug ni kameituttuddun meippanggep ni hi-gatu.
19 Et humman hu, kastiguen idan Apu Dios, tep amta da meippanggep ni hi-gatu, tep indawat tun emin ni hi-gada hu dammutun pengamtaan dan hi-gatu, nem kapyatun daka kehhinga.
20 Et humman keang-angan tu e neihla ida, tep anin ni eleg meang-ang hi Apu Dios, et neipeang-ang di emin ni lintu tu hu kinaDios tu niya et-eteng ni kabaelan tun wada dedan

* **1:17 1:17** Habakkuk 2:4

ni hi-gatu neipalpu eman ni naltuan ni emin. Et humman hu, endi da pengigga-dulan ni eleg da pengullugin hi-gatu.
21 Tep inamta dan wada hi Apu Dios, nem eleg da daydayawa niya eleg ida mansalamat ni hi-gatu. Nambalin ni endi silbitu nemnem da. Ey heni engeenget hu daka pannemnem, tep endi kabaelan dan mengamtan elaw tu. †
22 Kanday nenemneman ida, nem ya kakulugan tu, ey nambalin idan endi nemnem da.
23 Tep beken ni hi Apu Dios e wadan ingganah hu daka daydayawa, nem yadda etan kinapya dan heni ang-ang ni tuun kamettey niyadda edum ni lintun Apu Dios, henin animal, yadda sisit, niyadda kaumkadap di puyek hu daka daydayawa.

24 Et iwalleng law Apu Dios ida et yadda law etan lawah ni pinpinhed da hu daka pehpehding. Et mukun ya kaumbebngang niyadda anggeba-ing hu daka pehpehding di annel da, niyad annel ni edum da.
25 Inamta da hu makulug ni meippanggep nan Apu Dios, nem inggeb-at dan kinulug hu beken ni makulug, et beken ni hi-gatu e nengapyan emin hu daka daydayawa, nem yadda kemedek etan kinapya tu hu daka daydayawa niya daka u-unnuda. Ey hi-gatun ebuh hu kamedeyyaw ni ingganah. Amen.

26 Huyya gaputun nengiwallengan Apu Dios ni hi-gada et ebuh law hu anggeba-ing ni pinhed dan daka pehpehding. Anin idan bibi-i et eleg da u-unnuda hu kayyaggud dedan ni elaw e ya edum dan bii hu daka i-ulig.
27 Hanniman ida daman lalakki e inwalleng da hu kayyaggud dedan ni elaw e ya edum dan laki hu pinhed dan i-ulig. Gapuh idan nunyan lawah ni daka pehpehding ey heltapen dalli hu lebbengtun kastigu da.

28 Eleg dan hekey ibbilang hi Apu Dios, et humman hu inwalleng tudda, et ipahding dan emin hu hipan lawah ni kaum-alid nemnem da.
29 Wadan emin ni hi-gada hu hipan lawah ni elaw e neagum ida, mapihul ida, maemeh ida, mabunget ida, mapetey ida, maheul ida, makilam ida, metumbuk ida,
30 lawah hu daka e-helan meippanggep ni edum da, anggebe-hel da hi Apu Dios, mepadngel ida, manghay ida, ida kamampahhiyya, ebuh hu annel dan daka e-ehhela, nelaing idan mannemnem ni pengippahdingan dan lawah, eleg da u-unnuda a-ammed da,

† **1:21 1:21** Ephesians 4:17-18

31 endi baing dan mengippahding ni lawah, eleg da
pehding hu inhel da, endi binabbal da niya endi hemek dan
edum da.
32 Inamta da etan tugun Apu Dios e mekastigun ingganah
hu mengippahding idan nunman ni lawah ni daka pehpe-
hding, nem daka pan-ima-ma kumedek. Beken ni humman
ni ebuh, nem daka tettebala hu tuun kamengippahding idan
nunman ni lawah ni elaw.

2

Meandeng hu pengastiguan Apu Dios idan neliwtan

1-3 Kaegiegi, inamta tayu e limpiyuh hu pengastiguan Apu
Dios idan tuun kamengippahding idan nunyan lawah. Nem
anin ni hi-gayun kamemihhul idan tuun henin nunman e
kanyuy "Nekalliwtan ida humman e lebbeng tun mekas-
tigudda," et kastiguen dakeyu daman Apu Dios, tep anin
ni hi-gayu et hanniman hu yuka pehpehding. Tep hi Apu
Dios ey tuka kastiguan emin hu tuun kamengippahding ni
lawah. Et mukun nanna-ud ni mekastigu kayu.
4 Nem kanyu na-mu ey eleg dakeyu kastiguan Apu Dios
tep kabbabbal niya tuka ennusidda etan tuun lawah daka
pehpehding. Nem eleg, tep hi Apu Dios ey beken ni pin-
hakkeyey kinastigu tu hu tuun kamengippahding ni lawah,
tep pinhed tun iddawtan ni wayah tun mantuttuyyun liwat
tu ma-lat mahelakniban.
5 Nem manghay kayun peteg e eleg yu iwwalleng hu
lawah ni yuka pehpehding, et mukun nema-ma-malli kas-
tigu yun panhuwetan Apu Dios ni tuu. Yallin nunman hu
keang-angan ni kalinimpiyuh tu niya bunget tu.
6 Ya elaw ni penuwet alin Apu Dios idan tuun nunman
ni kedettengan ni panhuwetan tu, ey meippuun idad
impahding da.
7 Emin idalli etan tuun eleg mangisiked ni mengippahding
ni kayyaggud tep pinhed dan meiddeyyaw niya metbal
idad kad-an Apu Dios, niya pinhed dan mambi-biyag idallin
kenayun ey iddawtan idallin Apu Dios ni biyag ni endi
pappeg tu. *
8 Nem yadda etan ebuh hu annel dan daka nenemnema
niya eleg da u-unnuda etan makulug ni kameituttuddu et
ya lawah hu daka pehpehding ey nemahhig ali pengastigun
Apu Dios ni hi-gada.
9 Emin ida lawah ni tuu ey kastiguen idan Apu Dios et
panlelehhanan da, memengnguludda Jews et han ida hu
beken ni Jews.

---

* **2:7 2:7** Ebuh ida hu nengulug nan Jesus Christo ni henin nunya hu elaw da.

10 Nem emin ida etan kamengu-unnud ni kayyaggud,
Jews winu beken, ey tettebalen Apu Dios ida, peiddeyyaw
tudda niya pelinggep tudda. Yadda Jews hu memengngulun
pengippahdingan tuddan nunya et han tu ipahding idan
beken ni Jews.
11 Tep hi Apu Dios ey endi tuka pengittuppugin bunget tu
niya kakinayyaggud tu, tep nan-iingeh hu tuka pehding ni
emin ni tuu.
12 Emin hu tuu, Jews winu beken ey neliwtan, et humman
hu kastiguen Apu Dios ida. Kastiguen tudda Gentiles
hedin nanliwat ida, anin ni endin hi-gada hu neitudek ni
Tugun tun indwat tun Moses. Et yadda Jews ni nengamtan
nunman ni Tugun, ey neliwtan ida metlaing, tep eleg da
u-unnuden. Et humman hu, kastiguen tudda meippuun di
Tugun.
13 Tep gullat ni wada tuun han-u-unnud tun emin hu
Tugun Apu Dios, ey hi-gatu hu ibbilang tun kayyaggud et
beken ni ya etan tuun inamta tun ebuh humman idan
tugun.
14-15 Anin ni eleg dawten idan Gentiles hu Tugun et
kapyatun hin-addum ni daka u-unnuda. Humman keang-
angan tun wada ngu dedan di nemnem da etan pinhed
Apu Dios ni pehding da, tep kaum-alid nemnem da hedin
neihalla winu neiptek hu impahding da.
16 Yallin kedettengan ni aggew ni pengippehuwetan Apu
Dios nan Jesus Christo idan tuu, ey meamtallin emin hu
neitlud nemnem ni tuu niyadda impahpahding dan eleg
meamta. Huyyadda nakka peamtan nakka pengituttudduin
impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.

Ya eleg pengu-unnudiddan Jews ni tugun Apu Dios

17 Hi-gayun edum kun Jews, ey kayu kamampahhiyya tep
Jews kayu, niya kayu kamakaddinnel e ebbuluten dakeyun
Apu Dios ni tuu tu tep hi-gayu hu nenawat ni Tugun tu.
18 Kanyuy inamta yu pinhed Apu Dios ni pehding yu niya
kanyuy inamta yu kayyaggud niya lawah, tep neituttuddun
hi-gayu hu Tugun tu.
19 Ey kanyuy wada kabaelan yun mengituttuddun elaw
Apu Dios ida etan ni tuun eleg dan hekey han-awat e
henidda nekulap. Kanyu pay ey kayu kamei-ellig etan ni
dilag ni tuka bebnangi engeenget ni kapannemnem ni tuu,
tep kanyuy yuka baddangidda tuun mengamtan makulug
ni kayyaggud ni elaw.
20 Ey gapu tep hi-gatsu nenawat ni Tugun Moses ey
kanyuy hi-gatsu nengamtan emin, tep wada etan di Tugun
hu makulug ni kameituttuddu. Et kayu kamakaddinnel

e dammutun tuggunen yudda tutu-un eleg da amta hu neiptek niyadda tutu-un endi hu amta da meippanggep nan Apu Dios.

21 Makulug ni yuka tuttuddui edum yun tuu, nem kele
eleg yu ippahding hu yuka ituttuddu? Yuka ittugun hu eleg
menekkew, nem kele kayu kamenekkew?
22 Kanyuy lawah hu pengi-ebbekan ni ahwa, nem kele
yuka i-abek hu ahwa yu? Yudda kapihhula hu tuun
kamenaydayaw ni dios dan kinapyan tuu, nem kele kayu
kaumhegep di daka penaydayawin nunman idan dios dan
an menekkew?
23 Ey yuka igaggaya hu nengamtaan yun Tugun Apu Dios,
nem ya kakulugan tu ey eleg yu deyyawa, tep eleg yu u-
unnuda Tugun tu.
24 Ambuley neitudek dedan di Ehel Apu Dios e kantuy
"Humman ni lawah ni elaw yun Jews hu kapemihhuliddan
Gentiles nan Apu Dios."

25 Hi-gatsu mewan ni Jews ey nekugit itsu, tep humman
hu intugun Apu Dios ni pengimmatunan e hi-gatsu hu pinili
tun tuu tu. Nem endi silbi tun nekugitan tayu hedin eleg
tayu u-unnuda hu Tugun tu.
26 Nem inna-nudda etan ni beken ni Jews ni eleg makugit,
inna-nu hedin u-unnuden da hu Tugun Apu Dios, kaw eleg
tudda dama ibbilang ni tuu tu?
27 Makulug ni eleg ida makugit, nem hedin u-unnuden
da hu Tugun Apu Dios, humman keang-angan tun lawah
kayun Jews, tep dinwat yu humman ni Tugun, nem eleg yu
u-unnuda. Et humman hu, endi silbin nekugitan yu.

28 Kaw hipa kan tayun kaibbilang Apu Dios ni tuu tu, ya
etan nekugit? Eleg, tep anin ni nekugit hu tuu et yad annel
tun ebuh.
29 Ya kaibbilang Apu Dios ni makulug ni tuu tu ey ya etan
hinullulan ni Ispirituh Apu Dios hu nemnem tu, beken ni ya
nekugitan tu. Huyyan tuu ey anin ni eleg tettebalan edum
tun tuu et katetbalan Apu Dios.

3

1 Wadan penghel yu mewan ey "Hipa tep silbi tun Jews
itsu, niya hipa tep silbin nekugitan tayu?"
2 Dakel silbitu. Ya et-eteng ni panyaggudan tun hi-gatsun
Jews ey hi-gatsu nengidinelan Apu Dios ni Ehel tu.
3 Anin ni kantu et wadadda edum ni Jews ni eleg mengu-
unnud ni pinhed Apu Dios, et beken humman ni umhulun
ni pengyatan Apu Dios ni impakulug tu,

4 tep hedin hi Apu Dios, man eleg man-ittek, anin ni man-
ittek emin hu tuu. Heninnuy hu neitudek ni ehel Apu Dios
e kantuy
"Hi-gam Apu Dios, ey hedin wada inhel mu, man kaum-
amnu, tep makulug ni emin hu muka e-hela. Ey
gullat ni ded-eken dakaddan tutu-u et endin hekey
da hemmaken ni pebehhul dan hi-gam." *
5 Ey wadadda na-mu edum ni tuun kahing et kanday
"Lawah hedin kastiguen deitsun Apu Dios gapu tep ya
liwat tayu, tep ya liwat tayu ey humman keang-angan tu
e kakkayyaggud hi Apu Dios."
6 Nem neihla humman ni nemnem da, tep hedin beken ni
limpiyuh hi Apu Dios, endi tep kelebbengan tun manhuwet
ni tuu.
7 Wadan penghel yu mewan ey "Hipa tuwak pengastiguan
Apu Dios hedin ya eggak pengu-unnudin tugun tu hu keang-
angan tun kameiddinnel hi Apu Dios ni mengippahding ni
kayyaggud? Kaw beken ni keiddeyyawan tu humman?"
8 Hedin hanniman hu yuka pannemnem, kanyu tep ey
"Anin tep manliwwat itsu, yaggud kayyaggud pambalinan
tu, tep keiddeyyawan Apu Dios." Wadadda etan edum ni
tuun nan-itek, et kanday henin nunman hu nakka ituttuddu,
nem itek da humman. E-helen kun hi-gayu e, makulug ni
kastiguen Apu Dios ida kamengituttuddun hanniman.

Emin hu tuu ey lawah

9 Et gapu na-mu mewan tep Jews itsu ey penghel yuy
kekkeddukdul itsu nem yadda beken ni Jews. Nem eleg,
tep inamta tayu e emin hu tuu ey neliwtan, anin idan Jews
niya beken.
10 Huyya ey na-hel etan di neitudek ni ehel Apu Dios e
kantuy
"Endi tuun kayyaggud di kapenang-ang Apu Dios, anin
hakey.
11 Ey endi hakey ni tuun han-awat tu hu meippanggep nan
Apu Dios, niya hi-gatu hu tuka paka-u-unnuda.
12 Tep emin tuu ey inwalleng da hi Apu Dios et mambalin
idan lawah. Et mukun endin hekey hu tuun kamengippahd-
ing ni kayyaggud. †
13 Ya bungut da ey kamei-ellig etan di eleg matengeb ni
kulung e kamanhemmuy, tep lawah hu daka heppita. Daka
he-ula edum dan tuu. ‡ Ya daka heppita ey lawah ni peteg
e kamei-ellig di gitan uleg e kaumpatey. §

---

* **3:4 3:4** Psalm 51:4 † **3:12 3:12** [10-12] Psalm 14:3, niya 53:1-3 ‡ **3:13 3:13** Psalm 5:9 § **3:13 3:13** Psalm 140:3

14 Maidut ida * niya mekaggeh hu daka e-hela.
15 Anin ni ekket umhulun, et umpatey ida.
16 Emin di daka lawwi ey wada daka bahbaha niya dadda
kapelilligasi edum dan tuu.
17 Eleg da amta pehding da ma-lat melinggep hu pekid-
dagyuman dan edum dan tuu. †
18 Ey eleg ida umtakut ni manliwwat nan Apu Dios." ‡
19 Inamta tayu e hi-gatsun Jews hu nengitugunan Apu Dios
ni Tugun tu. Nem ay eleg tayu u-unnuda. Et humman hu,
eleg mabalin ni kan tayuy endi hu liwat tayu. Tep anin ni
hi-gatsun Jews et neliwtan itsu dama, heniddan Gentiles.
Et humman hu, mahapul ni ebbuluten tayu e nanliwat
itsun emin et mukun lebbengtun mekastigu itsu, Jews winu
Gentiles.
20 Et humman hu, endin hekey hu tuun mabalin ni
ibbilang Apu Dios ni kayyaggud gapuh ni tuka pengu-
unnudin Tugun. Et gapu tep endi kabaelan tayun mengu-
unnud ni emin ni Tugun, ey humman keang-angan tu e
neliwtan itsun emin.

Ya elaw ni kapengibbillangin Apu Dios ni kayyaggud hu tuun neliwtan

21 Nem yan nunya law ey neipeamta hu elaw ni kapengib-
billangin Apu Dios ni hi-gatsun kayyaggud, beken ni gapuh
ni pengu-unnudan ni Tugun. Huyya hu neipeamtad Tugun
Moses niyad intudek ida lan eman ni prophets.
22 Daitsu kaibbilang Apu Dios ni kayyaggud hedin iddinel
tayu hi Jesus Christo ni mengkal ni liwat tayu. Henin nunya
hu kehellakniban emin ni kamengullug, anin ni hipa neitu-
wan tayu niya hipa impahding tayu.
23 Tep emin itsu, Jews niya Gentiles ey nanliwat itsu. Et
humman hu, eleg tayu han-ingngeh hu kakinayyaggud Apu
Dios.
24 Nem ay himmek daitsun hi-gatu, et itu-dak tu hi Jesus
ni meneklan liwat tayu et hedin mengullug itsun hi-gatu,
man ibbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud, tep humman
hu pinhed tu.
25-26 Em, intu-dak Apu Dios hi Jesus et matey ma-lat
mepesinsahan hu liwat ni tuu hedin mengullug idan hi-
gatu. Huyyan impahding Apu Dios hu pengippeang-angan
tun kalinimpiyuh tu. Tep anin ni eleg tu kastiguen ida eman
nanliwat ni nunman, ey nanengtun limpiyuh, tep ingkatey
Jesus hu liwat ni tuu. Huyya keang-angan tun meandeng hu
kapengibbillangin Apu Dios ni hi-gatsun kayyaggud hedin
mengullug itsun Jesus.

---

* **3:14 3:14** Psalm 10:7 † **3:17 3:17** Isaiah 59:8 ‡ **3:18 3:18** Psalm 36:1

27-28 Et humman hu, eleg mabalin ni tayu igaggaya e
kantayuy kakkayyaggud itsu tep ya tayu kapengippatnain
mengu-unnud ni Tugun Apu Dios. Tep beken ni ya tayu
kapengu-unnudin Tugun hu kapengippuunin Apu Dios ni
tuka pengibbillangin hi-gatsun kayyaggud, nem ya tayu
kapengullugin Jesus Christo ni ebuh.
29 Entan tu nemnem e ebuh ida hu Jews ni kaibbilang Apu
Dios ni tuu tu, et eleg tudda ibbilang hu beken ni Jews. Tep
ibbilang tun tuu tun emin hu kamengullug, Jews niya beken,
30 tep hakey ni ebuh hu Dios. Et humman hu, anin
Jews winu beken ni Jews et kaibbilang idan Apu Dios ni
kayyaggud hedin ida kamengullug nan Jesus.
31 Et hedin hanniman, kaw iwwalleng tayu tep hu Tugun
Apu Dios hedin kullugen tayu hi Jesus? Eleg, tep hedin hi-
gatu hu tayu kakulluga, nema-man u-unnuden tayu Tugun
Apu Dios.

4

Ya kapengullug Abraham nan Apu Dios

1 Nemnem tayu hi Abraham e nahlagan tayun Jews.
2 Gullat ni imbilang Apu Dios hi Abraham ni kayyaggud
gapuh ni kayyaggud ni impahpahding tu, et mabalin ni
impahhiya tu. Nem eleg mampahhiyya, tep beken ni
ya kakinayyaggud ni kapengibbillangin Apu Dios ni tuun
kayyaggud.
3 Huyya ey kameang-ang etan di neitudek ni kantuy "Kin-
ulug Abraham hu inhel Apu Dios, et humman nengibilangan
Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud." *
4 Inamta tayu e ya tuun kapangngunnu ey kametangdani.
Et humman ni sinangdan tu ey beken ni liblih, tep ingngun-
wan tu.
5 Nem hi-gatsun neliwtan ey liblih hu pengibbillangan
Apu Dios ni hi-gatsun kayyaggud. Eleg tayu tangdanad
kayyaggud ni tayu kapehding, nem ebuh hu tayu kapen-
gullugin Jesus Christo.
6 Huyya hu pinhed David ni e-helen ni nanghelan tun et-
eteng amleng ni tuun imbilang Apu Dios ni kayaggud, anin
ni endi tu impahding ni kayyaggud
7 Kantuy "Man-am-amleng idan peteg hu tuun pinesinsahan
Apu Dios hu liwat da niyadda hipan lawah ni impahd-
ing da tep ya ngehay dan hi-gatu.
8 Em, man-am-amleng ida, tep eleg law ibbilang Apu Dios
idan neliwtan." †

---

* **4:3 4:3** Genesis 15:6, et ya Galatians 3:6, niya James 2:23. † **4:8 4:8** [7-8] Psalm 32:1-2

9-10 Nem kaw ebuh ida Jews ni man-am-amleng tep
nekugit ida? Winu anin idan Gentiles, anin ni eleg ida
makugit? Makulug ni anin idan Gentiles et neila-kam ida
tep ya daka pengullug hu kapengibbillangin Apu Dios ni hi-
gadan kayyaggud. Anin hi Abraham e nahlagan tayun Jews
et inamta tayu e imbilang Apu Dios ni kayyaggud, tep ya
tuka pengullug, et han makugit.
11 Humman ni nampakugitan tu, ey pengimmatunan ni
ebuh ni neibilangan tun kayyaggud tep ya tuka pengullug
nan Apu Dios eman ni eleg pay ni makugit. Imbilang Apu
Dios hi Abraham ni pan-emman emin ni tuun meibbilang ni
kayyaggud, tep ya daka pengullug, anin ni eleg ida makugit.
12 Ey kameibbillang hi Abraham ni ama damaddan
nangkekugit e yadda Jews ni kamengullug nan Apu Dios,
henin kapengullug Abraham eman ni eleg tu kakugitan.

Ya tugun Apu Dios hu keang-angan tu e neliwtan itsun emin

13 Impakulug Apu Dios nan Abraham e hi-gatu niyaddalli
helag tu ey beltanen da eya puyek et hi-gada hu pan-
ap-apun emin ni tuu. Inhel tun Abraham huyya tep ya
tuka pengullug ni hi-gatu et maibilang ni kayyaggud. Ya
neibilangan Abraham ni kayyaggud ey beken ni ya nengu-
unnudan tun Tugun Apu Dios ni dinwat Moses, tep endi ni
humman ni tugun eman ni ketaggu tu.
14 Et humman hu, beken ni yad pengu-unnudan ni
Tugun hu pengippeamnuan Apu Dios ni impakulug tun
panyaggudan tayu, nem meippuun di kapengullug ni hi-
gatu. Tep gullat ni beken ni hanniman, ey endi law
tep silbitu hu kapengullug ni tuu niya eleg um-amnu hu
impakulug tu, tep endi kabaelan ni tuun mengu-unnud ni
emin ni Tugun tu.
15 Ya eleg pengu-unnudin Tugun hu kaumhulun ni kekas-
tiguan. ‡ Tep gullat ni endidda humman ni Tugun, ey eleg
itsu et manliwwat, tep endi tayu kehhingen.
16 Et humman hu, ya amnuan ni impakulug Apu Dios
ey neipuun di kapengullug niyad binabbal niya hemek tu.
Makulug ni dewwaten idan emin ni tuu humman ni im-
pakulug tu hedin ya daka pengullug ey henin kapengullug
lan Abraham, beken ni ebuh ida Jews e nenawat nunman ni
Tugun. Tep hi Abraham ey hi-gatu kameibbillang ni impan-
aman emin ni kamengullug.
17 Wada neitudek ni ehel Apu Dios ni kantuy “Hi-
gam e Abraham hu pan-emman emin ni kamengullug di
kebebbebley.” Et humman hu, makulug ni hi Abraham hu

‡ **4:15 4:15** Endi tuun han-u-unnud tun emin humman idan Tugun.

kameibbillang ni impan-ama tayun emin ni kamengullug, tep hi Apu Dios hu nengipanghel ni nunman. Ey makulug ni um-amnu humman ni inhel tu. Hi Apu Dios hu indinel lan Abraham, tep hi-gatu hu kameneggun netey niya tuka weddaa hu eleg maweda.

18-19 Hi Abraham ey nehammad hu tuka pengullug nan Apu Dios, tep anin ni amta tun eleg mabalin ni mantennud et et-eteng namnamah tu et kulugen tun um-amu hu inhel tu e hi-gatu mambalin ni a-ammed ni dakel ni tuud kebebbebley. Huyya inhel Apu Dios lan hi-gatu: "Dakel alin peteg hu helag mu heniddan bittuwen di kabunyan e eleg mebillang." § Yan nunman ni nanghelan Apu Dios ni nunya, ey nganngganih ni hanggatut hu toon Abraham et kamei-ellig ni netey hu annel tu. Ey hedin hi Sarah dama, man nebasi, nem eleg mandewadewa hi Abraham di tuka pengullug nan Apu Dios et deh e immamnun dakel helag tu.

20-21 Em, eleg mandinwa, nem et-eteng hu dinel tun kabaelan Apu Dios ni peamnu humman ni inhel tu. Et humman hu, nema-man nehammad hu tuka pengullug et daydayawen tu hi Apu Dios.

22 Humman ni kapengullug Abraham hu nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud.

23-24 Imbilang Apu Dios hi Abraham ni kayyaggud tep ya tuka pengullug, nem beken ni ebuh tu, tep emin itsun kamengullug ni hi-gatu ey daitsu dama kaibbilang ni kayyaggud. Makulug e hedin medinnel itsun Apu Dios e nenagun Jesus Christo e Apu tayu, man ibbilang daitsun kayyaggud.

25 In-abulut Apu Dios ni mettey hi Jesus ma-lat teklaen tu hu liwat tayu, nem sineguan tu ma-lat wada inna-nu tun pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud, hedin mengullug itsun Jesus.

5

Ya pambalinan ni tayu kapengullug nan Jesus ey mewedda linggep Apu Dios ni hi-gatsu

1 Et humman hu, gapuh tep imbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud tep ya tayu kapengullug, ey itsu law kamekillinggep ni hi-gatu tep ya impahding Jesus Christo e Apu tayu.

2 Ey gapuh ni tayu kapengullug nan Jesus Christo ey inhayukup daitsun Apu Dios et gibeken tayu pemaptek tu

§ **4:18-19 4:18** Genesis 15:5

niya binabbal tun hi-gatsu. Et humman hu, itsu kaman-am-amleng, tep makulug ni meiddeyyaw itsullin keiddeyyawan Apu Dios.

3 Anin ni itsu kamelilligasi, et itsu kaman-am-amleng, tep inamta tayu e humman idan ligat hu pan-eddalan tayun man-an-anus.

4 Humman ni pengan-anusan ni ligat ey umbaddang ni mengiyayyaggud ni elaw tayu, et humman keippuunan ni namnamah tayun meiddeyyaw itsud kad-an alin Apu Dios.

5 Humman ni tayu kanamnamaha ey um-amnu, tep impaelin Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gatsu. Et humman ni Ispirituh tu hu kamengippeamtan hi-gatsun impeminhed Apu Dios.

6 Yan eman ni eleg tayu pangulugan ey endin hekey kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud tep neliwtan itsu, nem impaelin Apu Dios hi Jesus Christo ni nengiketey ni liwat tayu eman ni aggew ni gintud tu.

7 Inamta tayu e kunan hu tuun mengikkettey ni pengihwangan tun kayyaggud niya limpiyuh ni tuu, nem endi hakey ni tuun an nengiketey ni pengihwangan tun lawah ni tuu.

8 Nem hi Apu Dios, ey impeang-ang tu hu et-eteng ni impeminhed tun hi-gatsu, anin ni inamta tu e neliwtan itsu, et itu-dak tu hi Jesus ni nengiketey ni liwat tayu.

9 Humman ni nengiketeyan Jesus ni liwat tayud krus hu nengibilangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud. Et inamta tayu e mehellakniban itsud kekastiguan tayu, tep hi Jesus hu kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios.

10 Yan nunman ey buhul daitsun Apu Dios tep neliwtan itsu, nem nekidagyum itsu law ni hi-gatu eman ni nengiketeyan Jesus ni liwat tayu. Et gapuh tep nekidagyum itsu law ni hi-gatu ey itsu kamedinnel e mehellakniban itsu, tep netaguan hi Jesus et kamambi-biyag law di kad-an Apu Dios ni kamengi-ehneng ni hi-gatsu.

11 Et mukun itsu law kamekiam-amleng nan Apu Dios tep nekidagyum itsun hi-gatu gapuh ni impahding Jesus Christo e Apu tayu.

Ya nambalinan ni impahding Adam ey ketteyyan, nem ya nambalinan ni impahding Jesus ey ketegguan ni ingganah

12 Ya liwat Adam e nemangulun tuu ey bineltan idan helag tu. Et humman hu, emin tuu ey neliwtan. Et gapu tep nanliwat emin tuu ey mettey ida.

13 Anin ngu dedan eman ni eleg ni idwat Apu Dios hu Tugun tun Moses et neliwtan ida hu tutu-u, nem eleg da inamta e nehalman hu liwat da, tep endi ni etan Tugun tun

mengippeamtan eleg tu pinhed hu liwat. Nem neliwtan ida ngu dedan.
14 Et meippalpu eman ni nanliwtan Adam ingganah eman
ni nenawtan Moses etan ni Tugun Apu Dios ey kamettey hu
tuu, anin ni endi da kinehing ni intugun Apu Dios ni henin
nanliwtan Adam.
Nem humman ni nanliwtan Adam ey neilegat ni emin hu
tuu. Nem gapuh ni impahding etan ni neitu-nud ni hi-gatu
e hi Jesus Christo ey meilleggat idan mehellakniban emin
hu tuun mengullug ni hi-gatu.
15 Nem eleg man-ingngeh, tep ya nambalinan ni nanliw-
tan Adam ey ketteyyan emin ni tuu. * Nem ya nambalinan
ni neteyyan Jesus Christo ey kepessinsahan ni liwat tayun
emin, tep ya et-eteng ni binabbal niya hemek Apu Dios ni
hi-gatsu.
16-17 Humman ni liwat ni hakey ni tuun hi Adam hu
himmulun ni kapanliwwasin emin ni tuu, et mahapul ni
mekastiguddan emin. Tep makulug e emin itsun tuu ey itsu
kamettey, tep humman nambalinan ni nanliwatan Adam.
Nem et-eteng binabbal niya hemek Apu Dios ni hi-gatsun
neliwtan, et itu-dak tu hi Jesus Christo ma-lat emin hu
tuun mengullug ni hi-gatu ey mepessinsahan hu liwat da et
mehellakniban idad kastigu da et mekibi-biyag idallin Jesus
ni ingganah, tep kaibbilang ida law Apu Dios ni kayyaggud.
18 Em, humman ni nanliwatan Adam hu himmulun ni
nekastiguan ni emin ni tuu, nem gapuh ni impahding Jesus
ey kameibbillang hu dakel ni tuun kayyaggud di hinanggan
Apu Dios et meidwatan idan biyag ni endi pappeg tu.
19 Ey gapuh ni eleg pengu-unnudan Adam nan Apu Dios,
ey neliwtan itsun emin, tep bineltan tayu hu kalinawah tu.
Nem gapuh ni nengu-unnudan Jesus nan Apu Dios ey hum-
man hu pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud, †
hedin kullugen tayu hi Jesus.
20 Neidwat hu Tugun ma-lat amtaen ni tuu e nekalliwtan
ida. Kameang-ang huyyad eleg da ngu pengu-unnudan
nunman ni Tugun. Nem e-helen kun hi-gayu, e anin ni hipa
kainetteng ni liwat ni tuu, et e-etteng ngu dedan hu binabbal
Apu Dios niya hemek tu.
21 Et humman hu, awasi tayu e emin itsun tuu ey itsu
kamettey tep ya liwat tayu, nem e-etteng hu binabbal Apu
Dios niya hemek tu, et ibilang daitsun kayyaggud et wada
biyag tayun endi pappeg tu, tep ya impahding Jesus Christo
e Apu tayu.

---

* **5:15 5:15** Ya gaputun kamettey ni emin hu tuu ey tep bineltan da hu kalinawah Adam et ida law kamanliwwat. † **5:19 5:19** Isaiah 53:11b.

6

Ya nengiwallengan tayun liwat et mahululan ni baluh hu elaw tayu

1 Nem anin ni henin nunya hu elaw tu, et entan tu panghel
ey anin ni manliwwaliwwat itsu, haggud hehmeken daitsun
Apu Dios tep kabbabbal.
2 Beken ni henin nunya hu tayu pannemnem, tep hi-
gatsun kamengullug nan Jesus ey beken law ni ya liwat hu
heni nangnged ni hi-gatsu, tep ingkatey Jesus hu neneklaan
tun liwat tayu. Et humman hu, lawah hedin tayu igebgeb-at
ni manliwwat.
3-4 Kaw liniwwan yu e yan eman ni nengulugan tayu et
mebenyagan itsu ey heni itsu nekiketey eman ni neteyyan
Jesus Christo tep ya liwat tayu, niya heni itsu nekikulung
et makitegu itsun hi-gatu? Et ya nampebenyagan tayu hu
nengipeang-angan tayun nengulugan tayu e ingkatey Jesus
hu liwat tayu. Nem netagwan tep ya et-eteng ni kabaelan
Ametu e hi Apu Dios ma-lat wada inna-nu tun umbaddang
ni hi-gatsun mambi-biyag ni kayyaggud. Em, netey hi
Jesus et maikulung, nem gapuh ni et-eteng kabaelan Ametu
ey sineguan tu. Hanniman daman hi-gatsu, e heni itsu
nekitegun Jesus et maweda baluh ni biyag tayu, henin
dinwat tu eman ni netagwan tu.
5 Heni itsu nekiketey ni neteyyan tu, et humman hu
metegguan itsulli dama henin hi-gatu.
6 Ya mewan ni neipetakan tud krus ey heni nekipetak hu
lawah ni neitu-wan tayu ma-lat mepappeg hu kabaelan ni
liwat ni mengnged ni hi-gatsu, et beken itsu law ni heni
bega-en ni liwat.
7-8 Gapu tep heni itsu nisi nekiketey nan Jesus Christo
ey neliblih itsu law di kabaelan ni liwat, et mukun tayu
kakulluga e mekilla-kam itsud baluh ni biyag tu.
9 Inamta tayu e makulug huyya tep netey hi Jesus, nem
netagwan. Et humman hu, eleg law mettey, tep endi law
kabaelan ni katey ni hi-gatu.
10 Yan neteyyan tu ey sinekla tun emin hu liwat ni tuu.
Et humman hu, eleg mahapul ni um-ali mewan et ipidwa
tun mettey, tep hiyya humman ni nengiketeyan tun liwat
tayu. Mategu law ni ingganah tep netagwan, ey emin hu
tuka pehpehding ey keiddeyyawan Apu Dios.
11 Et humman hu, nemnem tayu e nekiketey nan Jesus
hu nekalliwtan ni neitu-wan tayu et kabaelan tayu law
ni mengippahding ni keiddeyyawan Apu Dios, gapuh ni
impahding Jesus Christo.

12 Et humman hu, entan tu u-unnud hu lawah ni pinhed
ni annel tayun kamettey.
13 Entan tu usal hu annel yun mengippahding ni hipan
panliwwatan. Nem iusal yud hipan pinhed Apu Dios ni
pengussalan yun keiddeyyawan tu. Tep heni itsu netey
ni nunman, nem heni itsu netaguan, tep neidwatan itsun
baluh ni biyag ni nengulugan tayun Jesus. Et humman hu,
mahapul ni i-eng-eng tayu hu annel tayun Apu Dios ma-lat
ya kayyaggud hu pehding tayu.
14 Kabaelan tayu law ni eleg mengippahding ni panli-
wwatan, tep beken law ni ya pengu-unnudan ni tugun
Moses hu pengiddinnelan tayun kehellakniban tayu, tep ya
law hu binabbal niya baddang Apu Dios hu tayu kaiddinel.

Impambalin daitsun Apu Dios ni tuu tu

15 Nem wadan penghel yuy "Yaggud beken law ni ya
pengu-unnudan ni Tugun Moses hu kehellakniban tayu, et
ku anin tep ni manliwwaliwwat itsu, yaggud et-eteng hu
binabbal niya hemek Apu Dios ni hi-gatsu." Nem neihlan
peteg humman!
16 Tep kaw eleg yu amta e hedin hipa pinhed mun u-
unnuden ey humman hu apum? Tep hedin ya panliwwatan
hu pinhed tayun pehpehding, et makulug ni mekastigu
itsud impiernoh. Nem hedin hi Apu Dios hu u-unnuden
tayu, man pambalin daitsun kakkayyaggud, et hi-gatu law
hu pan-eppu tayun ingganah. Henin bega-en, e hedin
nambalin kan bega-en ni hakey ni tuu, man mahapul law
ni hi-gatu u-unnuden mun kenayun.
17 Nakka mansalamat ni et-eteng nan Apu Dios, tep
anin ni impenahding yun nunman hu panliwwatan, nem
yan nunya ey yu law kapaka-u-unnuda eya makulug ni
kameituttuddun meippanggep nan Jesus.
18 Huyya elaw tu, tep nepappeg law hu nanhimbutan yun
Satanas et hi Jesus Christo law hu kan bega-en ni hi-gatsu
ma-lat ya kayyaggud hu ipahding tayu.
19 Mukun indingpat ku hu kapanliwwasid bega-en e tuka
peka-u-unnuda hu kan bega-en ni hi-gatu ey ma-lat nelakah
ni ewwatan yu, tep kulang yuka pengewwat. Tep yan
nunman ey heni ya lawah hu kan bega-en ni hi-gatsu,
tep tayu kapehding hu hipan lawah ni pinhed ni annel
tayu. Nem yan nunya law ey mahapul ni u-unnuden yudda
kayyaggud ni elaw et ya kakkayyaggud hu ippahding yu, tep
heni humman baluh ni apu yu.
20 Ya lan nunman ey heni dakeyu bega-en ni lawah,
ey endin hekey hu yuka nemneman mengippahding ni
kayyaggud, et ebuh lawah ni impenahding yu.

21 Nem kaw wada kayyaggud ni ginen-ud yuddad lawah
ni impahding yun anggeba-ing? Endin hekey. Tep ya
pambalinan idan nunman ey ketteyyan, e humman hu
keiddawwian nan Apu Dios ni ingganah.
22 Nem ay kayyaggud et himmek dakeyun Apu Dios et
pesinsahan tu liwat yu et pambalin dakeyun bega-en tu.
Et yan nunya law ey impambalin dakeyun kayyaggud, et
humman hu, dewwaten yu etan biyag ni endi pappeg tu.
23 Ya pambalinan ni kapanliwwasin tuu ey ketteyyan tu
et mekastigun ingganah, et meidawwin Apu Dios. Nem ya
kaiddawat Apu Dios idan kamengullug nan Apu tayu hi
Jesus Christo, ey ya biyag ni endi pappeg tu.

7

Beken law ni ya Tugun Moses hu iddinel tayu

1 Inamtak et han-awat yun kaegiegi eya e-helen kun hi-
gayu, tep naka-amta yu hu Tugun. Ya Tugun ey mahapul ni
u-unnuden ni tuun ketaggu tun ebuh. Tep hedin netey hu
tuu, man mepappeg law hu pengu-unnudan tun nunman ni
Tugun.
2-3 Henin bii e hedin nengahwa, ey eleg mabalin ni an
mengahwa mewan ni hin-appil ni laki, tep humman hu
wadad tugun. Tep mambehhul hedin mengahwan edum
ey nanengtun mategu etan ahwa tu, tep humman ni tu
pehding ey i-abek tu ahwa tu. Nem hedin netey hu ahwa
tu, dammutun mengahwa mewan.
4 Hanniman ni hi-gayun kaegiegi e heni kayu nekittey nan
Jesus Christo eman ni neteyyan tu. Et humman hu, eleg law
mahapul ni iddinel tayu etan Tugun Apu Dios ni dinwat
Moses. Tep hi Jesus Christo ni netaguan hu neihullul ni
iddinel tayu et ya law hu pinhed Apu Dios hu ippahding
tayu.
5 Yan eman ni eleg itsu ni mangulug ey impahpahding
tayu hu kapanliwwasin pinhed ni annel tayu. Ey yan eman
ni neipeamta etan Tugun Moses ni hi-gatsu, ey nema-ma
anhan law hu neminhed tayun mengippahding ni lawah,
tep humman impeingha tayu, nem humman hu umhulun
ni ketteyyan tayu e keiddawwian tayun Apu Dios.
6 Nem yan nunyan nengulug itsu law ey beken ni ya tayu
kapengu-unnudin Tugun hu pandinnelan tayu, tep neliblih
itsud man ni nekiketeyan tayun Jesus. Et humman hu,
beken law ni ya etan Tugun ni neitudek ni nebayag hu
tayu u-unnuden. Nem hi Jesus Christo law hu u-unnuden
tayu tep wada law hu nalpu etan ni Ispirituh Apu Dios ni
kabaelan tayun mengu-unnud ni hi-gatu.

Ya Tugun ni dinwat Moses hu pengamtaan ni kalinawah ni tuu

7 Nem wadan penghel yuy "Hedin hanniman, kaw lawah
tep humman ni Tugun Apu Dios ni dinwat Moses?" Eleg,
beken ni lawah humman ni Tugun, tep humman hu nengi-
peamtan keibbellinan ni liwat. Gullat ni endi humman ni
Tugun et eggak amta e liwat hu um-ameh, tep ya Tugun hu
nengipeamtan lawah humman, tep kantuy "Entan kaemeh
yud hipan limmun edum yun tuu." *
8 Nem yan nengamtaan kun kan ni Tugun ey lawah hu
um-ameh di hipan wadan edum, ey nema-ma anhan law
ni nakka um-ameh di hipan nakka ang-anga. Et humman
hu, gullat ni endi humman ni Tugun, et eleg tayu amta e
neliwtan itsu tep endi mengippeamtan hi-gatsu.
9 Henin hi-gak e yan eman ni eggak ni awatan etan Tugun,
ey kangku ngu nem kakkayyagguddak. Nem entanni et
inawtan ku, ey inamtak law e nemahhig gayam hu liwat
ku et nanna-ud ni meiddawwi-ak nan Apu Dios, e heni-ak
netey.
10 Kangku na-mu ngu nem ya pambalinan ni pengu-
unnudan ni Tugun hu pekibi-biyagan di kad-an Apu Dios,
nem entannit inawtan ku law ey beken gayam, tep humman
ni Tugun hu umhulun ni ketteyyan ku et meidawwi-ak ni
hi-gatun ingganah.
11 Hineul da-ak kumedek eyan lawah ni neitu-wan ku,
tep kangku ngu nem ya pengu-unnudan kun Tugun hu
keweddaan ni biyag kun endi pappeg tu, nem beken gayam,
tep endi kabaelan kun mengu-unnud ni emin ni Tugun, et
humman kumedek hu umhulun ni ketteyyan ku.
12 Nem anin ni hanniman hu elaw nunyan Tugun, et
nanengtun kakkayyaggud tep kayyaggud niya neiptek hu
tuka ituttuddu, tep nalpun Apu Dios.
13 Et beken humman ni kayyaggud ni Tugun hu gaputun
neidawwi itsun Apu Dios, nem gapuh ni eleg tayu pengu-
unnudin nunman ni Tugun. Et humman nengipeang-ang e
nemahhig hu liwat tayu.

Endi kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud hedin eleg umbaddang hi Jesus Christo ni hi-gatsu

14 Inamta tayu e kayyaggud hu Tugun tep nalpun Ispirituh
Apu Dios. Nem hi-gak ey tuu-ak ni ebuh et eggak han-u-
unnud ni emin hu Tugun, tep heni-ak bega-en ni liwat.
15 Eggak han-awat ni hekey neitu-wan ku, tep ya kayyag-
gud ni pinhed kun ippahding ey beken humman ni nakka

* **7:7 7:7** Exodus 20:17 et yad Deut. 5:21

pehding. Yadda kumedek etan lawah ni eggak pinhed ni pehding hu nakka pehpehding.
16 Et gapuh tep hanniman e eggak pinhed ida etan lawah
ni nakka pehpehding ey humman keang-angan tu e nakka
ebbulutan kayyaggud hu Tugun.
17 Nem humman idan lawah ni nakka pehpehding ey
eggak igebgeb-at, tep ya eya neitu-wan kun lawah hu
kamengigga-gan hi-gak ni mengippahding idan nunman.
18 Huyya nengamtaan kun endi kayyaggud di neitu-wan
ku, tep anin ni ya kayyaggud hu pinhed kun pehding et
eggak han-ipahding.
19 Makulug huyya tep ya etan kayyaggud ni pinhed kun
pehding ey humman kumedek hu eggak ippahding. Nem
ya etan lawah ni eggak pinhed ni ippahding ey humman
kumedek hu nakka ippahding.
20 Hedin hanniman e anin ni eggak pinhed ni pehding
etan lawah, nem humman nakka ippenahding, ey humman
keang-angan tu e ya lawah ni neitu-wan ku hu kamengigga-
gan hi-gak ni mengippahding ni nunman, beken etan baluh
ni neitu-wan ku.
21 Et humman hu, yan nunya ey inamtak e kapyatun
anin ni ya kayyaggud hu pinhed ni ippahding, et ya lawah
kumedek hu kaippahding.
22 Tep ma-nut yad nemnem ku ey nakka ebbuluta e
kakkayyaggud hu Tugun Apu Dios,
23 nem ya lawah ni neitu-wan ku ey ya lawah hu pinhed
tun pehding. Heninnuy hu kamekapkapya: Yad nemnem
ku ey kangkuy ippahding ku hu kayyaggud, nem hin-appil
hu kapehding ni annel ku. Et humman hu, heni-ak bega-en
ni lawah ni pinhed ni annel ku.
24-25 [25b] Hanniman e heni nandewa-an hu elaw ni neitu-
wan ku, tep ya nemnem ku ey pinhed kun u-unnuden hu
Tugun Apu Dios, nem ya lawah ni neitu-wan ku ey ya lawah
hu pinhed tun pehding. [24] Tawwey, eggak amta pehding
ku! Gullat ni endi hu umbaddang ni hi-gak et ya lawah hu
pehpehding ku. Et ya pambalinan tu ey meiddawwi-ak nan
Apu Dios ni ingganah. [25a] Nem kayyaggud et wada hi
Jesus Christo ni nenelaknib ni hi-gak et eleggak meidawwin
Apu Dios. Humman hu gaputun nakka pansalamatin hi-
gatu.

8

*Ya Ispirituh Apu Dios hu umbaddang ni hi-gatsun mengip-
pahding ni kayyaggud*

1 Et humman hu, hi-gatsuddan kamengullug nan Jesus
Christo ey eleg itsu law mekastigu.

2 Ya liwat hu kaumhulun ni kaketteyin tuu, nem gapu tep
neiegi itsu law Jesus Christo, ey liniblih daitsun Ispirituh
Apu Dios di liwat ni heni namden ni hi-gatsu. Ey wada law
kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud tep ya biyag
tayun baluh ni kamelpun Ispirituh Apu Dios.
3 Eleg itsu mehellaknibid tayu kapengu-unnudin Tugun
Apu Dios, tep lawah dedan hu neitu-wan tayu, et humman
hu, eleg tayu han-u-unnud ni emin hu Tugun. Nem
pinesinsahan Apu Dios hu liwat tayu, tep intu-dak tu hu
U-ungnga tun meneklan liwat tayu. Et mambalin ni tuu e
henin hi-gatsu, nem endi liwat tu. Sinekla tu hu liwat tayu
tep neipetak hu annel tud krus et matey ma-lat meliblih
itsud nanliwatan tayu.
4 Huyya impahding tu, ma-lat hi-gatsun kamengullug ey
mewedda kabaelan tayun mengippahding ni neiptek henid-
dan neitudek di Tugun Moses. Et hi-gatsun kamengullug ey
beken law ni ya lawah ni pinpinhed ni annel tayu hu u-
unnuden tayu, nem ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios.
5-6 Ya tuun ya lawah ni pinpinhed ni annel tu hu
tuka nenemnema ey humman u-unnuden tu, * nem ya
pambalinan tu ey meiddawwin Apu Dios. Nem ya etan
tuun kamengu-unnud ni pinhed ni Ispirituh Apu Dios,
ey humman dama tuka nenemneman pehding, ey ya
pambalinan tu ey melinggep nemnem tu niya meidwatan
ni biyag ni endi pappeg tu.
7 Et humman hu, ya tuun ya lawah ni neitu-wan tu hu
tuka u-unnuda ey buhul Apu Dios humman. Eleg tu u-
unnuda hu Tugun, tep endi kabaelan tun mengu-unnud.
8 Yadda etan tuun kamengu-unnud ni pinhed ni lawah ni
neitu-wan da ey eleg da peamleng hi Apu Dios.
9 Nem hedin hi-gatsu, ey beken law ni ya lawah ni neitu-
wan tayu hu heni nangnged ni hi-gatsu, nem ya Ispirituh
Apu Dios, tep wada law ni hi-gatsu. Nem yadda tuun endi
humman ni Ispirituh ni hi-gada e Ispirituh daman Jesus
Christo ey beken idan tuu tu.
10 Nem teaye wada hi Jesus Christo ni hi-gatsu, ey anin ni
mettey annel tayu tep ya liwat, et wadan hi-gatsu etan baluh
ni biyag, tep imbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud.
11 Ey gapu tep wadan hi-gatsu hu Ispirituh Apu Dios e
nenagun Jesus Christo ni neteyyan tu, ey tegguen tulli dama
eya kamettey ni annel tayu, tep wada Ispirituh tud annel
tayu.
12 Et humman hu, kaegiegi, beken law ya pinhed ni neitu-
wan tayun lawah hu pehpehding tayu, nem mahapul ni ya

* **8:5-6 8:5** Galatians 5:19-21

pinhed ni Ispirituh Apu Dios hu pehding tayu.
13 Tep hedin ippahding tayu lawah ni pinhed ni neitu-wan
tayu, ey meiddawwi itsun Apu Dios ni kenayun. Nem hedin
ebbuluten tayu hu baddang ni Ispirituh Apu Dios et issiked
tayun mengippahding ida etan ni pinhed ni lawah ni neitu-
wan tayu, ey mekibi-biyag itsun Apu Dios.
14 Tep emin hu kamengu-unnud ni Ispirituh Apu Dios ey
hi-gada hu kameibbillang ni u-ungngan Apu Dios.
15 Et humman hu, beken law ni ya takut hu nangnged ni
hi-gatsu, tep wada law hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu, et
mukun medinnel itsun menghel ni hi-gatun “Ama.”
16 Ya Ispirituh Apu Dios hu kamengippeamtan hi-gatsu e
makulug ni u-ungnga daitsun Apu Dios.
17 Ey teaye itsu kameibbillang ni u-ungnga tu, ey meilla-
kam itsullid panyaggudan ni iddawat tun Jesus Christo.
Ey ma-nu tep itsu kamanligligat tep ya tayu kapengu-
unnudin Jesus, nem makulug ni mekiddeyyaw itsulli damad
keiddeyyawan tu.

Ya kehellakniban tayud ligat

18 Inamtak e ya tayu kapanligligasin nunya, ey endi bilang
tu hedin i-ingngeh tayud dayaw ni iddawat alin Apu Dios ni
hi-gatsu.
19 Tep emin hu lintun Apu Dios ey kaum-aabtun
pengippeang-angan tun keiddeyyawan idan u-ungnga tu.
20 Eleg ni umamnu hu pinhed Apu Dios ni meippahding
idan lintu tu, tep impambalin tuddan kamebahbah. Beken
ni gapu tep humman pinhed da, nem humman pinhed Apu
Dios ni pehding tu. Nem anin ni hanniman, et nanengtun
wada namnamah tayun
21 edum alin aggew ey panyaggud Apu Dios ni emin
hu lintu tu, henillin pengiyyaggudan tuddan tuu tu, et
mambalin itsu etan di pinhed tun pambalinan tayu.
22 Tep inamta tayu e emin hu lintun Apu Dios ey
ida kamanligligat ingganah nunyan daka penehheggedin
keiyyaggudan da, henin kapanligligasin biin man-ungnga.
23 Anin ni hi-gatsun kamengullug nan Jesus e nenawat ni
Ispirituh Apu Dios et itsu dama kamelilligasi. Et humman
hu, itsu kaum-abtun kehellakniban tayud ligat tayu et
keang-angan tun u-ungnga daitsun Apu Dios. Tep yallin
nunman ey mehullulan ali eya annel tayun kamettey ni
baluh ni annel ni eleg mettey.
24 Et gapu tep hinelakniban daitsun Apu Dios di liwat
tayu ey tayu kanamnamaha huyyan meippahding ali. Nem
inamta tayu e eleg ni maipahding, tep gullat ni immamnu
et eleg mahapul ni tayu namnamahen.

25 Nem gapu tep itsu kamedinnel e um-amnu huyya ey
tayu kaan-anusin menehhegged ni amnuan tu.
26 Ey daitsu kabaddangin Ispirituh Apu Dios di tayu
kapangkullangi. Henin tayu kapandasali e eleg tayu amtan
mandasal niya eleg tayu amta hedin hipa ibbaga tayun Apu
Dios. Nem daitsu kabaddangin Ispirituh tu et hi-gatu hu
kamengi-hel ni pinhed tayun ibbagan Apu Dios ni eleg tayu
han-i-hel.
27 Hi Apu Dios ey inamta tu nemnem ni tuu niya amta
tu hu pinhed ni Ispirituh tun ibbaga hedin daitsu kapan-
iddasali. Tep ya etan ibbagan Ispirituh Apu Dios ey
humman pinhed Apu Dios ni iddawat ni hi-gatsu.
28 Ey inamta tayu e emin hu kamekapkapyan hi-gatsu ey
pambalin Apu Dios ni panyaggudan tayun neminhed ni hi-
gatu e impantuu tu e humman dedan planuh tu.
29 Tep emin ida etan tuun Apu Dios ey pinili tu dedan ni
pambalin tun henin † Jesus e U-ungnga tu, ma-lat hi-gatu hu
heni pengulwan emin ni kamengullug.
30 Pinilin Apu Dios dedan ida tuu tu et hi-gada hu
impambalin tun mengullug ni hi-gatu. Ey yan eman ni
nengulugan da, ey imbilang tuddan kayyaggud, et hi-gada
hu neila-kam di keiddeyyawan tu.

Ya et-eteng ni impeminhed Apu Dios ni hi-gatsun tuu tu

31 Et hedin tep hanniman e hi Apu Dios hu kantuun hi-
gatsu, endi tep law hu mabalin ni mengapput ni hi-gatsu.
32 Eleg kawwanan Apu Dios etan binugtung ni U-ungnga
tu et paeli tu et iketey tu hu panyaggudan tayu. Et humman
keang-angan tun eleg tu kawwanin iddawat ni emin hu
mahapul tayun panyaggudan tayu.
33 Hi Apu Dios hu nemesinsah ni liwat tayu niya hi-gatu
hu nengibilang ni hi-gatsun kayyaggud, et humman hu, endi
lebbeng ni hakey ni tuun menghel ni lawah itsun pinilin
Apu Dios ni tuu tu.
34 Et humman hu, eleg mabalin ni wada tuun kantuy
lebbeng ni mekastigu itsu, tep netey hi Jesus ma-lat pa-
nyaggudan tayu. Ya keang-angan tu huyya ey sineguan Apu
Dios et peta-gey tun man-ap-apu et immen di winannan tun
kamengi-ehneng ni hi-gatsu.
35 Anin ni hipa mekapkapyan hi-gatsu et eleg mepappeg
hu impeminhed Jesus Christo ni hi-gatsu. Anin na-mun itsu
kamelilligasi winu lehan tayu gapuh ni tayu kapengullug,
niya anin na-mun itsu kame-puhin kennen, winu endi bal-
wasi tayu, winu wada hu anggetakkut ni kamekapkapyan

† **8:29 8:29** Ang-ang yu hu 2 Corinth 3:18

hi-gatsu, winu wada memettey ni hi-gatsu, et nanengtun pinhed daitsun Jesus Christo.
36 Tep neitudek dedan di ehel Apu Dios e kantuy
“Mika hanghanggaan kenayun hu ketteyyan mi tep ya mika
pengu-unnudin hi-gam e Apu Dios. Makulug huyya,
tep ya kapannemnem ni tuun hi-gami ey heni kami
kalneroh ni kamenehhegged ni kepalsian tu.” ‡
37 Nem anin hanneya e itsu kamanligligat et wada dinel
tayun mengapput itsu, tep baddangan daitsun Jesus Christo
e neminhed ni hi-gatsu.
38 Nakka medinnel e et-eteng impeminhed Apu Dios ni
hi-gatsu. Ey endi an mengippesikked ni nunman ni
impeminhed tu, anin ni mettey itsu, winu mategu itsu,
anin idan anghel, yadda dimonyoh, niyadda etan edum
ni eleg meang-ang ni wada kabaelan tu. Ey anin ni hipa
mekapkapyan hi-gatsun nunya niyan edum alin aggew,
39 anin idan wadad kabunyan niyad nandallem winu hipan
lintun Apu Dios, et endi hu kabaelan dan mengippesikked
ni impeminhed tun hi-gatsun neiegin Jesus Christo e Apu
tayu.

9

Yadda Jews hu nemangulun pinilin Apu Dios ni tuu tu

1 Kaegiegi, hi-gak e hakey ni kamengullug nan Jesus Christo et mukun makulug eya e-helen kun hi-gayu. Anin ya Ispirituh Apu Dios et tuka ebbuluta e makulug eya wadad nemnem ku.
2 Makaggeh ni peteg hu nemnem kun ingganah tep yadda agik ni Jews ey eleg ida mengullug nan Jesus Christo.
3 Gullat ni mabalin, et ku anin ew katteg ni hi-gak hu meiddawwin Jesus Christo ni ingganah et palaw da-ak nan hi Apu Dios di impiernoh, nemet mahelakniban ida edum kun Jews.
4 Hi-gamin Jews ey negahat kami, tep hi-gami hu pinilin Apu Dios dedangngun pambalin tun tuu tu. Impeang-ang tun hi-gami hu dayaw tu, niya nekiha-ad ni hi-gami. Hi-gami hu nengipeamtaan Apu Dios ni nekitbalan tu, et idwat tun hi-gami hu Tugun tu. Hi-gami hu nengituttudduan tun ustuh ni penaydayaw ni hi-gatu niya dakel hu impakulug tun pehding tun panyaggudan mi.
5 Yadda aammed mi hu nemangulun pinutuk Apu Dios ni pantu-u tu. Ey anin hi Jesus Christo, et Jew dama ingkatuu tu. Hi-gatu ey Dios e Ap-apun emin niya hi-gatu medeyyaw ni ingganah! Amen.

‡ **8:36 8:36** Psalm 44:22

6-7 Pinutuk Apu Dios ida Jews ni tuu tu, nem eleg tu ibilang
ni tuu tuddan emin. Nem hedin hanniman, kaw kinyat
tu tep humman ni impakulug tun hi-gada? Eleg, tep ma-
nut impakulug Apu Dios nan hi Abraham e yaddalli helag
Israel hu meibbillang ni tuu tu, nem eleg maibilang ni emin
hu helag tun tuun Apu Dios. Tep ma-nut hi Abraham hu
nahlagan dan emin ni Jews, nem beken ni emin ida ey ida
kamengullug e henin hi-gatu. Makulug huyya tep wada
dedan hu inhel Apu Dios nan Abraham e kantuy "Ebuh
idalli helag Isaac e u-ungngam ni meibbillang ni helag mu."
8 Ya pinhed tun e-helen ey yadda tuun Apu Dios ey
beken idan neiungngan gandat, nem hi-gada hu inamnuan
ni impakulug tun Abraham et hi-gada hu kameibbilang ni
helag tu.
9 Neipeang-ang huyya eman ni nanghelan tun Abraham
ni meippanggep ni keweddaan alin u-ungnga tun kantuy
"Yallin balintun pambangngadan ku, ey man-ungngallin
laki hi Sarah e ahwam."
10-12 Hakey pay ey hi Rebecca e ahwan Isaac e nahlagan
tayun Jews e yan nengibutsugan tuddan nandupi-il ni u-
ungnga tu e di Esau nan Jacob, ey kan Apu Dios ni hi-
gatuy "Yalli mebukkul ni meukkat ey u-unnuden tulli hu
meikkadwan meukkat tep hi-gatulli heni apu tu." Yan
nanghelan tun nunman ey endi ni hu kayyaggud winu
lawah ni impahding da, tep eleg ida ni maiungnga. Nem
pinutuk Apu Dios hu hakey et han ida maiungnga ma-lat
meang-ang e tuka puttuka hu pinhed tun puttuken. Tep
ya kapemuttukin Apu Dios ni tuu tu ey eleg maipuun di
kayyaggud ni kapehding ni tuu, nem ngenamung hu pinhed
tu.
13 Tep impatudek Apu Dios dedan e kantuy "Hi Jacob hu
pinhed ku, beken hi Esau."
14 Nem kaw hedin hanniman, man kan tayuy beken ni
meandeng hu kapehding Apu Dios tep pinhed tu hu hakey
ey eleg tu pinhed hu hakey? Eleg.
15 Tep kan Apu Dios nan Moses ey "Peang-ang ku hu
binabbal ku niya hemek ku etan ni tuun pillien ku."
16 Et humman hu, eleg maipuun di pinhed ni tuu winu
yad tuka pengippahdingin kayyaggud hu kapemmekin Apu
Dios ni tuu, nem ngenamung hu pinhed tun hehmeken.
17 Nem hedin eleg tu pinhed ni hehmeken hu tuu, ey
ngenamung tu. Ya kei-ang-angan tu huyya ey ya etan
impatudek tun inhel tun etan ni patul di Egypt ni eleg tu
hemeken e kantuy
"Pinutuk dakan hi-gak ni mampatul ma-lat hedin apputen
dakan hi-gak, ey ang-angen idan tutu-u hu et-eteng

ni kabaelan ku et mandingngel hu ngadan kud
kebebbebley."
18 Huyya keang-angan tu e ngenamung hu pillien Apu Dios
ni pinhed tun hehmeken. Nem hedin yadda tuun eleg tu
pinhed ni hehmeken, ey kantuy diman et pan-ihi-met da hu
kalinawah da.

Ya elaw ni bunget niya hemek Apu Dios

19 Nem wada na-mu mewan edum ni hi-gayun kantuy
"Ku gullat tep et endi bahul tayu, tep hipa kabaelan tayun
mengi-leg, hedin humman pinhed Apu Dios ni meippahd-
ing?"
20 Nem e-helen kun hi-gayu e hi-gatsun tuu ey endi
lebbeng tayun menghel ni hanniman nan Apu Dios, tep
hi-gatsu ey tuu itsun ebuh. Lawah hu tayu pebehhul nan
Apu Dios winu tayu bellawen hu pinhed tun meippahding
ni hi-gatsu et kan tayuy "Kele hanniman impengapyam ni
hi-gak?"
21 Henin kamengapyan bewed e ngenamung tun pinhed
tun kapyaen. Hedin pinhed tun paka-iyyayyaggud hu hakey
ey eleg hu hakey, man ngenamung tu.
22 Heni daman Apu Dios e ngenamung tun mengippahd-
ing ni pinhed tun pehding ni hi-gatsun tuun lintu tu. Hedin
kantuy kastiguen tudda pinhed tun pengippeang-angan
tun bunget tu ma-lat meamta et-eteng ni kabaelan tu, ey
ngenamung tu.
23 Nem tudda kaan-anusi ma-lat peang-ang tu kasina-gey
tun hi-gatsun pinili tun himmek tun mekiddeyyaw ni hi-
gatud kabunyan.
24 Ey kayyaggud et pinili daitsun Jews, nem beken ni hi-
gatsun Jews ni ebuh, tep anin ida daman Gentiles.
25 Kameang-ang huyyad impatudek Apu Dios nan Hosea
e kantuy
"Yadda tuun eleg maibilang ni tuuk nunman ey hi-gada law
hu pillien kun pantu-uk. Ey pinheden kudda law hu
eggak la ni pinheden ni nunman. *
26 Ey yadda etan tuud kebebbebley ni eleg la ni maibilang
ni tuuk ey ibbilang kuddallin tutu-uk niya u-ungngak, tep
hi-gak e Dios ni wadan ingganah hu kan tuun hi-gada." †
27 Huyya impaebig Apu Dios nan Isaiah daman meip-
panggep idan Jews, Kantuy
"Ma-nut dakel ida Jews e heniddan kadinakkel ni palnah
di gilig ni baybay, nem hahhakkey ni hi-gada hu
mehellakniban,

---

* **9:25 9:25** Hosea 2:23 † **9:26 9:26** Hosea 1:10

28 tep nanna-ud ni kastiguen idan Apu Dios hu tuud puyek
ni eleg mengullug ni hi-gatu." ‡
29 Ey huyya dedan inebig lan Isaiah e kantuy "Gullat ni endi
hemek Apu Dios e Kabaelan tun emin et endi tu intedan hi-
gatsun Jews, et heni itsuddan bimmebley di Sodom niyad
Gomorrah e netey idan emin." §

Ya eleg pangulugan idan Jews nan Jesus

30 Ya keibbellinan tu emin huyya ey heninnuy: Yadda
Gentiles ey eleg dan hekey ikkaguh ni nunman hu pengib-
billangan Apu Dios ni hi-gadan kayyaggud, nem imbilang
tudda law ni kayyaggud tep ya nengulugan dan Jesus.
31 Nem hedin yadda Jews, ey indinel dad Tugun, tep kanda
nem humman hu pengippuunan Apu Dios ni pengibbillan-
gan tun hi-gadan kayyaggud, nem beken.
32 Nem kele na-muy eleg ibilang Apu Dios idan kayyag-
gud? Em, tep indinel dad daka pengu-unnudin Tugun,
e beken hi Christo. Ya eleg da pengebbulutin Christo
hu kakei-elligi etan ni kameingngadnin batud Zion ni
kakehellapdungin tuu.
33 Huyya ey kamei-unnud etan di impatudek Apu Dios e
kantuy
"Wada puttuken kud Zion ni kamei-ellig di batun kehellap-
dungan ni tuu et man-egah ida. Nem yadda tuun
mengiddinnel ni hi-gatu ey eleg ida mantuttuyyu, tep
hellakniban tudda." *

10

1 Kaegiegi, pinhed ku et anhan ni mehellakniban ida
edum kun Jews, et humman hu nak ida kaiddasadasali.
2 Inamtak e pinhed dan peteg ni mengu-unnud nan
Apu Dios, nem neihladda, tep kulang daka pan-ewwat ni
meippanggep ni hi-gatu.
3 Tep eleg da pinhed ni ebbuluten hu elaw ni kapengib-
billangin Apu Dios ni kayyaggud hu tuun neliwtan. Tep
ya daka pengiddinnelin keibbillangan dan kayyaggud, ey
ya daka pengu-unnudin Tugun e beken ni ya binabbal Apu
Dios.
4 Neihla humman ni daka pannemnem, tep pinappeg
Christo hu kapengiddinnelin nunman ni Tugun, et hi-gatu
law hu pengiddinnelan tayun pengebbulutan daitsun Apu
Dios.

Ya penewwatan tayun elaw ni kehellakniban tayu

‡ **9:28 9:28** [27-28] Isaiah 10:22-23 § **9:29 9:29** Isaiah 1:9 * **9:33 9:33** Isaiah 8:14 et yad 28:16

5 Hi Moses ey impeang-ang tu e pakkaw ni u-unnuden
emin hu Tugun hedin humman hu pengibbillangan daitsun
kayyaggud, et huyya hu kantuy “Ya tuun paka-u-unnuden
tun emin hu Tugun et endi tu panliwwatan, ey hi-gatu hu
menewwat ni biyag ni melpun Apu Dios.”
6-7 Ma-nut hanniman, nem kaw kapepillit Apu Dios ni
ippahding tayudda etan eleg tayu kabaelin ippahding et
han daitsu ibilang ni kayyaggud et helakniban daitsu?
Eleg, tep ya kakeippuunin pengibbillangan tun kayyaggud
hu hakey ni tuu ey ya tuka pengullug. Huyya ey mei-
ingngeh etan di neitudek ni kantuy “Eleg mahapul ni kayu
umlaw di kabunyan ni an mengikkuyyug alin Christo di
deya niya eleg mahapul ni kayu umlaw di nandaul ni
an mengikkuyyug alin hi-gatu et han kayu mahelaknibi.”
Ambeken ni henin nunya, tep ya elaw ni kehellakniban ey
ya kapengiddinnelin Jesus Christo.
8 Ya impeamtan Apu Dios ey eleg mahapul ni meliggatan
kayun mengewwat ni elaw ni kehellakniban ni tuu e
huyya eya mika ituttuddu. Huyya ey kamei-unnud etan
di impatudek Apu Dios e kantuy “Nelakah ni ewwatan
humman ni elaw, tep emin kayu ey mabalin ni nemnemen
yu niya ung-ungbalen yu hu meippanggep nunman.” *
9 Et humman hu, hedin e-helen tayu e hi Jesus hu Ap-apu
niya kullugen tayu e sinegun Apu Dios eman ni neteyyan
tu, ey makulug ni mehellakniban itsu.
10 Tep ya kapengullug hu kapengibbillangin Apu Dios ni
kayyaggud hu tuun neliwtan, niya mahapul ni peamta tud
edum ni tuu humman ni nengulugan tu et keang-angan tun
nehelakniban.
11 Huyya ey kamei-ingngeh etan di neitudek ni kantuy “Ya
tuun mengiddinnel nan Christo ey eleg ali mantuttuyyun
nengidinelan tun hi-gatu, tep mehellakniban.” †
12 Endi an nengipahhigan Apu Dios ni hemek tu, tep tudda
kahehmeka Jews niyadda Gentiles. Endi nambaklangan ni
Jews niyadda Gentiles, tep hakey hu Dios da niya hi-gatu
Ap-apun emin ni tuu. Et humman hu, anin hipan tuun
mambeggan baddang ni hi-gatu et tudda kapakahmeka.
13 Kamei-ingngeh dama huyya etan di neitudek ni kantuy
“Emin hu menghel ni kantuy ‘Apu, helaknibi muwak’ ey
nanna-ud ni mehellakniban.” ‡

Endi pengigga-dulan idan Jews ni eleg da pengullugin Jesus

---

* **10:8 10:8** [6-8] Deut. 30:12-14 † **10:11 10:11** Isaiah 28:16 ‡ **10:13 10:13** Joel 2:32

14 Nem inna-nun pengibbeggaan dan Jesus Christo et
hellakniban tudda, hedin eleg ida mengullug ni hi-gatu?
Ey inna-nun pengiddinnelan dan hi-gatu, hedin endi da
diddingngel ni meippanggep ni hi-gatu? Niya inna-nu dan
mengngel hedin endi an mengituttuddun hi-gada?
15 Et humman hu, mahapul ni wadadda kamengullug ni
meittu-dak ni an mantuttuddu. Huyya kei-elligan etan ni
impatudek Apu Dios ni kantuy "Hedin wada umlaw ni an
mantuttuddu ey man-am-amleng ida etan tutu-un mengngel
etan ni kayyaggud ni meituttuddun panyaggudan ni tutu-u."
§
16 Nem beken ni emin hu nangngel ni neituttuddu ey
nengulug ida. Meang-ang huyya etan di impatudek Apu
Dios nan Isaiah e kantuy "Apu, hipa makkaw hu mengullug
ni ituttuddu mi?" *
17 Ya kapengngelin tuun kameituttuddun meippanggep
nan Christo hu keweddaan ni pengullug tu.
18 Nem inna-nu tep ida etan ni Jews ni eleg mengullug?
Kaw egda tep denglen? Dingngel da kaya, tep wada
neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy
"Nandingngel di kebebbebley eyad puyek hu meippanggep
nan Apu Dios." †
19 Inewatan idan tuud Israel hu neituttuddun hi-gada, tep
anin la eman ni kawedan Moses, et kan Apu Dios ni hi-
gaday
"Hehmeken kudda Gentiles. Yudda kapihhula e kanyuy
beken idan tuu, tep eleg da-ak amtan hi-gada. Nem
umguguhu kayulli tep ya ameh yun pemaptek kun
hi-gada." ‡
20 Entanni mewan ey eleg tumekut hi Isaiah et peamta tu
hu inhel Apu Dios meippanggep idan Gentiles e kantuy
"Hi-gak ni Dios ey nampeamta-ak idan etan ni tutu-un eleg
menengngud ni mengamtan hi-gak ni nunman. Eleg
da-ak heppulan nunman, nem yan nunya ey inamta
da-ak law ni hi-gada." §
21 Nem hedin yadda Jews, ey kan Apu Dios ni hi-gaday
"Anin anhan et pinhed kun peteg ni ebbuluten yu-et hu
impeminhed kun hi-gayu, nem yuwak kadedkuga." *

11

Ya et-eteng ni hemek Apu Dios idan Jews

---

§ **10:15 10:15** Isaiah 52:7 * **10:16 10:16** Isaiah 53:1 † **10:18 10:18** Psalm 19:4 ‡ **10:19 10:19** Deut. 32:21 § **10:20 10:20** Isaiah 65:1 * **10:21 10:21** Isaiah 65:2

1 Anin dakel ida Jews ni eleg mengu-unnud nan Apu Dios,
et eleg tudda iwwalleng. Henin hi-gak e Jew hak, nem
eleg tuwak iwalleng. Helag tuwak nan Benjamin niya helag
tuwak daman Abraham.
2 Eleg iwalleng Apu Dios ida hu tuu tun pinili tun laputu.
Kaw eleg yu hannemnem hu binenidbid yun neitudek ni
meippanggep ni nanlilihan Elijah ni hi-gatu gapu tep ya
lawah ni impahding ida etan ni edum tun Jews?
3 Tep kan Elijah ey "Apu Dios, pintey idan tuum ni Jews
hu prophets ni intu-dak mu. Ey binahbah dadda hu altar
ni mika pan-appisin hi-gam. Ebuh hak law ni natdaan ni
kamengullug ni hi-gam ey ihik idan memettey ni hi-gak." *
4 Nem hinumang Apu Dios et kantuy "Eleg, beken kan
hakey ni ebuh ni kamengu-unnud ni hi-gak. Tep ma-nut
dakel nengiwalleng ni hi-gak et hi Baal hu daka daydayawa,
nem nanengtun wadadda pitun libun nakka ipapaptek et
hi-gak hu daka daydayawa e beken ni hi Baal." †
5 Henin nunya, e wadadda edum ni Jews ni kamengu-
unnud nan Apu Dios ni pinili tun pantu-u tu, tep kabbabbal
ni hi-gada.
6 Ya nemilian tun hi-gada ey beken ni ya kayyaggud ni
impahding da, nem gapuh ni binabbal tun hi-gada. Tep
gullat ni ya kayyaggud ni kapehding hu kapemilliin Apu
Dios ni tuu tu, ey beken tep law ni gapuh ni binabbal tu,
tep hedin ya binabbal tu, man liblih.
7 Ya elaw tu huttan ey heninnuy: Ma-nut dakel ida Jews
ni nengipatnan kabaelan da ma-lat abuluten idan Apu Dios,
nem hahhakkey idan ebuh hu imbilang tun kayyaggud, e
humman ida wada dinel dan hi-gatu. Huyyaddan imbilang
tu ey pinili tudda dedan ni nunman ni pantu-u tu. Nem
yadda edum ni hi-gada ey inwalleng tudda, tep manghay
ida.
8 Neitudek huyyad ehel Apu Dios e kantuy

"Impambalin Apu Dios ni mekelhi ulu da et eleg da han-
awat hu elaw tu. Heni tu kinimit hu mateda et eleg
da han-ang-ang niya heni hinulatan tu tangila da et
eleg da handengel ingganah nunya." ‡

9 Ey wada pay impatudek Apu Dios nan David ni meip-
panggep ni hi-gada, e kantuy

"Hamban ya pengippeanhanan dan hamul ni daka pan-
amlengi hu umhulun ni kebahbahan da, niya mam-
balin ni heni bitun ke-gahan da et kekastiguan da.

---

* **11:3 11:3** Ang-ang yu 1 Kings 19:10, 14. † **11:4 11:4** Ang-ang yu 1 Kings 19:18. ‡ **11:8 11:8** Deut. 29:4 niya Isaiah 29:10

10 Ey hamban gapuh ni eleg da pengullugi ey mengmenglaw
hu panliggatan da et heni da ipappahhan hu mebel-at niya
mambalin idan heni nekulap ma-lat eleg da han-ang-ang."
§
11 Kaw gapu tep eleg ida mangulug nan Christo ey
mannananeng idan neiddawwin Apu Dios? Eleg. Tep ya
eleg da pangulugan hu nambalin ni kehellakniban idan
beken ni Jews. Huyya impahding Apu Dios ma-lat maemeh
ida Jews ni pengippaptekan tuddan Gentiles et edihey
mengullug ida dama.
12 Gapuh nunman ni eleg pangulugan idan Jews ey
impeang-ang law Apu Dios hu binabbal tuddan Gentiles et
mangulug ida. Nem nema-ma binabbal tullin hi-gada hedin
mengullug idalli law emin hu Jews.

Ya elaw ni penellakniban Apu Dios ni tuu, yadda Jews niyadda Gentiles

13 Hi-gayun Gentiles hu nakka pampenghelin nunya. Hi-
gak hu pinutuk Apu Dios ni mambalin ni apostle yu. Et
nakka manhehellun mengippahding ni nunyan ngunuk
14 ma-lat wada inna-nuddan edum kun Jews ni meemmeh
ni hi-gayun Gentiles et ilah tu ey mehellakniban ida dama
edum ni hi-gada.
15 Kayyaggud hu nambalinan ni nengiwallengan Apu Dios
idan Jews ni nekemtang, tep inebulut dakeyu law ni hi-gatu.
Nem hedin mengullug ida dama law hu Jews ey nema-man
kayyaggud alin peteg hu meippahding gapuh ni hemek Apu
Dios ni hi-gatsun emin. Em, ya kakinayyaggud alin nunman
ni meippahding ey henin ketegguan ni netey.
16 Hi-gatsun Jews ey daitsu kaebbulutan Apu Dios, tep
nahlag itsun Abraham. Pinilin Apu Dios hi Abraham ni
tuu tu, anin idan helag tu. Ya kei-elligan tu huyya, ey ya
etan handilin alinah ni mekapyan sinapay. Tep ya elaw
tayu ey itsu kaum-e-kal ni hampekan tayu kai-appit nan Apu
Dios. Hedin inebulut Apu Dios humman ni in-appit tayu, ey
humman keang-angan tu e tuka ibbilang ni kayyaggud ni
emin etan nepalut ni alinah. Huyyan hampekan alinah ey
heni hi Abraham. Ya etan edum ni nepalut ni alinah ey heni
humman ida Jews ni helag tu. Kamei-ellig mewan etan ni
keyew e hedin kayyaggud hu lamut tu, ey kayyaggud dama
hu pangetu. Ey hi Abraham hu heni lamut ey yadda helag
tu hu heni panga.
17 Nem sinungil Apu Dios hu edum ni pangan olibah, et
hi-gayuddan Gentiles hu heni pangan olibah ni nealay sim-
memel hu inhuup tudman ni sinungil tu ma-lat makitegu

§ **11:10 11:10** [9-10] Psalm 69:22-23

kayun nunman ni neitnem ni olibah. Ya kei-elligan nunman ni neitnem ni olibah ey yadda Jews, tep hi-gada hu pinutuk dedan Apu Dios ni pantu-u tu, nem dingkug Apu Dios ida edum ni Jews et ya inhullul tun hi-gada ey hi-gayun Gentiles.

18 Nem entan tu kaney kedukdul kayu nem yadda Jews,
tep nalpun hi-gada hu panyaggudan yu. Nem endi nalpun
hi-gayun panyaggudan da.

19 Nem wadan penghel idan edum yuy “Nem sinungil
tudda et maihullul kami ma-lat hi-gami hu ebbuluten tun
tuu tu.”

20 Makulug ni neihullul kayun hi-gada tep eleg ida
mangulug. Ey hedin hi-gayu, man inebulut dakeyun tuu
tu tep kayu kamengullug, nem mahapul ni pannananeng
yun iddinel hu hemek tun hi-gayu. Tep hedin eleg yu
pannananeng, man iwalleng dakeyu dama. Et humman
hu, entan pampahhiyya yu, nem helipat-i yu ma-lat eleg
maipahding ni hi-gayu hu neipahding ni hi-gada

21 Yadda Jews ey tuu dedan lan Apu Dios ida, nem inwalak
tudda, tep eleg ida mengu-unnud. Hedin hanniman dama
pehding yu, ey iwwaklin dakeyu daman Apu Dios.

22 Ma-nu tep em, mahmek hi Apu Dios, nem tudda
kakastigua hu kamangngenghay ni hi-gatu, heniddan Jews
ni eleg mengu-unnud ni hi-gatu. Nem hedin hi-gayu, man
dakeyu kahehmeka. Nem hedin eleg yu pannananeng hu
yuka pengullug ni hi-gatu, ey iwwaklin dakeyu dama, et
mei-ellig kayu etan ni pangan tungngilen tu.

23-24 Anin idan Jews ni inwalleng Apu Dios, et ibbangngad
tuddad netungilan da hedin mambangngad idan mengullug
ni hi-gatu, tep hi Apu Dios ey kabaelan tun pehding
humman. Nelallakkah ni bangngaden Apu Dios ida, tep
tuu tudda dedan. Nem hedin hi-gayu, man beken kayun
sigud ni tuu tu, nem imbilang dakeyud pamilyah tu. Huyya
kei-elligan etan ni kandan nelallakkah ni pebangngad etan
netungil ni pangan neitnem ni olibah di netungilan tu nem
ya etan an umtungil ni pangan nealay simmemel ni olibah
et an ihullul etan di pangan netungil ni neitnem ni olibah.
*

Ya pemmekan Apu Dios ni tuu, anin hipa neitu-wan tu

25 Kaegiegi, pinhed kun peamtan hi-gayu etan eleg meam-
tan nunman ingganah nunya, ma-lat eleg kayu mampah-
hiya e kanyuy dakeyu kapehebballin Apu Dios nem yadda
Jews. Mahapul ni ewwatan yu, e ya eleg pengullugiddan

* **11:23-24 11:23-24** Ya keibbellinan tu huyya ey nelakah ni pebangngad Apu Dios ida Jews di pamilyah tu, tep tuu tudda dedan.

edum ni Jews ey eleg mannananeng. Tep mepappeg ali hedin mengullug idan emin hu Gentiles ni pinilin Apu Dios.
26 Hedin medetteng ali humman ni nagtud ni aggew ey mehellakniban idallin emin hu Jews e helag Israel. Huyyalli hu amnuan ni neitudek di ehel Apu Dios e kantuy

"Wadalli melpud Zion ni umhelaknib et hi-gatulli menikked
ni lawah ni kapehpehding idan helag Jacob.
27 Yallin nunman ey pessinsahan kun emin hu liwat da et
umamnu hu nekitbalan kun hi-gada." †

28 Yadda Jews, ey buhul idan Apu Dios nunya, tep daka kehhinga hu kameituttuddun impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. Nem ya nengahingan da ey nambalin ni panyaggudan yu. Nem nanengtun yadda Jews hu pinilin Apu Dios ni pantu-u tu, et nanengtu hu impeminhed tun hi-gada tep yadda la impakulug tun aammed dan nunman.
29 Tep hi Apu Dios ey eleg tu kekyata hu nemilian tun hi-gada, anin idan pengippahdingan tun panyaggudan da.
30 Hi-gayuddan Gentiles ey manghay kayu et eleg yu u-unnuden hi Apu Dios ni laputu, nem himmek dakeyun hi-gatu tep kinehing idan Jews.
31 Em, ingganah nunya ey eleg ida mengu-unnud ni hi-gatu. Nem yallin edum ni aggew ey hehmeken tuddalli dama, henin nammekan tun hi-gayun Gentiles.
32 Humman impahding Apu Dios ni mengippeang-ang e emin hu tuu, Jews niyadda Gentiles, ey nan-iingeh idan emin e neliwtan ida, et humman hu, nammekan tun hi-gadan emin.

Ya kakinayyaggud niya dayaw Apu Dios

33 Kayyaggud ni peteg hu Dios tayu! Makulug ni et-eteng hu hemek tun hi-gatsu. Endi henin hi-gatu, tep inamta tun emin. Eleg tayu han-awat hu kalinaing tu niya gaputun tuka pengippahdingiddan tuka pehding.
34 Makulug numan etan intudek lan Isaiah e prophet e kantuy

"Endi hakey ni nengamtan nemnem Apu Dios niya endi
mabalin ni menuttuddun hi-gatu.
35 Ey endi hakey ni tuun tu impautangan hi Apu Dios."
36 Em, makulug humman, tep emin eya wadan nunya ey nalpun hi-gatu. Hi-gatu hu nangnged ni emin. Ey emin lintu tu niya emin kamekapkapya ey keiddeyyawan tu. Dayaw tayun ingganah hi Apu Dios! Amen.

† **11:27 11:27** Isaiah 59:20-21

12

Yadda etan pehding ni mengippeamleng nan Apu Dios

1 Hi-gayun kaegiegi, ey inewatan tayu law e et-eteng hu
hemek Apu Dios ni hi-gatsu, et humman hu, nakka e-helan
hi-gayu e i-appit tayu annel tayun hi-gatu et ipahding tayun
emin hu kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud ma-
lat peamleng tayu, tep humman hu neiptek ni penaydayaw
ni hi-gatu.
2 Entan tu iu-unnud di kapehpehding idan eleg mengul-
lug, nem mahapul ni belliwan yu hu yuka pannemnem, ma-
lat yumaggud hu elaw yu. Tep hedin hanniman pehding yu,
man makulug ni amtaen yu hu pinhed Apu Dios ni pehding
yun kayyaggud e humman mengippeamleng ni hi-gatu.

3 Kabbabbal hi Apu Dios ni hi-gak, et idwat tu kabaelan
kun mengituttuddun elaw tu. Et yan nunya ey nakka e-
helan hi-gayun emin e entan tu nemnem e nekatta-gey
kayu nem ya makulug ni ingkatuu yu, Nem abulut yu
e ya kabaelan ni hanhakkey ni hi-gayu ey neipuun di
kahinammad ni yuka pengullug nan Apu Dios, tep eleg man-
iingeh, nem wada hakkey ey iddawtan tun kabaelan tu.
4 Henin annel tayu e hakey, nem dakel hu parteh tu niya
nambakbaklang hu kabaelan dan pehding.
5 Et hanniman ni hi-gatsun kamengullug, tep anin ni dakel
itsu e nambakbaklang hu neitu-wan tayu, et heni itsu hakey
ni annel gapuh ni neiegian tayun Jesus Christo.

6 Gapuh ni binabbal Apu Dios ni hi-gatsu ey indawtan
daitsun emin ni nambakbaklang ni kabaelan. Et hedin
ya neidwat ni hi-gam ni kabaelan ey ya mantuttuddun
impeamtan Apu Dios, ey humman ipahding mu. Nem
mahapul ni kullugen mu e makulug humman ni impeamta
tun hi-gam.
7 Ey hedin ya neidwat ni kabaelan mu, ey ya umbaddang
ni edum ni tuu, ey mahapul ni humman hu ipapaptek mun
pehding. Ey hedin ya kabaelan ni mantuttuddu hu neidwat
ni hi-gam, ey humman hu ipahding mu.
8 Ey hedin ya mengihhammad ni kapengullug ni edum
hu kabaelan ni indawat Apu Dios ni hi-gam, ey humman
ipahding mu. Hedin ya kabaelan ni hakey ey ya um-idwat
ni hipan kameidwat, ey mahapul ni eleg tu ukkuhan um-
baddang. Hedin ya mengipappangnguluddan kamengullug
hu kabaelan ni indawat Apu Dios ni hi-gam, ey mahapul ni
manhehellu kan mengippahding ni nunman. Ey hedin ya
umbaddang idan anggehemmek hu kabaelan mun indawat

Apu Dios, ey mahapul ni man-am-amleng kan memaddang ni hi-gada. *

9 Mahapul ni makulug hu impeminhed yun edum yu e nalpud puhu yu. Dekug yu lawah et ya kayyaggud hu u-unnuden yu.
10 Pan-impipinhed kayu henin kapan-impipinhediddan han-aaggin kamengullug nan Jesus Christo. Ey ya pengib-billang yun edum yun tuu, ey ida kametbal nem hi-gayu.
11 Panhehellu kayun mengingngunnun pengunnun Apu Jesus niya u-unnud yu pinhed tu.
12 Ey pan-am-amleng kayu tep wada tayu kanamnama-han panyaggudan tayun melpun Apu Dios gapuh ni tayu kapengullug. An-anusi yu ligat yu niya entan tu isiked ni mandasal.
13 Hedin wada mahapul ni edum yun kamengullug, baddangi yudda. Ey apnga yudda kamanda-guh di baley yu, entan tudda ihingal.

14 Anin ni yuka panlelehhani kapehding ni edum yun tuu, et entan tudda idusi, nem idasali yudda.
15 Hedin wada kaman-am-amleng, pekiam-amleng kayu, niya hedin wada ligat ni hakey, ey ligat yun emin.
16 Ang-ang yu et ya kayyaggud pandadagyuman yu. Entan tu peta-gey annel yu, nem pekikkillaw kayudda etan ni tuun nebabah saad da. Ey entan tu nemnem e nelaing kayu niya amta yun emin.

17 Hedin wada lawah ni impahding ni edum yun tuun hi-gayu, ey entan tu ibleh, nem ya kayyaggud hu pahding yun hi-gada. Ang-ang yu ma-lat emin hu pehpehding yu, ey kayyaggud hu kapannemnem idan edum ni tuu.
18 Ipahding yu kabaelan yun mekibi-biyag ni melinggep di emin ni tuu hedin mabalin. †
19 Kaegiegi, entan nisi tu ibleh hedin wada lawah ni impahding dan hi-gayu, tep ngenamung hi Apu Dios ni mengastigun hi-gada. Tep neitudek di ehel tu e kantuy "Hi-gak hu mengibleh niya mengastigu etan ni tuun wada lawah ni impahding tun hi-gayu." Huyya inhel Apu Dios. ‡

20 U-unnud tayu impatudek Apu Dios ni kantuy "Hedin wada tuun anggebe-hel dakeyu, ey pangan yu hedin neupa, niya idwasi yun innumen tu hedin na-wew. Tep hedin ippahding yu huyya, ey umbaing ni nengipahdingan tun lawah ni hi-gayu." §

---

* **12:8 12:8** [6-8] Ang-ang yu 1 Corinthians 12:4-11. † **12:18 12:18** James 3:18
‡ **12:19 12:19** Deut. 32:35 § **12:20 12:20** Proverbs 25:21-22

21 Hedin wada lawah ni pehpehding dan hi-gayu, ey entan
tu peapput hu nemnem yu, nem ipahding yu kayyaggud ma-
lat meapput hu lawah.

13

*Ya pengu-unnudan tayuddan ap-apu tayun kamangngun-
nud gubilnu*

1 Emin itsu ey mahapul ni u-unnuden tayudda hu ap-apun
kamangngunnud gubilnu, tep hi Apu Dios hu nengiha-ad
ni hi-gadad saad da niya hi-gatu nengidwat ni kelebbengan
dan man-ap-apu.
2 Et humman hu, hedin wada tuun tuka kehhinga ap-apud
gubilnu, ey heni hi Apu Dios hu kinehing tu, et humman hu
mekastigu.
3 Tep hedin kayyaggud hu elaw ni tuu, ey endi umhulun
ni bungngetan idan ap-apud gubilnu. Tep yadda etan lawah
daka pehpehding hu daka ibbungnget. Et humman hu, ya
kayyaggud ipahding yu et tettebalen dakeyun ap-apu.
4 U-unnud yudda tep hi-gada bega-en Apu Dios ni meng-
ingngunnun panyaggudan yu. Nem hedin ippahding yu
lawah, ey humman tekkutan yu, tep indawat Apu Dios hu
kelebbengan dan mengastigun tuun kamengippahding ni
lawah.
5 Et humman hu, mahapul ni u-unnuden tayudda, beken
ni gapu tep itsu kaumtakut ni kekastiguan tayu, nem gapu
tep inamta tayu e humman hu neiptek ni pehding ma-lat
melinggep hu nemnem.
6 Et mukun lebbeng tun mambeyyad itsun buwis idan ap-
apu, tep hi Apu Dios hu nemilin hi-gadan mengippaptek ni
ngunud gubilnu.
7 Et humman hu, mahapul ni beyyadan tayun emin hu
hipan mahapul ni mebeyyadan. Ey mahapul ni beyyadan
yu buwis yu, u-unnud yudda niya tettebal yudda etan
kametbal.

Yadda kayyaggud ni pehding di edum ni tuu

8 Hedin wada utang yu, ey bayadi yu, ma-lat endi yu
nemnemnemen. Nem wada hakey ni mahapul ni eleg tayu
lilliwwanan kenayun ni heni utang tayu, e mahapul ni man-
impipinhed itsun emin. Tep ya tuun pinheden tu edum tun
tuu, ey inu-unnud tun emin hu Tugun Apu Dios.
9 Tep hedin u-unnuden yu etan tugun ni kantuy pinheden
yu hu edum yun tuu, henin impeminhed yun annel yu, man
inu-unnud yun emin eyadda intugun Apu Dios, e kantuy:
Entan tu iebek hu ahwa yu, entan patey, entan panekew,
entan ameh ni limmun edum yu, niyadda edum ni intugun

tu, ey neihakkey di hakey ni tugun e kantuy pinheden hu sinakdul henin impeminhed ni annel.

10 Tep hedin pinheden tayu edum tayun tuu, ey eleg tayu ippahding hu lawah ni hi-gada. Et humman hu, hedin wada impeminhed tayun edum tayu, ey tayu kau-unnudan emin hu intugun Apu Dios ni hi-gatsu.

11 Beken ni humman ni ebuh pehding tayu, nem inamta tayu e mahapul ni pehding tayun emin kabaelan tayun mengu-unnud nan Apu Dios, tep nekemtang law pengingngunnuan tayun pengunnu tu. Tep kamangkedettengi law hu kehellakniban tayu, beken ni henin eman ni lallappu tun nengulugan tayu. Et humman hu, beken ni tayu pelinlinwannan. Eleg tayu iu-unnud di tuun mahiga e kaman-u-uggip anin ni wada ingngunu tu.

12 Heni kamangkewa-wa, e anggagannu law ni kawwalwal. Mukun mahapul ni dedkugen tayu hu lawah, ihhammad tayu hu tayu kapengullug, niya ipahding tayu kayyaggud ma-lat mandaddan itsun mekihhanggan Satanas. Et heni itsun sindalun nandaddan ni mekiggubbat e nanhappiyaw niya nan-ispadah.

13 Mahapul ni ya kayyaggud hu elaw tayu niya henin elaw ni newalwalan hu nemnem tu, tep beken law ni heni nangetan hu nemnem tayu. Et mukun mahapul ni issiked tayu law ni meki-emmuemmung idan tuun lawah daka pehpehding, issiked tayun mambutteng, niya beken itsun makibii winu makilaki. Entan pandedeppap yu niya entan kaemeh ni wadan edum yun tuu.

14 Nem ya kayyaggud ey iingngeh tayu elaw tayun Jesus Christo e Apu tayu. Ey entan tu u-unnud hu lawah ni pinhed ni neitu-wan yun lawah.

14

Ya eleg pemihhulin edum ni kamengullug

1 Hi-gayun kamengullug, abulut yudda etan tuun eleg maihammad hu daka pengullug ni neminhed ni meki-emmung ni hi-gayu. Nem entan pakihubeg yun hi-gada meippanggep etan ni daka ibbilang ni neiptek winu neipngil ni kapehding.

2 Henin kennen e hedin eleg maihammad hu kapengullug ni tuu, ey tuka kulluga e pi-yew hu pengihhiddaan ni detag, et ebuh hu kameitnem ni tuka ihhida. Nem hedin neihammad hu kapengullug ni tuu, ey tuka kennan emin hu kamekkan.

3 Nem anin ni hanniman, et entan tu pihul ida edum yu. Hi-gayuddan kamengngan ni emin ni kamekkan, ey entan

tudda pihul hu edum yun wada eleg da kenna. Hanniman
daman hi-gayun wada eleg da kenna e entan tudda pihul hu
kamengngan ni emin ni kamekkan, tep inebulut dakeyun
emin nan Apu Dios.
4 Hakey pay ey eleg mabalin ni hi-gatsu menghel ni lawah
edum ni hi-gatsu, ey kayyaggud hu edum, tep bega-en
dakeyun emin nan Apu Dios, et hi-gatu ngu ngenamung ni
menghel hedin neiptek winu neihalla kapehding ni hakey
ni tuu. Ey inamta tayu e hi Apu tayun hi Jesus Christo hu
memaddang idan tuu tu, ma-lat ya kayyaggud ipahding da.
5 Wadadda edum ni tuun kanday "Wada hu neputuk ni
aggew ni penaydayawan nan Apu Dios." Nem kan ni edum
ni tuu ey "Eleg, tep nan-iingeh ni emin hu aggew." Nem
beken humman ni yu panhahallaan, nem wada hakkeyey
ngenamung tun mannemnem ni pinhed tun penaydayawan
tun Apu Dios.
6 Nem entan tu nemnem e neipngil hu elaw da hedin
bimmaklang ida, tep ya etan tuun wada tuka pekeddukdul
ni aggew ni penaydayawan tun Apu Dios ey humman hu
aggew ni tuka penaydayawi. Hanniman dama etan ni
tuun tuka kennan emin kamekkan, tep humman ni tuka
pehpehding ey meideyyaw hi Apu Dios, tep hi-gatu tuka
pansalamatin nengidwatan tun nunman ni kennen. Anin
daman etan ni tuun wada eleg tu kennan kamekkan et
hi Apu Dios dama kameiddeyyaw, tep hi-gatu dama tuka
pansalamatin kennen tu.
7 Emin itsun kamengullug, anin ni yan nunyan ketaggu
tayu, niyallin ketteyyan tayu ey mahapul ni hi Apu Jesus
peamleng tayu, et beken ni ya annel tayu.
8 Tep ya gaputun mategu itsu ey keiddeyyawan Apu Jesus.
Ey anin ni mettey itsu et hi-gatu metlaing hu meiddeyyaw,
tep yad kad-an tu lawwan tayu. Et humman hu, anin ni
mategu itsu winu netey itsu et tuu daitsun Apu Jesus Christo.
9 Tep netey et metagwan ma-lat hi-gatu hu pan-ap-
apuddan mategu niyadda nangketey.
10 Et humman hu, beken ni nebabah hu tayu pengibbil-
lang ni edum tayun kamengullug e eleg tayudda pihhula.
Beken ni kayyaggud humman ni pehding, tep hakey alin
aggew ey um-ehneng itsullin emin di hinanggan Apu Dios
ma-lat mebistigal itsu. Et mahmahan tun hanhakkey ni hi-
gatsu hedin hipa hu impahpahding tayu. *
11 Neitudek dedan huyyad ehel Apu Dios e kantuy
"Hi-gak ni Dios ni wadan ingganah ey kangkuy: Makulug
e emin ali tuu ey mandukkun idad hinanggak ni

* **14:10 14:10** Ang-ang yu 2 Corinthians 5:10

menaydayaw ni hi-gak niya e-helen dalli e hi-gak hu
makulug ni Dios.” †
12 Em, wadalli hakkeyey mahapul ni e-helen tud hinanggan
Apu Dios emin hu impahpahding tun ketaggu tu.
13 Et humman hu, isiked tayun umpihupihul ni edum
tayun tuu, nem ya pehding tayu ey nemnem tayu ma-
lat beken itsun umhulun ni panliwwatan idan agi tayun
kamengullug.
14 Gapuh ni neiegian kun Apu Jesus ey inamtak e endi
kamepi-yew ni kennen. Nem hedin wada tuun tuka kulluga
e wada pi-yew ni kennen, ey makulug ni manliwwat hedin
kennen tu hu tuka pi-yewa.
15 Hedin kebahbahan ni kapengullug ni edum tayu hu
pengngannan yu etan ni kantuy pi-yew, nem yuka kenna,
ey humman keang-angan tun endi impeminhed yun agi yu.
Et humman hu, helipat-i tayu et beken ni ya kennen hu
memahbah ni kapengullug idan agi tayun ingkatey daman
Jesus Christo hu panyaggudan da.
16 Anin ni inamta yu e beken ni panliwwatan hu ippahd-
ing yu, ey heballi entan tu ipahding hedin wada kamenghel
ni lawah humman.
17 Tep hi-gatsun neila-kam di kapan-ap-apuin Apu Dios ey
beken ni ya tayu kakenna niya kainnuma hu importanteh,
nem ya kumaddan hu kakinayyaggud ni elaw, ya linggep
niya amleng tayun kamelpun Ispirituh Apu Dios.
18 Hedin henin nunya hu pehding tayun mengu-unnud
nan Jesus Christo, ey peamleng tayu hi Apu Dios niya
tettebalen daitsun edum ni tuu.
19 Et humman hu, ya mengippelinggep ni hi-gatsu ni ya
mengihhammad ni kapengullug ni edum tayu hu ipahding
tayu.
20 Anin ni inamta tayu e dammutun kennen hu hipan
kamekkan, et entan tu ekan hedin humman memahbah ni
kayyaggud ni impahding Apu Dios idan agi tayu. Ma-nu
tep em, endi hu pi-yew ni kamekkan, nem lawah hedin
kennen tayu hu kapi-yewan edum ni agi tayu, et humman
hu umhulun ni panliwwatan tu.
21 Heballi ew entan ekan yun detag, entan inum yun
kaumbuteng niya entan tu ipahding hu hipan kaumhulun
ni kapanliwwasin agi tayun kamengullug.
22 Nem hedin muka kulluga e beken ni liwat hu muka
pehpehding, ey wadan hi-gam. Ngenamung kayun Apu Dios
ni nengamtan nunman. Tep man-am-amleng etan tuun eleg
mandinwa etan di tuka pehding, tep kamedinnel e neiptek
humman ni impahding tu.

† **14:11 14:11** Isaiah 45:23

23 Nem ya tuun kamandinwa hedin kayyaggud winu
lawah hu pengngannan tu etan ni mekkan, ey heballi eleg
tu kenna, tep manliwwat nan Apu Dios hedin kennen tu.
Tep ya nengannan tu ey eleg maipuun di tuka pengullug.
Em, manliwwat hu tuu hedin ippahding tu hu tuka kullugan
neihalla.

15

Ya pengippeamlengan ni edum ni kamengullug

1 Hi-gatsun nehammad hu tuka pengullug ey mahapul ni
ennusan tayun baddangan ida etan edum ni tuun kulang
daka pengullug, et beken ni ya panyaggudan tayun ebuh
hu nemnemen tayu.

2 Emin itsu ey mahapul ni peamleng tayu hu edum tayu,
hedin humman panyaggudan da, ma-lat maihammad hu
pengullug da.

3 Tep hanniman impahding Christo e eleg tu peamleng
hu annel tu. Humman hu inamnuan etan ni impatudek
Apu Dios ni meippanggep ni hi-gatu e kantuy "Hi-gak hu
neilawwan ni pihul idan tuun hi-gam e Apu Dios." *

4 Huyya keang-angan tu e emin impatudek Apu Dios ni
nunman ey neitudek ma-lat pan-adalan tayu niya ma-lat
maihammad hu dinel tayun hi-gatu. Tep ya impatudek tu
hu kaumbaddang ni hi-gatsun mengan-anus ni ligat tayu,
niya mengippetuled ni hi-gatsun mengitultuluy ni mengu-
unnud ni hi-gatu.

5 Ya dasal kun Apu Dios e kakelpuin kabaelan tayun
mengan-anus idan ligat tayu niya mengihhammad ni tayu
kapengullug ni hi-gatu ma-lat eleg itsu medismayah ey
baddangan dakeyu ma-lat melinggep hu pekibi-biyagan yun
pengu-unnudan yun elaw Jesus Christo.

6 Huyya pinhed kun pehding yu ma-lat emin kayu ey man-
uunnud hu yuka penaydayaw nan Apu Dios e Aman Jesus
Christo e Apu tayu.

Ya pehding ni pandeyyaw nan Apu Dios

7 Et humman hu, pan-in-aabulut kayu henin nengabulu-
tan dakeyun Jesus Christo ma-lat kaideyawan Apu Dios.

8 Tep inamta yu e immali hi Christo eyad puyek et mam-
balin ni bega-en idan Jews ma-lat amtaen da e immamnu
law hu impakulug lan Apu Dios idan aammed da.

9 Ya hakey pay ni gaputun inlian Christo eyad puyek ey
ma-lat wada dama inna-nuddan Gentiles ni menaydayaw
daman Apu Dios tep ya hemek tun hi-gada. Huyya
inamnuan ni neitudek dedan di ehel Apu Dios e kantuy

* **15:3 15:3** Psalm 69:9

"Meki-dummak idan Gentiles ni menaydayaw ni hi-gam e
Apu Dios. Ey i-ena-appeh ku hu penaydayaw kun hi-
gam." †
10 Wada pay impatudek Apu Dios e kantuy "Hi-gayun
Gentiles, ey pakiam-amleng kayuddan pinilin Apu Dios ni
tuu tu." ‡
11 Ya hakey pay ni neitudek ey kantuy "Emin kayun Gentiles,
ey daydayaw yu hi Apu Dios. Em, emin kayun tutu-ud
puyek, ey pan-a-appeh kayun penaydayaw yun hi-gatu." §
12 Wada dama intudek lan Isaiah ni meippanggep nunya
e kantuy "Wadalli lakin mei-ungngan melpud helag Jesse,
et hi-gatulli pan-ap-apun emin ni Gentiles niya hi-gatullin
ebuh hu iddinel dan menellaknib ni hi-gada." *

13 Et humman hu, nakka iddasal nan Apu Dios, e
neipuunan ni tayu kanamnamahan kehellakniban tayu ma-
lat peamleng dakeyu, pelinggep dakeyu gapuh ni yuka
pengullug niya ma-lat ihammad tu dinel yun hi-gatu, gapuh
ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-gatsu.

Ya ngunun Paul ni indawat Apu Dios

14 Kaegiegi, nakka medinnel e eleg kayu mangkulang ni
kakinayyaggud yu niya dakel law inamta yun meippanggep
nan Jesus Christo et dammutun manhintutugun kayu.
15 Nem anin ni hanniman ey wada tuled kun nengitudek
ni pinhed kun penemnem ni hi-gayu. Ey wada tuled kun
nanghel nunya, tep hi Apu Dios e kabbabbal hu nengidwat
eyan ngunuk
16 ni an mantuttudduddan Gentiles tep bega-en tuwak nan
Apu Jesus Christo. Heni-ak padin mengippeamtan hi-gada
meippanggep ni penellakniban Apu Dios ni tutu-u, ma-lat
hedin kullugen da, man hi-gada hu ebbuluten tun mei-appit
ni hi-gatu gapuh ni baddang ni Ispirituh tu.
17 Ey gapu tep binaddangan tuwak nan Jesus Christo ey
nakka man-am-amleng eyad kapengunnun Apu Dios ni hi-
gak.
18 Endi edum ni nak e-ehhelen nem ebuh hu baddang
Christo ni hi-gak ma-lat mangulug ida Gentiles ni hi-gatu
gapuh ni intuttudduk ni hi-gada niya impahpahding ku.
19 Nengulug ida pay tep yadda miracles ni impahding
ku. Kinabaelan kun nengipahding idan nunya gapuh ni et-
eteng ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios. Et yad emin di
linawwan ku ey intuttudduk hu impahding Jesus Christo

† **15:9 15:9** Ang-ang yu 2 Samuel 22:50 et ya Psalm 18:49 ‡ **15:10 15:10** Deut. 32:43a § **15:11 15:11** Psalm 117:1 * **15:12 15:12** Isaiah 11:10

ni panyaggudan ni tuu, neipalpud Jerusalem ingganah di Illiricum.
20 Tep ya pinhed ku dedan ey peamtak hu meippanggep
nan Jesus Christo idad tutu-un eleg ni mengamtan hi-gatu,
tep hedin umlawwak mewan ni an mantuttudduddad tutu-
un nangngel law ni meippanggep ni hi-gatu ey heni-ak
beken ni apostle e nak hek-ilen hu edum di ngunu da.
21 Hanniman hu impahding ku ma-lat peamnuk etan
neitudek ni kantuy
"Yadda eleg mengamta niya eleg mangngel meippanggep ni
hi-gatu hu an pantuttudduan ma-lat amtaen da niya
ma-lat awatan da elaw tu." †

Ya nannemneman Paul ni tu penang-angan idan kamengullug di Rome

22 Netenaktakkak ni um-alid tan tep nak nantuttuddud
edum ni bebley.
23 Nem yan nunyan negibbuh law ngunuk deya, ey
dammutun um-ali-ak ditan, tep nebayag dedan ni pinhed
kun um-ali.
24 Nakka nemnemneman manda-guh ditan ni nekemtang
ni lawwan kud Spain, et hedin dammutu, ey baddangi
yuwak ni lawwan kudman.
25 Nem yan nunya, ey umlawwak nid Jerusalem ni
mengillaw eyan meibbaddang idan kamengullug diman.
26 Tep ninemnem idan kamengullug di Macedonia niyad
Greece ni um-idwat ni ibaddang daddan newetwet ni Jews
ni kamengullug di Jerusalem.
27 Ida kaman-am-amleng ni mengippahding nunya, tep
daka nemnemnema, e et-eteng hu utang daddan Jews, tep
hi-gadan Jews ni kamengullug hu nengituttuddun pehding
dan meilla-kam di impahding Jesus Christo ni panyaggudan
ni tuu.
28 Hedin negibbuh ni indawat ku huyyan pihhuh idan
Jews ni inemung idan Gentiles, ey iddalan kuladtan ni an
menang-ang ni hi-gayun lawwan kud Spain.
29 Nakka medinnel e yan ellian kudtan, ey baddangan
tuwak nan Jesus Christo ma-lat baddangan dakeyud keih-
hammadan ni yuka pengullug.

30 Ey e-helen kun hi-gayuddan agik, e gapuh ni tayu
kapengullug nan Jesus Christo e Apu tayu niya gapuh ni
impeminhed tayun indawat ni Ispirituh Apu Dios ni hi-
gatsu, ey ibbagak anhan ni hi-gayu e idasali yuwak ma-lat
baddangan tuwak Apu Dios di ngunuk,

† **15:21 15:21** Isaiah 52:15

31 niya ma-lat meihwangngak di kanenemnemaddan eleg
mengullug di Judea ni pehding dan hi-gak. Ey ma-lat yadda
kamengullug nan Apu Dios di Jerusalem ey ebbuluten da
eya pihhuh ni illaw kun hi-gada.
32 Et hedin i-abulut Apu Dios, ey man-am-amlengngak ni
um-alid tan ni mekiam-amleng ni hi-gayu.
33 Ya nakka iddasal ey hi Apu Dios, e kakelpuin linggep
hu kenayun ni wadan hi-gayun emin. Amen.

16

Ya nanggillig ni intugun Paul idan tuud Rome.

1 Hi Phoebe e agi tayun biin kaumbabbaddang idan
kamengullug di Cenchrea ey ittelad tan.
2 Abulut yun pan-eggi yu henin yuka pengebbulutin edum
ni kamengullug nan Apu Jesus Christo, tep humman hu
kayyaggud ni kapehding idan tuun Apu Dios. Et hedin wada
mahapul tu, ey baddangi yu, tep binenaddangan tu dakel ni
tuu. Anin numan ni hi-gak et binenaddangan tuwak.
3 Ey pinhed kun peamta yud Priscila nan hi Aquila e nak
ida kanenemnema. Hi-gada numan hu impan-edum kun
nangngunun impangunun Jesus Christo ni hi-gak.
4 Impeladdan da biyag da tep ya panyaggudan ku. Et-
eteng nakka pansalamatin hi-gada. Anin idan Gentiles ni
kamengullug et ida kamansalamat daman hi-gada.
5 Ehel yudda daman kamengullug ni kameemmuemmung
di baley da, e nak ida kanenemnema.

Ey ehel yun Epenetus e gayyum kun nakappinhed ku, e
nak dama kanenemnema. Hi-gatu hu nemangulun iAsia ni
nengulug nan hi Jesus Christo.
6 Anin daman hi Maria e nekililligat ni nengipeamtaan
tun hi-gayun meippanggep nan Jesus, et ehel yu e nak dama
kanenemnema.
7 Ey ehel yu damad Andronikus nan hi Junias e nak
ida kanenemnema. Jews ida dama, henin hi-gak niya
nekikelabut daddan hi-gak ni nunman. Ey anin idan
apostles et daka tetbaladda. Hi-gada pay hu nemangulun
nengulug nan Jesus Christo, nem hi-gak.
8 Ehel yu damaddan eyan ngeddanen ku e nak ida
kanenemnema: hi Ampliatus e gayyum kun neiegin nan hi
Jesus Christo,
9 hi Urbanus e bimmenaddang ni hi-gamid ngunun
Christo, hi Stachys e nakappinhed ku,
10 hi Apelles e impeang-ang tu numan hu tuka pengullug
nan Jesus, yadda pamilyah nan Aristubulus,

11 hi Herodion e edum kun Jew, niyadda dama kamengullug di baley Narcissus.
12 Ey ehel yu e nak dama kanenemnemadda etan mahlun mansilbin Apu Jesus, e di Tryphaena nan Tryphosa, et hi Persis e gayyum kun peteg e mahlu daman mansilbin Apu tayu,
13 hi Rufus e mahlu daman mansilbin Apu tayu, et hi inetu e tuwak numan kaibbilang ni u-ungnga tu,
14 hi Asinkeritus, hi Pehlegon, hi Hermes, hi Patrobas, hi Hermas niyadda etan edum dadtan ni kamengullug,
15 hi Pilologus, hi Julia, hi Nereus niya etan agi tun bii, hi Olimpas niyadda edum dadtan ni kamengullug.
16 Hedin meemmung kayun mandeyyaw nan Apu Dios, ey peang-ang yu hu yuka pan-impipinhedi. Emin ida kamengullug di deyan kameemmuemmung ni kamandaydayaw nan Jesus Christo, ey kanday dakeyu kanenemnema.
17 Kaegiegi, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Helipati yu et eleg kayu mekidagdagyum ida etan ni tuun kaumhuhulun ni kegennedwaan yu, e kamemahbah ni yuka pengullug. Daka kehhinga hu kameituttuddun meippanggep nan Jesus Christo ni neituttuddun hi-gayu.
18 Yadda tuun hanniman hu elaw da ey beken ni hi Apu tayu e hi Jesus Christo hu daka u-unnuda, nem ya panyaggudan dan ebuh hu daka nenemnema. Kayyaggud ni peteg daka penappihappit ma-lat haulen dadda etan nelakah ni mehe-ul.
19 Nandingngel hu yuka pengu-unnudin Jesus, et mukun nakka man-am-amleng tep hi-gayu. Pinhed kun peingha yun mengippahding ni kayyaggud, et beken ni ya lawah hu ipenahding yu.
20 Et hi Apu Dios e kakelpuin linggep hu memaddang ni hi-gayu ma-lat anggegannu ey apputen yu hi Satanas. Ya nakka iddasal ey mewedda hu binabbal Apu Jesus Christo ni hi-gayu.
21 Hi Timothy e kamekingungngunnun hi-gak ey kantuy dakeyu kanemnemnema. Hanniman damad Lucius, hi Jason et hi Sosipater e edum kun Jews.
22 Anin hi-gak e hi Tertius e nengipetudekan Paul eyan tudek ey nak dama kae-hela e dakeyu kenenemneman emin, tep hi-gak dama hu hakey ni kamengullug nan Apu Jesus.
23 Kan Geyus ey dakeyu dama kanenemneman emin. Higatu kambaley ni nakka panha-adi niya yadya kakeemmuemmungin edum tayun kamengullug.
24 (Nakka iddasal e meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan Jesus Christo e Apu tayu. Amen.)

25 Daydayaw tayu hi Apu Dios, tep kabaelan tun mengi-
hhammad ni yuka pengullug nan Jesus Christo e neipuun
di intuttudduk mippanggep ni neteyyan tun panyaggudan
tayu. Huyyan neituttuddu ey eleg meamtan lan nunman.
26 Nem ya law nunya ey impeamtan Apu Dios, et
dammutu law ni han-awat tayudda hu impatudek tuddan
prophets tun nunman. Et yan nunya ey hi Apu Dios
e endi laputu niya endi pappeg tu hu nengipanghel ni
mahapul ni meituttuddu idan tutu-ud kebebbebley di puyek
hu meippanggep ni hi-gatu ma-lat mangulug ida niya ma-lat
u-unnuden da.
27 Hi Apu Dios ni ebuh hu makulug ni nengamtan emin
ey hi-gatu hu daydayaw tayun ingganah tep ya impahding
Jesus Christo. Amen.

Ya Nemangulun Tudek Paul idan Kamengullug di Corinth

1 Hi-gak e hi Paul et hi Sostenes e agi tayun kamengullug
hu nengitudek ni nunya. Hi-gak ey pinutuk tuwak Apu Dios
ni pan-apostle nan Jesus Christo.
2 Huyya tudek min hi-gayun kamengullug di Corinth
ni pinilin Apu Dios ni tuu tu. Binendisyonan dakeyu et
ibilang dakeyun kayyaggud gapuh ni nengulugan yun Jesus
Christo, heniddan emin ni kamengullug di kebebbebley ni
kamenaydayaw nan Jesus Christo e Apu tayun emin.

Ya et-eteng ni baddang Apu Dios idan kamengullug di Corinth
(Ephesians 1:3-14)

3 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu
tayu.
4 Nakka mansalamat ni kenayun nan Apu Dios tep ya
binabbal tun hi-gayu gapuh ni neiegian yun Jesus Christo.
5 Tep gapuh ni neiegian yun hi-gatu ey et-eteng law hu
kabaelan yu et yu law kaewwasi hu elaw tu niya nelaing
kayu law ni mengituttuddun meippanggep ni hi-gatu.
6 Ey nebaliwan law ni kayyaggud hu elaw yu, tep kinulug
yu hu intuttudduk ni meippanggep nan Christo.
7 Et humman hu, nakka medinnel e endi yu pangkullan-
gan ni kabaelan yun nalpun Apu Dios eyan tayu kapene-
hheggedin ellian Jesus Christo e Apu tayu.
8 Hi-gatu mengihhammad ni yuka pengullug ma-lat endilli
hu bahul yun hemmaken tun kedettengan alin etan ni
aggew ni ellian tun menuwet ni tuu.
9 Hi Apu Dios hu kameiddinnel ni mengippahding ni emin
nunya, tep emin hu tuka e-hela ey tuka ippahding. Ey hi-
gatu hu nemutuk ni hi-gayun meki-eggin U-ungnga tu e hi
Jesus Christo e Apu tayu.

Ya kapanhahallaiddan kamengullug di Corinth

10 Hi-gayun kaegiegi, dengel yu anhan eya e-helen kun
tugun Apu tayu e hi Jesus Christo. Mahapul ni kayyaggud
hu pandadagyuman yu ma-lat eleg kayu magenadwa, nem
man-uunnud kayun mengu-unnud nan Apu Dios.
11 Nakka pan-ittugun huyya, tep indaddatteng idan
nalpud baley di Cloe e wadadda kunun hi-gayun kaegiegi
hu kamantututut.

12 Tep wadadda kunu edum ni hi-gayun kanday hi-gak
e hi Paul hu daka u-unnuda. Yadda edum ey kanday hi
Apolos, yadda edum ey kanday hi Peter, ey wadadda edum
ni kanday hedin hi-gada kunu ngu, man hi Jesus Christo hu
daka u-unnuda.
13 Lawah huttan ni yuka pehpehding. Kaw dammutun
gennedwaen hi Jesus Christo? Kaw hi-gak e hi Paul hu
neipetak di krus tep ya panyaggudan yu? Kaw yad ngadan
ku nebenyagan yu? Beken, tep hi Jesus Christo.
14 Kayyaggud ew et endi edum ni nak binenyagan ni hi-
gayu, nem ebuh di Kerispus nan hi Geyus.
15 Tep gullat na-mu et nema-man wadadda edum ni
mengippahhiyya e hi-gak hu nemenyag ni hi-gada.
16 Ay em tu-wa, binenyagan ku dama hi Stepanas et yadda
pamilyah tu, nem endi law edum ni nakka nemnemneman
binenyagan ku.
17 Tep beken hu memenyag ni impangunun Jesus ni hi-
gak, nem ya an mantuttuddun meippanggep ni impahding
tun panyaggudan ni tuu. Ey eleg meippuun di kinelaing kun
umhapit hu nakka penuttuddu, ma-lat beken humman hu
gaputun pengullugan ni tuu et tawwey kumedek law etan
kameituttuddun meippanggep ni neteyyan Jesus di krus.

Ya neteyyan Jesus hu keang-angan ni kabaelan niya kalinaing Apu Dios

18 Yadda etan umlaw alid impiernoh e kalawwin
kamekastigu, ey kanday endi silbin etan ni kameituttuddun
meippanggep ni neteyyan Jesus di krus ni panyaggudan
idan neliwtan. Nem hi-gatsun kamengullug ni mehelakni-
ban, ey amta tayu e huyyan kameituttuddu hu mengip-
peamtan kabaelan Apu Dios ni menellaknib ni tuu.
19 Makulug huyya, tep kan dedan Apu Dios di neitudek
ni ehel tu ey "Pambalin kun endi silbitu hu nemnem
idan kameibbillang ni nenemneman ey pambalin kun endi
silbitu hu kalinaing idan nangkelaing." *
20 Attu kaya mewan hu kalinaing idan kandan nangken-
emneman, yadda eta-gey adal da, niyadda nangkelaing ni
umhapit meippanggep ni elaw ni biyag ni nunya ey? Eleg
ida meibbillang, tep impeang-ang Apu Dios e endi silbin
kalinaing da.
21 Tep gapuh ni kalinaing Apu Dios ey ninemnem tun eleg
mabalin ni amtaen ni tuu hi-gatu meippuun di kalinaing da.
Nem ya pinhed tu ey hellakniban tun emin ida kamengullug
meippuun di mika ituttuddu e humman hu kan idan edum
ni endi silbitu.

* **1:19 1:19** Isaiah 29:14

22 Em, tep hedin yadda Jews ey mahapul ni wada ang-
angen dan miracles ni han ida nengulug. Ey hedin yadda
dama Greek ey ya daka kullugan ebuh ey ya kaebbulutan
kalinaing da.
23 Et mukun hedin mika ituttuddu hu meippanggep ni
neteyyan Jesus di krus, ey anggebe-hel idan Jews ey yadda
dama Greek ey kanday endi silbitu.
24 Nem hi-gatsun pinutuk Apu Dios ni pantu-u tu, Jew
winu Gentile, ey tayu kakulluga e ya neteyyan Jesus di krus
hu keang-angan tun et-eteng hu kabaelan niya kalinaing
Apu Dios ni menellaknib ni hi-gatsu.
25 Tep huyyan kan idan tuun endi silbi tun ninemnem Apu
Dios ni kehellakniban tayu, ey endi tu kei-ingngehan, tep
kedukdul ni peteg nem ya kalinaing ni tuu. Ey ya mewan
hu kandan kapuy hi Apu Dios tep netey hi Jesus di krus, ey
humman anhan law hu keang-angan ni et-eteng ni kabaelan
tun endi tu kei-ingngehan.
26 Nemnem yun kaegiegi, e yan nemilian dakeyun Apu
Dios ni tuu tu ey kunan ni hi-gayu hu kedangyan, winu
nelaing, winu nan-adal.
27 Nem hi Apu Dios, ey pinili tudda hu tuun endi bilang
da ma-lat mebabba-ingan ida etan tuun kanday nelaing ida.
Ey pinutuk tudda endi kabaelan da, ma-lat mebabba-ingan
ida hu eta-gey saad da.
28 Pinutuk tudda hu endi bilang tun kapihhulan edum
da ma-lat peamta tu e endi bilang idan kamengiddinnel ni
kabaelan da eyad puyek.
29 Huyyadda impahding Apu Dios ma-lat endin hekey hu
mampahhiyyad hinangga tu.
30 Yan nengulugan tayu hu nengidagyuman Apu Dios
ni hi-gatsun Jesus Christo. Intu-dak tu eyad puyek et
matey di krus ma-lat mawedan hi-gatsu hu kalinaing ni
pengamtaan tayun hi-gatu. Et ibilang daitsun kayyaggud
ni neneklaan Jesus Christo ni nehellakniban tayud liwat et
ieng-eng daitsun hi-gatu.
31 Et mukun wada neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy “Ya
tuun pinhed tun mampahhiyya ey ya impahding ni Ap-apu
tayu hu ipahhiyya tu e beken ni ya annel tu.” †

2

Ya tayu kapengullug ey neipuun di kabaelan Apu Dios,
beken di kalinaing ni tuu

† **1:31 1:31** Jeremiah 9:24

1 Yan laputun illian kud kad-an yun kaegiegin nak
nengituttudduan ni elaw Apu Dios ey eggak ihepit di henin
kapanhahhapit ni nelaing ni umhapit.
2 Tep ya ninemnem kun peamtan hi-gayu ey ebuh hu
meippanggep nan Jesus Christo et ya neteyyan tud krus.
3 Yan inlian kun mantututtun hi-gayu, ey nakka umkak-
aguh tep endi dinel kud annel ku et nakka umgeneygey, tep
inamtak e kulang hu kabaelan kun mantuttuddu.
4 Nelakah ni neawatan yu hu intuttudduk ni hi-gayu, et
mangulug kayu gapuh ni et-eteng ni kabaelan ni Ispirituh
Apu Dios, anin ni beken ni henin kapan-e-ehhel ni mahepit
hu nenuttudduk ni hi-gayu.
5 Et humman hu, ya yuka pengullug ey eleg maipuun di
kalinaing winu adal ni tuu, nem yad et-eteng ni kabaelan
Apu Dios.

Ya planuh niya kalinaing Apu Dios

6-7 Gaway tep hedin yadda neihammad hu daka pengullug
hu nakka tuttuddui, man henin kapantuttuddun nelaing
hu nakka penuttudun hi-gada. Ey neipuun di kalinaing
Apu Dios, beken ni kalinaing ni tuu eyad puyek niya
beken ni neipuun di kelebbengan idan kaman-ap-apun
kamepappeg hu daka pan-ap-apui. Ya nakka ituttuddu ey
meippanggep ni kalinaing tun namplanuh ni keiddeyyawan
tayulli. Implanuh tu dedan huyya et han maweda emin eya
wadan nunya, nem yan nunyan ebuh hu nengipeamtaan tu.
8 Nem endiddan aap-apun nunya hu nengamtan nunyan
planuh Apu Dios, tep gullat ni inamta da et eleg da et
paipetak di krus etan kamedeyyaw ni Ap-apu.
9 Humman hu keibbellinan ni neitudek ni ehel Apu
Dios e kantuy "Endi hakey ni an nenang-ang, winu an
nangngel, winu an nannemnem ni implanuh Apu Dios ni
panyaggudan idan neminhed ni hi-gatu." *
10 Nem hi-gatsun kamengullug hu nengipeamtaan ni
Ispirituh Apu Dios ni nunman ni planuh tu, tep hi-gatu
nengamtan emin, anin hipan wadad nemnem Apu Dios.
11 Ya tuu ey hi-gatun ebuh hu nengamtan wadad nemnem
tu, beken ni neala ey inamtan edum ni tuu humman ni
wadad nemnem tu. Et nema-ma ngu hu nemnem Apu Dios
e ya Ispirituh tun ebuh hu nengamta.
12 Ey mukun newadan hi-gatsun kamengullug hu Ispirituh
Apu Dios, et humman hu, eleg tayu u-unnuda kalinaing
niya kapannemnem idan eleg mengullug, ey ma-lat awatan
tayun emin hu baddang tun hi-gatsu tep ya hemek tu.

* **2:9 2:9** Isaiah 64:4

13 Et humman hu, yadda eya mika ituttuddu ey nalpun
Ispirituh Apu Dios, beken ni nalpud kalinaing ni tuu. Ey
yadda tutu-un wada Ispirituh Apu Dios ni hi-gada hu mika
pengituttudduin elaw Apu Dios.
14 Nem ya etan tuun eleg mangulug nan Jesus ey endi
Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu, et eleg tu ebbuluta hu
kameituttuddun kamelpun Ispirituh Apu Dios. Em, tep
eleg tu ibbilang ida humman ey eleg tu ewwasidda huyyan
kameituttuddu tep endi Ispirituh Apu Dios ni hi-gatun
mengippeewwat.
15 Ya etan tuun wada hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu
ey inamta tu hu kayyaggud niya beken ni kayyaggud, nem
yadda etan tuun endi hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gada
tep eleg ida mengullug ey eleg da ewwasi hu elaw niya
kapannemnem etan ni tuun wada hu Ispirituh Apu Dios ni
hi-gatu.
16 Wada neitudek ni inhel Apu Dios e kantuy "Endi
nengamtan nemnem Apu Dios, et humman hu, eleg mabalin
ni wada an menuttuddun hi-gatu." † Nem hi-gatsun
kamengullug ey henin kapannemnem nan Jesus hu tayu
kapannemnem.

3

Ya kakulang ni kapengullug idan tuud Corinth

1 Kaegiegi, yan eman ni nantuttudduan kun hi-gayu ey
eggak ituttuddu hu neligat, nem inlapuk ni intuttuddu
nelakah ma-lat awatan yu. Tep heni kayu geggellang, tep
eleg ni maihammad hu yuka pengullug nan Jesus Christo.
2 Et mukun ya intuttudduk ey ya nelakah yun ewwatan,
e kamei-ellig di gatas ni kainnuman gelang e nelakah ni
meekmun. Tep inamtak e gullat ni ya neligat hu ituttudduk
e kamei-ellig di mekelhin kennen ni kakennan nehiken ey
eleg yu han-awat. Ya kakulugan tu ey anin yan nunya, et
eleg yu ni han-awat hu neligat ni kameituttuddu, tep eleg
ni maihammad hu yuka pengullug.
3 Ka-immatun di yuka pehpehding e nanengtun ya pinhed
ni annel yu hu yuka u-unnuda, e henin elaw idan eleg
mangulug nan Jesus hu elaw yu, e kayu kaman-in-aameh
niya kayu kamantututut.
4 Wada hakkeyey kamampahhiyyan kantuy hi Apolos
winu hi-gak hu tuka u-unnuda et huyyan yuka pehding hu
keang-angan tu e heni kayu damengu eleg mangulug.

Hi Apu Dios hu daydayawen, beken ida bega-en tu

† **2:16 2:16** Isaiah 40:13

5 Kaw hipa dedan hu deyyawen? Kaw hi-gak? Kaw hi
Apollos? Beken, tep bega-en dakemin ebuh nan Apu Dios ni
nantuttuddun hi-gayu ma-lat mangulug kayun Jesus. Wada
hakkey ni hi-gami ey mika ippahding hu ngunun indawat
Apu Dios ni hi-gami.
6 Hi-gak hu kamei-ellig di nantanem, tep hi-gak hu
nemangulun nantuttuddun hi-gayun meippanggep nan Apu
Dios. Hi Apolos hu kamei-ellig ni nenaddannum etan ni
intanem ku, tep hi-gatu hu nengituluy ni nantuttuddun hi-
gayun meippanggep nan Apu Dios. Nem hi Apu Dios hu
kamei-ellig ni nengipatmel, tep hi-gatu hu nengidwat ni
yuka pengullug.
7 Beken ni ya etan nengitnem winu ya etan nenaddannum
hu importanteh, nem hi Apu Dios, tep hi-gatu hu kamengip-
patmel.
8 Endi an nambaklangan etan ni nengitnem et ya etan
nenaddannum. Hi Apu Dios hu ngenamung ni mengidwat
ni gun-uden da meippuun di ingngunu da.
9 Mika pambaddangin Apolos hu impangunun Apu Dios
ni hi-gami. Ey kayu kamei-ellig ni payew Apu Dios ni mika
pangngunnui.
Kayu kamei-ellig ni baley Apu Dios.
10-11 Gapuh ni kabaelan kun indawat Apu Dios ey heni
inhammad kun ingkapya hu sinuunan ni baley tun henin
impahding ni nelaing ni mengapyan baley. Ey yan nunya
ey wadadda nengilepun kamampemehwat diman, nem
mahapul ni hellipat-an da hu ikkapya da niya pehding dan
memehwat. Huyyaddan kamampemehwat hu neieligan
idan kamantuttuddun meippanggep nan Jesus Christo e
mahapul ni endi edum ni ituttuddu da e hi-gatun ebuh, tep
hi-gatu kamei-ellig di nehammad ni sinuunan ni baley.
12-13 Hi-gatsun kamengullug hu neieligan idan kamam-
pemehwat ni baley e wadadda kamengikkapyad sinuunan
tun balituk, ya silber, niya nenginan batu. Nem wadadda
edum ni kamengikkapyan keyew niya gulun. Nem hakey
alin aggew ni ellian Jesus Christo ni panhuwetan tun tuu,
ey meamtalli hedin hipa inusal dan nengapya. Henilli
meeppuyan hu binehwat dan baley et meang-ang hedin
hipa eleg megihheb hu ingkapya tu. *
14 Yalli etan eleg megihheb hu ingkapya tu ey wadalli gun-
uden tu.
15 Yalli etan megihheb hu ingkapya tu ey endi tu ellan ni
gun-uden tu, nem mehellakniban alin ebuh e heni etan ni

* **3:12-13 3:12-13** Huyya keiddingpatan ni panhuwetan alin Jesus Christo idan kamengullug hedin kayyaggud winu lawah hu kinapkapya da.

tuun neukat di kamangkelgab ni baley, e endi tu in-ukat ni
hipan wadad bawang ni baley.
16 Kaw eleg yu amta e hi-gatsun kamengullug hu tempol
Apu Dios tep wadan hi-gatsu hu Ispirituh tu? Inamtak et
inamta yu huyya.
17 Et humman hu, hedin wada memahbah ni tempol
Apu Dios, ey bahbahen ali daman Apu Dios humman ni
tuu. Tep kakkayyaggud ni peteg hu tuka penang-ang ni
tempol tun panha-adan tu ey hi-gatsun kamengullug hu
kamengeddanin tempol tu.
18 Entan kaheul yu, tep hedin iddinel yud kalinaing ni
tuu, man endi silbitu. Ya tuun tuka iddinel di kalinaing tu e
humman hu kaibbilang ni tuun ustuh ni kalinaing ey heballi
iwwalleng tu humman ni tuka pannemnem et hi Apu Dios
ni ebuh hu iddinel tu, anin ni kan idan tutu-uy endi inamta
tu.
19 Tep ya kalinaing ni tuu ey endin hekey silbi tun Apu
Dios. Huyya hu kantu etan di neitudek ni ehel tu.
"Ya tuun tuka ididdinel ni ebuh di kalinaing tu ey pambalin
Apu Dios hu kalinaing tun kehe-ulan tu kumedek." †
20 Wada mewan hakey ni impatudek tun kantuy "Inamtan
Apu Dios e endi silbin kapannemnem idan nangkelaing ni
tuu." ‡
21 Et humman hu, entan tu ipahhiyya hu kalinaing ni hipan
kamantuttuddun hi-gayu. Hi Apu Dios ni ebuh hu pandineli
yu, tep hi-gatu hu kakelpuin emin ni mahapul yu.
22 Anin ni hi-gami, hi-gak, hi Apolos ni hi Peter et iyyadya
kami tep intu-dak dakemin Apu Dios ni an memaddang
ni hi-gayu. Ya eya puyek ey lintun Apu Dios ma-lat
wada panha-adan tayu. Ey indawat tu dama biyag yu.
Ya pambalinan ni emin, anin ya katey niya emin ni
kamekapkapyan nunya et ya hipan mekapkapyallin hakey
ni aggew ey panyaggudan yun emin ida humman,
23 tep tuu dakeyun Apu Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios.

4

Ya kapengibbillangin Apu Dios ni elaw tayun kamengullug

1 Et humman hu, ya pinhed ku ey ibilang dakemin bega-
en Jesus Christo ni neidinel ni mengituttuddu etan ni eleg
peamtan Apu Dios ni nunman ingganah nunya.
2 Ya bega-en, ey mahapul ni u-unnuden tuka e-helan kan
bega-en ni hi-gatun pehding tu.
3 Hi Apu Dios hu kan bega-en ni hi-gak et mukun
beken ni importanteh ni hi-gak hu yuka pannemnem winu

† **3:19 3:19** Job 5:13 ‡ **3:20 3:20** Psalm 94:11

kapannemnem ni tuu meippanggep ni nakka pehding ni ngunuk. Anin hi-gak et eleg mabalin ni nak e-helen e nakka meiddinnel winu eleg.

4 Anin ni ya nakka pannemnem ey endi neihallan impahding ku, et eleg ku amta hedin humman hu kapannemnem Apu Dios ni hi-gak. Hi-gatun ebuh hu nengamta hedin neiptek winu neihla hu nakka pehding.

5 Et humman hu, beken ni hi-gatsu hu an menghel hedin kayyaggud hu hakey ni tuu winu lawah, nem ngenamung ali hi Apu tayun pambangngadan tu. Peamta tullin emin hu impahding ni hanhakkey ni hi-gatsu, anin idan etan ni eleg meamtan impahding tayu et yadda wadad nemnem tayu. Yan nunman ali ey tettebalen Apu Dios ida etan nengipahding ni kayyaggud.

Ya kaippahhiyyaddan iCorinth ni neihlan elaw da

6 Hi-gayun kaegiegi, inhel ku huyyan meippanggep ni higamin Apolos ma-lat amtaen yu hu keibbellinan etan ni tugun ni impaitudek Apu Dios ni kantuy "Entan tu ihla pengu-unnudan yun tugun ku." Et humman hu, entan tu tettebal hu hakey ey pinihul yu hu hakey.

7 Entan tu nemnem e kedukdul kayu nem ya edum, tep emin tuu ey wada indawat Apu Dios ni hi-gatu. Et humman hu, entan tu ipahhiyya hu wadan hi-gayu e heni hi-gayu nalpuan idan nunman.

8 Tam ay ni-ngangu! Ya yuka pannemnem ey endi yuka pangkullangid hinanggan Apu Dios, tep kan yuy nekahammad hu yuka pengullug ey dinwat yun emin hu panyaggudan ni kamelpun hi-gatu. Ey kanyuy ap-apu kayu law et kanyuy hedin hi-gami, man beken kami nin ap-apu. Kayyaggud et hedin makulug ni ap-apu kayu ma-lat mekiap-apu kamin hi-gayu.

9 Ya nakka pannemnem ey in-abulut Apu Dios e hi-gamin apostles ni pinutuk tu hu kebabahan di emin ni tuu e mabalin ni pepettey di hinanggaddan tuu niyadda anghel.

10 Kan idan tuu ey kulang nemnem mi tep ya mika pengituttudduin meippanggep nan Jesus Christo. Nem hedin ningangun hi-gayu, kanyuy nelaing kayu meippanggep nan Christo. Ey anin ew ngun kanday hi-gami hu kulang tuka pengullug, et hi-gayu hu nehammad hu tuka pengullug. Dakemi kapippihuladdan edum ni tuu, nem dakeyu ningangu katettebala.

11 Anin yan nunya et kami kameu-upa niya kami kameeewew. Mika panlelehhani hu kapehpehding idan tuun higami. Nangkebi-bi-ki law balbalwassi mi niya endi ustuh ni mika panha-adi.

12 Ey kami kamea-atu tep nemahhig ni mika illelput ni
mangngunnu ma-lat wada pengellaan min pambiyagan mi.
Anin ni lawah kae-e-heladdan tuun hi-gami et ya kayyaggud
hu mika penummang ni hi-gada. Ey anin panlelhanan mi
kapehding idan tuun hi-gami et mika ennusi.
13 Anin ni itek daka e-e-hela meippanggep ni hi-gami, et
ya kayyaggud hu mika ihhumang. Ingganah nunya ey ya
kapannemnem idan tuun hi-gami ey endi bilang mi, e heni
kami lugit ni meibbeng.
14 Beken ni ya dakeyu peme-ingan hu gaputun nak
nengitudkan nunya, nem penuggun kun hi-gayun nakka
ibbilang daman u-ungngak ni nakappinhed ku.
15 Tep anin na-mun wadadda hampulun libun ka-
mengituttuddun hi-gayun nunyan meippanggep ni pengu-
unnudan yun Jesus Christo, et nanengtun hi-gak hu heni
ameyud yuka pengullug, tep hi-gak hu nemangulun nen-
gituttuddun hi-gayun meippanggep ni impahding Jesus ni
panyaggudan yu et han kayu mangulug ni hi-gatu.
16 Et humman hu, nakka ibbagan hi-gayu e u-unnud
yudda hu nakka pehpehding. *
17 Ittu-dak kudtan hi Timothy. Hi-gatu ey nakka ibbilang
ni u-ungngak ni nakappinhed ku. Nehammad hu tuka
pengu-unud nan Apu tayu e hi Jesus Christo. Ya gaputun
pengittu-dakan kun hi-gatu ey ma-lat penemnem tun hi-
gayu hu elaw ni pengu-unnudan nan Jesus Christo e
humman nakka u-unnuda niya nakka ittenuttudduddad
kesimsimbaan di kebebbebley.
18 Ida law kamampahhiya hu edum ni hi-gayu, tep kan da
na-muy eggak law um-alidtan ni an menang-ang ni hi-gayu.
19 Nem hedin i-abulut Apu Dios, ey wadan anggegannu
ey um-ali-ak et nak ida pangngu ang-angen huttan ni
tuun kamampahhiya, hedin wada numan hu kabaelan dan
nalpun Apu Dios winu ehel dan ebuh.
20 Tep ya tuun neila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios ey
meang-ang hu kabaelan Apu Dios di tuka pehding, et beken
ni ehel ni ebuh.
21 Hipa pinhed yu, um-ali-ak et ibunget dakeyu? Winu
um-ali-ak et peang-ang ku hu impeminhed ku niya binabbal
kun hi-gayu ma-lat ya kakkayyaggud ellian kudtan?

5

Ya nemahhig ni kalwah etan ni hakey ni tuu

* **4:16 4:16** Ang-ang yu hu 1 Corinthians 11:1 et ya Philippians 3:17.

1 Wada nengidaddatteng ni hi-gak e wada hakey ni hi-
gayun lawah ni peteg tuka pehpehding, tep piniliw tu hu
binintan ametu. Nela-med hu bahul tu, tep anin idan eleg
mengullug et eleg da pehding humman.
2 Kaw huttan anhan hu yuka pampahhiyyai? Hamban
kayu kabaing ey eleg. Gullat et kuma, eleg yu law i-abulut
ni mei-dum humman ni tuud yuka keemmungi.
3-5 Anin endi-ak di kad-an yu et heni wada-ak, tep dakeyu
kanenemnema. Ey hedin ya etan nengipahding nuntan ey
amtak law kastigu tu. Ya pehding yu, ey kaemung kayu et
gapuh ni kabaelan Apu tayu e hi Jesus Christo ni wadan
hi-gayu ey ika-leg yu law hu peki-emmungan nunman ni
tuun hi-gayu, et ngenamung hi Satanas ni mengippeligligat
ni hi-gatu, ma-lat masileg et isked tu humman ni tuka
pehpehding ni lawah et mehellakniban alin ellian Apu Jesus
ni penuwetan tun tuu.
6 Lawah huttan ni yuka pampahhiyyai e yuka ebbuluta
tuun hanneya elaw tu. Kaw eleg yu amta keibbellinan etan
ni ehel ni kantuy, anin ekket ni yeast et dammutun pelbag
tu hu handilin alinah ni mekapyan sinapay?
7 Et humman hu, mahapul ni ekal yudda hu lawah ni elaw
yun kamei-ellig ni yeast ni kaumhulun ni yuka panliwwasi,
ma-lat ya kayyaggud law hu pehding yu, tep baluh law
neitu-wan yu e kayu kamei-ellig etan ni baluh ni sinapay
ni endi neikamdug ni yeast. Nemnem yu e humman idan
lawah ni elaw yu hu gaputun neteyyan Jesus di Krus. Tep
hi-gatu hu kamei-ellig ni Kalneroh ni neiappit nan Apu Dios
ni Piyestah ni Passover.
8 Et humman hu, hi-gatsun kamengullug, ey mahapul ni
heni itsu etan ni tuun imbeng tun emin hu yeast ni wadad
baley tun pandaddanan tun mekippiyesta ni Passover. *
Ya keibbellinan tu huyya ey mahapul ni iwwalleng tayu
hu lawah ni neitu-wan tayun nunman et mehullulan ni
baluh et ya kayyaggud law pehding tayu niya kayyaggud
nemnemnemen tayu.
9 Inhel ku lan hi-gayud tudek kun nunman e entan kei-
dum yud tuun makibii niya makilaki.
10 Nem beken ni kangkuy entan pakikukkuyyug yuddan
eleg mengullug ni makibii niya makilaki, yadda neagum,
yadda matekew, et yadda kamenaydayaw ni beken ni
makulug ni dios, tep pakkadek ni um-a-allaw kayud puyek
et han yu ipahding huyya.
11 Nem ya pinhed kun e-helen di tudek ku la ey, hedin
kan ni tuu ey kamengullug, nem makibii winu maki-

* **5:8 5:8** Exodus 13:7 et ya Deut. 16:3

laki, neagum, tuka daydayawa beken ni makulug ni dios, manghay, kamambuttebutteng, ey matekew, man entan kaikenukkuyyug ni hi-gatu, winu pakikan ni hi-gatu.

12-13 Beken ni hi-gatsun kamengullug hu menghel ni hipan kastiguddan eleg mengullug, tep ngenamung hi Apu Dios. Nem hi-gatsun kamengullug ey mahapul ni e-helan tayudda edum tayun kamengullug ni lawah tuka pehpehding. Et humman hu, u-unnud yu hu tugun Apu Dios ni kantuy "Peaallaw yu etan tuun lawah ni nei-dum ni hi-gayu." †

6

Ya pehding idan kamengullug ni mengippennuh ni daka panhahallai

1 Hi-gayuddan kamengullug, kele endi baing yun an mengiddiklamuh ni edum yud hinanggan huwet ni eleg mengullug? Hamban ya edum yun kamengullug hu eyyagan yun mengippennuh, ey beken.

2 Tep kaw eleg yu amta e baddangan tayulli hi Jesus Christo ni ellian tun menuwet idan eleg mengullug? Et hedin hanniman e umbaddang kayullin manhuwet, ey kaw endi kabaelan yun mengippennuh ni neikamkampun yuka panhahallaih?

3 Ey kaw eleg yu amta e huwetan tayuddalli hu anghel? Et humman hu, nema-ma ngu hu edum tayun tuu eyad puyek.

4 Ey kele yudda kaeyyagi tuun eleg mengullug ni manhuwet ni hi-gayu hedin wada nanhahallaan yu?

5 Endi baing yu. Kaw endi anhan hakey ni hi-gayun kamengullug ni kabaelan tun mengippennuh ni yuka panhahallaih?

6 Hamban hi-gayu ngu ni impanuh yu ey endi, tep yuka iddiklamuh hu edum yud eleg mengullug, et hi-gada hu kamanhuwet ni hi-gayu.

7 Humman neihlaan yun peteg, tep kayu kamanindidiklamuh. I-imman hu ihhulug yu et anin ew ni hi-gayu meluggih winu wada tellaken yun kukkuwah yu nem ya kayu man-indidiklamuh.

8 Nem endi kumedek, tep hi-gayu ngu ni impahding yu hu lawah di edum yun kamengullug, et humman hu, kayu kamanhindidiklamuh ma-lat piliwen yu hu hipan wadan edum yuddan kamengullug.

9 Kaw eleg yu amta e yadda lawah ni tuu ey eleg idalli meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios? Entan kaheul yu, tep yadda etan makibii, yadda makilaki, yadda kamenaydayaw

† **5:12-13 5:12-13** Deut. 13:5, ya 17:7 niya verse 12. Ang-ang yu dama Deut. 21:21 et ya 22:21, niya 1 Corinthians 5:2

ni beken ni makulug ni dios, yadda daka i-abeabek ahwada,
yadda kamengi-ullig ni keingngeh dan laki, winu keingngeh
dan bii,
10 yadda matekew, yadda neagum, yadda kamambutte-
butteng, yadda kamenghel ni itek meippanggep ni edum da,
et yadda maheul ey eleg idalli meilla-kam di nan-ap-apuan
Apu Dios.
11 Hanniman kayun edum ni nunman, nem yan nunya ey
nepesinsahan law hu liwat yu, ey pinili dakeyun Apu Dios
ni pantu-u tu. Imbilang dakeyun hi-gatun kayyaggud tep ya
impahding nan Apu tayun hi Jesus Christo, niya gapuh ni et-
eteng ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-gatsu.

Ya siwsiw di bii ey bahbahen tu ingkatuun tuu

12 Wadadda edum ni tuun kanday "Hi-gak ey liblih hak ni
mengippahding ni linggeman." Ma-nu tep em, nem beken
ni emin hu hipan kapehding ey panyaggudan. Et humman
hu, hi-gak ngu ey eleg mabalin ni nak pehding ida etan
linggeman ni beken ni panyaggudan di biyag, tep hedin
immingha kumedek ey neligat ni e-kalen.
13 Nem wadan penghel mewan idan edum ey "Newada
eya annel ma-lat ipahding tu hipan pinhed tu. Henin egeh e
newada ma-lat keiha-adan ni kennen, niya newada kennen
tep mahapul ni egeh." Makulug huyya, nem pappegen alin
Apu Dios ida huyyan edum ni aggew. Ya annel tayu ey
beken ni an lintun Apu Dios ma-lat ipahpahding tayudda
etan lawah ni kebngangan, henin pengi-ulligan ni beken ni
ahwa. Nem newada ma-lat mandaydayaw itsun Apu Jesus
e kamengippaptek ni hi-gatsu.
14 Hi Apu Dios ey sinegu tu hi Apu Jesus tep ya et-eteng ni
kabaelan tu, et humman hu, tegguen daitsulli dama.
15-16 Ya annel tayun kamengullug ey nambalin ni parteh
ni annel Jesus Christo, et humman hu, lawah ni peteg hu
meki-ayyam ni tuun daka pebeyyad hu annel da. Tep hedin
hanniman hu pehpehding yu, ey impambalin yu hu annel
Jesus ni nabngang. Kaw eleg yu amta e hedin nan-ulig hu
lakin bii, man heni da law hakey ni annel? Makulug huyya,
tep wada impatudek Apu Dios ni kantuy "Hedin ya dewwa
et nan-addum, man heni hakey law hu annel da." *
17 Ya kayyaggud ni nemnemen tayu ey ya pengu-unnudan
tayun Apu Jesus Christo, tep ya tuun kamengullug ni hi-gatu
ey ya pinhed Jesus hu pinhed tu dama.
18 Entan tu nemnemnem hu mengi-ullig ni beken yu
ahwa, tep huyyan panliwwatan ey tuka illagat annel. Tep
ebuh huyyan liwat ni kaumbahbah ni annel.

* **6:15-16 6:15-16** Genesis 2:24

19 Kaw eleg yu amta e ya annel tayu hu tempol ni Ispirituh
Apu Dios ni indawat tun hi-gatsu? Ya annel tayu ey beken
itsun kan-annel, nem hi Apu Dios e kan tuun hi-gatsu.
20 Tep heni dakeyu gintang Apu Dios, tep ingkatey Jesus
hu pemangngadan tun hi-gatsu ma-lat helakniban daitsu. Et
humman hu, iusal tayu hu annel tayud keiddeyyawan Apu
Dios.

7

Ya elaw ni han-ahwa

1 Ya law e-helen kun hi-gayu ey ya penummang kun
imbageyud tudek yun meippanggep ni pengahwaan. Hedin
ngun hi-gak, ey kangkuy kayyaggud hu eleg mengahwa.
2 Nem gapu tep dakel hu tuun nabngang e daka i-ulig hu
beken da ahwa, ey heballi mengahwa hu tuu ma-lat wada
hakkeyey wada ahwa tu.
3 Ya elaw ni han-ahwa, ey mahapul ni wada hakkeyey
pehding tu hu pan-amlengan dan dewwa.
4 Tep ya nengahwan bii ey beken ni tu hinakkeyan hu
annel tu. Ey hanniman daman laki, tep ya han-ahwa ey
kameibbillang ni annel dan dewwa hu annel da.
5 Et humman hu, entan panhin-e-leg ni pan-ulligan yu.
Nem dammutun anin man-appil kayun meuggip hedin in-
hummangan yu, ma-lat wada inna-nu yun mandasal. Nem
beken ni kahilehileng, tep entannit eleg kayu pakeisipel ey
wada penemnem Satanas ni lawah ni pene-ul tun hi-gayu.
6 Nem eggak pepillit ni u-unnuden yu, ngenamung kayu,
tep tugun ku ngun ebuh huyya.
7 Ya kakulugan tu, ey pinhed ku et ni emin tuu ey eleg
mengahwa henin hi-gak. Nem inamtak e eleg mabalin, tep
nambabaklang hu gahat ni indawat Apu Dios ni hanhakkey
ni hi-gatsu.
8 Ya pinhed kun ittugun idan eleg mengahwa et yadda
nangkebalun bibi-i ey kedukdul hu eleg ida mengahwa,
henin hi-gak.
9 Nem hedin eleg da han-isipel ni eleg mengahwa, heballi
pengahwadda, nem ya hu da panlelehhanan hu daka
pannemnem ni pengahwaan da.
10 Ya e-helen ku damaddan nampengahwa ey ya tugun
Apu tayu e kantuy: Ya bii ey eleg mabalin ni tu hi-yanen hu
ahwa tu.
11 Nem hedin wada biin hini-yan tu ahwa tu ey eleg
mabalin ni an mambintan, nem dammutun mambangngad
ni ahwa tu. Hanniman daman laki e lawah hedin hi-yanen
tu ahwa tu.

Ya intugun Paul idan kamengullug ni eleg ni mangulug hu ahwa da

12-14 Et ya hakey ni ittugun kun eleg panna-ud etan
ni Ap-apu tayun impeamtan hi-gak ey yahhuy: Hedin
wadan hi-gayun kamengullug, laki winu biin neihelaut ni
nengahwan eleg mengullug ey pinhed nunman ni ahwa yun
mannananeng hu nan-ahwaan yu, man entan tu hi-yan. Tep
hedin kamengullug hu hakey ni hi-gayun hambaley, man
ebbuluten Apu Dios etan eleg mengullug ni ahwa yu, tep
gullat ni eleg tu ebbuluta, eleg tu et dama abuluten hu u-
ungnga yu.

15 Nem hedin pinhed etan ni ahwa yun eleg mengullug
ni mekihhi-yan ni hi-gayu, eleg kayu mambehhul hedin
ebbuluten yun manhi-yan kayu. Tep ya pinhed Apu Dios
ey melinggep kayun u-ungnga tu.

16 Tep endi metlaing maptek hedin dammutun ewwisen
yun mengullug hu ahwa yu ma-lat wada inna-nu tun
mehellakniban.

Ipapaptek tayu hu hipan ngunu tayun indinel Apu Dios ni hi-gatsu

17 Mahapul ni wada hakkey ni hi-gatsu ey ebbuluten
tayu hu gahat ni indawat Apu Dios ni pambiyagan tayun
nemilian tun hi-gatsun pantu-u tu. Huyya hu nakka
ituttudduddan kamengullug di emin ni kesimsimbaan di
kebebbebley.

18 Hi-gayuddan lalakkin neil-uh ni nekugit et han man-
gulug, ey entan tu ibeing hu nekugitan yu. Ey hi-
gayun eleg makugit ni kamengullug, eleg mahapul ni kayu
mampekuggit.

19 Tep beken ni importanteh hedin nekugit winu eleg
makugit hu hakey ni laki. Ya importanteh ey ya pengu-
unnudan tayun pinhed Apu Dios.

20 Et humman hu, wada hakkey ni hi-gatsu ey pannana-
neng tayu hu hipan saad tayun eman ni nemilian daitsun
Apu Dios ni mengullug ni hi-gatu.

21 Hedin himbut kayun nunman ni nemilian dakeyun Apu
Dios, ey beken humman ni pandennagan yu. Nem hedin
dammutun meliblih kayud kinahimbut yu, ey ipahding yu
kabaelan yu, ma-lat eleg kayu manhimbut ni ingganah.

22 Tep anin ni himbut kayu eman ni nemilian dakeyun
Apu Jesus Christo ni mengullug ni hi-gatu, et makulug
ni baddangan dakeyun hi-gatu ma-lat beken kayu law ni
himbut ni liwat. Ey ya dama etan beken himbut ni nengulug
ey hi Jesus Christo law hu kanhimbut ni hi-gatu.

23 Tep ya neteyyan Jesus hu nenekla tun liwat tayu, et
mukun hi-gatu law hu u-unnuden tayu, beken ni ya tuu.
24 Hi-gatsun kaegiegin kamengullug, anin hipa humman
ni elaw ni biyag tayun nengulugan tayu, et pannananeng
itsun mengu-unnud nan Apu Dios, tep hi-gatu kamengipa-
paptek ni hi-gatsu.

Ya tugun Paul idan kat-agun bibi-in eleg ni mengahwa et yadda nangkebalun bii

25 Ya pinhed ku mewan ni ittugun ni hi-gayu, ey ya nakka
nemnemneman ittugun idan eleg mampengahwa. Beken
ni hi Apu tayun hi Jesus hu nengitugun ni nunya, nem
nakka medinnel e neiptek huyyan ittugun kun hi-gayu, tep
himmek tuwak et idwat tu kabaelan kun umtugun.
26 Yan nunya ey nemahhig hu ligat tayu, et humman
hu nakka e-helan hi-gayun eleg mengahwa, e entan ni
pengahwa yu.
27 Nem hi-gayuddan wada ahwa tu, entan gadugadul ni
yu peni-yanan ni ahwa yu. Ey hi-gayudda nisin eleg ni
mengahwa, ey entan pengahwan nunyan nemahhig hu
ligat.
28 Nem hedin ihik kayun mengahwa, ey anin pengahwa
kayu, tep ambeken ni liwat hu mengahwa. Nem mukun
nakka pehebballin eleg kayu mengahwa, ey tep nemahhig
ali panliggatan idan nengahwa et eleg ku pinhed ni kayu
manliggat ni hanniman.
29 Ya pinhed kun ewwatan yun kaegiegi ey ansikkey law
hu tsimpuh ni pengippahdingan tayun ngunun Apu Dios.
Et humman hu, hi-gayuddan nampengahwa ey beken ni
ya kaguh yun ahwa yu hu umheli-wan hi-gayud pengu-
unnudan yun Apu tayu.
30 Ang-ang tayu et beken ni ya ligat, ya pan-am-amlengan
niya panheppulan ni ikkedangyan hu umheli-wan pengu-
unnudan tayun Apu Dios.
31 Ey beken ida eya kamekapkapyad puyek hu pengikkah-
hakeyan tayun nemnem tayu, tep inamta tayu e ya puyek
et yaddan emin eya wadad ya ey mepappeg.
32 Ya pinhed ku ey beken ni dakel hu yu ikakkaguh.
Ya lakin eleg malehin ey tuka ikkahhakey nemnem tud
kapengunnun Apu Dios tep pinhed tun peamleng.
33 Nem ya etan nelahin ni laki ey tuka nenemnema hu
mahapul ni pamilyah tu niya pehding tun mengippeamleng
ni ahwa tu.
34 Et humman hu, endi maptek ni nemnemen tu. Heni
damaddan eleg mengahwan bibi-i e ebuh hu pengu-
unnudan dan Apu tayun daka ikakkaguh, tep endi ahwa

dan ikkaguh da. Nem ya nengahwan bii ey dakel hu tuka ikakkaguh, henin ngunu tud baley da niya pehding tun mengippeamleng ni ahwa tu.

35 Huyyan intugun kun hi-gayu ey panyagguddan yu, beken ni nak pengleg ni pengahwaan yu. Mukun inhel kudda huyya, ey tep pinhed kun kayyaggud hu panbiyagan yu niya ma-lat endi umheli-wan pengu-unnudan yun Apu Jesus Christo.

36 Hedin wada neitgan laki, nem endi planuh dan mantulluy, nem entanniy peteg etan lakin mengi-ahwa etan ni bii, anin ni man-ahwadda et beken ni liwat humman.

37 Nem hedin hinammad ni neitgan lakid nemnem tun eleg mengahwa, ey kayyaggud mewan humman ni ninemnem tu, nemet hangkekkenneng tu annel tu, et anin ni eleg tu i-ahwa etan neitgaan tu.

38 Et humman hu, kayyaggud hedin mengahwa hu hakey ni laki, nem kedukdul mewan hedin eleg mengahwa.

39 Ya biin wada ahwa tu ey eleg mabalin ni an um-abulut ni hakey ni laki hedin nanengtun mategu ahwa tu. Nem hedin mettey hu ahwa tu, man dammutun um-abulut ni lakin pinhed tu, nem mahapul ni ya kamengullug.

40 Nem ya ngu kangku, kedukdul hedin eleg mambintan. Huyyan intugun ku ey nakka kulluga e huyya impeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gak.

8

Ya meippanggep ni kennen ni neiappit di beken ni makulug ni dios

1 Yan nunya law, ey pinhed kun hummangen etan yuka ibbagan meippanggep ni kennen ni neiappit di beken ni makulug ni dios. Makulug ni emin itsu, ey wadan emin inamta tayun meippanggep nunya. Nem humman ni inamta tayu, ey kaumhulun ni hin-addum ni wada hakkeyey kamampahhiyya. Huyya hakey ni kaumbahbah ni hi-gatsun kamengullug, tep tuka bahbaha hu tayu kapan-impipinhedi, ey huyyan kapan-impipinhedi hu kamengiyyaggud ni hi-gatsun emin ni kamengullug.

2 Ya tuun kamampahhiyyan kantuy amta tun emin, ey makulug ni kulang ni hu inamta tun meippanggep nan Apu Dios.

3 Nem ya etan tuun makulug ni pinhed tu hi Apu Dios ey hi-gatu kaibbilang Apu Dios ni tuu tu.

4 Hedin ya meippanggep ni kennen ni neiappit di beken ni makuug ni dios, ey heninnuy hu dammutun ittugun ku:

Inamta tayu e beken ni makulug ni dios hu daka pengi-
appiti, tep hakey ni ebuh hu Dios.
5 Anin ni kan idan edum ni tuuy dakel ida dios, yadda
ap-apud puyek niyad kabunyan,
6 et inamta tayu ngu e hakey ni ebuh hu Dios tayun
kamengullug. Hi-gatu hu tayu kaibbilang ni Ametayu. Hi-
gatu nanletun emin niya hi-gatu nengidwat ni biyag tayu
ma-lat daydayawen tayu hi-gatu. Ey hakey ni ebuh hu
tayu kaibbilang ni Apu tayu e hi Jesus Christo. Emin eya
wadan nunya, ey newadan emin gapuh ni hi-gatu. Ey hi-
gatu nalpuan ni biyag tayu.

7 Nem ay wadadda etan edum tayun kamengullug ni
eleg da amta huyya. Imminghad nemnem da e tu-wangun
dios hu neiappitan idan nunman ni kennen. Et mukun
hedin kinan da, ey ya daka pannemnem, ey henidda
nekidaydayaw idan nunman ni beken ni makulug ni dios.
Et humman hu, nanengtun nunyan ida kamandinwa hedin
pi-yew pengngannan dan nunman winu beken.
8 Ya kakulugan tu, ey beken ni ya tayu kakenna hu
kamengihnup ni hi-gatsun Apu Dios. Eleg me-dumi tayu
kapengullug hedin kennen tayu ey eleg me-kali hedin eleg
tayu kenna.

9 Nem helipat-i yu ma-lat beken humman ni umhulun ni
panliwwatan idan eleg meihammad hu daka pengullug.
10 Makulug ni hi-gayuddan nehammad law hu tuka
pengullug, ey amta yu e beken ni lawah hu pengngannan
idan nunman ni kennen. Nem yadda etan kulang ni hu daka
pengullug, ey ida kamandinwa hedin dammutun kennen
da winu eleg. Et inna-nu hedin ang-angen dakeyun hi-
gadan kayu kaumlaw ni mekikkan di tempol idan beken
ni makulug ni dios, kaw eleg ida meemmeh et pangkennen
da dama ey panliwwatan da? Tep nanengtun daka ibbilang
e humman hakey ni kapehding ni tuun penaydayaw tun
beken ni makulug ni dios.
11 Et humman hu, hedin ippahding yu humman, ey hi-
gayu umhulun ni panliwwatan etan ni eleg ni maihammad
hu tuka pengullug ni edum tayun ingkatey Jesus hu panyag-
gudan tu.
12 Et anin ni hi-gayu et manliwwat kayu daman Jesus
Christo tep dinini yu humman ni tuun mengippahding etan
ni tuka nemnemneman lawah.
13 Et humman hu, anin ni lebbeng tayun mengngan ni
pinhed tayun kennen, ey heballi eleg tayu kenna hedin
humman hu umhulun ni panliwwatan ni edum tayun
kemengullug.

9

Ya nengiwallengan Paul ni kelebbengan tun meidwatan ni mahapul tu

1 Hi-gak, ey dammutun ippahding ku hipan pinhed kun
pehding. Tep kaw beken nak ni apostle niya kaw eggak ang-
angen hi Apu tayu e hi Jesus Christo? Ya nengulugan yun
Apu Dios ni nunya ey humman hu keang-angan ni ngunuk
ni nantuttudduan kun meippanggep nan Jesus.
2 Anin ni eleg da-ak ibbilang ni apostle idan edum ni
tuu, et lebbeng ni ibbilang yuwak ni hakey ni apostle, tep
nantuttudduak ni hi-gayu et mangulug kayun Apu Jesus
Christo e humman hu keang-angan ni kinaapostle ku.
3 Heninnuy hu penummang kuddan etan ni kamemih-
hupihhul ni hi-gak meippanggep ni kinaapostle ku.
4 Kaw beken ni lebbeng tun iddawtan yuwak ni kennen
ku niya innumen kud nak pantuttudduan ni hi-gayu?
5 Ey kaw endi lebbeng kun mengahwa et ikuyug kud
nakka lawwi hedin et dedan pinhed kun mengahwa? Tam
wada lebbeng ku, heniddan agin Apu tayun hi Jesus, et hi
Peter niyadda etan edum ni apostles.
6 Kele hedin hi-gamin Barnabas, man mahapul ni ingn-
gunwan mi kennen mi, ey hedin yadda edum mi, man
yudda kaiddawsin mahapul da?
7 Hipa inamta yun sindalun an mekiggubbat ey hi-
gatu ngenamung ni mahapul tu? Ey hipa inamta yun
kamantennnem ni eleg tu tamtami lameh ni intanem tu?
Niya kaw eleg mabalin ni um-inum hu kamampattul ni
kalneroh ni gatas ni tuka ippattul?
8 Beken ni nalpud nemnem ni tuun ebuh huyyan
kelebbengan ni nakka e-e-hela, tep anin di Tugun Apu Dios
et wada huyyan neitugun.
9 Kan ni neitudek di Tugun ey “Entan tu bedbedi
hunghung ni newang ni kaman-illik et anin umkan ni tuka
pan-illika.”
10 Kaw ya newang ni ebuh hu kaikakkaguh Apu Dios ni
mahapul ni mengngan? Ya pinhed nunyan neitudek ni e-
helen ey hi-gamin kamantuttuddun ehel Apu Dios ey heni
kami etan ni kamangge-ud niya kaman-enni, tep wada daka
namnamahad inggaud dan ennien da. Heni daman hi-gami
e lebbeng tun iddawtan dakemin mahapul mi.
11 Ya mika pengituttudduin ehel Apu Dios ni hi-gayu, ey
heni dakeyu kaingungngunnui. Et kaw beken ni kayyaggud
hedin um-idwat kayun mahapul mih?

12 Hedin yadda etan edum ni kamantuttuddun hi-gayu
hu mambeggan mahapul da, man yudda kaiddawsi, et kaw
beken ni nema-ma anhan law ni hi-gami?

Nem hi-gami ngu kan nemnem ni eleg mambeggan maha-
pul mi, anin ni inamta min wada lebbeng min mambeggan
hi-gayu, tep ninemnem mi e kedukdul hu issipel mi ligat
mi, tep entanniy penghel yuy humman mika gamgami et
umhulun kumedek ni eleg yu pengullugin mika ituttuddun
meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan tayu.
13 Kaw eleg yu amta e hedin yadda kamangngunnud
Tempol, man kamelpud Tempol hu daka kenna? Ey anin
ida daman padin kamengiddasal ni kai-appit idan tuu nan
Apu Dios, et wada daka ellan bingay daddan nunman ni
neiappit.
14 Hanniman damaddan edum ni kamantuttuddun meip-
panggep ni kehellakniban ni tuu e kan Apu tayu ey
yadda daka tuttuddui hu lebbeng tun mengidwat ni hipan
mahapul da.

15 Nem hi-gak e wada kelebbengan kun mambeggan hi-
gayun baddang, ey eggak mambagan hi-gayu. Nem entan
tu panghel ey nakka pan-ittudek huyya ma-lat umidwat
kayun mahapul ku, tep endi huyyad nemnem ku. Nakka
pekeddukdul ni metteyyak ni upa nem ya etan da-ak
iddawtan ni mahapul ku, tep nakka man-am-amleng ni
mantuttuddun hi-gayu, anin ni liblih.
16 Nem eggak ippahhiyya ngunuk ni mengituttuddun
meippanggep nan Jesus Christo, tep huyyan ngunu hu
indawat Apu Dios ni hi-gak. Ey inamtak e wada anggetakkut
ni meippahding ni hi-gak hedin eggak u-unnuda.
17 Beken ni nak pinilin pekittangdanan ku huyyan ngunu.
Nem hi Apu Dios hu nemutuk ni hi-gak, et mahapul ni
pehding ku hu impangunu tu, anin ni endi iddawat yun
hi-gak.
18 Ya amleng kun mantuttuddun meippanggep nan Jesus
Christo hu gaputun nakka panhehelluin mengippahding ni
nunyan ngunuk, mukun eggak mambeggan tangdan ku,
anin ni lebbeng tun metangdanannak.

19 Hi-gak ey beken nak ni henin himbut e mahapul
ni tennudan ni kanhimbut ni hi-gatu, nem inggeb-at ku
ngun mambega-en ma-lat nak itututtuddun katuutuu hu
meippanggep nan Jesus et dumakkel ida mengullug ni hi-
gatu.
20 Hedin nei-dummak idan edum kun Jews, man nakka iu-
unnud di elaw da hu nakka pehpehding ma-lat maewis idan

mengullug nan Jesus. Ey hedin nei-dummak idan kamengu-unnud ni Tugun, ey nak daman kaiu-unnud di elaw da ma-lat maewis idan mengullug nan Jesus.

21 Ey hedin nei-dummak idan Gentiles e endin hi-gada hu Tugun Apu Dios ni indawat tun Moses, ey nakka iu-unnud di elaw da ma-lat wada inna-nun pengewwisan kun hi-gada et mangulug ida daman Jesus. Nem wadan penghel yuy nakka kehhinga Tugun Apu Dios hedin hanniman, nem eleg, tep nakka u-unnuda tugun Christo.

22 Ey hedin nei-dummak idan eleg maihammad hu daka pengullug, ey eggak peang-ang e kedukdullak e nehammad hu nakka pengullug nem hi-gada ma-lat wada dinel dan mengngel ni nakka ituttuddu et maihammad hu daka pengullug.

Anin ni hipan tuu hu nakka peki-dumi, et hanneya nakka pehding ma-lat wada inna-nu dan mengullug ni nakka ituttuddu meippanggep nan Jesus et mehelakniban ida.

23 Huyyadda nakka pehding ma-lat wada inna-nu tun meituttuddu meippanggep nan Jesus Christo et maila-kammak di panyaggudan tu.

24 Inamta tayu e emin kameki-apput di bebbessik ey daka pehding emin kabaelan dan umbesik, nem hakey ni ebuh kamengapput. Et humman hu, ipatna yun emin kabaelan yun mengu-unnud nan Apu Dios ma-lat emin kayu ey heni kayu etan ni kamengapput di bebbessik, tep wadalli iddawat Apu Dios ni panyaggudan yu.

25 Emin ida kameki-apput ey daka eddaeddalan kenayun hu elaw ni meki-apput ma-lat hi-gadalli mengella etan ni kameidwat ni kamengapput et maidaydayaw ida. Nem humman ni dayaw ey wada pappeg tu. Nem ya keid-deyyawan tayullid kabunyan ey endi pappeg tu.

26 Et mukun hedin hi-gak, heni-ak etan ni kameki-apput di bebbessik e ya pengapputan ku nakka nenemnema. Beken nak ni heniddan edum ni kamekibboksing e daka lellelgema duntuduntuk et ida kameapput.

27 Nakka pehding emin hu kabaelan kun mengekkenneng ni annel ku, ma-lat beken ni legelegem hu pehding ku, tep hedin eggak pehding humman ey e-kalen da-ak ni meki-apput. Ya pinhed kun e-helen ey anin ni wadadda tinuttudduan ku et mangulug ida e heni hi-gada inewis kun meki-apput, nem endi gun-uden ku hedin nalnalgem hu pehding ku.

10

Ya indawat Apu Dios ni panyaggudan idan aammed idan

Jews ni impakewah da

1 Kaegiegi, entan tu liwwan eman neipahding idan
aammed tayun nebayag ni nengipenguluan idan Moses.
Yan nunman ey wada impaelin Apu Dios ni kulput, et
humman nengipengulun hi-gada. Ey impanhi-yan tu hu
danum di baybay et man-agwat ida et meihwang idad buhul
dan kamampemdug ni hi-gada.
2 Yan nunman ni wadaddad gawwan baybay ey hiniduman idan kulput, e humman hu nebenyagan dan emin, et
keang-angan tun hi Moses hu u-unnuden da.
3 Ya kinakinan dan emin ey ya etan kaiddawat Apu Dios
ni kennen.
4 Ey ya ininum dan emin ey ya etan danum ni impabudal
Apu Dios di batu. Humman ni batu ey hi Jesus Christo e
nekikkillaw ni hi-gada.
5 Nem anin ni hanniman impahpahding Apu Dios ni
nengipenaptek tun hi-gada, nem kapya tun dakel ida eleg
mangipeamleng ni hi-gatu et kastiguen tudda et mangkatey
idad desert.
6 Nemnemnem tayudda huyyan nekapkapyan hi-gada ma-
lat beken ni ya lawah hu tayu nenemnemen ni pehding
henin impahding da.
7 Ey beken ni yadda etan beken ni makulug ni dios hu tayu
daydayawen henin impahpahding idan edum ni hi-gada.
Wada etan di impatudek Apu Dios ni kantuy “Nengan ida
et menginnuinnum ida niya nenattayyaw idan penaydayaw
da etan ni kinapya dan dios da.”
8 Ey mahapul ni eleg tayu pehding hu lawah e henin
kepengi-ulligin beken ni ahwa, tep hanniman impahding
ida lan aammed tayu, et humman gaputun neteyyan ni
dewampulut tellun libun hi-gadan han-aggew.
9 Beken ni tayu patpatnaan hu binabbal Apu Dios ma-
lat pengamtaan tayu hedin wada kabaelan tun umkastigu
winu endi, tep henin nunman impahpahding idan edum ni
nunman et matey ida, tep impakelat tuddan uleg.
10 Ey entan panlilih yu, tep henin nunman hu impahding
idan edum ni nunman et itu-dak Apu Dios hu anghel ni
memettey ni hi-gada.
11 Humman idan nekapkapyan hi-gadan nunman hu
pengamtaan tayun kapehding Apu Dios idan kamanliwwat.
Ey impatudek tudda humman ma-lat tumekut itsun mengip-
pahding idan eleg tu pinhed, tep kamangkedettengi law hu
kepappegan ni puyek et mahuwetan ida tuu.
12 Et humman hu, ya etan tuun kantuy nehammad hu
tuka pengullug ey helipat-i tu kuma, tep entanni kumedek
ey manliwwat.

13 Ma-nu tep emin itsu ey itsu kamepatnain mehe-ul ni
mengippahding ni panliwwatan, nem kapyatu, tep tuu itsu.
Nem kameiddinnel hi Apu Dios ni memaddang ni hi-gatsu,
tep eleg tu i-abulut ni itsu mepatnaan di eleg tayu kabaelan.
Ey daitsu kabaddangi ma-lat eleg tayu ipahding hu lawah.

Helipat-i tayu ma-lat beken ni yadda etan beken ni makulug ni dios hu u-unnuden tayu

14 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, entan tu dayaw hu
beken ni makulug ni dios.
15 Nangkenemneman kayu et ngenamung kayun man-
nemnem hedin neiptek winu neihla eya nakka pan-e-hela.
16 Hedin imminum itsu etan di basuh ni pampesala-
matan ni tayu kapenginnemnemin kuheyaw Jesus Christo
ni immayuh eman ni neteyyan tu, ey itsu kameilla-kam
di panyaggudan ni neteyyan tu. Ey kaw eleg itsu mewan
meilla-kam hedin nekikan itsu etan di tayu kapemi-angin
sinapay ni tayu kapenginnemnemin annel tun neipetak di
krus?
17 Et anin ni dakel itsu et heni itsu hakey, tep hakey ni
ebuh hu sinapay ni tayu kakenna.

18 Henin nunya hu kapandeyyaw idan Jews e hedin nan-
appit ida et kinan da etan in-appit dan Apu Dios, man
ida kamekiddagyum nunman ni Dios ni in-appitan da. Et
hanniman ida dama etan hu tuun kamambekki * e hedin
nan-appit ida et kinan da etan in-appit dan nunman ni
beken ni makulug ni dios, man ida kamekiddagyum daman
nunman ni dios ni in-appitan da.
19 Kaw eleg yu nemnema e hedin daydayawen yu beken
ni makulug ni dios, man endi silbitu, anin ni ya pan-appitan
yun hi-gada?
20 Pinhed kun amtaen yu e ya kai-appisiddan eleg men-
gullug ey yadda dimonyoh, beken hi Apu Dios, et humman
hu, eggak pinhed ni kayu mekiddagyum idan dimonyoh.
21 Et mukun eleg mabalin ni kayu um-inum niya mengn-
gan di kapenginnemnemin neteyyan Apu Jesus, ey kayu
mewan nekikan niya nekiinum di daka pandaydayawiddan
dimonyoh.
22 Tep pinhed Apu Dios ni hi-gatun ebuh hu daydayawen
tayu. Eleg tu pinhed ni wada edum. Kaw pinhed yun
pebungnget? Kaw kan yu nem e-etteng kabaelan yu nem
hi-gatu?

---

* **10:18 10:18** Ya pinhed nunyan e-helen ey beken ni yadda kamambekkin ebuh, nem anin hipan tuun kaman-appit ni beken ni makulug ni dios.

23 Wadadda etan kamenghel ni kanday "Dammutun
ippahding tayu hipan pinhed tayu." Makulug huyya, nem e-
helen kun hi-gayu e beken ni emin hu pinhed tayun pehding
ey panyaggudan tayu.
24 Beken ni ya panyaggudan tayun ebuh hu tayu nenem-
nemen, tep ya kayyaggud ni pehding ey nemnem tayu dama
hu panyaggudan idan edum tayu.
25 Eleg mahapul ni kayu umkakaguh ni yuka gettangan
detag di mulkaduh hedin neiappit di beken ni makulug ni
dios winu eleg, tep beken ni pi-yew hu pengngannan ni
linggeman ni detag.
26 Kan etan ni impatudek Apu Dios ey "Ya eya puyek
niya emin eya wadadya ey nalpun Apu tayun mansilbin hi-
gatsu." †
27 Hedin wada eleg mengullug ni mengeyyag ni hi-gayun
an mekikkan di baley da, dammutun elaw kayu hedin
pinhed yu, ey anin ekan yu hu hipan kennen ni immangdad
dan hi-gayu. Entan kakkaguh yu hedin humman ni kennen
ni immangdad da ey neiappit di beken ni makulug ni dios
winu eleg.
28 Nem hedin wada menghel ni hi-gayun kantuy "Neiappit
mannuman huyyan detag di beken ni makulug ni dios,"
entan tu ekan humman, tep entanni ey penghel tu ey yuka
kehhinga elaw Jesus hedin kennen yu et lawah pannemnem
tun hi-gayu.
29 Hedin wada hanniman, importanteh hu kapannemnem
ni edum, beken ni ya yuka pannemnem.
Nem wadan penghel yuy "Kele ya nemnem ni edum ni tuu
hu mengippanghel ni eggak pengippahdingin kelebbengan
ku?
30 Kele hipa da penglegan ni pengngannan ni kennen
hedin nakka mansalamat nan Apu Dios, tep humman ni
kinapya tun kennen ey insilbin annel ku?"
31 Nem lawah hedin humman hu umhulun ni kedismaya-
han idan edum yu. Ya kayyaggud ey emin hu ippahding yu,
anin ya pengngannan yu niya penginnuman yu ey nemnem
yu keiddeyyawan Apu Dios.
32 Ang-ang yu et beken ni hi-gayu hu umhulun ni
eleg pengullugan idan Jews winu Gentiles, winu hi-gayu
umhulun ni panliwwatan idan edum tayun kamengullug
nan Jesus.
33 Iu-unnud yun nakka pehding e beken ni ya panyaggu-
dan kun ebuh hu nakka nenemnema, nem ya panyaggudan
daman edum ni tuu, ma-lat wada inna-nu dan mehellakni-
ban.

† **10:26 10:26** Psalm 24:1

11

1 Iu-unnud yun hi-gak, tep nak dama kaiu-unnud nan Apu
Jesus Christo.

Ya meippanggep ni panhukyungan idan biid daka pandeyyawin Apu Dios

2 Et-eteng hu nakka pengiddeyyaw ni hi-gayu, tep yuwak
kanenemnema niya yuka u-unnuda hu intuttudduk ni hi-
gayu.
3 Nem pinhed kun ewwatan yu e ya laki ey neta-ta-gey
nem ya ahwa tu. Hi Apu Dios ey neta-ta-gey nem hi Jesus
Christo, ey hi Jesus Christo ey neta-ta-gey nem ya tuu, tep
hi-gatu Ap-apun emin ni tuu, et humman hu, hi-gatu kamei-
ellig ni ulun emin ni laki.
4 Et mukun hedin mantaddung hu laki winu manhukyung
ni pandasalan tu winu pantuttudduan tun ehel Apu Dios di
yuka pandeyyawi ey eleg tu deyyawa hi Jesus Christo.
5-6 Nem ya biin eleg manhukyung ni mandasal winu
mantuttuddun ehel Apu Dios ey be-ingen tu ahwa tu, tep
heni tu lina-pahan. Ya biin eleg tu pinhed ni manhukyung
ey heni metlaing nampemukmuk. Nem anggeba-ing hu
mampemukmuk winu mampepu-lit hu bii, et humman hu,
heballi dedan manhukyung.
7 Newada hu lakin kei-ang-angan ni kasina-gey niya
kakeiddeyyawin Apu Dios, et humman hu, lawah hedin
manhukyung hu lakid kapandeyyawin Apu Dios, tep ib-
babah tu kasina-gey ni saad tun indawat Apu Dios ni hi-
gatu. Nem ya dama bii ey newadan kei-ang-angan ni kasina-
gey ni laki, et humman hu neta-ta-gey hu laki nem ya bii.
8 Tep ya nebukul ni newada ey ya laki et han maweda hu
bii, tep yad annel ni laki hu nengal-an Apu Dios ni kinapya
tun bii.
9 Ey yan eman ni laputun newad-an ni tuu, ey newada hu
bii, ma-lat baddangan tu hu laki. Beken ni an newada hu
laki, ma-lat baddangan tu hu bii.
10 Et humman hu, mahapul ni eleg la-pahin bii hu
ahwa tu, tep humman kei-elligan ni panhukyungan ni
biid simbaan ni keang-angan tun nebabbabah ida nem ya
ahwa da, niya keang-angan tu daman daka panlispituh idan
anghel.
11 Nem hedin hi-gatsun kamengullug nan Apu Jesus, ey
mahapul ni eleg tayu liwwana e kinapyan Apu Dios hu laki
niya bii et mambaddang ida.
12 Tep ma-nut ya laki hu nalpuan ni nemangulun bii, nem
ay ya law hu bii hu kamengi-ungngan laki, nem emin eya
wadan nunya ey hi Apu Dios hu nalpuan da.

13 Nemnem yu e beken ni kayyaggud hedin eleg manhukyung hu bii hedin mandasal.
14 Ey inamta tayu ngu dedan e lawah ang-ang tu hedin andukkey hu bewek ni laki.
15 Nem ya bii ey kayyaggud dedan ang-ang tu hedin andukkey bewek tu, tep indawat Apu Dios humman ma-lat penephep tun ulu tu et heni humman dayaw tu.
16 Nem hedin wada kayun kahing, ya e-helen kun hi-gayu ey inna-nu ey humman hu elaw ni tayu kapenaydayaw nan Apu Dios e mahapul ni manhukyung hu bii hedin mantuttuddu winu mandasal, ey anin idan edum ni kamengullug ey huyya daka pehding.

Ya pekikkannan etan ni sinapay niya peki-innuman etan ni innumen ni penginnemneman ni neteyyan Jesus
(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-25; Luke 22:15-20)

17 Ya hakey mewan ni e-helen kun hi-gayu ey meippanggep etan ni eggak pinhed ni yuka pehpehding ni lawah di yuka pandaydayawin Apu Dios.
18 Daka idaddatteng ni hi-gak e hedin kunun neamung kayun mandeyyaw nan Apu Dios, ey eleg kayu manuunnud, nem kayu kamegennadwa et anin law ni hi-gak et nakka kulluga.
19 Nem huttan ni yuka kegennadwai ey kapyatu, tep wadadda huttan ma-lat meang-ang ida etan makulug ni kamengullug.

20 Hedin neamuamung kayud yuka pengngannin penginemnemneman yun neteyyan Apu Jesus, ey hin-appil kumedek wadad nemnem yu.
21 Tep hedin mengngan kayu, man wada hakkeyey panikkan tu ey eleg um-idwat ni in-ali tun kennen, et humman hu endi kennen ni edum. Hanniman mewan ni meinnum e eleg kekkennengan edum hu daka innuma et ida kamebutteng.
22 Lawah huttan ni yuka pehpehding. Kaw endi hu baballey yun pengngannan yu niya penginnuman yuh? Kaw hanniman yuka pehpehding tep eleg yudda lispituha edum yun kamengullug nan Apu Dios niya ma-lat baingen yudda nangkewetwet? Kaw kan yu nem tettebalen dakeyun nuntan ni yuka pehding?

23 Tep huyyan intuttudduk ni hi-gayun meippanggep ni pengngannan ni kapenginnemnemin neteyyan Apu Jesus Christo ey intudu tun hi-gak. Yan eman ni nengannan di Jesus ni nunman ni hileng ni nengihdulan Judas ni hi-gatu, ey illa tu sinapay

24 et mansalamat nan Apu Dios. Pineni-ang tu et kantuy
"Huyya annel kun iddawat kun panyaggudan yu. Aleyu et
kanen yu. Huyyalli pahpahding yun penginemnemneman
yun hi-gak."
25 Negibbuh idan nengan ey illa tu basuh ni netalwan
ni meinnum et mandasal e kantuy "Huyyan innumen
yu hu amnuan etan ni baluh ni nekitbalan Apu Dios ni
panyaggudan ni tuu gapuh ni ketteyyan ku. Inum kayun
emin. Ipahding yulli huyyan ingganah et penginemneman
yun hi-gak."
26 E-helen kun hi-gayu e pehpehding tayu huyya e kennen
tayu sinapay niya innumen tayu meinnum ingganah alin
pambangngadan Apu Jesus Christo. Huyya mengippenem-
nem e netey hi Jesus Christo ma-lat panyaggudan tayu.
27 Et humman hu, hedin beken ni ustuh hu kapannemnem
ni tuun mengngan nunman ni sinapay ey um-inum nunman
ni meinnum, ey manliwwat nan Apu Jesus e nengiappit ni
annel tu niya kuheyaw tu.
28 Et mukun mahapul ni wada hakkeyey pakannemne-
men tu hedin kayyaggud winu lawah hu elaw tu. Tep hedin
lawah, ey mahapul ni mantuttuyyu ni, ey han kimman ni
sinapay niya han imminum etan di basuh.
29 Tep hedin umkan hu tuu etan ni sinapay niya um-inum
etan di basuh, nem eleg tu nemnema keibbellinan ni annel
Apu Jesus, ey manliwwat et mekastigu, tep tuka lellelgema.
30 Huyya gaputun dakel ni hi-gayu hu nekapuy, kamand-
edgeh niya dakel ida netey ni hi-gayu.
31 Nem gullat ni tayu kapakannemnema hu elaw tayu, et
han-itsu nekikan, ey eleg daitsu kastiguan Apu Dios.
32 Nem hedin daitsu kapanligligat ni hi-gatu, ey humman
penuggun tun hi-gatsu ma-lat eleg itsulli mailegat ni pan-
huwetan tulliddan tuun eleg mengullug ni hi-gatu.
33 Et humman hu, hi-gayun agik ida, hedin neamung
kayun mengngan ni penginnemneman yun neteyyan Apu
Jesus, ey pan-inhehged kayu et mandidihhan kayun mengn-
gan.
34 Ey hedin wadadda neupan hi-gayu, heballi mengan alid
baley tu et han makiemung ma-lat endi huwetan Apu Dios
ni hi-gayu. Ngenamung alin ellian ku hu pengung-ungbalan
tayun edum ni pinhed kun ittugun.

12

*Ya kabaelan idan kamengullug ni kaiddawat ni Ispirituh
Apu Dios*

1 Kaegiegi, pinhed kun peamtan hi-gayu hu meippanggep
ni nambabaklang ni kabaelan ni kaiddawat ni Ispirituh Apu
Dios di hanhakkey ni hi-gatsu.
2 Amta yu e yan nunman ni eleg yu ni pay pangulugan ey
nehaul kayu et dayawen yudda kinapyan tuun dios ni eleg
paka-hel. *
3 Nem yan nunyan nengulug kayu ey wadan hi-gayu hu
Ispirituh Apu Dios. Et hedin makulug ni wada Ispirituh Apu
Dios di hakey ni tuu, eleg tu e-hela hu lawah nan Jesus. Ey
pakkaw ni wada Ispirituh Apu Dios di hakey ni tuu et han
mabalin ni kantuy hi Jesus hu Apu tu.
4 Hi-gatsun kamengullug ey dakel hu nambakbaklang ni
kabaelan tayu, nem hakey hu kamengidwat idan nunman e
humman hu Ispirituh Apu Dios.
5 Nambakbaklang hu indinel Apu Dios ni ngunun hi-
gatsun panyaggudan ni edum tayun kamengullug, nem
ebuh hi Jesus Christo ni Apu tayu.
6 Ey nambakbaklang hu kabaelan tayun mansilbin hi-
gatu, nem hakey hi Apu Dios ni nalpuan da.
7 Emin itsun kamengullug ey wada hakkeyey wada neid-
wat ni hi-gatun kabaelan tun umbaddang ni panyaggudan
tayun emin e humman keang-angan tu e wada Ispirituh Apu
Dios ni hi-gatsu.
8 Ya edum ni kamengullug ey indawat ni Ispirituh Apu
Dios hu kabaelan tun umtugun. Yadda edum ey indawtan
tuddan kabaelan ni mengewwat ni ehel Apu Dios et
ituttuddu dad edum da.
9 Yadda edum ey indawtan ni Ispirituh Apu Dios ni
nehammad ni kapengullug nan Apu Dios et han-ipahding da
hu pinhed tu. Ey yadda edum ey indawtan tuddan kabaelan
ni mengkal ni degeh.
10 Yadda edum ey indawtan tun kabaelan ni mengip-
pahding idan miracles. Ey yadda edum ey indawtan tun
kabaelan ni mengituttuddun ehel Apu Dios. Wadadda
edum ni indawtan tun kabaelan dan mengimmatun hedin
makulug ni nalpun Apu Dios hu kaituttuddun hakey ni
tuu winu eleg. Wadadda edum ni indawtan tun kabaelan
dan mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel, anin ni eleg da
adalen humman ni ehel. Ey wadadda edum ni indawtan tun
kabaelan dan mengippeamtan keibbellinan idan nunman ni
ehel.
11 Emin huyyan nambakbaklang ni kabaelan ey hakey
nalpuan da, e ya Ispirituh Apu Dios ey hi-gatu ngenamung
ni pinhed tun pengidwatan.

* **12:2 12:2** Psalm 115:4-5, Isaiah 46:7, Jeremiah 10:5 et ya Habakkuk 2:18

12 Henin annel ni tuu e dakel hu parteh tu, nem hakey ni
annel ni ebuh. Heni daman hi-gatsun kamengullug e ma-
nut nambakbaklang itsu, nem hakey kan-annel ni hi-gatsu
e hi Jesus.
13 Tep emin itsu, anin Jew winu Gentile himbut winu
beken, ey hakey nemenyag ni hi-gatsu e humman Ispirituh
Apu Dios et mawedan hi-gatsun emin, tep hi-gatu nengi-
hakkey ni hi-gatsud annel Jesus Christo.

14 Em, ya annel ni tuu ey hakey, nem dakel parteh tu.
15 Henin heli e gullat ni um-ehel et penghel tuy "Bekennak
ngun parteh ni annel, tep beken nak ni ngamay," et neipngil
humman, tep anin hanniman kantu et nanengtun parteh ni
annel.
16 Ey gullat ni kan ni tangila ey "Bekennak ngun parteh
ni annel, tep bekennak ni mata," et neipngil humman, tep
anin hanniman kantu et nanengtun parteh ni annel.
17 Tep gullat ni matan emin hu annel, inna-nu tun
mengngel? Ey gullat ni emin hu annel ey tangila, inna-nu
tun menemmuy hedin endi eleng?
18 Beken ni hanniman hu nengapyan Apu Dios ni hi-
gatsu, tep kinapyatu nambakbaklang ni parteh ni annel
tayu meippuun di pinhed tun kei-ussalan da.
19 Hipa na-mu ang-ang ni annel hedin hakey ni ebuh ni
parteh hu wada?
20 Et mukun, hakey ni ebuh hu annel, nem dakel nambak-
baklang ni parteh tu.

21 Et humman hu, eleg mabalin ni kan ni mata ey "Eggak
mahapul hu ngamay." Ey ya ulu, ey eleg mabalin ni kantuy
"Eggak mahapul hu heli."
22 Tep ya kakulugan tu, anin idan kan tayun beken ni
importanteh ni parteh ni annel et makahhapul tayudda.
23 Yadda etan parteh ni annel ni kan tayuy beken ni
importanteh hu usal da, ey humman ida tayu kapaka-
ippaptek. Ey yadda etan parteh ni annel ni anggeba-ing ni
peang-ang, ey tayu kaippaptek ni hennian.
24 Nem beken ni mahapul ni henin nunman hu
kapemaptek idan edum ni parteh ni annel. Hanniman
hu impengapyan Apu Dios ni annel tayu ma-lat ipapaptek
tayudda etan parteh ni kantayuy beken ni importanteh hu
usal da.
25 Emin hu parteh ni annel ey makahhapul tayudda ma-
lat man-imbabaddang ida. Henin hi-gatsun kameibbillang
ni annel Jesus, e mahapul ni man-uunnud itsu, niya man-
impapaptek itsu.

26 Tep hedin wada hakey ni parteh ni annel ni neligtan ey
ligat tayun emin. Hanniman dama e hedin wada hakey ni
hi-gatsun kametettebal, ey ketbalan tayun emin.
27 Ya keibbellinan tu huyyan nakka pan-ituttuddu ey
wada hakkey ni hi-gatsun kamengullug ey itsu kameibbil-
lang ni annel Jesus Christo, nem wada hu nambabaklang ni
ngunun neidinel ni hi-gatsu.
28 Huyyadda hu nambabaklang ni ngunun indinel Apu
Dios ni hi-gatsun kamengullug. Yadda nemangulun pinili tu
ey yadda apostles, ya meihhayned ey yadda prophets e ka-
mengippeamtan ehel Apu Dios, ya meikkatlu ey yadda etan
kamantuttuddu. † Ey wadadda dama kamengippahding ni
miracle, yadda kamengkal ni degeh, yadda kaumbaddang ni
edum da, yadda kaman-ap-apu niyadda edum ey kabaelan
dan mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel.
29 Et mukun eleg itsu mapilin emin ni man-apostle, winu
prophet, winu mantuttuddun ehel Apu Dios. Ey beken ni
emin itsu ey han-ipahding tayu hu miracle.
30 Ey eleg itsu meidwatan emin ni kabaelan ni mengkal
ni degeh, winu mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel winu
mengippeamtan keibbellinan tu.
31 Nem ya importanteh ni gamgaman tayun kabaelan
ey ya etan umbaddang ni panyaggudan ni edum tayun
kamengullug.
Nem wada hakey ni kekakkayyaggudan e humman hu
impeminhed.

13

Ya elaw ni impeminhed

1 Makahhapul hu impeminhed di edum ni tuu, tep anin
na-mun wada kabaelan kun mengi-hel ni nambakbaklang
ni ehel ni tuu niya ehel ni anghel, nem endi impeminhed
kun edum kun tuu, et endi silbitu e henin kaumpapaliteng
ni gangha niya henin kaumpipipeng ni kingking.
2 Anin na-mun iddawat Apu Dios ni hi-gak hu kabaelan
ni mengituttuddun ehel tu, ey anin na-mun inamtak ni
emin hu eleg peamtan Apu Dios, niya wada kabaelan kun
mengewwat ni elaw tu, et endi silbitu hedin endi impem-
inhed kun edum kun tuu. Ey anin na-mun nehammad hu
nakka pengullug et hedin kangku etan ni duntug ey "Pan-
etan ka," ey nan-etan tu-wangu, ey endi silbik ni tuu hedin
endi impeminhed kun edum ku.
3 Ey anin na-mun madewattak et iddawat kun emin hu
wadan hi-gak idan newetwet, niya anin na-mun ihhulug ku

† **12:28 12:28** Ephesians 4:11

hu annel ku et magiheb gapuh ni nakka pengullug nan Jesus Christo, ey endi silbiddan nunman hedin endi impeminhed ku.

4 Ya tuun wada impeminhed tun edum tu, ey kabbabbal niya mahmek. Eleg tu keemmehi edum tu, eleg mampah-hiyya,

5 beken ni manghay, eleg tu pepillit hu pinhed tu, beken ni kabbubunget niya eleg tu nenemnema hu lawah ni impahding dan hi-gatu.

6 Eleg tu pan-am-amlengi hu lawah, nem ya kayyaggud hu tuka pan-amlengi.

7 Hedin wada impeminhed ni tuun edum tu, ey eleg tu nenemnema hu hipan lawah ni impahding da. Kamedinnel di edum tun tuu niya tuka namnamaha e kayyaggud ni ingganah hu ippahding da. Niya tuka ennusi hu hipan ligat.

8 Ya impeminhed ey eleg mepappeg, nem mannananeng ni ingganah. Yadda kabaelan, henin mengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios ey mepappeg, anin ya kabaelan ni mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel et mepappeg. Ey anin yadda hipan inamta tayu et eleg ali law mahapul.

9 Tep kulang itsun man-ewwat niya kulang itsun mengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios.

10 Nem yallin ellian Jesus, ey eleg tayulli law mahapul ida huyyan kabaelan ni wada kulang tu.

11 Heninnuy hu elaw tu: Yan keu-ungngak, ey henin kapeneppit ni u-ungnga hu nakka peneppit, anin ni ya nakka pannemnem niya nakka pan-ewwat. Nem yan nehikenan ku, ey endidda law humman ni elaw kun keu-ungngak.

12 Henin nunman ni hi-gatsun kamengullug e kulang ni hu tayu kapengewwat ni meippanggep nan Apu Dios, e heni itsu kamandiddiggal etan di nekulap ni diggal e eleg meka-ang-ang hu angah. Nem hakey alin aggew ey mekihhinnangga itsun Apu Dios et peka-amtaen tayulli elaw tu, henin nengamtaan daitsun hi-gatu.

13 Yadda etan kabaelan ni mannananeng alin ingganah ey ya pengullug, ya namnamah, niya impeminhed. Nem ya keim-importantehan idan nunyan tellu ey ya impeminhed.

14

Ya importanteh ey ya kabaelan ni mengituttuddun hipan kapeamtan Ispirituh Apu Dios

1 Ya kayyaggud ni gamgaman yu ey ya pan-impipinhedan yu et yadda etan kabaelan ni iddawat ni Ispirituh Apu Dios,

nema-ma etan kabaelan ni mengituttuddun kapeamtan Apu Dios.
2 Tep ya etan tuun kabaelan tun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel ey hi Apu Dios hu tuka peki-ungbal, beken ni ya tuu, tep eleg da ewwasi hu tuka e-e-hela. Wada kabaelan tun mengituttudduddan eleg meamta tep ya baddang ni Ispirituh Apu Dios.
3 Nem ya etan kamengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu ey tuka ituttudduddan edum tun kamengullug ma-lat petuled tudda, ey ma-lat mea-alluk idad daka panligligasi niya ma-lat maihammad hu daka pengullug.
4 Et humman hu, ya etan tuun kamengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios ey tuka baddangin emin hu kamengullug. Nem ya etan tuun wada kabaelan tun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel ey ebuh annel tun kamebaddangi.
5 Pinhed ku et ni emin kayu ey kabaelan yun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel, nem nakka pehebballi hu emin kayu ey wada kabaelan yun mengituttuddun impeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayu. Tep neta-ta-gey etan kamengituttuddun ehel Apu Dios nem ya etan han-i-hel tu nambakbaklang ni ehel. Nem nan-ingngeh ida hedin wada mengibbellin nunman idan ehel et wada law pansilbian tuddan kamengullug.
6 Tep inna-nu hedin um-ali-ak di kad-an yun kaegiegi et i-hel kud nambakbaklang ni ehel, ey eleg yu amta hu pinhed kun e-helen, kaw wada silbi tun hi-gayu? Endi. Nem wada silbi tun hi-gayu hedin um-ali-ak et ituttudduk hu impeamtan Apu Dios ni hi-gak di ehel ni han-awat yu.
7 Anin ni gitalah winu tullaling et endi tunung tu hedin kapemegga patnul.
8 Hanniman dama etan tangguyup idan sindalun kamekiggubbat. Hedin kalellelgema etan ni kamengippat-nul et eleg metunnung, ey eleg amtaddan sindalu hedin humman pandaddanan dan mekiggubbat.
9 Heni daman hi-gayu e hedin meki-ungbal kayun tuud ehel ni eleg da amta, ey endi silbitu, tep eleg da han-awat hu pinhed yun e-helen ni hi-gada. Heni ka kumedek kamekihuhhummangan di annel mu.
10 Dakel nambakbaklang ni ehel eyad puyek ey humman idan ehel ey wada keibbellinan da, nem mahapul ni ewwatan et han wada silbitu.
11 Nem hedin meki-ungballak etan ni eggak amta ehel tu, ey eleg tu dama amta ehel ku, eleg kami man-in-awwasi, tep eleg kami man-hin-amtan ehel.

12 Ya pehding yu, tep ihik kayun meidwatan ni kabaelan
ni kamelpun Ispirituh Apu Dios, ey heballi yadda kabaelan
ni umbaddang idan kamengullug hu gamgami yu.
13 Et humman hu, ya etan tuun han-i-hel tu hu nam-
bakbaklang ni ehel ni eleg ewwasin tuu, ey mahapul ni
mandasal ma-lat awatan tu hu keibbellinan ni tuka e-hela.
14 Tep hedin mandasal hu hakey ni tuud ehel ni eleg tu
amta ey ma-nu tep kamandasal hu ispirituh tu, nem eleg tu
han-awat hu tuka pan-iddasal.
15 Et humman hu, ya ew hu kayyaggud ni pehding tayu, ey
mandasal itsud kaittudun ispirituh tayu, ey mandasal itsud
ehel ni kameewwasi. Hanniman dama pehding tayu hedin
man-a-appeh itsu.
16 Tep hedin eleg yu pehding humman, ey inna-nu hedin
in-ehel etan ni kamandasal di ehel ni eleg han-awat ni edum
tu, inna-nun penghelan dan "Amen," * hedin eleg da awatan
hu dasal tu?
17 Tep anin ni kayyaggud indasal yu, nem eleg ida
mebaddangi hu edum yu et endi silbitu humman ni dasal
yun hi-gada.
18 Hedin hi-gak, ey nakka mansalamat nan Apu Dios,
tep et-eteng hu indawat tun kabaelan kun mengi-hel ni
nambakbaklang ni ehel nem hi-gayu.
19 Nem hedin yan tayu kakeemmuemmungin tayu kapan-
daydayawin Apu Dios, ey heballi anin ekket ni ebuh hu e-
helen kun han-awat ni tuu nem ya hu nak e-helen hu dakel
ni eleg da han-awat.
20 Kaegiegi, entan tu iu-unnud di kapannemnem idan u-
ungnga, tep pinhed kun heni kayuddan nangkenemneman.
Nem hedin ya meippanggep ni lawah, ey pinhed kun heni
kayuddan u-ungnga e ida kamenangpah. Nem hedin ya
meippanggep idan nunyan tuttuddu, ey pinhed kun heni
kayuddan nehiken di pengewwat yu.
21 Wada impatudek Apu Dios ni kantuy "Ittu-dak kuddalli
beken ni Jews ni hin-appil ehel dan mengippeamtaddan
tuuk ni tugun ku, nem kapyatun eleg da-ak dedngela." †
22 Et humman hu, ya kabaelan ni mengi-hel ni nambak-
baklang ni ehel ey beken ni immatun ni kekastiguan idan
kamengullug nan Apu Dios, nem immatun ni kekastiguan
idan eleg mengullug. Nem ya kabaelan ni mengituttuddun
pinhed Apu Dios ni peamta ey humman kaumbaddang
idan kamengullug, nem endi tu panyaggudan idan eleg
mengullug.

---

* **14:16 14:16** Ya keibbellinan ni "Amen!" ey "Em numan!" † **14:21 14:21** Isaiah 28:11-12

23 Tep hedin neamung kayun mandaydayaw nan Apu
Dios ey wada hakkeyey tuka pan-i-hel di hin-appil ni ehel
ey neipaddih ni wadadda nekiemung ni hi-gayun eleg
mengamtan elaw tu huttan winu eleg mengullug nan Apu
Dios, ey kaw eleg da penghel ey kayu kaman-angngaw?
24 Nem hedin wada hakkey ni hi-gayu ey ituttuddu tu
etan pinhed Apu Dios ni peamta, ey wada nekiemung ni
eleg mengullug, nanna-ud ni ebbuluten tu e neliwtan ni
nangngelan tun intuttuddu yu. Et nemnemen tu law e
nanliwat
25 gapuh etan ni neipeamtan lawah ni elaw tun tuka
itattalud nemnem tu et nanna-ud ni mandukkun ni menay-
dayaw nan Apu Dios et kantuy "Makulug ni wada hi Apu
Dios ni hi-gayu!"

*Ya kayyaggud ni pehding hedin neamuamung itsun ka-
mengullug ni menaydayaw nan Apu Dios*

26 Ya pinhed kun e-helen ni hi-gayun kaegiegi, ey hedin
neamuamung kayun menaydayaw nan Apu Dios, ey wada
hakkeyey ippahding tu kabaelan tun neidwat ni hi-gatu
ma-lat panyaggudan yun emin. Wada man-a-appeh, wada
mantuttuddu, wada mengippeamtan impeamtan Apu Dios,
wada um-ehel ni nambakbaklang ni ehel ey wada mengid-
wat ni keibbellinan tu.
27 Hedin wadadda um-ehel ni nambakbaklang ni ehel
ni eleg meewwasi, ey hiyya hu dewwa winu tellun man-
huluhulul ni um-ehel, ey mahapul ni wada mengidwat ni
keibbellinan ni e-helen da.
28 Nem hedin endi nekiemung ni kabaelan tun menghel
ni keibbellinan ni e-helen da, mahapul ni um-eneeneng ida
ma-lat ebuh hi Apu Dios ni nengamta etan ni da et e-helen.

29 Dammutu hu dewwa winu tellun mengituttuddun
pinhed Apu Dios ni peamta hedin neamung kayu, ey
mahapul ni nemnemen idan mandedngel hedin makulug
ni nalpun Apu Dios hu neituttuddu.
30 Nem hedin wada kaman-e-ehhel, ey wada impeamtan
Apu Dios ni hakey ni tuu, ey mahapul ni issiked nunman ni
kaman-e-ehhel ma-lat umhel dama etan wada impeamtan
Apu Dios ni hi-gatu.
31 Ey kayyaggud hedin hi-gayun wada pinhed tun peam-
tan impeamtan Ispirituh Apu Dios, ey mehakkehakkey
kayun um-ehel ma-lat wada inna-nuddan kamandeddengn-
gel ni mengamta etan ni pinhed yun e-helen ma-lat mai-
hammad hu yuka pengullug.

32 Yadda kamengituttuddun impeamtan Apu Dios ni hi-
gada ey mahapul ni hangkekkenneng da annel da et
hegeden da hu tsimpuh dan um-ehel.
33 Tep hi Apu Dios, ey eleg tu pinhed hu nengelawngaw
ni pandeyyaw, tep ya pinhed tu ey wada ulnus niya linggep
di tayu kakeemmuemmungin menaydayaw ni hi-gatu.
Hedin neamung itsun menaydayaw nan Apu Dios
34 ey mahapul ni um-eneeneng ida bibi-i. Endi lebbeng
dan an um-ehel, nem mahapul ni mengu-unnud ida, tep
humman dama hu neitudek di Tugun.
35 Hedin wada pinhed dan ibbagan meippanggep etan di
neituttuddu, ey ibbagedan ahwadad baley dan ennamutan
da, tep beken ni lebbeng tun pehding ni bii humman di tayu
kakeemmungi.
36 Kaw beken ni kayyaggud huyyan tugun ku, winu kan
yu na-mu nem hi-gayu hu nebukul ni nengituttuddun ehel
Apu Dios, winu hi-gayun ebuh hu neituttudduan tu?
37 Hedin wada kayun kamenghel ni kantuy hi-gatu hu
kamengituttuddun ehel Apu Dios winu wada kabaelan tun
nalpun Ispirituh Apu Dios, mahapul ni nemnemen tu e
huyyan nakka pan-ittudek ey intugun ni Apu tayu.
38 Nem hedin wada eleg mengebbulut nunyan nakka pan-
e-hela, entan tu kulug humman ni tuu.
39 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, gamgami yu etan
kabaelan ni mengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios
ni hi-gayu, nem entan tu ka-legidda hu wada kabaelan dan
mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel.
40 Nem mahapul ni neiptek hu pehding yud yuka keem-
muemmungi, niya mahapul ni ya kayyaggud ni emin hu
pehpehding yu.

15

Ya elaw ni netagwan Jesus Christo

1 Kaegiegi, pinhed kun penemnem ni hi-gayu hu intuttud-
duk ni hi-gayun meippanggep ni panyaggudan tayun im-
pahding Jesus Christo. Inebulut yu et humman neipuunan
ni yuka pengullug.
2 Ya humman ni nengulugan yu hu nehelakniban yud
kastigu yu et nema-ma-ma hedin nehammad hu yuka pen-
gullug. Nem mahapul ni pannananeng yu yuka pengullug
nan Jesus, tep endi silbitu hedin ehel ni ebuh hu yuka
pengullug.
3-4 Huyyadda importanteh ni intuttudduk ni hi-gayun
neipeamtan hi-gak, e netey hi Jesus Christo gapuh ni liwat

tayu, et maikulung et metagwan ni katlun aggew e humman inamnuan ni inhel Apu Dios ni meippahding. *

5 Yan netagwan tu ey nampeang-ang nan Peter et han mampeang-ang ni hi-gadan emin ni hampulut dewwan apostles tu.

6 Entanni ey nampeang-ang di nehuluk ni liman gatut ni kamengullug ni hi-gatu. Ey ingganah nunya ey dakel ida mategun nenang-ang ni hi-gatu.

7 Entanni ey nampeang-ang mewan nan James et han mampeang-ang idan emin ni apostles.

8 Hi-gak hu nanggillig ni nampeang-angan tu, et yan nunman hu nengulugan ku, † anin ni eggak ni pinhed ni mengu-unnud ni hi-gatu, tep lawah la ni hu elaw ku.

9 Et nemahhig hu impahpahding kun nanlelehhanan idan tutu-un kamengullug nan Apu Dios. Et mukun kangkuy hi-gak hu kebabbabbahan ni apostle, niya beken pay ni lebbeng tun nak meibbillang ni apostle.

10 Nem gapuh ni binabbal Apu Dios ni hi-gak, ey impambalin tuwak ni apostle. Beken ni endi silbitu humman ni binabbal tun hi-gak, tep nemahhig hu nangngununggunuk nem yadda edum kun apostles. Beken ni gapuh ni kabaelan ku hu nengipahdingan kun ngunuk, nem gapuh ni baddang Apu Dios ni hi-gak.

11 Et anin ni hi-gak winu yadda edum kun apostles hu kamantuttuddu ey nan-ingngeh hu mika ituttuddu e meippanggep nan Jesus et ya importanteh ey nengulug kayu.

Ya elaw ni ketegguan idan kamengullug

12 Intuttuddu min hi-gayu e hi Jesus Christo ey simmagun neteyyan tu, et humman hu keang-angan tu e emin hu tuu ey umtagu idalli dama. Nem ay kele wadadda edum ni hi-gayun kahing e kanday eleg idalli umtagu hu nangketey ni hakey alin aggew?

13 Et hedin tep makulug ni eleg umtagu hu nangketey, eleg tep dama tumegu hi Jesus.

14 Et hedin makulug ni eleg taguen Apu Dios hi Jesus, endi tep silbitu hu intuttuddu min hi-gayu, et endi tep law silbi tun nengulugan yu.

15-17 Et hedin henin nuntan, maitek kami tep ni apostles, tep intuttuddu mi e sinegun Apu Dios hi Jesus. Et hedin makulug ni eleg ida umtagu hu nangketey, eleg tep dama tumegu hi Jesus, et endi tep silbitu hu yuka pengullug et nanengtun eleg mepesinsahan hu liwat yu.

---

* **15:3-4 15:3-4** Psalm 16:8-10, Matt. 12:40 et ya Acts 2:24-32 † **15:8 15:8** Acts 9:3-6

18 Ey emin ida tep hu nangketey ni nengulug nan Jesus
Christo, ey neidawwidda tep nan Apu Dios, et mekastigud-
dallin ingganah.
19 Et hedin makulug idan emin huyya, endi tep silbi tun
nandinelan tayun Jesus hedin mettey itsu. Et hi-gatsu tep
ni kamengullug hu anggehemmek ni peteg di emin ni tuu.
Hedin neituu itsun ebuh eyad puyek e eleg itsulli meteggui,
ey ebuh tep ni ketaggu tayu eyad puyek ni pengippaptekan
daitsun Jesus Christo.
20 Nem ya kakulugan tu, ey netagwan hi Jesus Christo. Hi-
gatu hu nemangulun netagwan et huyya hu keang-angan
tu e yadda nangketey ni kamengullug ey metegguan idalli
dama.
21 Emin itsu ey mettey itsulli, gapuh ni impahding etan
ni hakey ni tuu e hi Adam. Nem emin itsu ey metegguan
itsulli mewan tep ya impahding dama etan ni hakey ni tuu
e hi Jesus.
22 Kamettey emin hu tuu, tep neilegat itsun nanliwatan
Adam, nem metegguan itsulli gapuh ni neiegian tayun Jesus
Christo.
23 Ey wada nagtud ni aggew ni ketegguan tayulli, tep
ya nemangulun sinagwan Apu Dios ey hi Jesus, et yallin
keibbangngadan Jesus ey hi-gatsun tuu tu dama tegguen tu.
24 Yallin nunman ey apputen Jesus idan emin hu ap-apun
kamekibbuhhul nan Apu Dios. Bahbahen tuddalli buhul tu,
anin ya kabaelan da. Yan nunman ali pengippeang-angan
Jesus e ebuh hi Ame tayun hi Apu Dios ni wada kelebbengan
tun man-ap-apun ingganah.
25 Tep nanengtun hi Jesus hu man-ap-apu ingganah
apputen tuddan emin hu buhul tu.
26 Ya manggillig ni apputen tun buhul tayu ey ya katey.
27 Ya neitudek ni ehel Apu Dios ey kantuy “Pambalin alin
Apu Dios hi Jesus Christo ni Ap-apun emin.” Nem eleg
meigappat hi Apu Dios, tep hi-gatu nalpuan ni kelebbengan
Jesus ni man-ap-apu.
28 Tep hedin inapput Jesus Christo ni emin hu buhul tu, ey
hi-gatu hu mambalin ni Apun emin, et hantulli idinel nan
Apu Dios ni man-ap-apun emin, tep hi Ametu hu keta-ta-
geyyan di emin.
29 Wadadda etan edum ni ida kapebenyag ma-lat
penginemnemneman daddan kapengullug ni aammed da
niyadda agi dan nangketey. Nem gullat ni makulug hu kan
idan edum e eleg idalli meteggui hu nangketey, kele daka
pehding humman?
30 Ey inna-nun hi-gami, gullat ni beken ni makulug e
umtaguddalli netey, ey kele mika hanghanggaadda angge-

takkut ni ketteyyan ni kewa-wa-wa niya kele mika hel-heltapa hu ligat tep ya mika pengullug nan Jesus Christo?
31 Hi-gayun aaggik ida, nakka hanghanggaa ketteyyan kun
kewa-wa-wa tep ya nakka pengittuttudduin meippanggep
nan Jesus. Nem et-eteng dama hu nakka pengiddeyyaw
ni hi-gayu tep ya nengu-unnudan yun Apu tayun hi Jesus
Christo.
32 Gullat ni makulug ni eleg umtagu hu nangketey,
ku endi tep hu ginen-ud kun nak et ketteyyan di deya
Ephesus ni nekihenanggaan kuddan buhul kun henidda
layon. Heballi tep ya pan-am-amlengan eyad puyek hu an
hemmahemmaken et iu-unnud idan edum ni tuun ebuh
biyag dad puyek ni daka nemnemnema. Kanday "Pan-ekan
tayu kuma hu hipan kennen niya pan-inum tayu hu hipan
meinnum, tep kaw wadalli mewan law hedin mettey itsu?"
‡
33 Entan kaheul yuddan tuun hanneya daka pengullug, ey
entan tudda deddengngel, tep lektattu ey mealdanan kayun
lawah ni elaw da et mei-ingngeh kayun hi-gada.
34 Kenemnemi kayu et isiked yu law ni mengapkapyan
law ni lawah. Wadadda edum ni hi-gayun kamenghel ni
ida kamengullug, nem eleg da amta hi Apu Dios. Kaw eleg
kayu umbaing?

Ya elaw ni annel tayulli hedin metegguan itsu

35 Nem penghel yu na-muy "Inna-nun ketegguan ni netey?
Hipalli inna-nun annel da?"
36 Ya etan tuun mengibbeggan nunya ey endi nemnem tu.
Kaw eleg yu amta e hedin ittanem yu hu bukel ey pakkaw
ni i-e-hek et han tummel?
37 Heni etan ni pagey niyadda etan edum ni bukel, e hedin
eleg meitnem, man mannenneng ni bukel ni ebuh. Nem
hedin neitnem et simmemel, man hin-appil law hu ang-ang
tu.
38 Emin nambakbaklang ni bukel ey eleg man-iingngeh
hu ang-ang ni temel da, tep henin nunman nengapyan Apu
Dios.
39 Heni damaddan eyan mategun wadad puyek e nam-
bakbaklang. Hin-appil annel idan tuu, yadda animal, yadda
sisit niyadda deleg.
40 Ey wadadda lintun Apu Dios eyad puyek et yad
kabunyan. Nem nambaklang hu kakinayyaggud ni ang-ang
idan wadad puyek et yadda wadad kabunyan.
41 Henin aggew, e kaumhili heyaw tu, nem ya bulan ey
kaumheyaw dama, nem eleg umhili. Hin-appil dama dilag
ni bittuwen tep kulang heyaw tu. Ey nambakbaklang hu

‡ **15:32 15:32** Isaiah 22:13 niya 56:12. Ang-ang yu dama Luke 12:19

kakinayyaggud ni ang-ang da. Anin ni yadda bittuwen et wada hakkeyey nambakbaklang hu kakinayyaggud ni ang-ang da.

42 Ya gaputun nakka penghelin nunya ey ma-lat amtaen yu e hin-appil hu annel tayun nunya etan di annel tayullin ketegguan tayu. Tep kamettey hu annel tayun nunya, nem yalli etan metegguan ni annel tayu ey eleg ali mabalin ni mettey.

43 Ya annel tayu ey lawah ang-ang tu hedin netey, ey endi law kabaelan tu. Nem hedin metegguan ali, ey kakkayyaggud hu ang-ang tu niya et-eteng kabaelan tu.

44 Hedin mettey itsu, ey meikkulung hu annel tayud puyek. Nem hedin metegguan itsu, hin-appil ali annel tayu e humman melpun Apu Dios. Gapu tep wada annel tayun nunyad puyek ey wadalli dama annel tayud kabunyan.

45 Makulug huyya, tep huyya kan ni impatudek Apu Dios e kantuy “Hi Adam hu nemangulun mategun tuu,” nem wada dama etan kandan Adam ni nanggillig e hi Christo. Hi-gatu hu Ispirituh ni kamengidwat ni biyag.

46 Ey ya meikkadwan biyag tayu ey yad kabunyan, et humman hu, ya nemangulu ey ya annel tayu eyad puyek, beken etan annel tayud kabunyan.

47 Ya etan nemangulun tuu e hi Adam ey nalpu annel tu eyad puyek. Nem hi Jesus e kameingngadnin neikadwan Adam, ey nalpud kabunyan et mambalin ni tuu.

48 Hi-gatsun tuu e helag Adam e nalpu annel tud puyek ey henin annel tu hu annel tayu. Nem yadda etan tuun dinwat da baluh ni biyag etan ni tuun nalpud kabunyan e hi Jesus Christo ey henillin annel tu annel da.

49 Neiingngeh hu elaw ni neitu-wan tayun nunya etan ni neitu-wan nan Adam e nalpu annel tud puyek, nem meiingngeh ali dama elaw ni neitu-wan tayun Jesus Christo e nalpud kabunyan.

50 Kaegiegi, e-helen kun hi-gayu e huyyan annel tayun laman niya kuheyaw ey eleg mabalin ni mekihha-ad di nan-ap-apuan Apu Dios. Tep huyyan annel tayu ey kamettey, eleg mannananeng ni ingganah e beken henin annel tayullid kabunyan.

51 Dengel yu eya ituttudduk ni hi-gayun nunya, tep huyya ey eleg la peamtan Apu Dios ni nunman. Beken ni emin itsun kamengulllug ey mettey, nem emin itsulli, netey winu mategu, ey mehullulan ali annel tayu.

52 Ya kehullulan alin annel tayu ey mangkinnemtang henin kapengimkimin mata. Meippahding ali huyyan manggillig ni tenul etan ni tangguyup di kabunyan. Ey

meiddihhan ni metegguan ida kamengullug ni nangketey ey mehullulan ali annel da. Anin hi-gatsullin mategu et mehullulan ali dama annel tayu et eleg itsulli law mettey.

53 Tep huyyan annel tayun kamettey ey mehullulan alin mannananeng ni annel e eleg mettey.

54 Yallin keippahdingan tu huyya hu amnuan etan ni impatudek Apu Dios e kantuy “Neapput hu katey.” §

55 Et humman hu, hi-gatsun kamengullug ey eleg itsu law umtakut ni mettey, tep makulug ni emin idalli hu kamengullug ni nangketey ey metegguan idalli et eleg idalli law mettey.

56 Ya liwat hu gaputun tayu kaketteyi, ey ya eleg tayu pengu-unnudin Tugun Moses hu tayu kapanliwwasi.

57 Nem pansalamat itsun Apu Dios, tep tegguen daitsulli tep ya nengulugan tayun Apu Jesus Christo.

58 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, entan tu peapput hu nemnem yu, nem ihammad yu hu yuka pengullug nan Apu Jesus. Ipapaptek yun kenayun hu ngunu yun indinel nan Apu Jesus ni hi-gayu, tep emin hu tayu kaippahding ni impangunu tu ey wada silbitu.

16

Ya kaemmungaddan kamengullug ni pemaddang dan edum da

1 Ya law ittudek ku ey ya meippanggep ni yuka em-mungan ibbaddang yuddan edum tayun kamengullug ni nangkewetwet di Jerusalem. Pinhed kun ippahding yu hu henin intuttudduk ni kapehding idan edum tayun kamengullug di kebebbebley di Galatia.

2 Ya kayyaggud ni pehding yu ey yan nemengngulun aggew ni hanlingguwan ey wada hakkeyey um-appil ni limmu tu meipuun di tuka lelmua, ma-lat hedin um-ali-ak ditan ey eleg law mahapul ni kayu mengemmung.

3 Tep ya pinhed ku ey hedin immali-ak, neidaddan ni neamung hu pinhed yun ibbaddang et pailaw tayuddan pillien yun mengillaw di Jerusalem. Ey mantuddekkak idan kamengullug diman ma-lat amtaen da e hi-gatsu nengitu-dak ni hi-gadan mengillaw ni ibbaddang yu.

4 Nem hedin mahapul ni mekillawwak, anin ikkuyyug kudda.

Ya nannemneman Paul ni tudda penang-angan ni kamen-gullug di Corinth

---

§ **15:54 15:54** Isaiah 25:8a

5 Ninemnem kun um-alidtan, nem manda-guhak nid
Macedonia et mantuttudduak diman, et hannak la meda-
puh ni an menang-ang ni hi-gayu.
6 Nakka nemnemnema e mebabbayyaggak ni manha-ad
ditan, anin na-mun ingganah ni kegibbuhan ni ketel. Et
wadan dammutullin wada ibbaddang yun hi-gak ni lawwak
di edum ni bebley.
7 Eggak pinhed ni nekemtang ni ebuh hu panha-adan kud
tan tep pinhed kun hedin um-ali-ak ey mebabbayyag hu
pekihha-adan kun hi-gayu hedin i-abulut Apu tayu.
8 Nem ay pinhed ku nin manha-ad di deyad Ephesus
ingganah medettengan hu Piyestah ni Pentecost,
9 tep dakel ida neminhed ni mengngel ni nakka ittenuttud-
dudya meippanggep nan Apu tayu, anin ni dakel ida buhul
ku.
10 Hedin umlaw ditan hi Timothy, peang-ang yu kayyag-
gud ni hi-gatu, tep hi-gatu hakey ni kamantuttuddun ehel
Apu tayu e henin hi-gak.
11 Ang-ang yu et endi an manlalamhi ni hi-gatu, nem
baddangi yu ma-lat melinggep ali pambangngadan tudya,
tep nakka um-abtun peki-lian tuddan edum ni agi tayun
um-ali.
12 Inhel kun Apolos e pinhed kun peteg ni meikkuyyug
idan edum tayun umlaw ditan, nem eleg tu ni pinhed.
Kantuy beken nin nunya, nem hedin wadalli wayah tu, ey
um-ali.

Ya nangillig ni tugun nan Paul

13 Helipat-iyu et eleg kayu maheul ni mengippahding ni
lawah. Ihammad yu hu yuka pengullug. Ey entan takut
yun mengu-unnud ni tuttuddun Jesus.
14 Emin hu pehding yu ey ipahding yu gapuh ni impem-
inhed yun edum yu.
15 Kaegiegi, inamta yu hu meippanggep nan Stepanas et
ya pamilyah tu. Hi-gada hu nemangulun nengulug nan
Jesus di bebley di Greece ey binenaddangan dadda edum
tayun kamengullug.
16 Nak anhan kaibbagan hi-gayun kaegiegi e u-unnud
yudda tuun henin nunman elaw da et yadda etan tuun
kaumbenaddang di ngunun meippanggep nan Apu tayu.
17 Nakka man-am-amleng ni illian di Stepanas, hi Fortuna-
tus et hi Akaikus, tep hi-gada kamengi-ehneng ni hi-gayun
umbaddang ni hi-gak, tep endi kayudya.
18 Impeamleng da-ak henin nengipeamlengan dan hi-
gayu. Yadda henin nunyan tuu hu lebbeng tun metbal.

19 Kan idan kamengullug di Asia ey dakeyu kanenemnema. Hanniman damad Aquila nan Priscila et yadda edum ni kameki-emmung di baley dan kamandaydayaw nan Apu Dios e kanday dakeyu kanenemnema tep ya nengulugan tayun Apu tayu.
20 Ey emin ida kamengullug di deya ey kanday dakeyu kanenemnema.
Peang-ang yu hu yuka pan-impipinhedin yuka pandadammui, tep kayu kamengullug.
21 Hi-gak hi Paul e nengipetudek nunya. Dakeyu kanenemnema daman hi-gak.
22 Yadda etan eleg meminhed nan Apu tayu e hi Jesus ey mekastiguddalli et kuma. Ey mambangngad et law hi Apu tayu et ipaptek daitsun emin.
23 Pinhed kun meweddan hi-gayun kenayun hu binabbal Apu tayu e hi Jesus.
24 Et-eteng hu impeminhed kun hi-gayun emin tep ya nengulugan yun Apu Jesus Christo.

Ya Neikadwan Tudek Paul idan Kamengullug di Corinth

1 Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e pinutuk
Apu Dios ni pan-apostle nan Jesus Christo. Ya kadwak ni
nengitudek nunya ey hi Timothy e agi tayu.
Tudek mi huyyan hi-gayun kamengullug nan Apu Dios di
Corinth et yadda edum ni kamengullug di kebebbebley di
Greece.
2 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu
tayu.

Ya kapemaddangin Apu Dios ni hi-gatsud tayu kapanliggasi

3 Pansalamat itsun Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus
Christo. Hi-gatu pansalamatan tayu tep mahmek niya hi-
gatu hu kakelpuin emin ni baddang.
4 Baddangan daitsu ma-lat dammutun issipel tayun emin
hu ligat tayu et wada inna-nu tayun umbaddang damaddan
edum tayun neligtan. Wada kabaelan tayun umbaddang tep
ya nemaddangan daitsun Apu Dios.
5 Manlelehhan itsun peteg henin Jesus Christo tep ya tayu
kapengullug ni hi-gatu, nem et-eteng ali dama pemaddang
tun hi-gatsu.
6 Et mukun kami kamanhelheltap ma-lat baddangan
dakeyu et mehelakniban kayu. Dakemi kabaddangin Apu
Dios ma-lat wada inna-nu min memaddang ni hi-gayun
mengissippel ni hipan yuka panhelheltapin henin hinel-
heltap mi.
7 Et-eteng dinel min pannananeng yu hu yuka pengullug
tep inamta mi e anin ni kayu kamekililligat ni hi-gami, et
baddangan dakeyun Apu Dios ni henin nemaddangan tun
hi-gami.
8 Kaegiegi, pinhed min peamtan hi-gayu hu nemahhig ni
ligat ni hinelheltap mid probinsia di Asia, et kan mi ngu
nem mettey kami.
9 Kan mi nem yan nunman law hu gintud Apu Dios ni
ketteyyan mi. Nem inamta mi e neipahding ida humman
ma-lat beken ni ya annel mi iddinel mi, nem ebuh hi Apu
Dios e tuka teggua netey.
10 Hi-gatu hu nengihwang ni hi-gamid anggetakkut ni
ketteyyan mi, ey anin yan nunya et dakemi kaippaptek, et

mukun kami kamedinnel e meihwang kami, anin ni hipa mekapkapya.
11 Em, nanna-ud ni meihwang kami, tep dakemi kabaddangid dasal yu. Et humman hu, hedin dakel hu mandasal ni keihwangan mi, ey dakel dama mampesalamat nan Apu Dios ni nangngelan tun dasal yu.

Ya eleg pangituluyan Paul ni lawwan tu-et di Corinth

12 Kami kaum-amleng ni menghel e kayyaggud hu wadad nemnem mid mika pekiddagyumiddan tuu, nema-man higayu tep inu-unnud mi hu pinhed Apu Dios. Beken ni ya kalinaing ni tuu hu mi nengipahdingan ni henin nunya, nem gapuh ni baddang Apu Dios.
13-14 Ya intudek min hi-gayu ey ebuh ida etan kabaelan yun bidbiden niya kabaelan yun ewwatan. Nem anin hedin kantu et ekket hu inewatan yun nunya, ey ewwatan yullin emin et anhan ni edum ni aggew. Et yallin pambangngadan Apu Jesus ey igaggaya dakemin hi-gayu henin hi-gami e igaggaya dakeyulli dama.
15 Et-eteng hu dinel kun ebbuluten yuwak, et mukun ninemnem ku et ni mampidwa-ak ni um-alin menang-ang ni hi-gayu, ma-lat meihammad hu yuka pengullug nan Jesus Christo.
16 Tep ya et hu pinhed ku ey manda-guhhak ditan ni lawwan kud Macedonia et hannak ali mewan manda-guh ni pambangngadan ku, ma-lat baddangan yuwak et ni lawwan kud Judea.
17 Nem anin ni eggak matuluy ni immali et entan tu panghel hu heni-ak etan ni tuun kamandinwa hedin wada implanuh tu, winu heni-ak etan ni tuun ma-nut kantuy "Em, ippahding ku huyya," nem wada kayad nemnem tu e eleg tu pehding hedin beken ni panyaggudan tu.
18 Tep bekennak ni henin nunman, tep nakka iu-unnud nan Apu Dios e eleg man-ittek.
19 Ey anin hi Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios, e meippanggep ni hi-gatu intuttuddu mid Silas ni hi Timothy ni hi-gayu, et tuka pehding ni emin hu tuka e-hela, endi eleg tu ippahding ni tuka da-yuni.
20 Tep hi-gatu hu kamengippeamnun emin ni impakulug Apu Dios. Et humman gaputun kan tayuy "Amen" di dasal tayu e ya keibbellinan tu ey itsu kamedinnel nan Jesus e ebbuluten tu dasal tayu ma-lat madeyaw hi Apu Dios.
21 Hi Apu Dios hu kamengihhammad ni tayu kapengullug nan Jesus Christo, hi-gatu hu nemilin hi-gatsun pangngunnu tu.

22 Ey impaeli tu Ispirituh tun hi-gatsu ma-lat pengiimmatunan tun hi-gatsu tuu tu ey humman keang-angan tun dewwaten tayun emin hu panyaggudan ni inhel Apu Dios ni iddawat tun hi-gatsu.

23 Ya eggak alian ni menang-ang ni hi-gayu ey ma-lat wada inna-nu yun mantuttuyyun yuka pehpehding, tep gullat ni immali-ak et imbunget dakeyu tep ya elaw yu. Hi Apu Dios hu mengi-uh-uh e makulug huyya, tep inamta tu nemnem ku.
24 Nem entan tu nemnem e mika pepillit pinhed min hi-gayu, tep inamta mi e neihammad law hu yuka pengullug. Nem ya pinhed min ebuh ni pehding ey baddangan dakeyu ma-lat man-am-amleng kayun mengu-unnud nan Apu tayu e hi Jesus Christo.

2

1 Yan eman ni illian kudtan ey kayu kaumlelemyung tep ya nengibungetan kun hi-gayu. Et mukun ninemnem kun heballi ew eggak um-ali mewan hedin pakkadek ni ibbunget dakeyu, tep eggak pinhed ni dakeyu mewan pelemyung.
2 Tep hedin pelemyung dakeyu, endi law mengippeamleng ni hi-gak.
3 Et mukun eggak umli et ya tudek ku impaelik, ey tep eggak pinhed ni nak mebe-ing gapuh ni lawah ni elaw yu. Tep gullat et dedan et hi-gayu hu mengippeamleng ni hi-gak. Tep inamtak et inamta yu e man-am-amlengngak hedin kayu dama kaman-am-amleng.
4 Et mukun yan eman ni nantudkan kun hi-gayun nunman ey makaggeh ni peteg hu nemnem ku niya nakka umkakaguh ni hi-gayu, gapuh ni lawah ni elaw yu, et nakka manlelewwan nakka pampengittuddekin nunman ni tudek ku. Beken ni ya dakeyu pengippelemyungan hu gapuh tun nantudekan kun hi-gayu, tep pinhed kun peamta hu eteteng ni impeminhed kun hi-gayu.

Mahapul ni pesinsahan yu hu lawah ni impahding ni edum yun hi-gayu

5 Ya etan hakey ni edum yun lawah hu kinapkapya tu ey beken ni hi-gak ni ebuh hu bineing tu, tep nema-man hi-gayun emin. Nem eggak pinhed ni nemahhig kumamman hu nak e-helen gapuh nunman ni impahding tu.
6 Tep hiyya humman ni impengastigu yun hi-gatu.
7 Et liwwan yu law humman ni lawah ni impahding tu et a-alluken yu. Tep hedin eleg yu pehding humman, ey lektat tu ey nanlu-lu.

8 Et mukun nakka ibbaga anhan ni hi-gayu e anin ni wada
hanniman ni nambahulan tu et peang-ang yu hu makulug
ni impeminhed yun hi-gatu.
9 Ya gaputun nantudkan ku lan hi-gayu ey pinhed kun
amtaen hedin inu-unnud yu hu tugun kun kastiguen yu
humman ni tuu ey ma-lat amtaen ku hedin u-unnuden yun
kenayun hu nakka ittugun.
10 Nem nakka medinnel ni neiptek hu pehding yu. Et
hedin pesinsahan yu hu bahul nunman ni tuu, ey pesinsa-
han ku dama gapuh nan Jesus Christo, ma-lat panyaggudan
yu
11 niya ma-lat eleg daitsu haulen nan Satanas, tep neka-
amta tayu hu elaw ni haul tu.

Ya kinakkaguhan Paul di Troas

12 Yan dintengan kud Troas ni an mengitutttuddun meip-
panggep nan Jesus Christo, ey inang-ang ku e indaddan Apu
tayu etan ida tutu-un mengebbulut ni ituttudduk.
13 Nem nedanagannak ni peteg, tep endi immalin Titus
ni an mengiddetteng ni hi-gak hedin hipa ina-nu yu. Et
mukun kangkuddan kamengullug diman ey "Ngenamung
kayulli tep umlawwak." Et hi-yanen kudda et manglawwak
di Macedonia ni an menang-ang ni hi-gatud man. *

Ya ngunun indinel Apu Dios ni hi-gatsu

14 Nem et-eteng nakka pansalamatin Apu Dios, tep tuka
peang-ang ni kenayun hu nengapputan tun Satanas di
kapemaddangin Jesus Christo ni hi-gatsu. Heni kami etan ni
kayyaggud ni hamuy ni insensoh ni kahemmuyaddan tutu-
u, tep hi-gami mengippeennamtaddan katuutuun meip-
panggep nan Jesus, anin di attu lawwan mi.
15-16 Em, hi-gatsun kamengullug ey itsu kamei-ellig etan
di kayyaggud ni hamuy ni kamengippeamleng nan Apu
Dios, tep hi-gatsu kamengitutttudduddan tuun meippanggep
nan Jesus Christo. Humman ni mika ituttuddu ey heni
kayyaggud ni hamuy ni kaum-idwat ni ketegguan idan
mengullug. Nem yadda etan kamengehhing nunman ni
mika ituttuddu ey heni hamuy ni um-idwat ni ketteyyan
da. † Huyyan ngunu ey neligat, et endi tuun han-ipahding
tu huyya, hedin iddinel tun ebuh di kabaelan tu.
17 Nem han-ipahding mi huyya, tep hi Apu Dios hu
kamengidwat ni kabaelan min mengippahding ni nunyan

* **2:13 2:13** [12-13] Acts 20:1 † **2:15-16 2:15-16** Ya keibbellinan nunya ey yadda neminhed ni mengullug, ey pinhed dan dedngelen hu kameituttuddun meippanggep nan Jesus Christo, et wadalli biyag dan mannananeng di kad-an Apu Dios. Nem yadda kahing ni mengullug ey eleg da pinhed ni dedngelen. Mukun meiddawi idallin Apu Dios ni kenayun.

ngunu. Eleg kami man-ittek, nem ya panyaggudan ni emin ni tuu hu mika pantuttuddui, tep binega dakemin Apu Dios ni an mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo. Hi Apu Dios ey tuka ang-anga mika pehpehding tep bega-en dakemin Christo. Beken kami ngun henidda etan ni dakel ni tuun kamantuttuddu e ebuh hu pihhuh ni ellan dan daka gagamgami, tep ya daka pannemnem ey kameiggettang hu ehel Apu Dios.

3

Ya etan baluh ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan tayu

1 Wada na-mu mewan hu menghel ni hi-gayun mika ippahhiyya huyyan ngunu mi tep ya huyyan inhel ku. Ey kanyu na-mu mewan ey heniddan edum e pakkaw ni wada peang-ang min tudek ni hi-gayu et han yu abuluta ituttuddu mi, niya pakkaw ni um-ala kamin hi-gayun tudek et han dakemi abulutad lawwan mi.

2 Nem hedin hi-gami, man eleg mi mahapul ida henin nunman ni tudek tep hi-gayu hu heni tudek ni mengippeang-ang idan edum e kayyaggud hu mika itut-tuddu. Tep inamta mi e nan-amta hu kayyaggud ni elaw yud katuutuu, tep yuka u-unnuda hu intuttuddu mi. Et humman ni elaw yu ey heni tudek ni kamebidbid.

3 Humman ni kayyaggud ni elaw yu ey heni tudek ni impatudek Christo ni hi-gami, tep intuttuddu min hi-gayu hu elaw tu et heni etan ni neitudek law di nemnem yu hu elaw tu. Beken ni henin eman ni nebayag e ya Tugun Apu Dios ey neitudek di dewwan batun ebuh, nem yan nunya ey neitudek di nemnem yu hu elaw tu. Ya etan Ispirituh Apu Dios ni wadan ingganah hu nengitudek, beken ni tinta niya beken di batu neitudekan tu, nem yad nemnem yu.

4 Mukun mika e-heladda huyya ey kami kamedinnel e ebbuluten Apu Dios hu ngunu mi tep ya baddang Jesus Christo.

5 Beken ni kan miy nalpun hi-gami hu kabaelan min mengippahding ni nunyan ngunu, nem hi Apu Dios hu nalpuan ni kabaelan mi.

6 Hi-gatu hu nengidwat ni hi-gamin kabaelan ni mengip-peamtan baluh ni nekitbalan tun meippanggep ni kehel-lakniban tayu. Huyyan nekitbalan tun impeamtan Ispirituh Apu Dios ey beken ni henin Tugun Moses. Tep huyyan Tugun ni neitudek ey ketteyyan ni tuu, tep ya etan eleg mengu-unnud nunyan Tugun Moses ey meiddawwin Apu Dios ni ingganah. Nem humman ni impeamtan Ispirituh Apu Dios ey kakelpuin biyag ni endi pappeg tud kad-an Apu Dios.

7 Ya eman ni nenawatan Moses nunman ni Tugun Apu
Dios ni neitudek ey nemahhig e kaumhili dayaw Apu Dios
di angah nan Moses. Et anin eman ni kamangkeummah
hu kaumhilin dayaw Apu Dios di angah tu et eleg mabalin
ni itettekel idan helag Israel ni hi-gatu. Hedin hanniman
hu dayaw tun neipeang-ang eman ni neidwatan nunman ni
Tugun e ketteyyan hu pambalinan tu,
8 et nema-ma tep hu dayaw Apu Dios ni meippeang-ang
etan di baluh ni nekitbalan tun impeamtan Ispirituh tu.
9 Tep ma-nut kamedeyyaw dama humman ni Tugun
e kaumhulun ni kekastiguan idan eleg mengu-unnud,
nem nema-ma hu dayaw ni peang-ang etan ni baluh ni
nekitbalan Apu Dios ni pengibbillangan daitsun hi-gatun
kayyaggud.
10 Et humman ni Tugun ni kameiddeyyaw ni nunman ey
endi law dayaw tu hedin i-ingngeh tayud etan di et-eteng ni
kakeiddeyyawin baluh ni nekitbalan Apu Dios.
11 Tep hedin et-eteng dayaw etan ni Tugun ni eleg
ali mannananeng, ey nema-man et-eteng hu dayaw etan
ni baluh ni nekitbalan Apu Dios, tep mannananeng alin
ingganah.
12 Et gapu tep kami kamedinnel ni nunyan baluh ni
nekitbalan Apu Dios ey netuled kamin mengituttuddun
meippanggep nunya.
13 Beken ni heni kami lan Moses e hinenian tu angah
tu ma-lat eleg ang-angen idan helag Israel etan kaumhilin
dayaw Apu Dios ni kamangkeummah di angah tu.
14 Nem ya kakulugan tu ey ya nemnem idan Jews ni
nebayag ey heni nehephepan e eleg da han-awat ingganah
nunya humman ni impatudek Apu Dios hedin binidbid da.
Ebuh ida hu kamengullug nan Jesus Christo hu dammutun
mengewwat ni meippanggep ni nunman.
15 Ingganah nunya ey anin ni bennidbiden idan Jews hu
Tugun Moses et nanengtun eleg da han-awat, tep heni wada
neihenid nemnem da.
16 Nem hedin mantuttuyyu hu tuu et kullugen tu hi
Apu tayu, ey me-kal etan heni neihenid nemnem tun
kaumpapakkuk ni pengewwatan tun meippanggep nunman
ni impatudek Apu Dios. *
17 Humman ni kangkun Apu tayu ey ya etan Ispirituh Apu
Dios. Et hedin hi-gatu hu meweddan hi-gatsu, ey meliblih
itsu law di hipan elaw ni nangnged ni hi-gatsu.
18 Et humman hu, hi-gatsun emin ni kamengullug ey endi
law etan heni neihenid nemnem tayu, et hi-gatsu hu keang-

* **3:16 3:16** Exodus 34:34-35

angan ni dayaw Apu tayu e hi Jesus Christo. Ey itultuluy tun hullulan hu elaw tayu et lektattuy mei-ingngeh itsun hi-gatu. † Humman daman Apu tayun menullul ni elaw tayu ey humman hu Ispirituh Apu Dios.

4

Ya kabaelan tayun kamengullug ni mengan-anus ni hipan ligat tayu, tep ya baddang Jesus ni hi-gatsu

1 Himmek dakemin Apu Dios et mukun binega dakemin mengituttuddu eyan baluh ni impeamta tu. Et humman hu, eleg kami umhigan mengippahding nunyan ngunu, anin ni hipa panligligatan mi.

2 Dingkug midda hipan anggeba-ing ni elaw. Eleg mi heuladda tutu-un pengewwisan min hi-gadan mengullug nan Jesus. Ey eleg mi e-dumin itek hu mika ituttuddun ehel Apu Dios. Nem mika pehding emin kabaelan min mengituttuddu meippanggep ni nunyan makulug, ma-lat hedin dedngelen idan tuu, man amtaen dan makulug hu mika ituttuddu.

3 Nem wadadda etan edum e heni nehephepan hu nemnem da et eleg da han-awat hu mika ituttuddun meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan ni tuu, et hi-gadalli hu eleg mehellaknibi.

4 Hi Satanas e apun emin ni lawah hu nemahbah ni nemnem idan eleg mengullug et mukun eleg da han-awat hu kameituttuddun meippanggep ni dayaw Christo e kakei-ang-angin Apu Dios.

5 Ya mika ituttuddu ey ya meippanggep nan Jesus Christo e hi-gatu Apu tayu, e beken ni ya annel mi. Tep hedin hi-gami ey bega-en dakemin hi-gayu ma-lat mansilbi kamin Jesus.

6 Yan eman ni naltuan ni puyek ey engeenget et kan Apu Dios ey “Kaweda kan kawwalwal” ey newalwalan. Hi-gatu metlaing hu heni nanwalwal ni nemnem tayu ma-lat amtaen tayu hu dayaw Apu Dios ni wadan Jesus Christo.

7 Kami kamei-ellig di pulan banga e kappepehhik, tep endi kabaelan mi, nem indinel tun hi-gami huyyan ngunu, tep pinhed tun peamta e hi-gatu kakelpuin kabaelan min mengippahding ni nunyan ngunu, beken ni hi-gami.

8 Dakel ligat min mika pengituttudduin meippanggep nan Jesus, nem eleg mi issiked, anin ni hin-addum ni kami kametemman pehding mi, tep kami kamedinnel e baddangan dakemin Apu Dios.

9 Dakemi kapanhelheltap idan edum ni tuu, nem eleg dakemi e-wayan Apu Dios. Ey e-eggel ni heni dakemi

† **3:18 3:18** Romans 8:29

petteyen, nem gapuh ni et-eteng ni baddang Apu Dios, ey nanengtun mategu kami kaya.
10 Emin di ligat mi ey heni mika henniktami hu hinel-heltap Jesus et han matey, nem huyya kamekapkapya ma-lat keang-angan tun mategu hi Jesus di annel mi, tep ya baddang tun hi-gami.
11 Yan eyan ketaggu mi ey heni mika hanghanggaan kenayun hu ketteyyan mi tep ya mika pengippenahdingin impangunun Jesus. Nem eleg mi issiked, tep humman keang-angan tun wada hi Jesus ni kamemaddang ni hi-gami.
12 Anin hanniman e mika hanghanggaan kenayun hu ketteyyan min mika pantuttudui, ey anin nemet ya pam-balinan tu ey wada hu biyag yun endi pappeg tu.

13 Wada etan neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy "Nengu-luggak, et humman nak in-inhel di edum." Henin nunman dama mika pehpehding e mika an ene-ehhelad edum hu kinulug mi.
14 Tep inamta mi e gapuh ni nengulugan min Jesus ey tegguen dakemillin Apu Dios henin nenaguan tun Jesus Christo. Hanniman ali dama pehding tun hi-gayu ma-lat emin itsullin kamengullug ey ikkuyug daitsun Jesus di kad-an Apu Dios et makiha-ad itsun hi-gatun ingganah.
15 Pinhed min amtaen yu e emin huyyan kamekapkapya ey panyaggudan yu gapuh ni binabbal Apu Dios ma-lat medakkel ida tuun mengullug nan Jesus et ma-duman ida dama hu mansalamat ni hi-gatu et kaideyawan tu.

Ya gamgaman tayu ey ya baluh ni annel tayulli

16 Et humman hu, eleg kami umhigan mengu-unnud ni hi-gatu, anin ni kewa-wa-wa ey umkapuy ni umkapuy hu annel mi tep ya ligat. Nem kamangkeihammad hu mika pengullug.
17 Huyyan beken ni nehalman ni mika panligligasi ey nekemtang ni ebuh ey mambalin ni et-eteng ni keid-deyyawan min ingganah di kad-an Apu Dios.
18 Et humman hu, beken ni ya kameang-ang eyad puyek ni kamepappeg hu mika gamgami, nem ya etan eleg meang-ang hu mika gagamgami e kamannananeng ni ingganah.

5

1 Makulug huyya, tep inamta tayu e mebahbah ali eya annel tayun heni baley tayu eyad puyek, nem hullulan alin Apu Dios ni eleg mebahbah ni annel ey mannananeng ni ingganah di kabunyan.

2 Itsu kamanligligat eyad puyek, et mukun itsu kaum-
aabtun mehullulan hu annel tayu etan ni annel ni eleg
mebahbah di kabunyan.
3 Tep hedin mettey itsu, beken ni ya linnawa tayullin ebuh
hu wadad kabunyan, tep anin ya baluh ni annel tayu et
wada dama.
4 Ya annel tayu eyad puyek ey tuka panlelehhani ey wada
pappeg tu tep kamettey, et humman hu, itsu kaum-abtun
mehullulan. Beken ni tayu kaabtui ketteyyan tayu, nem ya
pinhed tayu ey mehullulan huyyan annel tayud puyek ni
annel di kabunyan, et ya biyag tayudyan wada pappeg tu
ey mehullulan ni biyag ni mannananeng ni ingganah.
5 Indaddan daitsun Apu Dios ni menewwat ni nunman
ni baluh ni annel, et ya keang-angan tun makulug ni
meippahding ali huyya ey ya nengidwatan tun Ispirituh tun
hi-gatsu.
6 Et, itsu kamedinnel e pehding Apu Dios humman. Ey
inamta tayu e eleg itsu mekihha-ad ni hi-gatud kabunyan
hedin nanengtun mategu itsu e wada eya annel tayun
mebahbah ali.
7 Ya tayu kapandinnelin mekihha-ad itsun hi-gatu ey
neipuun di tayu kapengullug nan Jesus. Eleg mahapul ni
ang-angen et han kuluga.
8 Em, itsu kamedinnel nan Apu Dios niya tayu kapeheb-
ballin mekihha-ad nan Jesus e Apu tayud kabunyan ma-lat
hi-yanen tayu eya annel tayud puyek.
9 Et humman hu, ya nenemnemen tayun ippahding ey ya
pengippeamlengan tayun Apu Dios, anin ni wada itsudya
puyek winu wada itsud kabunyan.
10 Tep yallin edum ni aggew ey um-ehneng itsullin
emin di hinanggan Jesus Christo et huwetan daitsu ma-lat
hanhakkey ni hi-gatsu ey dewwaten tu hu lebbeng ni hipan
iddawat Jesus ni hi-gatsu insigun di impahpahding tayu. Ya
tuun lawah impenahding tun ketaggu tu ey lawah gun-uden
tu, et ya tuun kayyaggud impenahding tu ey kayyaggud
dama gun-uden tu.

Baluh law hu elaw tayu tep ya nengulugan tayun Jesus Christo

11 Inamta mi e anggetakkut hu panhuwetan daitsun
Apu tayu, et humman hu, mika pehding kabaelan min
mengewwis idan katuutuun mengullug ni hi-gatu ma-lat
eleg ida mekastigu. Inamtan Apu Dios e endi edum ni
wadad nemnem min mika pengippahdingin ngunu mi,
ebuh hu pengippeamlengan min hi-gatu, et nakka medinnel

e anin hi-gayu et inamta yu e humman hu wadad nemnem mi.
12 Entan tu nemnem e kami kapetebbatebbal ni hi-gayun
mika penghelin nunya, nem pinhed kun peka-amtaen yu
elaw mi ma-lat madinel kayun hi-gami niya amtaen yu hu
penummang yudda etan ni tuun kamengippahhiyyan daka
pehpehding, e beken hu kakinayyaggud ni ingkatuun hakey
ni tuu.
13 Hedin wadadda kamenghel ni kanday heni kami
kaman-angngaw ni mika pengituttudduin meippanggep
nan Apu Dios, man anin, haggud keiddeyyawan tu. Nem
kami kamedinnel ni amta yu e eleg kami man-angngaw, tep
ya panyaggudan yu mika pehpehding.
14 Ya gaputun pinhed min peteg ni ituttuddu meippanggep
nan Jesus Christo, ey tep et-eteng hu impeminhed tun hi-
gatsun tuu. Et yan nunyan inamta tayu law e ingkatey Jesus
hu panyaggudan ni emin ni tuu, ey inamta tayu dama e
neibilang itsun emin di neteyyan tu.
15 Netey tep ya panyaggudan ni emin ni tuu, et humman
hu, emin itsun mategu ey beken et ni ya annel tayu hu
nenemnemen tayun peamleng, nem ya etan hu nengiketey
ni hi-gatsu et metagwan.
16 Et gapu tep hi-gatsun kamengullug ey neiegi itsun Jesus
Christo, ey eleg tayu law ibbilang hu ingkatuun tuu henin
kapehding idan eleg mengullug. Anin hi Jesus Christo et
henin nunman hu nengibilang tayu dama lan nunman ni
hi-gatu. Nem yan nunya ey beken ni henin nunman law
hu tayu kapengibbillang ni hi-gatu, tep inamta tayu law e
hi-gatu hu U-ungngan Apu Dios.
17 Ya tuun nengulug nan Jesus Christo ey nambalin ni
baluh ni tuu, tep nehullulan law ni kayyaggud hu lawah
ni neitu-wan tun nunman.
18 Impahding Apu Dios huyyan eman ni nengitu-dakan
tun U-ungnga tu e hi Jesus Christo et matey ma-lat mepesin-
sahan hu liwat tayu. Mukun impahding tu humman ey ma-
lat wada inna-nu tun mepappeg hu nekibuhulan tayun hi-
gatu. Ey hi-gatsun kamengullug hu nengidinelan Apu Dios
ni mengituttuddun meippanggep ni hi-gatuddan tutu-u ma-
lat mekidagyum ida daman hi-gatu.
19 Ya pinhed kun e-helen ey ingkal Apu Dios hu kapekib-
buhhulin tuun hi-gatun nengitu-dakan tun Jesus Christo ni
an netey di krus tep ya liwat tayu. Et huyya hu kayyaggud
ni peteg ni indinel tun hi-gamin mi ituttuddu.
20 Et humman hu, intu-dak dakemin Apu Dios ni hi-gayun
an mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo. Tep ya
anhan pinhed mi ey ebbuluten yu hu impahding Christo

ma-lat ma-kal hu nekibuhulan yun Apu Dios et maihammad hu yuka pekidagyumin hi-gatu.

21 Hi Jesus ey endi liwat tu, nem gapuh ni panyaggudan tayu, ey intu-dak Apu Dios ni an mengikkettey ni liwat tayu ma-lat hedin mei-eggi itsun hi-gatu, man meilla-kam itsud kakinayyaggud Apu Dios.

6

1 Hi Apu Dios hu kaumbaddang ni hi-gamin kenayun eyad ngunu mi, et mukun kan min hi-gayu ey entan tu pakewah hu binabbal nan Apu Dios ni hi-gayu.

2 Tep kan Apu Dios etan di impatudek tu ey

"Yan eman ni nambagaan yun baddang ni hi-gak ey
hinengud ku et baddangan dakeyu et helakniban
dakeyu eman ni aggew ni gintud ku." *

Et humman hu, dengel yu tep e-helen kun hi-gayu e yan nunya hu penengngudan Apu Dios ni tuun kamambeggan baddang ni hi-gatu. Yan nunya hu gintud Apu Dios ni penellakniban tun tuu.

3 Hi-gamin kamantuttuddu ey mika hellipat-i ma-lat endi mi pehding ni umhulun ni eleg pengullugiddan tutu-u nan hi Jesus niya ma-lat endi umhulun ni kepihhulan ni ngunu min indinel Apu Dios ni hi-gami.

4 Mika peang-ang e makulug ni bega-en dakemin Apu Dios di mika pengissippelin emin ni mika helheltapa. Dakel lawah ni kamekapkapyan hi-gami, e

5 inenablig dakemi, ingkalekalebut dakemi, inenambun dakemi, kami kameu-upa niya kami kametuttukal tep nemahhig ngunu mi.

6 Mika peang-ang e bega-en dakemin Apu Dios di kakinayyaggud mi, yad mika pengennusin ligat, yad nan-awatan min makulug ni elaw tu, niyad binabbal mi. Ey kaimmatun e wada Ispirituh Apu Dios ni hi-gamid nehammad ni impeminhed min edum mi.

7 Ya makulug hu mika ituttuddu niya mika ippahding ni emin hu ngunu mi tep ya kabaelan Apu Dios ni wadan hi-gami. Ey gapu tep imbilang dakemin Apu Dios ni kayyaggud, ey kabaelan mi law ni mengapput idan buhul mi e hi Satanas niyadda etan dimonyoh tu.

8 Hin-addum ni kami kameiddeyyaw, nem hin-addum ni kami kamebe-ingi. Hin-addum ni dakemi katettebala, nem hin-addum ni inhapitan dakemin lawah. Kanday maitek kami, anin ni makulug hu mika e-hela.

---

* **6:2 6:2** Isaiah 49:8

9 Wadadda edum e kanday endi bilang mi, nem yadda
edum ey daka tettebala hu ngunu mi et mukun nandingngel
kami. Ey mika hanghangaan kenayun hu ketteyyan mi, nem
kayyaggud kaya anhan et mategu kami. Neipahding ida
huyya ma-lat panugun Apu Dios ni hi-gami, nem eleg tu
iebulut ni kami mettey.
10 Anin ni hin-addum ni makaggeh nemnem mi, nem na-
nengtun kami kaman-am-amleng. Kanday newetwet kami,
nem heni mi impakedangyan ida tutu-un intuttudduan mi,
tep nengulug ida et mawedan hi-gada hu biyag ni endi
pappeg tu. Ey anin ni en-endi-an kamin peteg, nem wadan
emin ni hi-gami hu panyaggudan ni kamelpun Apu Dios.
11 Hi-gayuddan kaegiegid Corinth, inhel min emin hu
pinhed min e-helen ni hi-gayu, tep et-eteng hu impeminhed
min hi-gayu.
12 Entan tu kan ey kulang hu impeminhed min hi-gayu,
tep hi-gayu anhan law hu kulang impeminhed tun hi-gami.
13 Huyya hu nakka e-helan hi-gayu tep dakeyu kaibbilang
ni u-ungngak, et humman hu, pinhed kun ibbilang yuwak
daman a-ammed yu ma-lat ya impeminhed yun hi-gak ey
henin kainetteng ni impeminhed kun hi-gayu.

Ya eleg tayu pengi-ingngehin elaw tayud elaw idan eleg mengullug

14 Entan pakidagyum yuddan eleg mengullug nan Jesus,
tep eleg mabalin ni man-unnud hu kayyaggud niya lawah
ey ya kawwalwal niya engeenget.
15 Heni damad Jesus Christo nan Satanas e eleg mabalin
ni ida man-unnud.
16 Entan tu kulug niya entan tu dayaw hu beken ni
makulug ni dios, ebuh hi Apu Dios ni dayaw yu. Tep hi-
gatsun kamengullug hu kapanha-adin Apu Dios e wadan
ingganah. Huyya kantud impatudek tu:

"Yadda kamengullug ni hi-gak ey hi-gada hu panha-adan ku
et wada-ak ni hi-gadan ingganah. Hi-gak hu Dios da
et hi-gada hu tuuk." †

17 Huyya gaputun nanghelan Apu tayun kantuy:

"Mahapul ni eleg kayu mekiddagyum idan eleg mengullug.
Entan tu ipahding hu lawah et abuluten dakeyun hi-
gak, ‡

18 et hi-gak pan-emma yu ey hi-gayu pan-u-ungngak. Huyya
inhel Apu tayu e Kabaelan tun emin."

† **6:16 6:16** Ang-ang yu Leviticus 26:12, Jeremiah 32:38 et ya Ezekiel 37:27
‡ **6:17 6:17** Ang-ang yu Isaiah 52:11.

7

1 Kaegiegi, huyyan emin hu impakulug Apu Dios ni
pehding tun hi-gatsu. Et humman hu, dekug tayun emin hu
hipan lawah ni tayu kapehpehding niya lawah ni nemnem.
Ikahhakey tayun mengippahding ni pinhed tu ey dayaw
tayu ma-lat mambalin itsun kayyaggud.

Ya kapan-am-amlengin Paul

2 Kayyaggud et hedin nehammad hu peminhed yun hi-
gami. Endi met lawah ni mi impahding ni hi-gayu. Endin
hi-gayu hu mi impambalin ni lawah niya endi mi hineul ni
hi-gayu.
3 Beken ni ya dakeyu pengibbungngetan hu nakka pam-
penghelin hi-gayun nunya, tep inhel ku dedan ni hi-gayun
nunman e et-eteng hu impeminhed min hi-gayu. Et anin ni
hipa mekapkapyan hi-gami ey mannananeng humman ni
impeminhed min hi-gayu.
4 Et-eteng dinel ku e nehammad hu yuka pengullug,
et mukun dakeyu kaigaggayaddad edum ni tutu-u. Et
humman hu, anin ni dakel hu mika panhelheltapi et
nanengtun et-eteng hu amleng mi tep hi-gayu.

5 Yan dintengan mid Macedonia ey endi linggep min
peteg, tep anin ni attu lawwan mi et wada hu ligat mi tep
anggebe-hel dakemin dakel ni tuu. Hakey pay ey nemahhig
hu kaguh min pengiwwallengan yun yuka pengullug.
6 Nem hi Apu Dios e kamengippeamleng idan kaumlele-
myung ey impeamleng dakemin dintengan Titus ni nalpuan
tullidtan.
7 Beken ni ya dintengan tun ebuh hu inamlengan mi, nem
gapuh pay ni indaddatteng tun nengipeamlengan yun hi-
gatu. Inhel tun hi-gami hu abtu yun menang-ang ni hi-
gak niya nantuttuyyuan yun lawah ni impahpahding yu,
et ay et-eteng law hu neminhed yun mengu-unnud etan ni
intudek kun hi-gayu.

8 Nantuttuyyu-ak lan nantudekan kun hi-gayu, tep impele-
myung dakeyu kumedek ni nekemtang tep ya humman ni
tudek ku.
9 Nem ay nak law kaman-am-amleng ni nak nantudkan,
nem beken ni gapu tep impelemyung dakeyu, nem gapuh
ni nantuttuyyuan yun liwat yu et kayyaggud law hu elaw
yu, e humman hu pinhed Apu Dios. Et humman hu, wada
silbi tun nantudekan ku, tep nambalin ni panyaggudan yu.
10 Ya tuun tuka ebbuluta nanliwatan tun Apu Dios, et
mantuttuyyu ey hi-gatu mehellakniban. Ey ya etan tuun
kaumlelemyung tep ya lawah ni nambalinan ni liwat tu,

nem eleg mantuttuyyun Apu Dios ni nanliwatan tu ey meiddawwin Apu Dios ni ingganah.

11 Nem beken kayun henin nunman tep gapuh ni tudek ku ey nantuttuyyu kayun nanliwatan yun Apu Dios. Et pasiked yu etan lawah ni kamekapkapyad tan ni anggeba-ing, tep kayu kaumtakukt ni pengastiguan Apu Dios ni hi-gayu. Huyya nengipeang-angan yun eleg yu pinhed hu lawah ni kapehding ni edum yu, nem impahding yu kabaelan yu et kayyaggud kayu law. Et deh e pinhed yun um-ali-ak et kayyaggud mewan hu pandadagyuman tayu.

12 Beken ni panyaggudan ni ebuh etan ni tuun nambahul, winu etan tuun nambahulan tu hu gaputun nantudkan ku, nem nantudekkak ma-lat peamtak ni hi-gayu e et-eteng hu impeminhed yun hi-gamid hinanggan Apu Dios.

13 Ey gapuh nunyan kayyaggud ni nambalinan ni tudek ku ey kami kaman-am-amleng.

Beken ni ebuh humman, nem nema-man kami kaman-am-amleng ni kapan-am-amlengin Titus ni nengipel-inggepan yun hi-gatun inlian tud tan.

14 Tep ine-ehhel ku dedan nan Titus hu kakinayyaggud yu et han umlid tan. Kayyaggud et impeang-ang yun hi-gatu e makulug ni emin hu in-inhel kun meippanggep ni hi-gayu, tep gullat et mebe-ingan nak hedin. Ey emin dedan hu inhel min hi-gayu ey makulug. Et yan nunya ey neipeang-ang e makulug hu in-inhel min Titus ni meippanggep ni hi-gayu.

15 Et-eteng law hu impeminhed tun hi-gayu, nema-ma hedin ninemnem tu hu nengu-unnudan yun hi-gatu niya nengipeang-angan yun hi-gatun kaguh yun mengippeam-leng ni hi-gatu.

16 Et-eteng hu amleng kun hi-gayu tep nak law kamekaddinnel ni hi-gayu.

8

Ya baddang ni iddawat idan kamengullug

1 Kaegiegi, pinhed min peamtan hi-gayu hu elaw ni nemaddangan Apu Dios idan kamengullug di Macedonia.

2 Anin ni nemahhig hu daka panligligasi et nanengtun et-eteng hu amleng da. Ey anin ni newetwet idan peteg, ey madewat ida et wada imbaddang daddan kamanheppul ni baddang.

3 Ey inamtak e beken ni ebuh hu hangkipuh dan daka nemnemneman iddawat, nem induman da. Endi nemilit ni hi-gada, nem pinhed da ngu dedan ni um-idwat.

4 Tep hi-gada nanghel ni hi-gamin pinhed da daman umbaddang idan newetwet ni kamengullug di Jerusalem.

5 Et-eteng hu amleng min hi-gada, tep inu-unnud da
hu pinhed Apu Dios ni pehding da et baddangan dakemi
e humman dedan hu mika namnamahan pehding da.
Ey kayyaggud pay hu impahding da, tep imbilang dan
importanteh hu pengippeamlengan dan Apu Dios di emin
ni daka pehding.
6 Kayyaggud huyyan impeang-ang idan tuud Macedonia,
et mika nemnemneman kayyaggud et kuma dama hedin
ittuluy yu etan yuka pan-aammungin ibbaddang yuddan
nangkewetwet. Et mukun mika dennegdega hi Titus e
nengilepun ammung yu eman ni nekiha-adan tun hi-gayu,
e kan miy mambangngad di tan ma-lat baddangan dakeyun
mengemmung ni i-ammung yu ma-lat megibbuh ni-ngangu.
7 Inamtak e kayyaggud hu elaw yu, tep nehammad
hu yuka pengullug nan Jesus, ey kabaelan yun mantut-
tuddun meippanggep ni hi-gatu, yuka peka-ewwasi hu
meippanggep nan Apu Dios, et-eteng hu neminhed yun
mengippahding ni ngunu tu, niya et-eteng hu impeminhed
yun hi-gami. Kayyaggud emin huyyan yuka pehpehding,
nem kayyaggud et hedin et-eteng hu neminhed yun umbad-
dang idan nangkewetwet.

8 Eleg dakeyu pillitan um-idwat ni ibbaddang yu, nem
intudek ku huyyan hi-gayu ma-lat amtaen yu hu impem-
inhed idan edum ni umbaddang idan nangkewetwet, et u-
unnuden yu humman ni kayyaggud ni elaw da et keang-
angan tun makulug dama hu impeminhed yu.
9 Tep inamta yu hu impahding Apu tayun hi Jesus Christo
ni nengipeang-angan tun binabbal tun hi-gatsu, tep anin
ni wadan emin hu kayyaggud ni hi-gatud kabunyan et
nambalin ni newetwet eman ni inlian tu eyad puyek
et iketey tu liwat tayu ma-lat maila-kam itsud emin ni
kayyaggud ni wadan hi-gatu.

10 Nakka nenemnema e kedukdul hu gibbuhen yu huttan
ni ammung yun inlapu yun matsaggew. Hi-gayu neman-
gulun neminhed ni um-idwat niya hi-gayu hu nemangulun
immidwat.
11 Et humman hu, ituluy yu et gibbuhen yu humman
ni inlapu yun ammung yu ma-lat keang-angan tu e et-
eteng hu impeminhed yun mengibbuh ni nunman henin
neminhed yun laputu. Ey emin kayu ey idwat yu hanggela
yun iddawat.
12 Tep ya pinhed Apu Dios ey ya impeminhed tayun um-
idwat. Tep hedin pinhed tayun um-idwat, man ebbuluten
tu hu kumpulmih ni hanggela tayun iddawat, ekket winu
eteng.

13-14 Beken ni kangkuy ihhanekul yun iddawat hu wadan
hi-gayu et ibaddang yun edum yu, et hi-gayu kumedek
law hu meliggatan. Nem ya pinhed ku ey hedin hi-gayun
wadwada-an ni nunya ey kayyaggud hu baddangi yudda
etan en-endi-an ma-lat hedin edum ni aggew et hi-gayu
dama hu mahapul tu hu baddang ey hi-gada hu wadwada-
an, man baddangan dakeyu daman hi-gada et man-iingeh
itsun endi meliggatan.
15 Henin impatudek Apu Dios ni meippanggep ida eman
ni aammed tayun nengamuamung ni manna eman ni
wadaddad desert e kantuy "Ya etan tuun dakel inemung
tu ey endi tu hinewal. Ey ya etan tuun ekket inemung tu ey
eleg mekulngan." *

16 Et-eteng mika pansalamatin Apu Dios, tep binaddangan
tu hi Titus et ihik ni umbaddang ni hi-gayu, heni daman hi-
gami e et-eteng neminhed min umbaddang ni hi-gayu.
17 Gapu tep pinhed tun peteg ni um-alidtan, ey kaman-
am-amleng ni nengabulut ni inhel min um-alidtan ni
bumaddang ni hi-gayu, tep nandadaddan ngu dedan ni um-
alidtan.
18 Pekillaw mi lan hi-gatu eya hakey ni agi tayun kapekat-
baladdan emin ni kamengullug di kebebbebley, tep ya
tuka pengituttudduin meippanggep ni impahding Jesus ni
panyaggadan ni tuu.
19 Hi-gatu mewan hu piniliddan kamengullug ni mekillaw
ni hi-gamin umbaddang ni mengiwwatwat etan ni meidwat
idan nangkewetwet ni kamengullug. Huyyan ngunu mi
ey keiddeyyawan Apu Dios niya huyya keang-angan ni
neminhed min memaddang idan edum tayun kamengullug.
20 Paka-ippaptek mi pengikka-pengan mi eyan dakel ni
pihhuh ni neamung ma-lat endilli ketumtumbukan mi.
21 Ya pinhed min pehding ey beken ni ebuh ni ya ketbalan
mid hinanggan Apu Dios, nem anin daman yad hinanggan
tuu.
22 Pekillaw min Titus eyadda edum ni agi tayu. Impeka-
amta mi e mahlun mengippahding ni kapengunnun Apu
Dios niya pinhed tun peteg ni umbaddang ni hi-gayu, nema-
ma tep et-eteng law hu dinel tun hi-gayu.
23 Hi Titus hu kadkadwak ni nangngunungunun pemad-
dangan min hi-gayu. Ey yadda eya dewwan agi tayun
mekillaw ni hi-gatu hu intu-dak idan kamengullug. Yadda
tutu-un henin hi-gada hu kakeidaydayawin Jesus Christo.

---

* **8:15 8:15** Ya pinhed tun e-helen huyya ey ya etan tuun dakel inemung tu ey tuka iddawsi hu tuun ekket inemung tu.

24 Et humman hu, peang-ang yun Titus et yadda eya pan-
e-dum tu hu impeminhed yun hi-gada ma-lat pengipeang-
angan idan kamengullug di kebebbebley e makulug hu
impeminhed yu niya amtaen da e makulug hu mika
igaggayan meippanggep ni hi-gayu.

9

Ya pemaddangan tayuddan edum tayun kamengullug

1 Eleg mahapul ni nak mewan mantuddek ni meip-
panggep ni pihhuh ni emmungen yun ibbaddang yuddan
kamengullug nan Jesus di Jerusalem di Judea.
2 Tep inamtak e hedin hi-gayu, man pinhed yun um-
baddang. Et mukun, inggagaya dakeyuddad edum tayun
kamengullug di Macedonia e kan kuy hi-gayuddan agi
midtan Greece ey et-eteng neminhed yun umbaddang
neipalpun matsaggew. Et humman hu, dakel ida dama law
ni hi-gada hu neminhed ni umbaddang.
3 Nem ittu-dak kudda huyyan agi tayu ma-lat baddangan
dakeyun mengemmung ni iddawat yun pihhuh ma-lat
meidaddan hu ibbaddang yu, tep eggak pinhed ni yad ehel
ni ebuh hu nak pengigagayaan ni hi-gayu.
4 Tep inna-nu hedin wadaddalli meki-lin hi-gak ditan ni
melpud Macedonia ey eleg yu ni pay idaddan hu ibbaddang
yu? Tam kebe-ingan mi kumedek, nema-man hi-gayu, tep
inggagaya dakeyu tep ya neminhed yun umbaddang.
5 Et mukun ninemnem kun mahapul ni memengnguludda
huyyan agi tayun um-alidtan ma-lat baddangan dakeyun
mengiddaddan ni kanyun ibbaddang yu et kaddiweh alin
ellian ku. Humman keang-angan tu e hi-gayu ngu dedan hu
kan nemnem ni um-idwat, e beken ni dakeyu pinilit.
6 Nemnem yu eya kantuy "Ya tuun ekket ittanem tu ey
ekket hu ennien tu. Nem ya tuun dakel ittanem tu ey dakel
hu ennien tu."
7 Wada hakkeyey ngenamung tun mengidwat ni ninem-
nem tun iddawat e beken ni pilit hu tu pengidwatan winu
tu kawwanan hu iddawat tu. Tep pinpinhed Apu Dios ida
etan tuun kaman-am-amleng ni um-idwat.
8 Hi Apu Dios ey kabaelan tun iddawat ni emin hu
panyaggudan yu, ey anin hipa mahapul yu et iddawat tu
ey e-edduman tu, ma-lat wada inna-nu yun umbaddang ni
edum yu.
9 Tep ya etan madewat ni tuu ey hi-gatu neieligan ni
impatudek Apu Dios ni kantuy

"Madewat ni peteg idan newetwet. Ya pambalinan nunman ni kayyaggud ni elaw tu ey mannenneng alin ingganah." *
10 Hi Apu Dios hu kamengidwat ni kaittanem idan kamantennem niya hi-gatu hu kakelpuin kennen tayu. Hi-gatu mewan hu mengidwat ni hipan mahapul yu, niya e-duman tu iddawat tun hi-gayu, ma-lat wadan nema-man e-etteng hu ibbaddang yuddan edum yu.
11 Iddawat tun kenayun hu mahapul yu ma-lat dammutun um-idwat kayun kenayun, et dakel ali tuun mansalamat nan Apu Dios gapuh nunman ni iddawat yun mi iwwatwat.
12 Tep ya pambalinan tu humman ni iddawat yu ey mebaddangan ida tuun Apu Dios di mahapul da niya man-an-anla idan mansalamat nan Apu Dios.
13 Tep yad pemaddangan yuddan tutu-un Apu Dios hu keang-angan tun makulug ni yuka u-unnuda kaituttuddun Jesus, et gapuh nunman ey daydayawen da hi Apu Dios.
14 Et humman hu, et-eteng ali neminhed dan mandasal ni panyaggudan yu tep binaddangan dakeyun Apu Dios, et mambalin kayun madewat.
15 Ey pansalamat itsun emin nan Apu Dios tep indawat tun hi-gatsu U-ungnga tu e humman panyaggudan tayun endi kei-ingngehan tu.

10

Ya kelebbengan Paul ni mantuttuddu

1 Ya edum ni hi-gayu ey kanday hi-gak e hi Paul ey endi lebbeng kun umtugun tep ma-nu kunu hedin neidawwiak, tep nakka mengin-inhel di tudek kun penuggun kun hi-gayu, nem hedin kunun wada itsun emin, man nakka um-e-gen ni umtugun ni hi-gayu. Ya ihhumang kun nuntan ni inhel dan hi-gak, ey mukun endi tuled ku ey pinhed kun iu-unnud nan Christo e kabbabbal niya tuka pebabah hu annel tu.
2 Nem wada metlaing hu lebbeng kun umtugun, et humman hu, ya ibbagak anhan ni hi-gayu ey iyayyaggud yu elaw yu ma-lat eggak mapilit ni mengibbungnget ni hi-gayun ellian kullidtan. Tep makulug ni nehalman hu bunget kudda etan ni kamemihhul ni hi-gamin kanday ebuh hu panyaggudan min mika pehpehding henin kapehding idan eleg mengullug.
3-4 Ma-nut makulug ni wada neiingngehan min hi-gada tep tuu kamin emin, nem ya mika pengapput idan kaumhanin pengamtaan idan tutu-un meippanggep nan Jesus, ey beken

* **9:9 9:9** Psalm 112:9

ni ya kalinaing ni tuud puyek, nem ya kabaelan min kamelpun Apu Dios.
5 Humman ni kabaelan ni indawat Apu Dios ni hi-gami hu mika pengapput ida etan ni tutu-un kamengituttuddun neihla niyadda etan tutu-un kamampahhiyyan eleg da pinhed ni amtaen hi Apu Dios, ma-lat mebalbaliwan hu daka pannemnem et hi Jesus Christo law hu u-unnuden da.
6 Nakka medinnel e iyayyaggud yu elaw yun mengu-unnud nan Christo, nem yadda etan nanengtun kahing ey kastiguen middallin ellian midtan.
7 Mahapul ni awasi yu e beken ni ya kayyaggud ni ang-ang ni tuu hu pengibbillangan yun neitu-wan ni tuu. Hedin wadan hi-gayu etan tuka nemnemneman ebuh tun tuka peka-u-unnuda hi Jesus Christo, ey nemnem tu e beken ni ebuh tu, tep anin daman hi-gami et mika peka-u-unnuda hi Christo.
8 Anin na-mun kanyuy nehalman hu mika pengigaggayain kelebbengan min mantuttuddu et eggak umbaing, tep huyyan kelebbengan mi ey pemaddang min hi-gayu, beken ni pemahbah min hi-gayu.
9 Eggak pinhed ni heni dakeyu tattakkuten ni ebuh eyad tudek ku.
10 Tep wadadda etan kanday “Entan kaya tu hangud hu tugun nan Paul, tep ma-nut heni mabunget di tudek tu, niya heni wada kelebbengan tun umtugun, nem hedin wadad kad-an tayu, man kamepihhul ang-ang tu niya endi amta tun umhapit.”
11 Nem pinhed min amtaen idan nunman ni tuu e makulug ni ippahding millin ellian mi humman ni inhel mid tudek mi.
12 Eleg mi i-ingngeh hu elaw middan kamampahhiyya, tep kami kaumbaing ni mengihhanniman. Ey beken kamin henin hi-gada e hi-gada ngu kamenghel ni kakkayyaggud ida nem ya edum ni tuu. Huttan ni inhel da kei-ang-angan tu e endi nemnem da.
13 Hi-gami ngu, ey hedin mika igaggaya hu ngunu mi, man beken ni lawah, tep humman ey impangunun Apu Dios henin nengituttudduan min meippanggep nan Jesus ni hi-gayu.
14 Ey neibilang kayu etan di indinel Apu Dios ni hi-gamin mi tuttudduan. Huyya keang-angan tun wada kelebbengan min mantuttuddun hi-gayu, tep hi-gami nemangulun immalidtan ni nengituttuddun meippanggep nan Christo.
15-16 Et ya pinhed ku ey ewwatan yu e hedin hi-gami, beken kamin heniddan edum ni tuun daka pilliwa dayaw ni ingngunun edum. Tep ya gaputun nemahhig mika

pangngunnun indinel Apu Dios ni hi-gami, ey tep pinhed min meihhammad hu yuka pengullug ma-lat wada innanu mi daman mantuttuddun meippanggep nan Christo di edum ni bebley ni endi limmaw ni an nantuttuddu. Eleg mi pinhed ni idaydayaw hu ngunun edum, nem ebuh ngu etan ngunun indinel Apu Dios ni hi-gami.

17 Tep impatudek Apu Dios e kantuy "Ya tuun mampahhiyya ey mahapul ni ya impahding Apu tayu hu ippahhiyya tu."

18 Tep beken ni ya tuu hu mengippanghel ni kayyaggud hu elaw tu, tep hi Apu tayu hu mengippanghel hedin kayyaggud hu hakey ni tuu.

11

Ya kaguh Paul ni pengiwwallengan idan iCorinth ni daka pengullug nan Jesus

1 Anin ni heni-ak etan ni tuun endi nemnem tun kaman-e-ehhel et anusi yu anhan et dengelen yu hu ekket ni pampahhiyyaan ku.

2 Nakka umkakaguh ni hi-gayu, tep eggak pinhed ni wada edum ni u-unnuden yu, e beken ni hi Jesus Christo. Anin hi Apu Dios, et hanniman dama hu pinhed tu. Et mukun mahapul ni ippaptek dakeyu ma-lat endi an memilliw ni hi-gayu. Tep hi Jesus Christo hu kamei-ellig ni ingkalun kun hi-gayu e heni hi-gayu hu biin ahwaen tu. Et ya pinhed ku ey pakappinheden yu hi Jesus niya hi-gatun ebuh hu u-unnuden yu.

3 Ma-nu tep inamtak e neikahhakey hu impeminhed yun Jesus niya hi-gatun ebuh hu inu-unnud yu, nem ay nakka umkakaguh ni kehe-ulan yudda etan di beken ni makulug hu daka ituttuddu, et heni kayullin Eva e nehaul ni itek etan ni uleg. *

4 Tep nelakah yun kullugen hu kaituttudduddan edum ni kaum-alin mantuttuddu, anin ni eleg maiunnud hu daka ituttuddu etan di mika ituttuddun meippanggep nan Jesus. Henin etan ni daka ituttudu e beken ni hi Jesus ni ebuh hu kamenellaknib ni tuu niya hin-appil hu daka ituttuddun meippanggep ni Ispirituh Apu Dios.

5 Kayu kameid-idngeli etan idan kanday apostles ida niya kanday endi mei-ingngeh ni hi-gada, nem inamtak e bekennak ni nebabbabah nem hi-gada.

6 Inamtak e wadaddan hi-gayu kamemippihul ni hi-gak e kanday beken nak ni nelaing ni umhapit. Ma-nut makulug ni beken nak ni mahepit, nem nakka medinnel e inamtak e

* **11:3 11:3** Genesis 3:13 Revelation 12:9

makulug ni emin hu nakka e-e-hela niya anin ni hi-gayu et yuka ebbuluta, tep inamta yu impahding min nantuttuddun hi-gayu.

7 Impebabah ku hu annel kun nengituttudduan kun hi-gayun meippanggep nan Apu Dios et ya impahding tun panyaggudan ni tuu, tep endi nak imbagan hi-gayun tangdan ku. Nem kaw lawah humman ni impahding ku?

8 Yan nantuttudduan kun hi-gayu, ey yadda edum ni kamengullug hu immidwat ni inggatang kud mahapul ku. Gullat et dedan ey hi-gayu hu lebbeng tun mengidwat ni mahapul kun nantuttudduan kun hi-gayu. Nem beken, tep yadda edum ni kamengullug di edum ni bebley hu immidwat ni mahapul ku.

9 Ey yan eman ni wada-ak ditan e na-puhannak ni mahapul ku ey eggak mambagan hi-gayu, tep immi-lidda agi tayun iMacedonia ni mahapul ku. Et anin yan nunya et eggak mambagan hi-gayun mahapul ku.

10 Ey makulug ni eggak ali mambeggan hi-gayun mahapul ku ma-lat endi pengippuunan ni tutu-ud kebebbebley di Greece ni mengippesikked ni hi-gak ni pengippahhiyyaan kun eggak pambagaan ni mahapul kun hi-gayu. Em, makulug huyya, henin kakulug ni nakka ittuttuddun meippanggep nan Christo.

11 Nem anin ni eggak mambeggan baddang ni hi-gayu ey entan tu panghel e eleg dakeyu pinhed. Tep makulug ni eteteng hu impeminhed kun hi-gayu, ey anin hi Apu Dios et inamta tu.

12 Henin nunman nak ngu, e beken nak ni henidda etan ni kandan hi-gada ustuh ni apostles, ma-lat endi da pemihhul ni hi-gak ni kanday “Endi nambaklangan mid Paul meippanggep ni ngunun Apu Dios, tep anin hi-gatu et tuka ella hu yuka ibbaddang, henin hi-gami.”

13 Ya kakulugan tu, ey humman idan tuu ey beken idan makulug ni apostles, nem hi-gada etan kaumhaul. Kanday apostles idan Jesus Christo, nem beken kaya.

14 Eleg itsu metngaddan nunman, tep hedin dedan hi Satanas, man dammutun mambalin ni kakkayyaggud ni anghel.

15 Et humman hu, eleg itsu metnga hedin yadda etan bega-en Satanas ey dammutu daman peang-ang da e heni kayyaggud hu daka pehding. Nem mekastigu idalli tep ya lawah ni daka pehpehding.

Ya nanligligatan Paul di ngunu tu

16 Ippidwak mewan ni e-helen ni hi-gayu e entan tuwak ibilang ni endi nemnem tu. Nem hedin humman hu yuka

pannemnem ni hi-gak, ey anin, nem dengel yu anhan hu ituttudduk henin yuka peneddengelin keituttuddun endi nemnem tu, ma-lat ipahhiyyak daman eket hu kelebbengan kun mantuttuddu.
17 Makulug ni eleg pinhed Apu tayu eya nakka pan-e-ehhel nunyan nakka pampahhiya, tep henin nunman hu kapan-e-ehhel ni tuun endi nemnem tu.
18 Nem ay dakel ida kamengippahhiyyan annel da, et mukun ippahhiyyak dama annel ku.
19 Kanyuy nenemneman kayu, nem gullat ngun makulug et kele yudda kakukkuluga endi nemnem tu?
20 Ey gullat ni makulug ni nenemneman kayu, et kele nealay yuka u-unnudan emin hu kae-heladdan linggeman ni tuun hi-gayu, niya yuka ebbulutan anin ni pilliwen da hu limmu yu, niya anin ni lawah pehpehding dan hi-gayu? Ey kele yuka ennusin anin a-amihen dakeyu ey anin pampelitan dakeyu?
21 Nakka ebbuluta hu yuka pemihhul ni hi-gak e kanyuy nekapuyyak ni peteg niya bekennak ni heniddan nunyan tuu, tep makulug ni nakka umbaing ni mengippahding ni henin daka pehpehding ni hi-gayu.

Nem hedin kanyuy kayyaggud ni netuled hu tuun mengippahhiyyan annel tu, ey anin hi-gak et mampahhiyya-ak dama henin etan ni tuun endi nemnem tu.
22 Hedin ida kamampahhiyya tep Hebrews ida, ey anin hi-gak et Hebrew hak dama. Hedin ida kamampahiyya tep nahlag idan Israel, ey anin daman hi-gak et helag tuwak daman Israel. Ey hedin ida kamampahhiyya tep kanday hi Abraham hu nahlagan da, ey nahlaggak daman hi-gatu.
23 Hedin ida kamampahhiyyan kanday bega-en idan Jesus Christo, ey kedukdullak ni bega-en Jesus nem hi-gada. Heni-ak etan ni endi nemnem tun peteg tep ya nakka pengipahhiyyain nunya, nem makulug ni kedukdullak tep et-eteng impahding kun nengituttuddun meippanggep nan Jesus nem hi-gada. Ey nemindakkel hu neikelakelabutan ku nem hi-gada tep ya nakka pengu-unudin Jesus Christo. Ey nanlelehhannak ni peteg tep neenabliggak ey heni nak kahanghanggaa hu ketteyyan kun kewa-wa-wa.
24 Nampillima hu nengabligan da-ak idan edum kun Jews ni telumpulut heyam ni eblig.
25 Nampitlu hu nampemakdungan da-ak idan tuud Rome. Ey pinhakkey hu nantengbaan da-ak ni batu ey nampitlu hu nebahbahan ni bapor ni nanlugnan ku et yan pinhakkey, ey intenged kud nangkalkalyap ni keyew di baybay ni hanaggew et hanlabbi, tep nalneng hu nanlugnan kun bapor.

26 Ey emin hu nak nandaldalnan ey hineniktaman ku
hu anggetakkut. Inenagwat ku nandakkel ni danum di
wangwang ey dinenammuk ida matekew ni memettey et ni
hi-gak. Kenayun ni kaippenatnaddan Jews niyadda Gentiles
ni mengippahding ni lawah ni hi-gak niya wadadda etan
daka hingkukkullugin Jesus, nem lawah gayam hu nemnem
dan hi-gak. Ey emin di linallawwan kud kebebbebley, anin
ni yad baybay niyad eleg mebebleyi, et anggetakkut hu
biyag ku.
27 Nakka metuttukal tep nemahhig hu ngunuk. Ey
kadema ey kulang hu danum ni innumen ku, ya kennen
ku, niya balwasik. Ey hin-addum ni endi panha-adan ku.
28 Dakel ida pay hu edum ni ligat kun hineneltap ku, nem
ya hakey ni e-helen ku ey ya nakka pengikakkaguh idan
emin ni kamengullug di kebebbebley ni kewa-wa-wa.
29 Tep hedin wada hakey ni kimmapuy hu tuka pengullug
nan Jesus, man nemahhig hu kaguh kun hi-gatu, ey hedin
wada hu hakey ni nanliwat, man maggeh di nemnem ku.
30 Et humman hu, hedin nepilittak ni mampahhiyya,
ey ebuh ligat ku niya kakulang ni kabaelan kun nakka
ippahhiyya.
31 Hi Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus Christo e
kamedeyyaw ni kenayun, ey amta tu e makulug ni emin
eya in-inhel ku.
32 Ey yan eman ni wada-ak di Damascus ey da-ak et
pedpap etan di eheb ni bebley etan ni gobernor diman ni
kamansilbin Aretas e patul.
33 Nem inha-ad da-ak di et-eteng ni gampa et padlan da-ak
di habhabyen et buyunen da-ak di ba-hil ni tuping ni bebley
et bumsikkak.

12

Ya inang-ang Paul di i-innep tu

1 Beken ni kayyaggud hu nak ippahhiya hu annel ku, tep
endi silbitu, nem gapuh ni hi-gayu ey nampahhiyyaak. Et
yan nunya ey e-helen kun hi-gayudda hu impeang-ang nan
Apu tayun hi-gak niyadda impeamta tu.
2 Wada etan hakey ni tuun kamengu-unnud nan Jesus
ni inang-ang kun limmaw di kabunyan ni nekemtang.
Hampulut epat ni toon law hu nelabah ni neipahdingan tu
humman. Eggak amta hedin ya annel tu hu limmaw winu
ya linnawetun ebuh. Hi Apu Dios ni ebuh hu nengamta.
3 Ippidwak ni e-helen, ebuh na-mu hu linnawetu, winu
pati annel tu, nem eggak amta, ebuh hi Apu Dios ni

nengamta. Nem inamtak e limmaw di kabunyan di kad-an Apu Dios.
4 Yan eman ni kaweda tud kabunyan ey wada hu dingngel
tun hapit ni endi paka-hel ni keibbellinan tu niya eleg i-
abulut Apu Dios ni ene-ehhelen di kumpulmih ni tuu.
5 Gullat et, humman ni neipahding hu dammutun ippah-
hiyak, nem eggak pinhed ni ippahhiya. Tep ya ngu pinhed
kun ebuh ni ippahhiya ey ya kakulang ni kabaelan ku.
6 Nem anin et dedan ni mampahhiyya-ak et bekennak ni
henin etan ni tuun endi nemnem tu, tep ya ngu makulug hu
e-helen ku. Nem eggak mampahhiyya, tep eggak pinhed ni
humman hu pengibbillangan ni tuun hi-gak. Tep ya pinhed
kun pengibbillangan da-ak ey meippuun di inang-ang dan
impahding ku niya dingngel dan intuttudduk ni hi-gada.
7 Et gapu tep eleg pinhed Apu Dios ni mampahhiyya-ak
gapu ni nenang-angan kun nunman ni impeamta tun hi-
gak ey in-abulut tu hi Satanas ni mengippelilligat ni hi-gak
ma-lat endi inna-nuk ni mengippedaydayaw ni annel ku.
8 Nampitlu nengidasalan kun Apu Jesus ma-lat ekalen tu
huyyan ligat ku.
9 Nem kantu ey "Ya mahapul mu ey ya baddang kun
hi-gam ma-lat dammutun ennusan mu hu ligat mu. Tep
hedin wada pangkullangan ni kabaelan ni tuu, ey humman
hu umhulun ni pengiddinnelan tun hi-gak et baddangan
ku niya humman hu pengiggibbekan tun baddang ku."
Humman hu kan Jesus ni hi-gak, et nakka man-am-amleng
law ni mengippahhiyyan kakulang kun mengan-anus ni
ligat ku, tep hedin eggak pakeanus, man yan nunman nakka
panggibbekin baddang Jesus Christo ni hi-gak.
10 Et humman hu, nakka um-amleng ni mengebbulut ni
kakulang ku, ya daka pemennadngelin hi-gak niya daka
peme-ibe-igin hi-gak tep ya nakka pengu-unnudin Jesus
Christo. Tep hedin wada nakka pangkullangi niya hedin
nakka meliggasi, ey nema-man kameihhammad hu dinel
kun hi-gatu.

Ya kaguh Paul idan tuud Corinth

11 Eggak et pinhed ni mampahhiyyan heni etan ni tuun
endi nemnem tu, nem nakka mepillit tep hi-gayu. Gullat
et ni eleg kayu meid-idngeli ey hi-gayu et hu menummang
idan kamemihhul ni hi-gak. Tep anin endi bilang kun tuu,
nem beken nak ni nebabbabah nem yadda etan kanyun
nangketa-gey ni apostles.
12 Yan eman ni wada-ak ditan, ey impeang-ang kun
emin ni hi-gayu hu pengi-immatunan yu e hi-gak hu
hakey ni makulug ni apostle di nengan-anusan kun ligat

ku, niyad nengipahdingan kuddan miracles niya hipan kamengippetngan tuu.

13 Eggak mangkulang ni impahpahding kun panyaggudan yu, tep nan-iingngeh hu nemaptek kun hi-gayu et yadda edum ni kamengullug di edum ni bebley. Ya inamtak ni ebuh ni eggak ipahding ni hi-gayu ey eggak mambagan ihhehmek yun hi-gak. Pesinsahi yuwak hedin neihalla huyyan impahding ku.

14 Nandaddan nak law ni um-ali mewan ni an menang-ang hi-gayu. Huyya law hu pitlu tun ellian ku, nem nanengtun eggak pinhed ni kayu manliggat gapun hi-gak, tep beken ni ya pihhuh yu hu nakka gamgami, nem ya panyaggudan yu. Tep henin a-ammed e lebbeng tun ippaptek tu u-ungnga tu. Beken ni ya u-ungnga hu mengippaptek ni a-ammed tu.

15 Henin hi-gak e man-am-amlengngak ni mengummah ni emin ni wadan hi-gak, ey anin ni manliggattak gapuh ni hi-gayu nemet baddangan dakeyud yuka pengullug. Henin nunya hu kainetteng ni impeminhed kun hi-gayu, et kaw eleg yuwak pinpinhed dama?

16-17 Anin hi-gayu et amta yu e endin hekey hu nak nambagaan ni hi-gayun mahapul ku, nem wadan yuka kullugadda etan kamemihhul ni hi-gak ni kanday "Manut beken hi Paul ni kaum-alin mengellan pihhuh tayu, nem netalam, tep tuka ittu-dak hu edum ni tuun um-alin mengella et han da idwat ni hi-gatu." Nem kaw wada indawat yun pihhuh ni indawat dan hi-gak? Endi. Inamta yu et endi nak intu-dak ni nenalam ni hi-gayu.

18 Intu-dak ku hi Titus ni immalid tan ey impakilaw ku etan agi tayun pangkadwa tu. Nem kaw hineul dakeyu Titus et wada tu illan hi-gayu? Inamta yu et endi inla tu, tep hedin hi-gamin dewwa, man nan-ingngeh hu nemnem mi niya elaw mi.

19 Wadan penghel yuy intudek midda huyyan hi-gayu ma-lat paneni mi etan ni daka pebehhul ni hi-gami. Nem beken tep ya keihhammadan ni yuka pengullug nan Jesus hu gaputun nantudkan min hi-gayu. Ey inamtan Apu Dios e makulug huyya.

20 Nakka um-ag-agel tep entanniy yan ellian ku ey bellawen yuwak ni pengibbungetan kun hi-gayu hedin amtaen kun wada beken ni kayyaggud ni yuka pehpehding e kayu kamandedeppap, kayu kaman-in-aameh, kayu kaman-himbubunget, makuliput kayu, yuka bahbaha edum yu tep ya itek ni yuka e-helan meippanggep ni hi-gatu, metumbuk kayu, kayu kamampahhiyya, niya wada hakkeyey tuka ippilit hu pinhed tu.

21 Makulug ni nakka um-agel, tep entannit um-ali-ak
ditan ey mebabba-ingannak nan Apu Dios ey umlemyungn-
gak hedin wadadda eleg mengiwalleng ni lawah ni daka
pehpehding, henin pengippahdingan ni anhihimugal, ya
pengi-ulligan ni beken ni ahwa, niya hipan anggeba-ing ni
kapehding.

13

Ya nanggillig ni tugun Paul idan tuud Corinth

1 Yan ellian ku hu pitlu tun nak penang-angan ni hi-
gayu. Hedin nanengtun wadaddan hi-gayu hu lawah daka
pehpehding, ey eggak ida hehmekad kekastiguan da, tep u-
unnuden ku hu impatudek Apu Dios ni kantuy "Ya tuun
nambahul ey mekastigu hedin wada dewwa winu tellun
mengihhuddut ni bahul tu."

2 Ya eman ni pidwa tun illian ku, ey inhel kudda etan
ni kamengippenahding ni lawah niya inhel kun hi-gayun
emin e kangkuy hedin eleg kayu mantuttuyyun liwat yu, ey
eleg dakeyu hehmeka, tep kastiguen dakeyu. Ey ippidwak
mewan nunyan e-helen e nemahhig hu kastigu etan ni
mengippahding ni hipan lawah.

3 Ey gapu tep pinhed yun peang-ang ku hu kakulugan tun
indawat Jesus Christo hu kelebbengan kun mantuttuddun
meippanggep ni hi-gatu, ey peang-ang kullin pengastiguan
kuddan etan ni kamanliwwaliwwat ditan, ma-lat pengam-
taan yu e hi Jesus Christo ey et-eteng hu kabaelan tun
mengastigun hi-gayu, tep impeang-ang tu e et-eteng ni peteg
kabaelan tu.

4 Yan eman ni neteyyan Jesus di krus, ey heni endi
kabaelan tu, tep netey, nem sinegun Apu Dios tep et-eteng
kabaelan tu. Heni kamin hi-gatu la e wada kakulang
ni kabaelan mi, nem gapuh ni kabaelan Apu Dios, ey
meilla-kam kamid biyag nan Jesus, et humman hu, endi
pangkullangan ni kabaelan min mengastigun hi-gayu.

5 Nemnem yu hu elaw yu hedin makulug ni wada yuka
pengullug nan Jesus winu endi. Kaw eleg yu amta e wada hi
Jesus ni hi-gatsun kamengullug? Nem hedin eleg yu kulluga
hi Jesus, humman keamtaan tu e beken dakeyu tuun hi-gatu.

6 Nem nakka medinnel e anin ni hi-gayu et inamta yu e
makulug ni tuu dakemin Jesus.

7 Beken ni ya pengippeang-angan min kakulugan tu e
wada hi Christo ni hi-gami hu mika nenemnema, nem
ya pengiddasalan min hi-gayu ma-lat eleg yu ipahding hu
lawah. Tep ya pinhed mi ey ya kayyaggud hu pehpehding

yu, anin ni humman hu eleg mi pengippeang-angin indawat Jesus Christo ni kelebbengan min mengastigun hi-gayu.

8 Tep ya ngunun indawat Jesus Christo ni hi-gami ey baddangan midda hu tuu tu ma-lat maihammad hu daka pengullug etan di makulug ni kameituttuddu meippanggep ni hi-gatu, beken ni mi hennian hu pengullugan da.

9 Kami kaman-am-amleng, anin ni endi inna-nu min mengippeang-ang ni kelebbengan min umkastigu hedin makulug ni nehammad hu yuka pengullug. Et humman hu, kami kamandasal nan Apu Dios ma-lat meihhammad ni peteg hu yuka pengullug nan Jesus, et hi-gatu mewan peka-u-unnuden yu.

10 Et mukun pemengnguluk huyyan tudek kun hi-gayu, ma-lat hedin um-ali-ak ditan, ey eleg mahapul ni dakeyu ibbunget, et beken mewan ni maggeh hu nemnem yun hi-gak ni pengippeang-angan kun hi-gayun kelebbengan kun indawat Apu tayun mengastigudda etan ni kamengap-kapyan lawah. Tep pinhed kun ussalen ku hu kelebbengan kun umbaddang ni mengihhammad ni yuka pengullug, beken ni ya kebahbahan ni yuka pengullug.

11 Ya manggillig ni e-helen kun hi-gayun kaegiegi ey iyayyaggud yu elaw yu. U-unnud yu anhan huyyan tugun kun hi-gayu e pandadagyum kayu ma-lat melinggep kayun emin. Hedin ippahding yudda huyya, ey hi Apu Dios e kakelpuin kapeminhed niya linggep hu wadan hi-gayun kenayun.

12 Hedin meemmuemmung kayun emin ni menaydayaw nan Apu Dios, ey peang-ang yu hu impeminhed yun edum yu niya panhin-aapnga kayu.

13 Emin ida eya tuun Apu Dios di deya ey kanday dakeyu kanenemneman hi-gada.

14 Ya pinhed ku ey meweddan hi-gayu hu binabbal nan Apu tayu e hi Jesus Christo, ey gibbeken yu hu nehammad ni impeminhed Apu Dios ni hi-gayu, niya gibbeken yu hu baddang ni Ispirituh tu ma-lat kayyaggud hu pandadagyu-man yu.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Galatia

1 Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e neputuk ni
apostle ni mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo.
Beken ni ya tuu nemutuk ni hi-gak, nem hi Jesus Christo et
hi Ama Apu Dios e nenagun hi-gatun neteyyan tu.
2 Emin kami eyaddan agi tayudya ey dakeyu kanenemne-
man kamengullug di kebebbebley di Galatia.
3 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Ametayu e hi Apu Dios et hi Jesus Christo e Apu
tayu.
4 Hi Jesus ey ingkatey tu hu peneklaan tun liwat tayu
ma-lat wada inna-nu tun kehellakniban tayu eyad lawah ni
kapehpehding idan tutu-un nunya, tep humman hu pinhed
Apu Dios e Ametayun pehding nan Jesus ni hi-gatsu.
5 Et humman hu, lebbeng tun meidaydayaw hi Apu Dios
ni ingganah. Amen.

Ya tayu kapengullug nan Jesus hu menellaknib ni hi-gatsud liwat tayu

6 Natnga-ak ni peteg ni hi-gayu tep nekemtang mewan
anhan ni ebuh ey yuka pan-iwwalleng hi Apu Dios e
nengibilang ni hi-gayun u-ungnga tu gapuh ni binabbal
Jesus Christo, e beken law ni hi-gatu hu yuka u-unnuda.
Tep kayu law kahindengelin hin-appil ni kameituttuddu e
eleg meiunnud di inedal yun kapenellaknibin Apu Dios ni
hi-gatsu.
7 Endi edum ni makulug ni kameituttuddun kehellakni-
ban yu, tep ebuh hu meippanggep nan Jesus Christo ni
intuttuddu min hi-gayu. Et humman hu, nakka e-helan hi-
gayu e neihla humman ni yuka deddengelan daka ituttuddu.
Tep itten idadtan hu kamene-uhe-ul ni hi-gayu e daka
hehhehwia hu intuttuddu min hi-gayu.
8 Nem e-helen kun hi-gayu e anin na-mun hi-gami winu
yadda anghel di kabunyan hu um-alin mantuttuddun hin-
appil, e eleg maiingngeh di intuttuddu min inebulut yun
nunman, et kastiguen Apu Dios.
9 Deh e pidwaen ku mewan ni e-helen ni hi-gayu e
kastiguen Apu Dios hu hipan tuun mengituttuddun hin-
appil ni kameituttuddun eleg maiingngeh di intuttuddu min
inebulut yun nunman.
10 Kan idan edum ni tuu ey ya penettebalan da-ak ni tuu
hu nakka gagamgami, nem huyyaddan nakka pan-e-hela hu

keang-angan tun beken ni ya tuu hu pinhed kun peamleng,
nem hi Apu Dios ni ebuh. Gullat ni ya tuu hu pinhed kun
peamleng, ey beken et hi Jesus Christo hu nakka u-unnuda.

Ya impeamtan Jesus hu kaituttuddun Paul

11-12 Kaegiegi, deh e e-helen kun hi-gayu ma-lat amtaen yu
e huyyan nakka ituttuddun meippanggep ni kehellakniban
tayu ey eleg meipuun di kapannemnem ni tuu niya beken ni
ya tuu nengituttuddun hi-gak. Nem huyyan nakka ituttuddu
ey impeamtan Jesus Christo ni hi-gak.
13 Dingngel yu e hi-gak ey nemahhig hu nakka pengu-
unnud lan nunman ni elaw min Jews ey endi hemek kuddan
kamengullug nan Jesus, tep nanlelehhanan dan peteg hu
impahpahding kun hi-gada, ey impatnak hu kabaelan kun
mengippesikked ni daka pengullug.
14 Emin ida etan keingngeh kud toon ey hi-gak hu
nemahhig hu nengu-unnud tun elaw min Jews, tep naka-
u-unnud kun peteg hu elaw idan aammed mi.
15 Nem kabbabbal ni peteg hi Apu Dios ni hi-gak et
putuken tuwak ni mansilbin hi-gatu eman ni eggak ni
maiungnga. *
16 Et yan eman ni impeamta tun hi-gak hi Jesus Christo e
U-ungnga tu et nak ituttudduddan Gentiles hu meippanggep
ni impahding tun panyaggudan ni tuu, ey eggak lumaw di
hipan tuun an nampetuttuddu.
17 Ey eggak lumaw di Jerusalem ni an nenang-ang idan
nemappangngulun apostles winu an nengibegan hi-gadan
pehding ku. Tep ya impahding ku, ey nedagahhak di Arabia
et han nak ngu law mambangngad di Damascus.
18 Nelabah tellun toon et han nak lumaw di Jerusalem
ni an nenang-ang nan Peter et makiha-addak diman ni
hampulut liman aggew.
19 Endi edum ni nak inang-ang diman ni apostle, ebuh tu
et hi agin Jesus e hi James.
20 Hedin hi-gak, man eleggak manlangkak et nakka
issapatah nan Apu Dios e makulug eya nakka pan-ittudek.
21 Nelabah humman ni dewwan lingguan et umgahhak di
Jerusalem et lumawwak di Syria et yad Cilicia.
22 Yan nunman ey eleg da-ak ni amtaddan kamengullug
nan Jesus Christo di kebebbebley di Judea.
23 Ya dingngel dan ebuh ni meippanggep ni hi-gak, ey ya
inhel idan edum ni kamengullug e kanday "Humman ni tuu
ey impanhelheltap daitsun kamengullug, niya nemahhig e
impahding tun emin hu kabaelan tun mengippesikked ni

* **1:15 1:15-16** Ang-ang yu Acts 9:3-6, ya 22:6-10, et ya 26:13-18

tayu kapengullug, nem yan nunya law ey ya meipppanggep nan Jesus hu tuka ituttuddu."
24 Ey emin ida ey daka idaydayaw hi Apu Dios gapuh ni neipahding ni hi-gak.

2

Kaebbulutaddan kamengipappangngulluddan kamengullug di Jerusalem e neiptek hu kaituttuddun Paul

1 Nelabah hampulut epat ni toon et maibangngaddak di Jerusalem e ingkuyug kud Barnabas nan Titus ni pangkadwak.
2 Limmawwak diman tep impeamtan Apu Dios e mahapul ni umlawwak. Dimmateng kami et ayagan kudda hu kamengipappangngulun kamengullug et e-ebbuh kamin nanhuhummangan, et ehelen kun hi-gada hu intuttudduk idan Gentiles hu meippanggep ni impahding Jesus Christo ni nenelaknib ni hi-gatsu. Tep mahapul ni ebbuluten da hu nak intuttuddu, tep hedin eleg da ebbuluta, ey penghel ida etan ni kaumkahing ni hi-gak ey beken ni makulug hu intuttudduk.
3 Nem kayyaggud et inebulut da, et anin hi Titus e Gentile ni impangkadwak, et eleg da piliten ni mampekuggit, anin ni humman hu elaw min Jews.
4 Wadadda etan nei-dum ni kahingkukkullugan dan Jesus e kanday mahapul ni mekuggit hi Titus, nem eleg mi abuluten. Nekiammuammung ida humman ni tuun higami, tep pinhed dan bahbahen hu neliblihan tayud elaw ni Jews tep nengulug itsun Jesus Christo. Ya pinhed da ey hi-gada hu meu-unnud.
5 Nem kinehing midda, tep eleg mi pinhed ni metellak ni hi-gayu hu makulug ni kameituttuddun meippanggep nan Jesus.
6 Anin ida etan ni kametbal ni kamengipappangngulun kamengullug, et endi da in-edum di nakka ittenuttuddu. Anin ni kangkuy ida kametbal, et ya kakulugan tu ey naniingeh emin hu tuud kapengibbillang Apu Dios.
7 Huyyaddan kamengipappangngulu ey daka ebbuluta e pinutuk tuwak nan Apu Dios ni apostle ni mantuttudduddan Gentiles ni meippanggep nan Jesus, heni daman Peter e pinutuk Apu Dios ni apostle ni mantuttudduddan edum min Jews.
8 Nan-ingngeh hu baddang Apu Dios ni hi-gamin dewwan Peter etan di indinel tun ngunu mi. Tuwak kabaddangin mantuttudduddan Gentiles ey tu dama kabaddangi hi Peter ni mantuttudduddan Jews.

9 Anin di James, hi Peter ni hi John e hi-gada hu kametbal
ni kamengipappangnguluddan kamengullug, et inebulut da
e hi Apu Dios hu nengidwat nunyan ngunuk et abuluten
dakemin Barnabas ni pan-e-dum dan mantuttuddu. In-
huhummangan mi e hi-gamin Barnabas hu mantuttudduddan Gentiles ey hi-gada dama mantuttudduddan edum min
Jews.
10 Kandan hi-gami ey eleg mi liwwanan umbaddang idan
newetwet ni Jews. Nem anin ngu dedan ni eleg da e-hela,
et humman ngu nakka pehpehding.

Ya nengibungetan Paul nan Peter tep neihlan impahding tu

11 Nem yan inlian Peter di Antioch ey inhelan kud
kedaklan ni tuu tep ya neihlan impahding tu.
12 Heninnuy hu elaw ni neihlaan tu: Ya eman ni eleg
ida ni dumteng etan edum min Jews ni intu-dak James,
ey nekikkikkan hi Peter idan Gentiles ni kamengullug nan
Jesus di diman Antioch. Nem entanni et dimmateng ida etan
intu-dak James ey pinpinhakkey law hu tuka pekikkanni
et lektattuy insiked tu, tep kaumtakut ni pemihhulan idan
edum min Jews ni kamenghel ni lawah hu pekie-edduman
min Jews idan Gentiles.
13 Et anin ida law ni edum ni Jews ni kamengullug diman
e henin Barnabas, et in-u-unnud dan Peter et isiked dan
mekikkan idan Gentiles, anin ni amta da e beken law ni
pi-yew.
14 Et yan nengamtaan kun nunman ni tuka pehpehding ni
eleg maiunnud di kameituttuddu meippanggep nan Jesus
Christo ey inhelan ku hi Peter di hinanggaddan edum ni
kamengullug et kangkun hi-gatuy "Hi-gam e Peter ey Jew ka,
nem dingkug mu elaw tayun Jews tep neipeamtan hi-gam
e eleg law mahapul ni humman u-unnudem. Ey kele yan
nunya mewan ey insiked mun mekie-eddum idan Gentiles
ni kamengullug. Huttan ni impahding mu ey heni muka
pepillit ni u-unnuden da hu elaw tayun Jews ni inwalleng
mu. Neihla huttan ni impahding mu!"

Emin tuu ey ibbilang Apu Dios ni kayyaggud, anin ni hipa neitu-wan da, hedin ida kamengullug nan Jesus

15 Hi-gatsun Jews ey makulug ni beken itsun heniddan
neliwtan ni Gentiles e eleg da amta hu Tugun Moses.
16 Nem yan nunya, ey inamta tayu law e ya kapengibbil-
langin Apu Dios ni kayyaggud hu hakey ni tuu, ey ya tuka
pengullug nan Jesus Christo, et beken ni ya tuka kapengu-
unnudiddan Tugun ni kau-unnudan Jews.

17 Et humman hu, anin ni hi-gatsun Jews et neliwtan
itsu dama, et pakkadek ni nengulug itsun Jesus Christo et
han daitsu ibilang nan Apu Dios ni kayyaggud. Et mukun
eleg tayu law iddinel di pengu-unnudan ni Tugun Moses hu
pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud. Nem anin
ni hanniman et beken ni tayu penghel e kai-abulut Jesus
Christo ni anin manliwwat itsu.
18 Tep gulat ni bangngaden tayu mewan ni mengiddinnel
idan nunman ni Tugun ni inwalleng tayu, ey nanna-ud ni
manliwwat itsu, tep eleg tayu kabaelin paka-u-unnuden ni
emin hu Tugun.
19 Em, emin itsu, ey eleg tayu kabaelan ni u-unnuden emin
humman idan Tugun. Et humman hu, hedin ngun hi-gak ey
beken law ni ya pengu-unnudan ni Tugun hu nakka iddinel
ni kehellakniban ku, nem nakka iddinel hu binabbal Apu
Dios. Humman ni binabbal tu ey neipeang-ang eman ni
nengiketeyan Jesus Christo ni liwat tayun emin, ma-lat hi
Apu Dios hu u-unnuden tayu.
20 Heni-ak nekittey nan Christo eman ni neteyyan tud
Krus. Et humman hu, ya biyag kun nunya ey beken ni henin
nunman, tep wada law hi Jesus Christo ni hi-gak. Hi-gatu e
U-ungngan Apu Dios hu nakka iddinnel tep ingkatey tu hu
kehellakniban ku tep ya impeminhed tun hi-gak.
21 Hedin ya pengu-unnudan ni Tugun Moses hu iddinel
tayun pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud, ey
heni eleg tayu pinhed hu binabbal tun hi-gatsun nengitu-
dakan tun Jesus et iketey tu liwat tayu. Et humman hu,
hedin hi-gak ngu ey beken law ni ya pengu-unnudan ni
Tugun Moses hu iddinel ku, nem hi Jesus ni ebuh.

3

Ya kapengullugin Jesus hu kapengibbillangin Apu Dios ni kayyaggud hu hakey ni tuu, beken ni ya kapengu-unnudin Tugun

1 Hi-gayun tutu-ud Galatia, kele naka-ihlan peteg hu yuka
pannemnem. Kele anhan kahhahaul kayu? Neka-amta yu
mewan dedan hu meippanggep ni neteyyan Jesus Christo di
krus, ey kele kayu nehaul et pinhed yun iwalleng humman?
2 Tam inamta yu e dinwat yu hu Ispirituh Apu Dios tep
kinulug yu neituttuddun meippanggep ni neteyyan Jesus ni
panyaggudan yu, et beken ni ya nengu-unnudan yun Tugun
Moses.
3 Endi tu-wangu nemnem yu! Yan laputun nengulugan
yu ey binenaddangan dakeyun Ispirituh Apu Dios ni mengu-
unnud ni elaw tu, ey kaw yan nunya ey kanyuy ngenamung
kayu law?

4 Kaw liniwwan yudda etan panyaggudan ni dinwat yun
nengulugan yun Jesus? Eleg yu na-mu et anhan liwwanen.
5 Kele wadan hi-gayu Ispirituh Apu Dios et kabaelan yun
mengippahding idan miracles? Kaw ya nangngelan yu niya
nengidinelan yun Jesus Christo, winu ya nengu-unnudan
yun Tugun? Inamtak et inamta yu e neipuun di nengulugan
yun Jesus Christo.
6 Wada impatudek Apu Dios ni meippanggep nunya e
kantuy "Kinulug Abraham hu inhel Apu Dios, et humman
nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud." *
7 Et humman hu, awasi yu e emin hu kamengullug nan
Apu Dios ey hi-gada kameibbillang ni helag Abraham.
8 Neitudek dedan di ehel Apu Dios e kantuy ibbilang
tuddallin kayyaggud hu Gentiles tep ya daka pengullug.
Huyya keibbellinan ni inhel lan Apu Dios nan Abraham e
kantuy "Gapuh ni hi-gam, ey emin iddalli tuud kebebbebley
ey meidwatan idan panyaggudan da."
9 Kinulug Abraham etan inhel Apu Dios et mebendisy-
onan, et humman hu, emin kamengullug ey mebendisyonan
ida henin Abraham, tep ya daka pengullug.
10 Emin ida tuun daka iddinel hu daka pengu-unnudin
Tugun ni kehellakniban da ey kastiguen idallin Apu Dios,
tep impatudek tu dedan e kantuy "Mekastigu etan tuun eleg
tu peka-unnudan emin hu Tugun."
11 Huyya pengamtaan tayu e endi hakey ni tuun meib-
billang ni kayyaggud di hinanggan Apu Dios tep ya tuka
pengu-unnudin Tugun. Huyya ey kamei-unnud etan di
neitudek di ehel Apu Dios ni kantuy "Ya etan tuun wada
tuka pengullug, ey hi-gatu imbilang Apu Dios ni kayyaggud
et hi-gatu menewwat ni biyag ni endi pappeg tu."
12 Tep ya kapengu-unnudin Tugun ey hin-appil ni peteg
di kapengullugin Jesus. Kan ni impatudek Apu Dios ey
"Pakkaw ni peka-u-unnuden ni tuu emin ida etan Tugun
Apu Dios ni dinwat Moses et han mawedan hi-gatu hu biyag
ni endi pappeg tu."
13 Nem eleg tayu nisi han-u-unnud ida etan Tugun,
et mukun immali hi Jesus Christo et helakniban daitsud
kekastiguan tayu. Wada etan neitudek ni ehel Apu Dios
ni kantuy "Ya etan tuun meitta-yun di keyew ey hi-gatu
keillawwan ni kastigu."
14 Humman hu neipahding nan Jesus ma-lat maila-kam
ida dama Gentiles etan di panyagguddan ni impakulug Apu
Dios nan Abraham ni nunman tep ya daka pengullug nan

* **3:6 3:6** Genesis 15:6, ya Romans 4:3, niya James 2:23

Jesus Christo. Et humman hu, emin itsun kamengullug ey wadan hi-gatsu hu Ispirituh tun impakulug tun peelli tu.

Ya nambaklangan ni tugun Apu Dios et ya impakulug tu

15 Hi-gayuddan kaegiegi, huyyan impakulug Apu Dios nan Abraham ni pehding tu ey heni daman tayu kapehding e hedin wada dewwan tuun nehammad hu nantebalan da et mampilmaddad papil, ey eleg mabalin ni an endien ni hakey niya eleg mabalin ni tu e-duman hu nan-ungbalan da.
16 Hanniman daman etan ni impakulug Apu Dios nan Abraham et ya etan hakey ni helag tu. Beken ni kantuy yadda dakel ni helag tu, nem kantuy "Ya etan hakey ni helag mu hu amnuan ni impakulug kun hi-gam." Et humman ni helag tu ey hi Christo.
17 Heninnuy hu pinhed kun e-helen: Ya etan nekitbalan Apu Dios nan Abraham ey eleg mepappeg, nem mannananeng. Ma-nut indawat tu Tugun tun Moses eman ni nelabah hu epat ni gatut et telumpulun toon, nem humman ni Tugun ey eleg mabalin ni tu endien winu tu hullulan humman ni nekitbalan tun Abraham e neipuunan ni impakulug Apu Dios, tep beken ni ya kapengu-unnudin Tugun hu penettebalan Apu Dios ni hi-gatsu.
18 Tep gullat ni ya pengu-unnudan tayun Tugun Apu Dios hu pengidwatan tun panyaggudan tayu, endi tep law silbi etan ni impakulug Apu Dios nan Abraham. Nem gapuh ni et-eteng ni binabbal Apu Dios ey hinammad tun inhel e iddawat tun Abraham humman ni panyaggudan tu.
19 Nem penghel yu na-mu ey "Hipa tep silbin nunman ni Tugun?" Ya gaputun nengidwatan Apu Dios nunman ni Tugun ey ma-lat keang-angan tu e neliwatan hu tuu. Nem nepappeg law humman ni Tugun, tep immamnu law etan impakulug Apu Dios ni kantun um-alin melpud helag Abraham e hi Christo. Humman ni Tugun ey indawat Apu Dios idan anghel tu et ideteng dan Moses et han pebeltan Moses idan tuu et hi-gatu hu nambattanan idan tuu et hi Apu Dios.
20 Inamta tayu e hedin wada pantebbalan ni dewwan tuu, ey mahapul ni wada pambattanan da. Nem hi Apu Dios ey nandudug eman ni nekitbalan tun Abraham.

Indawat Apu Dios hu tugun tun hi-gatsun pengippeangangan tun neliwtan itsu ey endi edum ni menellaknib ni higatsud liwat tayu nem ebuh hi Jesus

21 Penghel yu na-mu mewan ey "Eleg ida tep manunnud hu Tugun Apu Dios niyadda impakulug tun pehding

tu." Nem beken ni hanniman, tep gullat ni ya pengu-unnudan nunman ni Tugun hu kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu, ey humman et pengibbillangan Apu Dios ni tuun kayyaggud.

22 Nem ya kakulugan tu ey kan ni neitudek ni ehel Apu Dios ey neliwtan ni emin hu tuud puyek. Nem yadda etan medinnel nan Jesus Christo, tep daka kulluga e hi-gatu hu menellaknib ni hi-gada ey dewwaten da etan impakulug Apu Dios ni iddawat tu.

23 Yan nunman ey mahapul ni u-unnuden tayu hu Tugun. Nem eleg tayu pakeu-unnud ni emin, et humman hu itsu kamanliwwaliwwat et umhulun ni kekastiguan tayu. Nebayag ni hanniman ingganah impeamtan Apu Dios e mahapul ni mengullug nan itsun Jesus Christo.

24 Ya Tugun hu nengituttuddun pehding tayu ingganah ni inlian Jesus Christo, et amtaen tayu law e ya tayu kapengullug ni hi-gatu hu pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud.

25 Ey yan nunya law ey hi Jesus Christo hu tayu kapengid-dinneli, et mukun eleg law mahapul ni tayu iddinel di Tugun hu pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud.

26 Ya kapengibbillangin Apu Dios ni u-ungnga daitsu ey ya tayu kapengullug nan Jesus Christo.

27 Tep emin hu nengulug nan Jesus Christo et mebenyagan ida ey henin elaw tu law hu elaw da e kayyaggud.

28 Et humman hu, endi nambaklangan idan tuun Gentiles niyadda Jews, yadda himbut niyadda beken, ya laki niya bii, tep nan-iingeh itsun emin tep ya neiegian tayun Jesus Christo.

29 Et yan nunyan neiegi itsun Jesus Christo, ey neibilang itsu law ni helag Abraham ni menewwat ni panyaggudan ni impakulug Apu Dios ni iddawat tu.

4

1-2 Ya neiingngehan ni penewwatan etan ni panyaggudan ni inhel Apu Dios ey henin pemeltanan ni u-ungngan tawid tu. Tep hedin eleg pay ni mahiken humman ni u-ungnga, ey heni himbut tep endi ni tawid tu. Mahapul ni u-unnuden tudda ni etan bega-en ametun kamengippaptek ni hi-gatu niya tawid tu ingganah medettengan etan aggew ni dammutu law ni pengippebeltanan ametun hi-gatu.

3 Henin nunman lan eleg itsu ni mangulug e heni itsu himbut ni elaw ni kau-unnudaddan aammed tayu, tep mahapul ni humman u-unnuden tayu.

4 Nem entanni ey nedatngan etan aggew ni gintud Apu Dios ni pengippeellian tun U-ungnga tu eyad puyek.

Nambalin ni tuu et iungngan bii et anin hi-gatu et inenu-unnud tu hu Tugun Moses.
5 Mukun intu-dak alin Apu Dios ey ma-lat helakniban
daitsud kastigu tayun eleg tayu pengu-unnudin Tugun, et
ibilang daitsun Apu Dios ni u-ungnga tu.
6 Ya keamtaan tun u-ungnga daitsun Apu Dios ey ya
nanwadaan tun Ispirituh ni U-ungnga tun hi-gatsu et
dammutu law ni kan tayuy “Ama” hi Apu Dios!
7 Et humman hu, beken itsu law ni heni himbut ni mengu-
unnud etan ni Tugun Moses, tep nambalin itsu law ni u-
ungngan Apu Dios, et emin hu pebeltan tu ey beltanen tayu.

Ya kakakkaguhin Paul ni pengiwwallengan idan kamen-
gullug di Galatia nan Apu Dios
8 Yan nunman ni eleg yu ni amta hi Apu Dios ey heni
kayu himbut idan beken ni makulug ni dios, tep hi-gada hu
inenu-unnud yu.
9 Nem ay yan nunya ey pinappeg tu nanhimbutan yuddan
nunman ni dios, tep inamta yu law hi Apu Dios ey nema-
man hi-gatu e neka-amta dakeyu. Nem ay kele pinhed yu
mewan ni mambangngad ni himbut idan nunman ni beken
ni makulug ni dios ni endi silbitu?
10 Ey nanengtun yuka ngillina aggew, ya bulan niya toon,
nem endi silbi tudda humman.
11 Nakka umkakaguh ni hi-gayu, tep hedin hanniman,
endi tep silbitu intuttudduk ni hi-gayu.
12 Kaegiegi, pinhed ku et anhan ni iu-unnud yun hi-gak et
eleg yu idinel di pengu-unnudan yun Tugun, nem hi Jesus
Christo ni ebuh hu iddinel yun kehellakniban yu. Inamta
yu e anin ni Jew hak et nambalinnak ni henin hi-gayun
beken ni Jews, tep eggak law iddinel hu Tugun. Yan eman
ni nekihahha-adan kun hi-gayu ey kayyaggud kayun peteg
ni hi-gak, tep endi yu impeang-ang ni lawah.
13 Inamta yu e yan laputun nengituttudduan kun hi-
gayun meippanggep nan Jesus Christo ey nandegehhak, et
humman hu nebayagan kudtan ni nantuttuddu.
14 Nem ay kayyaggud et anin ni nanligligatan yu hu
nandegehan kun nunman, et eleg yuwak pihulen, ey eleg
yuwak ipayyag, nem heni-ak anghel Apu Dios winu heni-ak
hi Jesus Christo ni impapaptek yu.
15 Et-eteng hu amleng yun nekihahha-addan kun hi-gayun
nunman niya et-eteng impeminhed yun hi-gak e gullat na-
mun dammutu et wadan inukit yu mateyu et indawat yun
hi-gak. Nem ay kele hanniman kayun nunya?
16 Kaw nambalinnak law ni buhul yu tep ya nakka
pengpenghelin hi-gayun makulug?

17 Mahapul ni amtaen yu e yadda etan edum ni tuun
immalin mantuttuddun hi-gayu, ey kayyaggud daka peang-
ang ni hi-gayu, nem lawah hu wadad nemnem da. Tep ya
pinhed da ey meputtut hu nan-aagian tayu, et hi-gada u-
unnuden yu e beken ni hi-gak.
18 Ma-nu tep em, kayyaggud hedin wadadda mengipeang-
ang ni kayyaggud ni hi-gayu hedin kayyaggud hu wadad
nemnem da. Nem kayyaggud hedin hanniman hu peang-
ang dan hi-gayun kenayun, anin ni endi-ak ditan.
19 Nem, hi-gayun u-ungngak idan nakappinhed ku,
iyyadya mewan ni nakka pandedeggeh ni peteg di nemnem
ku, tep pinhed ku et anhan ni henin elaw nan Jesus Christo
hu elaw yu.
20 Pinhed ku et ni wada-ak ni nunyad tan ma-lat
kayyaggud hu pan-ung-ungbalan tayu et beken ni nak
pansinuttuddek, tep nakka umkakaguh ni peteg ni hi-gayu.

*Huyyan a-abbig hu kei-elligan ni pambalinan ni pengu-
unnudan ni Tugun ni intuttuddu lan Moses*

21 Hi-gayun kaegiegin kamengiddinnel ni pengu-unnudan
ni Tugun Moses ni kehellakniban yu, kaw makulug makkaw
ni inamta yu hu kaituttuddun nunman ni Tugun?
22 Wada etan neitudek ni meippanggep ni nunman ni
Tugun e neidingpatan ida etan ni dewwan lakin u-ungngan
Abraham di dewwan bii e himbut hu hakey, ey beken etan
hakey.
23 Ya etan u-ungngan Abraham etan ni himbut ni bii ey
beken ni hi-gatu inamnuan ni impakulug Apu Dios, nem
neiungnga ngun gandat. Nem ya etan hakey ni u-ungnga
tu etan ni beken ni himbut ey hi-gatu hu inamnuan ni
impakulug Apu Dios.
24-25 Huyyaddan dewwan bii hu neieligan etan ni dewwan
nambaklang ni nekitbalan Apu Dios. Ya etan hakey ni
nekitbalan ey meippuun di Tugun ni dinwat Moses di
Duntug e Sinai di Arabia e huyya neieligan Hagar niyadda u-
ungnga tu e himbut idan emin. Huyya pay hu neieligan idan
etan ni bimmebley di Jerusalem e ya pengu-unnudan ni
Tugun hu daka tettengedi. Et humman hu, henidda himbut
ni daka pengu-unnudin nunman ni Tugun Moses.
26 Nem ya etan hakey ni nekitbalan Apu Dios ey humman
neieligan nan Sarah e beken ni himbut. Hi-gatu heni
inaddan kamengullug niya hi-gatu kei-elligan ni Jerusalem
di kabunyan.
27 Huyya keibbellinan etan ni impatudek Apu Dios ni
kantuy "Hi-gam ni nebasin bii, ey pan-am-amleng ka, tep
anin ni eleg mu hiktaman hu degeh ni man-ungnga, et

dakel ali kaya u-ungngam. Heni ka etan ni biin hiniyan ni ahwatu, nem hehmeken dakalli kayan Apu Dios et daddakkel ali u-ungngam nem ya etan biin eleg hi-yanen ni ahwa tu." *
28 Kaegiegi, inamta yu e impakulug Apu Dios e mantennud hi Abraham, ey immamnu tep wada hi Isaac. Et hi-gatsun kamengullug ey heni itsu hi Isaac, tep impakulug Apu Dios dama e yadda mengullug ey u-ungnga tudda.
29 Hi Isaac ey neiungnga gapuh ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios, nem hi Ismael e agitu ey beken ni hanniman. Ey inamta tayu e nanlelehhanan Isaac hu impahpahding nan Ismael e u-ungngan himbut. Henin hi-gatsun kamengullug, e tayu kapanlelehhani hu kapehpehding idan kamengippillit ni pengu-unnudan tayun Tugun Moses.
30 Nem neitudek di ehel Apu Dios hu meippanggep nunya e kantuy "Pea-allaw mu etan biin himbut, anin etan u-ungnga tu, tep humman ni u-ungngan himbut ey eleg mekiggedwad pebeltan ametu etan ni u-ungnga tud beken ni himbut ni bii."
31 Et humman hu, hi-gatsun kamengullug ey beken itsun u-ungngan himbut, nem heni itsu nahlag etan ni biin beken ni himbut. Tep hi Jesus law hu iddinel tayu, e beken law hu pengu-unnudan tayun Tugun Moses.

5

Neliblih itsud neihbutan tayud Tugun Moses tep sineklan Jesus

1 Hi Jesus Christo ey liniblih daitsud neihbutan tayud Tugun Moses ni nunman, et eleg law mahapul ni humman tayu u-unnuden. Et humman hu, helipat-i yu ma-lat eleg yulli mewan idinel nunman ni Tugun et eleg kayu mewan mambangngad ni heni himbut nunman ni Tugun.
2 Kaegiegi dengel yuwak anhan: Hedin mampekuggit kayu tep humman yuka iddinel ni pengibbillangan dakeyun Apu Dios ni kayyaggud, ey humman keang-angan tun endi law silbin yuka pengullugin Jesus Christo.
3 Ippidwak ni e-helen et pekaddenglen yu, e hedin ippilit yun mampekuggit, tep humman yuka iddinel ni pengibbillangan Apu Dios ni hi-gayun kayyaggud, mahapul ni peka-u-unnuden yun emin hu Tugun.
4 Yadda kamengiddinnel ni Tugun ni pengibbillangan Apu Dios ni hi-gadan kayyaggud ey endi law silbin impahding Jesus Christo ni hi-gada, et humman hu eleg ida law meillakam di binabbal Apu Dios.

* **4:27 4:27** Isaiah 54:1

5 Nem hedin ngun hi-gatsu, ey ihhammad ni Ispirituh Apu
Dios hu dinel tayun ibbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud
gapuh ni tayu kapengullugin Jesus Christo.
6 Tep hedin hi-gatsun kamengullug nan Jesus Christo ey
beken ni ya kekuggitan tayu winu ya eleg tayu kekuggisi hu
importanteh, nem ya tayu kapengullug e kameang-ang di
impeminhed tayun edum tayun tuu.
7 Kaegiegi, ma-nun laputun nengulugan yu tep neham-
mad hu nengu-unnudan yu etan ni makulug ni neituttuddu,
nem kele mewan yan nunya ey inwalleng yu? Hipadda
kamengittenuttuddun hin-appil ni hi-gayu et kayu neidnge-
lan?
8 Eleg mabalin ni hi Apu Dios hu nengipahding, tep hi-gatu
nemilin hi-gayun mengu-unnud ni hi-gatu.
9 Wada etan kandan "Anin ni ekket ni ebuh ni yeast
hu meikkamdug et pelbag tu etan sinapay." Ya kei-
ingngehan tu huyya ey ya etan lawah ni tuun anin hakey
tun neikamdug ni hi-gayu et aldanan dakeyun emin.
10 Nem nakka medinnel e gapuh ni yuka pengullug nan Je-
sus Christo ey eleg yu ebbuluta hu ituttuddun edum ni eleg
maiingngeh di intuttudduk ni hi-gayu, et mekastigulli etan
kamengituttuddun neihlan hi-gayu, anin ni hipa humman
ni tuu.
11 Kaegiegi, gullat ni makulug ni nanengtun nakka itut-
tuddu e mahapul ni u-unnuden tayu hu tugun ni kau-
unnudaddan Jews e nema-ma etan daka pengippillitin
mampekuggit, ey eleg da-ak et panhelheltapaddan edum
kun Jews. Nem itek, tep ya nakka ituttuddu ey ya
meippanggep ni neteyyan Jesus di krus, et huyya gaputun
nakka panlelehhani hu kapehpehding idan edum kun Jews
ni hi-gak.
12 Huttan idan tuun kamengippillit ni kekuggitan ey
heballi tep mampegeppun ida.
13 Nem hi-gayun kaegiegi, pinili dakeyun Apu Dios ni
pantu-u tu et beken law ni ya pengippahdingan yun Tugun
ni kau-unnudaddan Jews hu pengiddinnelan yu. Nem anin
ni hanniman, et mahapul ni kekkennengen yu hu annel yu
et eleg yu ipahding hu lawah. Nem ya kayyaggud ey man-
imbabaddang kayu tep ya impeminhed yun edum yu.
14 Tep kantud Tugun ey "Mahapul ni pinheden yu edum
yu, henin impeminhed yun annel yu." Huyyan tugun hu
neikahhakeyan ni emin ni Tugun Apu Dios ni intuttuddun
Moses.
15 Nem hedin heni kayu etan ni ahhu winu edum ni
animal e ida kamanggagangal niya ida kamandedeppap, ey
ang-ang yu tep mebahbah hu yuka pandadagyumi.

Nambaklang hu pinhed ni annel tayu et ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios

16 Ittugun kun hi-gayu e u-unnud yu hu pinhed ni
Ispirituh Apu Dios, et beken ni ya lawah ni pinhed ni annel
yu hu u-unnuden yu.
17 Tep ya pinhed tayu et ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios
ey nambaklang. Ya pinhed ni lawah ni neitu-wan tayu ey
eleg pinhed ni Ispirituh tu. Ya pinhed ni Ispirituh tu ey eleg
pinhed ni neitu-wan tayu. Et mukun neligat ni u-unnuden
hu hakey, tep henidda kamampippilliw.
18 Nem hedin ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios hu u-
unnuden tayu, ey eleg law mahapul ni tayu iddinel di
pengu-unnudan ni Tugun Moses.
19 Ka-immatun hedin ya lawah ni pinpinhed ni annel hu
kau-unnudan tuu, tep lawah daka pehpehding, niya lawah
hu wadad nemnem da, tep daka i-ulig hu beken da ahwa,
20 daka deyyawa hu beken ni makulug ni dios,
mabekkidda, ida kamambubuhul, ida kamambabakal, ida
kaman-in-aameh, mabunget ida, pinhed dan hi-gada meun-
nud, eleg man-uunnud nemnem da, ida kameena-appil di
edum dan tuu,
21 daka keemmehi edum da, ida kamambuttebutteng,
mangelawngaw ida hedin ida meki-innum niya dakel hu
daka pehpehding ni lawah. Inhel kun hi-gayun nunman ey
pidwaen ku mewan ni e-helen, e ya tuun mengippahding
idan henin nunya ey eleg mabalin ni meilak-kam di pan-
ap-apuan Apu Dios.
22 Nem yadda etan tuun kamengu-unnud ni kaituttuddun
Ispirituh Apu Dios ey hi-gada hu wada impeminhed da, ida
kaman-am-amleng, melinggep ida, neanus ida, kayyaggud
ida, ida kameiddinel ni mengippahding ni daka e-hela,
23 kabbabbal ida niya hangkekkenneng da annel da. Endi
neitudek di Tugun ni kantuy lawah ida huyya.
24 Yadda kamengullug nan Jesus Christo, ey heni
nekipetak ni hi-gatud krus hu lawah ni neitu-wan da et eleg
da law ippahding ida etan lawah ni impeinghan annel da.
25 Ya law Ispirituh Apu Dios hu kakelpuin nunyan baluh
ni neitu-wan tayu, et humman hu mahapul ni u-unnuden
emin hu pinhed tu.
26 Ey mahapul ni eleg itsu mampahhiyya, eleg tayu
pebungnget hu edum tayu niya eleg itsu um-ameh ni hipan
wadan edum tayu.

6

Ya kayyaggud ni pehding ey man-imbabaddang itsun emin

1 Hi-gayun kaegiegi, hedin wada edum yun inamta yun
nanliwat, ey hi-gayuddan kameibbillang ni nenemneman
ni kamengullug, ey mahapul ni pebabbabbal yun tuggunen.
Nem helipat-i yu, tep entanni ey anin hi-gayu et mambehhul
kayu dama.
2 Pan-imbabaddang kayu et baddangan yudda edum yun
wada ligat tu, tep humman elaw ni pengu-unnudan yun
tugun Jesus Christo.
3 Hedin wada etan kantuy kakkayyagud hu elaw tu nem
ya edum tu, nem ya kakulugan tu ey beken kaya, ey ya annel
tu ngu hu ini-ittekan tu.
4 Et humman hu, mahapul ni wada hakkeyey nemnemen
tu hu tuka pehpehding hedin kayyaggud winu eleg. Et hedin
kayyaggud, ey kadinel kayu e impahding yu hu lebbeng tun
pehding yu et eleg mahapul ni yu i-eni-ingngeh hu annel
yud edum ni tuu.
5 Tep hedin umlaw itsud hinanggan Apu Dios ni hakey alin
aggew, man wada hakkeyey ngenamung tun menummang
ni impahpahding tu.
6 Ya etan tuun netuttudduan ni ehel Apu Dios ey kayyag-
gud hu iddawtan tu etan nenuttuddun hi-gatun anin hipan
kayyaggud ni wadan hi-gatu.
7 Entan kaheul yu et eleg yu panghel ey dammutun he-
ulen yu hi Apu Dios et eleg kayu mekastigu hedin wada
ippahding yun lawah, tep ya lawah ni kapehpehding ni
tuu ey lawah mewan hu pambalinan tu. Nem hedin ya
kayyaggud hu kapehpehding ni tuu, ey kayyaggud dama hu
pambalinan tu. Tep inamta tayu e ya intanem ni hakey ni
tuu ey humman hu ennien tu.
8 Ya tuun ebuh annel tun tuka nemnemnema niya lawah
tuka pehpehding ey ya ketteyyan tu niya keiddawian tun
Apu Dios hu pambalinan tu. Nem ya tuun tuka u-unnuda
etan pinhed ni Ispirituh Apu Dios ey dewwaten tu hu biyag
ni endi pappeg tun kaiddawat ni Ispirituh Apu Dios.
9 Et humman hu, entan tu peinglay ni mengippahding ni
kayyaggud, tep makulug ni dewwaten tayu etan panyaggu-
dan ni iddawat tun hi-gatsu ni tsimpuh ni gintud tu hedin
pannenneng tayun mengippahding ni kayyaggud.
10 Et mukun nakka e-helan hi-gayu e hedin wada wayah
tayun mengippahding ni kayyaggud di edum tayu, man
ipahding tayu, nema-maddad edum tayun kamengullug ni
neigappat di pamilyah Apu Dios.

Ya nanggillig ni tugun Paul idan kamengullug nan Jesus di Galatia

11 Hi-gak law hu kamampengittuddek eyan nanggillig
ni ittugun kun hi-gayu, et mukun etta-teng hu nakka
penuddek.
12 Pinhed kun peamtan hi-gayu e yadda etan kamengippil-
lit ni mampekuggit kayu ey pinhed dan ebuh ni tettebalen
idan edum min Jews ni kamengu-unnud ni Tugun Moses
ida. Tep gullat ni peamta da e beken ya Tugun Moses,
nem ya pengullugan ni neteyyan Jesus Christo di krus hu
kehellakniban ni tuu, ey pihhulen idaddan edum min Jews.
13 Ma-nut ida kamampekuggit, nem eleg da han-u-unnud
ni emin hu Tugun Moses. Nem ya pinhed da ey pekuggit
kayu ma-lat ipahhiya da nengu-unnudan yun Tugun ni daka
pepillit ni hi-gayu.
14 Nem hedin hi-gak ngu, endi edum ni nakka ippahhiya,
nem ebuh hu neteyyan Jesus Christo di krus, tep heni nak
nekittey ni hi-gatud krus. Et humman hu, yadda etan
linggeman ni lawah di puyek ey eggak ida law pinhed et
beken ida law humman ni wadad nemnem ku.
15 Beken ni importanteh hedin pekuggit itsu winu eleg,
nem ya importanteh ey ya nemaliwan Apu Dios ni nemnem
tayu.
16 Yadda mengu-unnud idan nunyan tugun ey pelinggep
niya hehmeken idan Apu Dios tep hi-gada hu tuu tu.
17 Nemnem yu e nanlelehhanan ku et dakel piklat di
annel ku gapuh ni nakka pengu-unnudin Jesus Christo. Et
humman hu, ipahding yun emin hu intugun ku ma-lat eleg
yu pan-eduman hu kaguh kun hi-gayu.
18 Nakka iddasal e emin kayun kaegiegi ey meweddan hi-
gayu hu binabbal Apu tayu e hi Jesus Christo. Amen.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Ephesus

1 Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e pinutuk Apu
Dios ni pan-apostle nan Jesus Christo. Tudek ku huyyan
hi-gayun kamengullug di Ephesus ni kamengu-unnud nan
Jesus Christo.
2 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu
tayu.

Ya panyaggudan tayun kamengullug ni indawat Apu Dios gapuh ni neiegian tayun Jesus Christo

3 Daydayaw tayu hi Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus
Christo, tep indawat tun hi-gatsun kamengullug emin hu
panyaggudan tayun kamelpud kabunyan tep ya neiegian
tayun Jesus Christo.
4-5 Pinili daitsun Apu Dios ni pantu-u tu gapuh nan Jesus
Christo et han maweda emin eya wadan nunya ma-lat
ibilang daitsun kayyaggud e endi liwat tayud hinangngab
tu. Ninemnem tu dedan nunman e pambalin daitsun u-
ungnga tu et iketey Jesus Christo hu liwat tayu. Huyya hu
impahding Apu Dios tep ya impeminhed tun hi-gatsu.
6 Et humman hu, daydayaw tayu hi Apu Dios tep impeang-
ang tu et-eteng ni binabbal tun hi-gatsun kamengullug
gapuh ni impahding Jesus Christo e U-ungnga tun nakap-
pinhed tu.
7 Yan nengiketeyan Jesus Christo ni liwat tayu ey nepesin-
sahan itsu law tep netekla law liwat tayu et beken itsu law
ni himbut ni liwat. Huyya keang-angan tu e kabbabbal ni
peteg hi Apu Dios ni hi-gatsu,
8 e endi tu kei-ingngehan. Nekallaing hi Apu Dios e inamta
tu emin et
9 peamta tun hi-gatsun nunya hu planuh tu dedan lan
nunman ni peamnun Christo.
10 Ya implanuh tu ey iyayyaggud tun emin hu lintu tun
wadad kabunyan et yad puyek ma-lat mangkakahhakey ida
hedin medettengan hu aggew ni gintud tun pengiyayyaggu-
dan tudda, et hi Jesus Christo hu man-ap-apun emin.
11-12 Emin kaippahding Apu Dios ey meippuun di pinhed
tu niyad planuh tu, et humman hu, pinili daitsu dedan
nunman ni mengullug nan Jesus Christo et han maweda
emin eya wadan nunya. Ey impamengulu dakemin Jews ni
pinili tun mengullug ma-lat idaydayaw mi hu kasina-gey tu.

13 Hanniman daman hi-gayun beken ni Jews e yan nangn-
gelan yun kameituttuddun meippanggep ni kehellakniban
ni tuu, ey kinulug yu hi Jesus et ibilang dakeyun Apu Dios ni
tuu tun nanwadaan tun hi-gayun Ispirituh tun impakulug
tu.
14 Ya kawedan Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu hu keang-
angan tu e dewwaten tayulli hu impakulug tun iddawat tun
hi-gatsun u-ungnga tu hedin meihhiknad hu kehellakniban
tayu. Ya pambalinan tu huyya ey keiddeyyawan tu tep ya
kasina-gey tu.

Ya dasal Paul idan edum tun kamengullug nan Jesus

15 Et mukun, neipalpun eman ni nangngelan ku e neham-
mad hu yuka pengullug nan Apu Jesus Christo niya et-eteng
hu impeminhed yuddan tuun pinilin Apu Dios ni pantu-u
tu ey
16 eggak isiked ni mansalamat nan Apu Dios gapuh ni hi-
gayu. Ey dakeyu kaiddasadasali
17 ma-lat baddangan dakeyun Ispirituh Apu Dios e Aman
Apu tayu e hi Jesus Christo et menemneman kayu niya
idwat tu kabaelan yun mengewwat ni elaw tu, niya ma-lat
ma-duman hu inamta yun meippanggep nan Apu Dios.
18 Ey nakka iddasal ma-lat amtaen yu niya ewwatan yu
kakinayyaggud etan ni ninemnem tun meippahding ni hi-
gayu niyadda etan kayyaggud ni beltanen tayun nepilin
tuun Apu Dios,
19 niya ma-lat amtaen yu hu et-eteng ni kabaelan Apu
Dios ni umbaddang ni hi-gatsun kamengullug. Neipeang-
ang huyyan kabaelan tun
20 nenaguan tun Jesus ni neteyyan tu, et payudung tud
winannan tud kabunyan
21 et hi-gatu keta-ta-geyyan ni Ap-apun emin ni ap-apu,
anin idan ap-apun eleg meang-ang, et hi-gatu hu nangnged
ni emin niya hi-gatu man-ap-apun emin idan ap-apun
nunya et yadalli man-ap-apun edum ni aggew.
22 Indawat Apu Dios nan Jesus hu kelebbengan tun pan-
ap-apun emin ni lintu tu. Ey hi-gatu pinutuk Apu Dios ni
mengippaptek ni hi-gatsun kamengullug et hi-gatu heni ulu
tayu
23 ey hi-gatsun kamengullug hu heni annel tu. Et
humman hu, endi pangkullangan tayun kamengullug, tep
emin hu wadan hi-gatu ey weddaen tu daman hi-gatsun
kameibbillang ni annel tu. Hi-gatu kamenang-ang-ang ni
emin ni wadad puyek niyad kabunyan.

2

Heni itsu lani netey, nem yan nunya ey neila-kam itsud biyag Jesus Christo

1 Ya lan eleg yu ni pangulugan nan Apu Dios ey heni kayu
netey, tep endi biyag yun kamannananeng ni kamelpun hi-
gatu gapuh ni liwat yun yuka pengehhingin hi-gatu.
2 Tep ya nin nunman ey yuka u-unnudadda lawah ni
kapehpehding idan eleg mengullug. Inenu-unnud yu hi
Satanas e ap-apuddan lawah ni eleg meang-ang di nam-
battanan ni kabunyan niya puyek. Ey hi-gatu kamenet-
tengnged idan etan ni eleg mengullug nan Apu Dios.
3 Ma-nu tep emin itsun nunman, anin ni hi-gamin Jews
ey impahding tayudda etan lawah ni wadad nemnem tayu
niyadda etan kapambebngangin pinpinhed ni annel tayu.
Et humman hu, gullat et nannana-ud ni kastiguen daitsun
Apu Dios, heniddan edum ni eleg mengullug.
4 Nem anin ni hanniman et et-eteng hu hemek Apu Dios
ni hi-gatsu niya et-eteng hu impeminhed tun hi-gatsu.
5 Et mukun heni itsu netey tep ya eleg tayu pangulugan
nan Jesus Christo, nem heni itsu nekitegu mewan eman
ni nenaguan Apu Dios ni hi-gatu ma-lat eleg itsu law
mekastigu. Huyya keang-angan tu e nehelakniban itsu tep
ya binabbal tu.
6 Beken ni itsu nekitegun ebuh nan Christo, nem inla-
kam daitsun Apu Dios di kelebbengan Jesus ni man-ap-apud
kabunyan.
7 Impahding tu emin huyyan pengippeang-angan tun et-
eteng ni hemek tu niya binabbal tun ingganah ni hi-gatsun
neiegi law nan Jesus Christo.
8 Hinelakniban daitsun Apu Dios eman ni nengulugan
tayu tep et-eteng ni hemek tu niya binabbal tun hi-
gatsu. Tep endi kabaelan tayun menellaknib ni annel tayu.
Huyyan nehelakniban tayu ey kamelpun Apu Dios ni ebuh,
9 beken ni gapuh ni kayyaggud ni tayu kapehding ma-lat
endi hakey ni tuun tu ippahhiyya hu nehelakniban tu.
10 Hi Apu Dios hu nenelaknib ni hi-gatsu gapuh ni
tayu kapengullug nan Jesus Christo ma-lat ipahding tayu
kayyaggud, tep humman dedan hu ninemnem Apu Dios et
han maweda emin.

Beken law ni ebuh ida hu Jews ni kabaddangin Apu Dios, nem anin ida dama law ni Gentiles

11 Nemnem yu e Gentiles kayu dedan eman ni neiungn-
gaan yu, ey gapu tep eleg kayu makugit ey dakeyu kapippi-
huladdan Jews. Nem ya kakulugan tu ey ya kapampekuggisi
ey malkan annel ni ebuh.

12 Ya lan nunman ni eleg kayu ni mangulug ey endi yu
neiegian nan Jesus Christo. Ey eleg kayu maila-kam di
panyaggudan idan Jews ni pinilin Apu Dios ni tuu tu niya
eleg kayu maila-kam di impakulug Apu Dios ni pehding
tuddan tuu tu. Et humman hu, yan nunman ey endi inna-nu
yun menellakniban, tep eleg yu ni amta hi Apu Dios.
13 Nem yan nunya ey beken law hanniman tep neiegi
kayun Jesus Christo. Neidawwi kayu lan Apu Dios, nem
nekidagyum kayu law ni hi-gatu tep ya nengiketeyan Jesus
Christo di krus ni liwat tayu.
14 Hi Jesus hu nengidagyum ni hi-gamin Jews ni hi-
gayun Gentiles, et hakey itsu law ni pamilyah, tep ingkal
tu hu neihenin nengappil ni hi-gatsu et eleg itsu law
mambubuhhulan.
15 Pinappeg Jesus eman ni neteyyan tu hu pengu-unnudan
min Jews ni Tugun et endi law hu kapambabaklangin Jews
niyadda Gentiles ma-lat hi-gatu law hu kullugen tayun
emin, et mandadagyum itsu et luminggep itsun emin.
16 Ey gapuh ni neteyyan nan Jesus di krus ey eleg itsu law
mambubuhul, nem man-unnud itsu et mangkakahhakey
itsun emin ni mekidagyum nan Apu Dios.
17 Immali et ituttuddu tu hu pekiddagyuman emin ni tuu
nan hi Apu Dios. Beken law ni hi-gamin Jews ni ebuh hu
kameibbillang ni tuu tu, nem anin ni hi-gayun Gentiles e
neidawwi lan nunman ni hi-gatu.
18 Gapuh ni nengulugan tayun Jesus Christo ey dammutun
mandasal itsun emin nan Apu Dios tep baddangan daitsun
Ispirituh tu.
19 Et humman hu, beken law ni endi yu neibilangan nan
Apu Dios, nem neibilang kayun tuu tu tep nengulug kayu.
Heni kayuddan edum yun kamengullug ni neibilang ni tuun
Apu Dios.
20 Ya neihakkeyan tayun Apu Dios ey neielig di baley
e hi Jesus Christo hu kamei-ellig ni pegnad tayu. Yadda
kaituttuddun apostles niyadda prophets hu kamei-ellig ni
neituun etan di pegnad e hi Christo.
21 Hi Apu Jesus hu mengikkahhakey ni emin ni kamengul-
lug, et hi-gada hu kayyaggud ni panha-adan Apu Dios tep ya
neidagyuman dan hi-gatu.
22 Kayu law kamengullug ni hi-gatu, et humman hu
meibbillang kayu daman panha-adan Apu Dios tep wada
Ispirituh tun hi-gatsun emin.

3

Ya ngunun Paul ey ya mengituttudduddan Gentiles ni

meippanggep nan Jesus Christo

1 Et mukun hi-gak e hi Paul e neikelabut tep ya nakka pengituttudduin meippanggep nan Jesus ni hi-gayun Gentiles ey
nanengtun dakeyu kaiddasali.
2 Inamtak et dingngel yu e gapuh ni binabbal Apu Dios ey
indinel tu huyyan ngunuk ni panyaggudan yu.
3 Ya etan eleg maipeamtan nunman ni planuh Apu Dios ni
meippahding ey hi-gak hu nengipeamtaan tu et pakitudek
ku edum eyad tudek kun hi-gayu.
4 Et hedin bidbiden yu, ey amtaen yu humman ni inamtak
ni eleg meamtan nunman meippanggep nan Jesus Christo.
5 Eleg peamtan Apu Dios idan tuun nunman, nem
impeamta law ni Ispirituh tuddan apostles tu et yadda
prophets tu.
6 Heninnuy hu planuh tu: Beken ni hi-gamin Jews ni
ebuh hu memeltan ni kayyaggud ni kamelpun Apu Dios,
nem anin ni hi-gayu daman Gentiles. Neibilang kayu
dama law ni u-ungnga tu, tep inebulut yu hu neituttuddu
meippanggep nan Jesus Christo et heni hi-gatsun emin law
hu annel tun meilla-kam di impakulug Apu Dios ni pehding
tun panyaggudan tayu, gapuh nan Jesus Christo.
7 Ey gapuh ni kakinayyaggud Apu Dios, ey pinutuk tuwak
ni mengippeamtan meippanggep nunyan planuh tu. Et
gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu ey indawat tu kabaelan
kun mengippahding nunyan ngunuk.
8 Hi-gak hu kebabbabahan ni emin ni tuun Apu Dios, nem
ay hi-gak hu pinutuk tun mengituttudduddan Gentiles etan
ni meippanggep ni et-eteng ni panyaggudan tayun wadan
Jesus Christo. Humman ni panyaggudan ey endi tu kei-
ingngehan.
9 Pinutuk tuwak mewan ni mengippeamtaddan katu-
utuun inna-nun pehding Apu Dios e nanletun emin, ni
mengippeamnun planuh tun eleg tu peamtan eman ni
laputu, ingganah nunya.
10 Huyyan implanuh Apu Dios ni hi-gatsun kamengullug
hu kamengippeamtaddan ap-apuddan anghel et yadda ap-
apun eleg meang-ang, kayyaggud niya lawah, e nekallaing
hi Apu Dios. Ya keang-angan tu ey ya etan kamekapkapyan
hi-gatsun kamengullug.
11 Huyya dedan hu ninemnem tun nunman ni meip-
panggep, et hi Jesus Christo e Apu tayu hu nengipeamnuan
tu.
12 Et yan nunya law ey netuled itsun mandasal nan hi Apu
Dios, tep itsu kamedinnel ni ebbuluten tu dasal tayu tep ya
tayu kapengullug nan Jesus.

13 Et humman hu, entan kedismayah yu tep nakka
manlelehhan ma-lat panyaggudan yu et matbal kayulli.

Ya et-eteng ni impeminhed nan Jesus Christo ni hi-gatsun tuu tu

14-15 Hedin ninemnem ku kalinaing Ama Apu Dios e
namyuh ni emin ni pamilyah ni wadad kabunyan et yad
puyek, ey nakka mandasal ni pandeyyaw kun hi-gatu.
16 Nakka ibbagad dasal kun Apu Dios e meippuun di et-
eteng ni kabaelan tu, ey pe-let ni Ispirituh tu hu nemnem
yu,
17 niya wadan kenayun hi Jesus di nemnem yu, tep ya
yuka pengullug ni hi-gatu. Ey nakka iddasal e emin itsu ey
meihhammad hu impeminhed tayun edum tayun tuu,
18 ma-lat hi-gayudtan niyaddan emin hu pinilin Apu Dios
ni tuu tu ey ewwatan tayu hu et-eteng ni impeminhed nan
Jesus Christo ni hi-gatsu.
19 Anin kulang hu nemnem tayun man-ewwat nunman ni
impeminhed tun hi-gatsu, nem nakka iddasal e lektat tu et
anhan ey ya elaw tayu ey mei-ingngeh di elaw Apu Dios e
endi tu pangkullangan.
20 Hi Apu Dios hu kamedeyyaw, tep et-eteng kabaelan tun
memaddang ni hi-gatsu et tuka iddawat hu nehuluk nem ya
ninemnem tayun ibbagan hi-gatud dasal tayu.
21 Hi-gatsun emin ni kamengullug, idaydayaw tayun
ingganah hi Apu Dios, tep ya impahding Jesus Christo.
Amen.

4

*Emin itsun kamengullug nan Jesus ey mahapul ni man-
uunnud hu nemnem tayu*

1 Hi-gak e hi agi yun neikelabut tep ya nakka pengitut-
tudduin meippanggep nan Apu tayun hi Jesus Christo, ey
pinhed ku et anhan ni mei-ingngeh hu elaw yud pinhed
Apu Dios, tep humman gaputun nemutukan daitsu.
2 Ya kayyaggud ni pehding yu ey pebabah yu annel yu
niya pan-an-anus kayu. Ey mahapul ni kabbabbal kayun
kenayun. Hedin wada nanhahallaan yu, pan-inhuhulug
kayu, tep humman elaw ni man-impipinhed.
3 Ipahding tayu hu kabaelan tayu et mannananeng hu
panhahakkeyan tayu et melinggep itsun emin, tep wada
Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu.
4 Hi-gatsun emin ni kamengullug ey itsu kameibbillang
ni heni hakey ni annel, henin Ispirituh Apu Dios e hakey
ni ebuh. Hakey dama etan tayu kanemnemneman lawwan

tayullin hakey ni aggew e yad kad-an Apu Dios di kabunyan, tep humman gaputun daitsu nemutukan ni pantu-u tu.
5 Ey hakey ni ebuh hu Apu tayu e hi Jesus, ey hi-gatun ebuh hu tayu kakulluga, niya emin itsu ey hakey ni ebuh hu elaw ni nengipeang-angan tayun nengulugan tayu, e humman hu nampebenyagan tayu.
6 Hakey ni ebuh hi Apu Dios e Ametayun emin ni kamengullug. Hi-gatu keta-ta-geyyan ni emin, hi-gatu nangnged ni emin niya wadan hi-gatsun emin, tep wada Ispirituh tun hi-gatsun kamengullug.
7 Nem hedin ya meippanggep ni kabaelan tayun kamengullug ey nambakbaklang hu indawat Jesus Christo ni hi-gatsu.
8 Makulug huyya tep wada dedan impatudek Apu Dios ni kantuy "Yan nambangngadan tud kabunyan eman ni netagwan tu ey impeang-ang tu e naka-apput tudda buhul tu e hi Satanas niyadda dimonyoh et henidda law balud tu. Ey indawat tuddan tuu tu hu nambakbaklang ni kabaelan da."
9 Ey gapuh tep kantuy 'nambangngad di kabunyan,' ey meewwatan e immalid puyek et han mambangngad.
10 Ya etan immalidya ey hi-gatu hu nambangngad di kabunyan et hi-gatu law keta-ta-geyyan ni emin ma-lat meamta e hi-gatu hu nangnged ni emin.
11 Et hi-gatu hu nalpuan ni nambakbaklang ni kabaelan ni indawat tuddan kamengullug, ya kabaelan ni man-apostle niya manprophet, ya kabaelan ni mengewwis idan tuun mengullug nan Jesus, ya kabaelan ni mengippaptek idan kamengullug niya kabaelan ni mantuttuddun meippanggep nan Apu Dios.
12 Huyyaddan kabaelan ey indawat tun hi-gatsun kamengullug ma-lat han-ipahding tayudda etan ngunun keiddeyyawan Apu Dios niya ma-lat hi-gatsun emin ni kamengullug ni kameibbillang ni heni annel Jesus ey meihhammad ni peteg hu tayu kapengullug.
13 Et lektattuy man-iingngeh hu neihammadan ni tayu kapengullug niya peka-amtaen tayullin emin hi Jesus e U-ungngan Apu Dios ey mei-ingngeh hu elaw tayun hi-gatu.
14 Tep lawah hu heni itsu u-ungngan nelakah ni medinni e hedin wada immalin mantuttuddun hin-appil, ni kinulug tayu anin ni neihla hu daka ituttuddu.
15 Nem ya kayyaggud et ey ebuh ida hu neiptek ni kameituttuddun e-ehhelen tayuddan edum tayu tep ya impeminhed tayun hi-gada, et meitultuluy ni umyaggud hu elaw tayun emin et meiingngeh di elaw Jesus Christo e heni ulu tayun emin ni kamengullug.

16 Hi-gatu hu kakelpuin emin ni biyag niya kabaelan
tayu, tep hi-gatu hu heni ulu tayu. Et humman hu,
emin itsun heni nambakbaklang ni parteh ni annel tu ey
ippahding tayu hu neidinel ni hi-gatsun ngunu, et man-
imbabaddang itsu gapuh ni impeminhed et meihammad hu
tayu kapengullug.

Yadda nengulug nan Jesus ey mahapul ni mebaluhan hu elaw da

17 Huyya e-helen kun hi-gayu: Ya pinhed Apu Jesus ey
entan tu law iu-unnud di elaw idan eleg mengullug, tep
neihla daka pannemnem,
18 et mukun eleg da han-awat hu elaw Apu Dios ey endi
biyag dan kamelpun hi-gatu. Tep eleg da amta hi Apu Dios
niya kahing ida.
19 Endi hu daka ikkapyan baing da ey lawah emin
hu wadad nemnem da, et humman hu daka illaput ni
mengippahding ni kumpulmih ni lawah.
20 Nem hin-appil law hu elaw ni inedal yun nengabulutan
yun Jesus Christo.
21 Tep inedal yu et u-unnuden yu hu makulug ni kayyag-
gud ni elaw tu.
22 Lawah hu elaw yun nunman et han kayu mangulug.
Et humman hu, mahapul law ni iwwalleng yu humman ni
elaw. Tep yan nunman ey neala ni inu-unnud yu hu pinhed
yu, ey humman kaumbahbah ni neitu-wan yu.
23 Et mahapul law ni ya kayyaggud hu wadad nemnem yu
niya kayyaggud hu elaw yu.
24 Em, mahapul law ni ya baluh ni elaw ni dinwat yun
Apu Dios ni henin elaw tu hu u-unnud yu et peang-ang yu
hu kakinayyaggud tu ma-lat hi-gatu hu peamleng yu.
25 Emin itsu law ey mahapul ni eleg itsu man-ittek, nem ya
makulug hu e-helen tayun edum tayu, tep emin itsu law ni
kamengullug ey itsu kameibbillang ni hakey ni annel Jesus.
26 Hedin wada binungetan yu, ang-ang yu et beken hum-
man ni umhulun ni panliwwatan yu. Entan tu pangpanglaw
hu bunget yu,
27 tep meidwatan hi Satanas ni wayah ni mene-ul ni hi-
gayun manliwwat.
28 Hedin wada matekew ni hi-gayu, mahapul ni isiked
tu et mangngunu kumaddan ni kakkayyaggud ni ngunun
pambiyagan tu, ma-lat wada inna-nu tun umbaddang idan
newetwet.
29 Helipat-i yu mewan et hedin mekihuhhummangan
kayu, ey ya kayyaggud hu ene-ehhel yu ma-lat wada
ibbaddang tu etan ni tuun mengngel.

30 Ey entan tu pealmet hu Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-
gayu, tep winedan Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gatsun heni
malka tayun tuu tu, ey ya kaweda tun hi-gatsu keang-angan
tun pekaggibbuhen tullin hakey ni aggew hu nehelakniban
tayu.
31 Entan tu tettengedi hedin wada nanhahallaan yu, entan
bubbunget yu, ey beken ni ya itek hu ehel yu meippanggep
ni edum yu, ey entan pan-impipihul yu niya entan pan-
imbabalaw yu.
32 Nem ya kayyaggud ey kabbabbal kayu, man-inhehmek
kayu niya man-impepesinsah kayu hedin wada nanhahal-
laan yu henin nemesinsahan Apu Dios ni liwat tayu tep ya
impahding Jesus Christo.

5

Ya engeenget niya kawwalwal ey nambaklang, henin kayyaggud niya lawah ni elaw e nambaklang idan peteg

1 Neibilang kayu law ni u-ungngan Apu Dios ni nakappin-
hed tu, et humman hu mahapul ni ippahding tayu kabaelan
tayu et iu-unnud tayud elaw ni pinhed tu.
2 Mahapul ni man-impipinhed kayu henin impeminhed
Jesus ni hi-gatsu et iketey tu hu liwat tayu. Huyyan
impahding tu ey impeamleng tu hi Apu Dios tep heni
mebanglun neiappit ni hi-gatu.
3 Ey hi-gayun kameibbillang law ni tuun Apu Dios,
ey ang-ang yu et beken ni ya lawah hu pehpehding yu
henin makibii winu makilaki, ya ameh niya linggeman ni
kaumbebngang. Entan tu ipahding ida huyya, ma-lat endi
an me-me-hel ni hi-gayun hipan lawah.
4 Ey beken ida etan lawah niya endi silbitu hu yu enung-
ungbalen niya entan tu halmani huhhuggut. Ya kayyaggud
ey manpasalamat itsun Apu Dios gapuh ni kakinayyaggud
tu.
5 E-helen ku mewan ni hi-gayu e makulug ni yadda
makibii winu makilaki, yadda nangkabngang, niyadda
maegum ey eleg ida meilla-kam di nan-ap-apuan di Apu
Dios nan Jesus Christo. Ya kangkun agum ey humman hakey
ni elaw ni kapenaydayaw ni beken ni makulug ni dios.
6 Entan kaheul yudda etan ni tuun kanday beken ni
lawah ida huyya, tep nemahhig bunget Apu Dios idan
mengippahding ni heniddan nunyan liwat et kastiguen
tudda.
7 Et humman hu, entan keie-eddum yuddan nunman ni
tuu.
8 Yan nunman ey heni kayu wadad engeenget tep ya
liwat yu, nem ay yan nunya law ey heni kayu wadad

kawwalwal tep nebaliwan hu nemnem yun nengulugan yun Apu Jesus Christo. Et humman hu, mahapul ni kayyaggud hu pehpehding yu henidda etan ni tuun nebaliwan nemnem da.
9 Tep ya tuun nebaliwan nemnem tu, ey ya limpiyuh, ya kayyaggud niya neiptek hu tuka pehpehding.
10 Ey mahapul ni ippahding yu kabaelan yun mengeddal niya mengippahding idan kayyaggud ni kamengippeamleng nan Apu Dios.
11 Entan tu ipahding hu kaippahding idan tuun eleg mabeliwan elaw da, nem ya kayyaggud hu ipahding yu malat mabeingan ida.
12 Humman idan lawah ni keiddalunuh idan eleg mengullug ni daka pehpehding ey anggeba-ing ni ung-ungbalen idan kamengullug.
13 Nem hedin ibbunget tayudda et peamta tayudda humman ni daka pehpehding, man heniddalli nedilgan di engeenget et wadan amtaen dan lawah ida humman ni daka pehpehding et u-unnuden da kayyaggud ni elaw.
14 Humman keibbellinan etan ni neitudek ni kantuy "Higayun nangkeugip, bangun kayu etan di heni neteyyan yu et benangan dakeyun Jesus Christo."
15 Helipat-i yu et peang-ang yu hu kayyaggud ni elaw malat keang-angan tun nenemneman kayu et beken ni heni kayudda etan ni endi nemnem tun tuu.
16 Ililingisi yun mengippahding ni kayyaggud, tep nemahhig e lawah hu kamekapkapyan nunya.
17 Et humman hu, beken ni neala ni impahding hu pehding, nem mahapul ni nemnemen yu et amtaen yu hu pinhed Apu Dios ni pehding yu.
18 Entan pambuteng yu, tep humman umhulun ni panliwwatan. Nem idinel yu hu Ispirituh Apu Dios et hi-gatu mengekkenneng ni pehding yu.
19 Ya kayyaggud kumaddan ni pehding yu ey ia-appeh yudda hu Psalms niyadda edum ni a-appeh idan kamengullug ni pandeyyaw yun Apu Dios. Ey pannananeng yun hi-gatu daydayawen yud a-appeh yud nemnem yu.
20 Ey mahapul ni mansalamat kayun Ama tayu hi Apu Dios di emin ni mekapkapya e pedellan yud ngadan Apu tayu e hi Jesus Christo.
21 Mahapul ni man-u-uunnud kayu, tep humman keangangan tun tayu kadaydayawa hi Jesus Christo.

Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan nampengahwan bii

22 Hi-gayuddan bibi-in nampengahwa, ey u-unnud yu
ahwa yu henin yuka pengu-unnudin Apu tayu e hi Jesus
Christo.
23 Ey hi-gayun lalakki hu lebbeng tun mengipappangulun
ahwa yu henin Jesus Christo e hi-gatu kamengipappangn-
guluddan kamengullug ni kameibbillang ni heni annel tun
hinelakniban tu.
24 Et humman hu, hi-gayuddan bibi-i, mahapul ni u-
unnuden yu hu ahwa yu, henin hi-gatsun kamengullug e
hi Jesus Christo hu tayu kau-unnuda.

*Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan lalakkin nampen-
gahwa*

25 Hi-gayudda daman lalakkin nampengahwa, peang-ang
yu hu impeminhed yun ahwa yu henin nengipeang-angan
Jesus Christo ni impeminhed tun hi-gatsun kamengullug, e
ingkatey tu hu panyaggudan tayu.
26 Pinhed tun mambalin itsun kayyaggud di hinanggan
Apu Dios tep humman neipahding eman ni nengulugan
tayun ehel tu et pebenyag itsu.
27 Huyya impahding tu ma-lat hi-gatsun kamengullug ni
kameibbilang ni ahwan Christo ey kakkayyaggud itsu e endi
liwat tayud hinangga tu.
28-30 Humman ni elaw ni impeminhed Jesus idan kamen-
gullug hu pengiu-unnudan ni lakin peminhed tun ahwa tu.
Tep ya laki, hedin inahwa tu hu bii ey heni hakey law hu
annel da. Endi tuun anggebe-hel tu hu annel tu, nem tuka
ippaptek. Et humman hu, hedin kaibbilang ni lakin annel tu
dama law hu annel ni ahwa tu, man mahapul ni ipapaptek
tu humman ni ahwa tu, henin Jesus e tuka paka-ippaptek
ida kamengullug ni kameibbillang ni annel tu.
31 Huyyan kapan-addumin laki niya bii ey hi Apu Dios
hu nengipanghel, e kamei-unnud etan di impaitudek tun
kantuy "Ya laki ey hi-yanen tu ammed tu et man-addum
idan ahwa tu et henidda law hakey ni annel." *
32 Neligat ni meewwatan huyya, nem ya kei-elligan tu, ey
ya meippanggep nan hi Jesus et hi-gatsun kamengullug ni
kameibbillang ni annel tu.
33 Nem ya pinhed daman nunyan e-helen, ey hi-gatsun
lalakki, e mahapul ni pinheden tayu hu ahwa tayu, henin
impeminhed tayun annel tayu. Hi-gayu damaddan bibi-i, ey
mahapul ni lispituh yu ahwa yu.

---

* **5:31 5:31** Genesis 2:24

6

Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan u-ungnga et yadda ammed da

1 Hi-gayuddan u-ungnga, u-unnud yudda a-ammed yu, tep
humman hu lebbeng tun pehding idan kamengullug nan
Apu Jesus.
2 Tep intugun Apu Dios e kantuy "U-unnud yu hi ameyun
ineyu." * Huyya nemangulun tugun tun wada impakulug
tun panyaggudan idan mengu-unnud nunyan tugun.
3 Kantud impakulug tuy "Kayyaggud ali meippahding ni
hi-gayu, ey metu-tuan kayud puyek hedin u-unnuden yu
huyyan tugun."
4 Hi-gayuddan a-ammed da, entan tudda pabunget hu
u-ungnga yun penuggunan yun hi-gada, nem tuttuddui
yuddan elaw ni kamengullug ey itugun yu etan pinhed Apu
tayun ittugun yu.

Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan himbut niyadda apu da

5 Hi-gayuddan himbut, peka-u-unnud yudda ap-apu yud
puyek ma-lat peamleng yudda e heni hi Jesus Christo hu
yuka ingungngunnui.
6-7 Entan tu peang-ang-ang e mahlu kayun ebuh hedin
wada ap-apu yun menang-ang-ang ni hi-gayu, et kayu
petebbatebbal. Nem ya pengu-unnudan yun hi-gada ey
mahapul ni melpud puhu yu, tep humman hu pinhed Apu
Dios ni pehding yu. Tep kamei-ellig di bega-en dakeyu
daman Jesus Christo.
8 Tep inamta tayu e wada panyaggudan ni iddawat Apu
tayu e hi Jesus idan tuun kayyaggud hu daka pehpehding,
yadda himbut niyadda beken.
9 Hi-gayudda daman apu da, ipahding yu kayyaggud
damaddan himbut yu. Entan tudda tenattakkut, tep emin
itsun tuu, himbut winu beken, ey nan-iingeh hu Apu tayu e
hi Apu Dios di kabunyan. Ey hedin hi-gatu, man endi tuka
pengituppugin kakinayyaggud tu winu bunget tu. Nem ya
tuka panhuwet ey kameippuun di kakapkapyaan tuu.

Ya pehding tayu hedin ippatnan Satanas ni mene-ul ni hi-gatsu ma-lat eleg itsu manliwat

10 Ya manggillig ni e-helen ku, ey idinel yu hi Apu tayu e hi
Jesus et ya et-eteng ni kabaelan tun memaddang ni hi-gayu
ma-lat maihammad hu yuka pengullug ni hi-gatu.

---

* **6:2 6:2** Exodus 20:12; Deut. 5:16

11 Iusal yun emin hu indawat Apu Dios ni hi-gayun heni
penenni yun annel yu ma-lat eleg kayu meapput hedin
ippatnan Satanas ni mene-ul ni hi-gayu.
12 Helipat-i yu, tep yadda buhul tayu, ey beken ni tuu,
nem humman ida etan eleg meang-ang ni kaum-idwat
ni lawah niya ligat di puyek. Yadda eleg meang-ang ni
buhul tayu, ey humman ida dimonyoh niyadda ap-apu
dan eleg meang-ang ni wada eyad puyek niyad ahpat
di nambattanan eyan puyek niya kabunyan, e et-eteng
kabaelan dan mengippahding ni lawah.
13 Et humman hu, iusal yun emin hu indawat Apu Dios ni
penenni yun annel yu ma-lat hedin ippatnaddan nunman
ni buhul yun mene-ul ni hi-gayu, man eleg kayu meapput,
nem apputen yudda hedin ippatna yun emin hu kabaelan
yun mengapput ni hi-gada.

14 Et humman hu, mahapul ni heni kayu sindalun
nandaddan ni kenayun ni mekiggubbat. Ya kamei-ellig ni
ballikid yu ey ya pengi-ehneng yun makulug ni kameu-
unnud. Ey ya kamei-ellig ni ihhani yud pagew yu ey ya
pengippahdingan yun kayyaggud.
15 Ya kamei-ellig ni patut yu ey ya neminhed yun peteg ni
mengippeamtan tuttuddun Apu Dios ni kamengippelinggep.
16 Ey mahapul ni nehammad ni kenayun hu yuka pengul-
lug, tep humman hu kamei-ellig ni happiyaw ni ihhani yud
haul Satanas e heni kamantetebbel ni ippana tun hi-gatsu.
17 Idinel yu nehelakniban yud liwat yun menennin hi-
gayu, heni etan ni sindalun tuka iddinel hu helmet tun
penenni tun ulu tu. Ey pandaddan kayun menghel ni ehel
Apu Dios ni penemnem ni Ispirituh tun hi-gayu tep huyya
heni ispadah yu.

18 Anin hipa mekapkapyan hi-gayu, et idinel tayu Ispirituh
Apu Dios ni memaddang ni hi-gatsud pandasalan tayu.
Pandasal itsun ingganah et baddangan daitsun Apu Dios.
Ey entan tu liwwan ni iddasalan ida edum tayun pinili tun
tuu tu.
19 Idasali yuwak dama ma-lat peamtan Apu Dios hu
e-helen kun nak pengituttudduan ni meippanggep nan
Apu tayu, niya ma-lat eggak tumekut, nem umtuleddak
ni mengituttuddun nunyan panyaggudan ni eleg meamtan
nunman.
20 Ya nakka pengituttudduin meippanggep nan Jesus
hu gaputun nebangkilingannak eyad kalebut. Nem anin,
idasali yuwak ma-lat eggak tumekut ni mantuttudu, tep
humman hu ngunuk ni indawat Apu tayu e hi Jesus ni hi-
gak.

21-22 Ittu-dak kudtan hi Taykikus e hakey ni nakappinhed
tayun agi tayu niya kayyaggud ni bega-en Jesus et hi-gatu hu
menghel ni hi-gayun kamekapkapyan hi-gak niyadda edum
kudya, niya ma-lat petuled dakeyu.
23 Kaegiegi, ya dasal ku ey hi Ama e hi Apu Dios et hi Apu
Jesus Christo ey pelinggep dakeyu niya ihhammad da yuka
pengullug ma-lat mannananeng hu yuka pan-impipinhedi.
24 Niya nakka iddasal e mewedda hu binabbal Apu Dios
ni hi-gayun emin ni nehammad hu impeminhed tun Apu
Jesus Christo.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Philippi

1 Nalpun hi-gamin bega-en Jesus Christo e hi Paul et hi
Timothy huyyan tudek min hi-gayun iPhilippi ni kamengul-
lug nan Jesus Christo, hi-gayuddan kamengipappangngulu,
niya hi-gayuddan kaumbaddang idan kamengullug.
2 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e hi Ametayu et hi Jesus Christo e Apu
tayu.

Ya dasal Paul ida etan ni tuun nantudkan tu
3 Nakka mansalamat ni kenayun nan Apu Dios hedin
ninemnem dakeyu
4 niya nakka man-am-amleng ni peteg ni nakka pengid-
dasalin hi-gayu,
5 tep et-eteng hu imbaddang yun hi-gak ni mengippeam-
tan meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan ni
tuu, neipalpu la eman ni laputun nangngelan yu, ingganah
nunya.
6 Et nakka medinnel e hi Apu Dios e bimmaddang ni
nengulugan yu ey itultuluy tun mengippeyaggud ni elaw
yu ma-lat kakkayyaggud kayullin peteg ni pambangngadan
Jesus ni an manhuwet ni tuu.
7 Heninnuy hu nakka pannemnem, gapuh ni et-eteng
ni impeminhed kun hi-gayu ey neila-kam kayud hemek
Apu Dios ni hi-gak tep nekibaddang kayud ngunuk ni in-
ekud Apu Dios ni hi-gak. Em, binaddangan yuwak, anin
eman lan eggak ni maikelabut ingganah nunyan iyyadya-
ak di kallabbutan, gapuh ni nakka pengi-ehnengi, niya
nengituttudduan kun meippanggep ni impahding Jesus ni
panyaggudan tayu.
8 Et humman hu, nakka um-aabtun menang-ang ni hi-
gayu, ey anin hi Apu Dios et inamta tu huyyan impeminhed
kun hi-gayun henin impeminhed Jesus Christo.
9 Dakeyu kaiddasadasali ma-lat maihammad hu impem-
inhed yun edum yu ey ma-lat ma-duman hu inamta yu niya
pan-ewwat yu anin hipa mekapkapya,
10 niya ma-lat amtaen yu hedin hipa kekakkayyaggudan
ni pehding yu et endilli ha-kupan Jesus Christo ni liwat yun
pambangngadan tun panhuwetan tun tuu.
11 Baddangan dakeyu et anhan nan Jesus Christo ni
mengippahding ni kenayun ni kayyaggud, ma-lat meday-
dayaw hi Apu Dios.

Endi an umpakkuk ni keippeamtaan ni meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu

12 Hi-gayun kaegiegi, pinhed kun peamtan hi-gayu e emin
eya kamekapkapyan hi-gak, anin eya neikelabutan ku, ey
bimmaddang di neipeamtaan ni impahding Jesus Christo ni
panyaggudan ni tuu.
13 Tep emin ida tutu-ud ya, anin idan eyan kamang-
guwalyan hi-gak di kallabbuttan ey inamta da e neikelabut-
tak tep ya nakka pengitutttudduin meippanggep nan Jesus
Christo.
14 Ey gapuh ni neikelabutan ku ey dakel ida agi tayun
kamengullug nan Apu Jesus ni neihammad law hu daka
pengullug et nema-man eleg ida law umbaing ey endi takut
dan mengitutttuddun ehel Apu Dios.
15 Ma-nu tep em, wadadda edum ni tuun kamengitutttud-
dun meippanggep nan Jesus Christo tep ya ameh dan hi-gak,
tep pinhed dan hi-gada hu metbal ni kamantuttuddu. Nem
wadadda edum ni kayyaggud hu wadad nemnem dan daka
pantuttuddui.
16 Ida kamantuttuddu tep ya impeminhed dan hi-gak
tep inamta da e pinutuk tuwak nan Apu Dios ni mengi-
ehneng ni kameitutttuddun meippanggep ni impahding
Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.
17 Nem yadda edum ni tuu ey beken ni makulug ni
kayyaggud hu wadad nemnem dan daka pantuttuddui, tep
pinhed dan hi-gada meunnud. Pinhed dan ma-maen eya
nakka panhelheltapid kallabbuttan.
18 Nem anin ni hanniman hu daka pehpehding et nakka
man-am-amleng, tep ya importanteh ni hi-gak ey ya kei-
hhinnapan ni kameitutttuddun meippanggep nan Christo
anin na-mun kayyaggud winu lawah hu wadad nemnem
ni edum ni kamantuttuddu.
19 Ey mannananeng ni man-am-amleng ngak ali dama tep
inamtak e emin eya kamekapkapyan hi-gak ey mambalin ni
keihwangan kud ligat ku tep ya dasal yun hi-gak niya tep
ya baddang ni Ispirituh Jesus Christo ni hi-gak.
20 Ya pinhed kun peteg et ya nakka namnamaha, ey
endi nak pehding ni anggeba-ing di nakka pengippahdingin
ngunuk, niya nanengtun wada tuled kun mengitutttud-
dun elaw Jesus ni nunya heni lan nunman, ma-lat anin
metteyyak, winu mambi-biyaggak et hi Jesus Christo hu
kenayun ni meiddeyyaw di biyag ku.
21 Tep hedin hi-gak ngun nunyan mategu-ak, ey ya
keiddaydayawan Jesus Christo hu pinhed kun pehpehding.
Nem hedin mewan metteyyak, ey nema-man man-am-
amlengngak, tep umlawwak di kad-an tu.

22 Nem hedin nanengtun mambi-biyaggak ni, ey nema-
man dakel ippahding ku eyad ngunuk ni panyaggudan
ni dakel ni tuu, et humman hu, eggak amta hedin hipa
kedukdul, metteyyak winu mambi-biyaggak ni.
23 Eggak amta hedin hipa kakkayyaggud idan nunyan
dewwa, nem makulug ni nakka pekeddukdul ni anin
metteyyak law et lumawwak di kad-an Jesus, tep humman
kakkayyaggud.
24 Nem ay gapuh ni nakka pannemnem ni panyaggudan
yu ey kedukdul hedin eggak ni mettey.
25 Et humman hu, inamtak e eggak ni mettey ma-lat ma-
balin ni um-ali-ak ni memaddang ni hi-gayu et maihammad
hu yuka pengullug nan Jesus Christo ey nema-man man-am-
amleng kayu.
26 Et emin kayu et ditan ey mema-ma amleng yun
penaydayawan yun Jesus Christo, ni ellian ku mewan ni
menang-ang ni hi-gayu.
27 Nem anin ni hipa meippahding ni hi-gak, et ya im-
portanteh, ey mahapul ni hellipat-an yu et u-unnuden yun
ingganah hu kameituttuddun meippanggep ni impahding
Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. Ma-lat anin um-
ali-ak winu eggak um-alin menang-ang ni hi-gayu, ey
kayyaggud hu dedngelen kun meippanggep ni hi-gayu e
kayu kaman-uunnud ni emin ni mengi-ehneng ni nunman
ni kameituttuddun kinulug tayu.
28 Entan takut yuddan buhul yu, tep humman pengi-
immatunan dan mekastigudda tep ya liwat da, et hi-gayu hu
mehellakniban. Tep endi edum ni menellaknib ni hi-gayu,
nem ebuh hi Apu Dios.
29 Em, entan takut yu, tep beken ni dakeyu pinutuk
Apu Dios ni mengullug nan Jesus Christo ni ebuh, nem
panlelehhanan yu dama, tep ya yuka pengu-unnudin hi-
gatu.
30 Et humman hu, itsu kamekihhanggan emin etan ni
buhul Apu Dios. Ey inamta yu e nemahhig hu nanligligatan
kun nunman ey anin yan nunya et nanengtun nakka
mekihhennanggaddan buhul tu.

2

Kapebabah Jesus hu annel tu

1 Nakka medinnel ni peteg e gapuh ni yuka pengullug nan
Jesus Christo ey netuled kayu niya meellubyag kayu, tep et-
eteng hu impeminhed tun hi-gayu. Ey nakka medinnel e
gapuh ni baddang ni Ispirituh Apu Dios ey kayu kaman-
himbababbal niya kayu kaman-inhehmek.

2 Et humman hu, peang-ang yu hu nan-impipinhedan yu,
pandadagyum yu hu nemnem yu niya panhimbabaddang
kayu ma-lat nema-man um-amlengngak ni peteg.
3 Beken ni ya panyaggudan yun ebuh hu nemnemen yu
ey entan pampahhiyya yu, nem pebabah yu annel yu niya
ibilang yun kekkeddukdul hu edum ni tuu nem hi-gayu.
4 Nemnem yu dama panyaggudan ni edum yun tuu, et
beken ni ya panyaggudan yun ebuh hu ikakkaguh yu.
5 Ya elaw nan Jesus Christo hu pengiu-unnudi yun emin
ni elaw yu.
6 Tep hi Jesus ey Dios ngu dedan, nem eleg tu nemnemen ni
mannenneng di saad tu,
7 ey inhulug tun emin hu kasina-gay tu et ibilang tu annel
tun bega-en. Ey nambalin ni tuu, et humman hu, yan
kaweda tud puyek ey tuu hu ang-ang tu.
8 Impebabah tu annel tu et iketey tu nengu-unnudan tun
pinhed Apu Dios, anin ni anggeba-ing humman ni neteyyan
tud krus.
9 Et gapuh nunman ey hi-gatu inha-ad Apu Dios ni keta-
ta-geyyan di kabunyan ni kamedeyyaw et hi-gatu law hu
Ap-apun emin.
10 Et humman hu, emin hu wadad puyek, yad kabunyan et
yad nandaul, ey mandukkun idan mandeyyaw ni hi-gatu.
11 Ey emin idalli tuu ey ihhudut da e makulug ni hi Jesus
Christo hu Ap-apu et maidaydayaw hi Apu Dios e Ametayu.

Daitsu kabaddangin Apu Dios ni mengippahding ni pinhed tu

12 Hi-gayun aaggik ida ey yan eman ni wada-ak ditan
kad-an yu, ey neka-u-unnud yu tugun ku, et yan nunyan
neidawwi-ak ni hi-gayu ey pinhed kun ilillingitan yun u-
unnuden ida humman ni inedal yun hi-gak. Niya pinhed
kun ihhammad yun mengu-unnud nan Apu Dios e umtakut
kayun mengippahding ni lawah ma-lat mambalin kayu
etan ni pinhed tun pambalinan yu e humman gaputun
nenelakniban tun hi-gayu.
13 Mahapul ni humman pehding tayu, tep hi Apu Dios hu
kakelpuin kabaelan tayu niya impeminhed tayun mengip-
pahding ni pinhed tu.
14 Ipahding yudda hipan pehding yu e eleg mahapul ni
kayu manlillih niya mekittuttut,
15 ma-lat endi pambehhulan yu niya endi lawah ni mee-
ehhel ni hi-gayu. Et hi-gayu keang-angan ni makulug ni u-
ungngan Apu Dios e heni kayu bittuwen ni kaumbenang,
tep hin-appil hu elaw yud elaw idan lawah ni tuun neipngil
hu daka pannemnem.

16 Et hi-gayu pengi-ang-angan da niya pengamtaan da
etan ni kameituttuddun kakelpuin biyag ni endi pappeg tu.
Hedin ippahding yudda huyya, ey man-am-amlengngak alin
pambangngadan Jesus Christo, tep wada silbin ngunuk ni
nak nea-atuan ni panyaggudan yu.
17 Anin na-mun mahapul ni metteyyak ma-lat endi kulang
tu hu yuka pengullug, ey anin, man-am-amlengngak ni
mengihhullug ni biyag ku nemet maka-ihhammad hu yuka
pengullug nan Jesus,
18 ma-lat wada inna-nu tun man-am-amleng itsun emin.

Di Timothy nan Epaproditus

19 Nakka medinnel e i-abulut Apu Jesus ni ittu-dak kula
hi Timothy ditan ma-lat dakeyu pepuhdanan hedin inna-
nu kayud tan, et hedin mambangngad ey wadan um-
amlengngak alin mengngel ni meippanggep ni hi-gayu.
20 Hi-gatu ittu-dak ku, tep hi-gatun ebuh hu kamengikakk-
aguh ni hi-gayu, tep tuka pakannemnema hu panyaggudan
yu, ey henin nakka pannemnem ni hi-gayu hu tuka pan-
nemnem.
21 Tep yadda eya edum ni wadadya ey ebuh panyaggudan
dan daka nenemnema e beken ni ya pengippahdingan dan
impangunun Jesus Christo ni hi-gada.
22 Nem inamta yu e hi Timothy ey impeang-ang tud elaw
tu e kameiddinnel ey heni kami han-aman kamanbinnad-
dang, tep binenaddangan tuwak ni nengituttudduan kun
meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan
ni tuu.
23 Hi-gatulli ittu-dak kudtan, nem hehgeden ku ni- et
amtaen ku hedin hipa meippahding ni hi-gak di deya.
24 Nem nakka medinnel nan Apu Jesus Christo et wadan
anggegannu law ey meibbukyattak eyad kallabbuttan et
wadan anin hi-gak et um-ali-ak ali daman menang-ang ni
hi-gayu.
25 Nem ay, nakka nemnemneman mahapul ni pambangn-
gad kudtan eya hakey ni intu-dak yun bimmaddang ni
hi-gak e hi Epaproditus. Hi-gatu numan hakey ni agi
tayun kamengullug ni heni sindalun impangkadwak ni
nangngunungunun impangunun Jesus.
26 Anin ew ni um-alidtan, tep ihik ni menang-ang ni hi-
gayu ey kamedennagin nangngelan yun nandegehan tu.
27 Makulug ni nandegeh et innang ni mettey, nem himmek
Apu Dios et yumaggud. Himmek tuwak dama, tep gullat ni
netey et nangkei-dum di ligat ku.
28 Et mukun nakka um-abtun lawwan tudtan ma-lat man-
am-amleng kayun menang-ang mewan ni hi-gatu niya ma-
lat ma-kal dama danag kun hi-gayu.

29 Hedin umdateng ditan, ey peang-ang yu amleng yu niya
lispituh yun hi-gatu e agi tayun kamengullug nan hi Jesus.
Lispituh yudda dama etan tutu-un henin hi-gatu elaw da.
30 Hi Epaproditus ey beken numan ni ya annel tu hu
ingkakaguh tun nengipahdingan tun ngunun indawat Jesus
Christo, et mukun innang ni mettey ni nemaddangan tun
hi-gak. Tep inamta tu e endi inna-nu yun memaddang ni
hi-gak, tep endi kayud ya.

3

*Ya dinel tayun Jesus Christo hu keippuunan ni pengibbil-
langan daitsun Apu Dios ni kayyaggud*

1 Ya law e-helen kun hi-gayun kaegiegi ey pinhed kun
man-am-amleng kayu tep ya neiegian tayun Apu tayu hi Je-
sus Christo. Eggak higgain mengippenidwan mengittuddek
ni nunyan emin ni tugun ni hi-gayu, tep panyaggudan yu
niya meihwang kayud lawah.
2 Helipat-i yudda etan tutu-un heni ahhun endi baing da.
Neihla hu daka ituttuddu, tep kanday, ya kekuggitan hu
kapengibbillangin Apu Dios ni kayyaggud hu tuu.
3 Ya makulug ni kaibbilang Apu Dios ni kayyaggud ey
hi-gatsun kamengullug, tep daitsu kabaddangin Ispirituh
tun tayu kapenaydayawin hi-gatu, ey tep hi Jesus Christo
hu tayu kaiddinel ni menellaknib ni hi-gatsu, beken ni ya
kapampekugiti.
4 Tep gullat ni ya kapampekuggiti winu ya impahding hu
pengibbillangan Apu Dios ni pengibbillangan tun kayyag-
gud hu tuu ey hi-gak et hu tinetebbal tun kayyagguyd,
tep daddakkel hu impahpahding kun pengippuunan tun
kayyagguddak.
5 Tep hi-gak, ey inu-unnud kun emin hu tugun ni kau-
unnudaddan Jews. Nekugittak eman ni kawelun aggew ni
neiungnga-ak, niya helag tuwak Israel ni pinutuk Apu Dios
ni pantu-u tu, tep helag da-ak Benjamin. Ey Pharisee hak
lan nunman, et naka-u-unnud kun emin hu intugun Apu
Dios nan Moses.
6 Et gapuh ni nakka pengi-ehneng ni nunman ni nakka u-
unnuda ey nemahhig hu impahding kun nengipehelheltap
idan kamengullug nan Jesus, tep kanku ngu nem humman
hu pinhed Apu Dios. Endin hekey hu eggak u-unnuden idan
tugun min Jews.
7 Emin ida huyya ey kangku ngu nem humman pengib-
billangan Apu Dios ni hi-gak ni kayyaggud. Nem ay nakka
nemnemnema law ey endi silbiddan nunman. Et humman

hu, inwalleng kuddan emin, et hi Jesus Christo law hu nakka
iddinel.
8-9 Makulug ni endi edum ni kekkeddukdul ni peteg nem
ya pengamtaan kun Apu Jesus Christo. * Huyya gaputun
inwalleng kuddan emin ida etan nandinelan ku, et hi Jesus
Christo law hu nakka iddinel. Eggak law iddinel hu nakka
pengu-unnudin Tugun Moses, tep beken ida humman ni
kapengippuunin Apu Dios ni pengebbulutan tun tuu. Yan
nunya ey tuwak law kaibbilang nan Apu Dios ni kayyaggud
tep ya nengulugan kun Jesus.
10 Et humman hu, ya pinhed ku law ey peka-amaten ku
hi Jesus Christo, † niya gibbeken ku et-eteng ni kabaelan
ni netagwan tu. Ey pinhed ku pay ni mekilliligat di
nanligligatan tu et yad neteyyan tu, et mabeliwan hu elaw
ku et maiingngeh ni elaw tu,
11 ma-lat umamnu hu nakka namnamaha e metegguan
nak ali dama e henin hi-gatu.

Ya pehding tayu ma-lat hakey alin aggew, ey henillin elaw Jesus Christo hu elaw tayu

12 Beken ni kangkuy impahding ku law emin huyya ey
heni law elaw Jesus hu elaw ku, nem nakka ippatnan emin
hu kabaelan kun mengu-unnud ni pinhed tun pambalinan
kun nenelakniban tun hi-gak.
13 Kaegiegi, makulug ni eggak ni mambalin etan di pinhed
Jesus Christo ni pambalinan ku, nem ya pehding ku ey
liwwanen ku hu neitu-wan ku lan nunman, et ikahhakey
ku nemnem kud pinhed Apu Dios ni pehding ku.
14 Et humman hu, ippahding kun emin hu kabaelan kun
mengippahding nunman ni pinhed Apu Dios, e humman
gaputun nemilian tun hi-gak ni pengidwatan tun panyag-
gudan kud kabunyan, gapuh ni impahding Jesus Christo.
15 Hi-gatsuddan neihammad hu tuka pengullug, mahapul
ni man-iingeh hu pannemnem tayu, ma-lat anin ni wadadda
etan edum ni bimmaklang hu daka pannemnem meip-
panggep ni nunya, ey iddinel tayun Apu Dios et ngenamung
tun memaddang ni hi-gada ma-lat awatan da.
16 Nem anin ni hanniman ey itultuluy tayun u-unnuden
etan neituttuddun hi-gatsun kayyaggud.
17 Kaegiegi, iu-unnud yun hi-gak heniddan edum tayu.
Impeang-ang min emin hu kayyaggud ni u-unnuden yu. Et
humman hu, iu-unnud yud elaw mi.

---

* **3:8-9 3:8-9** Ya keibbellinan tu: “nem ya peki-eggian kun Apu Jesus Christo.”
† **3:10 3:10** Ya keibbellinan tu: “ey ya nehammad ni peki-eggian kun Jesus Christo.”

18 Iyyadyan nakka umlewan mannemnem ida etan ni
dakel ni tuun in-inhel kun hi-gayun nunman, tep nanengtun
daka kakkahinga hu neteyyan Jesus di krus ni neneklaan
tun liwat tayu.
19 Huyyaddallin tutu-u ey mekastiguddan ingganah di
impiernoh, tep ya pinhed ni annel da hu impambalin dan
heni dios da, niya daka ippahhiyadda etan anggeba-ing ni
daka pehpehding.
20 Nem hedin hi-gatsu ngun kamengullug, ey yad kabun-
yan hu panha-adan tayullin ingganah. Et humman hu, itsu
kaum-aabtun ellian Apu Jesus Christo e nenelaknib ni hi-
gatsu.
21 Et gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu ey belliwan tu eya
kamettey ni annel tayun henin annel tun netagwan tu, ma-
lat eleg itsulli law mettey. Et hi-gatullli law hu man-ap-apun
emin, anin di attu.

4

Ya tugun meippanggep ni ulnus, ya amleng niya linggep

1 Hi-gayun kaegiegin kamengullug ni nakappinhed ku
niya kamengippeamleng ni hi-gak, ey pinhed dakeyun peteg
ni ang-angen. Hi-gayu hu nambalinan ni nan-aatuan kud
ngunuk. Et humman hu, ihammad yu hu yuka pengullug
nan Apu tayu e hi Jesus Christo.
2 Ya pinhed ku daman hi-gayu e Uodia nan Sintayki ey
isiked yu law ni man-indedkug. Iyayyaggud yun ihumman-
gan ey pan-inhuhudhud kayu hedin wada nanhallaan yu,
tep humman hu kayyaggud ni kapehding ni kamengullug
nan Jesus.
3 Hi-gam e kaumbaddang ni hi-gak, baddangim ida anhan
huyyan bii, tep binenaddangan da-ak numan ni hi-gada
eman ni nak nantuttudduan ni meippanggep ni impahding
Jesus ni panyaggudan ni tuu. Hi-gada numan ni emin di
Clemente et yadda etan edum hu nekibaddang ni hi-gami.
Anin ni eggak ida ngeddana et inamtak e wada ngadan dad
libluh ni keittuddekan ni ngadan idan tuun meidwatan ni
biyag ni endi pappeg tu.
4 Pinhed kun meweddan ingganah ni hi-gayu hu amleng
tep ya neiegian tayun Jesus Christo. Ippidwak ni e-helen e
pan-am-amleng kayun emin.
5 Peang-ang yud emin ni tuu hu binabbal yu, tep ka-
mangkedettengi law hu ellian Apu tayu e hi Jesus Christo.
6 Entan kakkaguh yuddad hipa humman, nem idasal yun
Apu Dios et ehelen yun emin ni hi-gatu hu mahapul yu, niya
pansalamat kayun hi-gatu.

7 Ya pambalinan tudda huyya ey pelinggep daitsun Apu
Dios et eleg itsu umkakaguh di linggeman niya eleg itsu
umnenemnem, tep baddangan daitsun Jesus Christo. Hum-
man ni linggep ni kamelpun Apu Dios ey eleg tayu han-awat,
tep kulang itsun man-ewwat.
8 Kaegiegi, ya mangillig ni e-helen kun hi-gayu, ey
nemnem yudda etan kayyaggud, ya neiptek, ya limpiyuh,
ya keiddeyyawan niya ketbalan di kayyaggud, et humman
ida pehding yu.
9 Emin hu inedal yun hi-gak niya inenang-ang yun
impahding ku, ey humman ida pehding yu, et wada hi Apu
Dios e kakelpuin linggep ni umbaddang ni hi-gayu.

Kamansalamat hi Paul idan tuud Philippi tep ya baddang dan hi-gatu

10 Nebayag ni endi yu impaelin baddang yu, nem ay
nakka man-am-amleng law mewan tep wada impaeli yu.
Beken ni yuwak inwalleng, nem inamtak e endi inna-nu yun
mengippeellin baddang yun hi-gak.
11 Entan tu nemnem e nakka pan-e-hela huyya gapuh ni
mahapul ku. Eggak manlillih tep nakka mepnik ni hipan
wadan hi-gak.
12 Inamtak hu meippanggep ni neligat niya nelam-ay ni
biyag. Et humman hu, anin ni hipa meippahding ni hi-
gak ni nunyan mategu-ak ey um-amlengngak. Anin ni
en-endin hekey ni hi-gak winu wadwada-an nak et nan-
ingngeh metlaing.
13 Mukun kabaelan kun ennusan hu hipan meippahding
ni hi-gak, ey tep tuwak kabaddangin Jesus Christo.
14 Nem anin ni hanniman, et kayyaggud anhan et binad-
dangan yuwak di ligat ku.
15 Hi-gayuddan kamengullug di Philippi, ey inamta yu e
yan eman ni neni-yanan kun Macedonia ni nengilepuan
kun nantuttuddun meippanggep nan Jesus ey hi-gayun
ebuh hu bimmaddang ni hi-gak di mahapul ku.
16 Anin eman ni wada-ak di Thessalonica et immenidwat
kayun mahapul ku.
17 Beken ni nak e-helen huyya, tep nakka gamgami
hu iddawat yun hi-gak, nem tep pinhed kun amtaen yu
e wadalli iddawat Apu Dios ni gen-uden yu, gapuh ni
nemaddangan yun hi-gak.
18 Yan nunya law ey wadan emin hu mahapul ku, tep
dinwat ku hu dakel kumamman ni imbaddang yun hi-gak
ni impaela yun nan hi Epaproditus. Huyyan indawat yun
hi-gak ey heni hi Apu Dios hu nengidwatan yu, ey tuka
ebbuluta niya kaman-am-amleng ni nunyan impahding yu.

19 Et hi Apu Dios e wadan emin ni hi-gatu hu mengidwat
ni emin ni mahapul yu, gapuh ni yuka pengullugin Jesus
Christo.
20 Hi Apu Dios e Ametayu hu meidaydayaw ni kenayun.
Amen.
21 Pinhed kun peamta yuddan emin ni edum tayun
kamengullug nan Jesus ditan e hi-gak et yadda agi tayun
kamengullug ni wadadya ey dakeyu kanenemnema.
22 Ey emin ida kamengullug di deya, nema-madda eya
kamampangngunnud baley ni patul ey kanday dakeyu
dama kanenemneman hi-gada.
23 Pinhed kun mewedda hu binabbal Apu Jesus Christo ni
hi-gayun emin.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Colossae

1 Huyyan tudek ey nalpun Timothy e agi tayu et hi-gak e hi
Paul hu pinutuk Apu Dios ni pan-apostle nan Jesus Christo.
2 Tudek mi huyyan hi-gayun kaegiegid Colossae ni tuun
Apu Dios e edum min nehammad hu tuka pengullug nan
Jesus Christo.

Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu.

Ya dasal di Paul idan kamengullug di Colossae

3 Kenayun ni dakeyu kaiddasali niya kami kamansalamat
nan Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus Christo
4 tep ya nangngelan min yuka pengullug nan Jesus Christo
et ya yuka peminhed idan tuun Apu Dios.
5 Neipalpu eman ni nengamtaan yun makulug ni
kameituttuddu e humman hu impahding Jesus ni kehel-
lakniban tayun neliwtan, ey nehammad hu yuka pengullug
tep yuka namnamaha etan kaihehhegged Apu Dios ni hi-
gayud kabunyan. Et gapun nunman ni yuka hehheggeda,
ey kayu kamengullug niya wada impeminhed yun edum yu.
6 Huyyan kameituttuddu ey kamangkeihhinnap di ke-
bebbebley. Ey dakel ida law hu tuun nehelakniban et
mabeliwan biyag da henin nebaliwan ni biyag yu eman ni
nangngelan yu et awatan yu meippanggep ni binabbal Apu
Dios idan neliwtan.
7 Inedal yu huyyan kameituttuddu nan Epaphras e
kameiddinnel ni edum tayun bega-en nan Jesus Christo ni
kamemabbaddang ni hi-gamin mantuttuddun meippanggep
ni hi-gatu.
8 Inhel tun hi-gami hu impeminhed yun nalpu etan ni
Ispirituh Apu Dios.

9 Et mukun yan nangngelan min meippanggep ni yuka
pengullug ey indasadasalan dakeyu ingganah nunya, ma-
lat baddangan dakeyun Apu Dios et paka-awatan yu hu
kameituttuddun kamelpun Ispirituh tu. Ey ma-lat amtaen
yun emin hu pinhed tun pehding yu,
10 niya ma-lat meiunnud hu pambi-biyag yud pinhed tu,
et umamleng. Et gapuh ni kayyaggud ni pehding yu, ey

mebaddangan ida dakel ni tuu, niya me-duman hu inamta yu meippanggep nan Apu Dios. *

11 Mika iddasal nan Apu Dios e gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu ey petuled dakeyu ma-lat anin ni hipan ligat hu um-alin hi-gayu ey kabaelan yun ennusan.

12 Ey ma-lat man-am-amleng kayun mansalamat nan Ametayu e hi Apu Dios, tep indawat tun hi-gatsun ka-mengullug ni kelebbengan tayun umlaw di kad-an tud kawwalwal ni ingganah.

13 Ingkal daitsud engeenget ni kapan-ap-apuin Satanas, et i-tan daitsud kapan-ap-apuin Jesus Christo e U-ungnga tun nakappinhed tu.

14 Hi-gatu hu nangkal ni liwat tayu, tep sinekla tun neteyyan tu.

Hi Jesus hu keta-ta-geyyan

15 Hi Jesus Christo hu pengi-ang-angan tayun Apu Dios e eleg meang-ang. Hi Jesus ey wada ngu dedan et han mawedan emin eya wadan nunya, niya hi-gatu keta-ta-geyyan di emin.

16 Emin eya wadad puyek, anin idan wadad kabunyan ni kameang-ang niya eleg meang-ang, yadda nambakbaklang ni ap-apu, niyadda anghel ni kayyaggud niya lawah, ey wineda tu ma-lat kaidaydayawan tu.

17 Wada ngudedan hi Jesus et han mawedan emin eya wadan nunya. Ey wada panuh ni emin ni hipan naltu, tep hi-gatu hu kamengippaptek ni emin.

18 Hi-gatsun kamengullug hu heni annel tu niya hi-gatu heni hu ulu tayu, et hi-gatu kamenettengnged ni hi-gatsun emin. Hi-gatu keta-ta-geyyan, tep sinegun Apu Dios, et humman hu, hi-gatu kamedaydayaw di emin ni kamedeyyaw.

19 Mukun hanniman, ey tep hi Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios ey wada kinaDios tu, et humman hu, emin hu wadan Apu Dios ey wada daman hi-gatu, tep humman dedan hu pinhed Apu Dios.

20 Hi Apu Dios ey pinhed tun manhaddak ni hi-gatu hu mengippaptek ni emin ni wadad kabunyan niyad puyek. Humman gaputun intu-dak tu hi Jesus eyad puyek et matey di krus ma-lat wada inna-nu tayun mekillinggep ni hi-gatu.

21 Yan nunman lani ey buhul dakeyun Apu Dios, tep lawah lani nemnem yu, niya lawah hu yuka pehpehding.

* **1:10 1:10** Ya keibbellinan ni “me-duman hu inamta yu meippanggep nan Apu Dios” ey “meihammad hu pekiddagyuman yun Apu Dios.”

22 Nem yan nunya ey beken daitsu law buhul nan Apu
Dios, tep ingkatey Jesus hu liwat tayu, et ibilang daitsu law
ni kayyaggud.
23 Nem mahapul ni pannananeng tayun mengiddinnel
ni neituttuddun hi-gatsu meippanggep ni neteyyan Je-
sus e humman pengiddinnelan tayun kehellakniban tayu.
Huyyan neituttuddun hi-gatsu ey nan-amtad kebebbebley
di puyek. Ey hi-gak e hi Paul hu hakey ni pinutuk Apu Dios
ni mengituttuddun nunyad kebebbebley.

Ya ngunun indinel Apu Dios nan Paul

24 Yan nunya ey nakka man-am-amleng, anin ni nakka
panlelehhani hu nakka pengituttudduin panyaggudan yu,
tep huyyan nakka panlelehhani ey heni-ak neilegat di
nanlelehhanan Jesus Christo ma-lat umamnu hu pinhed tun
meippahding di nanhelheltapan tu, et panyaggudan tayun
kamengullug e kameibbillang ni annel tu.
25 Hi-gak hu hakey ni pinutuk Apu Dios ni mengihham-
mad ni pengullug idan kamengullug ni pengituttudduan
kun emin ni pinhed tun meituttuddu, nema-man hi-gayun
beken ni Jews.
26 Humman ni nakka ituttuddu ey eleg tu la ni peamtan
nunman, nem impeamta tu law idan tuu tun neibilang ni
kayyaggud.
27 Et hi-gatsun tuu tu hu pinutuk tun pengippeamtaan
tun nunman ni kakkayyaggud ni planuh tu dedan la.
Huyyan planuh tu ey mewedda hi Jesus Christo ni hi-gatsun
kamengullug, anin ni hi-gayun beken ni Jews, et humman
hu, tayu kanamnamaha e meilla-kam itsud keiddeyyawan
Apu Dios.
28 Et humman hu, mika ippatnan emin hu kabaelan min
mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo di emin
ni mika lawwi ma-lat mangulug idan hi-gatu, niya ma-lat
meihhammad ali hu pengullug dan hi-gatu.
29 Huyya gaputun nakka man-eellet di ngunuk, anin ni
neligat. Nem nakka iddinel hu kabaelan ni indawat Jesus
ni hi-gak ni mengippahding idan nunya.

2

1 Hi-gayun kamengullug di Colossae ey pinhed kun am-
taen yu e hi-gak ey nemahhig hu kaguh kun hi-gayu et
mukun dakeyu kaiddasadasali, anin idan kamengullug di
Laodicea niyadda etan edum ni eleg mengang-ang ni hi-gak.
2 Tep pinhed kun petuled dakeyu ma-lat pannananeng yu
hu yuka pengiddinnel nan Jesus Christo et paka-amtaen yu
meippanggep ni hi-gatu e humman hu eleg peamtan Apu

Dios ni nunman. Ey pinhed kun man-uunnud kayu tep ya impeminhed yun edum yu.
3 Hi Jesus ey kamei-ellig di alladdun kapenukwab ni emin ni neitlud nemnem Apu Dios niya kalinaing tu. Tep hi-gatu mengippeamtan Apu Dios ni hi-gatsu niya wadan hi-gatu emin hu wadan Apu Dios.
4 Inhel kun hi-gayu huyya ma-lat eleg kayu maheul hedin wadadda um-alin mantuttuddun hin-appil, anin ni kayyaggud daka penappihappit.
5 Tep anin ni endi-ak ditan, et heni-ak damengu wada tep dakeyu kanenemnema. Ey nakka man-am-amleng ni menang-ang ni elaw yun kayyaggud et ya nehammad ni yuka pengullug nan Jesus Christo.

Hi Christo ni ebuh hu kakelpuin emin ni panyaggudan tayu
6 Et gapu tep inebulut yu hi Jesus Christo ni Apu yu, ey mahapul ni itultuluy yun medinnel e baddangan dakeyun hi-gatun kewa-wa-wa,
7 e mei-ellig ni umlamut kayun hi-gatu, et hi-gatu mengippeteggun hi-gayu, ma-lat meihammad hu yuka pengullug ni hi-gatu et hi-gatu hu u-unnuden yun emin di yuka pehpehding henin neituttuddun hi-gayun nunman. Ey kayyaggud ni mampesalamat kayun kenayun ni hi-gatu.
8 Helipat-iyu ma-lat eleg kayu maheul idan um-alin mantuttuddun beken ni makulug. Tep ma-nut nekallaing idan umhapit, nem eleg malpun Jesus Christo hu daka ituttuddu, tep nalpud tuu et yadda dimonyoh ni kaumhaul ni tuud kebebbebley.
9 Nemnem yu e hi Jesus Christo ey nambalin ni tuu, nem wadan emin hu kabaelan Apu Dios ni hi-gatu, tep hi-gatu ey Dios dedan.
10 Et gapu tep neidagyum kayun Jesus Christo ey neilakam kayud biyag tun endi kulang tu tep ya yuka pengullugin hi-gatu. Hi Jesus hu keta-ta-geyyan di emin ni apapu, anin idan edum ni wada kabaelan dan eleg meang-ang, heniddan dimonyoh niya anghel.
11 Hi-gatsun kamengullug ey heni itsu nekugit, nem ya nekugitan tayu ey beken ni henin kapehding ni tuu. Nem humman hu nengipesikedan Jesus Christo ni hi-gatsun mengippahding idan etan ni lawah ni pinpinhed ni neitu-wan tayun lawah.
12 Tep yan eman ni nebenyagan yu ey heni nekikulung nan Jesus Christo hu lawah ni neitu-wan yu. Nem yan netagwan tu ey heni kayu nekitegun hi-gatu et mehullulan hu neitu-wan yu, tep kinulug yu kabaelan Apu Dios ni nenagun hi-gatu.

13 Heninnuy hu elaw tu: Hi-gayun beken ni Jews ni eleg ni
mengamtan Apu Dios ey heni kayu lani netey tep ya liwat
yu, nem heni dakeyu sinegun Apu Dios niya pinesinsahan
tu liwat yu tep heni kayu nekitegun Jesus Christo eman ni
netagwan tu.
14 Gullat et mekastigu itsu tep ya liwat tayun eleg tayu
pengu-unnudan idan tugun tu, nem pinesinsahan tun emin
liwat tayu eman ni neipetakan Jesus di krus.
15 Ya neipetakan tud krus hu nengapputan tuddan emin ni
dimonyoh niyadda ap-apu da et mepappeg hu kelebbengan
dan man-ap-apun hi-gatsu. Huyya pengamtaan emin ni
katuutuu e hi Jesus ni ebuh hu Ap-apu.
16 Et humman hu, ang-ang yu et eleg dakeyu haulen idan
um-alin menghel ni kanday wada kamepi-yew ni kennen,
ya meinnum, yadda kamengillin ni bulan niya aggew, henin
Sabaduh.
17 Huyyaddan tugun ey eleg law mahapul, tep henidda
allinnew ni ebuh etan ni makulug ni u-unnuden tayu e hi
Jesus Christo.
18 Entan tu kukkullug ida etan kamemihhul ni yuka
pengullug e kanday nehammad hu daka pengullug. Tep
hedin hi-gada, ey heni daka pebabah numan hu annel da
tep dakel hu daka pi-yewa niya kanday daka daydayawadda
anghel. Nem ya kakulugan tu ey daka peta-gey annel da, tep
kanday wada daka ang-angad i-innep da, ey humman man
anhan hu daka importantehan ituttuddu. Nem ya gaputun
daka pannemnemiddan henin nunya ey tep eleg mabeliwan
hu nemnem da.
19 Beken hi Jesus Christo hu kapandinneliddan nunman
ni tuu. Nem ya kakulugan tu ey hi-gatu hu heni ulu tayu.
Hi-gatu nangnged ni hi-gatsun heni parteh ni annel tu. Niya
hi-gatu kamengippa-let ni hi-gatsun mengu-unnud ni emin
ni pinhed Apu Dios ni pambalinan tayu.

Heni itsu nekiketey nan Jesus et makitegu itsu mewan ni hi-gatu

20 Hi-gatsun kamengullug ey heni itsu nekiketey nan Jesus
Christo eman ni neteyyan tu, et beken ida law etan lawah
ni eleg meang-ang hu man-ap-apun hi-gatsu. Nem kele
nanengtun yuka iu-unnud di tugun idan eleg mangulug, e
kanday
21 “Entan tu tenged hu dimmen,” ey “Entan tu ekan
dimmen,” niya “Entan tu kapa dimmen.”
22 Emin ida huyyan daka ikkakaguh ey beken idan
importanteh, tep eleg ida mannenneng, nem meendidda.
Nalpuddad tuu huyyan tugun, beken hi Apu Dios.

23 Yadda etan tuun kamengu-unnud idan nunyan tugun
ey henidda numan nenemneman, tep daka pehding ni emin
kabaelan dan mengu-unnud ni hipan kandan mahapul ni
u-unnuden. Anin na-mun daka panlelehhani et daka an-
anusi. Ey yad daka pengu-unnudiddan nunya ey heni da
numan kapebabah hu annel da. Nem huyyaddan daka
pehpehding ey endi silbitu, tep eleg umbaddang ni hi-
gadan mengissikked ni mengippahding ni lawah ni pinhed
ni annel da.

3

Ya elaw ni baluh ni neitu-wan ni kamelpun Jesus

1 Hi-gayu law ey kayu kameibbillang ni nekitegun Jesus
Christo, et humman hu, ya nemnemen yu law ey ya
etan meidwat ni hi-gayud kabunyan di pan-ap-apuan Jesus
Christo e yimmududng di winannan nan Apu Dios.
2 Ya nemnemen yu ey ya biyag yullid kabunyan et beken
ida eya linggeman di puyek ni nenemnemen yu.
3 Tep ya etan neitu-wan tayu ngu dedan ey heni nekiketey
nan Jesus Christo, et mehullulan ni baluh ni neitu-wan tayu,
et ya biyag yu ey wada law ni hi-gatud kad-an Apu Dios.
4 Yan pambangngadan alin Jesus Christo, e kakelpuin
biyag tayun kamengullug, ey meilla-kam itsullid keid-
deyyawan tu.
5 Et humman hu, mahapul ni issiked tayun mengippahd-
ing ni lawah ni pinhed ni annel tayu. Entan tu iulig hu
beken yu ahwa, entan tu ipahding ida hipan lawah, entan
tu nenemnem ida etan lawah ni pinhed ni neitu-wan yu,
niya entan tu nemnem ni ellan ni emin hu wadan edum yu,
tep ya ameh ey humman hakey ni elaw ni kapenaydayaw
ni beken ni makulug ni dios.
6 Ya pengippahdingan idan nunya hu kamengippe-
bungnget nan Apu Dios et umhulun ni pengastiguan tuddan
mengippahding idan nunya.
7 Nem anin ni hi-gayu et hanniman dama lani elaw yun
nunman ni eleg kayu mangulug.
8 Nem yan nunya law e kayu kamengullug, ey mahapul
ni beken kayun mabunget, beken ni yu anggebe-helen hu
edum yun tuu, beken ni ya lawah hu heppiten yu, entan tu
padngeli edum yu,
9 niya entan tu i-itteki edum yu, tep inwaklin yudda law
humman ni lawah ni elaw
10 et hululan yun kayyaggud. Et hi Apu Dios e nanwadan
baluh ni neitu-wan tayu ey itultuluy tun mengippeyaggud

ni elaw tayu et lektattuy mei-ingngeh hu elaw tayud elaw tu ma-lat hi-gatu hu paka-amtaen tayu.

11 Et yan nunyan baluh law hu neitu-wan tayu, ey endi nambabaklangan tayud hinanggan Jesus Christo, Gentiles itsu winu Jews itsu, nekugit winu eleg, himbut winu beken, nan-adal winu eleg. Tep ya importanteh ey wadan hi-gatsun emin ni kamengullug hi Jesus Christo e Ap-apu tayu anin ni hipa neitu-wan tayu.

12 Nakappinhed dakeyun Apu Dios, et pilien dakeyun mambalin ni tuu tu, et humman hu mahapul ni man-inhehmek kayu, man-inbababbal kayu, man-in-aanus kayu, ey entan pampahhiyya yu.

13 Pan-inhuhulug kayu niya pan-impepesinsah kayud yuka panhahallai. Nemnem yu hu nemesinsahan Apu Jesus ni liwat yu, et humman hu, pesinsahi yudda dama nambahul ni hi-gayu.

14 Ey mahapul ni man-impipinhed kayu, tep ya kapan-impipinhedi hu kamengihhammad ni kapan-uunnudi.

15 Ya linggep tayun kamelpun Jesus ey humman et kuma hu mahapul ni mannananeng ni hi-gatsu, tep humman gaputun nengibbillangan daitsun Apu Dios ni heni annel Jesus. Ey pansalamat kayun Apu Dios di emin ni kayyaggud ni impahding tun hi-gayu.

16 Nemnem yudda etan intenuttuddun Jesus Christo ma-lat emin ituttuddu yu niya ittugun yu ey nei-lad inedal yu ma-lat hannemnem yun emin meippanggep nan Jesus. Pansalamat kayun Apu Dios ey ia-appeh yudda etan psalms niyadda etan a-appeh ni kapenaydayaw ni hi-gatu.

17 Emin ippahding yu niya heppiten yu ey inemnem yun Apu Jesus, niya pansalamat kayun Ama Apu Dios di ngadan Jesus.

Mahapul ni ya kayyaggud hu pehpehding tayuddan edum tayun kamengullug

18 Hi-gayuddan bibi-i, u-unnud yu hu ahwa yu, tep humman hu kayyaggud ni elaw ni kamengullug nan Apu Jesus.

19 Hi-gayudda daman lalakki, ey peang-ang yu impem-inhed yun ahwa yu, niya entan tudda ibubbunget.

20 Ey hi-gayuddan u-ungnga, u-unnud yudda a-ammed yu, tep humman kamengippeamleng nan Apu Dios.

21 Hi-gayuddan a-ammed, entan tu halmi bunget idan u-ungnga yu, tep entanni ey um-almet ida anhan law.

22 Hi-gayuddan himbut, u-unnud yun kenayun hu ap-apu yu. Entan tu peang-ang e makahlu kayun ebuh hedin

wadaddan kamenang-ang-ang ni hi-gayu. Nem ya pengu-unnudan yun hi-gada ey melpud puhu yu niya gapuh ni yuka u-unnudin Apu Dios, et beken ni ma-lat tettebalen dakeyu.

23 Panhehellu kayun mengingngunnun ingngunu yu e heni hi Apu Jesus hu yuka ingngunungunui e beken ni ya tuun ebuh.

24 Tep inamta yu e hakey alin aggew et hi Apu Jesus Christo hu um-idwat ni heni tangdan tayud ngunu tayu. Ya kakulugan tu ey hi-gatu kan bega-en ni hi-gatsu.

25 Nem yadda etan mengapkapyan lawah ey makulug ni kastiguen Jesus ida. Tep hi-gatu ey limpiyuh et nan-iingngeh tuka pehding di emin ni tuu, endi tu nengituppugan ni kakinayyaggud tu.

4

1 Hi-gayuddan ap-apu, ya kayyaggud hu ipahding yuddan himbut yu. Nemnem yu e wada dama Ap-apu yud kabunyan e hi Apu Dios.

2 Ey hi-gayuddan kamengullug, helipat-i yu et eleg yu liwwanen ni mandasal ni kenayun niya pansalamat kayun Apu Dios di hipan tuka iddawat ni hi-gayu.

3 Idasali dakemi anhan ma-lat baddangan dakemin Apu Dios di mi pengitenuttudduan eyan meippanggep ni kapenellaknibin Jesus Christo idan neliwtan e huyya eleg peamtan Apu Dios ni nunman, nem ay impeamta tu law et nak ituttuddu et huyya gaputun neikelabutan ku.

4 Ey idsali yuwak dama et baddangan tuwak Apu Dios, ma-lat nelakah ni meewwatan hu penuttudduk.

5 Hedin wada kayud kad-an idan eleg mengullug, man e-ehhel yun hi-gada meippanggep nan Jesus Christo niya ang-ang yu ma-lat ya kayyaggud hu peang-ang yun hi-gadan kenayun.

6 Ey ang-ang yu et emin heppiten yu ey kayyaggud hu pengngelan idan mengngel niya wada panyaggudan tun hi-gada. Hedin wada mahmahan da, ang-ang yu et ya neiptek penummang yu.

7 Ngenamung la hi Taykikus ni mengippeamtan hi-gayun emin ni meippanggep ni hi-gak. Hi-gatu hakey ni kameiddinnel ni kamekingngunnun hi-gamin meippanggep nan Apu tayu.

8 Ittu-dak ku la ma-lat peamta tun hi-gayun emin hu kamekapkapyan hi-gamidya et wadan nema-man umamleng kayu.

9 Mekillaw la dama eya hakey ni nakappinhed tayu niya kameiddinnel ni agi tayun kebebleyan yu, e hi Onesimus.

Ngenamung ida lan mengippeamtan emin ni kamekap-kapyadya.
10 Hi Alistalkus e kadwak ni neikelabut ey kantuy dakeyu kanenemnema. Hanniman dama hi Mark e agin Barnabas e kantuy dakeyu dama kunu kanenemnema. Inhel mi lan hi-gayu e hedin um-alid tan, peang-ang yun hi-gatu amleng yu.
11 Anin hi Joshua e hi Justus hakey ni ngadan tu et kantuy dakeyu dama kanenemnema. Huyyadda numan ni tellun Jews hu kamemabbaddang ni hi-gak ni mantuttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios.
12 Hi Epaphras e kebebleyan yu ey hakey daman bega-en Jesus Christo, e kantu dama ey dakeyu kanenemnema. Dakeyu kaiddasadasalin kenayun ni hi-gatu tep pinhed tun maka-ihhammad hu yuka pengullug nan Jesus ma-lat paka-amtaen yu et u-unnuden yun emin hu pinhed Apu Dios ni pehding yu.
13 Nakka ihhudut e nemahhig numan tuka pengid-dasadasalin hi-gayu et yadda tutu-ud Laodicea et yad Hierapolis.
14 Hanniman damad Demas et hi Lucas e nakappinhed tayun doctor e kanday nemahhig kunu dama daka pannem-nem ni hi-gayu.
15 Ehel yudda etan ni edum tayun kamengullug di Laodicea et hi Nympha niyadda etan kameemmuemmung di baley da e midda kanenemneman emin.
16 Hedin binidbid yu huyyan tudek, ey ang-ang yu et palaw yu damad Laodicea ma-lat bidbiden da dama, niya bidbid yu dama etan melpullidman ni tudek.
17 Entan tu liwwan et ehelen yun Arkippus e mahapul ni gibbuhen tu hu impangunun Apu Jesus Christo ni hi-gatu.
18 Hi-gak e hi Paul e agi yu hu nengitudek eyan nanggillig ni pinhed kun e-helen ni hi-gayu. Dakeyu kanenemneman hi-gak ni kenayun, ey entan tuwak anhan dama liwwan eyad kalebut et idasalan yuwak.
Nakka iddasal e meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan Apu Dios.

Ya Nebukul ni Tudek Paul idan Kamengullug di Thessalonica

1 Hi-gak et di Silas nan Timothy hu kan tudek nunya. Mika
pan-ittudek huyyan hi-gayun iThessalonica ni kamengullug
nan Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.
Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun hi-gada.

Ya elaw ni kapengullug idan tuud Thessalonica

2 Kenayun ni kami kamansalamat nan Apu Dios niya
dakeyu kaiddasali hedin ninemnem dakeyu.
3 Tep hedin kami kamandasal nan Apu Dios e hi Ametayu,
ey mika nemnemnema hu kayyaggud ni yuka pehpehding
gapuh ni yuka pengullug, ya hinlu yun mengippahding
ni impangunun Apu Dios tep ya impeminhed yu, niya
nengidinelan yun peteg nan Apu Jesus Christo.
4 Hi-gayun kaegiegin kamengullug ni nakappinhed Apu
Dios, inamta mi e pinutuk dakeyun pambalin tun tuu tu
5 gapuh ni kayyaggud ni nambalinan ni nengituttudduan
min hi-gayun impahding Jesus ni panyaggudan ni tuu, et
kulugen yu. Beken ni ya ehel min ebuh, nem impahding
mi hu kabaelan min indawat ni Ispirituh Apu Dios ni
mengewwis ni hi-gayu et peang-ang mi e humman ni
intuttuddu min hi-gayu ey makulug. Tep inamta yu e yan
eman ni nekiha-adan min hi-gayu ey ya panyaggudan yu hu
mika nemnemnema.
6 Ey kayyaggud et inu-unnud yu hu elaw Apu tayu e hi
Jesus Christo henin hi-gami. Anin ni nanligligat kayu tep ya
nengabulutan yun intuttuddu mi, et kayu kaum-amleng tep
dakeyu kapeamleng ni Ispirituh Apu Dios.
7 Et humman hu, hi-gayu law hu pengiu-unnudan idan
emin ni kamengullug di probinsiya di Macedonia niyaddad
edum ni bebley di Greece.
8 Beken diman ni ebuh hu nadngelan ni ehel Apu Dios
niya yuka pengullug ni hi-gatu, nem nandingngel anin di
edum ni bebley. Anin ni eleg mi e-ehhela hu kakkayyaggud
ni nekapkapyan eman ni illian mid bebley yu,
9 et yadda tutu-un nangngel hu kamenge-ehhel nunman
ni meippanggep ni apnga yun hi-gami niya meippanggep
ni nengiwallengan yun menaydayaw ni linggeman ni dios
et ya law makulug ni Dios e wadan ingganah hu yuka
daydayawa.

10 Ey daka ene-ehhela hu yuka penehheggedin ellian
mewan Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios ni melpullid
kabunyan. Hi-gatu ey sinegun Apu Dios eman ni neteyyan
tu niya hi-gatu menellaknib ni hi-gatsud pengastiguan Apu
Dios idan tuun neliwtan.

2

Ya impahpahding Paul di Thessalonica

1 Kaegiegin kamengullug di Thessalonica, inamta yu et
kayyaggud hu nambalinan ni illian midtan kad-an yu.
2 Inamta yu pay e yan eman ni linawwan mid Philippi et
han kami umlidtan ey nemahhig hu hinelheltap midman,
tep lawah impahpahding dan hi-gami niya kinakkahing
dakemi. Nem anin hanniman, ey kayyaggud et impetuled
dakemin Apu Dios ni nengituttudduan min hi-gayun im-
pahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu, anin ni dakel
ida neminhed ni mengippesikked ni hi-gami.
3 Yan nantuttudduan min hi-gayu et mangulug kayu ey
eleg maipuun di lawah ni kapannemnem, tep eleg dakeyu
haulen niya eleg dakeyu talamen.
4 Nem ya kakulugan tu, ey inebulut Apu Dios hu elaw mi
et idinel tun hi-gami hu mengituttuuddun impahding Jesus
Christo ni panyaggudan tayu. Beken ni ya penettebalan
ni tuun hi-gami hu mika gamgami, nem ya pinhed mi ey
peamleng mi hi Apu Dios e nengamtan makulug ni wadad
nemnem ni tuu.
5 Naka-amta yu e beken ni hauhaul niya itek hu mi
impahpahding, ma-lat pengal-an min pihhuh yu winu
limmu yu, ey anin hi Apu Dios et inamta tu huyya.
6-7 Inamta yu pay e eleg kami mampedaydayaw ni hi-
gayu winu hipan tuu, anin ni lebbeng tu et ni meidaydayaw
kami tep apostles kami. Impeang-ang min hi-gayu hu henin
binabbal idan iinna e daka paka-ippaptek hu u-ungnga da.
8 Nakappinhed dakeyu, et mukun inlilingitan min imma-
lin mengippeamtan hi-gayun elaw ni penellakniban Apu
Dios ni tuun neliwtan. Impeladdan mi biyag mi nemet
mebaddangan kayu, tep makulug ni nakappinhed dakeyu.
9 Kaegiegi inamta yu pay e yan nantuttudduan min
hi-gayun meippanggep ni et-eteng ni impeminhed Apu
Dios ni hi-gatsun neliwtan, ey nanligligatan min peteg hu
mahapul mi, tep anin hileng niyan kawwalwal et kami
kamangngunnu, tep eleg mi pinhed ni kayu meliggatan tep
ya mahapul mi.
10 Hi-gayu et hi Apu Dios hu mengihhuddut e kayyaggud
hu impahpahding mi eman ni nekiha-adan min hi-gayu, et

humman hu, endi mi nambahulan ni hi-gayun edum min kamengullug.
11 Ey inamta yu e ya impahding min nantuttuddun hi-gayu ey henin kapehding idan a-ammed ni u-ungnga da.
12 Ina-alluk dakeyu niya sinugun dakeyu ma-lat ya elaw ni pambiyag yu ey mei-unnud di pinhed Apu Dios e nemutuk ni hi-gatsun mekihha-ad ni hi-gatud pan-ap-apuan tu et maila-kam itsud dayaw tu.
13 Ey et-eteng pay hu mika pansalamatin Apu Dios tep yan eman ni nengituttudduan min hi-gayun ehel tu ey beken ni hi-gami hu ninemnem yun nalpuan tu, nem kinulug yu et abuluten yu e humman ey makulug ni tuttuddun Apu Dios e kaumbaddang ni hi-gatsun nengulug.
14 Kaegiegi, impanlelehhanan yu hu impahpahding idan kebebleyan yun hi-gayu, henin impahpahding idan Jews di Judea idan kebebleyan dan edum dan Jews ni kamengullug nan Jesus Christo.
15 Hi-gadan Jews hu nematey nan Apu Jesus Christo niyadda la eman prophets ni nunman, ey hi-gada nenegyun ni hi-gami. Daka pebungnget hi Apu Dios niya anggebe-hel da edum dan tuu.
16 Anin ni mi pantuttudduan ni ehel Apu Dios idan Gentiles ma-lat mehelakniban ida niya daka ippahding emin hu kabaelan dan mengippesikked ni hi-gami, et mukun nemahhig bunget Apu Dios ni hi-gada, tep nemahhig humman ni liwat da.

Ya neminhedan Paul ni mambangngad di Thessalonica

17 Kaegiegi, yan nekemtang ni nandadawwian tayu ey nemahhig e dakeyu kanenemnema. Et humman hu, impahding min emin hu kabaelan min um-alin menang-ang ni hi-gayu,
18 nema-man hi-gak e hi Paul e agi yu, nem endi inna-nuk, tep tuwak kataktakan Satanas.
19 Pinhed min peteg ni um-ali tep hi-gayu kamengip-peamleng ni hi-gami niya hi-gayu hu mika namnamahan gungunah min igaggaya mid hinanggan Apu Jesus Christo ni pambangngadan tu, tep kinulug yu intuttuddu min ehel Apu Dios.
20 Makulug ni dakeyu kaigaggaya niya hi-gayu hu gaputun kami kaman-am-amleng.

3

1-2 Entanni ey kami kamedandanagin peteg tep mika nenemnema hedin nehammad winu eleg hu yuka pengul-lug. Et ebuhe kan miy anin manha-ad kami nid Athens

et itu-dak midtan hi Timothy, e hakey ni edum min bega-
en Apu Dios ni kamengituttuddun impahding nan Jesus
Christo ni panyaggudan tayu, ma-lat dakeyu baddangan ni
mengihhammad ni yuka pengullug.
3 Niya ma-lat anin ni nemahhig hu lehan yu gapuh ni
nengulugan yu ey eleg kayu medismayah et eleg yu iwalleng
hu yuka pengullug. Tep inamta yu e kapya tun hi-gatsun
kamengullug ni manhelheltap, tep huyya dedan hu planuh
Apu Dios ni hi-gatsun tuu tu.
4 Anin eman ni wada itsudtan ni emin, et in-inhel min hi-
gayu e wadan wada hu panhelheltapan tayu gapuh ni tayu
kapengullug. Et deh tu-wangu e immamnu.
5 Mukun intu-dak ku Timothy ditan ey ma-lat tu pepuh-
danan hedin inna-nun yuka pengullug, tep eggak meng-
menghep ni mengamta. Nakka umkakaguh tep entanniy
he-ulen dakeyun Satanas et endi silbitu hu nea-atuan min
nantuttuddun hi-gayu.

6 Nem ay kayyaggud tep nambangngad hi Timothy ey
kakkayyaggud ni emin hu indaddatteng tun meippanggep
ni yuka pengullug niya kayu kaman-impipinhed. Ey ine-
ehhel tu hu nemahhig ni yuka pannemnem ni hi-gami et
mukun ihik kayu kunun menang-ang ni hi-gami. Hanniman
daman hi-gami e dakeyu kanenemneman peteg et ihik
kamin menang-ang ni hi-gayu.
7 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, anin ni nemahhig hu
ligat mi niya lehan min peteg gapuh ni kapehding idan tuu,
ey timmuled kami law ni nangngelan min yuka pengullug
nan Apu tayu.
8 Kami kaman-am-amleng et dammutu law ni mika issipel
hu mika panhelheltapi, tep nehammad hu yuka pengullug
nan Apu Jesus.

9 Kami kametemma hedin hipa inna-nu min mansalamat
nan Apu Dios tep ya amleng min hi-gayun nangngelan min
nanengtun kayu kamengullug.
10 Kewa-wa-wa niya kahilehileng ni kami kamandasal
nan Apu Dios ma-lat baddangan dakemin mambangngad
ditan, et mi tubtuban hedin wada yuka pangkullangid yuka
pengullug.

11 Nakka iddasal nan Apu Dios e hi Ametayu et hi Apu
tayu e hi Jesus Christo ma-lat iebulut tu hu ellian midtan.
12 Niya nakka iddasal e hi Jesus Christo e Apu tayu
hu mengihammad ni yuka pan-impipinhedin han-aaggin
kamengullug niya impeminhed yun edum yun tuu ma-lat
henin impeminhed min hi-gayu.

13 Niya petuled dakeyu et nan Jesus Christo e Apu tayu
ma-lat ipahding yudda pinhed tun pehding yu, et yallin
pambangngadan tun edum tudda tuu tu ey endillin hekey
liwat yud hinanggan Ametayu e hi Apu Dios.

4

Ya elaw ni biyag ni mengippeamleng nan hi Apu Dios

1 Inedal yu hu intuttuddu min hi-gayun kaegiegin pehding
yun mambiyag ma-lat peamleng yu hi Apu Dios, et deh e
inu-unnud yu. Ey mika ittugun ni hi-gayun pannananeng
yun u-unnuden huyyan tugun tep ya tayu kapengullugan
Jesus e Apu tayu.
2 Inamta yu e huyyaddan mika ittugun ni hi-gayu ey
nalpun Apu tayu e hi Jesus Christo.
3 Ya pinhed Apu Dios ey kayyaggud hu elaw yu niya
nemnem yu. Ey pinhed tun eleg yu ippahding hu henin
kapehding ni makilaki niya makibii.
4 Nem mahapul ni amta yun mengekkenneng ni annel yu
ma-lat maiunnud etan di pinhed Apu Dios ni pehding ni
hambaley et kayyaggud hu pambalinan ni nan-ahwaan yu,
5 et beken ni henin kapehding idan eleg mengamtan Apu
Dios e anhihimugal hu daka pehding.
6 Inhel mi la mewan ni hi-gayu e lawah hedin yu he-uhe-
ulen ida edum yu et yu pan-a-ayyaman hu ahwa da, tep
nemahhig pengastigun Apu Dios idan henin nunman ni tuu.
7 Tep beken ni ya panlawahan hu daitsu nemilian Apu
Dios ni pantu-u tu, nem pinili daitsu ma-lat ya kayyaggud
pehding tayu.
8 Et humman hu, ya tuun kehhingen tu huyyan tugun
ey beken ni ya tuu hu kinehing tu, nem hi Apu Dios e
kamengippeellin Ispirituh tun hi-gatsun kamengullug.
9 Eleg mahapul ni dakeyu tuggunen di meippanggep ni
pan-impipinhedan, tep impeamta dedangngun Apu Dios ni
hi-gayun mahapul ni man-impipinhed itsun emin.
10 Anin yan nunya et kameang-ang hu yuka pan-
impipinhedin hi-gayun kaegiegin kamengullug di Macedo-
nia. Et ya pinhed mi ey pannananeng yu niya ihhammad
yu pay humman ni elaw ni yuka pan-impipinhedi.
11 Intugutugun min nunman ni hi-gayu e ya nemnemen
yu ey ya linggepan ni biyag yu. Ey entan pekidimdima-
u yud biyag ni edum ni tuu. Panhelu kayu kuman
mengingngunnun ingngunu yu e humman la intugun min
hi-gayu,
12 ma-lat lispituhen dakeyuddan eleg mengullug niya ma-
lat eleg yu ididdinel hu edum yun tuu.

Ya elaw ni pambangngadan alin Jesus di puyek

13 Kaegiegi, pinhed min amtaen yu hu meippahding
idallin edum tayun kamengullug ni nangketey ma-lat eleg
kayu lumelemyung et beken kayun heniddan eleg mangulug
e endi namnamah da.
14 Hi-gatsun kamengullug ey tayu kakulluga e netey hi
Jesus, nem sinegun Apu Dios. Et hanniman ida daman emin
ni kamengullug nan Jesus e anin ni mettey ida et tegguan
idallin Apu Dios et ikuyug idallin Jesus ni pambangngadan
tu.
15 Huyya hu inhel Apu Jesus Christo ni meippanggep
ni hi-gatsun kamengullug: Hedin hi-gatsun nanengtun
mategullin pambangngadan tu ey beken ni hi-gatsu
memengngulu, nem mekiddihhan itsulliddan nangketey ni
kamengullug ni menammun Jesus ni ellian tulli mewan.
16 Yan ellian tullin kelpuan tud kabunyan ey wadalli
dedngelen tayun na-let ni ehel ni kaman-eyyag ni hi-gatsun
kamengullug, ey umtetkuk ali etan ap-apuddan anghel niya
wadalli na-let ni tenul ni tangguyup Apu Dios, et emin ida
nangketey ni kamengullug ey metegguan idalli.
17 Hedin hi-gatsun mategun kamengullug ey mekillaw
itsullin hi-gadan an menammun Apu Jesus di kulput, ey
mekihha-ad itsullin emin ni hi-gatun ingganah.
18 Et humman hu, kayyaggud hedin huyya ia-alluk tayud-
dan edum tayu.

5

Ya penehheggedan tayun ellian Jesus

1 Kaegiegi, eleg mahapul ni pekittudek mi hedin pigan ali
keippahdingan idan nunya.
2 Tep inamta yu e ya ellian Apu Jesus ni manhuwet ey
henin kaelliin matekew ni hileng e endi nengamta.
3 Emin idalli tuu ey ida kamakaddinnel tep ya daka pan-
nemnem ey melinggep ida niya endi lawah ni meippahding
ni hi-gada, nem eleg da amta e pinhakkeyey kinastigun
Apu Dios ida et eleg mabalin ni ida meihwang. Henin
nambutsug ni bii e nanna-ud ni heltapen tu degeh ni pan-
ungngaan tu.
4 Nem hedin hi-gayun kaegiegin kamengullug, man endi
yu ketemmaan, tep amta yu law hu meippanggep ni ellian
Jesus ni manhuwet. Et yan ellian tulli e henin kaelliin
matekew ni hileng, ey nandaddan kayulli.
5 Tep emin itsun kamengullug ey heni itsu wadad kawwal-
wal et inamta tayu huyyan meippahding tep tuu daitsun hi-
gatun pinili tun mengippahding ni kayyaggud, beken ni ya
lawah.

6 Et humman hu, mahapul ni eleg tayu lellelgema hu
pehpehding tayu, beken ni heniddan eleg mangulug e
henidda neugip.
7 Yan hileng hu kakeuggipin tuu niya yan nunman hu
kedaklan hu kamebutteng. Ey yadda etan tutu-un kangkun
eleg mandaddan ey ida kamei-ellig di tutu-un neugip winu
nebuteng.
8 Nem hi-gatsun kamengullug ey hi-gatsu tuu tu. Et
humman hu, mahapul ni kekkennengen tayu hu elaw
tayu. Ey mahapul ni nehammad hu tayu kapengullug niya
nehammad hu tayu kapan-impipinhedi et humman hu heni
happiyaw tayun ihhani tayud lawah. Ey ya namnamah ni
kehellakniban tayu hu kamei-ellig ni helmet tayu eyan tayu
kapenehheggedin ellian Jesus.
9 Tep hi Apu Dios ey beken ni daitsu pinili ma-lat
tayu panlelehhanan hu pengastigu tu, nem pinili daitsun
mehellakniban, gapuh nan Jesus Christo e Apu tayun
10 nengiketey ni liwat tayu, ma-lat makiha-ad itsun hi-
gatun ingganah, anin ni mategu itsulli winu netey itsullin
ellian tu.
11 Et humman hu, panhimbabaddang kayun mengip-
petuled ni hanhakkey ni hi-gayu niya panhintutugun kayu,
henin yuka pehpehding ni nunya.
12 Kaegiegi, lispituh yudda pinilin Apu tayun mantuttuddu
niya menuggun ni hi-gayu.
13 Peang-ang yu hu lispituh yu niya impeminhed yun hi-
gada tep ya humman ni ngunu da. Ey kayyaggud hu pan-
uunnud kayu, ma-lat melinggep kayu.
14 Ya pinhed min hi-gayun kaegiegi ey tugun yudda etan
mangkahiga ma-lat humludda. Petuled yu nemnem idan
edum yun nedismayah, niya baddangi yudda etan eleg
maihammad hu daka pengullug. Ey panhin-a-anus kayu.
15 Ang-ang yu et hedin wada lawah ni impahding ni
edum ni tuun hi-gayu, ey beken ni ya pengiblehan yu
hu nenemnemen yu, nem ya kayyaggud ni kenayun hu
ipahding yun edum yun kamengullug niyad emin ni tuu.
16-18 Ya pinhed Apu Dios ni hi-gayun kamengullug nan
Jesus Christo ey man-am-amleng kayun ingganah, mandasal
kayu niya mansalamat kayun Apu Dios di emin ni meip-
pahding ni hi-gayu.
19 Entan tu kahing hu Ispirituh Apu Dios
20 niya entan tu pihul hu kameituttuddun impeamtan Apu
Dios.
21 Nemnem yudda emin humman ni kameitutuddu, et
hedin kayyaggud, ey u-unnud yu,
22 nem hedin lawah, ey iwalleng yu.

23 Hi Apu Dios e kakelpuin linggep hu mengippeyaggud ni
hi-gayu, ma-lat maiingngeh hu elaw yud elaw tu. Et emin hu
nemnemen yu niya pehding yu * ey mei-unnud di pinhed
tu, ma-lat endillin hekey hu liwat yun pambangngadan Apu
Jesus Christo.
24 Hi Apu Dios e nemilin hi-gayu ey kameiddinnel ni
mengippahding idan nunyan inhel ku.
25 Hi-gayun kaegiegi, idasali dakemi dama anhan ni hi-
gayu.
26 Hedin nandaddammu kayun kamengullug, ey peang-
ang yu hu nan-impipinhedan yu.
27 Pinhed Apu Dios ni bidbiden yu huyyan tudek ni
keemmungan yun emin ni kamengullug ditan.
28 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal Apu tayun
hi Jesus Christo.

* **5:23 5:23** Kan tud Greek ey “ma-lat maipaptek hu nemnem yu, ya linnaweyu niya annel yu.”

Ya Neikadwan Tudek Paul idan Kamengullug di Thessalonica

1 Huyyan tudek ey nalpun hi-gami e hi Paul, hi Silas et hi
Timothy. Mika pan-ittudek huyyan hi-gayun iThessalonica
ni kamengullug nan Ametayu e hi Apu Dios et hi Apu tayu
e hi Jesus Christo.
2 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu
tayu.

Ya elaw ni panhuwetan alin Jesus

3 Kayyaggud hu mansalamat kamin kenayun nan Apu
Dios gapuh ni hi-gayun kaegiegi, tep kamangkeihhammad
law hu yuka pengullug nan Jesus niya impeminhed yun
edum yu.
4 Et humman hu, dakeyu kaigaggayad emin ni simbaan ni
mika lawwin mika pantuttuddui. Mika ene-ehhelan hi-gada
e kami kaman-am-amleng, tep intultuluy yun mengiddinnel
nan Apu Dios, anin ni humman hu kaumhulun ni dakeyu
kapanhelheltapaddan edum ni tuu.
5 Humman ni nengan-anusan yun ligat yu niya nan-
lelehhanan yun impahpahding idan edum yun tuu hu
keang-angan tun dayu tun hi-gayu menewwat alin etan ni
kayyaggud ni iddawat Apu Dios, tep hi-gatu hu gaputun
kayu kamanligligat, nem ya pambalinan tu ey hi-gayu hu
lebbeng tun meilla-kam di pan-ap-apuan tu.
6 Limpiyuh hi Apu Dios, et humman hu kastiguen tuddalli
etan kamengipehelheltap ni hi-gayu.
7 Pappegen tulli hu tayu kapanligligasin pambangngadan
nan Apu tayu e hi Jesus Christo e edum tudda angel tun et-
eteng kabaelan da. Yan kelpuan tullid kabunyan ey wada
hu kaumhihinyab ni apuy di nanlinikweh ni hi-gatu.
8 Um-ali et kastiguen tuddalli etan eleg mengamtan
Apu Dios e eleg mengullug ni impahding Apu Jesus ni
panyaggudan ni tuu.
9 Yalli kastiguddan nunman ey lehan dallin ingganah. Ey
meiddawwi idallin Jesus, et eleg dalli ang-anga hu et-eteng
ni kabaelan tun endi pengi-ingngehan. *
10 Yan nunman alin aggew ni ellian tu ey nemahhig hu
penaydayaw idallin emin ni kamengullug ni hi-gatu, niya
anin hi-gayu et daydayawen yulli dama, tep kinulug yu

* **1:9 1:9** Ang-ang yu Isaiah 2:10.

intuttuddu min hi-gayun nunman ni meippanggep ni hi-gatu.
11 Et mukun dakeyu kaiddasadasalin kenayun ma-lat
yumaggud hu elaw yu et meiingngeh di pinhed Apu Dios
ni pambalinan yu e pinili tun tutu-u tu. Ey mika iddasal e
gapuh ni kabaelan tu ey baddangan dakeyu ma-lat ipahding
yudda etan kayyaggud ni pinhed yun ippahding e kei-ang-
angan ni yuka pengullug nan Jesus.
12 Humman dasal mi ma-lat meidaydayaw hi Apu Jesus
Christo gapuh ni elaw yu, niya meilla-kam kayud keiday-
dayawan tu, tep ya binabbal tu niya binabbal Ametayu e hi
Apu Dios.

2

Ya elaw etan ni tuun kelellewwahan
1 Ya e-helen ku law ni hi-gayu ey ya meippanggep ni
ellian Jesus Christo e Apu tayu niya keemmungan tayullin
menammun hi-gatu.
2 Nakka ibbagan hi-gayun kaegiegi e entan kakkaguh
yu niya entan takut yu etan ni kandan nedatngan law
hu Aggew ni panhuwetan Apu tayuddan tutu-u. Entan
keidngeli yu, anin ni kanday huyya impeamtan Ispirituh
Apu Dios winu kanday hi-gami nanghel, winu kandalliy
intudek min hi-gada.
3 Entan kaheul yu, anin hipa kanda, tep eleg mabalin
ni medettengan hu pambangngadan Jesus ingganah dakel
ida mengiwwalleng niya mangngenghay nan Apu Dios,
niya ingganah ni peang-ang etan kelellewwahan ni tuun
tuka kehhinga tugun Apu Dios. Huyyallin tuu ey nanna-
ud ni meippellaw di impiernoh et manhelheltap diman ni
ingganah.
4 Humman alin tuu ey ngenghayen tun emin hu meip-
panggep nan Apu Dios niyadda etan dios ni kadaydayawan
edum ni tuu. Ey kantulliy endi edum ni kamedeyyaw nem
hi-gatun ebuh. Et an umyudung etan di yuddungngan di
Tempol Apu Dios et kantuy hi-gatu hi Apu Dios. *
5 Inhel ku dedan ni hi-gayu hu meippanggep idan nunya
eman ni wada itsun emin ditan, nem kaw liniwwan yu?
6 Inamta yu e eleg mabalin ni mampeang-ang humman
ni kelellewwahan ni tuun nunya, tep wada kamengikka-leg
ni hi-gatu. Nem mampeang-ang ali hedin medettengan etan
aggew ni gintud Apu Dios.
7 Anin yan nunya et wadadda etan kamangngenghay
nan Apu Dios, nem eleg ni meamta etan kelellewwahan

* **2:4 2:4** Daniel 11:36 et Ezekiel 28:2

ni tuun kamengipappangngulun hi-gada. Ey eleg ni um-ali ingganah me-kal etan kamengikka-leg ni hi-gatu.
8 Hedin na-kal humman ni kamengikka-leg, ey han immali humman ni kelellewwahan ni tuu. Nem yallin ellian Apu tayun hi Jesus ey meippeang-ang hu et-eteng ni kabaelan tu, et heng-aban tulli et mettey.
9 Hi Satanas hu mengidwat ni et-eteng ni kabaelan nunman ni kelellewwahan ni tuu, et peang-ang tulli dakel ni miracles niyadda kamengippetnga, ma-lat maheul ida tuu.
10 Et humman kehe-ulan idalli etan ni tuun umlaw di impiernoh, tep daka kehhinga etan makulug ni kameituttuddu e humman et kehellakniban da.
11 Et humman hu, i-abulut alin Apu Dios ni mehe-ul ida et kullugen dalli hu hipan neihlan tuttuddu.
12 Et kastiguen idallin Apu Dios, tep eleg da kulugen etan makulug ni kameituttuddu, nem nan-am-amleng idan nengipahding ni pinpinhed dan lawah.

Yadda nepilin mehellakniban

13 Nem kayyaggud tu mansalamat kamin kenayun nan Apu Dios gapuh ni hi-gayun kaegiegin nakappinhed Apu Jesus, tep pinili dakeyu dedan nan Apu Dios ni mehellakniban et han mawedan emin eya wadan nunya, ma-lat peyaggud dakeyun Ispirituh tu, tep kinulug yu hu makulug ni kameituttuddu.
14 Hi-gayu pinili tun mehellakniban et itu-dak dakemin an mengituttuddun impeminhed tun hi-gatsun tutu-u, tep pinhed tun meilla-kam kayud keiddeyyawan Jesus Christo e Apu tayu.
15 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, ey pannananeng yu hu yuka pengullug, niya entan tu iwalleng ida etan makulug ni intuttuddu mi niya intudek min hi-gayu.
16 Hi Jesus Christo e Apu tayu, et hi Apu Dios e Ametayun neminpinhed ni hi-gatsu e nengipetuled ni hi-gatsun kenayun, niya nengipehammad ni dinel tayu gapuh ni binabbal dan hi-gatsu
17 ey petuled dakeyu niya pe-let dakeyun mengippahding niya menghel ni hipan kayyaggud.

3

Ya nanghelan Paul ni pengiddasalan idan iThessalonica ni hi-gada

1 Ya manggillig ni e-helen min hi-gayun kaegiegi ey idasali dakemi dama ma-lat baddangan dakemin Apu Dios et anggegannu ey mandingngel hu kaituttuddun Apu Jesus

niya meiddeyyaw humman ni ehel tun pengebbulutan idan tuu, henin neipahding ni hi-gayu.

2 Ey idasal yun Apu Dios et baddangan dakemi ma-
lat meihwang kamid kapehpehding idan mangkaitek niya
lawah ni tuu, tep ay dakel ida ni pay hu eleg mengullug
nan Jesus Christo.

3 Nem kameiddinnel hi Jesus Christo e Apu tayun mengi-
hhammad ni yuka pengullug niya mengippaptek ni hi-gayu
et endi kabaelan Satanas e kelellewwahan ni mene-ul ni hi-
gayu.

4 Ey kami kamedinnel e yuka itultuluy ni pehding emin hu
intuttuddu min hi-gayu, tep baddangan dakeyun Apu Jesus
Christo.

5 Mika ibbagan Apu Jesus et baddangan dakeyu ma-lat
paka-awtan yu elaw ni impeminhed Apu Dios niya ma-lat
an-anusan yu ligat yu henin nengan-anusan Jesus Christo
ni ligat tu.

Ya eleg panhiggai

6 Ya pinhed Apu tayun hi Jesus Christo ey entan
kaikukkuyyug yuddan edum tayun kamengullug ni mahiga
e eleg da u-unnuda tugun min meippanggep ni hinlun
mangngunnu.

7 Inamta yu hu impahpahding mi eman ni wada itsudtan
e eleg kami humigan nangngunu, et humman hu pengiu-
unnudan yu.

8 Et endi mi liniblih, tep mika beyyadin emin hu hipan
daka i-alin hi-gami. Inamta yu et anin hileng winu
kawwalwal et kami kamangngunnu ma-lat wada ussalen
mi, tep eleg mi pinhed ni kayu melilligatan gapuh ni hi-
gami.

9 Lebbeng et dedan ni hi-gayu ngenamung ni mahapul mi,
nem eleg kami mambagan hi-gayu, tep pinhed min peang-
ang ni hi-gayu hu kayyaggud ni pengiu-unnudan yu. Et
humman gaputun nanhehellu kamin nangngunun ikkelmeg
mi eman ni kaweda tayun emin ditan.

10 Tep ya dedan eman ni wada itsun emin ditan ey intugun
min hi-gayu e kan mi ey “Ya tuun kaumhigan mangngunnu
ey eleg mengngan.”

11 Mika ittugun ni hi-gayu huyya, tep dingngel mi e
wadadda kunu edum yun mahigan mangngunnu et ya
tumtumbuk ni edum dan tuu hu daka pehpehding.

12 Hi Apu tayu e hi Jesus Christo ey eleg tu pinhed hu
henin nunman ni elaw, et mukun mika ittugun e humman
idan tuu ey kayyaggud tu hu mangngunnudda daman
pambiyagan da.

13 Hi-gayun kaegiegin kamengullug, entan higa yun
mengippahding ni kayyaggud.
14 Hedin wada eleg mengu-unnud eyan intudek min
hi-gayu, ey helipat-iyu humman ni tuu et eleg kayu
meikukkuyyug ni hi-gatu ma-lat wada inna-nu tun um-
baing.
15 Nem entan kumamman tu ibilang ni buhul yu, nem
ibilang yun agi yun tuggunen yu.
16 Pinhed kun iddawtan dakeyun ingganah ni linggep nan
hi Jesus Christo e Apu tayun kakelpuin linggep, anin ni
hipa mekapkapyan hi-gayu. Niya pinhed kun baddangan
dakeyun ingganah ni hi-gatu.
17 Hi-gak e hi agiyun hi Paul hu nengipetudek nunya niya
hi-gak law kamampengittuddek eyan nanggillig ni e-helen
ku: Et endi edum ni nak e-helen, nem pinhed kun peamtan
hi-gayu e dakeyu kanenemnema. Wadan immatunan yu lad
pilmak et yan eyad nakka penuddek e hi-gak nalpuan tu
huyyan tudek.
18 Pinhed kun meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan
Apu tayu e hi Jesus Christo.

Ya Nebukul ni Intudek Paul nan Timothy

1 Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e apostle
Jesus Christo. Hi Apu Dios e kamenellaknib ni hi-gatsun
kamengullug, et hi Apu tayu e hi Jesus Christo e tayu
kapengiddinnelin menellaknib ni hi-gatsu, hu nemutuk ni
hi-gak ni man-apostle.
2 Tudek ku huyyan hi-gam e Timothy e nakka ibbilang ni
u-ungngak tep ya taka pengullug.
Pinhed kun meweddan hi-gam hu binabbal, ya hemek
niya linggep ni kamelpun Ametayu e hi Apu Dios et hi Jesus
Christo e Apu tayu.

Ya nenugunan Paul nan Timothy ma-lat tugunen tudda dama edum tu ma-lat eleg da ituttuddu hu hin-appil

3 Ya ittugun kun hi-gam ey ya eman inhel ku la et hannak
lumaw di Macedonia e kangkuy mahapul ni manha-ad
kad Ephesus ma-lat pasiked mudda etan kamengituttuddun
neihla.
4 Ey ehelim ida tutu-u ma-lat isiked dan um-enab-abig
idan legelegem ni neipahding lan nunman niya ehel mu
et isiked dan menennenten idan aammed ni nahlagan da,
tep endi silbiddan nunman niya kaumhulun kumedek ni
kapantutututin edum. Endi ibbaddang idan nunyad pengu-
unnudan tayun pinhed Apu Dios tep ya kaumbaddang ey
ya tayu kapengullug nan Jesus.
5 Nakka pan-ittugun ida huyya ma-lat man-impipinhed
itsu e meplud kayyaggud ni kapannemnem, yad kayyaggud
ni elaw, niyad nehammad ni tayu kapengullug nan Jesus.
6 Nem wadadda etan edum ni tuun inwalleng da huyyan
tugun et ya linggeman ni endi silbitu hu daka enung-
ungbala.
7 Pinhed dan hi-gada mengeddan ni kamengituttuddun
Tugun Apu Dios ni dinwat lan Moses, nem anin hi-gada
et eleg da amta daka e-e-hela, tep eleg da han-awat hu
keibbellinan ni daka ituttuddu niya daka ippilit e neiptek
ida.
8 Amta tayu e huyyan Tugun ey kakkayyaggud, nem
mahapul ni nemnemen hedin hipadda kapengittuggunin
Apu Dios ni nunya.
9 Tep huyyan Tugun ey beken ni an penuggun Apu
Dios idan kayyaggud ni tuu, nem penuggun tuddan tuun
eleg mengu-unnud ni olden, yadda manghay, yadda eleg

mangulug ni hi-gatu, yadda kamengehhing ni hi-gatu, yadda
kamemihhul ni elaw tu, yadda daka petteya a-ammed da
niya edum ni tuu,
10 yadda makibii niya makilaki, yadda daka i-ulig ke-
ingngeh dan laki winu bii, yadda daka ibebsik edum dan
tuu ni da inggatang, yadda maitek, yadda daka issapatah
hu itek, niyadda eleg mengu-unnud ni hipan makulug ni
kameituttuddu
11 meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan
ni tuu e huyya indinel nan Apu Dios ni hi-gak ni nak
peamtaddan katuutuu. Hi-gatu e Dios ey kamedeyyaw niya
kakelpuin amleng.

Ya et-eteng ni hemek Apu Dios nan Paul

12 Et-eteng hu nakka pansalamatin Jesus Christo e Apu
tayu tep imbilang tuwak ni kameiddinnel ni mansilbin hi-
gatu,
13 anin ni kinakkahing ku, ey pinihupihul ku lan nunman,
niya impanlelehhan kudda kamengullug ni hi-gatu. Nem
kayyaggud anhan et himmek tuwak Apu Dios, tep eggak la
ni mangulug, et eggak amta hu nakka pehpehding.
14 Kabbabbal ni peteg hi Apu Dios ni hi-gak et baddangan
tuwak ni mengullug ni hi-gatu niya meminhed ni edum kun
tuu. Huyyadda ey dammutun pehding tayu gapuh ni tayu
kapengullug nan Jesus Christo.
15 Wada etan kame-me-hel e kantuy “Immali hi Jesus
Christo di puyek ni menellaknib idan neliwtan ma-lat eleg
kastiguen Apu Dios ida.” Ey makulug huyya, et mukun ya
kayyaggud ey kullugen ni emin ni tuu huyya. Ey nakka
nemnemnema ey hi-gak hu kee-ettengngan liwat tu.
16 Nem anin ni nemahhig hu liwat ku et himmek tuwak
Apu Dios ma-lat pengi-ang-angan idan tuun binabbal Jesus
Christo idan neliwtan, henin hi-gak. Ey ma-lat pengamtaan
da e anin ni nemahhig hu liwat ni hakey ni tuu, nem
mengullug nan Jesus ey mewedda biyag tun endi pappeg
tu.
17 Et humman hu, hi Apu Dios e Patul ni endi laputu,
endi pappeg tu niya eleg meang-ang, hu medaydayaw niya
metbal ni ingganah. Hi-gatun ebuh hu Dios. Amen.
18 Huyyaddan intugun kun hi-gam e u-ungngak Timothy
ey neiunnud etan di neipeamta dedan nunman ni pehding
mu. U-unnud mudda huyya et apputen mudda buhul Jesus,
19 ey pannananeng mu hu muka pengullug niya kayyag-
gud ni nemnem mu, ma-lat endi lawah ni mu nemnemen.
Tep wadadda edum ni tuun anin ni inamta da kayyaggud
ni u-unnuden da, et inggeb-at dan eleg u-unnuden, et ya
nambalinan tu ey iwalleng da hu daka pengullug nan Jesus.

20 Henid Haymenaus nan Alexander e inwalleng kudda et
ngenamung hi Satanas ni hi-gada ma-lat masileg idat isiked
dan memihhul nan Apu Dios.

2

Ya neiptek ni penaydayaw nan Apu Dios

1 Ya memengngulun ittugun ku ey iddasalan tayun emin
hu tuu ma-lat baddangan Apu Dios ida. Ey pansalamat itsud
emin ni hipan kaiddawat Apu Dios ni hi-gatsun tuu.
2 Ey idasali tayudda dama ap-apun gubilnud kebebbebley
et yadda edum ni kamengipappangngulun bebley ma-lat
meandeng hu pan-ap-apu da niya kayyaggud pehding da,
et melinggep itsun mengu-unnud ni kayyaggud ni elaw, tep
humman pinhed Apu Dios ni pehding tayu.
3 Kayyaggud ida huyyan iddasal tayu, tep huyya kaebbu-
lutan Apu Dios e Apu tayun kaumhelaknib.
4 Pinhed tun mehellakniban emin hu tuu niya pinhed tun
amtaen da hu makulug meippanggep nan Jesus Christo.
5 Huyya pinhed Apu Dios, tep ebuh tun Dios niya endi
edum ni tuun mengi-ehneng ni hi-gatsun tuun neliwtan di
hinangga tu, nem ebuh hi Jesus Christo e tuun henin hi-
gatsu.
6 Immali Jesus et iketey tu liwat emin ni tuu eman ni
gintud Apu Dios ni ellian tu. Huyya keang-angan tun
pinhed Apu Dios ni mehellakniban emin hu tuu et eleg ida
makastigu.
7 Ey mukun pinili tuwak nan Apu Dios ni hakey ni apostle
ma-lat nak itutudduddan beken ni Jews hu makulug ni
kameituttuddun kehellakniban da gapuh ni pengullugan
dan Jesus. Huyyan inhel ku ey makulug, beken itek.
8 Pinhed kun anin di attun kakeemmungiddan kamen-
gullug ni menaydayaw nan Apu Dios ey yadda lalakki hu
mandasal e itta-gey da ngamay da. Huyyaddan lalakki ey
mahapul ni beken idan matutut winu mabunget.
9 Ya pinhed ku damaddan bibi-i ey iyayyaggud dan
mambalwasi, e beken ni anhihimugal ni kaumbebngang
niya nekangngina hu ibbalwasi da. Ey beken ni nehalman
kumamman hu pehding dan mengiyayyaggud ni annel da.
Ey beken ni kayyaggud hedin dakel hu da pehding ni bewek
da niya dakel hu ihha-ad dan balituk niya hipan nebalol ni
tenged di annel da.
10 Nem ya importanteh ey ya kakinayyaggud ni elaw e
humman keang-angan kumaddan ni makulug ni kapengul-
lug ni hakey ni bii.

11 Ey hedin mandeyyaw kayun Apu Dios, ey mahapul ni
um-eneeneng ida bibi-i et mandeddengngel idan ebuh niya
mekangngu-unnud ida.
12 Eggak i-abulut e yadda bibi-i hu mantutuddu niya
mengipappangnguluddan lalakki. Ya pinhed ku ey um-
eneeneng ida nisi et mandeddengngel idan ebuh.
13 Tep yan nanletuan Apu Dios ni tuu ey nebukul hu lakin
lintu tu e hi Adam, et han hi Eva.
14 Ey ya etan bii e hi Eva hu hineul Satanas et manliwat,
beken hi Adam hu hineul tu. *
15 Nem anin ni hanniman e nakahhaul hi Eva, et mehel-
lakniban ida biin pan-ungngaan da, † hedin pannannaneng
dan mengullug nan Jesus, pinheden da hu edum dan tuu,
pannananeng da kayyaggud ni elaw da, niya kekkennengen
da annel da.

3

*Ya kayyaggud ni elaw ni mahapul et han mabalin hu hakey
ni tuun mengipappangnguluddan kamengullug*

1 Makulug etan kandan "Hedin pinhed ni tuun mengi-
pappangnguluddan kamengullug ey kayyaggud humman ni
ninemnem tun pehding."
2 Nem ya mengipappangngulun hi-gatsun kamengullug ey
mahapul ni kayyaggud hu elaw tu ma-lat endi umhulun ni
wada lawah ni me-hel meippanggep ni hi-gatu. Mahapul
ni hakey ahwa tu e beken ni makibii. Ey mahapul ni
hangkekkenneng tu annel tu, endi hingal tuddan tuun
kaum-alid baley tu niya wada kabaelan tun mantuttuddun
ehel Apu Dios.
3 Ey beken ni mabuteng, beken ni anin ni ekket et
umbunget, nem kabbabbal, beken ni matutut niya eleg tu
gamgami pihhuh.
4 Mahapul ni hantugun tu pamilyah tu ey kapaka-u-
unnudaddan u-ungnga tu, et daka pekallispituha.
5 Humman ida mahapul, tep hedin eleg tu hantugun pam-
ilyah tu, endi dama kabaelan tun mengippengnguluddan
kamengullug nan Apu Dios.
6 Ey mahapul ni beken ni pakeilepu tun mengullug, tep
entanni ey igaggaya tu saad tu et kastiguen Apu Dios e henin
Satanas.
7 Ya hakey ni gaputun mahapul ni kayyaggud elaw tu ey
ma-lat lispituhen idan eleg mengullug, tep hedin eleg, man

* **2:14 2:14** Genesis 3:1-6 † **2:15 2:15** Ya hakey ni keibbellinan nunya ey ya bii hu nengiungngan Christo e kaumhelaknib.

pihhulen da, et humman hu pengapputan Satanas e heni tu kinna. Huyya hu mahapul ni elaw ni mengipappangngulu.

Ya kayyaggud ni elaw ni mahapul et han mabalin ni umbaddang hu hakey ni tuu etan ni kamengipappangngulun kamengullug

8 Hanniman ida dama etan umbaddang idan kamengipappangngulun kamengullug e mahapul ni kayyaggud hu elaw da: Eleg ida man-ittek, eleg ida mambuttebutteng niya beken ni ya pihhuh hu daka gagamgami.

9 Pakkaw pannananeng da hu daka pengullug ni impeamtan Apu Dios ni hi-gatsun kamengullug, niya mahapul ni kayyaggud daka pehpehding ma-lat melinggep hu nemnem da.

10 Mahapul nin peang-ang da e ida kameiddinnel, et han yu abulutaddan umbaddang idan kamengipappangulun kamengullug.

11 Hanniman ida daman biin kaumbaddang * e mahapul ni kayyaggud hu elaw da niya beken idan metumbuk. Ey mahapul daman hankekkenneng da annel da niya ida kameiddinel di emin.

12 Ya edum ni pinhed kun ittugun idan lalakkin kaumbaddang ey mahapul ni hakey ahwa da e beken idan makibii, hantugun da u-ungnga da niya kabaelan dan ippaptek hu pamilyah da.

13 Tep yadda etan mahlun umbaddang idan kamengullug ni kakkayyaggud daka pehpehding ey tettebalen idan tuu niya wada dinel dan menge-ehhel ni daka pengullug nan Jesus.

Ya etan nekalligat ni meewwatan ni tayu kakulluga

14 Nakka pan-ittudek ni emin eya pinhed kun ittugun ni hi-gayu, anin ni nakka nenemneman anggegannulli ellian kun menang-ang ni hi-gayu,

15 ma-lat hedin wada ketaktakan ku et eggak pakeali, ey amta yu pehpehding yud yuka keemmungin menaydayaw nan Apu Dios e wadan ingganah. Tep hi-gatsun kamengullug hu kamengi-ehneng ni makulug ni kameituttuddu meippanggep nan Jesus Christo.

16 Endi an kei-ingngehan etan ni impeamtan Apu Dios ni hi-gatsu e humman tayu kakulluga. Inamta tayu e makulug huyya tep wada etan na-hel ni kantuy:

Hi Christo ey nambalin ni tuu et peamtan Ispirituh Apu Dios
e hi-gatu ey kakkayyaggud ni peteg. Hi-gatu ey inang-
ang idan anghel niya neipeamtad kebebbebley hu

* **3:11** **3:11** Ya edum ni keibbellinan nunya ey ahwaddan lalakkin kaumbaddang.

meippanggep ni hi-gatu et wadadda nengulug ni hi-gatu. Entanni ey impaenamut Apu Dios di kabunyan e keiddeyyawan tu.

4

Ya elaw idan kamengituttuddun neihla

1 Impeamtan Ispirituh Apu Dios e makulug ni hakey
alin aggew ey wadaddalli mengiwalleng ni daka pengullug
nan Jesus Christo, tep mehe-ul idallin neihlan tuttuddun
kamelpuddan dimonyoh.
2 Yadda mengituttuddun kaituttuddun dimonyoh ey
yadda etan tutu-un maitek e heni numan kakkayyaggud
hu daka pengehhe-ehhel, nem ebuh lawah ni wadad
nemnem da, tep hi Satanas e apun emin ni lawah hu
kamenettengnged ni hi-gada.
3 Ituttuddu dalli e kanday pi-yew pengahwaan ni edum
ni tuu niya pi-yew ni kennen hu edum ni kamekkan. Nem
neihladda, tep emin kamekkan ey lintun Apu Dios ma-lat
emin ida hu kamengullug ni daka ewwasi hu makulug ni
kameituttuddu ey kennen da hedin nansalamat idan Apu
Dios.
4 Tep kayyaggud emin hu lintun Apu Dios et endi hu
mekkan ni kamepi-yew hedin mansalamat itsun nengid-
watan tuddan nunman.
5 Dammutun kennen tayu hu linggeman ni kamekkan, tep
humman hu kan ni ehel Apu Dios niya hedin mansalamat
itsun hi-gatu.
6 Hedin ituttuddum ida huyyan inhel kun hi-gam di
edum tayun kamengullug ditan ey kayyaggud kan bega-
en Jesus Christo. Humman keang-angan tu e nanengtun
muka eddaeddala hu kameituttuddun mengippehammad
ni kapengullug niya muka u-unnuda hu kayyaggud ni
kameituttuddu.
7 Entan pantaktaktak ni meki-enna-abbig meippanggep
ni linggeman ni beken ni keiddeyyawan Apu Dios. Ya
kayyaggud kumaddan ni pehding mu ey adaadal mu hu
elaw ni keihhammadan ni muka pengullug nan Apu Dios.
8 Tep humman hu importanteh, henin exercise e wada
panyaggudan tud annel, nem kedukdul hedin ya kapengul-
lug nan Apu Dios hu meihhammad, tep ya kapengullug ey
beken ni panyaggudan tayun nunyan ebuh, nem panyaggu-
dan tayun ingganah.
9 Huyyan inhel ku ey makuug et mukun kayyaggud et
hedin kullugen idan tuu, tep panyaggudan da.
10 Et humman hu, mahapul ni pannananeng tayun
mengippeamtan meippanggep nan Apu Dios anin ni neligat.

Tep itsu kamedinnel e hi Apu Dios e wadan ingganah hu kamengippaptek ni emin ni tuu, nema-madda hu kamengullug.
11 Ituttuddum di edum mun tuu ida huyyan intugun kun hi-gam.
12 Peang-ang mu hu kayyaggud ni elaw muddad edum mun kamengullug di muka peneppit, yad muka pehding, yad impeminhed mun edum mu, yad muka pengullug nan Apu Dios niyad kayyaggud ni muka pannemnem, ma-lat higam pengiu-unnudan da. Hedin hanneya pehding mu, ey endi pemihhul dan hi-gam, anin ni u-ungnga ka nem higada.
13 Ya pehding mu, ingganah alin ellian ku, ey ibidbid muddan kamengullug hu impatudek Apu Dios niya ehel mu keibbellinan tu, niya tugun mudda ma-lat u-unnuden da.
14 Entan tu iwalleng hu kabaelan mun indawat ni Ispirituh Apu Dios ni nunman lan nengita-pewan idan ap-apun kamengullug ni ngamay dad ulum, et peamta da e wada humman ni kabaelan mu.
15 Nemnemnem mu huyyan tugun ku et paka-u-unnudem et ang-angen idan tuu e nehammad hu muka pengullug.
16 Helipat-im et ya kayyaggud ni ingganah hu elaw mu, niya pepuhdanim et ya makulug ni ebuh hu ituttuddum. Tep hedin u-unnuden mu huyyan tugun, ey beken ni hi-gam ni ebuh hu meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu, nem anin idan etan ni mengngel ni ituttuddum.

5

1 Entan tu ibunget ida nangkea-amma hedin wada neihlaan da, nem pebabbabbal mun ehelidda e heni mudda a-ammed. Ey ibilang mudda kamampenikken ni lalakkin heni udidyan mudda.
2 Ey yadda dama nangkei-inna, ey ibilang mudda daman heni inam ida, niya peang-ang mu kayyaggud idan bibi-in kamenikken e heni mudda udidyan.
3 Hi-gayun kamengullug hu memaddang ni edum yun kamengullug ni bibi-in nebalun endi mengippaptek ni higada.
4 Nem hedin wada u-ungnga da winu inap-apuda, ey ngenamung idan mengippaptek ni hi-gada. Tep hedin makulug ni pinhed ni u-ungnga da et ya inap-apu da hi Apu Dios, man mahapul ni heni da dama beyyadan hu nengipenaptekan idan a-ammed dan hi-gada, tep humman pinhed Apu Dios.
5 Nem ya etan nebalun biin endin hekey hu memaddang ni hi-gatu, ey ebuh katteg hi Apu Dios ni tuka iddinel ni

mengippaptek ni hi-gatu, et kamandasal ni kewa-wa-wa niya kahilehileng.

6 Nem ya etan nebalun biin ebuh hu pan-amlengan tu eyad puyek ni tuka nenemnema ey anin ni mategu et heni netey.

7 Itugun muddan kamengullug huyya ma-lat eleg ida mapihul.

8 Nem hedin wada tuun eleg tu ippaptek ida agi tu, nemama hu pamilyah tu, ey endi silbin tuka pengullug, tep beken ni hanniman hu elaw ni kamengullug. Hedin henin nunman hu elaw ni hakey ni kamengullug, ey kedukdul etan eleg mangulug nem hi-gatu, tep anin yadda eleg mangulug et daka ippaptek hu pamilyah da niyadda agi da.

9 Hedin wada nebalun biin meputtuk ni umbaddang idan kamengullug, ey pakkaw ni ya na-nem toon tu winu nehuluk, pinhakkey ni ebuh nengahwaan tu,

10 nandingngel e kayyaggud elaw tu e impaptek tu u-ungnga tu et nekattugun ida, kameka-apngaddan kaum-dutuk di baley tu, kabbabbal ni memaddang idan edum tun kamengullug, e eleg tu ukkuhan umbaddang idan tuun wada ligat da niya tuka itultuluy ni meminhed ni mengippahding ni kayyaggud. Hedin impenahding tu huyyan emin, man abulut yun umbaddang.

11 Entan tudda i-dum ni umbaddang hu nebalun bibi-in eleg mei-inna, tep nelakah ni melumman hu nemnem da, et entanniy nambintan ida et iwwalleng da hu impangunun Jesus Christo ni hi-gada.

12 Et hedin hanniman, ey mepihhul ida, tep kinyat da hu impakulug dan baddangan dadda kamengullug.

13 Hakey pay ey entanniy umhigadda et pelinlinwannan dan mekiyenuyyuddung di kabelebeley et ya tumbuk kumedek hu pehpehding da, ey anin endi kelebbengan da et mekibibbiyang ida niya linggeman ni endi silbitu hu ennungbalen da.

14 Mukun ya nakka ittugun idan nebalun bibi-in eleg mei-inna ey heballi mambintan ida ni-ngangu et manungngadda et wada ippaptek dad baballey da ma-lat endi an pemihhul idan buhul tayun hi-gatsun kamengullug.

15 Tep wadadda edum ni nebalun bibi-in nengiwalleng ni makulug ni elaw, et ya elaw Satanas hu da law kau-unnuda.

16 Hi-gayuddan kamengullug, ey ipaptek yu hu agiyun nebalun bii hedin wada, et beken ni ya edum yun kamengullug hu mengippaptek ni hi-gada, ma-lat wada inna-nu dan mengippaptek idan edum ni nebalun bibi-in endi agi dan mengippaptek ni hi-gada.

17 Ya hakey mewan ni pinhed kun ittugun ey ang-ang
yu et idwat yu hu lebbengtun iddawat yun tangdan idan
kamengipappangngulun hi-gayun kamengullug, nema-ma
hedin mahludda numan ni mantuttuddun ehel Apu Dios.
18 Mahapul ni pehding yu huyya, tep humman keibbel-
linan ni inhel Apu Dios ni kantuy "Entan tu benget hu
hunghung ni newang ni kaman-illik ni pagey, et anin ni
umkan ni tuka pan-illika." Ya hakey pay ni neitudek ey
kantuy "Ya kamangngunnu ey mahapul ni metangdanan."
19 Hedin wada hakey ni kamengipappangngulun hi-
gatsun kamengullug ni indeekan dan lawah, man entan
kulug tu hu hipan daka idded-ek, tep pakkaw ni wada
dewwa winu tellun mengihhuddut ni kakulugan tu.
20 Nem hedin neamtaan e makulug ni nambahul, ey tugun
yud hinanggan emin ni kamengullug, ma-lat denglen idan
edum, et tumekut idan manliwwat.
21 Timothy, pakadngel mu eya tugun kun hi-gam niya
nemnem mu e hi Apu Dios et hi Jesus Christo niyadda
anghel e bega-en da, ey daita kauh-uhdungin daka ka-
pampenugguni. Hedin wada ippanuh mun nanhallaan ni
dewwan tuu, ey ebuh tu ipahhig ni hakey, nem pan-ingngeh
mu hu penuwet mun hi-gada.
22 Entan tu panhinaggahaggag hu pemillian yun pan-ap-
apu yun kamengullug, tep mahapul ni paka-amtaen yu
ni hu elaw da hedin kayyaggud. Tep hedin lelgemen yu,
ey mekibbehhul kayun hi-gatu hedin wada pehding tun
lawah. Et humman hu, mahapul ni paka-ang-ang yu et
endi yu ippahding ni henin nuntan ni pambehhulan, nem
ya kayyaggud ni emin ipahding yu.
23 Ya hakey ni ittugun kun hi-gam ey beken ni ya danum ni
ebuh hu inum mu, nem inum kan ekket ni meinnum ma-lat
bumaddang di egeh mun e-eggel ni dimmegeh et ya edum
ni degeh mun muka panligligasi.
24 Ya liwat ni edum ni tuu ey ka-ang-ang, et inamta tayu e
mekastiguddallin edum ni aggew. Nem wadadda etan edum
ni eleg meamtan nunya hu lawah ni daka pehpehding, nem
meamtaan alin hakey ni aggew.
25 Wadadda dama edum ni tuun kamaka-amta hu kayyag-
gud ni daka pehpehding. Nem wadadda edum ni kayyaggud
daka pehpehding, nem eleg meamtan nunya, nem meam-
tallin edum ni aggew. *

* **5:25 5:25** [24-25] Inhel Paul huyya ma-lat tuduen Timothy idan ebuh hu tuun kamaka-amta hu kayyaggud ni daka pehpehding ni mambalin ni mengipappangnguluddan kamengullug.

6

Ya pehding ni himbut

1 Hi-gayun himbut ni kamengullug ey mahapul ni
lispituhen hu ap-apu yu ma-lat eleg mapihul hu ngadan Apu
Dios et ya kameituttuddun tugun tu.
2 Et hedin kamengullug ida dama ap-apu yu, ey ambeken
ni yu penghel ey anin ni eleg yu peka-u-unnuda, haggud
kayu kamengullug ni dewwa, nem paka-u-unnud yu an-
han law, tep humman idan yuka ingungngunnui ey ida
kamengullug nan Christo henin hi-gayu, niya nan-ingngeh
hu impeminhed tuddan apu yud impeminhed tun hi-gayu.

Endi edum ni tayu u-unnuden nem ebuh hu elaw Apu Dios

Timothy e u-ungngak, mahapul ni paka-ittugun mu niya
ituttuddum ida huyyan hi-gada ma-lat paka-u-unnuden da.
3 Nem hedin wadadda edum ni hin-appil hu daka ituttud-
dun eleg maiingngeh di kaituttuddun Apu Jesus Christo e
humman tayu kau-unnuda,
4 ey ida kapehiyyahiyya niya endi inamta da. Pinhed dan
mammaymayakmak niya ida kamekittuttut ni meippanggep
ni keibbellinan ni ehel Apu Dios. Endi silbitu huyya tep ya
pambalinan tu ey man-in-aameh hu tuu niya mantututut
ida et dakel e-e-helen dan lawah ni edum da niya lawah
pannemnem dan edum da.
5 Ey mambabakal ida tep binahbah ni lawah hu nemnem
da et eleg da law hengnguda hu makulug ni kameituttuddu.
Neihla nemnem da, tep kanda na-mu ngu nem umkedan-
gyan ida hedin u-unnuden da hi Apu Dios.
6 Nem makulug ni yadda etan tuun kamengu-unnud nan
Apu Dios ey et-eteng amleng dan hipan wadan hi-gada, niya
hi-gada hu kameibbillang ni nehammad ni kedangyan.
7 Tep nebalbalol hu kapengullug nan Apu Dios nem ya
kinedangyan, tep yan neiungngaan tayu ey endin hekey
tayu in-ali, et yan ketteyyan tayu ey endin hekey hu tayu
ellan anin hipan lemu tayu.
8 Et humman hu, hedin wada kennen niya wada balwasi
tayu, man hiyya humman.
9 Nem yadda tuun ya keddangyanan da hu daka nen-
emnema, ey nelakah idan mehe-ul di panliwwatan da
niya pinpinhed dan mengippahding ni lawah. Nem ya
pambalinan tu ey kebahbahan da.
10 Tep ya impeminhed ni pihhuh hu kaumhulun ni
kapengippahdingin tuun dakel ni lawah. Wadadda edum
ni nangkehaul et iwelak da hu daka pengullug nan Jesus,

tep ginamgaman da pihhuh, et humman hu himmulun ni maggeh hu nemnem da.
11 Nem hedin hi-gam, Timothy e pinutuk Apu Dios ni an
mengituttuddun meippanggep ni hi-gatu, et humman hu,
entan tu u-unnud hu kapehpehding idan nunyan lawah
ni tuu. Nem u-unnud mu hu elaw ni kayyaggud et ya
pinhed Apu Dios ni ipahding mu. Pannananeng mu hu
muka pengullug, ya impeminhed mun edum mun tuu niya
binabbal mun hi-gada. Ey anusim emin hu kamekapkapyan
hi-gam.
12 Ihammad mu hu muka pengullug anin ni neligat, et
heni ka etan ni meki-apput e pehding mun emin kabaelan
mu ma-lat mengapput ka. Ey nemnem mu e nanna-ud ni
meilla-kam kad biyag ni endi pappeg tu e humman nemilian
Apu Dios ni hi-gam. Ey humman ni muka pengullug hu in-
eheehel mud hinanggaddan dakel ni tuu.
13 Ey nemnem mu e hi Apu Dios e kamengidwat ni emin
ni biyag et hi Jesus Christo e nanghel ni makulug nan Pilate
eman ni nebistigalan tu ey amta da huyyan ittugun kun hi-
gam.
14 Pannananeng mun u-unnuden ni emin hu neitugun ni
hi-gam ma-lat endi an meippebehhul ni hi-gam ingganah ni
pambangngadan alin Apu tayu e hi Jesus Christo
15 ni aggew ni gintud Apu Dios. Endi edum ni ap-apun
heni hi Apu Dios e kamedeyyaw. Hi-gatu hu Patul idan emin
ni patul niya Ap-apun emin ni ap-apu. *
16 Hi-gatun ebuh hu eleg mettey. Yad kad-an tu ey
kaumhilin peteg et endi mabalin ni meihnup diman. Endi
nenang-ang ni hi-gatu niya endi mabalin ni menang-ang ni
hi-gatu. Daydayaw tayu hi Apu Dios ey abulut tayu e hi-gatu
keta-ta-geyyan ni man-ap-apun ingganah. Amen.
17 Timothy, itugun muddan kekeddangyan e eleg da
ippahhiya niya eleg da iddinel hu kinedangyan da, tep
nelakah ni metellak hu kinedangyan. Nem hi Apu Dios hu
mahapul ni iddinel da, tep hi-gatu kamengidwat ni emin ni
kayyaggud ni pan-am-amlengan ni tuu.
18 Itugun mun hi-gada et ipahding da kayyaggud, et
humman hu heni ikkedangyan da. Ey itugun mun hi-gada
e kayyaggud hedin madewat ida niya hehmeken da edum
dan tuun kamanligligat.
19 Tep hedin ippahding da huyya, man medinnel ida e
ya nehammad ni ikkedangyan dad kabunyan ni hakey alin
aggew ey ya biyag ni endi pappeg tu. Tep kedukdul hu
humman ni biyag nem ya kinedangyan eyad puyek.

* **6:15 6:15** Psalm 136:3

20 Timothy, paka-ippaptek mu hu impangunun Apu Dios
ni hi-gam. Entan tu hangud hu kameituttuddun beken
ni keiddeyyawan tu, tep endi silbitu humman. Ey entan
keidngelin ehel idan kamengehhing ni ehel Apu Dios e
kanday ya daka ituttuddu hu nehammad ni adal. Nem
neihalladda kaya,
21 tep wadadda nehaul ni nengulug ni nunman ni tut-
tuddu et inwalleng da kumedek hu daka pengullug nan
Jesus.
Ya dasal ku ey meweddan hi-gayun emin hu binabbal Apu
Dios.

Ya Neikadwan Intudek Paul nan Timothy

1 Nalpu huyyan tudek ni hi-gak e hi Paul e apostle ni pin-
utuk Apu Dios ni mengippeamtaddan tutu-u meippanggep
ni biyag ni endi pappeg tun impakulug tun dewwaten tayu,
hedin kullugen tayu hi Jesus Christo.
2 Tudek ku huyyan hi-gam e Timothy, e nakka ibbilang ni
u-ungngak.
Pinhed kun meweddan hi-gam hu binabbal, ya hemek et
ya linggep ni kamelpun Ametayu e hi Apu Dios et hi Jesus
Christo e Apu tayu.

Intugun Paul nan Timothy e ihhammad tu tuka pengullug
3 Timothy, nakka mansalamat nan Apu Dios tep ya muka
pengullug. Kayyaggud nemnem kun nakka pengu-unnudin
hi-gatu henin kapengullug ida lan aammed ku. Kewa-wa-
wa niya kahilehileng ey daka kaiddasali.
4 Hedin ninemnem ku hu ninengihan mun neni-yanan
daka, man pinhed kun ang-angen daka mewan et man-am-
amlengngak.
5 Inamtak e nehammad hu muka pengullug nan Jesus
henin kapengullug nan apum e hi Lois et hi inam e hi
Eunice.
6 Mukun penemnem kun hi-gam ma-lat itultuluy mun
mengussal ni kabaelan mun mantuttuddun indawat Apu
Dios ni nengita-pewan kun ngamay kud ulum.
7 Tep ya Ispirituh Apu Dios ni indawat tun hi-gatsun
kamengullug ey beken ni hi-gatu kakelpuin takut winu
baing, tep hi-gatu kakelpuin kabaelan tayun mengu-unnud
ni tugun tu, ya peminhedan tayun edum tayu niya penug-
gun tayun annel tayu.
8 Et humman hu, entan baing ni mengituttudun meip-
pangep nan Jesus e Apu tayu. Ey entan tu ibeing eya
neikelabutan ku gapuh ni nakka pengu-unnudin Jesus. Nem
abulut mun mekililligat ni pengituttudduan mun impahding
Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu, tep iddawat Apu Dios
hu kabaelan mun mengan-anus ni ligat mu.
9 Hinelakniban daitsun Apu Dios ma-lat mengu-unnud
itsun hi-gatu. Nem beken ni gapuh ni kayyaggud ni
tayu kaippahding, nem gapuh ni binabbal tun hi-gatsu e
humman hu pinhed tun pehding, tep ingkatey Jesus Christo
hu liwat tayu. Humman dedan hu wadad nemnem tun
pehding tu et han mawedan emin eya wadan nunya.

10 Et yan nunya, ey neipeang-ang law humman ni binabbal tun inlian Jesus Christo et helakniban daitsu niya inapput tu katey ni netagwan tu, et humman pengamtaan tayu e metegguan itsulli daman ketteyyan tayu niya meidwatan itsun biyag ni endi pappeg tu gapuh ni pengullugan tayun kameituttuddun impahding Jesus ni panyaggudan tayun emin ni tuu.
11 Pinutuk tuwak Apu Dios ni hakey ni apostle tu et itudak tuwak ni an mengituttuddun impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.
12 Humman hu gaputun nakka panlelehhani eyad kallabbuttan. Nem eggak ibbaing, tep inamtak etan nakka kulluga e hi Apu Dios niya nakka medinnel e kabaelan tun mengippaptek ni hi-gak ingganah ni keddettengan alin aggew ni panhuwetan tun tuu.
13 Pannananeng mun u-unnuden ida huyyan neiptek ni kameituttuddun dingngel mun hi-gak niya pannananeng mu hu muka pengullug niya impeminhed mu gapuh ni neiegian tayun Jesus Christo.
14 Et ya etan Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-gatsun kamengullug hu pangidinelim ni umbaddang ni hi-gam ni mengituttuddu etan ni indinel Apu Dios ni hi-gam.
15 Amtam e insiked idan emin ni kamengullug di Asia ni memaddang ni hi-gak, anin di Pigelus nan hi Hermogenes.
16 Nem kayyaggud et wada hi Onesiporus ni eleg bumeing ni immalialin nengidu-ngaw ni hi-gak di deya kallabbuttan. Pinhed kun mewedda hu hemek nan Apu Dios ni hi-gatu niyadda pamilyah tu, tep binenaddangan tuwak numan.
17 Yan eman ni inlian tudya Rome, ey tuwak numan hinemahemak et hamaken tuwak di kallabbuttan.
18 Ey inamtam dama e et-eteng hu imbaddang tun hi-gak eman ni wada kamid Ephesus. Pinhed kun mewedda hu hemek nan Apu Dios ni hi-gatun pambangngadan alin Apu tayu e hi Jesus ni menuwet ni emin ni tuun hakey alin aggew.

2

Ya tugun Paul ni pengan-anusan Timothy ni ligat

1 Hi-gam e u-ungngak Timothy, idinel mu hi Jesus Christo ni memaddang ni hi-gam, tep et-eteng binabbal tun hi-gatsun kamengullug.
2 Yadda etan diddingngel mun intuttudduk di dakel ni tuu, ey ituttuddum damaddad kameiddinnel ni tuu, ma-lat ittuttuddu da damad edum dan tuu.
3-4 Isipel mu hu muka pekilelehhanin hi-gami gapuh ni muka pengullug nan Jesus, tep heni ka sindalu tu. Ya

sindalu ey ebuh hu nansindaluan tun tuka nemnemnema,
eleg tu hengnguhengnguda hu elaw ni beken ni sindalu, ma-
lat peamleng tu ap-apu da.
5 Hanniman dama hu kameki-apput e eleg mabalin ni
mengapput hedin eleg tu u-unnuda hu elaw ni peki-
apputan.
6 Henin kamangge-ud e hedin ipapaptek tu hu inggaud tu,
man dakel ennien tu.
7 Nemnem mudda huyyan intugun kun hi-gam et baddan-
gan dakan Apu Dios ni mengewwat idan nunya. *
8 Entan tu liwwan hi Jesus Christo e helag David e
nangkapyan tuu et matey, nem netagwan. Huyya kayyag-
gud ni impahding Jesus ni panyaggudan ni tuun nakka
peennamta.
9 Ya nakka pengituttudduin nunya hu gaputun neikelabu-
tan ku et nakka panlelehhani niya nebangkilingngak e heni
et-eteng bahul ku. Nem anin na-mun pesikked da-ak ni
mengituttuddun ehel Apu Dios, et nanengtun meituttuddu
ngu dedan.
10 Et mukun nakka ennusi ligat ku ma-lat mahelakniban
ida etan pinilin Apu Dios ni mengullug nan Jesus Christo
e hi-gatu hu kamenellaknib ni neliwtan, et mekidaydayaw
idallin hi-gatun kenayun.
11 Makulug eya ehel ni kantuy
"Hedin nekiketey itsun hi-gatu, man mekitteggu itsulli
daman hi-gatu.
12 Hedin an-anusan tayu ligat tayu et eleg tayu issiked ni
mengu-unnud nan Jesus, ey meki-ap-apu itsullin hi-gatu.
Nem hedin ibbaing tayu hi Jesus, ey ibbaing daitsulli dama
e kantuy beken daitsun tuu tu.
13 Anin ni hin-addum ni eleg tayu u-unnuda, et nanengtu
ngu dedan ni ippaptek daitsu, tep eleg tu kekyata hu
impakulug tun pehding tu."

Ya pehding ni pengippeamleng nan Apu Dios

14 Penemnem muddan kamengullug huyyaddan intugun
ku ma-lat eleg da liwwanen. Ey ehel mun hi-gada e eleg
pinhed Apu Dios ni yu pantutututan hu keibbellinan ni
hipan ehel, tep endi silbitu niya umbahbah kumedek ni
kapengullug idan kameneddengngel.
15 Ipatnam emin kabaelan mun mengippeamleng nan
Apu Dios ma-lat tettebalen dakan hi-gatu. Ey ya neiptek

* **2:7 2:7** [3-7] Inhel Paul nan Timothy hu meippanggep ni sindalu, ya kameki-apput niya kamangge-ud ma-lat awatan nan Timothy ey ya tuun pinhed tun ellan hu tuka namnamaha ey tuka ebbuluta hu ligat tun pengellaan tu et tuka ippatna hu kabaelan tu.

hu ipahding mun mengituttuddun ehel tu ma-lat eleg ka mabeingan.

16 Entan tu deddengngel ida kameituttuddun beken ni keiddeyyawan Apu Dios, tep endi silbiddan nunman, nem umhulun kumedek ni kebahbahan ni kapengulug idan edum.

17 Tep humman idan daka ituttuddun neihla, ey heni gannan kameihhinnap di annel ni tuu. Di Haymenaus nan hi Piletus hu kamengituttuddun henin nunya.

18 Beken ni makulug hu daka ituttuddu, tep kanday negibbuh hu netaguan idan nangketey, et huyyan daka ituttuddu hu himmulun ni nebahbahan ni kapengullug ni edum.

19 Nem anin ni hanniman e wadadda kamantuttuddun neihla, et eleg mabalin ni mehullulan hu tuttuddun Apu Dios, tep kamei-ellig etan di et-eteng ni batun pegnad e eleg meglid. Hanniman idan nehammad hu daka pengullug ni hi-gatu, tep neitudek e kantuy “Inamtan Apu Dios ida tuu tu.” Ya hakey mewan ni neitudek ey kantuy “Yadda etan kanday tuun Apu Dios ida, ey mahapul ni issiked dan mengippahding ni lawah.”

20 Yad baley ni kedangyan ey wada dakel ni nambakbaklang ni kameussal. Wadadda nekapyad balituk winu silber. Yadda edum ey nekapyad keyew winu pulan puyek. Nem ya etan kedangyan ey tuka ikkakaguh ni peteg etan ida nebalol ni tuka ussala hedin wada bisita tu. Nem yadda etan edum ey linggeman hu tuka pengussali.

21 Heni daman etan ni tuun pinhed tun tettebalen Apu Dios e mahapul ni issiked tun mengippahding ni lawah et maidaddan di hipan pinhed Apu Dios ni pengunnun hi-gatu ma-lat wada pansilbian tun kayyaggud.

22 Ang-ang mu et eleg mu ipahding hu lawah ni kapan-amlengin annel ni kapehpehding idan kamenikken. Ilillingisim ni mengippahding ni kayyaggud, ihammad mu hu muka pengullug niya peang-ang mu impeminhed mun edum mun tuu. Ey ya kayyaggud hu pekidagyum muddan nehammad hu dinel dan mampebaddang nan Apu tayu e hi Jesus.

23 Entan tu hangud hu legelegem ni kameung-ungbal tep endi silbitu, nem umhulun kumedek ni pekihhubbegam.

24 Ya kapangngunnun Apu Dios ey eleg mekittuttut, nem kabbabbal di emin ni tuu, nelaing niya neanus ni mantuttuddu.

25 Mahapul ni iyayyaggud tun e-helan ida etan tuun kamengehhing ni hi-gatu, ma-lat kayyaggud pengngelan da

et wadan baddangan et anhan idan Apu Dios ni mantut-
tuyyun liwat da. Et lektattuy amtaen da etan makulug ni
kameituttuddu,
26 et mambangngad hu kayyaggud ni nemnem da et
meendi law kabaelan Satanas ni hi-gada, tep hineul tuddan
mengippahding ni pinhed tu.

3

Ya elaw idallin tuun ellian mewan Jesus

1 Huyya nemnem mu, Timothy e yallin nganngan ih
ni kedettengan ni ellian mewan Apu Jesus ey wadalli
nemahhig ni ligat di puyek.
2 Neagum idalli tuu, ebuh hu annel da niya pihhuh ni daka
nenemnema. Wada hakkeyey mampahhiya, manghay idalli
niya lawah daka e-hela meippanggep ni edum dan tuu. Eleg
da u-unnuda tugun ni a-ammed da, eleg ida mansalamat
niya eleg da nemnema hi Apu Dios.
3 Endi impeminhed dan edum da, eleg da pessinsahi edum
da niya daka pekpekdag hu deedeek ni lawah di edum da.
Eleg da hangkekkenneng hu lawah ni daka pehpehding,
mabunget ida niya anggebe-hel dan emin hu kayyaggud.
4 Daka ihhehdul hu edum da, eleg da ikkaguh hu pambali-
nan alin daka pehpehding, daka peta-gey hu annel da niya
ebuh hu pan-am-amlengan ni annel dan daka nenemnema,
nem eleg da nemnema hi Apu Dios.
5 Kandalli ey daka peka-u-unnuda hi Apu Dios, nem itek
da kaya, tep eleg da ebbuluta pemaddangan tun hi-gada ma-
lat yumaggud hu elaw da. Helipat-im ida henin nunyan tuu
et eleg ka makidagyum ni hi-gada.
6 Yadda edum ni henin nunyan tuu ey ida kaumlaw di
kabelebeley ni an mekiyuyyuddung et mantuttudduddan
hin-appil ni tudtuddu, ma-lat haulen dadda hu lawah ni
bibi-in nelakah ni mehe-ul e kamemunnumunnu nemnem
da tep inamta da e lawah hu daka pehpehding.
7 Huyyaddan bii ey daka ebbulutan emin hu kameitut-
tuddu, nem eleg dan hekey han-awat hu makulug ni
kameituttuddu.
8 Humman idan kamantuttuddun hin-appil ey daka ke-
hhinga hu makulug ni kameituttuddu, henidda lad Hanes
nan Hambres e impatna dan la-pahan hi Moses e bega-en
lan Apu Dios. Nebahbah hu nemnem idan nunyan tutu-u
niya neihla hu kinulug da. Entan tu ibilang ni kamengullug
nan Jesus hu heniddan nunman ni tuu.
9 Nem eleg ali mengmenglaw huyyan daka pehpehding,
tep amtaen idallin tuu e itek humman ni daka ituttuddu et

eleg daddalli law kulluga heni lad Hanes nan Hambres e buhul Moses.
10-11 Nem hi-gam e Timothy e u-ungngak, ey neka-amtam hu nakka ituttuddu, ya elaw ku, ya impahpahding kun nengipeamleng nan Apu Dios, ya nakka pengullug nan Jesus, ya anus ku niya impeminhed ku. Eggak isiked ni nengu-unnud nan Jesus, anin ni nanlelehhanan ku hu kapehpehding idan tuu, niya anin ni dakel hu ligat ni hineniktaman ku. Inamtam e nanlelehhanan ku hu impahpahding idan tuun hi-gak ni linawwan kud Antioch, yad Iconium niyad Listera. Nem kayyaggud anhan et impaptek tuwak nan Apu Dios di emin ni ligat ku.
12 Nem beken ni hi-gak ni ebuh hu manhelheltap, tep emin ida neminhed ni mengu-unnud ni pinhed Apu Dios gapuh ni daka pengullug nan Jesus Christo ey panlelehhanan dalli dama ligat.
13 Yadda etan tutu-un kamantuttuddun hin-appil e daka he-ula edum dan tuu ey he-ulen daman Satanas ida et ihhimet da kalinawah da.
14 Nem hi-gam, Timothy, itultuluy mun u-unnuden hu kameituttuddun dingngel mu e humman hu inhammad mun kinulug, tep inamtam et hi-gamin nenuttuddun hi-gam ey kami kameiddinnel.
15 Ey inamtam e neipalpu eman ni ekaglang mu ey neitenuttuddun hi-gam hu impaitudek Apu Dios ni ehel tu. Huyyan ehel tu hu mengippeamtan elaw ni kehellakniban ni tuu gapuh ni tuka pengullug nan Jesus Christo.
16 Emin hu neitudek ni ehel Apu Dios ey impatudek tu. Ey humman ni ehel tu ey umbaddang ni hi-gatsun mengitut-tuddun neiptek, ey peamta tu hipa neihalan kapehpehding, niya ittudu tu hu kayyaggud ni elaw ni pambi-biyag.
17 Huyyan impatudek Apu Dios ni ehel tu ey baddangan tudda etan kamengullug ni hi-gatu, et endi da pangkullangan ni mengippahding ni kayyaggud di edum dan tuu.

4

Ya pengippahdingan Timothy etan ni impangunun Apu Dios
1 Hi Apu Dios et hi Jesus Christo e menuwet alin emin ni tuu, anin idan netey niyadda mategullin nunman ni pambangngadan tun man-ap-apu, ey daka tetbala huyyan nakka pan-ittugun ni hi-gam.
2 Ipahding mu emin hu kabaelan mun mengitutuddun ehel Apu Dios, anin ni hipan tsimpuh niya anin ni tetbalen ni tuu winu pihhulen da. Tugun mudda tutu-udtan. Ehelim ida ma-lat mangulug ida et ya law kayyaggud ipahding da.

Niya petuled mudda kamengullug ma-lat maihammad hu daka pengullug niya ma-lat ipapanukiil dan mengippahding ni kayyaggud. Niya an-anusim ni mengituttuddun ehel Apu Dios idad tuu.
3 Tep ay kamangkedettengi law hu getud ni keweddaan idan tuun eleg meminhed eyan makulug ni kameituttuddu. Tep wadalli hakkeyey an menemmak ni mantuttuddun higatu anin neihla hu daka ituttuddu nemet maiunnud etan di pinhed dan dedngelen.
4 Inwalleng da hu makulug ni kameituttuddu et ya neihlan nalpud nemnem ni tuu hu pinhed dan u-unnuden.
5 Nem hedin hi-gam, man mahapul ni pesi-ngaim hu pehding mu, anin ni hipa mekapkapya. Entan tu isiked ni mengu-unnud nan Apu Dios, anin ni panlelehhanan mu. Tuppug mu huyyan ngunum ni mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo. Ey ipahding mun emin hu impangunun Apu Dios ni hi-gam.

Ya nanligligatan Paul

6 Nakka ittugun idan emin huyyan hi-gam, tep ay kamangkedettengi law hu ketteyyan ku. Tep ya biyag ku ey mei-ellig ni mei-appit ni meinnum ni meidduyyag di altar nan Apu Dios
7 Impahding kun emin hu kabaelan kun nengipahding ni impangunun Apu Dios ni hi-gak, et deh e negibbuh. Heniak etan ni kameki-apput e nengapputtak, tep inu-unnud kun emin hu tugun tu niya impannananeng ku hu nakka pengullug.
8 Et yan nunya, ey nakka medinnel e wada kameihehhegged ni hi-gak ni kayyaggud ni gen-uden kun iddawat ni limpiyuh ni Apu tayun huwet e ibbilang tuwak ni kayyaggud ni kedettengan alin panhuwetan tun tutu-u. Nem beken ni hi-gak ni ebuh hu menewwat ni nunman ni megen-ud, tep emin idalli etan kamenehhegged ni ellian tu mewan.
9-10 Timothy, papuut mun um-alidya, tep nan-inhihi-yanan da-ak. Hini-yan tuwak nan Demas, tep ebuh biyag eyad puyek ni tuka nenemnema et lumaw di Thessalonica. Ey hedin daman hi Keresente, man limmaw di Galatia. Ey limmaw dama hi Titus di Dalmatia.
11 Ebuh hi Luke ni kadwak di deya. Ayagim ali hi Mark ni ellian mudya, tep et-eteng hu ibbaddang tun hi-gak.
12 Intu-dak ku hi Taykikus di Ephesus.
13 Hedin um-ali ka, alam ali etan mahdel ni balwasik di baley Carpus di Troas, niya alam ali ida etan papil ku. Entan tu liwwan etan neludun ni papil ni neitudekan ni ehel Apu Dios, tep makahhapul ku.

14 Hi Alexander, e ma-dih, ey lawah ni peteg hu impahding
tun hi-gak, nem ngenamung hi Apu Dios ni mengastigun hi-
gatu.
15 Helipat-im huyyan tuu, tep kinehing tun emin hu
intuttuddu mi.
16 Yan laputun nebistigalan ku, ey endin hekey hu
nengiehneng ni hi-gak, tep nan-inhihi-yanan da-ak. Imba-
gak Apu Dios e eleg tudda kastigua, nem hehmeken tudda.
17 Nem anin ni hanniman impahding da, et eleg tuwak
iwalleng nan Apu Dios, nem binaddangan tuwak niya
impetuled tuwak ni mengitultuluy ni mengituttuddun meip-
panggep nan Jesus Christo idan beken ni Jews. Pinhed idan
buhul kun petteyen da-ak, nem inhewang tuwak Apu Dios.
18 Emin di lawah ni mekapkapyan hi-gak ey makulug
ni ippaptek tuwak nan Apu Dios et meihwangngak, et
umlawwak alin hakey ni aggew di nan-ap-apuan tu. Hi Apu
Dios hu medaydayaw ni ingganah. Amen.
19 Ehel mun Priscila, hi Aquila niyadda dama pamilyah
nan Onesiporus e nakka nenemnemadda.
20 Nena-yun hi Erastus di Corinth. Hini-yan ku hi
Terupimus di Miletus, tep nandegeh.
21 Ang-ang mu ma-lat dumteng kadya et han medatngi
keteketel.
Wadadyad Eubulus, hi Pudens, hi Linus, hi Klaudia
niyadda edum ni kamengullug e kanday daka kanenemne-
man hi-gada.
22 Nakka iddasal e baddangan dakeyun ingganah nan Apu
Dios niya meweddan hi-gayu binabbal tu.

Ya Tudek Paul nan Titus

1 Hi-gam e Titus, huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul
e bega-en Apu Dios niya apostle Jesus Christo. Ya ngunun
nei-kud ni hi-gak ey ya mantuttuddu ma-lat meihammad hu
kapengullug ida etan ni pinilin Apu Dios ni tuu tu niya ma-
lat tubtuban ku hu inedal dan makulug ni kameituttuddu
et mengu-unnud idan Apu Dios.
2 Yadda tuun mengullug nunyan kameituttuddu ey medin-
nel idan meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu e humman
impakulug Apu Dios et han mawedan emin eya wadan
nunya. Makulug huyya, tep eleg man-ittek.
3 Et yan nunya ey nedatngan hu gintud Apu Dios ni
keippeamtaan nunyan tuttuddun panyaggudan ni tuu. Hi-
gatu e kamenellaknib ni hi-gatsu hu nengidinel ni hi-gak ni
mengituttuddun nunya.
4 Nakka pan-ittudek huyyan hi-gam e Titus, e nakka
ibbilang ni u-ungngak tep ya nengulugan tan Jesus.
Pinhed kun meweddan hi-gam hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e
kamenellaknib ni hi-gatsu.

Ya ngunun Titus di Crete

5 Hini-yan dakan hi-gak di Crete, tep pinhed kun gibbuhen
mun ippahding ida etan eleg megibbuh ni ngunu niya
ma-lat pilien mudda mengipappangngulun kamengullug di
kebebbebley ditan Crete, henin intugun ku lan hi-gam.
6 Ya mengipappangnguluddan kamengullug ey mahapul
ni kayyaggud elaw tu ma-lat endi lawah ni e-helen ni tuun
meippanggep ni hi-gatu. Mahapul ni hakey ahwa tu e beken
ni makibii. Ey mahapul ni kamengullug ida u-ungnga tu
niya beken idan manghay, nem hangkekkenneng da annel
da ma-lat endi lawah ni me-me-hel ni hi-gada.
7 Tep ya mengipappangngulun kamengullug ey hi-gatu hu
heni nangnged ni ngunun Apu Dios, et mukun mahapul
ni endi lawah ni me-me-hel ni hi-gatu, eleg mampahhiya,
beken ni kabbubunget, beken ni mabuteng, beken ni
matutut, niya eleg tu gamgami pihhuh.
8 Mahapul ni apngaen tu hu mangili tu, ya kayyaggud ni
ebuh hu pinhed tun ippahding, eleg tu ippahding hu lawah
niya hangkekkenneng tu annel tu.
9 Mahapul ni nehammad hu tuka pengullug etan di
makulug ni neituttuddun hi-gatu, et ituttuddu tuddan edum

ma-lat humman hu u-unnuden da. Niya peamta tuddan kaumkahing e neihla hu daka ituttuddu.

10 Tep dakel ida kaumkahing niya kaumhaul e endi silbin daka e-e-hela, nema-madda etan kamengippillit ni u-unnuden hu elaw idan Jews.

11 Mahapul ni pe-neng yudda, tep ida kaumbabahbah ni kapengullug idan hampamilya, tep endi baing idan nunman ni kamantuttuddu e ya pihhuh ni ebuh hu daka gamgami.

12 Anin la eman hakey ni prophet ni nalpudtan Crete et kantuy "Yadda tuud Crete ey maitek ida, mabunget ida, mahigadda, nem pinhed dan mepepehhel, niya ma-nu demut da e henidda animal di muyung."

13 Makulug numan ida huyyan inhel tu. Mukun pan-ehelim ida niya pantugun mudda et wadan meihhammad et hu daka pengullug,

14 ma-lat eleg da u-unnuden hu kaituttuddduddan edum ni Jews niyadda tugun idan tutu-un nengiwalleng ni makulug ni kameituttuddu.

15 Ya kayyaggud ni tuu ey kayyaggud dama hu tuka nemnemnema, niya eleg tu hengnguda hu legelegem ni kamepi-yew. Nem yadda hu lawah niya eleg mengullug ey dakel pi-yew ni daka paka-u-unnuda, anin ni beken ni pi-yew, tep binahbah ni lawah hu nemnem da.

16 Kanday daka u-unnuda hi Apu Dios, nem eleg kaya, tep lawah hu daka pehpehding. Ida kamengippebungnget, ey manghay ida niya endi kabaelan dan mengippahding ni kayyaggud.

2

Ya kayyaggud ni kameituttuddu

1 Nem hedin hi-gam, ey mahapul ni ituttuddum hu neiptek e humman dedan hu neitudun hi-gatsun nunman.

2 Tugun mudda nangkea-amma et kekkennengen da annel da, ma-lat matbal idad daka pehding, neiptek hu daka pengullug, nehammad hu impeminhed dan edum dan tuu, niya pannananeng da hu daka pengullug, anin ni heltapen da hipan ligat ni um-alin hi-gada.

3 Tuttudduim ida dama nangkei-inna ma-lat daydayawen da hi Apu Dios di emin ni daka pehpehding, et beken ni ya tumbuk hu pehbudan da niya ma-lat eleg ida mambutte-butteng. Nem ya kumaddan pehding da ey ituttuddu da hu kayyaggud

4 idan kamenikken ni bibi-i, ma-lat adalen dan meminhed ni ahwa da niyadda u-ungnga da,

5 kekkennengen da annel da, ya kayyaggud ni ebuh hu
wadad nemnem da, ippaptek da pamilyah da, niya u-
unnuden da hu ahwa da ma-lat endi umhulun ni pemih-
hulan ni tuun tuttuddun Apu Dios.
6 Tugun mudda dama lalakkin kamenikken ma-lat
kekkennengen da annel da.
7 Hedin hi-gam, man mahapul ni peang-ang mu hu
kayyaggud di emin ni muka pehding ma-lat wada pengiu-
unnudan idan edum ni kamengullug. Ey mahapul ni
kayyaggud hu elaw ni penuttuddum ma-lat ang-angen da
e muka ipapaptek hu ngunum,
8 ey ya neiptek hu ituttuddum, ma-lat hedin wadadda
etan kaumkahing ey umbaing ida, tep endi da ang-angen
ni pihhulen dan hi-gatsu.
9 Ey tugun mudda dama himbut et u-unnuden dadda kan
himbut ni hi-gada niya peamleng daddad emin ni pehding
da. Mahapul ni eleg ida mekittuttut ni kanhimbut ni hi-
gada,
10 niya eleg ida menekkew, nem peang-ang dad elaw da
e ida kameiddinnel ma-lat meang-ang di emin ni daka pe-
hding hu kakinayyaggud ni kameituttuddun meippanggep
nan Apu Dios e kamenellaknib ni hi-gatsu.
11 Tep impeamtan Apu Dios hu binabbal tun hi-gatsu ma-
lat wada inna-nu tun kehellakniban tayun tutu-u.
12 Ya binabbal tun hi-gatsu hu menuggun ni hi-gatsu ma-
lat iwalleng tayudda elaw ni eleg pinhed Apu Dios niyadda
lawah ni pinhed ni tuud puyek. Ey tuggunen daitsun
mengekkenneng ni annel tayu, ya mengi-andeng ni elaw
tayu niya mengu-unnud nan Apu Dios eyan ketaggu tayu.
13 Huyyadda pehding tayu eyan tayu kapenehheggedin
kedettengan ni Aggew ni ellian Jesus Christo e eta-gey ni
Dios tayu niya kamenellaknib ni hi-gatsun kamengullug.
Yallin nunman ni aggew ey man-am-amleng itsu tep ang-
angen tayulli dayaw tu.
14 Hi Jesus Christo ey ingkatey tu neneklaan tun liwat tayu
ma-lat iwalleng tayun emin hu lawah et pambalin daitsun
tuu tu et ya kayyaggud hu pakappinheden tayun pehding.
15 Huyyaddan intugun kun hi-gam e Titus hu ituttuddum
idan tuum niya petuled mudda ma-lat maihammad hu daka
pengullug ey ehelim idad neihlaan da. Wada kelebbengan
mun mengippahding idan nunya. Et humman hu, hedin
wada umkahing ni hi-gam ey ibunget mu.

3

Ya elaw ni kamengullug nan Jesus

1 Penemnem muddan kamengullug ditan e mahapul ni
u-unnuden da hu elaw ni gubilnu, niya u-unnuden dadda
ap-apu, niya mandaddan idan kenayun ni mengippahding
ni kayyaggud.
2 Tugun mudda ma-lat beken ni ya lawah hu e-helen
da meippanggep ni edum dan tuu, eleg ida mekittuttut,
kabbabbal ida niya peang-ang da kayyaggud di emin ni tuu.
3 Tep anin hi-gatsu lan nunman et endi nemnem tayu.
Eleg tayu u-unnuden hu pinhed nan Apu Dios, nem kinehing
tayun emin hu hipan tugun tu. Nehaul itsu et kulugen tayu
hu neihlan tuttuddu, ya neihlan elaw hu impeingha tayu
niyadda lawah ni pinpinhed ni annel tayu hu impahpahd-
ing tayu, ya lawah hu pinhed tayun meippahding di edum
ni tuu, tayu kakeemmehi hu edum tayun tuu, anggebe-hel
tayu edum tayun tuu niya anggebe-hel daitsun dama.
4 Nem hi Apu Dios e kamenellaknib ni hi-gatsun kamen-
gullug ey impeang-ang tu hu binabbal tu niya impeminhed
tun hi-gatsu,
5 et helakniban daitsu, beken ni gapuh tep ya kakinayyag-
gud tayu, nem gapuh ni hemek tun hi-gatsu. Ya elaw ni
nenelakniban daitsu ey impidwan Ispirituh Apu Dios hu
neiungngaan tayu et idwatan daitsun baluh ni biyag e heni
daitsu inulahan.
6 Impaelin Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gatsu gapuh
ni impahding Jesus Christo e kamenellaknib ni hi-gatsun
kamengullug.
7 Et ibilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud, tep kabbabbal
ni hi-gatsu et idwat tu etan tayu kanamnamahan biyag ni
endi pappeg tu.
8 Huyyan kameituttuddu ey nehammad ni pandinnelan.
Et humman hu, pinhed kun paka-ittuttuddum ida huyya,
ma-lat yadda law hu kayyaggud hu pehding idan etan ni
kamengullug nan Apu Dios. Kakkayyaggud ida huyyan
intugun kun hi-gam et panyaggudan idan mengngel hedin
u-unnuden da.
9 Entan tu pelinlinwannin mekittuttut ni meippanggep
idan tenten ni aammed niya meippanggep ni Tugun Moses,
tep endi silbi tudda humman.
10 Hedin wada tuun kaumhulun ni kekiwwaan idan
kamengullug, ey ehelim ma-lat isiked tu. Nem hedin
ippidwam ni e-helan ey nanengtun kahing, diman ew et
ngenamung tu.
11 Inamta yu e ya henin nunman ni tuu ey neihla hu tuka
pannemnem. Ey immingha lawah ni hi-gatu niya inamta tu
e humman hu kekastiguan tu.

Ya nanggillig ni tugun Paul nan Titus

12 Nakka nemnemneman ittu-dak hi Artemas winu hi
Taykikus ditan Crete ma-lat wada meihhullul ni hi-gam.
Hedin wada umdateng ni hi-gada, papuut mun um-alid
Nikopolis et mandammu itadman, tep ninemnem kun
manha-ad diman ni kedettengan ni keteketel.
13 Ipahding mun emin hu kabaelam ni memaddang nan
Senas e abugaduh, et hi Apolos ni e-gahan da, ma-lat wadan
emin hu mahapul dan pambe-atan da.
14 Ehelim ida kaegiegin kamengullug ma-lat ya kayyaggud
ni kenayun hu pehpehding da, henin pemaddangan daddan
kamanheppul ni baddang, ma-lat wada silbin biyag da.
15 Emin ida eya edum kudya ey kanday daka kanenem-
neman hi-gada. Ehel muddan emin ni kamengullug ni
neminhed ni hi-gami e nak ida dama kanenemnema.
Ya dasal ku ey meweddan hi-gayun emin hu binabbal Apu
Dios.

Ya Tudek Paul nan Pilimon

1 Huyyan tudek ey nalpun Timothy e agi tayu et hi-gak
e hi Paul e neikelabut tep ya nakka pengu-unnudin Jesus
Christo. Tudek mi huyyan hi-gam e Pilimon, e nakappinhed
mi niya edum min kamengituttuddun meippanggep nan
Jesus,
2 hi Appia e agi tayun biin kamengullug et hi Arkippus e
edum tayun sindalun Jesus Christo, niyadda edum tayun
kamengullug ni kameemmuemmung ni kamenaydayaw
nan Apu Dios ditan baley yu.
3 Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep
ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu
tayu.

Ya impeminhed niya kapengullug Pilimon

4 Nakka mansalamat ni ingganah nan Apu Dios hedin
daka kapan-iddasali,
5 tep diddingngel ku hu meippanggep ni muka pengullug
nan Jesus e Apu tayu niya impeminhed muddan emin ni
kamengullug.
6 Ya nakka ibbagad dasal ku ey ya pambalinan ni tayu
kapengullug nan Christo ey ya pengewwatan tayun emin
ida etan ni panyaggudan tayun kamengullug.
7 Impeamleng muwak ni peteg niya impetuled muwak tep
ya nehammad ni impeminhed mu e agik, niya impeamleng
mudda edum tayun tuun Apu Dios.

Ya nengitugunan Paul nan Pilimon ni pengebbulutan tun Onesimus

8 Et humman hu, eggak um-e-gen ni mengibbeggan hi-
gam ni nunya. Gullat et dammutu pay ni mandalen daka
eyad pinhed kun pehding mu, tep han-agi ita law gapuh ni
nekidagyuman tan Christo, tep humman hu kayyaggud ni
pehding mu.
9 Nem gapuh ni neminhed kun hi-gam ey eggak pehding
humman, nem pambinaggak ni ebuh ni hi-gam. Hakey pay
ey nea-amma-ak law niya iyyadya-ak di kallabbuttan tep ya
nakka pengu-unnudin Jesus Christo.
10 Ya ibbagak ni hi-gam ey peang-ang mu anhan hu
binabbal mun Onesimus e himbut mun bimmesik. Heni u-
ungngak, tep hi-gak nenuttuddun hi-gatud kallabbuttan et
han mangulug nan Jesus.

11 Makulug na-mun wada lawah ni impahding tu lan
hi-gam ni nunman, nem yan nunya law ey dammutun
umbaddang ni hi-gata.
12 Et humman hu, pambangngad ku law di kad-an mu,
anin ni neligat ni hi-gak, tep nemahhig hu impeminhed kun
hi-gatu.
13 Pinhed ku et ni mekihha-ad ni hi-gak et baddangan
tuwak ma-lat heni ka dama wadad yan kaumbaddang ni
hi-gak, tep iyyadya-ak di kallabbuttan gapuh ni nakka
pengituttudduin meippanggep ni impahding Jesus Christo
ni panyaggudan ni tuu.
14 Nem ngenamung ka, tep eggak pinhed ni daka pilliten
ni umbaddang ni hi-gak hedin eleg mu i-abulut.
15 Hini-yan daka na-mun Onesimus ni nekemtang ma-
lat hedin mambangngad ni hi-gam, ey manha-ad law ni
ingganah.
16 Ya law nunya, ey beken ni himbut ni ebuh pengibbil-
lang mun hi-gatu, nem agi ta law ni nakappinhed ta, nema-
man hi-gak. Nem nema-man e-etteng peminhed mun hi-
gatu, tep beken ni agim ni ebuh, nem baddangan tukan
pambangngadan tud baley mu.
17 Et humman hu, hedin muwak kaibbilang ni agim ni ka-
mengullug, ey abulut mu hi Onesimus henin pengebbulutan
muwak hedin um-ali-ak ditan baley mu.
18 Ey hedin wada impahding tun hi-gam ni lawah, winu
wada utang tun hi-gam, man beyyadan ku.
19 Adyah e pilmaan ku eya intudek kun kangkuy, hi-
gak e hi Paul hu memeyyad hedin wada utang tun hi-
gam. Inamtak e pehding mu hu neiptek, tep kaw eleg mu
nemnema e heni wada utang mun hi-gak, tep hi-gak hu
nenuttuddun hi-gam et wada law hu biyag mun endi pappeg
tu?
20 Et human hu, ibbagak anhan ni hi-gam e agik ni
kamengullug nan Jesus e ipahding mu huyyan imbagak
ma-lat pelinggep mu nemnem ku tep han-agi ita gapuh ni
neiegian tan Jesus.
21 Anin ni nakka pan-ittudek huyya, et nakka medinnel
ni ippahding mu ngu dedan huyya niya inamtak e nehuluk
anhan law hu pehding mu nem ya nakka ibbaga.
22 Ya hakey pay ni ibbagak ey idaddan mu hu panha-
adan ku tep nakka namnamaha e ebbuluten Apu Dios hu
dasal yun meippanggep ni hi-gak, et pebukyat tuwak et
mambangngaddak di kad-an yu.

Ya nanggillig ni intudek Paul

23 Wadadya hi Epaphras e kadwak ni neikelabut tep ya
tuka pengu-unnudin Jesus Christo, henin hi-gak, et kantuy
dakeyu kanenemneman hi-gatu.
24 Wadadda damadya kamekingngunnun hi-gak di ngu-
nun Apu Dios e hi Mark, hi Alistalkus, hi Demas et hi Luke
e kanday dakeyu kunu dama kanenemneman hi-gada.
25 Ya dasal ku ey meweddan hi-gayun emin hu binabbal
Apu Dios.

Huyya Tudek ni Intudek Daddan Hebrew

1 Ya lan nunman, ey nambakbaklang ni elaw hu
nengipeenamtaan Apu Dios ni ehel tuddan aammed tayun
nebayag. Yadda prophets hu nengi-i-hel ni ehel tun hi-gada.
2 Nem yan nunya law, ey ya U-ungnga tu nengipeenamtan
ehel tun hi-gatsu. Hi Jesus hu nengipekapyaan Apu Dios ni
emin niya hi-gatu pinutuk tun memeltan ni emin.
3 Hi-gatu keang-angan ni kasina-gey Apu Dios e hi Ametu,
tep emin hu wadan Apu Dios ey wada daman U-ungnga tu.
Hi-gatu mewan hu kamengippaptek ni emin ni lintun Apu
Dios niya wada kabaelan tun mengippahding ni nunman
tep ya kabaelan ni ehel tu. Yan neneklaan tun liwat tayu,
ey immanemut di kabunyan et yumudung di winannan
Apu Dios et yadman nengipeta-geyan Apu Dios ni saad tun
meihhayned ni hi-gatun man-ap-apu.

Neta-ta-gey hi Jesus nem yadda anghel

4 Et humman hu, neamta e hi Jesus Christo hu neta-ta-gey
nem yadda anghel. Yan nanghelan Apu Dios ni U-ungnga tu
hi Jesus ey humman keang-angan tun neta-ta-gey hi Jesus
nem yadda anghel.
5 Tep eleg ehelen Apu Dios ni hipan anghel hu inhel tun
Jesus e kantuy
"U-ungnga dakan hi-gak. E-helen kun nunya e hi-gak hi
Amam." *
Ey beken ni yadda anghel hu nanghelan tun kantuy
"Hi-gak ali hi Ametu ey hi-gatulli hu U-ungngak."
Nem ya nanghelan tun nunya ey hi Jesus Christo ni ebuh.
6 Et ya pay inhel tun meippanggep ni U-ungnga tu e
pengulwan tayun kamengullug, eman ni ngannganih ni
pengippeang-angan tuddan tuud puyek ni U-ungnga tu ey
kantuy
"Emin ida anghel ku ey mahapul ni hi-gatu daydayawen
da." †
7 Ya inhel Apu Dios ni meippanggep idan anghel ey kantuy
"Yadda anghel ey bega-en kuddan ebuh. Ida kamengu-
unnud ni pinhed ku niya pambalin kuddan dibdib winu
kamantettebbel ni apuy." ‡
8 Nem ya inhel Apu Dios ni meippanggep ni U-ungnga tu ey
kantuy

---

* **1:5 1:5** Ang-ang yu hu Psalms 2:7, Acts 13:33 niya Hebrews 5:5. † **1:6 1:6** Deut. 32:43 ‡ **1:7 1:7** Psalm 104:4

"Apu Dios, mannananeng ni ingganah hu nan-ap-apuan mu
niya meandeng hu muka pan-ap-apu.
9 Ya kayyaggud ni elaw hu nakappinhed mu, nem anggebehel mu hu lawah ni elaw. Et humman hu, hi-gak e Dios ni
muka u-unnuda ey pinutuk dakan medaydayaw nem yadda
edum mu ma-lat man-am-amleng kan peteg." §
10 Ya hakey mewan ni inhel Apu Dios ni U-ungnga tu ey kantuy
"Yan eman ni laputu ey lintum e Apu hu puyek, ya
kabunyan niyadda hipan wadadman.
11 Nem hedin hi-gam, man wada ka ngu dedan ni ingganah.
Nem yadda humman ni lintum ey meendiddallin emin ni
hakey ni aggew. Heniddan balwasin kamambalin ni layyut.
12 E-kalen muddalli humman ni lintum, et hululan muddan
baluh. Nem hedin hi-gam, man eleg kan hekey melullumman niya endi pappeg ni biyag mu." *
13 Endin hekey hu anghel ni tu nanghelan eyan kantuy
"Yudung kad winannan ku † ingganah apputen kudda buhul
mu et hi-gam hu pan-ap-apu da."
Nem ya nanghelan tun nunya ey ebuh hi Jesus Christo e U-ungnga tu.
14 Tep yadda anghel ey ispirituh ida e lintuddan Apu Dios ni bega-en tun ebuh. Yadda etan kapanhellaknibin Apu Dios di liwat da ma-lat mekihha-ad idan hi-gatu ey humman ida tuka pemeggain anghel ni memaddang ni hi-gada.

2

Ya elaw ni kehellakniban tayun nangkeliwtan

1 Hi Jesus e Apu tayu hu keta-ta-geyyan. Et humman hu, mahapul ni ihhammad tayun mengu-unnud idan dingngel tayun tugun tun neitenuttuddu, tep entanni ey liwwanen tayu.
2 Yadda tugun Apu Dios ni impeamtaddan anghel tu nan hi Moses ey neipeang-ang e mahapul ni u-unnuden. Tep emin hu tuun eleg mengu-unnud idan nunman ni tugun ey mekastigudda.
3 Et humman hu, hedin eleg tayu hengnguda humman ni kamengippetngan kehellakniban tayu, ey nema-ma hu kastigu tayu nem hi-gada. Hi Jesus Christo e Apu tayu hu nemangulun nengipeamtan meippanggep ni nunman, et yadda etan nangngel ni hi-gatu hu nengipeamtan hi-gatsu e makulug humman.

---

§ **1:9 1:9** [8-9] Psalm 45:6-7 * **1:12 1:12** [10-12] Psalm 102:25-27 † **1:13 1:13** Ya keibbellinan tu ey wada lebbeng tun man-ap-apud emin.

4 Anin hi Apu Dios et impeang-ang tu e makulug humman
ni nengipenahdingan tuddan nambakbaklang ni miracles,
niya nengika-pengan tun nambakbaklang ni kabaelan idan
kamengullug. Humman ni nambakbaklang ni kabaelan ey
nalpud Ispirituh tu et idwat Apu Dios idan tuun pinhed tun
pengidwatan.

Ya etan menellaknib ni hi-gatsun kamengullug

5 Ey hakey pay ey yallin penullulan Apu Dios idan emin
ni wadan nunya ma-lat wadaen tu hu baluh ni puyek e
humman tayu kae-ehhelan nunya, ey beken idallin anghel
hu man-ap-apu, nem hi-gatsun tuu.
6 Tep yad ehel Apu Dios ni neitudek ey kantuy
"Apu Dios, kaw hipa ngu anhan ida tuu et mudda kanem-
nemnema niya mudda kaipapaptek?
7 Lintum idan nebabbabah ni ekket nem yadda anghel, nem
nekemtang ni ebuh. Ey impedaydayaw mudda,
8 niya pinutuk muddan pan-ap-apun emin." *
Yan eman ni nemutukan Apu Dios idan tuun man-ap-apu,
ey endi hu eleg maila-kam di pan-ap-apuan da. Humman
ni neitudek ni pan-ap-apuan ni tuun emin ni wadad puyek
ey eleg ni pay maipahding.
9 Nem inamta tayu e um-amnu huyya tep ya neipahding
nan Jesus. Tep indawat Apu Dios ni hi-gatu hu kasina-gey
tu niya dayaw tun man-ap-apu tep ya nanlelehhanan tun
neteyyan tu. Neipebabah hi Jesus nem yadda anghel ni
nekemtang eman ni kaweda tud puyek, ma-lat wada inna-
nu tun mengikkettey ni panyaggudan tayun emin gapuh ni
binabbal niya hemek Apu Dios.

10 Hi Apu Dios e nanletun emin eyan wadan nunya ma-
lat keidaydayawan tu ey kayyaggud hu impahding tu e in-
abulut tu nanlelehhanan Jesus et mehelakniban itsu. Tep
implanuh tu dedan humman ma-lat endi pangkullangan
Jesus ni menellaknib ni hi-gatsu, et emin tuun impambalin
Apu Dios ni u-ungnga tu ey meilla-kam idad kasina-gey nan
Jesus di kabunyan.

11 Et yan nunya law ey hi-gatsun neliwtan, et hi Jesus e
kamemessinsah ni liwat tayu ey hakey hu Ame tayu e hi Apu
Dios. Et humman hu, eleg umbaing hi Jesus ni menghel ni
agi daitsu.
12 Neiingngeh huyya etan di neitudek ni ehel Apu Dios e
kan Jesus ni hi-gatuy

---

* **2:8 2:8** [6-8] Psalm 8:4-6

"Peamtak idan aaggik hu meippanggep ni hi-gam e Apu
Dios. Ey daydayawen dakad kakeemmuemmungid-
dan tutu-um." †
13 Kantu mewan ey "Hi Apu Dios hu iddinel ku." Ey kantu
mewan ey "Iyyadya-ak di kad-an idan u-ungngan Apu Dios
ni indinel tun hi-gak." ‡
14 Yadda u-ungngan Apu Dios ey tuuddan ebuh, e ida
kamettey. Et humman hu, nambalin hi Jesus ni tuu e henin
hi-gada. Netey et metagwan e humman nengapputan tun
Satanas e wada kabaelan tun memettey ni hi-gatsun tuu.
15 Netey hi Jesus di krus ma-lat meendi takut tayun katey,
e humman heni kamenettenged ni hi-gatsun kewa-wa-wa.
16 Huyya keang-angan tu e hi-gatsun kameibbillang ni
helag Abraham hu tuka baddangi e beken ni yadda anghel.
17 Et humman hu, mahapul ni hiniktaman Jesus ni emin
hu tayu kapanligligasin agitun tuu, ma-lat wada inna-nu
tun mambalin ni mahmek niya kameiddinnel ni Padin Eta-
gey ni mengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios.
Inebulut tun manligligat ma-lat teklaen tu liwat tayu et
mepesinsahan itsu.
18 Em, hineniktaman tun emin hu tayu kapanhelheltapi
tep nanhelheltap niya pinatnaan Satanas, et ya law nunya
ey daitsu kabaddangi, hedin patnaan daitsun Satanas ni he-
ulen.

3

Eta-ta-gey hi Jesus nem hi Moses

1 Et humman hu, hi-gayun kaegiegin pinilin Apu Dios ni
pantu-u tun mekihha-ad ni hi-gatud kabunyan, ey ihakkey
yu nemnem yun Jesus e pinutuk Apu Dios ni mengi-ehneng
ni hi-gatu niya hi-gatu dama hu Eta-gey ni Padi tayun
kamengullug.
2 Inenu-unnud tu hu pinhed Apu Dios e nemutuk ni hi-
gatud ngunu tu, henin nengu-unnudan Moses nan hi Apu
Dios ni nengipaptekan tuddan helag Israel e tutu-un Apu
Dios ni imbilang tun pamilyah tu.
3 Nem hi Jesus hu lebbengtun meiddeyyaw ni peteg nem
hi Moses, henin nengapyan baley e e-etteng ni peteg hu
ketbalan tu nem ya etan baley ni kinapya tu.
4 Makulug ni emin hu baley ey wada hu nengapyaddan
nunman, nem hi Apu Dios hu nengapyan emin.
5 Hi Moses e bega-en ni ebuh e kamekangngu-unnud nan
hi Apu Dios ey impapaptek tudda hu imbilang Apu Dios ni

† **2:12 2:12** Psalm 22:22 ‡ **2:13 2:13** Isaiah 8:18

tutu-u tu niya intuttuddu tun hi-gada hu peamtallin Apu Dios ni edum ni aggew.

6 Nem hedin hi Jesus Christo ey beken ni bega-en Apu Dios, tep U-ungnga tu. Nem inenu-unnud tu hu indawat Apu Dios ni ngunu tun mengippaptek idan kameibbillang ni tuu tu. Ey hi-gatsun kamengullug hu kameibbillang ni tuu tu hedin itultuluy tayun mengihammad ni dinel tayun Jesus Christo niya eleg tayu iwwalak hu tayu kanamnamaha eyan ketaggu tayu.

Ya pan-iyyatuan idan tuun Apu Dios

7 Et humman hu, u-unnud yu etan tugun ni impatudek ni Ispirituh Apu Dios e kantuy

"Hedin dedngelen yu ehel Apu Dios ni nunya,
8 ey entan tu ngehay hu e-helen tu. Entan tu u-ukkul hu impahding ida la eman ni aammed yu e kinehing da hi Apu Dios eman ni nematnaan dan hi-gatun nanha-adan dad desert. *
9 Inenang-ang da hu impahpahding tun na-pat ni toon, nem pinenatnaan da binabbal tud lawah ni impahpahding da.
10 Et mukun imbunget tudda humman ni tuun nunman et kantuy 'Annakkayang ida huyyan tuu! Manghay idan peteg e eleg dan hekey pinhed ni mengu-unnud ni tugun ku.' "
11 Et humman hu, bimmungettak et isapatah ku e kangkuy "Hedin yadda humman ni tuu, ey eleg mabalin ni ida meilla-kam di nakka pan-iyyatui."

12 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, helipat-i yu ma-lat eleg yu u-ukkulen ida humman ni mangkanghay ni tutu-un eleg mangulug, tep entanni ey iwwalleng yu dama hi Apu Dios e wadan ingganah.

13 Nemnem yu e anin ni yan nunya et nanengtun kan Apu Dios ey "U-unnud yuwak." Et mukun mahapul ni man-in-e-hel kayun kewa-wa-wa ma-lat itultuluy yun mengu-unnud ni hi-gatu et endi hakey ni hi-gayun mehe-ul ni mangngenghay.

14 Tep hedin eleg tayu iwwalak hu dinel tayun Jesus Christo eman ni laputun nengulugan tayu, ey meilla-kam itsud panyaggudan ni meidwat ni hi-gatu.

15 Ey entan nisi tu liwwan hu impatudek Apu Dios e kantuy

"Hedin dedngelen yu hu ehel Apu Dios ni nunyan aggew,
ey entan tu ngehay hu e-helen tu et eleg yu iu-ukkul
idan aammed tayun nunman e nginhay da tugun tu." †

---

* **3:8 3:8** [7-8] Psalm 95:8-9 † **3:15 3:15** Psalm 95:7b-8

16 Hipadda humman ni tutu-un nangngel ni inhel Apu
Dios, nem kinehing da? Inamta tayu e huyyadda helag
Israel ni inhewang tud namhimbutan dad Egypt et ipengu-
luddan Moses ni neni-yan ni nunman ni bebley.
17 Ey hipadda hu nengipebubbunget nan Apu Dios ni na-
pat ni toon? Humman ida hu helag Israel, tep nanliwat ida
et kastiguen idan Apu Dios et mangkatey idad desert. ‡
18 Ey hipadda etan tuun insapatah Apu Dios ni eleg manla-
kam ni panyaggudan ni pan-iyyatuan dan impakulug tu?
Humman ida etan helag Israel e nginhay da hu ehel Apu
Dios.
19 Et humman hu, inewatan tayu law e eleg da la-kamen
hu panyaggudan da, tep eleg ida mangulug.

4

1 Humman ni impakulug Apu Dios ni panyaggudan ni
pan-iyyatuan ni indaddan tu ey dammutu daman la-kamen
tayu. Et humman hu, helipat-i tayu ma-lat endi hakey ni
hi-gatsun eleg manla-kam nunman.
2 Tep huyyan panyaggudan ni dingngel tayu ey dingngel
ida daman aammed tayun nunman, nem endi silbitun
nangngelan da, tep eleg da kulugen.
3 Tep hi-gatsuddan ebuh ni kamengullug hu dammutun
meki-iyyatud pan-iyyatuan ni indaddan Apu Dios. Nem
hedin yadda etan eleg mengullug, ey hi-gada nanghelan Apu
Dios ni kantuy

"Bimmungettak et isapatah ku e hedin hi-gada, man eleg
ida meilla-kam di nakka pan-iyyatui."

Ey humman ni pan-iyyatuan ey neidaddan ni hi-gatsun tuu
eman ni nengibbuhan Apu Dios ni nanletuan tun puyek
niyaddan emin eya wadan nunya.
4 Hedin ya meippanggep ni neikepitun aggew, man wada
neitudek e kantuy "Nan-iyyatu hi Apu Dios ni kapitun
aggew, tep ginibbuh tun emin ngunu tu." *
5 Ma-nut neidaddan ni nebayag huyyan pan-iyyatuan, nem
neitudek e kantuy "Hedin yadda humman ni tuu, ey eleg
mabalin ni ida meilla-kam di nakka pan-iyyatui." †
6 Tep ma-nut hi-gada hu nemangulun nengipeamtaan Apu
Dios ni meippanggep nunyan pan-iyyatuan ni panyaggudan
da, nem eleg ida maila-kam tep eleg da kulugen. Nem anin
ni hanniman et dammutun meilla-kam itsun kamengullug
nan Apu Dios.

---

‡ **3:17 3:17** Numbers 14:29 * **4:4 4:4** Genesis 2:2 † **4:5 4:5** Psalm 95:11.

7 Makulug huyya, tep nelabah dakel ni toon ni eleg panla-
kaman idan aammed tayun indaddan Apu Dios ni pan-
iyyatuan da, ey impatudek tun David e kantuy
"Hedin dedngelen yu hu ehel Apu Dios ni nunyan aggew,
man entan tu ngehay hu e-helen tu." ‡
8 Huyyan pan-iyyatuan ey beken ni yad Kanaan e
nengipenguluan Joshua idan nunman ni aammed tayu. Tep
gullat ni yadman, ey eleg et ehelen Apu Dios hu hakey
mewan ni aggew ni dammutun peki-iyyatuan ni hi-gatu.
9 Et humman hu, hi-gatsun tuun Apu Dios ey nanengtun
dammutun la-kamen tayulli humman ni kapan-iyyatuin
kamelpun hi-gatu.
10 Tep emin hu tuun meilla-kam di nan-iyyatuan Apu Dios
ey meweddan hi-gada hu makulug ni iyyatu, henin nan-
iyyatuan tu eman ni nengibbuhan tun ngunu tu.
11 Et humman hu, ipahding tayu kabaelan tayu et
abuluten daitsun Apu Dios ni meki-iyyatun hi-gatu ma-
lat endi mengippekewwah ni hi-gatsu etan ni iyyatun
henin nengipekawahan idan helag Israel, tep ya eleg da
pangulugan.
12 Tep et-eteng ni peteg hu kabaelan ni ehel Apu Dios.
Metattaddem nem ya ispadah ni makattadem di nambina-
hil. Tep ya ehel tu ey tuka buddihi hu neidallem ni wadad
nemnem tayu niya pinhed tayun pehding ma-lat meamta
hu ingkatuu tayu.
13 Endi hakey ni naltun tu ittalwan hi Apu Dios. Hi-gatu
hu menuwet ni hi-gatsu, tep tuka ang-angan emin hu tayu
kapehpehding niya tayu kanemnemnema.

Ya etan Eta-gey ni Padi tayun kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios

14 Tettengedi tayu hu tayu kapengullug nan Jesus e U-
ungngan Apu Dios. Hi-gatu hu Eta-gey ni Padi tayun
nambangngad di kabunyan ni kamengi-ehneng ni hi-gatsud
hinanggan Apu Dios.
15 Humman ni Eta-gey ni Padi tayu ey et-eteng hu
hemek tun hi-gatsu, tep naka-amta tu hu kakulang ni
tayu kapengullug niya kalinekah ni tayu kapanliwwasi, tep
pinenatnaan tun emin hu elaw ni kakehe-ulin tuu, nem
hedin hi-gatu, man eleg manliwat.
16 Et humman hu, kadinel itsun mandasal nan hi Apu
Dios di kabunyan e kabbabbal ni peteg. Tep nanna-ud
ni hehmeken daitsu niya baddangan daitsud tsimpuh ni
kahapulan tayu hu baddang.

‡ **4:7 4:7** Psalm 95:7b-8

5

1 Ya eta-gey ni padi ey kamepillid edum tun tuu ma-lat
hi-gatu mengi-ehneng ni hi-gadan Apu Dios. Ey hi-gatu hu
mengidwat nan Apu Dios ni kaiddawat idan tuu niyadda
daka i-appit ma-lat mepesinsahan hu liwat da.
2 Huyyan padi ey han-anus tudda etan tuun eleg da amta
pehding da, niyadda etan wada daka keihlai, tep anin hi-
gatu et dammutun metuttullun niya dammutun meihla tep
tuu dama.
3 Et mukun hedin i-appit tu hu kameidwat ni daka i-appit
nan Apu Dios, ey mahapul ni hi-gatu memengngulun um-
idwat ni i-appit tu et han law mabalin ni i-appitan tudda
tuu tep neliwtan dama.
4 Endi tuun nealay pinutuk tu annel tun mambalin ni eta-
gey ni padin mengi-ehneng idan tuud hinanggan Apu Dios,
tep hi Apu Dios hu memuttuk ni hi-gatu henin nemutukan
tun Aaron e nemangulun eta-gey ni padiddan aammed
tayun nunman.
5 Hanniman daman Jesus Christo e beken ni nealay
kantuy hi-gatu hu Eta-gey ni Padi, tep hi Apu Dios hu
nemutuk ni hi-gatu. Tep kan Apu Dios ni hi-gatuy
"U-ungnga dakan hi-gak. E-helen kun nunya e hi-gak hi
Amam." *
6 Kan mewan Apu Dios ni hi-gatu ey
"Pinutuk dakan mampeddin ingganah henin kinapadin
Melchisedek."
7 Yan kawedan Jesus di puyek, ey nemahhig ni in-
anteng tu dasadasal nan Apu Dios. Inlet tu dasal tu
niya limmewalewan tuka pandasali, tep amta tun wada
kabaelan Apu Dios ni menellaknib ni hi-gatud ketteyyan tu.
Inebulut Apu Dios hu dasal tu tep impebabah tu annel tun
nengu-unnudan tun Apu Dios.
8 Ma-nut U-ungngan Apu Dios hi Jesus, nem mahapul
ni nanlelehhanan tu ligat tun pengippeang-angan tun tuka
pengu-unnudin Apu Dios.
9 Naka-u-unnud tu hi Apu Dios, et humman hu nambalin
ni hi-gatu hu menellaknib ni hi-gatsun kamengu-unnud ni
hi-gatu, ma-lat meidwatan itsun biyag ni endi pappeg tu.
10 Tep hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni Eta-gey ni Padin
henin kinapadi lan Melchisedek.

Ya pemaptek tayun tayu kapengullug nan Jesus

11 Wada et pay edum ni pinhed kun ituttuddun hi-gayun
meippanggep idan nunya, nem neligat ni ituttuddun hi-
gayudda huyya, tep kulang kayu nin mengewwat.

---

* **5:5 5:5** Psalm 2:7, Acts 13:33 niya Hebrews 1:5.

12 Gullat et, tep nebayag kayu law ni nengulug, ey
dammutu law ni mantuttuddu kayun ehel Apu Dios. Nem
tam ingganah nunya ey mahapul ni ippenidwan ituttuddun
hi-gayudda etan nelakah ni meewwatan ni inedaedal yu.
Heni kayu gelang ni eleg tu ni han-ekan hu kakennan
nehiken, tep nanengtun ya gatas yuka innuma.
13 Ya henin nunyan tuun ya gatas ni ebuh tuka ekmuna
ey neikamkampun ebuh hu inewatan tun kameituttuddun
elaw Apu Dios. Kulang nin peteg hu tuka pengimmatun ni
neiptek winu neihalla.
14 Nem yadda etan kamengewwat niya kamengu-unnud
ni nehammad ni kameituttuddun meippanggep nan Apu
Dios ey neihammad hu daka pengullug, et amta da hu
nambaklangan ni lawah et ya kayyaggud, niya hi-gada
neieligan ni dammutun mengngan ni kakennan nehiken.

6

1 Et humman hu, eleg tayu ngu law tuppuga etan inedal
tayun laputun nengulugan tayun Christo, nem mahapul
ni eddalen tayu dama niya ewwatan tayu hu edum ni
kameituttuddun mengihhammad ni tayu kapengullug. Tep
eleg mahapul ni tayu pennidwaen ni eddalen ida hu inedal
tayun nunman ni pengiwwallengan tayun lawah ni elaw
tayu, niya meippanggep ni tayu kapengullug ni hi-gatu,
2 ya keibbellinan ni benyag, ya kapengitta-pewin
tepayyad ulun kamengullug ni pengiddasalan ni panyag-
gudan da, ya ketegguan idallin nangketey niya penuwetan
Apu Dios ni tuu et mekastiguddan ingganah hu neliwtan,
tep inamta tayudda law humman.
3 Et humman hu, ya kayyaggud ey yadda law kameitut-
tuddun mengippehammad ni tayu kapengullug hu eddaed-
dalen tayu. Huyya ippahding tayu hedin i-abulut Apu Dios.

4 Helipat-i yu, tep ya tuun nantuttuyyun liwat tu et
mangulug nan Jesus, nem iggeb-at tun dedkugen hu tuka
pengullug, ey eleg mabalin ni an mantuttuyyu mewan.
Tep hedin nabnangan nemnem tu niya dinwat tu etan
panyaggudan ni nalpud kabunyan, newadan hi-gatu hu
Ispirituh Apu Dios ni mengadkadwan hi-gatu,
5 inedal tu kakinayyaggud ni ehel Apu Dios, niya inamta
tu kabaelan Jesus Christo ni pan-ap-apuan tulli,
6 nem iggeb-at tun dedkugen ni emin huyya, ey eleg
law mabalin ni mantuttuyyu niya eleg law mabalin ni
mambangngad ni mengullug mewan. Tep huyyan pehding

tu ey heni tu pidwaen ni ippatak di krus hi Jesus e U-ungngan Apu Dios * et mebabba-ingan mewan di kedaklan ni tuu.

7 Ya tuun hanniman ey mekastigu, nem yadda etan tuun pannananeng dan u-unnuden hi Jesus ey meidwatan idan panyaggudan da. Tep ya kei-elligan tu huyya ey ya etan puyek ni kameuddanin kenayun et kayyaggud kaillameh ni kameitnem diman, ey ippaptek Apu Dios humman ni puyek.

8 Nem hedin hebit ni ebuh hu kaumtemel diman ni puyek, man endi silbitu et lelgaben alin Apu Dios ni apuy.

9 Nem anin ni hanniman hu inhel mi, et kami kamedinnel e beken ni hanniman hu elaw yu, tep inamta mi e kayyaggud hu yuka pehpehding tep nehelakniban kayu.

10 Tep limpiyuh hu kapehding Apu Dios et amta mi e eleg tulli lilliwwana hu impahpahding yun kayyaggud ni ya nengipeang-angan yun impeminhed yun hi-gatun nemenaddangan yuddan edum tayun kamengullug ni laputu ingganah nunya.

11 Ya pinhed min peteg ni meippahding ey pannananeng yun emin ni mengihhammad ni yuka pengullug ingganah ni amnuan ni yuka namnamaha.

12 Huyya pinhed min pehding yu, tep eleg mi pinhed ni kayu um-inglay ni mengiddinnel nan Apu Dios, nem u-ukkulen yudda etan nenawat ni impakulug tu, tep eleg da isiked ni menehhegged ni amnuan tu humman ni impakulug tun panyaggudan da.

Ya um-amnun impakulug Apu Dios

13 Hi Abraham hu pengiu-unnudan tayu eyan nakka pane-hela. Tep yan eman ni wada impakulug Apu Dios ni hi-gatu, ey insapatah tun peamnu tu humman ni inhel tu. Ey gapu tep endi edum ni eta-ta-gey nem hi-gatu, ey neala et isapatah tud ngadan tu

14 et kantun Abraham ey “E-helen kun hi-gam e iddawtan dakan dakel ni panyaggudan mu niya iddawtan dakallin dakel ni peteg ni helag mu.”

15 Et an-anusan Abraham ni hinehhegged humman ni inhel Apu Dios ni hi-gatu ingganah immamnu.

16 Hedin wada mansapatah, ey tuka issapatah di eta-ta-gey nem hi-gatu. Ey hedin nantebbalan idan nunman ni neisapatah, humman kesikkedan ni daka panhallai.

---

* **6:6 6:6** Ya pinhed tun e-helen hu “heni tu pidwaen ni ippatak di krus hi Jesus e U-ungngan Apu Dios,” ey ya tuun tuka dedkuga hi Jesus ey eleg tu law ibbilang hu neteyyan tu niya tuka kulluga e endi kabaelan Jesus ni memaddang ni hi-gatu et mukun be-ingen tu mewan hi Jesus.

17 Hanniman daman Apu Dios e nansapatah e peamnu
tu etan impakulug tun pehding tu ma-lat pengamtaan idan
menewwat e eleg mehulluli humman ni ninemnem tun
pehding tu.
18 Eleg man-ittek hi Apu Dios, et humman hu eleg
mabalin ni tu kekyaten hu insapatah tu. Et mukun hi-
gatsuddan hinelakniban tu ey et-eteng namnamah tayun
menehhegged ni amnuan ni inhel tu.
19-20 Huyyan namnamah tayu hu mengippekedhel ni
nemnem tayu et eleg tayu iwalleng hu tayu kapengullug
ni hi-gatu. Tep inamta tayu e yallin edum ni aggew ey
umlaw itsud kad-an tu. Humman ni pekihha-adan tayun
Apu Dios di kabunyan ey endi dewadewa, tep immen law
diman hi Jesus. Hi-gatu hu heni nengibeghul ni kultinah et
humgep di kuwaltuh Apu Dios. Et humman hu, dammutu
daman umhegep itsudman. Limmaw ni an mengi-ehneng
ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios, tep nambalin ni Eta-gey
ni Padin ingganah, henin kinapadin Melchisedek.

7

Ya kinapadin Melchisedek

1 Hedin hi Melchisedek, ey hi-gatu la hu patul di Salem
ni nunman niya hi-gatu dama hu padin Apu Dios e Keta-ta-
geyyan.
Ya kinapadin Melchisedek ey kameang-ang eyad nan-
ungbalan dan Abraham. Tep yan eman ni hakey ni aggew,
ey kamangkeibbangngad hi Abraham ni tu nekigubatan, e
inapput tudda epat ni patul, ey an dinammun Melchisedek
et idasalan tu ma-lat idwatan Apu Dios ni panyaggudan tu.
2 Et idwat daman Abraham nan Melchisedek hu kapulun
emin ni piniliw tud tu nekigubatan. Ya keibbellinan ni
ngadan ni Melchisedek ey limpiyuh ni patul. Da dama
kaingngadnin patul ni kaum-idwat ni linggep, tep linggep
hu keibbellinan ni bebley tud Salem.
3 Eleg meamta hu ama niya inan Melchisedek, niya hipan
aammed tu. Anin ni ya neiungngaan tu et ya neteyyan tu,
et eleg meamta, tep endi an neitudek ni meippanggep idan
nunman. Ya kinapadin Melchisedek ey henin kinapadin U-
ungngan Apu Dios e padin ingganah e endi pappeg tu.
4 Humman keang-angan tu hu kasina-gey Melchisedek,
tep anin hi Abraham e kametbal ni nahlagan tayun Jews,
et indawat tun Melchisedek hu kapulun emin ni piniliw tud
tu nekigubatan.
5 Yan nunya ey yadda padin helag Levi hu kan ni Tugun
ni wada lebbeng dan mengellan kapulun kinedangyan idan

edum dan helag Israel, anin ni hakey hu nalpuan da e hi Abraham.
6 Nem hi Melchisedek ey beken ni helag Levi, nem dinwat tu hu kapulun kinedangyan Abraham. Et idasalan tu hi Abraham e hi-gatu hu nengipekulugan Apu Dios ni iddawat tu niya pehding tu.
7 Ey inamta tayu e ya tuun kamengibbeggan Apu Dios ni panyaggudan ni edum tun tuu ey eta-ta-gey nem ya etan menewwat nunman ni panyaggudan.
8 Hedin yadda etan padin helag Levi ni kamenewwat ni kapulun kalelmuan tuu, man ida kamettey. Nem hedin hi Melchisedek, e nengalan kapulun limmun Abraham, man nanengtun mategu, tep endi an nee-ehhel di impatudek Apu Dios ni neteyyan tu.
9 Ma-nu tep makulug ni yadda helag Levi ey daka dewwata kapulun limmun tuu, nem heni dama immidwat hi Levi nan Melchisedek ni nengidwatan Abraham ni kapulun limmu tu.
10 Tep anin ni eleg ni maiungngan nunman hi Levi et heni wadad annel nan Abraham e apu tun eman ni nandammuan dan Melchisedek.
11 Ma-nut ya nampadian idan helag Levi, ey neipuun di tugun Moses, nem kulang kinapadi da. Et mukun intu-dak Apu Dios hi Christo ni neihullul ni hi-gada. Tep hi Christo ey henin kinapadin Melchisedek hu kinapadi tu.
12 Nem yan nunya ey endi law bilang ni kinapadiddan helag Levi, et humman hu, endi dama law lebbeng ni tugun Moses ni memillin mampeddi.
13-14 Et humman hu, ma-nut endi an ine-ehhel Moses ni wada padin melpud helag Judah, niya eleg tudda idwatan ni lebbeng dan mengippahding ni ngunun padid altar, nem pinutuk Apu Dios hi Apu tayu e hi Jesus Christo e helag nan Judah ni mampeddi.

Ya kinapadin Jesus Christo

15 Et inamta tayu e na-kal law hu lebbeng dan mampeddi, tep wada law hu hin-appil ni padin henin Melchisedek.
16 Nambalin ni padi tep ya kabaelan ni biyag tun endi pappeg tu e beken ni neipuun di tugun ni kantuy ebuh ida helag Levi ni mampeddi.
17 Makulug huyya, tep impatudek nan Apu Dios hu meippanggep ni hi-gatu e kantuy “Pinutuk dakan mampeddin ingganah henin kinapadin Melchisedek.” *

* **7:17 7:17** Psalm 110:4

18 Et humman hu, eleg law meu-unnud hu Tugun Moses ni
meippanggep ni pampeddian, tep eleg umgegla niya neendi
law silbitu.
19 Tep endi hakey ni tuun kayyaggud di hinanggan
Apu Dios tep ya nengu-unnudan tun tugun Moses. Nem
kayyaggud et yan nunya, ey wada law hu i-imman ni
pengiddinnelan tayun pengebbulutan daitsun Apu Dios, et
mukun wada law dinel tayun umhayukup ni menaydayaw
niya mandasal ni hi-gatu.
20-21 Insapatah Apu Dios e padillin ingganah hi Jesus
Christo. Endi edum ni padin tu nanghelan nunya. Tep ebuh
hi Jesus ni nanghelan tun kantuy
"Hi-gak e Ap-apu ey issapatah ku e padi kallin ingganah
niya eleg ali mehulluli hu nemnem kun nunyan
insapatah ku."
22 Et humman hu, huyyan insapatah Apu Dios ey hi Jesus hu
iddinel tayun amnuan nunyan kekkeddukdul ni nekitbalan
Apu Dios ni kehellakniban tayu.
23 Hedin yadda padin helag Levi, ey dakel ida nanhuluhu-
lul tep hedin netey hakey, man nehululan. Et mukun beken
idan padin ingganah.
24 Nem hedin hi Jesus, man eleg mepappeg hu nampadian
tu tep mategun ingganah.
25 Et humman hu, hi Jesus hu wadan ingganah hu
kabaelan tun menellaknib idan umhayukup nan Apu Dios
ni kamengiddinnel nan Jesus ma-lat eleg ida mekastigu,
nem wadalli biyag dan endi pappeg tu. Wada kabaelan
Jesus ni mengippahding idan nunya, tep mategun ingganah
ni mengi-ehneng ni hi-gadad hinanggan Apu Dios.
26 Et humman hu, hi Jesus hu Eta-gey ni Padin umbaddang
ni hi-gatsud kakulang tayu tep kayyaggud ni peteg, endin
hekey hu liwat tu e endi tuka keihlai. Neappil law etan
idad nangkeliwtan, niya hi-gatu hu impeta-gey Apu Dios di
emin et hi-gatu hu keta-ta-geyyan di kabunyan.
27 Hi Jesus ey beken ni henidda etan ni edum ni padin
kamengi-ehneng idan tuun Apu Dios, tep eleg tu mahapul ni
man-appit ni kewa-wa-wan Apu Dios henin daka pehding.
Tep hedin hi-gada, man da ni kai-appisi hu liwat da ni han
da in-appisi hu liwat ni edum dan tuu. Nem hedin hi Jesus,
man pinhakkey nengiappitan tun annel tun nengiketeyan
tun liwat ni tuu, et netekla law. Eleg mahapul ni tu
ippenidwan man-appit, tep hiyya humman ni pinhakkey ni
nan-appitan tu.
28 Yadda etan eta-gey ni padin nepilin neipuun di tugun
Moses ey tuuddan ebuh e ida dama kamanliwwat. Nem

ya etan insapatah Apu Dios ni peelli tu, ey impa-beh nem ya hu tugun, et humman neihullul di tugun. Ey humman ni insapatah tu ey ya U-ungnga tu e Eta-gey ni Padin mampeddin ingganah. Tep hedin hi Jesus ey endin hekey tuka pangkullangi, tep kayyaggud ni peteg.

8

Ya etan baluh ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan tayu

1 Ya pinhed min paka-amtaen yu ey yahhuy. Hi Jesus e
Eta-gey ni Padi tayun kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinang-
gan Apu Dios ey yimmudung di winannan Apu Dios e Ap-
apud kabunyan, et humman keang-angan tu hu kasina-gey
ni saad tu.
2 Yadman di kad-an Apu Dios hu kapampeddiin Jesus. Ey
yadman hu kad-an ni makulug ni Tabernacle ni kinapyan
Apu tayu, beken ni ya tuu hu nengapya.
3 Hedin ya ngunun eta-gey ni padi ey hi-gatu hu ka-
mengidwat ni kaiddawat idan tuun Apu Dios niya hi-gatu
kamengi-appit ni daka i-appit tep ya liwat da. Et humman
hu, mahapul daman wada iddawat Jesus nan Apu Dios, et
ya annel tu hu indawat tu.
4 Gullat ni nanengtun wadad puyek hi Jesus, ey beken ni
padi ngunu tu, tep dakel ida padid puyek ni kamengidwat
ida etan ni kameidwat nan Apu Dios meippuun di Tugun
Moses.
5 Ya Tabernacle ni kapangngunnuiddan padi ey nan-
ingngeh ang-ang tu etan ni wadad kabunyan. Tep yan
eman ni nengilapwan Moses ni nengapyaan tun nunman ni
Tabernacle, ey kan Apu Dios ni hi-gatuy "Paka-ang-ang mu
et paka-u-unnuden mu etan henin inang-ang mud duntug."
6 Nem eta-gey ni peteg hu ngunun Jesus Christo nem
yadda padid puyek. Tep ya ngunu tun kamengi-ehneng
ni hi-gatsu ey neipuun di baluh niya kakkayyaggud ni
nekitbalan Apu Dios idan tuu tu. Humman ni baluh ni
nekitbalan tu ey kedukdul nem ya eman nemangulu, tep
neipuun di kekkeddukdul ni impakulug tun pehding tu, ey
hi Jesus hu menang-ang ma-lat peamnu tu.
7 Gullat ni endi kulang tu eman nemangulun nekitbalan
Apu Dios idan tuu tu, et eleg mahapul hu meikkadwa.
8 Nem inang-ang Apu Dios ey wada kapangkullangiddan
tuu tu, et mukun kantun hi-gaday

"Hi-gak e Ap-apu ey yahhuy hu e-helen kun hi-gayun tuuk
di Israel niyad Judah: Hakey alin aggew ey wadalli
baluh ni pekitbalak ni hi-gayu.
9 Nem beken ni henin nekitbalan kudda lan aammed da
eman ni nengipenguluan kun hi-gadan neni-yanan

dan Egypt tep eleg da pannananeng ni u-unnuden hu
nekitbalan kun hi-gada, et humman nengiwallengan
kun hi-gada.
10 Heninnuy hu baluh ni pekitbalan kun hi-gada: Ihha-ad
kullid puhu da niyad nemnem da hu tugun ku, et humman
ali enu-unnuden da. Yallin nunman ni aggew ey hi-gak ali
hu Dios da niya hi-gadalli hu tuuk, et ipaptek kudda.
11 Eleg ali law mahapul ni da tuttudduan edum dan
meippanggep ni hi-gak ma-lat amtaen da-ak. Tep
emin ali tuu ey amta da-ak ngu dedan, anin ida
etan ni tuun eleg meibbillang niyadda etan tuun
kamedeyyaw.
12 Ey anin ni nanliwat ida et hehmeken kuddalli et pesinsa-
han ku liwat da niya liwwanen kulli hu nambahulan
da." *
13 Ya nanghelan Apu Dios ni hi-gatsun wada baluh ni
nekitbalan tun u-unnuden tayu ey humman keang-angan
tun pinappeg tu etan nemangulun nekitbalan tu. Ey inamta
tayu e ya etan nebayag ni endi silbitu law ey anggegannuy
meendilli.

9

Ya elaw ni kapenaydayaw idan Jews nan Apu Dios ni laputu et ya elaw ni tayu kapenaydayaw nunya

1 Hedin ya eman nemangulun nekitbalan Apu Dios ey
intugun tu pehding idan tuu tun menaydayaw ni hi-gatu
niya wada hu nekapyan Tabernacle ni penaydayawan tayun
hi-gatu eyad puyek.
2 Humman ni Tabernacle ey wada nekapyan dewwan
kuwaltuh tu. Ya etan di nemangulun kuwaltuh ey wada
hu pattukkan ni kengkeh, ya tebol niya sinapay ni neiappit
nan Apu Dios. Ya ngadan nunyan kuwaltuh ey Nesantuh ni
Kuwaltuh.
3 Wada hu kultina ni nengedwan nunman ni dewwan
kuwaltuh. Ya ngadan ni neikadwan kuwaltuh ey Nekassan-
tuh ni Kuwaltuh.
4 Yadman kad-an etan ni balituk ni altar ni kapengiggi-
hhebin insensoh e mebanglu hamuy tu. Wada damadman
etan Kaban ni netakapan ni balituk e humman hu Kaban ni
nekitbalan Apu Dios ni neiha-adan etan ni dewwan batun
neitudekan idan hampulun Tugun Apu Dios ni dinwat
Moses, ya etan hulkud Aaron ni pimmingi niya etan pa-nay
ni balituk e neiha-adan ni manna.
5 Yad ta-pew ni hu-keb nunman ni Kaban ey wada
dewwan nepaot ni anghel e kei-ang-angan ni kawedan

* **8:12 8:12** [8-12] Jeremiah 31:31-34

Apu Dios. Nebekyag hu payak da et mahiduman hu hu-
keb nunman ni Kaban ni kake-kalin liwat tep yadman hu
kapengiwwakgihin padin kuheyaw ni kamei-appit nan Apu
Dios. Nem beken nin nunyan pengippeamtaan kun hi-
gayun emin ni meippanggep ni nunya.
6 Henin nunya hu elaw nunman ni Tabernacle. Yan
nunman la, ey ida kaumhehgep hu padin kewa-wa-wa etan
di nemangulun kuwaltuh ni Tabernacle et yadman daka
pengippahdingin ngunu da.
7 Nem hedin ya etan di neikadwan kuwaltuh ey ebuh hu
eta-gey ni padin kaumhegep, nem pinhakkey ni ebuh ni
hantoon hu tuka hehgepid man. Hedin umhegep diman ey
mahapul ni um-ilaw ni kuheyaw ni animal ni i-appit tun
Apu Dios et tu iwakgih di hu-keb etan ni Kaban et wada
inna-nun ke-kalan ni liwat tu niya liwat idan edum tun tuu.
8 Ey humman ni kapehding idan padin nunman hu
nengipeang-angan ni Ispirituh Apu Dios e endi kelebbengan
tayun manna-ud nan Apu Dios ni an mambeggan baddang
ni pemessinsahan tun liwat tayu, hedin nanengtun wada hu
Tabernacle di puyek ni penaydayawan tayun hi-gatu.
9 Wada hu pinhed tu huyyan ituttuddun hi-gatsun nunya.
Tep ma-nut in-enappitan idan tutu-un animal hi Apu Dios
niya edum ni kameidwat ni hi-gatu, nem kapyatun eleg
luminggep hu nemnem da, tep amta da e nanengtun eleg
ma-kal hu liwat da.
10 Tep humman ni daka penaydayaw ey humman hu
daka pengu-unnudin Tugun Moses ni meippanggep ni elaw
ni kakenna, ya kainnuma niya elaw ni linih ni annel.
Huyyadda hu mahapul ni u-unnuden da ingganah eman ni
pengippeamtaan Apu Dios ni baluh ni nekitbalan tun elaw
ni penaydayaw ni hi-gatu.
11 Et neipahding huyya eman ni illian Jesus Christo di
puyek e nambalin ni hi-gatu hu Eta-gey ni Padi tayun
kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios ma-lat
dawten tayu hu panyaggudan ni indaddan Apu Dios ni hi-
gatsu. Et yan nunya ey immen di kayyaggud ni peteg ni
Tabernacle di kabunyan e beken ni kinapyan tuu niya beken
eyad puyek nebehwatan tu.
12 Pinhakkey ni ebuh hu hinggepan tud man, ey endi
inhegep tun kuheyaw ni gelding winu bakan tu in-appit
nan Apu Dios. Tep ya kuheyaw tu hu in-appit tu eman ni
neteyyan tu et mehelakniban itsun kamengullug, et wada
law hu biyag tayun endi pappeg tu.
13 Hedin ya elaw eman ni nemangulun nekitbalan Apu
Dios, man hedin wada tuun wada impahding tun pi-yew, ey
eleg mabalin ni da peki-emmung ni mekidaydayaw nan Apu

Dios ingganah wakgihan idan padin kuheyaw ni gelding winu baka niya dep-ul ni giniheb dan impah ni baka. Et hedin negibbuh ni impahding ni padi humman, ey han dammutun mambangngad etan nengipahding ni pi-yew ni mekidaydayaw nan Apu Dios.

14 Et hedin henin nunman elaw tun nunman, ey kaw beken ni nema-man me-kal hu liwat tayu et endi tayu law nenemnemen tep ya ineyuhan ni kuheyaw nan Jesus Christo di krus? Humman ni impahding Jesus ey endi kulang tun neiappit nan Apu Dios ni kepessinsahan ni liwat tayun umhulun ni ketteyyan tayu. Impahding tu huyya tep ya baddang ni Ispirituh Apu Dios e endi laputu niya endi pappeg tu. Et yan nunya ey dammutu law ni mansilbi itsun Apu Dios e wadan ingganah.

15 Et humman hu, hi Christo hu kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios di baluh ni nekitbalan tu ma-lat emin itsun nambalin ni tuun Apu Dios ey dewwaten tayu etan impakulug tun beltanen tayun mannananeng ni ingganah. Dammutu law ni meippahding huyya, tep ingkatey Jesus hu liwat tayu, anin yadda lawah ni impah-pahding tayun eman lan nemangulun nekitbalan Apu Dios ida aammed tayu.

16 Ya elaw ni kapengippebeltanin Apu Dios ni hi-gatsun panyaggudan tayu ey henin elaw tayun Jews e mahapul ni mettey etan mengippebeltan et han beltanaddan pinhed tun pengidwatan hu hipan pebeltan tu.

17 Tep hedin nanengtun mategu etan tuu, ey eleg mabalin ni tu pebeltan hu tenged tu.

18 Hanniman dama hu nemangulun nekitbalan Apu Dios e mahapul ni wada mekleng et meiappit hu kuheyaw tun Apu Dios et han dammutun dewwaten ni tuu hu panyaggudan tu.

19 Makulug huyya, tep yan eman ni negibbuhan ni nengipeamtaan Moses idan tuun emin ni Tugun, ey illa tu kuheyaw ni baka et ya kuheyaw ni gelding ni neikamdug di danum et alen tu etan helek ni hyssop ni nabtek ni madlang ni sinulid et ita-mel tud kuheyaw et wakgihan tu hu libluh ni neitudkan ni Tugun niyadda tutu-un wadadman.

20 Yan tuka pampengippahdingin nunman ey kantuy "Huyyan kuheyaw hu mengippeamta e mahapul ni u-unnuden tayu hu nekitbalan Apu Dios ni hi-gatsu." *

21 Winakgihan tu dama hu Tabernacle et yaddan emin hu wadadman ni kai-usal ni kapenaydayawin Apu Dios.

22 Ya intenuttuddun Moses ni Tugun Apu Dios ni intudek tun nunman ey emin ida etan kamenaydayaw nan Apu Dios

* **9:20 9:20** Exodus 24:6-8

niyadda etan kamei-ussal ni kapenaydayawin hi-gatu ey mahapul ni mewakgihan idan kuheyaw et han abulutaddan Apu Dios. Ey hedin nanliwat ida, man mahapul ni wada hu i-appit dan Apu Dios ni animal, tep eleg mabalin ni an mekal hu liwat da hedin endi da peih-ih ni kuheyaw ni animal.

Ya na-kalan ni liwat tayu tep ya neteyyan Jesus Christo

23 Humman hu elaw ni kaebbulutan Apu Dios ni penaydayaw dan hi-gatun nunman, tep mahapul ni wada iddawat dan animal ni hi-gatu et iwakgih da hu kuheyaw tud Tabernacle niyadda etan di neiha-ad diman. Nem huyyaddan emin ey u-ukkul ni ebuh etan ni makulug ni Tabernacle di kabunyan, et mukun humman ni Tabernacle ey mahapul ni ya kekkeddukdul ni peteg hu mei-appit diman nem ya hu kuheyaw ni animal ni kai-enappit ni padid puyek.

24 Et humman hu, pakkaw immayuh hu kuheyaw nan Christo ni nengidwatan tun annel tun Apu Dios. Ya Tabernacle ni hinggepan tu ey beken ni kinapyan tuu eyad puyek, tep u-ukkul ni ebuh humman. Ya hinggepan tu ey yad kabunyan e humman dedan hu makulug ni Tabernacle et immen di diman ni nunya et hi-gatu kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios.

25 Hedin ya etan eta-gey ni padid puyek, man katootoon ey kaum-ilaw ni kuheyaw ni animal ni tuka an i-appit nan Apu Dios etan di Nekassantuh ni Kuwaltuh ma-lat pesinsahan tu hu liwat idan tuu. Nem beken ni henin nunman nan hi Jesus Christo, tep ingkatey tun pinhakkey hu neneklaan tun liwat tayu et ebuh. Eleg law mahapul ni an meippenidwa.

26 Tep gullat ni mahapul ni mampidpidwan mettey ni pengi-appitan tun annel tun Apu Dios, et ku e-eggel ni nanlelehhanan tu, neipalpu eman ni naltuan ni puyek ingganah nunya. Nem beken ni henin nunman, tep immali hi Jesus eman ni gintud Apu Dios ni nemappegan tun kabaelan ni liwat et iketey tud krus hu pengkalan tun liwat tayu, ey hiyya humman ni pinhakkey ni nengipahdingan tun nunman.

27 Emin hu tuu ey nanna-ud dedan ni mettey et mehuwetan ida.

28 Makulug huyya, ey neka-amta tayu dama e ingkatey Jesus Christo hu liwat tayu ma-lat wada inna-nu tun kekalan ni liwat idan katuutuu. Ey mambangngad ali mewan, nem beken law ni ya liwat tayu hu tu ellian, nem ma-lat tudda helakniban hu kamengullug ni kamenehheged ni ellian tu.

10

1 Ya Tugun Moses ni meippanggep ni pan-appitan
hu keang-angan tudda huyyan kakkayyaggud ni mekap-
kapyallin hakey ni aggew. Nem kulang impeang-ang tu, tep
heni allinnew ni ebuh. Et mukun anin ni katootoon ni nan-
appit ida tutu-u et nanengtun eleg ida ibbilang Apu Dios ni
kayyaggud.
2 Tep gullat ni makulug ni nepesinsahan hu liwat idan
tuun hanniman ni daka penaydayaw, ey eleg da et nem-
nemnema hu liwat da et issiked dan man-appit ni animal
nan Apu Dios.
3 Nem ya kakulugan tu ey daka nenemnema hu liwat da,
et mukun katootoon ni nan-appit ida.
4 Tep eleg han-ekal ni kuheyaw ni baka niya gelding hu
liwat.
5 Et humman hu, yan eman ni illian Jesus di puyek ey
kantun Apu Dios ey

"Eleg mu law pinhed ida etan animal niyadda linggeman
ni daka i-appit niyadda daka iddawat ni hi-gam, et
humman hu, winedam hu annel kun mei-appit ni hi-
gam.

6 Eleg ka um-amleng ida etan ni kagihheban kamei-appit ni
hi-gam niyadda etan edum ni daka iddawat ma-lat ekalen
mu liwat da.
7 Et humman hu, kangkuy 'Apu Dios, ebbuluten ku etan
pinhed mun meippahding ni hi-gak ni henin neitudek etan
di libluh ni impatudek mun ehel mu.' "
8 Em, inhel Jesus nan Apu Dios e kantuy "Eleg mu law
pinhed ida humman ni daka i-appit ni hi-gam ni linggeman
niya eleg mu pinhed etan daka gihheban animal ni i-appit
dan hi-gam tep ya liwat da." Huyya nengipesikedan Jesus
ni daka i-appit nan Apu Dios, anin ni humman hu intugun
tun Moses ni nunman.
9 Induman tu et kantuy "Apu Dios, ebbuluten ku etan
pinhed mun meippahding ni hi-gak." Huyya nemappegan
tun eman ni nebayag ni elaw ni daka penaydayaw, et
hululan tun baluh law ni elaw. Et mukun endi law silbi
tun um-ienappit ni animal nan Apu Dios tep hi Jesus law
hu inhullul tun mei-appit ni hi-gatu.
10 Et humman ni pinhed Apu Dios ni meippahding nan Jesus
hu pengibbillangan daitsu law ni kayyaggud di hinangga
tu, tep ingkatey Jesus Christo hu peneklaan tun liwat tayu
et endilli tu keippidwaan mewan humman, tep endi tu
nangkulangan humman ni impahding tu.

11 Ya kapehding idan padin nunman ey ida kaman-eh-
ehneng ni kewa-wa-wad altar ni man-appit. Nem ya

humman ni daka i-enappit ey eleg tu han-ekal hu liwat ni tuu.
12 Nem hi Jesus ey pinhakkey ni ebuh hu nengiappitan
tun annel tu eman ni nengiketeyan tun liwat ni emin
ni tuu, nem mannananeng hu keihhilbian ni nunman ni
impahding tu. Yan nunya ey immen ni yimmudung di
winannan Apu Dios ni kei-ang-angan ni kasina-gey ni saad
tu.
13 Immen law diman e tuka hehheggeda pengapputan Apu
Dios emin ni buhul tu ma-lat hi-gatu hu tengngawen dan
Ap-apu.
14 Humman ni pinhakkey ni tu nengiappitan ni annel
tun Apu Dios hu nengabulutan ida law Apu Dios ni
ingganah etan idan tuun na-kal liwat da. Ey hi-gada hu
kababbaddangin Apu Dios ma-lat makangngu-unnud idan
hi-gatun kewa-wa-wa.
15 Anin ni ya Ispirituh Apu Dios et tuka ihhudut ida huyya,
tep inhel tun nunman hu inhel Apu Dios ni kantuy
16 "Medettengan ali etan aggew ni gintud kun pengippeam-
taan kun baluh ni nekitbalan kuddan tutu-uk. Ihha-
ad kullid puhu da niyad nemnem da hu tugun ku, et
humman ali enu-unnuden da." *
17 Kantu mewan ey "Ey anin ni nanliwat ida et hehmeken
kuddalli et pesinsahan ku liwat da niya liwwanen kulli hu
nambahulan da."
18 Et hedin tep pinesinsahan Apu Dios hu liwat tayu, ey eleg
law mahapul ni itsu um-ienappit nan Apu Dios ni linggeman
ni ke-kalan ni liwat tayu.

Ya pengihhammadan tayun pekiddagyuman tayun Apu Dios
19 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, ey dammutu law
ni umhayukup itsud kad-an Apu Dios di kabunyan et
mandasal itsun hi-gatu, tep immayuh hu kuheyaw nan Jesus
ni nengiketeyan tun liwat tayu.
20 Nem mategu law, et hi-gatu mengillaw ni hi-gatsud kad-
an Apu Dios. Tep yan eman ni neteyyan tu ey nebi-ki etan
kultinah ni nengadwa etan ni dewwan kuwaltuh et endi
law hu umhanid dellanen ni umlaw di kad-an Apu Dios et
dammutu law ni manna-ud itsun mandasal ni hi-gatu.
21 Hi Jesus law hu Eta-gey ni Padi tayun kamengippaptek
ni hi-gatsun tuun Apu Dios.
22 Et humman hu, ya kayyaggud ni pehding tayu ey
panduttuk itsud kad-an Apu Dios e eleg itsu mandinwa, nem
paka-iddinel tayu hi Jesus e kamengi-ehneng ni hi-gatsu ma-
lat abuluten Apu Dios hu dasal tayu. Dammutun pehding

* **10:16 10:16** Jeremiah 31:33

tayu huyya, tep heni daitsu winakgihan ni kuheyaw Jesus et eleg tayu law nenemnemen hu lawah ni impahding tayu. Kameang-ang huyya eman ni nebenyagan tayu, e heni nameh hu annel tayun malinih ni danum.

23 Ey kayyaggud hedin eleg itsu mandinwa, nem tettengedi tayu etan tayu kanamnamahan kantayun wadan hi-gatsu, tep inamta tayu e hi Apu Dios ey kameiddinnel ni mengippeamnu etan ni impakulug tu.

24 Nemnem tayu hu pehding tayun manhimbabaddang ni keihhammadan ni tayu kapengullug, pan-impipinhed itsu niya kayyaggud hu ipahding tayu.

25 Eleg tayu iu-unnud idan edum e inwalleng da hu daka pengullug et isiked da law ni mekiammuammung ni menaydayaw nan Apu Dios. Nem ya pehding tayu ey panhintutugun itsu, nema-man nunya, tep ay kamangkedettengi law hu pambangngadan nan Apu tayu.

26 Hedin iggeb-at tayun eleg u-unnuda hu neipeamtan hi-gatsu, et tataggan tayun manliwwaliwwat, ey eleg law mansilbin hi-gatsu hu neteyyan Jesus. Tep endi law edum ni dammutun mei-appit ni mengkal ni liwat tayu.

27 Et hedin hanniman, man daitsu kahehheggeda etan di kehuwetan tayu ni ya etan di anggetakkut ni kekastiguan di kaumhihinyab ni apuy ni pengastigun Apu Dios ida etan ni buhul tu.

28 Anin ya Tugun Moses et kantuy hedin wada kamangngenghay, ey eleg hehmeka, nem pepettey hedin wada dewwa winu tellun mantistigu.

29 Hedin hanniman, man nema-man mekastigu etan tuun mangngenghay ni U-ungngan Apu Dios e hi Jesus. Tep imbilang tun endi hu silbin kuheyaw tun in-appit tun Apu Dios ni kepessinsahan ni liwat tayu meippuun etan di baluh ni nekitbalan Apu Dios. Ya etan tuun mengippahding ni hanniman ey kinehing tu hu Ispirituh Apu Dios e kabbabbal ni peteg ni hi-gatsun neliwtan.

30 Nemahhig ali hu kastigu tu, tep inamta tayu e kan Apu Dios ey “Hi-gak hu mengibleh. Hi-gak e Apu yu hu mengastigu etan ni mengippahding ni lawah ni hi-gayu.” Kantu pay ey “Hi-gak e Apu hu menuwet idan tuuk.”

31 Anggetakkut hedin hi Apu Dios e wadan ingganah hu mengastigun hi-gatsu.

32 Nemnem yu kedi eman neipenahding ni hi-gayun laputun nengulugan yu. Tep yan eman ni nehullulan ni nemnem yu ey dakel hu nanligligatan yu, nem inhikal yu et pannananeng yu hu yuka pengullug.

33 Hin-addum ni dakeyu kapampadngelin edum yun tuud
kedaklan ni tuu niya hin-addum ni dakeyu kapanlelehhan.
Niya hin-addum ni kayu kameilleggat di kapanlelehhanid-
dan edum ni kamengullug.
34 Ey neilegat kayun nanlelehhanan idan edum yun
kamengullug ni neikelabut. Ey anin ni piniliw idan buhul
yu hu limmu yu et kayu kaman-am-amleng, tep inamta yu
e wadan hi-gayu hu kakkayyaggud nem yadda humman ni
limmu yu. Ey humman ni kayyaggud ni wadan hi-gayu ey
eleg metellak, nem mannananeng ni ingganah.
35 Et humman hu, entan tu iwalleng hu dinel yun Apu
tayu, anin ni hipa mekapkapya, tep et-eteng hu gungunahen
yu hedin mandinnel kayun kenayun.
36 Mahapul ni an-anusan yun mengihhikkal idan
kamekapkapyan hi-gayu ma-lat dammutun han-ipahding
yu hu pinhed Apu Dios ni pehding yu. Hedin hanneya
pehding yu, ey dewwaten yullin emin hu impakulug tun
iddawat tu.
37 Tep neitudek dedan e kantuy
"Anggegannu law ey um-ali etan tayu kahehheggedan um-
ali. Eleg tu gegnada hu ellian tu.
38 Et yaddalli etan tuuk ni neibilang ni kayyaggud ey hi-gada
hu mengihhikkal ni hipan ligat da tep ya daka pengullug ni
hi-gak. Nem hedin wada mengiwwalleng ni tuka pengullug
ni hi-gak ey eleg tuwak peamleng."
39 Tep yadda tutu-un kamengiwwalleng nan Apu Dios ey
eleg ida mehellaknibi. Nem hedin ngun hi-gatsu, man
pannananeng tayu hu tayu kapengullug ni hi-gatu, et
humman hu, mehellakniban itsulli.

11

Ya elaw ni pengullug

1 Ya kapengullug ey humman hu tayu kapengamtain
dewwaten tayu etan ida tayu kanamnamaha niya humman
hu tayu kapengamtain makulug ni wadadda etan eleg tayu
han-ang-ang.
2 Ya kapengullug idan tuun nunman hu nengabulutan
Apu Dios e kayyaggud ida.
3 Ya tayu dama kapengullug hu nengamtaan tayu e naltu
hu puyek niyaddan emin hu edum ni naltu tep inmandal
Apu Dios. Et humman hu, tayu kaewwasi e emin ida eya
tayu kaang-ang-anga ey nalpud eleg meang-ang.

Yadda tuun kaebbulutan Apu Dios ni kayyaggud tep ya daka pengullug

4 Ya kapengullug Abel, hu gaputun wadwada hu in-appit
tun Apu Dios nem hi Cain e agi tu. Inebulut Apu Dios
humman ni in-appit tu tep ya tuka pengullug, e humman
nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud. Ey anin
ni netey hi Abel, et nanengtun ya tuka pengullug hu
kamengituttuddun kayyaggud ni elaw ni u-unnuden. *
5 Hanniman daman Enok, e eleg matey tep ya tuka
pengullug, e inewit Apu Dios di kabunyan, et endi an
nenamak ni hi-gatu. Kantud ehel Apu Dios ni impatudek
tu ey impeamleng Enok hi Apu Dios et han tu ayagid
kabunyan.
6 Hedin endi kapengullug ni tuu ey eleg mabalin ni
tu peamleng hi Apu Dios. Tep ya tuun neminhed ni
umhayukup di kad-an Apu Dios, ey mahapul ni kullugen tu
e wada hi Apu Dios, niya kullugen tu dama e kabaddangin
Apu Dios hu tuun kamambeggan baddang ni hi-gatu.
7 Hi Noah dama hu hakey ni indeddengel tu hu im-
panwarning Apu Dios ni hi-gatun mekapkapyallin hakey
ni aggew tep ya tuka pengullug. Et kumapyan bapor ni
nengipahgepan tuddan pamilyah tu et eleg ida malsing ni
nalbengan ni bebley. Ya tuka pengullug hu nengibilangan
Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud. Ya nengu-unnudan tun
inhel Apu Dios hu keang-angan tu e emin ida tuun nunman
ni kawedan Noah ey neliwtan ida, tep endi daka pengullug.
8 Hanniman daman nan hi Abraham, e gapuh ni tuka
pengullug ey inu-unnud tu hu inhel Apu Dios ni hi-gatu et
hi-yanen tu hu bebley tu et man-aldan etan di bebley ni
impakulug Apu Dios ni pebeltan tu, anin ni eleg tu amta
lawwan tu.
9 Ey ya tuka pengullug hu tu nan-etaetanan di tu nek-
ibebleyan di impakulug Apu Dios ni pampuyyek tu. Tep
heni binunal hi Abraham di emin di linawwan tu niya
neatepan ni tuldah ni ebuh hu baley tu. Hanniman dama
hu impahpahding di Isaac e u-ungnga tu, ni hi Jacob e inap-
apu tu. Neila-kam idan nan hi Abraham etan di beltanen
dan impakulug Apu Dios ni hi-gada.
10 Tep ya etan bebley ni kahehheggedan Abraham ni
pambebleyan da ey nehammad ni peteg hu sinuunan tu,
tep hi Apu Dios hu kan nemnem niya nengapyan nunman.
11 Anin daman hi Sarah e ahwan Abraham et nehammad
hu tuka pengullug, tep anin ni nebasi niya nei-inna law, et
entanni ey newada hakey ni u-ungnga tu. Nambutsug tep
kamedinnel nan Apu Dios e tuka peamnu hu tuka e-helan
pehding tu.

---

* **11:4 11:4** Genesis 4:3-10

12 Anin hi Abraham ey nea-amman peteg et endi law
kabaelan tun mantennud, nem entanni ey impantanud nan
Apu Dios et henidda bittuwen di kabunyan niya henidda
palnah di gilig ni baybay hu kadinakkel ni helag tu e eleg
ida mebillang.
13 Emin ida huyyan tutu-u ey impannaneng da hu daka
pengullug ingganah ni neteyyan da. Eleg da dawten hu
impakulug Apu Dios ni iddawat tun hi-gada ey netey ida,
nem nannaneng hu dinel da e hakey alin aggew et um-amnu
humman ni impakulug tu. Daka kulluga e hi-gatsuddan
kamengullug ey bawi tayun ebuh eya puyek, tep eleg itsu
mena-yun deya.
14 Huyyaddan tuu ey kinulug da e wada etan bebley ni
lawwan da e yadman ali law hu panha-adan dan ingganah,
et humman hu daka hemmahemmaka.
15 Beken ni ya etan bebley ni hini-yan da hu daka
nenemnema, tep gullat et nambangngad idadman.
16 Humman ni panha-adan dallin daka nenemnema ey
kakkayyaggud nem ya etan bebley ni hini-yan da, tep yad
kabunyan hu kad-an tu, ey daka iddinel hi Apu Dios ni
nengidaddan ni nunman e panha-adan da. Et humman hu,
eleg umbaing hi Apu Dios ni menghel e hi-gatu Dios da, tep
indaddanan tuddan pambebleyan da.
17-19 Ya kapengullug Abraham hu gaputun nengu-
unnudan tun inhel Apu Dios ni nematnaan tun hi-gatu. Tep
yan nanghelan Apu Dios ni tu i-appit etan binugtung ni u-
ungnga tu e hi Isaac ey inu-unnud tu, anin ni impakulug
tu lan hi-gatu e hi Isaac hu kehlagan alin dakel ni tuu. Et
ilaw tu tu-wangu et tu-et petteyen, tep kamedinnel e wada
kabaelan Apu Dios ni meneggun netey. Ey makulug ni heni
tu sinegu, tep inhelan tu et eleg law iappit Abraham etan
u-ungnga tun hi Isaac.
20 Heni daman nan hi Isaac e ya tuka pengullug hu
nanghelan tuddan dewwan u-ungnga tu e di Jacob nan
Esau e yallin edum ni aggew ey iddawat Apu Dios hu
panyaggudan da.
21 Ya kapengullug daman nan hi Jacob hu gaputun yan
eman ni naka-a-amma law e nganngnanih hu ketteyyan tu,
ey inhudngul tu hulkud tud pangal tu et dayawen tu hi Apu
Dios et idasalan tudda inap-apu tun u-ungngan Joseph ma-
lat idwat nan Apu Dios hu panyaggudan da.
22 Anin daman hi Joseph et ya tuka pengullug hu gaputun
yan eman ni nganngnanih law hu ketteyyan tu, ey inhel tu
e yallin edum ni aggew ey hi-yanen idan edum tun helag
Israel hu Egypt et itugun tun hi-gada e ittabin da hu tu-ngal
tu.

23 Anin idan a-ammed nan Moses et ya daka pengullug
hu gaputun eleg da takutan ni mengehhing ni olden ni
patul e pepettey tun emin hu pakeiungngan laki et itattallu
da hi Moses ni tellun bulan. Hakey pay ey yan eman ni
neiungngaan tu ey inang-ang idan a-ammed tu e indawtan
idan Apu Dios ni kayyaggud ni peteg ni u-ungnga.
24 Anin hi Moses eman ni nehiknan tu law et ya tuka
pengullug hu eleg tu peminhedan ni meibbillang ni u-
ungnga etan ni biin u-ungngan patul di Egypt e nengagemid
ni hi-gatu.
25 Tep tuka pehebballi hu anin mekilellehan idan tuun
Apu Dios nem ya an meie-eddum di kapehpehding idan
tuud Egypt ni panliwwatan, tep inamta tu e nekemtang ni
ebuh hu pan-amlengan ni kamanliwwat.
26 Tuka pehebballin mepihhul tep ya namnamah tun
ellian alin Christo nem ya hu tu pengellaan ni emin ni
kinedangyan di Egypt, tep tuka nemnemnema hu gungu-
nahen tullin hakey ni aggew.
27 Eleg tumekut ni bunget nan Pharaoh e patul et hi-yanen
tu hu Egypt tep ya tuka pengullug. Anin ni neligat hu biyag
tu et inenu-unnud tu hi Apu Dios, tep heni tuka ang-ang-
anga hi Apu Dios anin ni eleg meang-ang.
28 Ey ya tuka pengullug hu himmulun et hi-gatu hu
nengilepun Piyestah ni Passover et u-unnuden tu hu inhel
Apu Dios e wakgihan dan emin hu pamedingan ni baballey
dan kuheyaw ma-lat hedin um-ali etan anghel ni memettey
idan emin ni pengulwan ni lakin u-ungngaddan tuud Egypt,
man eleg tudda illagat hu pengulwan ni lakin u-ungngaddan
Jews.
29 Ya kapengullug idan Jews ni nunman hu nan-agwatan
dad mamegan puyek di gawan Madlang ni Baybay. Nen-
gunud ida tuud Egypt, nem nan-addum mewan hu danum
et mangkalsing ida.
30 Gapuh ni kapengullug idan helag Israel ey nangketu-li
hu tuping ni luhud di Jericho, tep inu-unnud da hu inhel
Apu Dios e liklikwehen da humman ni bebley ni pitun
aggew.
31 Ya kapengullug nan Rahab, e hakey ni biidman ni tuka
pebeyyad hu annel tud laki, hu gaputun eleg da pameteyan
ni hi-gatu. Emin ida hu tuudman ey eleg ida mengu-unnud
nan Apu Dios et pateyen idan Jews, nem eleg da pakipetey
hi Rahab, tep yan eman ni illian idan dewwan Jews ni an
mansi-im idan kebebleyan tu, ey inaygan tuddad baley tu
et baddangan tuddan nambangngadan da.
32 Wadan hiyyadda huyyan pengamtaan yun elaw ni
kapengullug. Tep gullat ni tagan ku tenten et kulang hu

tsimpuh ni penghelan kun kapengullug idan tuun nunman, henid Gideon, hi Barak, hi Samson, hi Jephthah, hi David, hi Samuel, niyadda la eman prophets.

33 Wadadda edum ni hi-gadan nengenapput di da nekigubatan tep ya daka pengullug. Yadda edum ey kayyaggud hu nan-ap-apuan dad bebley da niya dinwat da hu impakulug Apu Dios ni iddawat tun hi-gada. Yadda edum, ey innang pengngannan idan layon ni hi-gada, nem eleg dadda kanen.

34 Wadadda edum ni innang kegihheban dad kaumhihinyab ni apuy, nem neihwang ida. Yadda edum ey innang hu pemetteyan ni buhul dan nampan-ispadah ni hi-gada, nem neihwang ida. Yadda edum, ey nekapuy ida, nem nambalin idan na-let. Nambalin ida edum ni nangketuled ni mekiggubbat et apputen dadda buhul da.

35 Ey wadadda dama bibi-in nunman ni netagwan hu uungnga dan netey tep ya daka pengullug.

Wadadda edum ni kamengullug ni dimpap idan edum ni tuu et panlelehhan dadda. Yadda etan nampap ni hi-gada ey kanday ibbukyat dadda hedin issiked dan mengullug nan Apu Dios, nem kahing ida et pampateyen dadda. Eleg da isiked ni mengullug tep pinhed dan metegguan idalli et kayyaggud ali biyag da nem ya biyag dad puyek.

36 Yadda edum ni kamengullug ey pinihupihul idan edum dan tuu niya bineibeig dadda. Yadda edum, ey binenangkiling dadda et pan-ikelabut dadda.

37 Yadda edum ey nantengba daddan batu et mangkatey ida. Nambengwah dadda edum ni gelgel niya nantewik dadda edum ni ispadah. Yadda edum ey newetwet ida et ya balwasi da ey katat ni kalneroh winu gelding. Nanlelehhanan da niya lawah hu impahpahding idan edum ni tuun hi-gada.

38 Yadda edum ey hinek-il daddad baballey da et ida mandaladalan di desert niyad kedunduntug. Nantalutaluddad hungab niyad leyang. Et mukun yadda eleg mengullug e nemahhig kalwah da, ey eleg idan hekey meibbillang ni mekibbebley ni hi-gadan kamengullug.

39 Huyyaddan tuu ey katettebalan Apu Dios idan kayyaggud tep ya daka pengullug, nem eleg da ni dawten hu impakulug tu,

40 tep wada hu kekkeddukdul ni ninemnem tun pehding ni hi-gatsun emin, e beken ni hi-gadan ebuh. Tep eleg umamnu hu planuh Apu Dios hedin eleg itsu mei-dum ni higada tep ya dama tayu kapengullug.

12

Hi Apu Dios hu Ametayun emin ni kamengullug

1 Humman hu elaw ni kapengullug idan nunman ni tutu-
u. Nem inna-nu daman hi-gatsu? Hipa pehding tayu?
Mahapul ni nemnemen tayu e wadadda hu dakel ni tutu-un
nunman ni nehammad daka pengullug. Et ya kayyaggud
ey ya elaw da hu pengiu-unnudan tayun kamengullug
nunya. * Et humman hu, isiked tayun mengippenahding
ni linggeman ni kaumheli-wan hi-gatsun pengu-unnudan
tayun Apu tayu. Ey isiked tayudda hu liwat ni heni
nemedbed ni hi-gatsu. Niya anin ni hipa mekapkapya et
pannananeng tayu hu tayu kapengullug.
2 Hi Jesus ni ebuh hu kulug tayu niya hi-gatu pandineli
tayu, tep hi-gatu neipuunan ni tayu kapengullug niya hi-
gatu hu mengippehammad ni tayu kapengullug. Impeang-
ang tu hu pehding tayu tep inhikal tu hu ligat tud krus,
tep amta tun wadalli pan-am-amlengan tun kegibbuhan tu
humman. Eleg tu nemnemen hu kebe-ingan tun ketteyyan
tud krus et yan nunya ey yimmudung law di winannan Apu
Dios e Ap-apud kabunyan.

3 Ey mahapul ni nemnem tayu hu nengisipelan nan Jesus
ni nemahhig ni kapemippihuliddan neliwtan ni hi-gatu ma-
lat eleg yu nemnemnemen e endi silbin yuka pengullug
hedin wada ligat yu, tep hedin hanniman hu pannemnem
yu, man manlu-lu kayu.
4 Tep anin ni kayu kamanligligat ni mengiwwalleng ni
liwat et endi ni hu nengiketey nunman.
5 Kaw liniwwan yu hu tugun Apu Dios ni hi-gayun u-
ungnga tun kantuy

"Hi-gam e u-ungngak, entan tu langlangkuyya hu nakka
penuggunin hi-gam niya entan almet mu hedin im-
bunget daka,
6 tep nak ida katugguna hu nakka ibbilang ni u-ungngak ni
pinpinhed ku niya nak ida kakastiguan panyaggudan da." †
7 Et humman hu, mahapul ni ihhikal yu hu ligat yu, tep
ya kapenuggunin Apu Dios ni hi-gayu hu keang-angan
tun dakeyu kaibbilang ni u-ungnga tu. Tep kaw wada u-
ungngan eleg tuggunan ametu?
8 Katuggunan Apu Dios idan emin u-ungnga tu. Et hedin
eleg dakeyu tugguna, ey beken kayu tep ni makulug ni u-
ungnga tu.

---

* **12:1 12:1** Kan idan edum ey ya keibbellinan tu huyya ey heni daitsu hinelikuban idan nunman ni tutu-un nehammad daka pengullug e ihik idan pengu-unnudan tayun elaw da. † **12:6 12:6** [5-6] Proverbs 3:11-12

9 Yan ekaglang tayu ey daitsu katuggunan ametayud puyek
et tayudda kalispituha. Et humman hu, kaw beken ni nema-
man mahapul ni ya Ametayud kabunyan e namyuh ni hi-
gatsu hu u-unnuden tayu ma-lat makitegu itsun hi-gatun
ingganah?
10 Hedin ya ametayud puyek, ey sinugun daitsun amta dan
kayyaggud ni penuggun dan hi-gatsun ekaglang tayu. Nem
hedin hi Ametayud kabunyan, man daitsu katuggunan pa-
nyaggudan tayu ma-lat kaila-kaman tayud kakinayyaggud
tu.
11 Hedin inhelan daitsud tayu kapehpehding ni lawah, ey
eleg tayu pinhed et maggeh di nemnem tayu. Nem ya
pambalinan tu hu daitsu kapenugguni ey yaggudan ni elaw
tayu niya linggepan ni nemnem tayu.

Ya pengu-unnudan tayun Jesus

12 Et humman hu, eleg itsu um-almet hedin kimmapuy hu
tayu kapengullug tep ya ligat, nem ihammad tayu kuma hu
tayu kapengullug nan Jesus.
13 Pannananeng yun mengu-unnud ni kayyaggud ni elaw
ma-lat hedin wadadda etan kamanlu-lu tep kimmapuy hu
daka pengullug et ida kamandinwa, ey mebaddangan ida
et amtaen da hu kayyaggud ni elaw ni u-unnuden da et
meihhammad hu nemnem dan mengullug.
14 Ipahding yun emin hu kabaelan yu et ya kayyaggud
hu pekikkillawwan yun edum yun tuu, niya ang-ang yu et
ya pinhed Apu tayu hu u-unnuden yu. Tep hedin endi hu
kakinayyaggud ni tuu, man eleg tulli ang-anga hi Apu tayu.
15 Helipat-i yu ma-lat endi hakey ni hi-gayun mengis-
sikked ni mengiddinnel ni binabbal Apu Dios. Ey ang-
ang yu et endin hi-gayu hu mengipappangngulun mengip-
pahding ni lawah, tep iu-unnud ni edum et umhulun ni
panliwatan ni dakel ni kamengullug.
16 Helipat-iyu mewan ma-lat endin hi-gayu hu makilaki
winu makibii. Ey entan tu iu-ukkul nan Esau e nginhay
tu hi Apu Dios. Tep anin ni hi-gatu hu pengulwan, et eleg
tun hekey ibilang hu kelebbengan ni pengulwan ni indawat
Apu Dios ni hi-gatu, nem nealay inwa-hi tu humman ni
kelebbengan tun agitun pihakkey ni pengngannan ni ebuh.
17 Ey inamta yu e entanni ey pinhed tun peteg ni iddasalan
daman ametun panyaggudan tu, nem eleg law mabalin,
tep endi law kelebbengan tun menewwat ni panyaggudan
tu. In-anteng tu nanginangih, nem eleg law mabalin ni tu
bangngaden hu tu nengiwa-hian ni kelebbengan tu.

18 Ya nengamtaan tayun Apu Dios ey beken ni henin
nengamtaan idan Jews ni nenawat ni tugun Moses. Tep

yan nenawtan dan nunman ni tugun e neihnup ida etan di Duntug e Sinai ey simmakut ida tep kaumhihinyab etan duntug niya andeket hu ahuk tu. Ey engeenget niya kamampepewwek.

19 Ey wada dingngel dan tenul ni tangguyup niya dingngel dan immehel hi Apu Dios et nemahhig takut da. Et mampehemmehemmek ida hu tuun nangngel ma-lat isiked tun um-ehel.

20 Tep kantun hi-gaday eleg mabalin ni ida meihnup etan di duntug ni kad-an tu. Ey inhel tun hi-gada e anin ni yadda animal hu umgasin diman et mahapul ni pantengbaen da et matey.

21 Anggetakkut ni peteg hu inang-ang da, et mukun kan Moses ey “Nakka manggegeygey ni takut ku!”

22 Nem beken ni henin nunman hu nengamtaan yun Apu Dios, tep yan nehelakniban yu ey neila-kam kayudda etan ni kamandaydayaw di Duntug e Zion, e humman hu makulug ni Jerusalem di kabunyan e bebley Apu Dios e wadan ingganah. Ya yuka penaydayaw ni hi-gatu ey eleg maiingngeh di nenaydayaw ida etan ni kaumtatakut di Duntug e Sinai. Nem hedin hi-gatsu, man nei-dum itsudda etan di kalibulibun anghel di kabunyan ni kamampan-am-amleng ni kamenaydayaw ni hi-gatu.

23 Em, hi-gatsuddan kamengullug ey et-eteng hu bendisyon tayu tep hi Apu Dios, e manhuwet alin emin idan tutu-u, hu Ametayu law et mei-dum itsun emin idan nambalin ni u-ungnga tun neitudek hu ngadan dad kabunyan. Em, inebulut daman Apu Dios hu tayu kapengullug henin nengabulutan tun kapengullug idan nehelakniban ni nangketey e immamnu law hu pinhed Apu Dios ni pambalinan da.

24 Wada law dama neiegian tayun Jesus e kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios, tep hi-gatu nengipeam-nuan Apu Dios ni baluh ni nekitbalan tun pengebbulutan tun hi-gatsu. Itsu dama kameilla-kam di panyaggudan ni nambalinan ni ineyuhan ni kuheyaw Jesus e humman immatun ni impeminhed tun hi-gatsu niya immatun ni tuka pemessinsahin liwat tayu. Beken ni henin ineyuhan ni kuheyaw nan Abel e humman hu immatun ni mahapul ni mei-ewwit etan di nematey ni hi-gatu.

25 Hanniman hu elaw ni baluh ni nekitbalan Apu Dios ni hi-gatsu, et mukun mahapul ni helipat-i tayu ma-lat u-unnuden tayu tugun tun hi-gatsu. Tep hedin kinastigun Apu Dios ida hu eleg mengu-unnud ni tugun tun intugun Moses ni hi-gada eyad puyek, ey kaw beken ni nema-

ma hu kekastiguan tayu hedin eleg tayu u-unnuda etan kaumtugutugun alid kabunyan?
26 Yan nunman ni inhelan Apu Dios di Duntug e Sinai ey nanyegyeg. Nem yan nunya ey inhel tu mewan e kantuy "Peyegyeg kulli mewan hu puyek, anin ya kabunyan."
27 Ya pinhed tun e-helen huyyan kantun peyegyeg tulli mewan, ey emin eya lintu tu ey mebahbah ida et meendidda. Ey emin ida etan eleg mebahbah ey mannananeng idan ingganah.
28 Et humman hu, pansalamat itsun Apu Dios, tep mekihha-ad itsullid pan-ap-apuan tud bebley ni endi tu kebahbahan. Ey mahapul ni daydayawen tayu niya u-unnuden tayu ma-lat umamleng.
29 Tep nemahhig hu kapengastigun Apu Dios idan eleg mengu-unnud ni hi-gatu, tep hi Apu Dios ey heni apuy e kaumgiheb.

13

Ya pengippeamlengan tayun Apu Dios

1 Hi-gayuddan kamengullug nan Jesus Christo, ey pannananeng yun man-impipinhed.
2 Hedin wada dimmutuk di baley yu, ey apnga yudda, anin ni eleg yudda amta. Tep wadadda edum ni hanneya impahding da ey ida umkukumna ey anghel ida gayam humman ni mangili da.
3 Ey entan tu liwwan ni baddangan ida etan nangkeikelabut. Hemek yudda e heni etan ni neikelabut kayu dama. Niya hedin wadadda kamanlelehhan, ey nemnem yudda damad ligat da e heni etan ni kayu kamekilellehan ni higada.
4 Emin kayu ey mahapul ni ikkahhakey yu impeminhed yun ahwa yu. Entan tu iulig hu beken yun ahwa niya entan tu ipahding hu linggeman ni anggeba-ing, tep makulug ni kastiguen Apu Dios ida kamengippahding ni nunya.
5 Beken ni ya pihhuh hu gagamgami yu niya entan tu enguhi hu hipan wadan hi-gayu. Tep kan Apu Dios ey "Eleg dakeyun hekey e-waya niya eleg dakeyu hi-yana."
6 Et humman hu, emin itsu ey wada dinel tayun Apu Dios et mukun dammutun kantayuy "Hi Apu hu memaddang ni hi-gak. Et humman hu, eggak umtakut. Tep kaw hipa kabaelan ni tuun ebuh ni mengippahding ni lawah ni higak ey hi Apu Dios hu kamengippaptek ni hi-gak?"
7 Nemnem yudda eman nemangulun kamengipappangngulun nengitenuttuddun ehel Apu Dios ni hi-gayu. Nemnem yu hu kayyaggud ni nambalinan ni impenahding da eman

ni ketaggu da et ya elaw ni neteyyan da, et hi-gada hu pengiu-unnudan yud yuka pengullug nan Jesus Christo, tep hi-gatun ebuh hu kinulug da.

8 Tep hedin hi Jesus Christo, man eleg melumman, tep humman ngu dedan ni nunman, yan nunya niya humman alin ingganah.

9 Et humman hu, ang-ang yu et eleg kayu meid-idngelan idan dakel ni nangkeihallan kameituttuddun eleg meiunnud di neituttuddun hi-gayu. Ya kumaddan pehding tayu ma-lat maihammad hu tayu kapengullug ey idinel tayu hu baddang Apu Dios, et beken ni ya pengu-unnudan ida etan ni kamepi-yew ni kennen, tep endi tu ibbaddang hu pengu-unnudan idan nunman.

10 Hedin hi-gatsun kamengullug, ey heni wada hu altar tayun kakelpuin et-eteng ni tayu kapanyaggudi e humman neteyyan Jesus di krus. Nem yadda etan tuun daka iddinel hu kai-appit idan padid Tabernacle ey endi lebbeng dan an mekilla-kam di panyaggudan tayu.

11 Inamta tayu e ya kapehding etan ni eta-gey ni padi ey tuka ella hu kuheyaw ni animal ni in-appit tu tep ya liwat ni tuu, et tuka illaw etan di Nekassantuh ni Kuwaltuh. Nem daka gihheba hu annel etan ni animal di ligliggan.

12 Huyya hu neidingpatan ni neipahding nan Jesus, tep inlaw dad ligliggan et han da pateyad krus. Et ya etan immayuh ni kuheyaw tud krus hu neiappit nan Apu Dios ni nangkal ni liwat tayu.

13 Et humman hu, mahapul ni eleg tayu law iddinel hu elaw tayun nunman, nem hi Jesus law hu iddinel tayun menellaknib ni hi-gatsu. Abulut tayu hu keilla-kaman tayud anggeba-ing ni neipahding ni hi-gatud ligliggan.

14 Tep eleg itsu mena-yun ni mambebley eyad puyek, tep wada etan tayu kanamnamahan bebley di kabunyan ni panha-adan tayullin ingganah.

15 Et humman hu, daydayaw tayun kenayun hi Apu Dios e nengitu-dak nan Jesus ma-lat panyaggudan tayu. Daydayaw tayun kenayun tep ya et-eteng ni impeminhed tun hi-gatsu niya kasina-gey tu, tep humman ni tayu kapenaydayaw ey heni humman hu tayu kai-appit ni hi-gatu.

16 Ey entan tu liwwan ni mengippahding ni kayyaggud niya panhinbabaddang kayu, tep huyyaddan kapehding ey heni dama humman kai-appit ni kamengippeamleng nan Apu Dios.

17 U-unnud yu hu tugun idan kamengipappangngulun hi-gayu niya lispituh yudda, tep daka ipapaptek hu panyaggudan ni yuka pengullug. Ipahding yu huyya tep hakey

alin aggew ey mahapul ni e-helen dan Apu Dios hedin impahding da ngunun indinel tun hi-gada. Kayyaggud hedin u-unnuden yudda ma-lat umamleng idad ngunu da, tep hedin eleg yudda u-unnuda, ey umhigaddan mangngunnu et beken ni panyaggudan yu hu pambalinan tu.

18 Kaegiegi, idasali dakemi tep inamta mi e kayyaggud hu impenahding mi, tep emin hu pinhed min pehding ey yadda etan kametbal ni kapehding.

19 Ey nakka kekdewan hi-gayun idasali yuwak dama malat anggegannuy pambangngad tuwak Apu Dios di kad-an yu.

Ya dasal etan ni nantudek

20 Hi Apu Dios e kakelpuin emin ni linggep hu nenagun Jesus e Ap-apu tayu e kamedeyyaw ni kamengippaptek ni hi-gatsun kamengullug e kamei-ellig ni kalneroh tu. Ya ineyuhan ni kuheyaw tun nengiketeyan tun liwat tayu hu inamnuan ni kamannananeng ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan tayu.

21 Et mukun ya nakka iddasal ey pinhed kun iddawat tun hi-gayun emin hu kabaelan ni mahapul yu ma-lat wada inna-nu yun mengippahding ni pinhed tun kamengippeamleng ni hi-gatu tep ya baddang nan Jesus Christo. Ey pinhed kun hi-gatu hu medeyyaw ni ingganah. Amen.

Ya nanggillig ni neitudek

22 Kaegiegi, anusi yu anhan ni dedngelan eyadda nakka e-e-hela, yaggud beken ni andukkey huyyan tudek ku.

23 Pinhed kun peamtan hi-gayun neibukyat law hi agi tayun hi Timothy di kallabbuttan. Hedin umdateng alidyan dagah, man ikkuyug ku lan elliak ditan.

24 Ehel yuddan emin ni kamengipappangngulun hi-gayu niyadda etan tuun Apu Dios ditan e midda kanenemnema. Ey kan ida daman agi tayun nalpud Italy ey dakeyu kunu kanenemneman hi-gada.

25 Pinhed kun meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan Apu Dios. Amen.